

שבוע פרשת בהעלותך

(8 - 14 June 08)

ה' - י"א סיון ה'תשס"ח

ספרי' - אוצר החסידים - ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

שער
שלישי

היכל
תשיעי

דבר מלכות

מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש

מאת

כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

ברוקלין, נ.י.

סניף אה"ק כפר חב"ד

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה

ה' תהא שנת נפלאות בכל

צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

קז

זה המומדר נאמר על ארבעה שיצאו מצרה לרוחה צריכים להודות לה/ כי בעונש חטאים היו בצרה ובחסד אלהים נצלו ומהראוי לשבח ולספר בפני רבים:

א הָדָו לַיהוָה כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֲסִדּוֹ: ב יֹאמְרוּ גְאוּלַּי יְהוָה אֲשֶׁר גָּאֵלָם מִיַּד־צָר:
 ג וּמֵאֲרָצוֹת קִבְּצָם מִמִּזְרַח וּמִמַּעֲרָב מִצָּפוֹן וּמִיָּם: ד תָּעוּ בַּמִּדְבָּר בִּישִׁימוֹן בְּדֶרֶךְ עֵיר מוֹשֶׁב
 לֹא מִצָּאוּ: ה רַעֲבִים גַּם־צִמְאִים נַפְשָׁם בָּהֶם תִּתְעַטֵּף: ו וַיִּצְעְקוּ אֶל־יְהוָה בָּצָר לָהֶם
 מִמִּצּוֹקוֹתֵיהֶם יִצִּילֵם: ז וַיִּדְרִיכֵם בְּדֶרֶךְ יִשְׂרָאֵל לָלֶכֶת אֶל־עִיר מוֹשֶׁב: ח יוֹדוּ לַיהוָה חֲסִדּוֹ
 וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: ט כִּי־הִשְׁבִּיעַ נֶפֶשׁ שִׁקְקָה וְנֶפֶשׁ רָעֵבָה מִלֵּא־טוֹב: י יֵשְׁבִי חֲשֹׁךְ
 וְצִלְמוֹת אֲסִירִי עָנִי וּבְרוּל: יא כִּי־הִמְרוּ אִמְרֵי־אֵל וַעֲצַת עֲלִיוֹן נֶאֱצוּ: יב וַיִּכְנַע בַּעֲמֹל לָבָם
 כְּשָׁלוּ וְאִין עֹזָר: יג וַיִּצְעְקוּ אֶל־יְהוָה בָּצָר לָהֶם מִמִּצּוֹקוֹתֵיהֶם וַיִּשְׁיַעֵם: יד וַיִּצִּיאֵם מִחֲשֹׁךְ
 וְצִלְמוֹת וּמוֹסְרוֹתֵיהֶם יִנְתֵּן: טו יוֹדוּ לַיהוָה חֲסִדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: טז כִּי־שָׁבַר דִּלְתוֹת
 נְחֹשֶׁת וּבְרִיחֵי בְרוֹזַל גִּדָּע: יז אוֹיְלִים מִדֶּרֶךְ פֶּשַׁעַם וּמַעֲוֹנֹתֵיהֶם יתַעֲנוּ: יח כָּל־אֲכָל תִּתַּעֲב
 נַפְשָׁם וַיִּגִּיעוּ עַד־שַׁעֲרֵי־מוֹת: יט וַיִּצְעְקוּ אֶל־יְהוָה בָּצָר לָהֶם מִמִּצּוֹקוֹתֵיהֶם וַיִּשְׁיַעֵם: כ יִשְׁלַח
 דְּבָרוֹ וַיִּרְפָּאֵם וַיִּמְלֹט מִשְׁחִיתוֹתָם: כא יוֹדוּ לַיהוָה חֲסִדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: כב וַיִּזְבְּחוּ
 זִבְחֵי תוֹדָה וַיִּסְפְּרוּ מַעֲשָׂיו בְּרִנָּה: כג יוֹרְדֵי הַיָּם בִּאֲנִיּוֹת עֲשִׂי מְלֹאכָה בְּמִים רַבִּים: כד הִמָּה
 רְאוּ מַעֲשֵׂי יְהוָה וְנִפְלְאוֹתָיו בְּמִצּוֹלָה: כה וַיֹּאמֶר וַיַּעֲמֵד רוּחַ סַעְרָה וְתִרְוָמָם גָּלְיוֹ: כו יַעֲלוּ
 שָׁמַיִם יִרְדּוּ תְהוֹמוֹת נַפְשָׁם בָּרַעַה תִּתְמוּגֵג: כז יַחֲוֹגוּ וַיִּנּוּעוּ כְּשִׁפּוֹר וְכָל־חֲכֻמָּתָם תִּתְבַּלַּע:
 כח וַיִּצְעְקוּ אֶל־יְהוָה בָּצָר לָהֶם וּמִמִּצּוֹקוֹתֵיהֶם וַיִּצִּיאֵם: כט יִקָּם סַעְרָה לְדִמְמָה וַיַּחֲשׂוּ גְלִיהֶם:
 ל וַיִּשְׁמְחוּ כִּי־יִשְׁתָּקוּ וַיִּנָּחֵם אֶל־מַחוּז חֲפָצָם: לא יוֹדוּ לַיהוָה חֲסִדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם:
 לב וַיִּרְוּמוּהוּ בְּקֹהֶל עָם וּבְמוֹשֶׁב זִקְנִים יִהְלֹוהוּ: לג יֵשֶׁם נְהָרוֹת לְמִדְבָּר וּמִצָּאי מִים
 לְצִמְאוֹן: לד אֶרֶץ פָּרִי לְמִלְחָה מְרַעַת יֹשְׁבֵי בָה: לה יֵשֶׁם מִדְבָּר לְאֲנָם־מִים וְאֶרֶץ צִיָּה
 לְמִצָּאי מִים: לו וַיּוֹשֶׁב שָׁם רַעֲבִים וַיְכַוְּנוּ עִיר מוֹשֶׁב: לז וַיִּזְרְעוּ שָׂדוֹת וַיִּטְעוּ כִּרְמִים וַיַּעֲשׂוּ
 פְּרִי תְבוּאָה: לח וַיְבָרְכֵם וַיִּרְבּוּ מְאֹד וּבָהֱמָתָם לֹא יִמְעִיט: לט וַיִּמְעֹטוּ וַיִּשְׁחוּ מַעֲצָר רָעָה
 וַיִּגְזֹן: מ שִׁפְדוּ בּוֹז עַל־נְדִיכִים וַיִּתְּעַם בְּתֵהוּ לֹא־דֶרֶךְ: מא וַיִּשְׁגֹּב אֲבִיוֹן מַעֲוִי וַיִּשֶׁם כָּצָאן
 מִשְׁפָּחוֹת: מב יִרְאוּ יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁמְחוּ וְכָל־עוֹלָה קִפְצָה פִּיה: מג מִי־חֲכָם וַיִּשְׁמַר־אֱלֹה וַיִּתְּבוּנֵנוּ

חֲסִדֵּי יְהוָה:

קח

א שִׁיר מִזְמוֹר לְדָוִד: ב נִכּוֹן לִבִּי אֱלֹהִים אֲשִׁירָה וְאֶזְמְרָה אֶף־כְּבוֹדִי: ג עֲוִירָה הִנָּבֵל וְכָזֹר
 אֶעֱוִירָה שָׁחַר: ד אֹדֶךָ בְּעַמִּים ו יְהוָה וְאֶזְמְרֶךָ בְּלִאֲמִים: ה כִּי־גָדַל מַעַל־שָׁמַיִם חֲסִדֶּךָ
 וְעַד־שָׁחֲקִים אֲמַתְּךָ: ו רִוְמָה עַל־שָׁמַיִם אֱלֹהִים וְעַל כָּל־הָאָרֶץ כְּבוֹדֶךָ: ז לִמְעַן יִחַלְצוּן יְדִידֶיךָ
 הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וְעֲנֵנִי: ח אֱלֹהִים ו דְּבַר בְּקִדְשׁוֹ אֶעֱלֶזָה אֲחַלֶּקָה שְׂכָם וְעַמְּךָ סִבּוֹת אֲמַדְךָ:
 ט לִי גִלְעָד ו לִי מְנַשֶּׁה וְאַפְרַיִם מְעוֹז רֹאשִׁי יְהוּדָה מְחַקְקִי: י מוֹאָב ו סִיר רַחֲצִי עַל־אֲדָמוֹם
 אֲשֶׁלֶּיךָ נַעֲלִי עָלַי פִּלֶּשֶׁת אֲתָרוּעַע: יא מִי וְכִלְנִי עִיר מִבְּצָר מִי נַחֲנִי עַד־אֲדָמוֹם:
 יב הֲלֹא־אֱלֹהִים זָנַחְתָּנוּ וְלֹא־תִצָּא אֱלֹהִים בְּצַבָּאוֹתֵינוּ: יג הִבַּהֲלָנוּ עֲזָרַת מִצָּר וְשׂוֹא תִשׁוּעַת
 אֲדָם: יד בְּאֱלֹהִים נַעֲשֶׂה־חִיל וְהוּא יָבוֹם צָרֵינוּ:

בחסות

לוי שי' **הלוי** בן חנה

וזוגתו **שרח (אולגה)** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי' ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום הלוי וזוגתו **אורלי**

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי' הלוי, אילת, יהושע הלוי ואור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

מפתח כללי

- (א) מזמורי תהלים ק"ז ק"ח..... ב
- (ב) מאמר ד"ה וידבר אלקים יום ב' דחג השבועות, ה'תשי"ד..... ו
- (ג) שיחת יום ב' דחג השבועות ה'תשי"ד..... טו
- (ד) לקוטי שיחות פרשת בהעלותך (בלה"ק)..... כו
- (ה) שיעורים בספר התניא (מוגה) לשבוע פרשת בהעלותך..... לב
- (ו) לוח "היום יום" לשבוע פרשת בהעלותך..... מג
- (ז) הלכה יומית לעיון ברמב"ם..... מו
- שיעורי רמב"ם** – ע"פ נוסח כתבי יד תימן מדויקים (קאפח):
- (ח) – ג' פרקים ליום לשבוע פרשת בהעלותך..... מט
- (ט) – פרק אחד ליום לשבוע פרשת בהעלותך..... סה
- (י) – ספר המצוות לשבוע פרשת בהעלותך..... עב
- (יא) ביאורים לפרקי אבות פרק א משנה ב..... עז
- (יב) מסכת סוטה - לימי הספירה..... עט
- (יג) ביאורים למסכת סוטה מתוך "פירוש הבהיר" של "ש"ס לובלין" בהוצאת מכון המאור..... עח
- (יד) נביאים וכתובים יהושע פרק יא, דברי הימים-א פרק י..... פב
- (טו) מסכת סוטה עם ביאורים מדף טז עד דף כא..... פו
- מתורת רבותינו נשיאי חב"ד:**
- (טז) שולחן ערוך הלכות שבת - אדמו"ר הזקן..... קיג
- (יז) שולחן ערוך הלכות תפילין - אדמו"ר הזקן..... קיד
- (יח) תורה אור מבואר - ד"ה בחודש השלישי - אדמו"ר הזקן..... קטז
- (יט) מאמרים קונטרסים - אדמו"ר האמצעי..... קיט
- (כ) דרך מצותיך – ספר המצוות - אדמו"ר ה"צמח צדק"..... קכ
- (כא) המשך והחרים תרל"א - אדמו"ר מוהר"ש..... קכא
- (כב) קונטרס ומעין - אדמו"ר מוהרש"ב..... קכב
- (כג) ספר המאמרים תר"ץ - אדמו"ר מוהרי"צ..... קכג
- (כד) לקוטי דיבורים - אדמו"ר מוהרי"צ..... קכד
- (כה) אגרות קודש – אדמו"ר מוהרי"צ..... קכו
- (כו) הפטרה ליום א' ובי' של חג השבועות..... קכז
- (כז) חומש, רש"י ותרגום אונקלוס לשבוע פרשת בהעלותך..... קכט
- (כח) לוח זמנים לשבוע פרשת בהעלותך..... קנא

הוראות כ"ק אדמו"ר שליט"א לחג השבועות

ע"פ הוראת חז"ל¹ דמזכירים "ומזרזין . . בשעת מעשה" – כאן המקום להזכיר ולזרז עוד הפעם אודות הענינים דלקמן שהזמן גרמא:

(א) ב"תיקון ליל שבועות" – בכל הדפוסים שראיתי – הסיום דספר יצירה הוא: "... נאמנת בפנים . . אחד בפה ואחד בלב".

ולפענ"ד אינו נכון. כי (נוסף לזה שחסר סיום בדבר טוב, הרי) נוסח זה אינו מובן כלל.

וצריך להיות, כמו שהוא בכ"כ הוצאות דספר יצירה הנדפס בפ"ע: "... נאמנת ג' רעות ללשון דיבור רע והמלשין והמדבר אחד בפה ואחד בלב ג' טובות ללשון שתיקה ושמירת הלשון ודיבור אמת".

ומענין לענין: ב"תיקון" שנדפס בסלאוויטא (ועוד) בהעתקת מאמרו של רשב"י: "אנן בחביכותא תליא מילתא דכתיב כו", הובאו רק ב' פסוקים.

וצ"ל כבזהר: "אנן בחביכותא תליא מילתא דכתיב ואהבת את ה' אלקיך וכתוב מאהבת ה' אתכם וכתוב אהבתי אתכם אמר ה'".²

(ב) כמדובר כמה פעמים – ע"פ מרז"ל³ "אמר הקב"ה לישראל בני היו קורין את הפרשה הזאת בכל שנה ואני מעלה עליכם כאילו אתם עומדים לפני הר סיני ומקבלין את התורה" – כשם שאמירת עשרת הדברות בפעם הראשונה היתה בנוכחות כל עם ישראל, אנשים נשים וטף, גם הקטני קטנים – כדאי להשתדל אשר בעת קריאת הפרשה הזאת בזמן מ"ת בכל שנה ושנה,

כל בני ישראל, גם הקטני קטנים (ות), יהיו בבית הכנסת (לכל הפחות) בעת קריאת עשרת הדברות.

ולהעיר אשר מ"ת הוא ע"י אשר "בנינו עורבים אותנו".⁴

(ג) הרגילים בנתינת צדקה בכל יום – בערב חה"ש זה יתנו גם בעד שני הימים דחג השבועות. ועד"ז בכל עש"ק⁵ וערב יו"ט כו".⁶

(משיחת יום ב' דחה"ש תשמ"ג)

-
(1) מכילתא (ורש"י) יתרו יט, כד.	(5) אף ד"פרש שבתכם לא קאמר" ואצ"ל הכנסת אורחים כביו"ט
(2) עיין לקוטי לוי"צ הערות לזהר פ' נשא ס"ע שנה ואילך – ביאור	(זח"ב פח, ב. סידור עם דא"ח רא, א. שם ד"ה יגלה לך – רג, ג ואילך).
ג' פסוקים אלו.	(6) ועיין תניא פל"ז (מח, ב).
(3) פסיקתא דר"כ פ' בחודש השלישי (הובא ברוקח סרצ"ו).	
(4) שהש"ר פ"א, ד (א).	
-

ב"ה. נוסח המברק שהואיל כ"ק אדמו"ר שליט"א
לשלוח לאנ"ש שי' בכל מרחבי תבל
לקראת חג השבועות, ה'תשי"ד

קבלת התורה בשמחה ובפנימיות.

מנחם שניאורסאהן

בס"ד. יום ב' דחג השבועות, ה'תשי"ד

(הנחה בלתי מוגה)

וידבר אלקים את כל הדברים האלה לאמר אנכי הוי' אלקיך וגו'¹, והיינו, שמתן תורה הי' בשם אלקים שהוא מלשון כח וגבורה, כדאיתא בטור² בפירוש כוונת השמות ששם אלקים הוא מלשון כח וגבורה, וכמו שאמרו רז"ל³ אנכי ולא יהי' לך מפי הגבורה שמענו. וצריך להבין איך אפשר שהגילויים דמ"ת בכלל ובפרט הדברות אנכי ולא יהי' לך שהם כללות כל התורה כולה⁴ (כדאיתא בתניא⁵) יהיו בשם אלקים שהו"ע הגבורה⁶. גם צריך להבין מ"ש בילקוט⁷ ע"פ אנכי הוי' אלקיך, כל אחד מישראל הי' אומר עמי הדבור מדבר, שלכן נאמר (אנכי הוי') אלקיך לשון יחיד. וגם צריך להבין⁸ מה שמ"ת הי' ברעש, קולות ולפידים כו'⁹, דלכאורה, הלא רוב הדיבורים והציווים דמ"ת הם דברים פשוטים שגם לולי הציווי הי' ראוי לקיימם, וכמו שאמרו רז"ל¹⁰ אלמלא לא נתנה תורה היינו למדין צניעות מחתול וגזל מנמלה, היינו, שגם בעלי חיים יש בהם מדות אלו מצד עצמם, ומכ"ש האדם שלהיותו בעל שכל הרי מדעתא דנפשי' הי' צריך להיות נזהר בזה, ועכ"פ להתלמד מבעלי החיים, כמ"ש¹¹ מלפנו מבהמות ארץ. והנה, בנוגע לכללות הציווי על דברים אלו, אף שהם דברים פשוטים, הרי זה כדי להרבות להם שכר, כמארז"ל במס' מכות¹² רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצוות, שזהו ריבוי בכמות. ויתירה מזה, כמו שארז"ל¹³ גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה, שאין זה ריבוי בכמות בלבד, אלא ריבוי באיכות, היינו שזהו שכר אחר לגמרי. אמנם, זהו הטעם שהוצרך להיות ציווי על ענינים אלו, אבל עדיין אינו מובן מה הי' גודל הרעש בזה, מאחר שהם דברים פשוטים שראוי לעשותם גם בלא ציווי.

(ב) ויש להקדים תחלה כללות ענין ההתחדשות דמ"ת, דלכאורה, כיון שקיים אברהם אבינו (וכן גם זרעו אחריו) כל התורה כולה עד שלא ניתנה¹⁴, א"כ מהו ההתחדשות דמ"ת. אך הענין הוא, כדאיתא במדרש¹⁵ ע"פ¹⁶ לריח שמניך טובים שמן תורק שמך, כל המצוות שעשו לפניך האבות ריחות היו, אבל אנו שמן תורק שמך, דבר שמריקין מכלי אל כלי, והיינו, שמעשה האבות הם ריחות בלבד, כמו הריח שהוא דבר שאין בו

(1) יתרו כ, א ואילך.

(2) או"ח ס"ה.

(3) מכות כד, א.

(4) ראה של"ה ר"פ יתרו (שטו, ב). ועוד.

(5) ריש פ"ב.

(6) ראה גם סד"ה וידבר אלקים גו' אנכי עטר"ת (סה"מ

עטר"ת ע' רטו). ועוד.

(7) יל"ש יתרו רמז רפו.

(8) בכל הבא לקמן – ראה ד"ה וכל העם רואים תרס"ב

(סה"מ תרס"ב ע' רסד ואילך). תרע"ח (סה"מ תרע"ח ע' קסד

ואילך). ד"ה זה והמשך המאמרים שלאחריו תש"ו (סה"מ תש"ו

ע' 94 ואילך). וראה גם ד"ה קודש ישראל תשח"י (סה"מ

תשח"י ע' רפא ואילך).

(9) ראה גם לקו"ת במדבר יב, ג.

(10) עירובין ק, ב.

(11) איוב לה, יא.

(12) כג, ב.

(13) קידושין לא, א.

(14) יומא כח, ב.

(15) שהש"ר פ"א, ג (א).

(16) שה"ש א, ג.

ממש והוא רוחני בלבד. וביאור הענין בזה, דכיון שעבודת האבות היתה בכח עצמם, לכן לא הגיעו בעבודתם אלא עד שרשם ומקורם בלבד, לפי שהנברא מצד עצמו יכול להגיע רק עד שרשו ומקורו בלבד. ועל דרך שאמרו בגמרא¹⁷ שמע מינה עין עיטם גבוה מקרקע העזרה עשרים ושלש אמה, דתנן כל הפתחים שהיו שם גובהן עשרים אמה, ושיעור מקוה הוא אמה על אמה ברום ג' אמות, וכיון שאי אפשר למים לעלות להר שהוא גבוה ממקום שנובעין שם, עכצ"ל שיעין עיטם (שמשם היו נובעין המים) גבוה מקרקע העזרה כ"ג אמה. וכן הוא גם בעבודת האבות, דאף שקיימו כל התורה עד שלא ניתנה, ועבודתם היתה ברצוא ושוב, כמ"ש¹⁸ הלוך ונסוע הנגבה, ועבדו עבודתם במס"נ להתגבר על כמה נסיונות כו', הנה לאחר כל זה, כיון שעבודתם היתה בכח עצמם, לא הגיעו עי"ז אלא רק לשרשם ומקורם בלבד.

ג) **ויובן** זה מענין ירידת הנשמה בגוף, שירידה זו היא צורך עלי', דאף שירידת הנשמה בגוף אינה בשביל עצמה, שהרי הנשמה עצמה אינה צריכה תקון, וירידתה אינה אלא לתקן את הנה"ב¹⁹, מ"מ, הרי זה רק שאינה צריכה תקון, אבל עלי' יש לה ע"י ירידתה, והיינו שע"ז שהיא מבררת ומתקנת את הנה"ב, נעשה אצלה עלי' למדריגה נעלית יותר, שמתעלית למעלה משרשה ומקורה.

והענין הוא, דהנה בירידת הנשמה בגוף נאמר לשון הפתח, כמ"ש²⁰ ויפח באפיו נשמת חיים, דקאי על נשמת אדה"ר שכלולים בה כל הנשמות, וכן הוא בכל נשמה ונשמה בפרט, כמו שאנו אומרים²¹ ואתה נפתחה בי. וענין הנפיחה הוא כמ"ש בזהר²² מאן דנפח מתוכו נפח, פ' מתוכיותו ופנימיותו²³, שאין זה כמו בדיבור שהבל הלב שבו הוא רק הארה חיצונית²⁴, וכן הוא באותיות המחשבה שיש בהם ג"כ הבל, שזהו שלפעמים נקראת המחשבה בשם קלא דלא אשתמע²⁵, הנה ההבל שבמחשבה הוא ג"כ חיצוניות ההבל בלבד, משא"כ נפיחה הוא מפנימיות ההבל. והכלל בזה הוא, שכל גילוי שהוא בערך ובסדר והדרגה (כמו הדיבור), אזי מספיק חיצוניות ההבל, משא"כ גילוי שאינו בערך, צריך להיות בזה פנימיות ההבל דוקא. וכיון שירידת הנשמה בגוף הוא ענין שבאין ערוך, לכן צריך להיות מפנימיות ההבל דוקא.

ויובן ע"פ המשל מהתגלות השכל, דכאשר הגילוי הוא מכח המשכיל שהוא מקור לשכל, אין צריך להיות בזה יגיעה עצומה, והיינו, דעם היות שכל גילוי שכלי בא ביגיעה דוקא, מ"מ, מספיק בזה יגיעה ע"ד הרגיל, וטעם הדבר הוא, לפי שהתגלות השכל מכח המשכיל הוא בסדר והדרגה, והיינו, דעם היות כח המשכיל מושלל מציור השכל, וראי' על זה, דכיון שממנו באים כל המיני שכלים, הרי בהכרח שהוא מושלל מציור השכל,

(21) נוסח ברכת אלקי נשמה.

(22) הובא בתניא רפ"ב. וראה אג"ק ח"כ ע' קלא. וש"נ.

(23) תניא שם.

(24) ראה גם אוה"ת ויחי כרך ו' תתשטז, א. סה"מ תרנ"ב ע' יד.

(25) זח"א נ, ב.

(17) יומא לא, א (ובפרש"י). ראה גם מאמרי אדמו"ר האמצעי במדבר ח"ג ע' א'לג. סה"מ תרפ"ט ע' 269 ואילך.

(18) לך לך יב, ט.

(19) עץ חיים שער כו (שער הצלם) פ"א. הובא בתניא פל"ז.

(20) בראשית ב, ז.

מ"מ, מאחר שנמשך מהנפש להיות מקור לשכל, והוא מקור לשכל דוקא, הנה גילוי השכל ממנו הוא בסדר והדרגה, ולכן מספיק בזה יגיעה ע"ד הרגיל, שזהו מה שנקרא בהנמשל בשם חיצוניות ההבל, והיינו, לפי שהשכל נמצא בכח המשכיל בבחי' העלם שישנו במציאות. וכמו שאנו רואים בגילוי השלהבת מתוך הגחלת, דאף שהאש שבגחלת הוא בהעלם, מ"מ, להיותו העלם שישנו במציאות, אין צריך יגיעה, אלא ע"י רוח הנופח מתגלה השלהבת, משא"כ גילוי האש מצור החלמיש, להיותו העלם שאינו במציאות, הרי זה ע"י הכאה בכח דוקא. וכמו"כ הוא בגילוי השכל מכח השכל ההיולי העצמי, והיינו דכאשר לומד איזה ענין ויש לו קושיות והעלמות והסתרים כו', ומצד כח המשכיל לבדו אינו יכול להסיר את הקושיות כו', אלא צריך להגיע לכח השכל ההיולי העצמי דוקא, הנה על זה צריך להיות יגיעה עצומה דוקא, יגיעה בדרך אור חוזר דוקא, שע"י מגיע לכח השכל היולי העצמי, ומאיר בו לא רק להסיר את הקושיות כו', אלא שמעמידו באופן אחר (דאס גיט אים אָן אַנדער שטעל) לגמרי בהשכל שעוסק בו, והיינו, לפי שגילוי כח השכל היולי העצמי הוא גילוי שבאין ערוך, ולכן צריך להיות בזה יגיעה עצומה. וכמו שהוא בכח השכל שהוא כח היותר עליון שבכחות הנפש, כמו"כ הוא גם בכל הכחות עד הכח היותר אחרון שהוא כח ההילוך, שהגילוי ממקורו אינו בא ביגיעה, אבל הגילוי מכח ההיולי העצמי בא ביגיעה ובכח פנימי דוקא. וכמו שאנו רואים בענין הקפיצה, שאף שמתייחס לכח ההילוך, מ"מ, הרי זה בא בכח דוקא, והיינו לפי שאינו בסדר והדרגה, אלא בא ע"י גילוי כח פנימי ועצמי דוקא. וזהו עיקר ההפרש בין גבור לחלש, שעיקר ההפרש ביניהם אינו בכחות הגלויים בלבד, שהגבור הוא גבור בכחותיו הגלויים, אלא גבור אמיתי הוא שביכלתו לגלות כחותיו הנעלמים והעצמיים, שזהו מ"ש²⁶ החלש יאמר גבור אני, דלכאורה מאחר שהוא חלש איך יאמר גבור אני, אך הכוונה בזה, שגם כאשר הוא חלש בכחותיו הגלויים, מ"מ יאמר גבור אני, היינו, שבעת הצורך, כאשר הענין נוגע לו (ווען די זאך רירט אים אָן) יוכל לגלות כחותיו הנעלמים והעצמיים.

וכמו"כ יובן בענין ירידת והתלבשות הנשמה בגוף, שלהיותה המשכה שלא בהדרגה, לכן צ"ל ענין של נפיתה דוקא. והענין בזה, דהנה, כל סדר ההשתלשלות הוא בסדר והדרגה, שזהו"ע עילה ועלול. וגם ענין בריאה יש מאין, עם היותו בדרך אין ערוך, מ"מ הרי זה ג"כ בהדרגה, וכמבואר²⁷ בענין אין ערוך לך²⁸, לך דייקא, שלגבי עצמות ב"ה דוקא הוא אין ערוך לגמרי, אבל לגבי האין המהוה אין זה בדרך אין ערוך לגמרי, מפני שהאין המהוה יש לו קירוב הערך אל היש והיש תופס מקום אצל האין, וראי' לזה, שהרי האין בורא את היש, ועוד זאת, שההתהוות אינה באופן שהאין נעשה יש, כי אם שהאין מהוה את היש, ויתרה מזה, שגם החיות של היש אינו האין²⁹, אלא שהאין מהוה את היש והחיות

(26) יואל ד, יו"ד.

(28) תפלת שחרית דשבת.

(27) ראה אוה"ת סידור ע' שטט ואילך. ועוד. וראה המשך

(29) ראה ביאורי הזהר לאדמו"ר האמצעי פינחס קטו, א ואילך. וראה המשך תרס"ו שם.

תרס"ו ס"ע תלו ואילך.

שבתוכו. והיינו, שאם ההתהוות היתה באופן שהאין נעשה יש או החיות של היש, אזי היתה ההתהוות שלא בערך, אבל כיון שההתהוות היא באופן שהאין מהוה את היש והחיות שבתוכו, הרי זה בסדר והדרגה. אמנם, ירידת הנשמה והתלבשותה בגוף הו"ע שאינו בערך כלל, דהנה, בהנשמה כתיב³⁰ ויהי האדם לנפש חי', לרוח ממללא, בחי' מדבר, שהוא הסוג היותר עליון בהסוגים דדצח"מ, ואילו הגוף הוא הסוג היותר תחתון בהסוגים דדצח"מ, שהרי נשתנה התהוות גוף האדם מהתהוות גופות שארי הנבראים, שבכל הנבראים נברא הגוף יחד עם הנפש³¹, כמ"ש³² תדשא הארץ דשא גו', תוצא הארץ נפש חי' גו', והיינו, שגם גופם הוא במדרגת צומח וחיי³³, משא"כ ביצירת האדם כתיב³⁴ וייצר ה"א את האדם עפר מן האדמה, וכתיב³⁵ גלמי ראו עיניך, ורק אח"כ ויפח באפיו נשמת חיים³⁶, והיינו, שגופו הוא במדרגת דומם (וכמשנ"ת בארוכה במאמר הקודם³⁷). וכמו"כ ברוחניות, שמצד הנשמה הרי ישראל עלו במחשבה³⁸, במחשבתא עילאה, ובזה גופא הם בעלי', ואילו מצד הגוף, הרי מצד הבחירה שניתנה לאדם יכול להיות למטה במדרגה מכל הבע"ח עד שאפילו יתוש קדמך³⁹. וא"כ הרי ירידת הנשמה בגוף הו"ע שבאין ערוך ושלם בסדר והדרגה, ולכן הוצרך להיות בדרך נפיתה דוקא, שהוא פנימיות ההבל. והו"ע התגלות הרצון וחפץ הוי' אשר כך הוא רצונו ית' להיות ירידת והתלבשות הנשמה בגוף. ועם היות שכללות ההתהוות היא מחפץ הוי', כמ"ש⁴⁰ כל אשר חפץ הוי' עשה, דקאי על כללות ההתהוות, מ"מ, בכל הנבראים הרי זה רק בשרשם, אבל בפועל ובגילוי נהוו מדבר הוי', כמ"ש⁴¹ בדבר הוי' שמים נעשו, משא"כ ירידת הנשמה והתלבשותה בגוף שגם בגילוי היא מחפץ הוי', שזהו ענין פנימיות ההבל.

וזוהו שירידת הנשמה בגוף היא ירידה צורך עלי', כי הנשמה מצד עצמה יכולה להגיע רק עד שרשה ומקורה בלבד, אבל ע"י ירידתה בגוף שיש בזה הכח דפנימיות ההבל, הנה עי"ז יש בה העלי' למעלה משרשה ומקורה. וכמו"כ יובן בענין ההתחדשות דמ"ת על מעשה האבות, דמעשה האבות להיות שעבודתם היתה בכח עצמם, לא הגיעו בזה רק עד שרשם בלבד, ואילו במ"ת ניתן הכח מלמעלה שתהי' העלי' למעלה מהשורש ומקור. (ד) **אמנם** עדיין צריך להבין, שהרי גם אצל האבות הי' ענין ירידת הנשמה בגוף, שזה בא ע"י פנימיות ההבל דוקא, וא"כ גם אצלם הי' צריך להיות ענין העלי' למעלה משרשם, ומהו ההתחדשות דמ"ת. אך הענין הוא, דהנה משנת"ל בענין ירידת הנשמה בגוף שהיא ירידה צורך עלי', הנה העלי' שע"י הירידה היא ע"י ב' ענינים, הא' הוא ע"י בירור העלם והסתר הנה"ב, והב' הוא ע"י קיום התומ"צ בגשמיות דוקא, וב' ענינים אלו היו חסרים אצל האבות.

(35) ד"ה בשעה שהקדימו ("דבר מלכות" פ' נשא ע' ח' ואילך).

(36) ב"ר פ"א, ד. ועוד.

(37) סנהדרין לח, א.

(38) תהלים קלה, ו.

(39) שם לג, ו.

(30) בראשית ב, ז ותרגום אונקלוס שם.

(31) ראה בכ"ז תו"א בראשית ג, ד ואילך. ובכ"מ.

(32) בראשית א, יא. כד.

(33) ראה תו"א שם ד, ד.

(34) תהלים קלט, טז.

וביאור הענין הוא, דהנה עבודת הנשמה מצד עצמה היא בהגבלה. ובפרטיות יותר, שבעבודת הנשמה מצד עצמה יש כמה מדריגות. יש עבודה מצד אהבה שע"פ טעם ודעת. ויש עבודה מצד אהבה רבה שלמעלה מטו"ד, והיינו, דעם היות שצריך להיות ענין של התבוננות, מ"מ, אין זה באופן שההתבוננות פועלת את האהבה, אלא ההתבוננות היא רק בשביל לגלות את האהבה מההעלם אל הגילוי, או בשביל לעורר ולחזק את האהבה, והיינו, שבבינונים ההתבוננות היא בשביל לעורר ולגלות את האה"ר מהעלם הנה"ב, ובצדיקים הרי זה רק כדי לעורר ולחזק, אבל עכ"פ אין זה באופן שההתבוננות פועלת את האהבה. ויש מדריגה שלמעלה מזה, והו"ע המס"נ שלמעלה מטו"ד לגמרי. הנה כל מדריגות אלו הם בהגבלה. והיינו, לא מיבעי האהבה שע"פ טו"ד שנרגש בה שקרבת אלקים לו טוב (דאס וואָס אים איז גוט), ואפילו מצד השכל שמביא את המדה נרגש בזה ג"כ הטוב שלו, וא"כ, הרי הוא נמצא במציאותו. וגם במדריגת אהבה רבה שלמעלה מטו"ד, הרי עם היות שההתבוננות אינה פועלת את האהבה אלא רק לעורר ולחזק בלבד, ועוד זאת, שההתבוננות היא בהפלאות אוא"ס שלמעלה מהעולמות, וא"כ אין בזה הרגש הטוב שלו, מ"מ, עדיין אינו יוצא בזה ממציאותו, לפי שגם בזה יש לו תענוג, והיינו, דכיון שנה"א הוא אלקות בעצם מהותה, לכן גם בהאה"ר (שנרגש בה לא הטוב שלו כי אם הטוב דאלקות) יש לו תענוג, והרי התענוג הוא התענוג שלו. ועוד זאת, שגם כאשר ההתבוננות היא מצד הריחוק, הנה גם אז אינו מתבטל ממציאותו, והיינו לפי שהריחוק אינו אלא מצד הנה"ב, שהרי נה"א היא אלקות בעצם מהותה, ולכן גם בהתבוננות שמצד הריחוק נרגש בנה"א התענוג של הקירוב, ואינו מתבטל ממציאותו. אך אמיתית העלי' שנעשית בהנשמה ע"י ירידתה בגוף היא דוקא עי"ז שנה"א פועלת שנה"ב עצמה תתעורר בתוקף הרצוא מצד הריחוק כו', דכיון שהריחוק בנה"ב הוא הריחוק שלו (דאס איז דאָך זיין ריחוק), הרי עי"ז מתבטלת הנה"ב בעצם מהותה, ועי"ז שנה"א פועלת הביטול בנה"ב, מתבטלת גם הנה"א ממציאותה, ואז מגעת היא למעלה יותר. והיינו, שעבודת הנשמה מצד עצמה היא באופן שנשאת במציאות, ומגעת רק בבחי' הגילויים, אבל עי"ז שפועלת להאיר את ההעלם וההסתר דנה"ב עד שתתבטל במציאות, אזי גם הנה"א מתבטלת ממציאותה, ומגעת בהעצם שלמעלה מהגילוי.

ועפ"ז מובן שמעשה האבות היו ריחות בלבד, שלא הגיעו בבחינת העצמות, והיינו, דעם היות שנתנסו בכמה נסיונות ועמדו בהם כו', מ"מ, לא הי' אצלם הביטול במציאות שנעשה ע"י בירור הנה"ב, כיון שלא הי' אצלם ההעלם והסתר דנה"ב, שהרי האבות הן הן המרכבה⁴⁰, שכל אבריהם היו קדושים כו'⁴¹, וירידת נשמתם לעוה"ז לא היתה בשביל בירור הנה"ב, אלא בכדי להאיר אור אלקי בעולם, כידוע שישנם נשמות שירידתם לעוה"ז היא כדי להאיר אור אלקי בעולם, וישנם נשמות שירידתם לעוה"ז היא לברר את הגוף ונה"ב, והיינו, דכשם שבהאור שלפני הצמצום יש ב' מיני אור, האור שלגלות עצמותו,

(41) ראה תניא פכ"ג. פל"ד.

(40) ב"ר פמ"ז, ו. פפ"ב, ו.

והאור שלהאיר את העולמות, כמו"כ בנשמות יש נשמות שענינם להאיר אור אלקי (דוגמת האור שלגלות עצמותו), וכמו נשמות האבות וחנוך, ויש נשמות שענינם לברר את גופם ונה"ב (דוגמת האור שלהאיר את העולמות). וכיון שאצל האבות לא הי' בירור הנה"ב, לא הי' בהם הביטול במציאות, ולכן הגיעו רק בבחינת הגילויים, שזהו שאמרו חז"ל שמעשה האבות ריחות היו. אך ע"י בירור העלם והסתר הנה"ב פועלים הביטול במציאות, ודוקא עי"ז מעוררים את העצמות שלמעלה מהגילוי.

ה) והנה האמור לעיל בענין בירור העלם והסתר הנה"ב הרי זה בשביל לעורר את העצמות, אמנם כדי שיהי' הכלי שעל ידו לוקחים (מיט וואָס צו נעמען) את העצמות, על זה צריך להיות קיום התורה ומצוות בגשמיות דוקא (ענין הב' דלעיל ס"ד). והיינו, לפי שכל הגבוה ביותר יורד למטה מטה ביותר⁴², וכמו שאנו רואים בהפרש בין ראי' לשמיעה, ששמיעה היא למטה יותר, תופסת רק בדבר רוחני, ואילו ראי' היא למעלה יותר, תופסת בדבר גשמי. וכמו"כ הוא בקיום התומ"צ בגשמיות, שדוקא ענין זה הוא הכלי שעל ידו לוקחים את העצמות. וגם ענין זה הי' חסר בעבודת האבות, שעבודתם הי' רק ברוחניות, וראי' על זה ממצות תפילין שנאמר בהם יציאת מצרים, וכיון שהאבות היו קודם שעבוד מצרים, לא הי' אפשר להיות אצלם קיום מצות תפילין בגשמיות. והיינו, שלבד זאת שלא הי' אצלם הביטול במציאות שבזה מעוררים את העצמות, לא הי' אצלם גם הכלי ליקח את העצמות שהו"ע קיום התומ"צ בגשמיות דוקא.

ובזה יובן מה שאמרו רז"ל⁴³ שכאשר המלאכים בקשו את התורה באמרם⁴⁴ תנה הודך על השמים, השיבו להם כלום למצרים ירדתם כו' יצה"ר יש ביניכם כו', ולכאורה אינו מובן, הרי מה שהמלאכים בקשו את התורה כוונתם היתה לתורה כמו שהיא ברוחניות, דהיינו המשכת ד' מוחין בתפילין, המשכת ל"ב נתיבות חכמה בציצית, וכדומה בשאר המצוות, וא"כ מה השיבו להם שאין להם שייכות לעניני התומ"צ בגשמיות. אך הענין הוא, שכל הענין דמ"ת הוא ההמשכה שלמעלה מהשתלשלות, וכמו ההמשכה דד' מוחין שהו"ע ד' מוחין כמו שהם למעלה מהשתלשלות, וכן ההמשכה דל"ב נתיבות חכמה אין זה הל"ב נתיבות כמו שהם בחכמה או במלכות, אלא כמו שהם למעלה מהשתלשלות דוקא. וכיון שהגילוי שלמעלה מהשתלשלות אי אפשר להיות אלא ע"י בירור הנה"ב ותומ"צ בגשמיות דוקא, לכן השיבו להם אב ואם יש לכם כו' יצה"ר יש ביניכם כו', דכיון שאין אצלם בירור הנה"ב ותומ"צ בגשמיות, לכן לא נתנו להם את התורה שענינה הוא ההמשכה שלמעלה מהשתלשלות, כי אם לנשמות ישראל למטה דוקא, שאצלם יש בירור הנה"ב שע"ז מעוררים את העצמות, ואצלם יש קיום התומ"צ בגשמיות שע"ז תופסים את העצמות. והנה, כיון שבגשמיות יש תערובות טוב ורע, הנה בכדי שהגשמיות יהי' כלי להעצמות, צריך תחלה להפריד את הרע מן הטוב, כמ"ש⁴⁵ מצרף לכסף וכור לזהב, שזהו

(44) תהלים ח, ב.
(45) משלי יז, ג. כז, כא.

(42) ראה סה"מ תש"ח ע' 115. וש"נ.
(43) שבת פח, ב. מדרש תהלים ח, ב.

שאמרו חז"ל⁴⁶ שבשעת מ"ת פסקה זוהמתן ונעשו כמו שהי' קודם החטא, וההכנה לזה היתה ביצי"מ, כידוע שמצרים הוא כור הברזל שמפריד את הרע מן הטוב. וזהו ג"כ מה שאמרו להמלאכים כלום למצרים ירדתם, היינו שהי' חסר אצלם גם הברור שנעשה במצרים. וזהו גם מש"נ במ"ת אנכי הוי' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים⁴⁷, ולא נאמר אשר בראתי שמים וארץ, אף שהוא פלא גדול יותר⁴⁸, והיינו לפי שבריא שמים וארץ שהוא בסדר והדרגה (כנ"ל ס"ג), הרי זה מהארה בלבד, וגם ההארה אינה בפנימיות, שלכן נקראת הבריאה יש מאין, מאין היינו שהוא הארה בעלמא, וגם אין שאינו מושג, משא"כ יצי"מ שהיא הכנה למ"ת, אינה הארה בלבד, כי אם גילוי העצמות, ובפנימיות דוקא.

וזהו שאמרו חז"ל המצוות שעשו לפניך האבות ריחות היו, דאף שעבדו עבודתם בנסיונות ובמס"נ כו', מ"מ, כיון שלא הי' אצלם ברור הנה"ב וגם לא קיום התומ"צ בגשמיות (שלא הי' שייך קודם יצי"מ), לכן הנה בכל עבודתם לא הגיעו רק עד שרשם ומקורם בלבד, דהיינו, שורש הנבראים, שזהו הארה בלבד. והגם שהאבות היו נשמות דאצילות, מ"מ, ירדו דרך עולם הבריאה, ואברהם אברהם פסיק טעמא בגווייהו⁴⁹, היינו שאברהם שבבריאה אינו כמו אברהם שבאצילות⁵⁰. וגם כמו שהאבות הן הן המרכבה, מרכבה לז"א דאצילות, מ"מ, הרי גם ז"א דאצילות הוא שרש התהוות העולמות, כמ"ש⁵¹ זכור רחמין וחסדיך כי מעולם המה, והיינו, שגם זה שהאבות הן המרכבה הרי זה רק לבחי' שורש ומקור ההתהוות. וזהו החידוש דמ"ת שנעשה גילוי העצמות.

(ו) **אמנם** עדיין צריך להבין דיוק לשון חז"ל שמעשה האבות ריחות היו, ריח דייקא (כידוע שכל עניני התורה הם בדיוק), שמזה מובן שגם האבות הגיעו ע"י עבודתם בבחי' שלמעלה מהשתלשלות, שהרי אנו רואים בענין הריח שהוא דבר שהנשמה נהנית ממנו⁵² ולא הגוף, ובשעת ההתעלפות משיבים את הנפש ע"י הריח דוקא, דענין ההתעלפות הוא שהחיות המתלבש מסתלק ונכלל בהנפש, וא"כ, מה שע"י הריח משיבים את הנפש הוא לפי שהריח מגיע בהנפש כמו שהיא למעלה מהתלבשות. ומזה מובן גם בנוגע למעשה האבות שעליהם אמרו רז"ל שריחות היו, שהגיעו בעבודתם למעלה מהשתלשלות. וא"כ צריך להבין מהו ההתחדשות דמ"ת.

אך הענין הוא, דהנה גם בהבחי' שלמעלה מהשתלשלות יש חילוק בין העצם להארה שהיא גילוי העצם, ומצינו שבחי' העצם אפילו במדריגה תחתונה הוא גבוה במדריגה יותר מהארה של מדריגה העליונה. דהנה ידוע שנבואה היא בנו"ה⁵³, דנבואת ישעי' היא מנו"ה דבריאה, ונבואת יחזקאל היא מנו"ה דיצירה, וגם נבואת משה שהיא מבחי' יסוד אבא, הרי זה ג"כ כמו שהוא בהתלבשות בבחי' נה"י דז"א, וגם זה הי' מבחי' אחוריים

(46) ראה שבת קמו, א.

(47) יתרו כ, ב.

(48) ראה גם סידור (עם דא"ח) רפד, ב. מאמרי אדמו"ר

האמצעי ויקרא ח"א ע' תב. סה"מ תרל"ד ע' קסח. וש"נ.

(49) זח"ג (אדר"ר) קלח, א.

(50) ראה תו"א משפטים עו, ג.

(51) תהלים כה, ו. וראה לקו"ת מסעי צג, רע"א. ובכ"מ.

(52) ברכות מג, ב.

(53) ראה שער היחודים פ"א (הובא בלקו"ת ר"ה נו, ג).

לקו"ש ח"ו ע' 251 ואילך. וש"נ.

בלבד, כמ"ש⁵⁴ וראית את אחורי ופני לא יראו. ולכאורה יפלא, שהרי מצינו שהרשב"י והאריז"ל והבעש"ט והנשיאים אחריו מדברים ומבארים פרצופים שלמעלה מיסוד אבא ולמעלה גם מא"ק. אך הענין בזה⁵⁵, שהשגת הרשב"י והאריז"ל כו' בעולם האצילות היא בדרך ידיעת המציאות בלבד, והיינו, דאף שהשגתם היתה ברוח הקודש, שהרי כל דבוריהם וכל עניניהם היו ברוה"ק, מ"מ, הרי רוה"ק הוא ביצירה, וכמו ד' שנכנסו לפרדס⁵⁶, וכן מה שראה ר' ישמעאל כהן גדול⁵⁷, הרי זה בהיכלות דיצירה, ואילו ההשגה בהדרגות שלמעלה מזה היתה בדרך ידיעת המציאות בלבד. משא"כ נבואה היא השגת המהות, כמ"ש בשעה"ק להרח"ו ז"ל⁵⁸ שבאותה המדרגה שהיתה הנבואה הנה אותן האורות נחקקו ונצטיירו במחשבת הנביא. ומשום זה גדלה מעלת הנבואה למעלה הרבה ממעלת החכמה, דהגם שיש מעלה בחכמה, דחכם עדיף מנביא⁵⁹, מפני שההשגה היא במדריגות גבוהות יותר, מ"מ, הרי מעלת הנביאים היא גדולה יותר, לפי שהעצם שבמדריגה תחתונה (השגת המהות דנבואה במדריגות תחתונות) הוא למעלה יותר מהארה שממדריגה עליונה (השגה במדריגות נעלות יותר), שלכן משחרב ביהמ"ק ונסתלק ענין הנבואה⁶⁰ משתוקקים שיחזור ענין הנבואה, והיינו לפי שהעצם שבמדריגה תחתונה הוא למעלה יותר מהארה שבמדריגה העליונה. ויתירה מזה, שבבחי' העצמי גם כשהוא במדריגה התחתונה יש בו בחי' העצמי שלמעלה במדריגה, ובזה יובן ביותר מעלת הנבואה על החכמה, כיון שבגילוי המהות שבנבואה יש גם העצם שממנו מאיר הארה להחכם. ועפ"ז יובן ההתחדשות דמ"ת על מעשה האבות שריחות היו, דעם היות שריח הוא למעלה מהשתלשלות, מ"מ, הרי זה רק הארה בלבד, וגם ההארה היא בבחי' רוממות, וזהו ההתחדשות דמ"ת, שנמשך לא רק הארה בלבד אלא עצמות, ואופן הגילוי הוא שתופסים זה בפנימיות, שהרי לית מחשבה תפיסא ב' כלל כי אם כאשר תפיסא ומתלבשת בתומ"צ אזי תפיסא ב'י⁶¹, וכמ"ש באגה"ק בקו"א⁶² שכאשר מקיימים איזה מצוה, כמו אתרוג, הנה כשתופס האתרוג ומנענעו כהלכתו הרי זה תופס את העצמות.

ז) וזהו מ"ש וידבר אלקים את כל הדברים גו' אנכי הוי' אלקיך, והיינו שבמ"ת שהי' גילוי העצמות, אזי נמשך ונחקק שם הוי' בנפשו של כל אחד מישראל, והמשכה זו היתה בפנימיות, כמ"ש⁶³ פנים בפנים דבר הוי' עמכם. וזהו מ"ש בילקוט שכל אחד מישראל הי' אומר עמי הדבור מדבר שנאמר אנכי הוי' אלקיך, היינו, שכל אחד הרגיש את השם הוי' שהאיר בנפשו בגילוי. וכידוע פירוש הבעש"ט⁶⁴ ע"פ⁶⁵ הוי' צלך, דכמו שהצל

(54) תשא לג, כג.

(55) ראה תניא אגה"ק סי"ט.

(56) חגיגה יד, ב.

(57) ראה ברכות ז, א.

(58) ח"ג שער ה.

(59) ב"ב יב, א. וראה גם ס' מאמרי אדה"ז הקצרים ע' שנה. וש"נ.

לקו"ת ויקרא ה, סע"ד. ועוד. ה.

(60) ראה תוספתא סוטה פ"ג, ד. ירושלמי שם פ"א הי"ג.

שהש"ר פ"ח, ט (ג). וראה לקו"ש ח"כ ע' 97. וש"נ.

(61) ראה תניא ספ"ד.

(62) קנו, א ואילך.

(63) ואתחנן ה, ד.

(64) ראה כתר שם טוב (הוצאת תשנ"ט) בהוספות סי' עח.

וש"נ.

(65) תהלים קכא, ה.

עושה מה שהאדם עושה, כך גם הוי' צלך, שהבורא עושה כביכול מה שהאדם עושה, היינו, שהכל תלוי בעבודת האדם. וכיון שהצל הוא שם הוי' (הוי' צלך), הרי בהכרח שגם בהאדם הגורם את הצל יש שם הוי', והו"ע שם הוי' שבנפש, והתגלותו היא ע"י העבודה בד' אותיות שם הוי' שבנפש, יו"ד הוא הביטול עצמי שבנשמה שלמעלה מטו"ד, ה"א הו"ע ההתבוננות וההשגה, ואותיות ו"ה הם תומ"צ, ועי"ז נעשה הוי' צלך. והנה, הגילוי דשם הוי' הוא המשכה שלמעלה מהשתלשלות, וכיון שהמשכת בחי' שלמעלה מהשתלשלות שתבוא בפנימיות, הו"ע שלא בהדרגה, לכן הוצרך להיות הגילוי דמ"ת (שבו נמשך שם הוי' בפנימיות) בשם אלקים דוקא, שהוא מלשון כח וגבורה, כי הגילוי שלא בהדרגה בא בכח וגבורה דוקא (כנ"ל ס"ג). וזהו מ"ש וידבר אלקים גו' אנכי הוי' אלקיך, היינו, שע"י וידבר אלקים, שהמשכה היתה בכח וגבורה, הנה עי"ז נעשה אנכי הוי' אלקיך, שהוי' שלמעלה מהשתלשלות נמשך בפנימיות להיות כחך וחיותך.

אגרות קודש

ב"ה, י"א סיון, תשי"ח
ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה למכתבו מעש"ק, בו כותב הסברא לבקר במדינתו לפנינו וכו'.

והנה בכלל מלפני זמן לא היו הצעות כאלו מתקבלים על דעתי בהנוגע להילודים במדינה ההיא, ז.א. מי שהי' איזה זמן נתינים שלהם, אבל לפי הידיעות שמתקבלות לאחרונה, וביחוד מאלו שעשו כנ"ל ובאים לשם לתקופה קצרה ביותר, לכאורה אין מקום לחשש, ולכן כדאי שיתראה עם מר ... שי' שהוא יודע יותר פרטים מבקור אחיו שם בשבועות האחרונים, ובאם יהיו הידיעות בזה משביעות רצון, הנה ליתר שאת יציע הענין לפני שלשה מבניי מידידיו, ובכח הרבים יפסקו הענין לטוב בטוב הנראה והנגלה ובפרט שגם מצוה כבוד בדבר כמו שכותב. ואולי כדאי יותר לנסוע לא בתור ב"כ מאיזה מפלגה שתהי', שאף שבהנוגע אליו זהו מעלה, אבל בהנוגע להנמצאים שם, צ"ע בזה, משא"כ כשנוסע כאיש פרטי. כן מובן שצריך לשאול את קרוביו שם באם נראה להם דבר הנסיעה בכלל.

אף שכבר כתבתי כו"כ פעמים אבל לא הגיע עדיין למספר המאה כדרז"ל, לכן שונה הנני עוה"פ, שמצער וגם מתמיה יחסו לענין שידוכין וכמ"ש בכגון דא לא', שגישה לכל הענין יכולה להיות בשני אופנים, (א) שיש ברירה להן או ללאו, ועכ"פ לדחות לעוד זמן ועוד זמן, ובמילא בוחרים במה שנוח יותר, (ב) שהדבר מוכרח להעשות ובהקדם, והבחירה היא רק בהנוגע באיזה אופן להגשים הדבר תיכף ממש. ואחרי בקשת סליחתו כנראה שהוחלט אצלו לע"ע האופן הראשון, ומזה באו כל ההסתבכות.

וכיון שז"ע באנו מחג השבועות זמן מתן תורתנו, עלי' נאמר חרות על הלוחות, א"ת חרות אלא חירות, חירות מכל ענינים המבלבלים, הנה יהי"ר שיבשר טוב בטוב הנראה והנגלה בכל האמור.

בברכה לבשו"ט.

בס"ד. שיחת יום ב' דחג השבועות, ה'תשי"ד.

בלתי מוגה

א. [כ"ק אדמו"ר שליט"א ציוה לנגן ניגון שמחה, ואחרי כן אמר:]
במתן תורה נאמר¹ "וירא העם וינעו ויעמדו מרחוק", דהיינו שבני ישראל עמדו בתנועה של יראה. ולכן
אמר להם משה רבנו "אל תיראו"², דהיינו שלא יעמדו בתנועה של יראה.

אבל בנוגע לדורות - איתא בגמרא³ "מה להלן באימה וביראה וברתת ובזיע, אף כאן באימה וביראה וברתת ובזיע", דהיינו, שהענין דמתן-תורה שישנו באופן תמידי - כפי שאנו אומרים "נותן התורה", לשון הווה⁴, כיון שמתן-תורה ישנו בכל יום ויום, ובפרט בחג השבועות, "זמן מתן תורתנו" על כל השנה - צריך להיות מתוך יראה דווקא.

והנה, אף על פי שבגמרא נאמר שצריך להיות ענין היראה, הרי בזוהר⁵ (בחלק שאומרים ב"תיקון ליל שבועות") איתא להיפך - "התם (במתן-תורה) יאות הווה למהווי דחיל, אנן בחביבותא תליא מילתא", דהיינו שצריך להיות התנועה דאהבה, היפך היראה.

ב. ויש לבאר תיווך הדברים - בהקדים שספר הזוהר הוא חיבורו של רשב"י, שעניינו הוא החיבור דנגלה דתורה ופנימיות התורה.

וכידוע⁶ שהיו תנאים שעיקר עסקם היה בנגלה דתורה, וכמו כן היו גם "מארי קבלה"; ואילו עניינו של רשב"י היה בשני הענינים - בנגלה ובפנימיות התורה, כיון שרשב"י חיבר נגלה דתורה ופנימיות התורה יחד, דהיינו שגם בנגלה דתורה גילה את הפנימיות שבה.

וכן הוא גם בנדון דידן, שמאמר הזהר "אנן בחביבותא תליא מילתא" אינו סותר לדברי הגמרא "אף כאן באימה וביראה וברתת ובזיע", אלא שבזוהר מגלה את פנימיות הפירוש בגמרא - שהיראה הרצויה היא באופן ש"בחביבותא תליא מילתא", היינו, שגם היראה צריכה להיות מצד אהבה, כמבואר בתניא⁷ שישנו "דחילו הנכלל ברחימו".

ג. וביאור הענין:

כדי לבוא לידי יראה - ישנם שני אופנים: אפשר לבוא לידי יראה על ידי התבוננות השייכת ליראה, ואפשר לבוא לידי יראה על ידי אהבה, שזהו ענין "דחילו הנכלל ברחימו". וזהו מה שכתוב בזוהר "אנן בחביבותא תליא מילתא" - שהיראה דמתן-תורה צריכה להיות יראה שמצד אהבה.

כאשר ניגשים למתן-תורה מתוך תנועה של יראה - הרי זה פועל שנבהלים ונעמדים מרחוק ("מען שרעקט זיך אָפּ און מען שטייט פון ווייטן"), וכפי שהיה בשעת מתן-תורה - "וירא העם וינעו ויעמדו מרחוק" (ועל זה איתא בזוהר⁸ דקאי על "העם" דייקא, דהיינו הערב רב, ולא על בני ישראל האמיתיים);

ואילו הגישה הטובה ונעימה יותר ("געשמאַקער און בעסער") היא - היראה הבאה מצד אהבה.

וענין זה נוגע גם לקיום המצוות - שמצד גודל אהבתו להקב"ה הרי הוא ירא להיות נפרד ממנו, ומצד זה נזהר בשמירת מצוות לא תעשה.

וכאשר היראה היא מצד אהבה, אזי גם ההמשכה מלמעלה היא באופן אחר: בכלל, ישנו חילוק בין מצוות עשה ומצוות לא תעשה - ששמירת מצוות לא תעשה פועלת רק הדחה וצחצוח הכלי, אבל לא המשכת אור, ואילו קיום מצוות עשה פועל המשכת אור. אבל כאשר היראה היא מצד אהבה - אזי נפעל גם על ידי שמירת מצוות לא תעשה (לא רק הדחה וצחצוח הכלי, אלא גם) המשכה.

(5) ח"ג קכח, א.

(6) ראה סה"מ מלוקט ח"ב ע' שב ואילך. וש"נ.

(7) ספי"ט.

(8) ח"ג קכה, רע"ב (ברע"מ).

(1) יתרו כ, טו.

(2) שם, יז.

(3) ברכות כב, א. וש"נ.

(4) ראה של"ה כה, א. לקו"ת תזריע כג, א. ובכ"מ.

ד. הענין האמור - שהיראה צריכה להיות מצד אהבה - מתאים גם על פי נגלה דתורה: יראה - היא מצות עשה, והרי השורש לכל מצוות עשה הוא אהבה (כידוע⁹ שיראה היא שורש למצוות לא תעשה, ואילו השורש למצוות עשה הוא אהבה דווקא). וכיון שהשורש ליראה (כמו לכל שאר מצוות עשה) הוא אהבה - צריכה גם היראה עצמה להיות מצד אהבה.

ועל פי זה יש לבאר מה שכתב אדמו"ר הזקן ב"חינוך קטן"¹⁰ בענין "חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה"¹¹, ומקדים לבאר ש"שורשי עבודת ה' ויסודותיה הן דחילו ורחימו, היראה שרש ויסוד לסור מרע והאהבה לועשה טוב", ולאחר שמבאר בארוכה כמה מדרגות באהבה, מסיים "אך כי יפול לא יוטל כתיב"¹². כי נשאר בה בחינת רשימו ממדרגתו הראשונה, אך עיקרה מאהבה שנתחנך והורגל בה מנעוריו - דלכאורה אינו מובן: כיון ש"שורשי עבודת ה' ויסודותיה הן דחילו ורחימו" (כמו שנאמר לפני זה), היינו, שצריך להיות אהבה וגם יראה - מהי הפעולה בכך שלא יסור "מאהבה שנתחנך והורגל בה", בשעה שצריך להיות גם יראה? - אך הביאור הוא על פי הנ"ל, שהיראה באה מצד האהבה.

וזהו מה שכתוב בזוהר "אנן בחביבותא תליא מילתא" - שהדרך ללימוד התורה וקיום המצוות, הן קיום מצוות עשה והן קיום מצוות לא תעשה, הוא באהבה ("בחביבותא"), דאף שהשורש דמצוות לא תעשה הוא יראה - הרי היראה גופא צריכה להיות מצד אהבה, כנ"ל.

ה. והנה, דובר לעיל¹³ שההכנה למתן-תורה צריכה להיות על ידי אהבת ישראל, שכל בני ישראל יהיו יחד "כאיש אחד", כמו שנאמר במתן-תורה "ויחן", לשון יחיד, "כאיש אחד בלב אחד"¹⁴. וכשם שנתבאר לעיל שאהבה היא הדרך (לא רק למצוות עשה, אלא) גם למצוות לא תעשה, כן הוא גם באהבת ישראל - שהאהבה צריכה להיות לכל בני ישראל בשווה, מבלי הבט על פשעי הזולת, שהרי האהבה להזולת צריכה להיות כמו האהבה לעצמו, כמו שנאמר¹⁵ "ואהבת לרעך כמוך", והרי בנוגע לאהבת עצמו נאמר¹⁶ "על כל פשעים תכסה אהבה".

וכאשר ישנה אצלו האהבה לזולת באופן זה (מבלי הבט על מעמדו ומצבו כו') - אזי מעורר גם את האהבה מלמעלה אליו באופן זה, כמו שנאמר¹⁷ "אהבתי אתכם אמר הוי", מבלי הבט על מעמדו ומצבו הלא טוב.

ועל ידי זה - ביכולתו לילך למתן-תורה ולקבל את התורה, ובדרך ממילא - לקבל גם את "טבעת הקידושין" שנתן הקב"ה במתן-תורה, שזהו מה שנאמר¹⁸ "ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ יבולה גו"¹⁹.

[כ"ק אדמו"ר שליט"א ציוה לנגן "צמאה לך נפשי", "הודיעני ה' קיציי"²⁰, וניגון הבעל שם טוב, ואמר, שהיום הוא ה"יארצייט" של דוד המלך והבעל שם טוב²¹].

* * *

ו. ציוה לנגן ואמר מאמר דיבור המתחיל וידבר אלוקים גו'.

* * *

ז. לפני עשר שנים, בחג השבועות תש"ד, סיפר כ"ק מורי וחמי אדמו"ר²², שאצל רבותינו נשיאנו היה הסדר ביום ב' דחג השבועות, לומר מאמר דא"ח, וכן לחזור "תורה" או לספר סיפור מהבעל שם טוב. וסיפר אז כ"ק מורי וחמי אדמו"ר:

(9) תניא פ"ד. וראה ב"מ"מ, הגהות והערות קצרות" לשם (ע' מט). וש"נ.

(10) עה, ב ואילך.

(11) משלי כב, ו.

(12) תהלים לז, כד.

(13) שיחת ש"פ במדבר, מבה"ח סיון ס"ז. סי"ד ("דבר מלכות" פ' במדבר ע' יד. ע' טז). וראה גם שיחת שבת מבה"ח סיון דאשתקד*

(תורת מנחם - התוועדות ח"ח ע' 169 ואילך).

(* נזכרת במכתב כ"ט אייר שנה זו (אגרות- קודש ח"ט ע' עז).

(14) יתרו יט, ב ובפרש"י. וראה מכילתא שם.

(15) קדושים יט, יח.

(16) משלי יו"ד, יב.

(17) מלאכי א, ב. וראה זהר שבהערה 5.

(18) בחוקתי כו, ד.

(19) ראה אגרות-קודש אדמו"ר מוהרי"צ ח"ה ריש ע' רעז (נעתק

ב"היום יום" כח תשרי). וראה גם שיחת יום ב' דחג השבועות

דאשתקד סכ"ב (תורת מנחם - התוועדות ח"ח ע' 221).

(20) ראה שבת ל, סע"א.

(21) ראה גם שיחת חג השבועות הנ"ל ס"א (שם ע' 206). וש"נ.

(22) שיחת יום ב' דחג"ש תש"ד ס"י (סה"ש תש"ד ע' 140).

מנהגו של הבעל שם טוב היה לנסוע מעיר לעיר ומכפר לכפר, לקבץ מסביבו אנשים נשים וטף, לדבר עמם ולספר להם סיפורים ולקרבתם כו'. פעם הגיע הבעל שם טוב לעיר אחת, קיבץ סביבו יהודים, אנשים נשים וטף, ואמר בפניהם:

כתיב²³ "אשרי תבחר ותקרב ישכון חצריך נשבעה בטוב ביתך קדוש היכלך". בבני ישראל יש מדרגות: אלו שבבחינת "חצריך", ואלו שבבחינת "קדוש היכלך". אמנם, על ידי הענין ד"אשרי" – ראשי תיבות "אמן יהא שמ"י רבא" – שלזה שייכים גם אנשים פשוטים, נעשה "תבחר ותקרב", שכולם הם בשווה.

ועל ידי "תורה" זו – סיים כ"ק מורי וחמי אדמו"ר – עורר הבעל שם טוב אצל יהודים חביבות באמירת "אמן יהא שמ"י רבא".

ח. באותה התועדות – דחג השבועות תש"ד²⁴ – דיבר כ"ק מורי וחמי אדמו"ר אודות הענין שפעל מתן-תורה במשה רבנו:

אצל כל בני ישראל – פעל מתן-תורה שיהיו יכולים לעלות למעלה משורשם וליקח את העצמות ("נעמץ עצמות"), כמדובר לעיל בהמאמר²⁵. אבל משה רבנו, שהיה במדרגת חכמה דאצילות, שעליה כותב אדמו"ר הזקן בתניא²⁶ "שהוא לבדו הוא ואין זולתו וזו היא מדרגת החכמה" – מה פעל בו מתן-תורה?

וביאר כ"ק מורי וחמי אדמו"ר, שהחידוש דמתן-תורה אצל משה רבנו הוא – שהכיר והרגיש ("ער האט דערהערט") את המעלה של אנשים פשוטים.

ט. ויש לבאר את מאמר כ"ק מורי וחמי אדמו"ר הנ"ל – בפשטות, על פי נגלה: איתא במדרש²⁷ שבשעת מתן-תורה היו מוכרחים להיות ששים ריבוא בני ישראל (שזהו חשבון המספר של הנשמות כלליות דבני ישראל²⁸), ואילו היו ששים ריבוא פחות אחד – מבלי הבט על מהותו של אותו "אחד" ("ווער דער אחד זאל ניט זיין"), אפילו פשוט שבפשוטים ופחות שבפחותים – לא היה הקב"ה נותן את התורה אפילו למשה וכת דיליה.

[וכן הוא בנוגע להענין ד"אכל בי עשרה שכינתא שריא"²⁹ – שאפשר לעשות "מנין" מעשרה יהודים פשוטים, אבל מתשעה אנשים במדרגת משה רבנו ("ניין משה רבינו"ס") – אי אפשר לעשות "מנין"³⁰].

ומזה למד משה רבנו את מעלתם של היהודים הפשוטים.

י. ויש להוסיף בזה בעומק יותר:

נתבאר בהמאמר החידוש דמתן-תורה על מעשה האבות, שעל ידי זה שבמתן-תורה ניתנו המצוות בגשמיות דווקא, תופסים את העצמות – כמו שכתוב בזוהר³¹ על הפסוק³² "ויקחו לי תרומה", "והווה ליה למימר ותרומה, אלא משום דכולא חד", וכמאמר רבותינו ז"ל³³ ש"אנכי" ראשי תיבות "אנא נפשי כתבית יהבית", דהיינו שבמתן-תורה ניתן העצמות, שענין זה נעשה על ידי זה שבמתן-תורה ניתנו התורה ומצוות בגשמיות דווקא.

[ומטעם זה – הרי כאשר מקיימים את המצוה בפועל, אלא שחסר בענין הכוונות, יש עצה להשלים זאת; מה שאין כן אם יכוונו את כל הכוונות, אבל לא יקיימו את המצוה בפועל – חסר העיקר, כיון שהעיקר הוא קיום התורה ומצוות בפשטות³⁴].

ועל פי זה יש לבאר דברי כ"ק מורי וחמי אדמו"ר הנ"ל, שבשעת מתן-תורה הכיר והרגיש משה רבנו את מעלתם של אנשים פשוטים – שהכוונה בזה היא להמעלה שבענין הפשטות, דהיינו מעלת ה"איש פשוט" שבמשה רבנו:

אמרו חכמינו ז"ל³⁵ ש"האבות הן הן המרכבה", "שכל אבריהם כולם היו קדושים כו"³⁶. ופשיטא – ובמכל

(30) ראה גם שיחת ש"פ במדבר ס"ה-ז ("דבר מלכות" שם ע' יד).

(31) ח"ב קמ, ב. הובא בתניא פמ"ז (סד, א).

(32) ר"פ תרומה.

(33) שבת קה, א (לגירסת הע"י).

(34) ראה תניא רפ"ח.

(35) ב"ר פמ"ז, ו. פפ"ב, ו. זח"ג רנו, ב.

(36) תניא פכ"ג (כח, ב).

(23) תהלים סה, ה. – פסוק זה נוהגים לאמרו בשעת ברית מילה.

(24) שם ס"ד (סה"ש שם ע' 136 ואילך).

(25) לעיל ע' י ואילך.

(26) פל"ה בהגהה.

(27) מכילתא יתרו יט, יא. דבר"ר פ"ז, ח. ועוד.

(28) ראה תניא פל"ז (מח, א).

(29) סנהדרין לט, א.

שכן - שאצל משה רבנו לא היה חסר הענין שהיה אצל האבות. ואף על פי כן, כל הענינים לא היו אלא "ריחות" בלבד³⁷.

וזהו שבשעת מתן תורה הכיר והרגיש משה רבנו מעלת ה"איש פשוט" שבו - דהיינו מעלת קיום התורה ומצוות בגשמיות דווקא, שהיא למעלה מכל המדרגות שלו.

יא. ההוראה מהאמור בעבודה:

"אל תהי בז כו' לכל דבר"³⁸. ישנם החושבים, שמכיון שהם שייכים לענינים נעלים - לימוד התורה, לימוד נגלה ולימוד חסידות - אינם צריכים להתעסק בענינים פשוטים, לעשות טובה ליהודי בגשמיות או ברוחניות. בענינים אלה - טוענים הם - יתעסקו אנשים פשוטים, אך הם - צריכים לשבת וללמוד!

ולכן עליהם לדעת, שכל שיהיו במדרגה נעלית - אינם גדולים ממשה רבנו, והרי אפילו משה רבנו הכיר והרגיש בשעת מתן-תורה את מעלת ה"איש פשוט" שבו דווקא, היינו, לא את המעלה שבה "גדלות" שלו, אלא המעלה שביכולתו לקיים מצוה בפועל ממש, כמו כל יהודי פשוט.

ועל אחת כמה וכמה בנוגע אליהם, שבוודאי עליהם לדעת שעיקר המעלה שבהם היא - יכולתם לבצע ענין בפועל, כמו כל היהודים הפשוטים.

יב. את מעלתם של "אנשים פשוטים" דווקא - ראו במוחש:

באותה התוועדות - שבועות תש"ד³⁹ - בחר כ"ק מורי וחמי אדמו"ר ג' אנשים, ואמר שְׁמַמְנָה אותם לשלוחים, כדי לקרב בחורים מ"עולם"שע ישיבות" לתורת החסידות.

וביאר אז כ"ק מורי וחמי אדמו"ר:

"אם ערבת לרעך תקעת לזר כפיך גו"⁴⁰. "רעך" - קאי על הקב"ה⁴¹, ו"ערבת לרעך" פירושו - לגרום ערבות ונעימות להקב"ה ("מאכן זיס דעם אויבערשטן"). וזהו "אם ערבת לרעך" - אם ברצונך לגרום ערבות ונעימות להקב"ה - "תקעת לזר כפיך", הושט ירך ("שטעק אַרויס דיין האַנט") ל"זר", כדי לקרבו.

- "זר" אין פירושו דווקא שהוא "זר" בכל הענינים; אלא כשם שכל אחד ואחת מישראל, אפילו תלמיד-חכם גדול, הוא "זר" לענייני כהונה⁴² - כך יתכן שיהיו אנשים שהם גדולים בנגלה, אבל מכיון שלא למדו חסידות - נקראים הם "זרים" לענין זה.

והנה, אותם ג' אברכים שבחר כ"ק מורי וחמי אדמו"ר - היו שייכים לג' סוגים שונים: א' מהם - למדן גדול, א' - בינוני, וא' - איש פשוט. ועל דרך זה היתה התחלקות ביניהם בנוגע לתורת החסידות: א' - הי' משכיל גדול בחסידות, א' - בינוני, וא' - קטן מהם.

ובפועל - הרי ב' הלמדנים והמשכילים, הגדול והאמצעי, התחילו אחרי כן לעסוק בענייניהם הפרטיים; בענייני גשמיות עולם הזה, או אפילו בענייני עולם הבא, ולא פעלו בענין שליחותם. ודווקא הפשוט מביניהם - אמנם אין הוא למדן או משכיל גדול כמותם, וגם פרנסה אין לו... ואף על פי כן עוסק הוא עד היום הזה - ובוודאי ימשיך לעסוק - בשליחות שהטיל עליו כ"ק מורי וחמי אדמו"ר.

מאותה התוועדות עברו כבר עשר שנים - שנחשבות לספירה אחת, שהרי "ימי שנותינו בהם שבעים שנה"⁴³, כנגד ז' המידות⁴⁴, דהיינו שבכל עשר שנים צריך לברר מדה אחת, ונמצא שכל עשר שנים הן כנגד ספירה אחת. ולאחרי שעברו עשר שנים (ספירה שלמה) מהתוועדות הנ"ל - רואים כבר עתה את הפירות שפעל אותו יהודי.

ובעשר שנים אלו גופא - הרי זה כבר ארבע שנים לאחר הסתלקות כ"ק מורי וחמי אדמו"ר,

- האמת היא, כפי שמבואר באגרת הקודש⁴⁵ שלאחר ההסתלקות "אשתכח יתיר"⁴⁶, כיון שגם בחיים חיותו בעלמא דין חייו הם "חיים רוחניים שהם אמונה יראה ואהבה", אלא ש"בהיות הצדיק חי על פני האדמה היו

37) שהש"ר פ"א, ג (א). וראה לקו"ש ח"ח ע' 58 ואילך. וש"נ.

38) אבות פ"ד מ"ג.

39) שם ס"ט (סה"ש שם ע' 139).

40) משלי ו, א.

41) ראה שמו"ר רפכ"ז. פרש"י שבת לא, א (ד"ה דעלך). ועוד.

42) ראה שבת שם.

43) תהלים צ, יו"ד.

44) ראה רשימות הצ"צ לתהלים (יהל אור) עה"פ (ע' שכד).

45) ביאור לסי' ז"ך.

46) זח"ג עא, ב.

שלשה מידות אלו בתוך כלי ולבוש שלהם בבחינת מקום גשמי שהיא בחינת נפש הקשורה בגופו, מה שאין כן לאחר ההסתלקות. אלא שזהו אליבא דאמת, אבל לענינו הרי זה ענין של הסתלקות -

ואף על פי כן, גם ארבע שנים לאחר ההסתלקות, מוסיף הוא לעסוק בשליחותו של הרבי, וכיון ש"שלוחו של אדם נמותו"⁴⁷, הרי בכל מקום שאליו הוא הולך, הולך עמו הרבי.

ונמצא, שבענין זה נתגלתה במוחש מעלתם של אנשים פשוטים.

וכיון ש"אין הקב"ה מקפח שכר כל בריה"⁴⁸, ו"צדיקים דומים לבוראם"⁴⁹ - הרי בוודאי ישלם לו הרבי על כך שהוא מבצע את שליחותו. הרבי הוא "השקעה בטוחה" ("דער רבי איז אַ בטוח")... ובוודאי ימלא את כל הצריך לו.

והיינו, שעל ידי התעסקותו בהענין ד"תקעת לזר כפיך" - ימשיך שלום בפמליא של מעלה, ובדרך ממילא (ובעיקר) גם בפמליא של מטה⁵⁰, בנוגע לפרנסה בהרחבה, וכל הדרוש לו.

* * *

יג. דובר אודות החילוק בין העומר שמתיר את החדש במדינה לשתי הלחם שמתירים את החדש במקדש, פרטי הביאורים בזה על-פי נגלה דתורה, ותוכן ענינם בעבודת ה' - הוגה על ידי כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפס⁵¹ בלקוטי שיחות חלק ב עמוד 134 ואילך.

* * *

יד. ידוע⁵² שנגלה דתורה הוא "גופא דאורייתא", ופנימיות התורה היא "נשמתא דאורייתא". והרי משמות אלו (גוף ונשמה) גופא מוכח שבכל החלקים שבנגלה דתורה ישנה הפנימיות ("דער אינעווייניק") שבהם, דהיינו הנשמה שבהם.

כשם שבגוף ונשמה שבאדם, הרי הנשמה והחיות ("דער לעבן") נמצאים (לא רק במוח לב וכבד, שהם "תלת שליטין"⁵³, אלא גם) בכל חלקי הגוף, דהיינו שהגוף כולו הוא גוף חי ("א לעבעדיקער") - כך הוא גם בנגלה דתורה ("גופא דאורייתא"), שהיא בבחינת "גוף חי", כיון שבכל חלק ובכל דין שבה ישנה פנימיות ונשמה⁵⁴.

אלא, שכשם שבגוף האדם, אף שהחיות היא בכל חלקי הגוף, הרי ישנם חלקים שבהם ניכרת החיות, וישנם חלקים שבהם אין החיות ניכרת (וכמו העקביים, שבהם אין ניכרת חיות, כדאיתא באבות דרבי נתן⁵⁵ "הקב"ה.. יצר באדם כל מה שברא בעולמו.. מלאך המוות באדם זה עקיבו של אדם") - כן הוא גם בנגלה דתורה, שאף שבכל חלק שבה ישנה הפנימיות שבו, אף על פי כן ישנם חלקים בנגלה דתורה שבהם ניכר שישנה פנימיות, וישנם חלקים שבהם אין הדבר ניכר.

והחילוק שבין ב' סוגים אלו - הוא בדוגמת החילוק שבין חלקי הגוף שבהם ניכרת החיות, לחלקי הגוף שבהם אין החיות ניכרת, והיינו, שאף על פי שגם עקביים (שאין החיות ניכרת בהם) הם "מת שבחיי", שלמעלה מ"מת" סתם, כמעלת דומם שבאדם על דומם סתם, מכל מקום הרי זה "מת שבחיי", ואינם בדומה לשאר חלקי הגוף.

טו. דוגמא לענין בנגלה דתורה שניכר בו הפנימיות⁵⁶:

שנינו⁵⁷: "אין מדליקין בשמן שריפה (שמן של תרומה טמאה) ביום טוב", ובגמרא שם: "מאי טעמא, לפי שאין שורפין קדשים ביום טוב", כיון שאין זה צורך אוכל נפש.

(52) זח"ג קנב, א.

(53) זח"ב קנג, א.

(54) ראה גם תורת מנחם - התועודיות ח"י ע' 205. וש"נ.

(55) ספלי"א.

(56) בהבא לקמן - ראה גם לקו"ש ח"ט ע' 193 ואילך. וש"נ.

(57) שבת כד, ב (ובפרש"י). וש"נ.

(47) ברכות לד, ב (במשנה). וש"נ.

(48) ב"ק לח, ב. וש"נ.

(49) רות רבה פ"ד, ג. וראה ב"ר פס"ז, ח. במדב"ר פ"י, ה. אסת"ר

פ"ו, ב.

(50) ראה סנהדרין צט, ב.

(51) בשילוב עם שיחת יום ב' דחג השבועות תשי"א.

והקשו בתוספות⁵⁸: "ואם תאמר היכי ילפינן תרומה מקדשים, דקדשים דין הוא שאין שריפתן דוחה יום טוב לפי שאין יכול ליהנות בשעת שריפה.. אלא שריפת תרומה טמאה שמותר ליהנות בשעת שריפה למה ייאסר, מאי שנא משמן חולין שמותר לשורפו ולהדליקו להנאתו, דאטו תרומה לפי שיש מצוה בשריפתה מיגרע גרע?" ותרצו: "ואומר ריב"א דוודאי גרע, דכיון שאסרה תורה כל הנאות רק הנאת שריפה, אם כן הבערה זו אינה לצורך הנאתו אלא לשם מצות שריפה, אלא שהתורה לא הקפידה שיהנה ממנה בשעת ביעורה, ולהכי לא דחיא יום טוב".

והנה, על פי נגלה - עדיין אינו מובן:

מה בכך ("וועמען אַרט דאָס") שיש בזה גם מצוה? - הרי בינתיים יש בזה גם צורך אוכל נפש (שמסיקה תחת תבשילו), ומה גורעת בזה המצוה ("וואָס מאַכט קאַליע די מצוה")?

ועל דרך שכללות האכילה ביום טוב היא מצוה, ואף על פי כן מותר לעשות מלאכה ביום טוב לצורך אוכל נפש, ואין אומרים שהמצוה שבזה מבטלת את ההיתר ד"אוכל נפש"! ואם כן, מדוע אסור להסיק תרומה תחת תבשילו ביום טוב?

- ייתכן אמנם שאפשר לנסות ("טרייען די בעסט", כפי שאומרים ב"אמריקא"...) להסביר את דברי התוספות על פי נגלה, אבל, גם אז אינני יודע אם אצליח בכך. ולכן, יש צורך לבאר ענין זה על פי חסידות, כיון שדברי תוספות אלו הם מהחלקים בנגלה דתורה שניכר שיש בהם פנימיות.

טז. וביאור הענין:

כל העולם נברא אך ורק בשביל קיום התורה ומצוות. ולכן, בכל מציאות שבעולם, הרי כל מציאותו אינה אלא דבר טפל לגבי העיקר שבו - קיום המצוה שבו, שזהו תכלית ועיקר מציאותו.

וכאשר מנצלים את תכליתו של הדבר, על ידי שמקיימים בו מצוה - על ידי זה מתבטלת כל מציאותו של הדבר, ונשאר רק תכלית הדבר - המצוה שמקיימים בו.

וזהו הטעם לאיסור להסיק תרומה תחת תבשילו ביום טוב:

כיון ששריפת תרומה היא מצוה, הרי אף שפעולת השריפה היא גם לצורך אוכל נפש, הרי ענין זה (צורך אוכל נפש שבשריפת התרומה) אינו מציאות כלל, כיון שכל המציאות דשריפת התרומה אינה אלא המצוה שבזה. ולכן אסור לעשות זאת ביום טוב, כיון שלא הותרה הבערה ביום טוב אלא לצורך אוכל נפש, ולא לצורך מצוה.

יז. ההוראה מהאמור בעבודה:

כאשר יהודי הולך לעשות מצוה - אין לו להתחשב עם שום דבר, לא עם מציאותו שלו ולא עם מציאותם של דברים אחרים כלשהם, כיון שכאשר מדובר על דבר מצוה - מתבטלים כל הענינים האחרים, וכל המציאות אינה אלא קיום המצוות שמקיים.

וכאשר אינו מתחשב בשום דבר, והולך לעשות מצוה מתוך ביטול מציאותו - אזי מתעלה הוא, יחד עם הדברים הגשמיים שעוסק בהם, למדרגה נעלית יותר.

ואז יש לו גם כל צרכיו בגשמיות, כמו שנאמר⁵⁹ "אם בחוקתי תלכו" - "אין אם אלא לשון תחנונים"⁶⁰, שהקב"ה מתחנן לבני ישראל שלא יביטו על שום ענין, אלא "בחוקתי תלכו" - אזי "ונתתי גשמיכם (לשון גשמייות)⁶¹ בעתם".

יח. ענין נוסף בנגלה דתורה שניכר בו הפנימיות:

בנוגע לשתי הלחם שצריכים להיות "ממושבותיכם"⁶², מארץ ישראל דווקא - "בעי ר' זירא, חיטין שירדו

(61) ראה כתר שם טוב סוסר"ז. וראה גם סה"ש תשמ"ט ח"א ע' 19, והתוועדות תשמ"ט ח"ד ע' 391 - בשוה"ג.
(62) אמור כג, יז.

(58) ד"ה לפי.
(59) ר"פ בחוקותי.
(60) ע"ז ה, סע"א.

בעבים מהו.. ממושבותיכם אמר רחמנא לאפוקי דחוצה לארץ דלא, אבל דעבים שפיר דמי, או דלמא ממושבותיכם דווקא ואפילו דעבים נמי לא⁶³.

ובפירוש רש"י שם⁶⁴: "שירדו בעבים - עם המטר, כששתו העבים באוקיינוס בלעו ספינה מליאה חטין". [כלומר: כיון שהעבים הם סמיכים ("דיקע"), ביכולתם לבלוע חטים, ואחרי כן כשיתפזרו העבים על ידי הרוח, יפלו מהם החטים עם המטר. ואין זה ענין של גוזמא, כי כבר אירע בפועל שהעבים בלעו מעל גבי הרים גבוהים כו', ולכן ייתכן מעשה כזה גם בארץ ישראל].

אמנם, בתוספות שם⁶⁵ הקשו על פירוש רש"י - דממה-נפשך: "אי מחוצה לארץ, וכי הותרו לשתי הלחם בשביל שהיו בעבים, מכל מקום ממושבותיכם בעינן וליכא. ואי מארץ ישראל, וכי נאסרין הן על ידי כך. אלא נראה לי דעל ידי נס ירדו בעבים".

והנה, על פי נגלה - אינו מובן האיבעיא בגמרא בנוגע לחטים שירדו בעבים על ידי נס: ידוע הכלל⁶⁶ ש"לא עבד קוב"ה ניסא למגנא". ומה גם שבנדון דידן אפילו אם יהיה נס שירדו חטים בעבים, לא יוכלו להקריבם לשתי הלחם, כיון שיש בזה בעיא דלא איפשיטא, כפסק הרמב"ם⁶⁷ "חטים שירדו בעבים - שלפירוש התוספות היינו על ידי נס - יש בהם ספק.. לפיכך לא יביא". ואם כן, מה מקום שהגמרא תסתפק בזה, ועד שהרמב"ם יפסוק הלכה?

וכיון שעל פי נגלה הדבר אינו מובן - בהכרח לבאר את פנימיות האיבעיא.

יט. והביאור בזה:

"שתי הלחם" נעשים מחיטים, שהם מאכל אדם (כנ"ל⁶⁸), ועד שנעשים ראויים להקרבה על גבי המזבח. אלא שבשביל זה יש צורך ביגיעה - "תנא סידורא דפת נקט"⁶⁹, "הזורע והחורש כו"⁷⁰, מכיון שאין רצונו של הקב"ה ב"נהמא דכיסופא"⁷¹.

והנה, נתבאר לעיל⁶⁸ ש"שתי הלחם" מורה על ההבנה שבתורה, והקרבתם על גבי המזבח הוא הביטול ושעבוד השכל כו'.

וענין זה נעשה על ידי עבודה ויגיעה דווקא - במכל שכן מענין ההבנה שבתורה שצריך להיות על ידי יגיעה דווקא, כמאמר רבותינו ז"ל⁷² "לא יגעתי ומצאתי אל תאמין", דהיינו שאין לצאת ידי חובה בבקשה מהקב"ה "ותן⁷³ בלבנו בינה להבין ולהשכיל"... אלא מחויבים להתייגע, ואז - "יגעתי ומצאתי תאמין"⁷².

וכל זה הוא הסדר כפי שראוי להיות. אמנם, כאשר הקב"ה רואה שהאדם עצמו אינו מתייגע - אזי נותן לו "חטים שירדו בעבים", דהיינו שמכניס בו ("ער וואַרפט אים אריין") הרהור תשובה מלמעלה.

אלא שמכיון שיהודי הוא "מרה שחורה'ניק"... מתחיל הוא להסתפק ולחקור ("הויבט ער אָן צו קלערן"): הואיל והוא לא התייגע על ענין זה - הרי אין זה "שלו", דהיינו שאין זה בפנימיות, ובמילא אינו יודע מה יהיה כו'.

ועל זה אומרים לו, שחטים שירדו בעבים "לא יביא ואם הביא כשר":

מצד סדר העבודה הראוי להיות לכתחילה - אין מקום ל"חטים שירדו בעבים", אלא חייבים להתייגע; אבל בדיעבד - "אם הביא כשר", דהיינו שכאשר יש לו הרהור תשובה, עליו לנצל.

והטעם לזה - כי לבד זאת שבינתיים (גם כאשר אין זה בפנימיות) יינצל מלהיות שקוע בענייני רע כו', הרי סוף כל סוף יגיע גם למעמד ומצב שיהיה בו הענין גם בפנימיות.

* * *

(68) בשיחה המוגהת (לקו"ש חל"ב שם).

(69) שבת עד, רע"ב.

(70) שם עג, סע"א (במשנה).

(71) ראה ירושלמי ערלה פ"א ה"ג. לקו"ת צו ז, רע"ד. ובכ"מ.

(72) מגילה ו, רע"ב.

(73) נוסח ברכת אהבת עולם.

(63) מנחות סט, ב.

(64) ד"ה שירדו.

(65) ד"ה חטין.

(66) ראה דרשות הר"ן דרוש ח (נעתק בלקו"ש ח"ג ע' 966 הערה

(3). וראה שבת נג, ב. ועוד.

(67) הל' תמידין ומוספין פ"ח ה"ג.

כ. [כ"ק אדמו"ר שליט"א ציוה לנגן "עסן עסט זיך", ואחרי כן אמר:]
 כ"ק מורי וחמי אדמו"ר אמר⁷⁴ בשם הבעל שם טוב: "במקום שרצונו של אדם שם הוא נמצא בעצמו".
 והוסיף בזה אדמו"ר הזקן, שענין זה (שנמצא באותו מקום) נמשך גם לאחרי כן.
 וביאור הענין:

רצון - עניינו מקוץ. ולכן, פעולת התעוררות הרצון היא רק באותה שעה שבה עומד אדם בתנועה של התעוררות, כמאמר הבעל שם טוב ש"שם הוא נמצא בעצמו"; ועל זה הוסיף אדמו"ר הזקן, שענין זה נמשך אצלו גם בפנימיות, ולכן נמשך הענין גם לאחרי כן.

ועל פי זה יובן מאמר רבותינו ז"ל⁷⁵ ש"על כל דיבור ודיבור ("אנכי ה' אלוֹקִיךָ"⁷⁶ ושאר הדיברות) פרח נשמתך" - דלכאורה אינו מובן: הרי הכוונה דמתן-תורה היא לנשמות בגופים דווקא, וכיון ש"פרחה נשמתך", מה היתה פעולת עשרת הדברות על בני ישראל? - אך הענין בזה, על פי מאמר אדמו"ר הזקן הנ"ל, שגם לאחר ש"החזירה הקב"ה להן בטל שעתיד להחיות בו את המתים"⁷⁷, נשאר עדיין ההרגש שהיה בשעת שמיעת עשרת הדיברות.

וענין זה הוא גם בנוגע להתנועה דתשובה - שתנועה זו צריכה להימשך גם לאחרי משך זמן. והיינו, שאין זה באופן שבשעת ההתוועדות מנגנים "עסן עסט זיך שלאֶפֶן שלאֶפֶט זיך", ולאחר ההתוועדות חוזרים לאכול ולישון כמקודם... אלא הרגש שבשעת ההתוועדות צריך להימשך גם לאחרי כן, שהאכילה והשינה יהיו כדבעי, בהתאם להניגון⁷⁸.

כא. בכלל יש חילוק בין ניסן לתשרי⁷⁹ - שתשרי ענינו עבודת התשובה, וניסן ענינו עבודת הצדיקים. אבל אף על פי כן, צריכה תמיד להיות התנועה דתשובה, "אסורה מכאן להתקרב לשם"⁸⁰.
 וביאור הענין:

גם כאשר האדם הוא במדרגת צדיק - הרי אם הוא עומד על מקומו, אין זה כדבעי ("טויג דאָך ניט"), שהרי אמרו רבותינו ז"ל⁸¹ "צדיקים אין להם מנוחה.. שנאמר⁸² ילכו מחיל אל חיל", ואם כן, עליו לשוב בתשובה על זה גופא שלא קיים מאמר חכמינו ז"ל זה!

יש לעמוד תמיד בתנועה ד"אסורה מכאן להתקרב לשם". וגם אם אין מרגישים את ה"שם" - הרי על ידי עצם ההתעוררות "להתקרב לשם", שעל זה אומר הבעל שם טוב ש"במקום שרצונו של אדם שם הוא בעצמו", ואדמו"ר הזקן מוסיף שענין זה נמשך גם לאחרי כן, אזי סוף-כל סוף מגיעים ל"שם".

* * *

כב. בענין⁸³ מתן תורה וההכנה לקבלת התורה, כתיב⁸⁴ "כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל", ואמרו רבותינו ז"ל⁸⁵ "בית יעקב אלו הנשים", כלומר, שתחילה יודיע משה רבנו ענין זה לנשים ואחרי כן לאנשים. והיינו לפי שבנשי ישראל תלוי קיום התורה: ענין החינוך תלוי בנשי ישראל ונמצא בידיהן. בשנים הראשונות, כשהילד עדיין קטן ביותר - נמצא הוא במשך כל היום בבית, וגם אחרי כן, כשהילד גדל והולך ל"חדר" - גם אז נמצא הוא במשך רוב הזמן בבית, עם אמו.

וגם כל מעמדו ("דער גאַנצער שטעל") של הבית, ובמילא, במידה רבה, מראהו והנהגתו של הבעל - נמצא בידיה של האשה, עקרת הבית.

(79) ראה שם ס"ז ואילך (שם ע' טו ואילך). וש"נ.

(80) פרש"י שמות ג, ג.

(81) ברכות בסופה. וש"נ.

(82) תהלים פד, ח.

(83) שיחה זו (עד ס"ס כג) הוגהה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א

(באירית), ונדפסה בלקו"ש ח"ב ע' 573 ואילך. במהדורה זו ניתוספו עוד איזה ציוני מ"מ ע"י המו"ל.

(84) יתרו יט, ג.

(85) מכילתא ופרש"י יתרו יט, ג. וראה גם שמו"ר פכ"ח, ב.

(74) שיחת ליל ב' דחג השבועות תש"ד בתחלתה (סה"ש תש"ד ס"ע 132 ואילך). וראה כתר שם טוב (הוצאת תשנ"ט) בהוספות סמ"ח.

וש"נ.

(75) שבת פח, ב. שמו"ר פכ"ט, ד. שהש"ר פ"ה, טז (ג).

(76) יתרו כ, ב. ועוד.

(77) לשון התניא ספ"ו. וראה שבת שם. ב"מ"מ, הגהות והערות קצרות לשם (ע' רכד). וש"נ.

(78) ראה גם שיחת ש"פ קדושים ס"ד ("דבר מלכות" פ' קדושים ע' יד). וש"נ.

ועל זה אומרים לנשי ישראל: "תאמר לבית יעקב" – "תאמר - בלשון רכה"⁸⁶. אבל אין זה אלא לשון - צורת ביטוי ("אויסדרוק") - רכה, ולא שצריכים לומר להן תוכן אחר. צריכים לומר להן את אותו התוכן שאומרים לאנשים, אבל בלשון רכה. וכפתגם כ"ק מורי וחמי אדמו"ר: אין צורך לדבר בצד הלא טוב (אם לא ילכו בדרך התורה ח"ו), אלא בצד הטוב⁸⁷.

יש להסביר להן, שאם רצונן שילדיהן יהיו בריאים בגשמיות - והרי בריאות בגשמיות ודאי שהכל רוצים - ומאשרים בגשמיות וברוחניות, הרי זה יכול לבוא רק על ידי בריאות הנשמה, שאז נעשה גם הגוף בריא. אפילו חכמי אומות העולם, להבדיל, אומרים שבריאות הגוף יכולה לבוא רק על ידי בריאות הנשמה, כי כאשר הנשמה בריאה, אזי ה"עצבים" בריאים, וממילא הגוף בריא. ואצל בני ישראל אפשרי הדבר רק על ידי חינוך וחיים על-פי תורה.

יכולה לבוא אמא ולשאול קושיא: מהי השייכות של התורה לבריאות הגוף? זהו דבר שתלוי באכילה ושינה והדומה; אבל מהי השייכות לכשרות, קריאת שמע, ברכות, ציצית, גידול פאות, לימוד אלף-בית, וכדומה? יש לדעת, שכיון שהקב"ה ברא את העולם, הרי הוא "בעל-הבית" על העולם, הן על הנשמה והן על הגוף, וכפי שהוא קבע, כך מוכרחים לעשות.

אנו רואים, שמי שתיכנן תוכניות של מפעל ("א פּעקטאָרי", "פּאַבריק") - יודע הוא דווקא כיצד לנהל את המפעל. מה שנראה בעיני אדם אחר כדבר קטן ערך ("א קלייניקייט") שאינו נוגע - יודע הוא שפרט זה נוגע לכל המפעל⁸⁸. אנו רואים שעקרת-בית בביתה אינה סומכת על איש, ורצונה שהכל יתנהל כפי הנראה בעיניה, מכיון שהיא היודעת בדיוק צרכיו של הבעל, צרכיהם של הילדים, וצרכי הבית⁸⁹.

ואם כן הוא בנוגע לבעלות בענין פרטי - מכל-שכן ובוודאי שכאשר מדובר אודות ילד, ונוגע לא רק לילד עצמו אלא גם לבניו ולבני-בניו, לדורי דורות, הרי בוודאי שאיש אינו יכול להתערב בענייני בעלות ("מישן זיך אין בעל-הבית/שקייט"), ובדרך שקבע הקב"ה, ה"בעל-הבית" של העולם - כך חייבים להתנהג, וזה נוגע לילד עצמו וגם לדורי דורות.

יש לדעת, שהקב"ה, שהוא "בעל-הבית" על השמים - הוא "בעל-הבית" בדיוק באותה מידה גם ב"ארצות-הברית", או בכל מדינה אחרת. ואם רוצים שהילד יהיה בריא במאת האחוזים - הרי גם חינוכו צריך להיות בכל מאת האחוזים, מאה אחוז על-פי תורה.

הורים לא יסכימו על ילד במצב של "חצי חצי" ("פיפטי-פיפטי") חס-ושלום - חצי יום בריא, וחצי יום, חס-ושלום, באופן אחר. הורים מוסרים את נפשם כדי שילדיהם יהיו בריאים בגופם בשלמות, ללא שום פשרות. אלא שענין זה קשור - כפי שקבע הקב"ה - בכך שחינוך הילדים יהיה שלם, ללא פשרות, לא "חצי חצי" ("פיפטי-פיפטי"), חצי להקב"ה וחצי לאנשים ("צו לייטן"), אלא כל מאת האחוזים להקב"ה.

נוסף לזה יש לוודא באופן מוחלט, שיהיו דברי תורה חקוקים במוחו וחרותים בזיכרוננו, בהתאם לגילוי: "שמע ישראל", "מודה אני", ברכות, תפלות, פסוקי חומש, משניות אחדות. וענין זה נוגע גם עבור הזמן שבו אינו לומד, ואינו חוזר על לימודו - גם אז משפיע הדבר, כמבואר בחסידות⁹⁰, ובשנים האחרונות הודו בכך גם הרופאים.

כג. הסך-הכול מכל האמור, בקיצור:

מצינו בתורה, והדבר מובן גם בשכל הבריא, שהנהגה בהתאם להוראותיו של "בעל-הבית" של העולם, היא הדרך היחידה להצליח בעולם. ואם חפצים בהצלחה בלי פשרות - צריכה להיות ההנהגה ללא פשרות. ובפרט בנוגע לילדים:

ילדים צריכים להיות בריאים בכל מאת האחוזים, ולכן יש לחנכם ולמוסרם להקב"ה בכל מאת האחוזים. ואז נותן הקב"ה לילדים - וגם להורים - הן רוחניות והן גשמיות במאה אחוזים, כמו שנאמר⁹¹ "אם בחוקותי תלכו... ונתנה הארץ יכולה.. והרביתי אתכם, והקימותי את בריתי אתכם".

(89) ראה גם לקו"ש ח"ל ע' 150.
(90) ראה לקו"ש ס"פ קדושים.

(86) ספרי ופרש"י בהעלותך יב, א. ועוד.
(87) ראה גם אגרות-קודש כ"ק אדמו"ר שליט"א חכ"א ריש ע' קלו.
(88) ראה גם תורת מנחם - התועדויות ח"א ע' 224 ואילך.

[כ"ק אדמו"ר שליט"א ציוה לנגן "ממצרים גאלתנו"].

* * *

כד. עומדים עתה בשבוע דפרשת בהעלותך [כידוע⁹¹ שישנו הסדר דימי השבוע והסדר דימי השנה, והסדר דימי השנה - שבכלל זה הם המועדים - אינו סותר להסדר דימי עולם (ימי השבוע)], שבה מדובר אודות המנורה.

והנה, בנוגע להטבת המנורה (דהיינו ניקוי המנורה) והדלקת המנורה, מצינו שהדלקת המנורה כשרה בזר⁹², ואילו הטבת המנורה, אף שאינה אלא הכנה להדלקה, צריכה להיות בכהן דוקא⁹³. וטעמא בעי⁹⁴.

ועוד דבר פלא שמצינו בענין זה: לדעת הרמב"ם⁹⁵ היו צריכים להדליק את המנורה ב' פעמים בכל יום, הן בלילה והן ביום. ולכאורה אינו מובן: בשלמא הדלקת המנורה בלילה - הרי אף ש"לא לאורה הוא צריך"⁹⁶, מכל מקום, כיון שסדר העולם הוא שמדליקים נרות בלילה, היה גם בבית המקדש ענין זה; אבל ביום, שאין סדר העולם להדליק נרות - מדוע הוצרכו להדליק נרות בבית המקדש?

כה. וביאור הענין:

נתבאר לעיל (סעיף י"ט) שאין רצונו של הקב"ה שיהיה "נהמא דכסופא", אלא כל אחד ואחת צריך להתייגע בעצמו.

ובנדון דידן: רק כאשר האדם בעצמו "מיטיב את המנורה", מנקה ומסלק את כל הדברים הלא-טובים, ואחרי כן מדליק אור - נעשה אצלו אור; אבל מה שהזולת מתייגע ומאיר אור - על ידי זה לא נעשה אור אצלו, אלא עליו להתייגע בעצמו.

ולכן הטבת הנרות צריכה להיות בכהן דווקא, אף שהדלקתם כשרה בזר - כיון שעיקר העבודה אינה ההדלקה, אלא דווקא ההטבה, שהוא ענין היגיעה.

ולכן היתה הדלקת הנרות גם ביום - להורות שגם כאשר השמש מאירה והעולם כולו מואר, אין די בכך כדי שיהיה אור אצלו; כדי שיהיה אור אצלו - עליו בעצמו להתייגע ולהדליק את האור שיהיה מאיר.

כו. הוראה נוספת מהאמור:

דובר לעיל (סעיף כ"ב) שבריאותם של ילדי ישראל תלויה בכך שהחינוך הוא על פי תורה בכל מאת האחוזים, כיון שבריאות הגוף תלויה בבריאות הנשמה.

ולכאורה נשאלת השאלה: הרי אצל גויים, להבדיל, אין חינוך על פי תורה, ואף על פי כן הגשמיות אצלם כדבעי?

והמענה לזה: לכל לראש - אף פעם אי אפשר לדעת מה חסר בגשמיות אצל הזולת ("וואָס יענעם קוועטשט"); ונוסף לזה - אין להביא ראייה מגויים על בני ישראל, שהרי "אתה בחרתנו מכל העמים"⁹⁷, ולכן, גם אם בכל העולם יתכן שתהיה גשמיות בלי רוחניות - הרי אצל בני ישראל קשורה הגשמיות עם רוחניות.

וזוהי ההוראה מהדלקת המנורה בבית המקדש גם ביום, אף שבלאו הכי ישנו אור - שגם כאשר השמש זורחת, והעולם כולו מואר, אין זו ראייה שגם בבית המקדש (דהיינו אצל בני ישראל) ישנו אור; כדי שיהיה אור בבית המקדש - יש צורך להדליק את המנורה כפי שציוה הקב"ה דווקא.

* * *

כז. כתיב⁹⁸ "שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה". כלומר: אם רק נושאים את העיניים למעלה, אזי רואים "מי ברא אלה". כאשר מביטים בעיניים פקוחות - רואים השגחה פרטית.

(95) הל' תמידין ומוספין פ"ג ה"י-יב.

(96) שבת כב, ב. וש"נ.

(97) נוסח תפלת העמידה דיו"ט.

(98) ישע"י מ, כו.

(91) ראה גם תורת מנחם - התועודיות ח"א ע' 85. וש"נ.

(92) רמב"ם הל' ביאת המקדש פ"ט ה"ז.

(93) ראה שם ה"ה.

(94) ראה גם שיחת חג השבועות תשי"ז (לקו"ש ח"ב ע' 317).

וזהו גם אחד מהחילוקים בין אדם לבהמה, שהבהמה הולכת על ארבע, והאדם על שתיים - שנוסף לכך שאצל הבהמה הראש והרגל והזנב הם בהשוואה, ואילו אצל האדם הראש הוא למעלה מהרגל, ישנו גם החילוק (שהוא הנוגע לענייננו) שהבהמה לא ראתה מעולם את השמים, ואילו האדם יכול להביט השמימה⁹⁹. והיינו, שאם רק ירצה להביט בעיניים פקוחות, אזי יראה השגחה פרטית.

כח. ובנוגע לענייננו:

ישנם ריבוי "כתבים" ישנים בדא"ח, שהיה בדעתי שלא להדפיסם, מצד גודל האחריות שבדבר כו'. ולכן, ה' בדעתי להדפיס רק את הכתבים שכ"ק מורי וחמי אדמו"ר אמר בפירוש שרצונו שידפיסום.

והנה, בהשגחה פרטית אירע מעשה¹⁰⁰:

בא אלי יהודי אחד - מסופקני אם הוא מניח תפילין - ומדבר עמי אודות השגת כסף להדפסת כתבי אדמו"ר הזקן, כל מה שנמצא. מעולם לא דברתי עמו על כך, הוא שמע ממשהו אחר שישנם כתבים אלו, ומדבר עמי על דבר הדפסתם!

הוא פנה למקום מסוים למטרה זו, ובתחילה אמרו לו שלא יתנו לו כסף על זה. ולאחר זמן מתקשר הוא אלי, ומודיע שהם מוכנים לתת, עד שבסופו של דבר נתנו פי שנים ומחצה ממה ששיערו בתחילה!

ובכן: האם אין זו השגחה פרטית? ...!

(וסיים כ"ק אדמו"ר שליט"א:) ייתן השם יתברך, שכשם שנתבטלו המניעות החיצוניות להדפסת ספרי חסידות - כן יתבטלו המניעות הפנימיות, ויתקיים הענין ד"פוצו מעינותיך חוצה"¹⁰¹.

[כ"ק אדמו"ר שליט"א צוה לנגן הניגון "כאָטש מי כודי", "קול דודי", ניגון רבנו הזקן (בבא הרביעית - ה' פעמים), "ניע זשוריצי כלאַפצי".]

* * *

כט. בהתוועדות הנ"ל (סעיף ז ואילך) - חג השבועות תש"ד¹⁰² - אמר כ"ק מורי וחמי אדמו"ר, שכשם שבכל ראש השנה צריך כל אחד לקבל על עצמו ענין חדש, כך בכל שנה בחג השבועות, זמן מתן תורתנו, יש להוסיף שיעור לימוד בכל יום.

וברצוני להוסיף בזה מדילי - אף שענין זה לא נאמר אז על ידי כ"ק מורי וחמי אדמו"ר:

כיון שמתן-תורה ה' לא רק על נגלה דתורה, אלא גם על פנימיות התורה¹⁰³,

- כדמוכח מזה שמתן תורה לא יהיה עוד הפעם¹⁰⁴, ועל כורחך צריך לומר שעתה (בשעת מתן-תורה) ניתנה גם פנימיות התורה, אלא שענין זה יתגלה לעתיד -

וגם נגלה דתורה לקחו באופן שלמעלה מטעם ודעת, ועל ידי פנימיות התורה -

לכן, גם ההוספה שמקבלים בחג השבועות - צריכה להיות בב' הענינים: הן בנגלה דתורה והן בפנימיות התורה, בכל יום ויום.

[אחרי תפלת ערבית והברלה - נתן כ"ק אדמו"ר שליט"א לכל אחד מהנאספים שיחיו מ"כוס של ברכה".

וטרם צאתו אמר:]

קיץ בריא וקיץ שמח, ונתראה בהתוועדויות חסידיות.

דהבעש"ט הידועה - כתר שם טוב בתחלתו. ובכ"מ.
 (102) יום א' דחג השבועות ס"ז (סה"ש תש"ד ע' 129).
 (103) ראה גם שיחת יום ב' דחג השבועות דאתשקד סמ"ה (תורת מנחם - התוועדויות ח"ח ע' 241).
 (104) סה"מ תרנ"ו ע' שנו. המשך תרס"ו ע' כג. שם ע' תקמו. תער"ב ח"א ע' שסו. סה"מ עטר"ת ע' רצא. תרפ"ה ע' קצט. תש"ט ע' 57. ועוד.

(99) ראה סה"מ תש"ב ע' 96. אגרות-קודש אדמו"ר מוהריי"צ ח"ג ריש ע' שיא (נעתק ב"היום יום" יג שבט). ח"ו ס"ע שכו. וראה גם שיחת יום ב' דחג השבועות תשי"א הערה 32 (תורת מנחם - התוועדויות ח"ג ע' 147).
 (100) ראה גם מכתב פסח שני שנה זו (אגרות-קודש ח"ט ס"ע לו ואילך). ועוד.
 (101) לשון הכתוב - משלי ה, טז. וראה תענית ז, א. אגה"ק

לקוטי שיחות פרשת בהעלותך כרך ח

מתורגם ללשון הקודש

א.

"ואצלתי מן הרוח אשר עליך..."

על הפסוק "ואצלתי מן הרוח אשר עליך ושמתי עליהם"¹, נאמר ב"ספרי", ורש"י מביא זאת בפירושו על התורה: "למה משה דומה באותה שעה, לנר שמונח על גבי מנורה ודלקו ממנו נרות הרבה² ולא חסר אורו כלום, כך לא היתה חכמתו של משה חסרה כלום".

בדומה לכך נאמר גם במדרש רבה³ על פסוק זה: "שמא חסר משה מנבואתו כלום, לאו. למה הדבר דומה, לנר שהיה דולק, והדליקו ממנו כמה נרות ואור דליקתו לא חיסר, אף כאן משה משלו לא חיסר כלום, שנאמר⁴ ולא קם נביא עוד בישראל כמשה".

יש להבין⁵: לצורך הבנת המשל על הנר, שעל ידי שמדליקים ממנו נרות אחרים אין נגרע ממנו דבר, אין, לכאורה, חשיבות למקום שבו נמצא הנר, כפי שאכן רואים, שבמדרש נאמר רק "לנר שהיה דולק", ולא נאמר היכן נמצא הנר. לשם מה, אפוא, נאמר בספרי ובפירוש רש"י "שמונח על גבי מנורה"?

וכן אין מובן בדברי המדרש, מדוע נאמר בסופו "שנאמר ולא קם נביא עוד בישראל כמשה": אף לפי הסברה המוזכרת במדרש, כאפשרות ש"חסר משה מנבואתו", גם אז ייתכן, שמפני מעלתה העצומה של נבואת משה, הרי גם לאחר ש"חסר"⁶, עדיין הוא היה גדול מכל הנביאים האחרים וכן מן הזקנים⁷. מהי אפוא ההוכחה מהפסוק "ולא קם נביא עוד בישראל כמשה" לכך ש"לא חיסר כלום"?

ב.

גם בנתינה רוחנית ייתכן גרעון

יש מפרשים המסבירים שלא נגרע ממשו דבר על ידי "ואצלתי...", משום שבמסירת דבר רוחני לא ייתכן גרעון או פגם⁸.

אך מזה שב"ספרי" ובפירוש רש"י מובא ענין זה כחידוש, שמשה היה אז "דומה לנר...", ובמיוחד מכך שבמדרש מופיעה הסברה "שמא חסר..." ויש צורך להוכיח מהפסוקים ש"לא חיסר...", מובן, שגם בהעברת דבר רוחני ייתכן גרעון.

הוכחה נוספת לכך שעל ידי השפעה רוחנית אפשרית פגיעה אצל המשפיע, נלמדת מהפסוק "ונתתה מהוודך עליו"⁹, שהוא הציווי למשה לתת מ"הוודך" ליהושע:

מזה שהתורה משתמשת במלה "ונתתה", בדיוק כפי שאדם נוותן מתנה לזולתו, והיא כבר אינה ברשות הנותן – למרות שהיתה אפשרות להשתמש בביטוי אחר (בדומה לנאמר כאן, אף זאת לגבי משה – "ואצלתי", או כפי שנאמר באותו ענין של משה ויהושע שם, שני פסוקים לפני כן – "וסמכת את ידך עליו") – מודגש¹⁰, שהשפעת ההוד ממשו ליהושע אכן היתה באופן של "נתינה". כלומר, על ידי נתינתו מהוודך ליהושע, אכן נגרע משהו בחלק¹¹ מההוד של משה¹².

כנאמר שם במדרש¹³: "וסמכת את ידך עליו – כמדליק נר מנר, ונתתה מהוודך – כמערה מכלי לכלי". כלומר, רק הענין של "וסמכת..." היה באופן של "מדליק נר מנר", כך

(10) אבל לולא השינוי מהנאמר לפני זה בענין דומה "ואצלתי" "וסמכת" – הי' אפ"ל (בדוחק עכ"פ) ש"נתתה" הוא שם המושאל. ועפ"ז יומתק המשך דברי המדרש שם (נעתק לקמן בפנים) "וסמכת את ידך עליו – כמדליק מנר לנר, ונתתה מהוודך – כמערה מכלי לכלי" – כי (עיקר) הוכחת המדרש לפרש ש"נתתה" הוא "כמערה מכלי לכלי" היא, לפי שבתחלה נאמר "וסמכת" ואח"כ משנה ואומר "ונתתה". (11) ראה ספרי ורש"י שם: מהוודך ולא כל הוודך. ור"ל, שגם לפי המדרש "כמערה מכלי לכלי" – רק חלק חסר. ובוה יומתק הל' "כמערה" ולא "כמריק" (כבשהש"ר פ"א, ג*) – כי בשעת מ"ת "הורקה" – מל' "ריק" – התורה מן השמים (ראה שבת פט, א: "תורה היכן היא"), משא"כ ב"נתתה מהוודך" – רק חלק מההוד ניתן ליהושע. (12) בילקו"ש פנחס שם: "מהוודך ולא כל הוודך למה משה דומה לאבוקה.. לא חסר כלום". אבל מזה שהספרי ורש"י אינם מפרשים זה שם – אף שא"א ללמוד זה מ"ואצלתי גר", שהרי שם נאמר ונתתה – מוכח ש"ל שנחסר מהוודך של משה, כפשוטו ומשמעותו הלשון (וכדעת המדרש שם המובא לקמן בפנים). (13) פכ"א, טו.

(1) פרשתנו יא, יז.

(2) בפרש"י: וחכל מדליקין הימנו. וראה לקמן הערה 5, 31.

(3) פט"ו, יט.

(4) ברכה לד, י.

(5) וגם אינו מובן מ"ש רש"י "והכל מדליקין הימנו" – דלכאורה: (א) הרי רק הזקנים קבלו מרוחו של משה, ומהו "הכל"? (ב) "ואצלתי גר" – הי' רק פנח אחר, וא"כ הו"ל לומר "לנר שמונח ע"ג מנורה ודלקו ממנו הכל" (ע"ד לשון הספרי), ומהו הלשון "והכל מדליקין כר" שמורה שתמיד מדליקין הימנו? (6) ובפרט, (שלפי הס"ד) אומר "שמא חסר משה מנבואתו כלום".

(7) וכמו ב"נתתה מהוודך עליו" (על יהושע), דהגם שהלשון "ונתתה" מורה שמשנתן משה מהוודך ליהושע נחסר אצלו (כדלקמן סעיף ב'). וראה לקמן הערה 12, שכ"ה גם דעת הספרי ורש"י, ובכל זה, "פני משה כחמה פני יהושע כלבנה" (ספרי ורש"י פנחס כז, כ).

(8) ראה ראב"ע כאן: כי הרוח כמו החכמה, ואם תיתן מחכמת ראובן לשמעון לא תחסר חכמת ראובן רק נשארת כאשר היא.

(9) פנחס שם.

(* ואף דמש קאי אלשון הכתוב "שמן תורק שמך" – באם גם ב"נתתה מהוודך" ר' באופן זה. ר' גם כאן נאמר לשון זה.

אך במדרש ההוא מושווים דברי הקדוש-ברוך-הוא למשה – "ואצלתיו..." – למלך, אשר אמר לשומר, כאשר השומר דרש ממנו "הבא עוד אחרים שישמרו עמי" – "והי יודע שאין אני נותן להם שכר שמירה משלי, אלא מתוך שכר שנתתי לך, משם הן נוטלין שכרן". והמדרש מסיים ואומר: "ואף-על-פי-כן משה לא חסר כלום, שלטוף ארבעים שנה אמר לו¹⁵ קח לך את יהושע בן נון ונתתה מהודך עליו, מה כתיב¹⁶ ויהושע בן נון מלא רוח חכמה, כי סמך משה את ידיו עליו".

מכך מובן, שבתחילה אכן חסר למשה, שהרי הזקנים נטלו את שכרם מהשכר שהיה מיועד וניתן למשה. אלא שאחר כך "לא חסר כלום", כי הקדוש-ברוך-הוא השלים לו את החסר מאוחר יותר¹⁷.

בכך מובן, מדוע בהוכחה של המדרש, ש"ואף-על-פי-כן משה לא חסר כלום", מן הפסוק "קח לך את יהושע...", ומן הפסוק "ויהושע בן נון מלא רוח חכמה...", מודגש בדברי המדרש "שלטוף ארבעים שנה..." – כי ייתכן שהקדוש-ברוך-הוא השלים למשה את אשר נגרע ממנו כאשר "ואצלתיו..." רק "לסוף (או במשך) ארבעים שנה", באומרו אליו "קח לך את יהושע...".

ה.

מהי ההוכחה מהפסוק "ולא קם..."?

לפי האמור לעיל מתעוררת שאלה נוספת על המדרש הקודם, אשר מביא הוכחה לכך ש"משה משלו לא חיסר כלום" (כלומר, שגם כאשר "ואצלתיו...", לא נגרע משה דבר), מהפסוק "ולא קם נביא עוד בישראל כמשה":

שהרי הפסוק "ולא קם נביא..." כתוב "לסוף ארבעים שנה". ואף אם נסביר שמפסוק זה מובן, שנבואתו של משה היתה באותה דרגה כמקודם, הרי ייתכן שבזמן ש"ואצלתיו..." היה "חסר משה מנבואתו", ורק לאחר מכן, "לסוף ארבעים שנה" – השלים לו זאת הקדוש-ברוך-הוא. וכיצד מוכיח המדרש מהפסוק "ולא קם...", שגם בזמן של "ואצלתיו..." – אף אז "לא חיסר כלום"?

ו.

כיצד "לא חיסר כלום"?

ההסבר לכך הוא:

כאמור לעיל (בסעיף ג'), הענין של "ואצלתיו", כפי

שממשה לא נגרע דבר. אך הענין של "ונתתה מהודך" נעשה באופן של "מערה מכלי לכלי", אשר במזיגה מכלי אחד למשנהו, פוחת המשקה בכלי הקודם.

ג.

השאלות על דברי המדרש ורש"י

בנוסף לכך שגם בהשפעה רוחנית אפשרית פגיעה והפחתה, כדלעיל בסעיף ב',

(אך אפשרית גם השפעה מסוג של "כמדליק מנר לנר", כפי שרואים שבהשפעתו של משה ליהושע היו שני האופנים: "וסמכת – כמדליק נר מנר, ונתתה מהודך – כמערה מכלי לכלי"),

הרי מכך שהמדרש צריך להביא הוכחה "שנאמר ולא קם עוד נביא..." מוכח, שבפשטות היו הדברים מובנים לפי הסברא ש"ואצלתיו..." אכן גרם לחסרון או לגרעון, ורק הפסוק "ולא קם..." מחייב את המדרש לחדש, ש"משה משלו לא חסר כלום".

אך אינו מובן:

(א) בפסוק "ואצלתיו..." אין מופיעה לשון של נתינה. מדוע יש להסביר, ללא הפסוק "ולא קם...", ש"ואצלתיו" היה באופן של פגיעה וגרעון במאציל, ולא כמדליק נר מנר?

(ב) אם בפשטות צריך להבין שעל ידי "ואצלתיו..." נגרם חסרון אצל משה, כיצד נאמר בספרי, ובמיוחד בפירוש רש"י, בפשטות, ש"לא חיסר אורו כלום", בלי להביא לכך שום הוכחה?

(ג) כיון שבפסוק "ואצלתיו..." אין מופיעה לשון של נתינה, כדלעיל, יש לומר, שהסברא ש"חסר משה מנבואתו", שאותה צריך המדרש לשלול, אינה נובעת מלשון הפסוק, אלא הענין מחייב זאת, כדלהלן בסעיף ז'.

אך לפי זה אין די בכך שהמדרש מביא הוכחה לחידושו, אלא הוא היה צריך להסביר ולבטל את ההכרח לכך מעצם הענין?

ד.

בתחילה - נגרע ממה, ואחר כך ה' השלים לו

על הענין של "ואצלתיו מן הרוח..." יש מדרש נוסף¹⁴, שאף בו נאמר ש"משה לא חסר כלום".

(14) פט"ו, כה.

(15) פנחס כז, יח.

(16) ברכה לד, ט.

(17) ברע"ט זקנים מבעה"ת (פרשתנו יא, יז): משל למלך כו' מתוך שכר כו' ומסיים: משל לנר כו'. אבל בפשטות – ובפרט שבמדרש שלפנינו אינו

מסיים "משל לנר" – מהלשון "מתוך שכר כו'" משמע כפנים. וראה סה"מ תרכ"ח ע' סו (הובא לקמן הערה 26).

ועפ"ז יומתק: (א) מ"ש "ואנפ"כ משה לא חסר כלום". (ב) מ"ש "משה לא חסר" – ולא "משלו לא חסר" כפיסקא יט במדרש. (ג) מה שדוקא בפיסקא זו מוסיף "שלטוף ארבעים שנה", ולא בפיסקא יט – אף שהכתוב

שכלו, אבל למי שהוא פחות ממנו, הענין ההוא עמוק בעיניו. ולכן חיברו מאוחר יותר את התוספתא ואת הברייתא, אך הן לא היו "כצחות דברי המשנה ולא כתיקון עניניה וקוצר מליה". עד אשר היה צורך לאחר מכן לחיבור ה"תלמוד" (וכו').

אך אם התלמיד רחוק מאד בהבנתו מן הרב, והוא נמצא ב"עולם" אחר, הכרחי להביא בפניו משלים מ"עולמו". הענין, כפי שהוא בעולמו של הרב, אינו מובן לו לחלוטין, כלומר, הוא אינו קיים כלל בהכרתו של התלמיד. כאשר הענין "מתרחק" מעולמו הרוחני של הרב, אז הוא יכול להגיע לדרגתו של התלמיד. בדומה לדברי חז"ל דלעיל: אין אנו מבינים מהי "רוחו" של משה, או מהו "הודו", ולכן איננו מבינים גם את הענינים של "ואצלת" ו"ונתתה" שבכך, ולכן מובא המשל על "נר" וכדומה.

ענין נוסף בכך: כאשר הרב מוסיף לתלמידו הסברים ודיבורים ברעיון השכלי הנלמד, אין הוא מתרחק לחלוטין מדרגתו, אך לא כן כאשר הוא מביא משל מעולמו של התלמיד: כאשר במקום "רוח" ו"הוד" מדובר על "נר" ו"כלי".

ח.

ההפחתה נגרמת עקב המרחק בין הדרגות

האמור לעיל יכול לתת אפשרות להסביר את הענין המובא בתורת החסידות, שבאמצעותו יובנו הדברים כאן:

בתורת החסידות נאמר²¹ על השנים שנתנו אדם הראשון, האבות (אברהם, יעקב) ויוסף לדוד המלך²², שעקב נתנית שנים אלו לדוד המלך, חסרו שנים אלו בחייהם²³, ולא "כמדליק נר מנר". וזאת, משום שאדם הראשון והאבות ויוסף היו בדרגת אצילות, ודוד הוא

שמוכן בפשטות, היה צריך לגרום¹⁸ לחסרון אצל משה¹⁹, ולכן, כאשר מחדש המדרש, ש"לא חיסר כלום", עליו להסביר כיצד "לא חיסר כלום", וזוהי כוונת המדרש בדבריו "שנאמר ולא קם...": כיון ש"ולא קם נביא עוד בישראל כמשה", לכן היתה ההאצלה מרוחו של משה יכולה להיות באופן ש"לא חיסר כלום", כפי שיוסבר להלן.

וכך גם לגבי הנאמר בספרי ובפירוש רש"י, שעל ידי הוספת המלים "שמונה על גבי מנורה" מוסבר כיצד לא נגרע דבר ממשו על ידי "ואצלת", משום היותו דומה ל"נר שמונה על גבי מנורה", כדלהלן.

כלומר, הן בספרי (ובפירוש רש"י) והן במדרש נאמר שלא נגרע ממשו דבר עקב "ואצלת", אך הם נחלקים ביניהם בסיבה לכך: בספרי ובפירוש רש"י נאמר שזוהי משום שמשו היה אז כ"נר שמונה על גבי מנורה", ואילו במדרש נאמר שזוהי מפני הדרגה הנעלית של נבואת משה, אשר "ולא קם נביא עוד בישראל כמשה".

ז.

אופני לימוד שונים של רב עם תלמיד

כדי להבין זאת יש להקדים ולהסביר כדוגמא לכך את אופני הלימוד השונים של רב עם תלמידו: אם הם קרובים, יחסית, זה לזה, הרי ההבדל ביניהם בלימוד הוא שהתלמיד זקוק להסברים רבים וארוכים יותר מאשר הרב, אך גם בהסברים אלו עדיין נמצאת ההבחנה הדקה והעדינה בהתאם לשכלו של הרב, והענין אינו רחוק בהרבה מכפי שהיה אצל הרב.

(בדומה להבדל שבין המשנה לברייתא ולגמרא, כדברי הרמב"ם²⁰, שדבריו של רבינו הקדוש במשנה הם "דבר קצר וכולל ענינים רבים והיה הכל מבואר לו לחידוד

"ולא קם נביא גוי" המובא שם, נאמר לסוף מ' שנה – כדלקמן בפנים.

(18) ראה ג"כ שקו"ט ברמב"ן פרשתנו יא, יז.

(19) ולכאורה י"ל שזוהי ג"כ פי' (העיקרי, ש"מצאנו לו חבר" – ב) ואצלת – וע"ד (תולדות כו, לו): לקח ברכתי ויאמר (אעפ"כ) הלא אצלת לי ברכה. וכמפורש בפרש"י שם "אצלת, לשון הפרשה כמו ויאצל (ס"א ויצל)*", כי ואצלתי אצלת ויאצל – כולם פעל ותוכנם פעולה, משא"כ אצילי (שרש"י) מביאו לראי' אשר ואצלתי כאן פי' וארבי – הוא שם התואר. אלא שבאצלת יש הכרח "מבחוץ" שלא לפרשו מל' הפרשה (וכפנים) ולכן מוכרח הפי' בדוחק**.

ועפ"ז יומתק מה שרש"י (בפי' ואצלת) מסייע מהתרגום וק"א כ"כ מביא "כמו ואל אצילי כו" (כי מל' המקרא בפי' – ה"ז כמו ויאצל. וכפי' תולדות).

(20) פיה"מ – בהקדמות – ד"ה אחר כן ראה.
(21) ספהמ"צ להצ"צ מצות מינוי מלך פ"ב. סה"מ הנ"ל שם. (וראה ספהמ"צ שם, סה"מ שם (ע' סה) ובליקוטי לוי יצחק (ח"א) לזהר – ע' קלו, הטעם מה שדוד חי רק ע' שנה ולא ק"מ שנה).
(22) זח"א קסח, א. ונתבאר בספהמ"צ שם ובסה"מ שם (ע' סב ואילך). לקלוי"צ שם ע' קל ואילך.
ובזהר שם ואילך (ונתבאר בארוכה במקומות הנ"ל) – גם הטעם מה שלא נתן לו יצחק (ובמקומו – נתן יוסף).
(23) שלכן נאמר ע"ז "חיים שאל ממך נתת לו" (תהלים כא, ה. זהר שם), כי זהו דוגמת "הנותן מתנה לחבירו, שמשנותנה לחבירו נחסרת אצלו" (ספהמ"צ שם קט, ב. וראה גם סה"מ שם ע' סו).

(* לפענ"ד נכתה הגירסא המובאת (בכמה דפוסים) בחצו"ג "כמו ויצל" (ויצא לא, ט) – והוא ממש ל' רש"י שם (לא, טז): כל ל' הצלה שבמקרא ל' הפרשה (ומה שלא פרש"י זה בפסוק "ויצל" (הקודמו) (לא, ט) – כי שם מצ"ע י"פ גם מל' גאולה וכי"ב (מ"החליף את משכורתו גו'')). והמעתיק לא שם לבו לז"ל (דהצלה שבמקרא – ל' הפרשה) והוקשה בעיניו השייכות ד"אצלת והפרשה ל"ויצל" ו"תירץ" זה ע"י הוספת א' ונעשה "ויצאל". וק"ז.

ועפ"ז זה יתורץ בפשטות מה שלא הביא רש"י בתולדות שם "כמו ואצלת" – אף שנאמר (בפי' בהעלותך גופא) לפני "ויאצל" וגם דומה יותר ל"אצלת" שבפי' תולדות – כי ראייתו מפי' ויצא, כ"ל.

(** ואחרי שרש"י מפרש כן ב"ואצלת" – גם ב"ויצאל" הפי' כן לרש"י בפי' בהעלותך, דאי לא תימא הכי – הו"ל לרש"י לפרש (ב"ויצאל") ששונה פירושו מהסמך לו באותו ענין.

בשני אופנים:

(א) שהוא מפני שמשה היה אז בדרגה נמוכה, שקרובה יותר לדרגת הזקנים.

(ב) שאדרבה, זהו מפני מעלתו העצומה של משה, אשר יכול היה להאיר אף למקום רחוק ממנו ביותר גם בהיותו במקומו ובדרגתו.

וזהו ההבדל שבין הספרי (ורש"י) לבין המדרש:

מצד הפשט וההלכה (רש"י וספרי) הקשורות לעשיה, יוצא, שמשה היה אז בדרגה שקרובה יחסית לזקנים. כי, כיון ש"לא נתתי לך גדולה אלא בשביל ישראל"²⁷, לכן מוכן, שעל ידי חטא המתלוננים נגרמה ירידה גם במשה, עד אשר, כדברי רש"י לפני כן²⁸, "תשש כוחו של משה נקבה" (בחינת מלכות מקור לבריאה יצירה עשיה).

ולכן נאמר בספרי ובפירוש רש"י, ש"באותה שעה"²⁹ היה משה דומה ל"נר שמונח על גבי מנורה": שהסיבה לכך שהוא לא היה צריך לרדת כדי להשפיע לזקנים – שלא כנר, אשר כדי להאיר למרחק עליו להתנתק ממקומו הראשון – היא, משום שבאותה שעה הוא כבר היה "מונח על גבי מנורה" (בחינת מלכות³⁰), הוא כבר ירד לדרגה אשר "הכלל³¹ מדליקין הימנו".

אך מצד מדרש אגדה, פנימיות התורה, ההסבר הוא³² אחר: ש"משה משלו לא חסר כלום" דוקא מפני מעלתו העצומה:

כיון ש"ולא קם נביא עוד בישראל כמשה"³³, לכן לא היו אצלו הגבלות כלל, והוא יכול היה להאיר למרחק בעודו נשאר במקומו ובדרגתו³⁴.

(ממכתב תשכ"ו)

בבחינת המלכות, היורדת למטה לעולמות בריאה יצירה עשיה. וכיון שדרגת אצילות נעלית באין ערוך לעומת בריאה יצירה עשיה, לכן, כדי שה"המשכה" מאצילות – מאדם הראשון ומהאבות ומויסק – תגיע לבריאה יצירה עשיה (דוד), הכרחי שהיא "תיעדר" ותתרחק מהאצילות.

בדומה לנר, שאמנם, כאשר הוא מאיר בקרבת מקום, הרי אין נגרע ממנו כלל, אך אם רוצים שאורו יגיע למרחק, צריך ליטול את הנר ממקומו הקודם, ולהעבירו למקום החדש.

בכך מוסבר בתורת החסידות²⁴ מדוע היתה המשכת ההוד ממשה ליהושע באופן של נתינה, ולא "כמדליק נר מנר", כי יהושע ומשה היו בדרגות רחוקות באין ערוך זה מזה, ולפיכך, כל עוד האור נמצא במקומו ובדרגתו של משה, אין הוא יכול להגיע ליהושע. וכדי שיהושע יזכה באור, היה האור מוכרח "להתרחק" ולהיגרע ממשה.

לפי זה מוכן ההסבר לסברה המובאת במדרש, שממנה נראה, שללא הבהרה מיוחדת במדרש, ניתן היה לחשוב (כדלעיל בסעיף ו'), שהשפעתו של משה לזקנים היתה באופן שגרם לחסרון אצל משה – למרות שבפסוק "ואצלתי..." אין מופיעה לשון של נתינה – כי מפני המרחק היחסי של הזקנים²⁵ ממשה, שדרגתם נמוכה אפילו מיהושע, לכן, כדי שרוחו של משה תגיע אליהם, היא צריכה להתרחק (להיגרע) ממקומו ומדרגתו של משה²⁶.

ט.

שתי אפשרויות ל"ואצלתי..." בלי לגרוע

ולכאורה, את ההסבר של דברי הספרי (ופירוש רש"י) והמדרש, לכך שאצל משה לא חסר דבר על ידי "ואצלתי" מן הרוח אשר עליך ושמתי עליהם – אכן ניתן להסביר

(24) סה"מ שם.

(25) ועפ"י יומתק מה שרש"י בפרשתנו מעתיק לפני פירוש, התיבות "ושמתי עליהם" – אף שלכאורה, מה שהחזק לפרש "שאין אורו חסר כלום" הוא מצד "ואצלתי מן הרוח אשר עליך", ומאי נפק"מ מי הוא המקבל – כי הס"ד לומר ש"אורו חסר" הוא מצד ריחוק הערך של "עליהם" – הזקנים. (26) ע"פ מ"ש בפנים, יובן מ"ש בסה"מ שם "וכך ה' במשה שנאמר בו ונתתה מהודך עליו נתינה ממש שנחסר בו אותו האור שנתן ליהושע, וכן לזקנים דכתיב ואצלתי.. לפי שהוא מגבוה לנמוך"

– דלכאורה: (א) מדוע מקדים בהמאמר ההוכחה מ"ונתתה" שבפ' פנחס לפני "ואצלתי" שבפ' בהעלותך? (ב) מכיון שדיעה השני' שבמדרש יחידאה היא, וברוב המקומות (ספרי, רש"י ודיעה הראשונה שבמדרש) מבואר שגבי זקנים לא נחסר מאורו של משה – למה כותב בהמאמר "וכן לזקנים כו" – כי ההוכחה להכלל שבכל מקום שצריך ירידה.. בהכרח שיחסר כו", היא מ"ונתתה מהודך עליו". משא"כ מ"ואצלתי מן הרוח" אינו ראי' – שהרי לא נאמר שם נתינה. אלא שלאחרי שכותב שב"ונתתה מהודך" נחסר האור מצד ריחוק הערך של יהושע, מוסיף "וכן לזקנים כו" (כדיעה השני' שבמדרש), כי בפשטות צ"ל שגם גבי הזקנים ה' צ"ל ההמשכה באופן של חסרון – ובמכ"ש ממה שהוצרך להיות כן גבי יהושע.

(27) ברכות לב, א. פרש"י תשא לב, ז.

(28) פרשתנו יא, טו. ולהעיר גם מפרש"י יא, כב "ואזיו קשה זו או שמעו נא המורים".

ויל', שהדיעה שהובאה בסה"מ שם היא כדעת ר"ש (ברש"י שם) שגם באותה שעה ה' משה בדרגת "בכל ביתי גו". ודעת הספרי ורש"י כאן היא כדעת ר"ע שם. ולהעיר, שדעת ר"ע היא כמשמעו – והרי פרש"י עה"ת ענינו – לכל לראש – פשט.

(29) ועפ"י יובן הלשון "באותה שעה", דלכאורה – מיותר.

(30) לקו"ת פרשתנו לב, א.

(31) לשון רש"י כאן. וע"פ מ"ש בפנים, יתורצו הקושיות דלעיל הערה 5 – כי כוונתו בזה להדגיש ירידתו של משה, שה' דומה באותה שעה לנו שמונה ע"ג מנורה, שכולם יכולים תמיד להדליק מדרגא זו.

(32) ולהעיר, שלפי המבואר בפנים, גם לפי דיעה השני' שבמדרש ה' משה או במדרגה נעלית יותר מכמו שה' לפי דעת הספרי ורש"י.

(33) ברכה לד, י. וראה פרשתנו (יב, ז"ח) ובמפרשים. רמב"ם הל' יסוה"ת פ"ז ה"ו. פיה"מ פ' חלק ביסוד הו'. מו"נ ח"ב פל"ה. פל"ט.

(34) וע"ד שנבואת משה הייתה באופן שגופו עומד על עמדו (ראה בהמצויין בהערה הקודמת).

אגרות קודש

ב"ה, ט' סיון, תשי"ח
ברוקלין.

הו"ח אי"א נוי"נ וכו' מו"ה אברהם משה שי

שלום וברכה!

במענה למכתבו מכ"ה אייר, שנתקבל ז"ע, בו כותב :

(א) במ"ש בלקו"ת בהר מא, ב, שיש ריבוי מדריגות בתענוג הנשמות, אף שלא נזכר בספרים הק' רק געה"ת וגעה"ע, היינו שלא נתגלו אלינו. ושואל הפירוש בזה.

והפירוש כפשוטו, אשר געה"ע וגעה"ת נתגלו לנשמות דיחדי סגולה אף בהיותם בגוף, וע"ד ארבעה שנכנסו לפרדס ומתיבתא דרקייע, דאמרו מאן נוכח רבה בר נחמני (ב"מ פו, א) עיין בלקו"ת ס"פ תזריע, משא"כ מדריגות שלמעלה מזה, שלא נתגלו. ומוכן הענין ג"כ ממה שכתב באגה"ק לרבנו הזקן סי' יט, שהשגת הנביאים אינה למעלה ממוחין דחכמה המלוכשת בבניה, עיין בלקו"ת שם שזהו ענין דגעה"ע ספירת הבניה וראה ג"כ תניא פרק לט.

(ב) במה שרוצה לפרש שלדעת הרמב"ם הג"ע עדיין לא קיים כ"א לע"ל.

ח"ו לאמר כן, והרי כמה מאמרי רז"ל כתובים בהנוגע לג"ע בש"ס ובזהר ומפורש הדבר גם ברמב"ם הלכות תשובה סוף פרק ח'.

(ג) במה שמתפלא על מאמר רבנו הזקן, שמלאך יש לו גוף והרי הרמב"ם אומר שמלאך הוא שכל נבדל.

יעוין בלקו"ת ברכה צח, א שהנ"ל הוא ע"פ דברי הרמב"ן מיוסד עה"כ עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש לוחט, אלא שמפרט שזהו רוח ואש בדקות*.

בהזדמנות זו אעוררו על שמירת שלשת השיעורים דחומש תהלים ותניא הידועים, אשר שמענו כ"פ מכ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע ששונים הם לכל נפש וסגולה לכמה ענינים.

בברכה לבשו"ט.

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א

מזכיר

ב"ה, ט' סיון, תשי"ח
ברוקלין.

הרה"ג וו"ח אי"א נוי"נ כו' מו"ה שאול ישכר שי

שלום וברכה!

לאחרי הפסק ארוך נתקבל מכתבו מיום המיוחס, ובעת רצון אזכירו ואת זוגתו תחי' על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע לתוכן כתבו, ויהי רצון שיבשר טוב בזה.

אגרות קודש

והרי באנו מחג השבועות זמן מתן תורתנו, עלי' נאמר חרות על הלוחות א"ת חרות אלא חירות, חירות מכל ענינים המבלבלים, הנה יבשר טוב בטוב הנראה והנגלה בגשמיות וברוחניות.

בברכה לבשו"ט.

נ.ב.

במה שהעיר בשולחנו הטהור של אדמו"ר הזקן ר"ס תצ"ד בפירושו על מה שאומרים בשבועות זמן מתן תורתנו שהוא מפני דקביעות שלנו שע"פ חשבון, שבועות תמיד בששי בסיון זמן מתן התורה, ומקשה שבירושלמי סוף מס' ר"ה מפרשים כתוב בתורה שמרומז בו ששבועות זמן מ"ת.

והנה מובן שלא על אדה"ז תלונתו - כ"א על המציאות, וכלשון חז"ל מפורש - ששבועות פעמים חל בחמישי בסיון, שאז הרי פשיטא שאין ענין לומר זמן מ"ת, אפילו ע"פ מה שכתב מהר"ל מפראג (בס' תפא"י פכ"ז) שמעתיקו במכתבו, כיון דלכל הדיעות בחמישי בסיון יום החמשים לספה"ע אין זה זמן מתן תורה, ורז"ל אמרו בפירוש שלפעמים חל בחמישי בסיון, וע"כ צ"ל שמאמר הירושלמי הוא בדרך אסמכתא, וליכא מילתא דלא רמיזא באורייתא. ועד"ז מוכרחים לתרץ קושיא יותר חזקה מאשר הביא כת"ר, והוא המובא בכ"מ שענין שני הלחם שמקריבים בשבועות ה"ז ענין דלכו לחמו בלחמי, מתן התורה, והרי שני הלחם מקריבים גם כשחל שבועות בחמישי בסיון.

ב"ה, ט' סיון, תשי"ח

ברוקלין.

הו"ח אי"א נו"נ עוסק בצ"צ

מו"ה חיים אליעזר שי

שלום וברכה!

במענה למכתבו מימי הגבלה עם הפ"נ שיקרא בעת רצון על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע.

לפלא שאינו מזכיר דבר ע"ד עסקנותו במילוי שליחותו הפצת המעינות חוצה, והרי פשיטא שאם לפני מתן תורה בפעם הראשונה ז.א. בשנת ב' אלפים תמ"ח, היתה ההכנה לזה בכמה אופנים, הרי לאחר מתן תורה עיקר ההכנה לקבלת התורה היא ע"י הפצת לימוד התורה וע"ד מ"ש יהיב חוכמתא לחכימין, ובפנימיות ה"ז הענין דספירת העומר בשנת ב' אלפים תמ"ח וכמבואר בר"ן סוף מס' פסחים בשם אגדת חז"ל שספירה האמורה היתה הוראה על התשוקה לקבלת התורה, שמשנה ההיא הרי ההוכחה דספירה ענינה התשוקה לקבלת התורה הוא לימוד התורה בפועל עתה. וק"ל.

וכיון שבאים אנו עתה מחג השבועות זמן מתן תורתנו עלי' נאמר חרות על לוחות א"ת חרות אלא חירות, חירות מכל ענינים המבלבלים, הנה יבשר טוב בטוב הנראה והנגלה בכל הענינים אודותם כותב במכתבו ובהפ"נ.

בברכה לבריאות ולבשו"ט.

יום ראשון ה' סיון

מורה שיעור לשנה מעוברת: 148 – וז"ש הינוקא... – עה – ית' וית'.

ל"שמן", חכמה; אלא, מפני שהם תר"ג המצוות, הנמשכות מהחכמה ית' וית', – ומדוע לא מספיקה לכך, תורה בלבד, שהיא שמן, חכמה, וצריכים גם ל"עובדין טבין" – למעשה המצוות הנמשכים מחכמה? – כד' לאחזו אור השכינה בפתילה, היא נפש החיונית שבגוף, הנקראת פתילה על דרך משל. כי כמו שפני הנשמה האור מאיר על ידי כליון ושרפת הפתילה הנחפכת לאש – כך אור השכינה שורה על נפש האלהית – שהיא "נר" – "נר ה' נשמת אדם", על ידי כליון נפש הפחמית והתהפכותה מחשוכה לנהורא – מחושך (הקליפה) לאור (הקדושה), וממיריו למתקא – ממירות (הקליפה) למתיקות (הקדושה) בצדיקים, – שבהם הדבר כך, כאמור לעיל פרק י', שהם מהפכים את מהות ועצמות נפש הבהמית, מדותיה ושכלה, מרע לטוב

וקדושה, או לפחות על ידי כליון לנשיה – של הנפש הבהמית, שהן מחשבה דבור ומעשה, – שהיו לפני כן לבושים של הנפש הבהמית, שהיא נפש של קליפה, והתהפכותן מחשך הקליפות לאור ה' אינסוף ברוך הוא – המלבש ומיחד במחשבה דבור ומעשה של תר"ג מצוות התורה, בבינונים – כפי שלמדנו בפרק י"ב, שב"בינונים" לא נהפכות מהות ועצמות הנפש הבהמית לטוב ולקדושה, כפי שהדבר בצדיקים, אלא רק הלבושים, מחשבה, דבור ומעשה של הנפש הבהמית, נהפכים לטוב על ידי מחשבה, דבור ומעשה של התורה והמצוות שלהם – וביחס ל"בינונים" זה נקרא כליון ה"פתילה", של הנפש החיונית שלהם, הנחפכת לאור ולקדושה. כי על ידי התהפכות נפש הפחמית הנפא מקליפת נה מחשוכה לנהורא וכו' – הנחפכת מחושך הקליפה לאור הקדושה, נעשה פחמית העלאת מן נוקבין, – כפי שכבר למדנו, והכוונה להתעוררות שהעבודה של המקבל, מעוררת למעלה, להמשיך אור השכינה, – לא רק שמן-חכמה – תורה – שהוא כלי לאור השכינה, "לקלוט" את האור, כי אם היא ממשיכה את אור השכינה, היא פחמית גלוי אור-אינסוף ברוך הוא, על נפשו האלהית שבמחין שפראשו – שלכן אמר ד'ינוקא" "ההוא נהורא דעל רישיה" – האור שעל ראשו (על המחין) של יהודי – איצטרך למשחא" – צריך ל"שמן", ואיננו עובדין טבין" – ואלה

להלן, מסיים רבנו הזקן, מה שהחל להסביר (בפרק נ"א) בתוספת ביאור, לשון ה"ינוקא" ב"זוהר", שאמר שאור השכינה המאיר על ראש האדם – צריך ל"משחא", לשמן, והינוקא מוסיף "ואיננו עובדין טבין" – ואלה הם מעשים טובים, מעשה המצוות; בכל מקום מציין

"שמן" את הענין ה"חכמה"

– איזו שייכות, איפוא, יש

למעשה המצוות, ל"חכמה"

הנקראת "משחא" – שמן? – עה

יוסבר להלן, שעל אור

השכינה להתלבש בחכמה,

שהיא שמן, מפני שחכמה,

מחין, היא כלי ולבוש לאור

השכינה, והיא החכמה

המלוכשת בתורה; ברם, כדי

להמשיך את אור השכינה

שיאיר בנפשו האלקית של

יהודי – צריכים לא רק לשמן

(חכמה) הנהפך כולו לאור,

אלא גם ל"פתילה" שהיא

(על ידי השמן) פועלת

שהאש (שטבעה להימשך

למעלה) תחזיק עצמה בנר –

ה"פתילה" בנפש האדם,

היא הנפש החיונית המחיה

את הגוף, בחיים גשמיים, זוהי הפתילה הנשרפת על ידי תורה ומצוות: כמו ב"פתילה" גשמית, שהחלק העליון שלה – נשרף מהאש, כך גם באדם, שעל ידי תורה ומצוות, נשרפים הלבושים של מחשבה, דבור ומעשה של הנפש הבהמית, באש של אור השכינה, על ידי המחשבה, דבור ומעשה של תורה ומצוות; ולכן, על ה"שמן" להתבטא ב"עובדין טבין", מעשה המצוות, הבאים מחכמתו יתברך, ולא די בתורה בלבד (שהיא הרי חכמה) שתשמש ל"שמן", כי, מעשה המצוות דוקא מביאים לכך שאור השכינה יימשך ב"פתילה" – בנפש החיונית, זאת על ידי שהנפש החיונית נשרפת באור השכינה המאיר על ראשו. ובלשון ה"תניא": וזה שאמר הינוקא: – ב"זוהר", מובא לעיל בפרק ל"ה: "דנהורא עלאה דאדליק על רישיה" – היא שכינה – "אצטרך למשחא", – האור העליון המאיר על ראשו (של יהודי), שהוא "שכינה" – צריך ל"שמן", פרוש להתלבש בחכמה, הנקרא "שמן משחת קדש", – "קדש" זה "חכמה", כמו שכתוב בזהר – ש"שמן משחת קדש" הוא "חכמה" – ואור השכינה ש"על ראשו", צריך ל"שמן", כלומר: עליו להתלבש בחכמה שהיא הלבוש, הכלי, לאור השכינה – וה"זוהר" מסיים שם, את דברי הינוקא: ו"איננו עובדין טבין" – ואלה (השמן) הם, מעשים טובים, מעשה המצוות, הן תר"ג – 613 מצוות – לכאורה, צריך להבין: איזו שייכות יש למעשה המצוות –

החינונית שהיא באה מקליפה – נשרפת ונהפכת לאש של קדושה, וְכִמּוֹ שִׁתְּכָאֵר בְּמִקּוֹם אֲחֵרִי – שדוקא התבטלותו של יהודי, שמתבטל את עצמו להקב"ה, ומתבטל ממציאותו – כמו דבר

ש"נשרף" ומאבד את מציאותו – דבר זה דוקא ממשיך עליו את אור השכינה:

נִשְׁלֵם חֶלֶק רֵאשׁוֹן בְּעוֹרֵת ה' יִתְבָּרַךְ וִיתְעַלֶּה

הם מעשים טובים. וְכִנּוּ יוֹכֵן הַיָּמִב מֶה שִׁתְּכָוִי: "כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ אֵשׁ אֹכֶלֶת הוּא", – כלומר: כמו שאי אפשר לאש להיאחז בדבר, רק על ידי שאותו דבר נשרף ונכלה על ידי האש

– כך מאיר אור השכינה, שה' יהיה אלקיך – אלקה שלך, שיאיר על נפש יהודי – הרי זה דוקא על ידי שהוא "אש אוכלת", אש שורפת ומכלה את הפתילה של הנפש החינונית, שהנפש

ליקוטי אמרים

כי ה' אלהיך אש אוכלת הוא וכמו"ש במ"א:

נשלם חלק ראשון בעו"ה ית' וית'

יום שני ו' סיון

מורה שיעור לשנה מעוברת: 150 – לקוטי אמרים... –עו- יתברך ויתעלה.

מִמֶּנָּה? – אדרבה, כשיתבגר – עליו, אכן, לסור מדרכו של ה'נער", כדי להגיע לדרך האמיתית. מדי המעלה, איפוא, שלא יסור מדרך זו? אֵךְ, הִנֵּה מוֹדַעַת זֹאת, – דבר ידוע הוא, כִּי שְׂרָשֵׁי עֲבוֹדַת ה' וְיִסְדּוּתֶיהָ הֵן דְּחִילוֹ וְרִחְמוֹ, – יראת ה' ואהבת ה' הן השרשים והיסודות של עבודת ה', המתבטאת בקיום תורה ומצוות במחשבה דיבור ומעשה – להיזהר מכל מצוות לא-תעשה ולקיים כל מצוות עשה: יראת ה' משפיעה ופועלת שיהודי יישמר מכל לא-תעשה, ואהבת ה' משפיעה ופועלת שיקיים כל מצוות עשה מתוך רגש

פנימי של הנפש (הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: כדלעיל רפ"ד), כפי המוסבר להלן: הִתְרָאָה – שְׂרָשׁ וְיִסּוּד לְ"סוּר מֶרַע", – שלא לעשות מה שאסור לעשות, וְהִתְרָאָה – היא שורש ויסוד, לְ"וַעֲשֵׂה מִצְוָה", וְכִיּוֹם כָּל מִצְוֹת עֲשֵׂה דְאוֹרֵיתָא וְדִרְבָּנָא, – מצוות שמן התורה ומצוות שמדברנן, כִּמּוֹ שִׁתְּכָאֵר בְּמִקּוֹמָן. – בחלק הראשון של ספר ה'תניא". כפי המקובל בין חסידים, היתה סברה אצל רבנו הזקן, שחלק זה (השני מספר ה'תניא") יהיה החלק הראשון, וחמישים ושלשה הפרקים של החלק הראשון, יהיו החלק השני. לכן, כשהוא מתייחס כאן לחלק הראשון, הוא משתמש בלשון "כמו שיתבאר" להלן. (ומצוות הַתְּנוּף – לחנך את הקטן, הֵיא גַם בֵּין בְּמִצְוֹת עֲשֵׂה, כִּמּוֹ שִׁתְּכָוִי בְּאַרְחַ תִּיִּים סִימָן שְׁמֹנֶה): – כיוון שיש לחנך את הקטן לא רק במצוות

וא"כ מאי מעליותא שגם כי יוקין לא יסור ממנה. אך הנה מודעת זאת כי שרשי עבודת ה' ויסודותיה הן דחילו ורחימו חורא שרש ויסוד לסוד מרע והאהבה לועשה מוב וקיום כל מ"ע דאוריית' ודרבנן כמו שיתב' במקומן (ומצוות החינוך היא ג"כ כמ"ע כמ"ש בא"ח סימן שש"ג):

חנוך

לנער על פי דרכו גם כי יוקין לא יסור ממנה הנה מרכיבים על פי דרכו משמע שאינה דרך האמת לאמתיה

מילים אלו כדי להסביר שני אופני ההבנה באחדות ה', המתבטאים ב"שמע ישראל" וב"ברוך שם כבוד מלכותו כו'", עליהם נאמר בזהר, ש"שמע ישראל" הוא "יחודא עילאה" – הפן הנעלה יותר בהבנת אחדות ה', ו"ברוך שם" – "יחודא תתאה" – הפן הנמוך יותר בהבנת אחדות ה'. על שני אלה מיוסד החלק השני של "לקוטי אמרים", הנקרא "שער היחוד והאמונה".

(מלות כותרת אלו הן גם כן לשון המחבר, רבנו הזקן):

"הַנֶּחֱד לְנֶעֱר עַל פִּי דְרָבּוֹ, גַּם כִּי יוֹקִין לֹא יִסּוּר מִמֶּנָּה". הִנֵּה, מְדַבְּרִיב – ממה שהפסוק אומר: "עַל פִּי דְרָבּוֹ", – שיש לחנך את הנער לפי הדרך שלו, מִשְׁמַע שְׁאִינָה – דרך זו, דְּרַךְ הָאֱמֶת לְאֱמֶת, – זוהי דרך לנער בלבד, ואינה הדרך האמיתית, וְאֵם בֵּין מֵאֵי מַעְלִיּוֹתָא – מדי המעלה בכך עד, ש"גַּם כִּי יוֹקִין לֹא יִסּוּר

1. דברים ד, כד. 2. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "אולי הכוונה להנדפס בלקו"ת ר"פ אחרי". 3. משלי כב, ו. 4. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ב' ה' ל'ה: שרש – שממנו נמצאים ונמשכים. יסוד – שגם בשעת מעשה המצוה מתקיים עי"ו [ובפ"ד: נמשכות... קיום אמיתי]". 5. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ד"צ"ע שלא הוסיף כאן "כל מל"ת" כדלקמן באהבה. וכדלעיל בפ"ד. ואולי נשמטה תיבה אחת וצ"ל לקמן "כל מ"ע ומל"ת דאורייתא".

(* הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "כדאי להוסיף שבסו"ס פלח הרמון ח"א (קה"ת, תשי"ד) הערות מר"ה מפאריטש ע"ז. מראי מקומות – נמצאו באוה"ת להצ"צ (לחנוכה)."

אִי תִתְּלַחַב וְתִתְּלַחַט – הנפש, **בְּשִׁלְחַבְתָּ הַעוֹלָה מֵאֵלֶיהָ**, – לא שלהבת של אהבה הנוצרת על ידי התבוננות, אלא שלהבת של אהבה המתלקחת בנפש עצמה; שכן, בנפש קיימת אהבה זו, אלא שבתחילה כיסה עליה חומר הגוף ולא היה באפשרותה להתגלות –

ועתה היא מתגלה, וְתִתְּלַחַב וְתִתְּלַחַט **בְּה'** עוֹשֶׂה, וְתִתְּעַנֵּג עַל ה' – בקב"ה, תִּתְּעוֹג נִפְלָא. – בעבודה מסוג אחר משמש התענוג כשכר על העבודה, ואילו באהבה ועבודה זו, התענוג הוא באהבה ובעבודה עצמית. וְהוֹזִיכִים לְמַעֲלָתָא הִקְבִּיהָ רַבָּה זֶה – הִם תִּנְקְרָאִים צִדִּיקִים, – אופן האהבה של צדיקים הוא

בתענוג ושמחה, כְּדִבְרֵיכֶם: – כמו שכתוב: "שִׂמְחָה צִדִּיקִים בְּה'" – כלומר, אופן העבודה בצדיקים הוא אהבה בשמחה ותענוג. למרות שבאמור לעיל, זוהי אהבה שמצד הנפש האלקית הנמצאת בכל אחד מישראל, ואם כך, הרי היתה צריכה להיות יכולת בכל יהודי להגיע לאהבה כזו – מוסבר מיד להלן, שלא כל אחד יכול להגיע לכך, שכן, לשם כך נדרשת עבודה רבה ועבודה גדולה מאד, כדי לזכך את החומר שלא יפריע ליכולת קליטת אהבה כזו. אִי, לֹא כָּל אָדָם זֹכֶה לָזֶה, – להגיע לאהבה זו, שאז הוא במדרגת צדיק, כִּי לָזֶה צִדִּיק – לשם כך נדרש, וְהוּא הַחֲמֹר – של הגוף, בְּמֵאֵד מֵאֵד, וְגַם – נדרשים לשם כך, לימוד תורה ומעשים טובים הַרְבֵּה, כדי לזכות לְנִשְׁמָה עֲלִיּוֹנָה שְׁלֵמָה מְדֻרְגֶּת רוּחַ – שעל ידי כך זוכה האדם לדרגת "נשמה" שהיא העליונה בין שלש הדרגות: "נפש", "רוח", "נשמה", שכן, מצד מדרגת ה'רוח' העבודה היא במדות שבלב, וְנִפְשָׁה, – מצד ה'נפש' אופן קיום המצוות הוא בקבלת עול – אלא זו מדרגה של נשמה, שמבחינתה העבודה היא של שכל – כלשון הכתוב: "ונשמת שדי תבינם" – המשפיע על החומר להכניעו ולזככו. כְּמוֹ שֶׁכָּתַב בְּרַאשִׁית חֲכָמָה שֶׁעַר הָאֱהָבָה. – שאהבה כזו קשורה במדרגה של נשמה דוקא – על כל פנים מובן, שעל אהבה זו לא מתאים לומר שהאדם יפעל וייצר אותה בתוכו – שכן, אין באפשרותו ליצור אותה; הוא יכול רק להכשיר ולזכך את עצמו, כך שהאהבה שמהנפש תתגלה בתוכו, וכן אין ביכולת כל אחד להגיע לכך. וְהַשְׁנִיָּה, – הבחינה השנייה של אהבה היא אֱהָבָה שֶׁכָּל אָדָם יוֹכֵל לְהַגִּיעַ אֵלֶיהָ, – כל אדם יכול להגיע למדרגת אהבה זו, – כיצד? – בְּשִׁיתְבוּנָה הֵיטֵב בְּעִמְקָא דְלִבָּא – בעומק הלב, שהתבוננות היא באופן שהיא באה בלב, בְּדַבְרִים הַמְעוֹרְרִים אֶת הָאֱהָבָה לַה' כָּל כָּל יִשְׂרָאֵל. – ישנם ענינים המעוררים את האהבה (השנייה) להקב"ה בלב יהודי – וכאשר הוא יתבונן בענינים אלה – הֵן הִדָּךְ כָּלָל, –גם כשהוא מתבונן באופן כללי, כִּי הוּא – הקב"ה, חֵינֵנו מִמֶּשׁ, –הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "במבואר לעיל פמ"ד", וְכֹאשֶׁר הָאָדָם אוֹהֵב אֶת נַפְשׁוֹ וְחַיּוֹ – כֵּן יֹאחֵב אֶת ה', כֹּאשֶׁר יִתְּבוּנָה וְיִשִּׁים אֶל

לֹא־תַעֲשֶׂה אֵלָּא גַם בַּמִּצְוֹת עֲשֶׂה, ומאחר שאהבת ה' היא השורש והיסוד לכל מצוות־עשה (הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "נוסף ע"ז" שאהבה עצמה – וכן יראה – הן מ"ע פרטיות") יש לומר שקיימת בחינת אהבה המשמשת שורש ויסוד למצוות העשה שמקיימים

מצד חינוך. כלומר, אהבה זו אינה דומה למדרגת האהבה המשמשת שורש ויסוד למצוות העשה הנעשות על ידי האדם במצב של תמידיות, בהיותו גדול ומחוייב במצוות. אלא, מכיון שאהבה זו משמשת שורש לקיום מצוות העשה שמקיימים אותן בתור חינוך בלבד, נכללת גם אהבה זו בסוג של חינוך – לא אהבה יציבה, שאפשר להישאר אתה לתמיד. להלן יוסבר אופן חינוך – אהבה זו, שגם עליה מתאים לומר "חנוך לנער על פי דרכו", שכן, קיימת כאן מעלה שגם "כי יזקין" לא יסור ממנה. וְהִנֵּה, בְּאֱהָבָה בְּתִיב – כתוב, בְּסוֹף פְּרִשְׁת עֲקֵב: "אֲשֶׁר אֲנִי מַצִּיחַ אֶתְכֶם לַעֲשֹׂתָהּ, לְאֱהָבָה אֶת ה' וְגו'". וְצִדִּיק לְהִבִּין, אִיךְ שִׁיךְ לְשׁוֹן "עֲשֵׂיהָ" גְּבִי אֱהָבָה – שהיא רגש שְׁבִלָּה? – הלשון "עשיה" מתאים על דבר של מעשה. כיצד, איפוא, מתאים להשתמש בלשון עשיה לגבי אהבה שהיא רגש שבלב? – להלן יוסבר, שישנה אהבה שאדם משיג אותה על ידי התבוננות, על ידי התעמקותו בענינים המעוררים אהבה זו. לכן מתאים להשתמש לגבי אהבה זו בלשון של עשיה – ליצור ולפתח בתוכו אהבה זו. דבר זה יוסבר להלן אחרי הדיון במדרגה העליונה יותר של אהבה, שלגביה לא מתאים להשתמש בלשון עשיה, מפני שאין זו אהבה הנוצרת ונפעלת על ידי האדם; הוא רק עושה הכנה שאהבה זו תוכל להתגלות אצלו. אִיךְ הַעֲנִין הוּא, דִּישׁ שְׁנֵי מִינֵי אֱהָבָה ה', הָאֶחָת, הִיא כְּלוֹת הַנִּפְשָׁה בְּמַבְעָה אֶל בּוֹרְאָהּ, – בטבע הנפש ישנה אהבה כזו של "כלות הנפש". שהרי הנפש האלקית היא "חלק אלקה ממעל ממש", היא חלק מעצם ה"אין סוף" – לכן יש בה, מצד הטבע, אהבה כזו של כליון לעצמותה, ל"אין סוף" ברוך הוא. הרי מובן שאהבה זו אין צורך ליצור – ואף אין יכולת ליצור אותה – כיוון שהיא נמצאת בטבע הנפש האלקית; אך יש גלגול אהבה זו של הנפש האלקית, שגם לב הבשר הגשמי ירגיש באהבה ובכלות הנפש אלו. כיצד היא אכן מתגלה? כֹּאשֶׁר תִּתְּנֶנּוּ נִפְשׁ הַשְּׁכָלִית עַל הַחֲמֹר – של הגוף, וְתִשְׁפִּילָהּ וְתִכְנִיעָהּ תַּחְתֶּיהָ, – דבר המתבטא בעבודת הנפש האלקית – לתקן את הנפש הבהמית ולזכך את הגוף על ידי הנפש השכלית: על ידי שהשכל מבין עניני אלקות. שכן, השכל של הנפש האלקית והשגתו באלקות הם במצב מרום ונעלה יותר מאשר להשפיע על הגוף, ואילו הנפש השכלית שהיא השכל הטבעי של האדם, כאשר הוא מבין אלקות, הרי זה כבר קרוב לגוף ומשפיע על חומר הגוף, להכניעו אל הנפש באופן של "הגברת הצורה על החומר". וכשהנפש השכלית יוצרת השפלת והכנעת חומר הגוף –

במקומה באריכות. – היכן שמדובר אודות האהבה שבבחינת "כמים הפנים", והוא בחלק הראשון של ספר ה"תניא" בפרקים מ"ו עד מ"ט. והנה, ענין אהבה זו – האהבה הבאה מהתבוננות, רצח משה רבנו עליו השלום לפע – לטעת, בלב כל ישראל, בפרשה: "ועתה ישראל וגו'", בפסוק: "הן לה' אלהיך השמים וגו' – בפסוק זה מדובר אודות גדלות ה' ובפסוקים הבאים אחריו מובאים ענינים המראים על אהבתו הגדולה של הקב"ה לבני ישראל: רק באלהיך חשק וגו', ומלתם וגו', בשבעים נפש וגו' – ירדו אבותיך מצרימה ועתה שמך ה' אלקיך ככוכבי השמים לרב, דבר הדורש, כפי שהפסוק אומר להלן, את הענין של: ואהבת וגו'".¹⁰ – להגיע לאהבת ה'. ולכן פנים

ליקוטי חלק שני אמרים

במקומה באריכות. והנה ענין אהבה זו רצה מרע"ה ליטע בלב כל ישראל בפרשה ועתה ישראל וגו' בפסוק הן לה' אלהיך השמים וגו' רק באבותיך חשק וגו' ומלתם וגו' בשבעים נפש וגו' ואהבת וגו'. ולכן סיים דבריו על אהבה זו אשר אנכי מצוה אתכם לעשותה שהיא אהבה עשויה בלב ע"י הבינה והדעת בדברים המעוררים את האהבה וע"ז צוה כבר תחלה והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוה היום על לבבך כדי שעי"ז תבא לאהבה את ה' כדאימא בפסוק ע"פ זה. והנה על אהבה זו השנית שייך לשון מצוה וצווי דהיינו לשום לבו ודעתו בדברים המעוררים את האהבה אבל באהבה ראשונה שהיא שלהבת העולה מאליה לא שייך לשון צווי ומצוה כלל

דבריו – בפרשה זו, על אהבה זו: "אשר אנכי מצוה אתכם לעשותה"¹¹, – שלכאורה לא מובן, כיצד מתאים לומר על אהבה – שהיא רגש שבלב – לשון עשיה? – אלא, מפני שמדובר על אהבה הבאה מהתבוננות, עליה מתאים הלשון "לעשותה", משום, שהיא אהבה עשויה בלב, על ידי הבינה והדעת – ההבנה והעמקה, בדברים המעוררים את האהבה. – ברם, לכאורה אפשר לשאול: מכיון שיש לעורר אהבה זו על ידי התבוננות, היה על הפסוק להורות בתחילה שצריכים להתבונן? מעיר רבנו הזקן מיד, שאכן: ועל זה צוה בפרש תחלה – בפרשה ראשונה של "קריאת שמע": "והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוה היום על לבבך"¹², כדי שעל ידי זה תבא לאהבה את ה', כדאימא – כפי שמוכח בפסוק על פסוק זה.¹³ והנה, על אהבה זו השנית – הבאה מהתבוננות, שייך לשון מצוה וצווי, – כלשון הפסוק "אשר אנכי מצוה אתכם לעשותה לאהבה". שהרי, לכאורה, לא מתאים להשתמש לגבי אהבה זו בלשון של ציווי, כיוון שאהבה היא הרי רגש הלב, וממה נפשך: אם יש לו רגש זה, מיותר הרי הציווי; ואם חסר לו רגש זה, מה יועיל הציווי? – ברם, לגבי אהבה זו מכיון שהיא באה מהתבוננות, מתאים להשתמש בלשון ציווי: ציווי שיתבונן ויעורר את האהבה. דהיינו – כלומר, כוונת הציווי היא: לשום לבו ודעתו בדברים המעוררים את האהבה. אבל באהבה ראשונה, – לגבי מדריגת האהבה הראשונה אודותה דובר לעיל, שהיא שלהבת העולה מאליה, – ואין היא אהבה שיוצרים אותה, לא שייך לשון צווי ומצוה כלל. ולא עוד, – לא זו בלבד שמדריגת אהבה

לבו כי ה' הוא נפשו האמתית וחייו ממש, – שהרי הקב"ה הוא הנפש והחיות של נפשו, וממילא הקב"ה הוא חייו האמיתיים – לכן ההתעמקות בזה תעורר בו אהבה להקב"ה, כאהבת האדם לנפשו ולחייו, כמו שכתוב בזה על פסוק: "נפשי אויתך וגו'". – הוזהר

מפרש, ש"נפשי" הכוונה על הקב"ה: "נפשי", מפני שאתה, ריבוננו של עולם, הוא נפשי וחי, לכן "אויתך", אני אוהב אותך ומתאוה לך.¹⁴ והנה דרך פירוש, – וגם כשיתבונן באופן פרטי – "כמבואר לעיל פמ"ו" – הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א, שכתבין וישביל בגדלתו של מלך מלכי המלכים הקדוש־שפרוך הוא דרך פרימית – כגון, בפרטי גדלות האלקות, שהקב"ה הוא "ממלא כל עלמין וסובב כל עלמין, וכולא קמיה כלא חשיבי" –

הרי כשיתבונן בפרטי הגדלות, באשר יוכל שאת בשכלו ומה שלמעלה משכלו. – ענינים שבכוח שכלו להבין, יבין אותם ב"ידיעת החיוב" – וענינים שלמעלה מהבנתו, יבין אותם ב"ידיעת השלילה", שאין הוא מבין את הדבר עצמו, אלא רק כפי שהדבר מושלל מענינים וגדרים מסויימים. כלומר, עניני האלקות שלמעלה מהבנתו, יבין אותם לכל הפחות איך אלקות מושללת מענין ומושג זה וזה – בכך יש כבר גם מדה מסויימת של ידיעה באלקות; ואחר כך – שיתבונן בפרטי גדלות ה', יתבונן באהבת ה' הגדולה ונפלאה אלינו, – בני ישראל, אהבה שהביאה לכמה פרטי ענינים: לירד – לרדת, למצרים "ערות הארץ", – שם "ירד" כביכול הקב"ה, להוציא נשמותינו מ"בור הפרזל", שהוא ה"סמרא אחרא" רחמנא לגלן, – בה היו בני ישראל שקועים רחמנא ליצלן בהיותם במצרים – והוא יתברך הוציאנו משם. לקרבנו אליו ולדבקנו בשמו ממש, והוא וישמו אחר, – ועל ידי היותנו דבוקים בשמו התדבקנו בו יתברך. דהיינו, – כלומר: שרוממנו מתכלית השפלות וחסממא לתכלית הקדשה, וגדלתו יתברך שאין לה קץ ותכלית,¹⁵ – ואחרי שבינן במפורט את גדלות הקב"ה, ולאחרי שיתעמק באהבת הקב"ה הגדולה לבני ישראל – איז "כמים הפנים אל פנים" – הרי "לב האדם לאדם", הלב, האהבה שחש אדם לזולתו, מעוררת אהבה חוזרת מהזולת אליו; כך גם בענינו, האהבה שהראה ומראה הקב"ה לבני ישראל, תשפיע "כמים הפנים לפני", שתתעורר האהבה בלב כל משביל ומתבונן בענין זה בעמקא דלבא, – בעומק הלב, לאהב את ה' אהבה עזה, ולדבקה בו בלב ונפש, כמו שיתבאר

7. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "שכ"ז הוא ענין כללי – חיים ואהבת חיים. ואין שייך בזה (כ"כ) חילוקי דבקות ופרטים וכו'". 8. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "וככל שידע בפרטיות יותר ריחוק הערך וכו' תגדל יותר האהבה – עיי' פמ"ו". 9. עקב י, יב – יד – טו – טז – כד. 10. שם יא, א. 11. יא, כב. 12. ואתחנן ו, ו. 13. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "עפ"ז מובנים דברי הספרי הסתומים שם: איני יודע כו' ת"ל כו' לבבך – מה מוסיף בזה על משה" (ומובא שם) ואהבת את ה' בכל לבבך וק"ל".

למדריגה הראשונה, שאז לא נדרש (כפי שיוסבר להלן) שלפני שהוא מגיע למדריגה השנייה, הוא מוכרח לסור ממדריגתו הראשונה. להיפך, המדריגה הראשונה מסייעת למדריגה השנייה. ואילו ב"מהלך" אמיתי, ההולך ועולה ממדריגה אחת למדריגה

שנייה, שהיא עליונה בלי ערך – מפריעה או המדריגה הראשונה למדריגה העליונה השנייה, ולכן מן ההכרח שישור לגמרי ממדריגתו הראשונה, כדי שיוכל להגיע למדריגה השנייה¹⁷, וצריך – האדם המהלך, לילך – ללכת, מִמְּדְרִיגָה לְמִדְרִיגָה, ולא לעמוד בִּמְדְרִיגָה אחת לעולם, – שכאמור, גם כשהמדריגה (העליונה)

השנייה היא בערך למדריגה הראשונה, הן נקראות שתיהן מדריגה אחת, ובין מִדְרִיגָה לְמִדְרִיגָה טָרֵם שְׂנִיעַ לְמִדְרִיגָה עֲלִיּוֹנָה מִמֶּנָּה, הוא בְּבִחִינַת "נְפִילָה" מִמְּדְרִיגָה הָרְאשׁוֹנָה. – כך, שאז אין לו את מדריגתו הגבוהה של אהבה בתענוגים. אך "כִּי יִפֹּל לֹא יוֹמָל" בְּתִיבָה¹⁸, – גם כשהוא נופל, אין הוא ניטל לגמרי מעבודתו, וְאֵינָה נִקְרָאת נְפִילָה – מה שאומרים "כִּי יִפֹּל" ו"שבע יפול צדיק", שלפעמים הצדיק הוא במצב של נפילה, אין זה נקרא נפילה, אלא לְגַבִּי מִדְרִיגָתוֹ הָרְאשׁוֹנָה, – בהשוואה למדריגתו המעולה הקודמת לפני ה"נפילה", זה נקרא נפילה, ולא לְגַבִּי שְׂאָר כָּל אֲדָם חָם וְשָׁלוֹם, – שיהיה חלילה למטה מאלה שאינם במדריגת צדיק, שְׂאֵת־עַל־פִּי־כֵן – למרות ה"נפילה" שלו, הוא לְמַעַל מִכָּל הָאָדָם בְּעִבּוּדָתוֹ, כִּי נִשְׁאָר בָּהּ – בעבודתו, בְּחִינַת רְשִׁימוֹ – רושם, מִמְּדְרִיגָתוֹ הָרְאשׁוֹנָה. אך עֲקָרָה – עיקר עבודתו באה אז מֵאַהֲבָה שְׂנֵת־חַדָּשׁ וְהַרְגֵּל בָּהּ מְעֻזָּרָיו, בְּטָרֵם – לפני, שְׂהִינֵעַ לְמִדְרִיגַת צִדִּיק, – ולמדריגה העליונה יותר של אהבה; שאז היתה עבודתו בהאבה הבאה מהתבוננות, האהבה של "חינוך" – הנה גם כעת עיקר עבודתו הוא באהבה זו. וְהָיוּ שְׂכָתוֹב: "גַּם כִּי יִקְרַן וְגו'". – מ"דרכו", בה מחנכים את ה"נער". – לא נאמר "גם בזקנתו לא יסור ממנה", שגם כשיהיה קשיש לא יסור מהדרך בה נתחנך, אלא כתוב "כִּי יִזְקֵן" – כשהוא בתהליך של התבוננות כלומר: בהליכתו ועלייתו ממדריגה למדריגה, ובהיותו בין מדריגה אחת לשנייה (שזה "כִּי יִזְקֵן", שהוא בתהליך של התבוננות ושל התעלות למדריגה עליונה יותר) – לא יסור אז מהדרך (מהאהבה) בה נתחנך בנערותו. וְהֵנָּה, רִאשִׁית הַדְּבָרִים הַמְעֻזָּרִים הָאֵלֶּה הַיְּהוּדָה וְיִסְרָאֵל – אהבה ויראה הן הרי, כאמור, השרש והיסוד לעבודת ה', וראשית ויסוד האהבה והיראה¹⁹, הֵיא הָאֱמוּנָה הַפְּחוּזָה וְנִאֲמָנָה בְּיָחִידוֹ וְאֶחָדוֹתָ יִתְבָּרַךְ וְיִתְעַלֶּה:

ראשונה זו אי אפשר ליצור על ידי התבוננות, שלכן לא מתאים לגביה לשון ציווי, אֵלֹא שְׂהִיָּא – אהבה זו היא מִתֵּן שְׂכָרָן שֶׁל צִדִּיקִים, לְמַעַם מְעִין עוֹלָם הָאָדָם בְּעוֹלָם הָהָא, – העולם הבא הוא הרי הענין של "נהנין מזיו השכינה" – תענוג מאלקות, ומזה נהנים

צדיקים בעולם הזה, באהבה זו, שְׂעִלֶּה – על מדריגת אהבה זו, נִאֲמָר¹⁴: "עֲבֹדֶת מִתֵּן אֶת־כְּהֻנָּתָם"¹⁵, – שישנו אופן עבודה שבא כמותה מלמעלה, כְּמוֹ שְׂיִתְבָּאָר בְּמִקְוָמָה – היכן שמדובר אודות מדריגת אהבה בתענוגים. להלן מסיים רבנו הזקן את אשר התחיל להסביר במה מתבטאת מעלת "חנוך לנער על פי

דרכו", עד ש"גם כִּי יִזְקֵן לא יסור ממנה", כלומר, כש"זקין", כשיגיע למדריגה עליונה יותר, לא יסור מדרך העבודה שהיא ענין של "חנוך לנער" בלבד. כדי להקל על הבנת הענין, הרי הביאור בקצרה הוא: למרות שהאהבה הנמוכה יותר, האבה על ידי התבוננות, היא בבחינה של "חינוך" (דרך העבודה של "נער" שכל אחד יכול להגיע אליה) בהשוואה למדריגה העליונה יותר של אהבה, שהיא עצמותית ותמידית (והשייכת לצדיקים בלבד) – הרי יש בה (באהבה של "חינוך") מעלה, שגם כשנמצא במדריגת צדיק, הכוללת מדריגת האהבה העליונה יותר – עליו להזדקק גם אז להאהבה של "חינוך" האבה על ידי התבוננות. שכן, גם בצדיק יכול להיות אי־פעם, שהמדריגה העליונה שלו באהבה בתענוגים לא תהיה אצלו בגילוי; במיוחד משום שכשעולים ממדריגה למדריגה נדרש, לפני שמגיעים למדריגה העליונה יותר, לסגת מהמדריגה הקודמת, וזאת כדי שהיא לא תפריע להגיע למדריגה העליונה יותר – ואז, כשחסרה לו המדריגה שלו באהבה, הוא עובד את ה' במה שנשאר לו ממדריגת האהבה הראשונה שלו, האהבה של "חינוך" הבאה על ידי התבוננות, בה "התחנך" לפני שהגיע למדריגת צדיק. אך הֵנָּה יָדוּעַ לְיֹדְעִים, מַעֲמָא דְקָרָא מֵאֵי דְבְּתִיב: – טעם הפסוק מה שנאמר: "כִּי שְׂבַע יִפֹּל צִדִּיק וְקָם"¹⁶, – שגם בצדיק שייך ענין ה"נפילה", שהוא נופל ממדריגתו ועולה לאחר מכן שוב – כך, שישנו זמן שאין הוא במדריגת אהבה בתענוגים, וּבְפָרָט – שמצד סדר העבודה נדרש שבזמנים מסוימים לא יעמוד הצדיק במדריגתו, מפני שְׂהָאָדָם נִקְרָא "מְהֻלָּךְ" ולא "עוֹמֵד", – האדם נקרא "מהלך", הוא הולך ועולה ממדריגה למדריגה, ובאופן שהמדריגה אליה הגיע היא באין ערוך למעלה מהמדריגה הקודמת, וזה ענינו האמיתי של "מהלך". ולא "עומד" הנמצא תמיד במדריגה אחת, או גם כשהעליונות של המדריגה השנייה היא ביחס מסויים

14. קרח יח, ז. 15. על הפירוש שבחינת כהונה בעבודת האדם היא מדריגת אהבה בתענוגים, כתב כ"ק אדמו"ר שליט"א: "צע"ג אם כן הוא – ויל"ע אגה"ק רס"ח". 16. משלי כד, טז. 17. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "בדוגמא דר"ז צם דלישכח בבלי כו' (ב"מ פה, א). 18. תהלים לו, כד. 19. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לכאורה כ"מ (קצת) הפי' גם בפלח הרמון, אלא שלפ"ז זהו סותר הני"ל – שבאים ע"י הבינה ודעת כו' (היפך, דאמונה, ובפרט – טהורה), או ע"י האהבה העליונה – (דרך באבותיך גו'). – וכנראה הפי' שצ"ל האמונה הטהורה

משכל. וכיוון שבענינים שהוא מאמין בהם ישנם כאלה שאפשר להבין אותם – אין זו אמונה טהורה. דוקא כשבשכל מבינים מה שניתן להבנה, והאמונה היא רק במה שלמעלה מהבנה, אז היא אמונה טהורה. כמו בענין אחדות ה', שישנם בו ענינים שהשכל יכול וצריך להבין אותם, וישנם בו ענינים שהם למעלה מהבנה, צריכים איפוא להסביר את הענינים שביכולת השכל להבינם, כדי שהאמונה תהיה טהורה ונקיה רק בענינים שלמעלה מהבנה.

– “אחדותו” היינו מה שכל הנבראים מאוחדים אתו ובטלים לגמרי אליו. – אמונה טהורה, היינו ש”לוקחים” באמונה את הענינים שלמעלה מהשכל ונתפסים בכוח האמונה בלבד. שכן, זה הרי ענין כוח האמונה לתפוס מה שלמעלה משכל. שהרי דבר שהשכל יכול לתפוס ו”לוקחים” אותו באמונה, אין זו תפיסה בחוש ובכוח הנכון, כי “כל חוש תופס מוחשו”: על שכל “לקחת” ענינים של שכל, ועל אמונה “לקחת” ענינים שלמעלה

יום שלישי ז' סיון

מורה שיעור לשנה מעוברת: 152 – שער היחוד והאמונה... –עז– וקב”ה כולא חד.

הַפְּעֵל־שֵׁם מִזֶּה וְלָז: – הסביר באריכות, ובביאור באופן של הפצה²³ שפירוש הפסוק הוא: **כִּי יִבְרָךְ – שֶׁל הַקָּבָה, שְׁאִמְרָתָּהּ יְהִי רְקִיעַ בְּתוֹךְ הַמַּיִם וְגו’** – שמדיבור ואותיות אלו נברא רקיע השמים, תבות ואותיות אלו, הן נצבות ועומדות לעולם בתוך רקיע השמים, ומלכשות בתוך כל הרקיעים לעולם להחיותם, – הערת כ”ק אדמו”ר שליט”א: “ול”ק – שהדבר נאמר מכבר, לפני כמה אלפים שנה” – **בְּדִבְרֵי: –** כמו שכתוב²⁴: “וְדִבְרֵי אֱלֹהֵינוּ יָקוּם לְעוֹלָם”, “וְדִבְרֵי תַיִם יִקְיָמוּ לְעַד כּו’” – ולא זו בלבד שהדברים מתייחסים לנברא כמו “בשמים”, הקיים תמיד (השמים וצבא השמים שמש וירח כו’ “קיימים באיש”: כל פרט שבהם קיים תמיד) – אלא גם צבא

הארץ (ה”קיימים במין”: המין בלבד קיים, ואילו הנבראים הפרטיים מתחלפים) מן ההכרח שבכל נברא תתקיים תמיד החיות האלקית שבראה אותו, ותיצור ותחיה אותו מחדש, כפי שהדבר הוא לגבי “שמים”, שהדיבור מוכרח לעמוד בו תמיד, כפי שהוא מבאר להלן, **כִּי אֵלֹהֵי הָאוֹתִיּוֹת –** של המאמר האלקי שברא את השמים, מסתלקות כְּרָגָע חֵם וְשֶׁלֶם וְחוֹדֵרוֹת לְמִקְוֶה – לאותה דרגה באלקות שממנה באות האותיות, הֵיוּ כָּל הַשָּׁמַיִם

שער היחוד והאמונה

(השורות דלהלן, משמשות כמבוא ל”שער היחוד והאמונה”) **לְהִבִּין מַעֲט מוֹעֵר מֶה שֶׁבְּנוֹב בּוֹהֵר, דְּשִׁמְעַת יִשְׂרָאֵל כּו’** – הוא יחודא עֲלֵיָהּ, ו”כְּרוֹךְ שֵׁם כְּבוֹד מְלֻכּוֹתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד” – הוא יחודא תְּתָאָה. – הערת כ”ק אדמו”ר שליט”א: “תוכן שער היחוד והאמונה הוא” – להבין, ולו

במעט משהו ממה שכתוב בזהר (ח”א יח, א. יב, א. ועוד), ש”שמע ישראל ה’ אלקינו ה’ אחד” הוא האופן העליון ביותר בהבנת אחדות ה’, ו”ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד” (המלה “ועד” בחילופי אותיות היא “אחד”, כנאמר בזהר), הוא האופן התחתון יותר בהבנת אחדות ה’, להבין, איך יתכנו שני אופני הבנה באחדות ה’, עליון ותחתון, וביאורם –

פֶּרֶק א. כתוב²⁰: “וידעת

הַיּוֹם וְהַשַּׁבָּת אֵל לְבָבְךָ, כִּי ה’ הוּא הָאֱלֹהִים בְּשֵׁמִים מְמַעַל וְעַל הָאָרֶץ מְתַחַת – אֵין עוֹד”²¹ – פירושו הפשוט של הפסוק הוא, שאין אֵל נוסף בשמים ממעל ועל הארץ ומתחת לארץ. וצריך להבין: וְכִי תַעֲלֶה עַל דַּעְתְּךָ שֵׁשׁ אֱלֹהִים נִשְׁרָה – שְׁרֵי בָּמִים מְתַחַת לָאָרֶץ, שְׁצִירָה לְחֻזְרוֹר כָּל כָּף וְהַשַּׁבָּת אֵל לְבָבְךָ? – כלומר, להתבונן היטב ולשים לב כי אין הדבר כַּרְיָ הַיָּם, בְּתִיבָה²²: “לְעוֹלָם, ה’, דְּכָרְךָ נֶצַח בְּשֵׁמִים”, ופֶרֶשׁ

ביחודו כו’ (יחז”ע ויחז”ת וכו’). שבא לבארם (עתה) ואין מעוררת האהו”ר כו’? ע”י הבינה ודעת בכ”ז (ושאנפ”כ באבותיך חשק גו’ והוא חיינו כו’). ולפ”ז הפי’: ראשית הדברים – שכמה דברים ישנם (שה’ חיינו, גדלות ה’ וכו’) – כדלעיל) וראשית כולם האמונה כו’. והוא ע”ד מש”כ פל”ג כשיעמיק כו’ באמונתו ביחוד ה’ כו’ כל התרי”ג מצות. ועד”ז באגה”ק להצ”צ (דרמ”צ סוף ע’ 226): אמונת ה’ אחד כו’ אך כדי שייבוא... בגילוי כו’ ע”י התבוננות כו’ (עיי”ש). ועייג”כ הקדמה לשער האמונה (ע’ 14): ואחר חיזוק האמונה כו’ התבוננות ביחז”ע ויחז”ת כו’ אהו”ר כו’... 20. ואתחנן ד, לט. 21. הערת כ”ק אדמו”ר שליט”א: “שזה בא בהמשך לקודמו אתה הראת (בעת מ”ת), שאז וידבר גו’ (ד, יב) פן תשחיתונו גו’ (- מלמטה מטה) דגה אשר במים מתחת לארץ (ועד למעלה) תשא עיניך השמימה גו’... 22. תהלים קיט, פט. 23. הערת כ”ק אדמו”ר שליט”א: “וכמוכא בלקו”ת ר”פ אחרי שנקודת הענין היא במד”ת” [על הפסוק]. 24. ישע”י מ, ח.

– כל הרקיעים, אין ואפס ממש, והיו כלא היו כלל, וכמו קדם מאמר "יהי רקיע כו" ממש – שאז לא הייתה קיימת כלל שום מציאות של רקיע, כך גם עתה לא הייתה קיימת שום מציאות של רקיע אילו האותיות היו מסתלקות ממנו. להלן מסביר רבנו הזקן,

שהדברים אמורים לא רק לגבי רקיע, אלא כך הדבר גם בכל הנבראים: וכן בכל הנבראים שבכל העולמות עליונים ותחתונים, ואפילו ארץ הלזו הנשמית ובהינתן דומם ממש, – הדברים הדוממים שבהם לא נראית שום תנועה של חיות ושל רוחניות, גם לא החיות הנראית ב"צומח" כשגדל מקטן לגדול, ואילו ב"דומם", כמו אדמה, אבנים וכדומה, לא נראית שום חיות, אלא חומר בלבד – אף על פי כן גם ב"דומם" קיים תמיד הכוח האלקי שברא אותו, אלו היו מסתלקות ממנה פרגע חס ושלום האותיות מעשרה מאמרות שבהן נבראת הארץ בששת ימי בראשית – בתחילת בריאת העולם, היתה – הארץ, חוזרת לאין ואפס ממש, כמו לפני ששת ימי בראשית ממש – שאז הרי לא הייתה קיימת שום מציאות של ארץ, כך לא

הייתה קיימת גם עתה שום מציאות של ארץ. וזהו שכתב²⁵ האר"י ז"ל, שגם בדומם ממש, כמו אבנים ועפר ומים, – בהם לא נראית שום חיות ושום רוחניות, יש בהינתן נפש וחיות רוחנית. דהיינו, – איזו חיות רוחנית ישנה ב"דומם", מאחר שגם החיות שקיימת ב"צומח", איננה נמצאת בו – זו בהינתן התלבשות אותיות הדבור, מעשרה מאמרות הפחיות והמהות את הדומם, להיות – שיהא הדומם יש מאין ואפס שלפני ששת ימי בראשית – שבמקום שהמצב שלפני ששת ימי בראשית שאז לא הייתה קיימת שום מציאות של "דומם", כי אם רק "אין ואפס" – תהיה עכשיו מציאות של "דומם", באמצעות האותיות של "עשרה מאמרות" – ואם כן, האותיות של "עשרה מאמרות" הן הנפש והחיות הרוחנית של ה"דומם". ואף שלא הזכיר שם "אבן" בעשרה מאמרות שבתורה, – כיצד, איפוא, אנו אומרים

שער היחוד והאמונה

אין ואפס ממש והיו כלא היו כלל וכמו קודם מאמר יהי רקיע כו' ממש וכן בכל הנבראים שבכל העולמות עליונים ותחתונים ואפי' ארץ הלזו הנשמית ובחי' דומם ממש אילו היו מסתלקות ממנה כרגע ח"ו האותיות מעשרה מאמרות שבהן נבראת הארץ בששת ימי בראשית היתה חוזרת לאין ואפס ממש כמו לפני ששת ימי בראשית ממש וז"ש האר"י ז"ל שגם בדומם ממש כמו אבנים ועפר ומים יש בחי' נפש וחיות רוחנית דהיינו בחי' התלבשות אותיות הדבור מעשרה מאמרות המחיות ומהוות את הדומם להיות יש מאין ואפס שלפני ששת ימי בראשית ואף שלא הזכיר שם אבן בעשרה מאמרות שבתורה אעפ"כ נמשך חיות לאבן ע"י צירופים וחילופי אותיות המתגלגלות ברל"א שערים פנים ואחור כמ"ש בס' יצירה עד שמשתלשל מעשרה מאמרות ונמשך מהן צירוף שם אבן והוא חיותו של האבן וכן בכל הנבראים שבעולם השמות שנקראים בהם בלשון הקדש הן הן אותיות הדבור המשתלשל מדרגה למדרגה מעשרה מאמרות שבתורה ע"י חילופים ותמורות האותיות ברל"א שערים עד שמגיעות ומתלבשות באותו נברא להחיותו לפי שאין פרטי הנבראים יכולים לקבל חיותם מעשרה מאמרות עצמן שבתורה שהחיות הנמשך מהן עצמן גדול מאד מבחי' הנבראים פרטיים ואין כח בהם לקבל החיות אלא ע"י שיורד החיות ומשתלשל מדרגה למדרגה פחותה ממנה ע"י חילופים ותמורות האותיות וגימטריאות שהן חשבון האותיות עד שיוכל להתצמצם ולהתלבש

שב"אבן" נמצאות האותיות של "עשרה מאמרות" שבתורה? אף על פי כן נמשך חיות לאבן – מעשרה מאמרות, על ידי צירופים וחילופי אותיות, – אות אחת מחליפה את השניה, לדוגמה: האות אל"ף מתחלפת באות ה"א, כי שתייהן הן ממוצא

אחד, וכדומה, המתגלגלות ברל"א שערים פנים ואחור, – המתגלגלות ומתחלפות לפי מאתים שלושים ואחד אופנים, באופן של "פנים ואחור"²⁶, כמו שכתוב בספר יצירה, עד שמשתלשל מעשרה מאמרות ונמשך מהן צירוף – האותיות המהוות שם "אבן", והוא – צירוף האותיות המשתלשלות מעשרה מאמרות "ומצטרפות למלה "אבן", הן חיותו של האבן. וכן בכל הנבראים שבעולם, השמות שנקראים בהם – הנבראים, בלשון הקדש – לשון הקודש היא הלשון שבה נברא העולם – והשמות בלשון הקודש של הדברים קשורים למהותם – שלא כמו בשפות אחרות, שהן שפות הסכמה בלבד, שבני אדם החליטו לקרוא לדבר מסוים בשם מסוים – הרי השמות בהם נקראים הנבראים בלשון הקודש – הן הן אותיות הדבור, המשתלשלות מדרגה למדרגה מעשרה מאמרות שבתורה, על ידי חילופים ותמורות האותיות ברל"א שערים, עד שמגיעות ומתלבשות באותו נברא להחיותו. לפי שאין פרטי הנבראים – (לא הנבראים הכלליים כמו שמים, ארץ, או שמש וירח, אלא) הנבראים הפרטיים אינם, יכולים לקבל חיותם מעשרה מאמרות עצמן שבתורה, שהחיות הנמשך מהן – מעשרה מאמרות "עצמן" – גדול מאד מבחינת הנבראים פרטיים, – מלהיות החיות של הנבראים, ואין כח בהם – הנבראים הפרטיים, לקבל חיות, אלא על ידי שיורד החיות ומשתלשל מדרגה – שלה, למדרגה פחותה ממנה, – וירידה זו נעשית על ידי חילופים ותמורות האותיות, וגימטריאות שהן חשבון האותיות, – החיות היא לא רק על ידי חילוף אות אחת בשניה, אלא גם על ידי חישוב חשבון האות, עד שיוכל – שתוכל

המשתלשלות מדרגה למדרגה מעשרה מאמרות שבתורה, על ידי חילופים ותמורות האותיות ברל"א שערים, עד שמגיעות ומתלבשות באותו נברא להחיותו. לפי שאין פרטי הנבראים – (לא הנבראים הכלליים כמו שמים, ארץ, או שמש וירח, אלא) הנבראים הפרטיים אינם, יכולים לקבל חיותם מעשרה מאמרות עצמן שבתורה, שהחיות הנמשך מהן – מעשרה מאמרות "עצמן" – גדול מאד מבחינת הנבראים פרטיים, – מלהיות החיות של הנבראים, ואין כח בהם – הנבראים הפרטיים, לקבל חיות, אלא על ידי שיורד החיות ומשתלשל מדרגה – שלה, למדרגה פחותה ממנה, – וירידה זו נעשית על ידי חילופים ותמורות האותיות, וגימטריאות שהן חשבון האותיות, – החיות היא לא רק על ידי חילוף אות אחת בשניה, אלא גם על ידי חישוב חשבון האות, עד שיוכל – שתוכל

25. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "להעיר מע"ח ש"נ (פ"ב, יוד)". 26. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "אויסגערעכנט בפרטיות בס' הפרדס ש' הצירוף פ"ה" – מפורטים בפרוטרוט בספר הפרדס שער הצירוף פרק ה.

החיות, להתצמצם ולהתלבש ולהתהוות ממנו – מהחיות, נברא פרטי. וזה שמו אשר יקראו לו – השם שקוראים לנברא, כלשון הקדש, הוא כלי לחיות המצמצם באותיות שם זה, שנשתלשל מעשרה מאמרות שבתורה, שיש בהם – ב"עשרה מאמרות", כן וְחַיִּיתָ לְבָרָא יֵשׁ

מאין, ולהתהוות – את ה"יש" הנברא, לעולם, – מדוע יש בהם כח זה? – הרי זה מפני דאורייתא וקדש ברוך הוא בלא תד – הם כולם אחד. וכשם שיש בכוחו של הקב"ה לברוא יש מאין, כך יש ל"עשרה מאמרות" שבתורה הכוח והחיות לברוא "יש" מ"אין".

שער היחוד והאמונה

ולהתהוות ממנו נברא פרטי וזה שמו אשר יקראו לו בלה"ק הוא כלי לחיות המצומצם באותיות שם זה שנשתלשל מעשרה מאמרות שבתורה שיש בהם כח וְחַיִּיתָ לְבָרָא יֵשׁ מאין ולהתהוות לעולם דאורייתא וקב"ה כולא חד:

יום רביעי ח' סיון

מורה שיעור לשנה מעוברת: –עז– פרק ב. והנה... –154– המים אינו כן.

משנה, על ידי נסים ומופתים, את טבע הנבראים. אך טח מראות עיניהם, – את, ההבדל הגדול שבין מעשה אנוש ותחבולותיו, שהוא – מעשה האנוש, יש ממש, – מדבר שכבר קיים יוצר האדם יצירה נוספת, כפי המשל המובא להלן, על כלי הנוצר מחתיכת כסף, שהכסף הוא דבר שכבר קיים, רק שמשנה – האומן את הצורה והתמונה – של החומר: מתמונת חתיכת כסף לתמונת כלי, – הרי כיוון שלא יצר כאן מציאות חדשה, שהרי, המציאות, החומר של הכלי, היתה קיימת גם לפני עשיית הכלי; וגם הצורה והתבנית של הכלי שיצר האומן מחתיכת הכסף, אין בהם באמת משום חידוש בכסף, שכן, מציאות הכסף נבראה כך, שהיא ניתנת לעיצוב בכל מיני צורות ותבניות של כלים – הרי שהאדם לא

פרק ב. בפרק הקודם, פרק א', הסביר רבנו הזקן, שהכוח האלקי שברא כל נברא, חייב להתקיים תמיד בנברא, לברוא אותו ולהחיותו מחדש. שכן, אם הכוח האלקי שברא את הנברא היה חוזר למקורו, היה הופך הנברא ל"אין ואפס", הוא היה מתבטל ממציאיותו, כפי שהיה לפני שנברא.

והנה, מכאן – ממנה שהוסבר עד עתה, שהכוח האלקי שברא את הנברא חייב להתקיים תמיד בנברא, לבראו ולהחיותו מחדש, תשובת המינים – התשובה למינים, וגילוי שיש מעותם, – של המינים. הכוונה ב"מינים" כאן, היא לא לאלה שכופרים בחידוש העולם, שהעולם נברא על ידי הבורא – בכך הם מודים, אלא הכופרים בהשגחה פרטית ובאותות ומופתים¹⁵⁴ התורה, – הם כופרים בכך שהקב"ה משגיח בהשגחה פרטית על כל נברא ויצור, וכופרים גם באותות

שער היחוד והאמונה

פרק ב והנה מכאן תשובת המינים וגילוי שורש טעותם הכופרים בהשגחה פרטית ובאותות ומופתים התורה שטועי' בדמיונם הכוזב שמדמין מעשה ה' עושה שמו' וארץ למעשה אנוש ותחבולותיו כי כאשר יצא לצורף כלי שוב אין הכלי צריך לידי הצורף כי אף שידיו מסולקות הימנו והולך לו בשוק הכלי קיים בתבניתו וצלמו ממש כאשר יצא מידו הצורף כך מדמין הסכלים האלו מעשה שמים וארץ אך טח מראות עיניהם ההבדל הגדול שבין מעשה אנוש ותחבולותיו שהוא יש מיש רק שמשנה הצורה והתמונה מתמונת חתיכת כסף לתמונת כלי למעשה שמים וארץ שהוא יש מאין והוא פלא גדול יותר מקריעת ים סוף עד"מ שהולך ה' את הים ברוח קדים עזה כל הלילה ויבקעו המים ונצבו כמו נד וכחומה ואילו הפסיק ה' את הרוח

חידוש חידוש מהותי במציאות הכסף, ולכן אין הכלי, אחרי יצירתו, צריך להודק לידי האדם שיצר אותו – ואילו ה"מינים" אינם רואים כיצד אי אפשר להשוות יצירת כלי – למעשה שמים וארץ, שהוא יש מאין. – לפני שנבראו השמים והארץ, הם היו אין ואפס, הם לא היו קיימים כלל, ועם התהוותם הם נעשו בבחינת "יש" דבר ממשי – הרי שנתחדש כאן דבר חדש שלא היה קיים מקודם כלל. ומכיוון שנוצרת כאן יצירה מהותית חדשה – יסביר להלן – מן ההכרח, איפוא, שהכוח שיצר חידוש זה יהווה תמיד את החידוש, שאם לא כן – יתבטל הדבר ממציאיותו. והוא – בהתהוותם של שמים וארץ "יש מאין", פלא גדול יותר מקריעת ים סוף על הדר ממשל, – שהיתה על ידי שהולך ה' את הים ברוח קדים עזה כל הלילה – כלומר, הכוח שבקע את הים התלבש ברוח הקדים ויבקעו המים, ונצבו כמו נד וכחומה, – שלא זו בלבד שהמים לא המשיכו בוריתם הטבעית, אלא גם עמדו כחומה בצורה. ואלו הפסיק ה'

ובמופתים הכתובים בתורה; מדוע הם אכן כופרים בכך, למרות שהם מודים שהקב"ה ברא את העולם? הרי זה מפני שטועים בדמיונם הכולל, – הם טועים בהשוואתם הכוזבת והם טועים גם בנוסף לכך. שכן, גם לפי השוואתם הכוזבת צריך להיות אחרת מכפי שהם חושבים, כפי שמוכן מההסבר הבא: שמשום מה מעשה ה' "עשה שמים וארץ" למעשה אנוש ותחבולותיו, כי כאשר יצא לצורף כלי – כשכלי יוצא מתחת ידי האומן, שוב אין הכלי צריך לידי הצורף, כי – שהרי, אף שידיו – של האומן, מסולקות הימנו – מהכלי, והולך לו בשוק – הכלי קיים בתבניתו וצלמו ממש כאשר יצא מידו הצורף, כך מדמין – משוים, הסכלים האלו מעשה שמים וארץ. – שאחרי שהקב"ה ברא שמים וארץ, אין הם צריכים להודק יותר, חלילה, להקב"ה, בוראם, ולכן הם כופרים בהשגחה פרטית ובאותות ובמופתים שבתורה המראים שהקב"ה משגיח על הנבראים ולפעמים גם

את הרוח כרגע - היו המים חוזרים ונגרים במורד הדרום ומפנים, ולא כמו בחומה בלי ספק, - כלומר, אין מקום לחשוב כלל, שהמים היו נשארים עומדים בחומה אחרי שהרוח היתה מפסיקה לנשוב עליהם בחזקה, אלא בודאי היו המים חוזרים לטבעם

וניגרים מלמעלה למטה. אף שהטבע הזה במים גם כן נברא ומחדש יש מאין, - שבמקום שמקודם היה "אין", שלא היה טבע כזה - נעשה "יש", נתהווה טבע כזה. כלומר, כפי שמפרש

הרבי שליט"א - שטבע זה במים, הניגרים תמיד ואינם עומדים בחומה, גם הוא נברא "יש מאין": לא רק מציאות המים נבראה "יש מאין", אלא שגם נברא במים הטבע להיות ניגרים ולא לעמוד בחומה. הרי כשהרוח החזקה משפיעה על המים שיעמדו בחומה, אין זה באופן שנוצר דבר חדש לגמרי, "יש מאין", אלא רק שינוי "יש" אחד (טבע המים להיות ניגרים) ל"יש" שני (לעמוד בחומה); ואף על פי כן, כדי שהמים יעמדו באופן של חידוש, מן ההכרח שעל הכוח הפועל חידוש זה, לברוא את החידוש בלי הפסק - הרוח מוכרחה תמיד ובאופן סדיר לעשות את המים עומדים בחומה - וכשכוח זה מפסיק לרגע פעילותו זו, מתבטל החידוש. אם כן מוכיח הדבר שגם בחידוש של "יש" מ"יש", מן ההכרח שהכוח המחודש לא יפסיק מלברוא את החידוש. וכלפי מה שדובר שטבע המים להיות ניגרים הוא בריאה "יש מיש" ולא ענין עצמי במים - כלומר, שנאמר, שאם נוצרת מציאות של מים עליהם, מן ההכרח להיות ממילא דבר שניגר מלמעלה למטה (כמו למשל, הענין מה שנברא תופס מקום, הרי זה ענין עצמי בנברא, באופן שעל תפיסת המקום שלו אין בריאה מיוחדת "יש מאין", אלא עם יצירת נברא הוא ממילא באופן שהוא תופס מקום, ואילו מה שהמים ניגרים אינו כך).

אלא טבע זה עצמו הוא בריאה "יש מאין" - על כך מביא רבנו הזקן מיד להלן ראייה ממה שישנם נבראים, כמו קיר, חומה, העומדים מעצמם מבלי להזדקק לכוח אחר שיחזיק אותם - שְׁחָרֵי חֹמַת אֲבָנִים נִצְבֶּת מֵעַצְמָה בְּלִי רוּחַ - שיחזיק אותה, רק שְׁטַבֵּעַ הַמַּיִם

אינו כן; - ואם למים יש טבע לא להיות עומדים, אלא להיות ניגרים מלמעלה למטה, הרי שטבע זה הוא בריאה "יש מאין" במים עצמם הרי, שהכוח האלקי שברוח, לא היה צריך ליצור

מציאות חדשה "יש מאין", דבר חדש שלא היה לפני כן בנבראים, אלא רק שינוי "יש" אחד ל"יש" שני - מן הטבע להיות ניגרים, לטבע של עמידה בחומה - ואף על פי כן יש בכך משום פלא-חידוש גדול, עד שלשם כך מוכרח הכוח מחדש לברוא תמיד את החידוש (ובאם לאו - מתבטל החידוש מיד), הרי מכל שכן וקל וחומר שבחידוש של "יש מאין", שזה התהוותם של כל הנבראים, על הכוח האלקי שברא אותם, לברוא את החידוש תמיד ובלי הפסק, שיהיו "יש" ולא יחזרו ל"אין" כלפני יצירתם - הרי שגם לפי ההשוואה הכוזבת, מה שהמינים מודמים מעשה שמים וארץ ("יש מאין") ליצירתו של אדם שהיא רק "יש מיש", צריכים לומר שגם בשינוי מ"יש" אחד ל"יש" שני ובאופן של חידוש (כמו מטבע המים להיות ניגרים, לטבע של עמידה בחומה) מוכרח הכוח לחדש זאת באופן תמידי; דבר זה עצמו כבר מחייב, שהכוח האלקי שברא את הנברא חייב לעמוד תמיד בנברא ולברוא אותו תמיד בלי הפסק. כך, שנוסף על הכוב שבהשוואתם, הם גם טועים, בחשבם שהכוח המחודש אינו מוכרח לעמוד תמיד בחידוש - ואם בקריעת ים סוף, שינוי "יש" אחד לשני בלבד, מן ההכרח שהכוח המחודש יברא את החידוש תמיד ובלי הפסק -

שער היחוד והאמונה

כרגע היו המים חוזרים וניגרים במורד כדרכם וטבעם ולא כמו בחומה בלי ספק אף שהטבע הזה במים גם כן נברא ומחדש יש מאין שהרי חומת אבנים נצבת מעצמה בלי רוח רק שטבע המים אינו כן

יום חמישי ט' סיון

מורה שיעור לשנה מעוברת: -154- וכ"ש וק"ו בבריאת... -154- בעולם הבריאה.

היו דברך נצב בשמים" - הדיבור, שהוא הכוח האלקי שברא את הנברא, מוכרח לעמוד תמיד בנברא לברוא אותו ולהחיותו מחדש* ועל זה נאמר: - על מה שדובר לעיל, שהחיות האלקית שבראה את הנברא מוכרחה לעמוד תמיד בנברא לבראו ולהחיותו מחדש, אומר

הפסוק: "וְאַתָּה מְחִיָּה אֶת בְּלִם" - אתה מחיה את השמים ואת הארץ ואת כל הנבראים שבתוכם - הנזכרים בתחילת הפסוק, אל תקרי "מְחִיָּה" אלא

שער היחוד והאמונה

וכ"ש וק"ו בבריאת יש מאין שהיא למעלה מהטבע והפלא ופלא יותר מקריעת ים סוף עאכ"ו שבהסתלקו כח הבורא מן הנברא ח"ו ישוב הנברא לאין ואפס ממש אלא צריך להיות כח הפועל בנפעל תמיד להחיותו ולקיימו והן הן בחי' אותיות הדבור מעשרה מאמרות שבהם נבראו וע"ז נאמר ואתה מחיה את כולם אל תקרי מחיה אלא

וְכָל שֶׁבֶן וְכָל וְחֵמֶר בְּבְרִיאת - הנבראים, יש מאין, שהיא למעלה מהטבע, והפלא ופלא יותר מקריעת ים סוף, על אחת במה וכמה שבהסתלקות כח הבורא מן הנברא חס ושלום -

ישוב הנברא לאין ואפס ממש. אלא צריך להיות כח הפועל - המהווה את הנברא, בנפעל - בנברא, תמיד, להחיותו ולקיימו. והן הן בחינת אותיות הדבור מעשרה מאמרות שבהם נבראו - הנבראים. לכן אומר הפסוק: "לעולם

(* על השאלה, כיצד אפשר לשכנע את ה"מינים" הכופרים במופת התורה וגם בקריעת ים סוף, על ידי השתמשות בדוגמה של קריעת ים סוף? - ענה כ"ק אדמו"ר שליט"א: "אין זה מכוון אליהם - שהרי אומרים להד"ם - כ"א זהו מעין מאמר המוסגר, המבאר אליבא דאמת - איך שזהו פלא גדול וכו' [כן בזה מסולקת קושיא עצומה לכאורה ודוקא אצל המאמינים דאין לדמות מעשה ה' עושה שו"א למעשה כו' ולכן מעשיו עצמאיים לגמרי אחרי שבראם - אלא שקרי"ס שהולך ה' מוכיחה שאיננו"]. 1. נחמיה ט, ו.

דיבור ושל אותיות, והיא – מה שכתוב "וידבר ה', ויאמר ה'", הכוונה לפהינית התגלות הכ"ב אותיות עליונות לנביאים, ומתלבשות – האותיות העליונות, בשכלם והשגתם – של הנביאים, כמראה הנבואה, – ולא רק בשכלם ובהשגתם, אלא וגם כמחשבתם

וידבורם, כמו שכתוב:

"רוח ה' דבר בי, ומלתו על

לשוני", וכמו שכתב

האר"י ז"ל [בשער

הנבואה]. – הרי, שקיים

למעלה ענין של אותיות,

השייכות להתלבש עד

במחשבתם ודיבורם של

הנביאים. וכעין זה – דומה

לכך, היא התלבשות

האותיות – שלמעלה,

בנבואים, בדרתיב: – כמו

שכתוב: "בדבר ה' שמים

נעשו, וברוח פיו – נבראו,

כל צבאם", – הרי זה ענין

של "דיבור" ו"רוח פה", כמו שבנבואה הוא ענין של "דיבור" ו"רוח

ה'" רק שיהא – מה שהדיבור מתלבש בנבואים, הוא על ידי

השתלשלות רבות ועצומות, עד שיודרות לעשיה גופנית, –

בעולם העשיה, שהוא עולם גופני בעל נבראים גופניים מה שאין בן

השגת הנביאים היא – בעולם פאצילות המתלבשת בעולם

הפריא: – וממדיגה עליונה זו, מאיר ומתגלה לנביאים. ברם, על

כל פנים, מדובר כאן על האותיות שלמעלה המתלבשות בנבראים

להחיותם באופן של התהוות יש מאין.

"מהנה", – כך נאמר ב"ראשית חכמה" ובשל"ה (מח, ב. ע, א) שלמרות שנאמר "מחיה", אין הכוונה שהקב"ה מחיה בלבד את הנבראים, שבתחילה ברא אותם ועתה הוא רק נותן להם חיים בלבד, כמו מה שהשגמה נותנת לגוף, אלא הכוונה היא שהחיות גם מחדשת

את קיומו של הנברא, דהיינו

יש מאין, – דבר קיים מדבר

שלא היה קיים, ובלעדי

החיות האלקית לא היה

הדבר נמצא כלל, ועל ידי

החיות הדבר הוא "יש", דבר

קיים. ו"אתה" – המלה

"אתה", הן פהינית

האותיות מאל"ף – האות

הראשונה באותיות – ועד

תו"ו, – האות האחרונה

באותיות – זהו הא' והת'

שבמלה "אתה", והת"א –

שבמלת "אתה", היא –

רומזת על ה' מוצאות הפה,

– חמשת המוצאות של הדיבור, מקור האותיות. – זהו פירוש

"ואתה מחיה את כולם", ש"אתה" – האותיות שלמעלה, הבאות מה'

המוצאות שלמעלה, מקור האותיות, הן מחיות כל הנבראים באופן

של התהוות "יש מאין", שהתהוות "יש מאין" באה בעיקר מצד

האותיות, ולא מצד האור המאיר על ידי האותיות. ואף שאין לו –

להקב"ה, דמות הגוף – כיצד, איפוא, אומרים אנו שקיים ענין

האותיות למעלה, ואשר מדון דוקא באה ההתהוות "יש מאין"? – תרי

מקרא מלא דבר התיב: "וידבר ה'", "ויאמר ה'", – ענין של

יום שישי י' סיון

מורה שיעור לשנה מעוברת: עח– פרק ג. והנה... –עח– א"כ אפס בלעדו באמת.

ומציאו – בלי הפסק, מאין ממש ליש. – שבמקום שיהיה "אין" – דבר שאינו בנמצא – כפי שהיה לפני שנברא – יהיה "יש", דבר קיים. – כיוון שהכוח האלקי צריך תמיד לברוא את הנברא מ"אין" ל"יש", ובלעדי כוח זה, היה הנברא הופך ל"אין ואפס", הרי שהכוח

האלקי הוא כל מציאותו

של הנברא, וממילא הנברא

הוא כלא כלום לגבי הכוח

האלקי הממציא בלי הפסק

את מציאותו של הנברא.

ומה שכל נברא ונפעל

נראה לנו ליש וממשות,

– כדבר מציאותי וממשי,

ולא ככוח אלקי רוחני

בלבד, והו' מהמת – מפני,

שאין אנו משיגים ורואים בעיני בשר את כח ה' ורוח פיו

שנברא, אבל אלו נתנה רשות לעין לראות ולהשיג את

שער היחוד והאמונה

פרק ג והנה אחרי הדברי' והאמת האלה כל משכיל

על דבר יבין לאשורו איך שכל נברא

ויש הוא באמת נחשב לאין ואפס ממש לגבי כח הפועל

ורוח פיו שבנפעל המהוה אותו תמיד ומוציאו מאין ממש

ליש ומה שכל נברא ונפעל נראה לנו ליש וממשו' זהו

מחמת שאין אנו משיגים ורואים בעיני בשר את כח ה'

ורוח פיו שבנברא אבל אילו ניתנה רשות לעין לראות

פרק ג. לעיל הסביר רבנו חזקן, שהכוח האלקי שברא את הנברא, חייב להתקיים תמיד בנברא לבראו ולהחיותו מחדש, ושאלה הן האותיות שלמעלה, הבאות מ"מוצא פי ה'", המתלבשות בנברא ומחיות אותו באופן של התהוות "יש מאין".

והנה, אחרי הדברים

והאמת האלה, – שהוסברו

לעיל, שהכוח האלקי

מוכרח "לעמוד" תמיד

בנברא ולבראו אותו בלי

הפסק מ"אין ליש". כל

משכיל על דבר יבין

לאשורו, איך שכל נברא

ויש – למרות שהנברא

נראה ל"מציאות", ל"יש",

הרי הוא באמת נחשב לאין ואפס ממש לגבי כח הפועל ורוח

פיו – של הקב"ה, שבנפעל, – בדבר הנברא, המתהוה אותו תמיד

והרוחניות השופע עליו – על הנברא, ממוצא פי ה' ורוח פיו, הוא לבדו המוציא תמיד מאפס ואין ליש, ומתנה אותו – החיות האלקית מקיימת את הנברא ועושה אותו לדבר ממשי,

אם כן אפס בלעדו באמת. – אין הוא באמת כלום, מלבד החיות הרוחנית המקיימת אותו, כיון שרק היא, היא המציאות האמיתית; ואילו הנברא, הנברא ללא הרף מן החיות הרוחנית, אין מציאותו אמיתית. שכן, כל מציאותו באה רק ממה

שהחיות הרוחנית "עומדת" בו תמיד ומעניקה לו את מציאותו.

החיות ורוחניות שבכל נברא, השופע בו ממוצא פי ה' ורוח פיו – אילו היינו רואים בעיני בשר ומבחינים באותו כוח אלקי רוחני

השופע בכל נברא, האותיות מ"מוצא פי ה'". לא היה גשמייות הנברא והמור וממשו נראה כלל לעינינו, כי הוא – החומר והממשות של הנברא, במל במציאות ממש – נחשב כאפס, לגבי החיות והרוחניות שבו, מאחר – כיוון, שמבלעדו הרוחניות – שבנברא, היה – הנברא, אין ואפס ממש, כמו קדם ששת ימי בראשית ממש, – שאז היה "אין ואפס" ממש;

שער היחוד והאמונה

ולהשיג את החיות ורוחניות שבכל נברא השופע בו ממוצא פי ה' ורוח פיו לא היה גשמייות הנברא וחומר וממשו נראה כלל לעינינו כי הוא בטל במציאות ממש לגבי החיות והרוחניות שבו מאחר שמבלעדו הרוחני היה אין ואפס ממש כמו קודם ששת ימי בראשית ממש והרוחניות השופע עליו ממוצא פי ה' ורוח פיו הוא לבדו המוציא תמיד מאפס ואין ליש ומהוה אותו א"כ אפס בלעדו באמת

יום שבת קודש י"א סיון

מורה שיעור לשנה מעוברת: –עח– והמשל לזה... –156– המאיר ואפס בלעדו.

זו במציאות לגבי גוף השמש שהוא ה"עצם" שלה, ואין כל מקום לומר שבגוף השמש מאיר אור השמש, אלא – שם קיימת ומאירה השמש עצמה בלבד, רק בחלל העולם, – בלבד, תחת כל השמים ועל הארץ, שאין כאן גוף כדור השמש במציאות – אלא קיים כאן זיו השמש בלבד, נראה כאן האור והזיו הזה – של השמש, ליש ממש לעין כל, ונופל עליו כאן שם "יש" באמת. – מתאים באמת לומר, שהזיו הוא כאן דבר ממשי, שהרי השמש עצמה איננה נמצאת כאן, רק אורה וזיוה. מה שאין כן בשהוא – הזיו, במקורו בגוף השמש – אין נופל עליו שם – אינו מוגדר בתואר "יש" כלל, רק שם הוא, "אין" ו"אפס", כי באמת הוא – הזיו, שם – בתוך גוף כדור השמש, לאין ואפס ממש, שאין מאיר שם רק מקורו לבדו, שהוא גוף השמש המאיר, ואפס בלעדו. – הרי למרות שהאור המתפשט

והמשל לזה – שאנו אומרים, שהנבראים, למרות שהם נראים בעינינו כ"יש" ו"מציאות", אין הם לאמיתו של דבר, מציאות אמיתית, כיוון שכל מציאותם הוא הכוח האלקי שבהם, המשל לכך הוא, אור השמש המאיר לארץ ולדרים – עליה, כלומר, קרני

השמש, שהוא זיו ואור המתפשט מגוף השמש ונראה – אור זה, לעין כל, – כפי שהוא מאיר על הארץ ובחלל העולם. והנה, זה פשוט, – ודאי הדבר, שאור זיו זה ישנו – אותו זיו, קרני השמש שמגיעים לארץ, נמצאים, גם כן בגוף והמור כדור השמש עצמו שבשמים, שאם – שהרי אם אור זה, מתפשט ומאיר למרחוק כל כך, – עד לארץ, כל שכן שיוכל להאיר במקומו ממש, – כלומר, בכדור השמש עצמו; רק ששם במקומו ממש – בכדור השמש עצמו, נחשב הזיו הזה לאין ואפס ממש, כי – הוא, במל

שער היחוד והאמונה

והמשל לזה הוא אור השמש המאיר לארץ ולדרים שהוא זיו ואור המתפשט מגוף השמש ונראה לעין כל מאיר על הארץ ובחלל העולם והנה זה פשוט שאור זיו זה ישנו ג"כ בגוף וחומר כדור השמש עצמו שבשמים שאם מתפשט ומאיר למרחוק כ"כ ממש נחשב הזיו לאין ואפס ממש כי בטל ממש במציאות לגבי גוף כדור השמש שהוא מקור האור והזיו הזה שהזיו והאור אינו רק הארה מאירה מגוף ועצם כדור השמש רק בחלל העולם תחת כל השמים ועל הארץ שאין כאן גוף כדור השמש במציאות נראה כאן האור והזיו הזה ליש ממש לעין כל ונופל עליו כאן שם יש באמת ממשא"כ כשהוא במקורו בגוף השמש אין נופל עליו שם יש כלל רק שם אין ואפס כי באמת הוא שם לאין ואפס ממש שאין מאיר שם רק מקורו לבדו שהוא גוף השמש המאיר ואפס בלעדו

ממש במציאות לגבי גוף כדור השמש, שהוא – כדור השמש, מהוה מקור האור והזיו הזה, שהזיו והאור הזה אינו רק הארה מאירה מגוף ועצם כדור השמש; – ומכיון שאור השמש אינו רק זיו מגוף השמש, לכן בהיותו במקורו, בגוף השמש, בטלה הארה

מהשמש נמצא בודאי בשמש עצמה, אף על פי כן, אין הוא יכול להיחשב כ"יש". אך באיזה אופן הוא נמצא שם? – באופן שהוא בטל במציאות, וכשאנו רוצים להגדיר מי נמצא שם במציאות – הרי זה רק על השמש עצמה ולא על האור והזיו.

ה'תש"ג

ה סיון, עצה"ש, מט לעומר

יום שלישי

יום ראשון

תהלים:

מפרק כט
עד פרק לד

שיעורים. חומש: נשא, שלישי עם פירש"י.
תהלים: כט-לד.
תניא: וז"ש הינוקא . . . במ"א.

ערב חג השבועות תקנ"ז אמר רבינו הזקן תורה:

וקדשתם היום ומחר גו' וקדשתם היום ומחר זהו מלמעלה, אבל וכבסו שמלותם דאָס דארף מען אליין. דאָס איז געווען די גאַנצע תורה. דער צ"צ האָט מבאר געווען: וקדשתם איז געזאָגט געוואָרען צו משה'ן, און אתפשטותא דמשה בכל דרא ודרא, וואָס זיי קענען הייליג מאַכען דעם היינט און דעם מאָרגען, אָבער מ'דארף דערצו וכבסו שמלותם – לבושי מחשבה דבור ומעשה, וואָס דאָס דארף מען אליין.

תרגום חפשי

זה צריך [לעשות] לבד. זו היתה כל ה'תורה'. וביאר הצמח צדק: 'וקדשתם' נאמר למשה, ואתפשטותא דמשה בכל דרא ודרא – שהם יכולים לקדש את 'היום' ואת ה'מחר'; אך נחוץ לכך "וכבסו שמלותם" – לבושי מחשבה דבור ומעשה, שזה צריך [לעשות] לבד.

ה'תש"ג

ו סיון, א דחה"ש

יום רביעי

יום שני

תהלים:

מפרק לה
עד פרק לח

בשעת קריאת עשה"ד עומדים ופניהם אל הס"ת, אין אומרים אקדמות.

שיעורים. חומש: נשא, רביעי עם פירש"י.
תהלים: לה-לח.
תניא: לקוטי אמרים .. הנקרא בשם . . . ואחדותו ית'.

הסתלקות הבעש"ט – ביום הרביעי א דחה"ש תק"ך ומ"כ במעזיבוש. אדמו"ר הזקן אמר ע"ז – יום ד כ בכסלו תקנ"ט בפעטערבורג – ביום הרביעי נטלו המאורות.

ה'תש"ג

ז סיון, ב דחג השבועות [בחו"ל]

יום חמישי

יום שלישי

תהלים:

מפרק לט
עד פרק מג

שיעורים. חומש: נשא, חמישי עם פירש"י.
תהלים: לט-מג.
תניא: שער היחוד . . . כולא חד.

נשיאות כפיים: כשאומרים תיבת יברכך – המתברך ראשו באמצע. ה' – מיסב ראשו לימינו, שהיא שמאל המברך. וישמרך – באמצע. יאר – לשמאלו שהיא ימין המברך וכו'. שלום – ראשו באמצע. אמירת רבש"ע – בשעה שהכהנים מנגנים דוקא, אבל כשאומרים התיבות צריך לשמוע. כשמנגנים ל"וישם" אומרים רבש"ע . . . הצדיק. כשמנגנים לתיבת "לך" – ואם . . . אלישע. ל"שלום" – וכשם . . . לטובה. כשאומרים [הכהנים] "שלום" – אומרים [הקהל] "ותשמרני ותחנני ותרצני". אדיר במרום אומרים אחר ענית אמן כשעדיין הטלית על פניו.

ה'תש"ג

ח סיון, אסרו חה"ש [בחו"ל]

יום ששי

יום רביעי

תהלים:

מפרק מד
עד פרק מח

שיעורים. חומש: נשא, ששי.
תהלים: מד-מח.
תניא: פרק ב. והנה . . . 154- אינו כן.

דער עולם הזה הגשמי איז א געמיש פון גיטונאי של הקב"ה (א צוזאמענקונפט פלאַץ, וואו השי"ת כביכול קומט זיך צוזאמען מיט דעם אדם בחיר הנבראים) און גנת אגוז (בגימטריא חטא).

און השי"ת גיט א בחירה חפשית צום מענשען, אז דער מענש קען זיך אליין אויסקלייבן א וועג אין לעבען.

תרגום חפשי

העולם הזה הגשמי הוא תערובת של "גיטונאי" של הקב"ה (מקום מפגש, שבו השי"ת כביכול מזדמן עם האדם בחיר הנבראים) ו"גנת אגוז" (אגוז (עם הכולל) בגימטריא חטא). והשי"ת מעניק בחירה חפשית לאדם, שהאדם יכול לבחור בעצמו דרך בחיים.

יום חמישי

תהלים:

מפרק מט
עד פרק נד

שבת

ט סיון

ה'תש"ג

שיעורים. חומש: נשא, שביעי עם פירש"י.

תהלים: מט-נד.

תניא: וכ"ש . . . 154" הבריאה.

די וועלט דארף האַבען טהרת האויר. טהרת האויר איז נאָר דורך אותיות התורה. די אותיות שבתורה זיינען א שמירה כללית און א שמירה פרטית. חלוקת השתא סדרי משנה (בעל-פה) איז א "ובלכתך בדרך" דיקער. די משנה משניות וואָס מען וועט חזר'ן וואו מען וועט זיין, אין וואָס פאר א פלאַץ מען וועט זיין, וועט באלייכטען די פארבינדונג פון ישראל מיט קוב"ה. משנה איז אותיות נשמה. עס איז זייער שווער צו געפינען די ווערטער אויסצודריקען דעם גרעסטען תועלת בעזה"י אין דער שמירה כללית און דער שמירה פרטית, וואָס דער כסדר'דיגער חזר'ן משניות וועט בעזה"י בריינגען. און עס פעלען אויס די ווערטער צו באַשרייבען דעם גרויסען נחת רוח, וואָס מען וועט פארשאַפּען דעם בורא עולם ב"ה.

תרגום חפשי

העולם זקוק לטהור האויר. טהרת האויר היא רק ע"י אותיות התורה. האותיות שבתורה הם שמירה כללית ושמירה פרטית. חלוקת הששה סדרי משנה (בעל-פה) היא ה"ובלכתך בדרך". המשנה-משניות שישננו אותם איפה שיימצאו, באיזה מקום שיימצאו – מאירים את הקשר של ישראל עם קוב"ה. משנה היא אותיות נשמה. קשה מאוד למצוא את המלים להביע את התועלת הגדולה ביותר, בעזה"י, בשמירה כללית ובשמירה פרטית, שהחזרה הסדירה של משניות תביא, בעזה"י, וחסרות המלים להביע את גודל נחת הרוח, שיגרמו לבורא עולם ב"ה.

יום שישי

תהלים:

מפרק נה
עד פרק נט

יום ראשון

י סיון

ה'תש"ג

שיעורים. חומש: בהעלותך, פ' ראשונה עם פירש"י.

תהלים: נה-נט.

תניא: פרק ג. והנה . . . אפס בלעדו.

רבינו הזקן ענה לאחד בהכנסו ליחידות: ...בני ישראל ווערען אָנגערופען נרות. א נר איז כלול פון כלי פתילה שמן ואש. מען מוז אבער אָנצינדען דעם אש און דעמאָלט איז דאָס מאיר. בא דיר איז א גוטער נר, אָבער עס פעלט דיר דער אָנצינדער. דורך הכאה בכח אין דעם אבן של נפש הבהמית, געהט ארויס א ניצוץ אש, וועלכער צינדט אָן דעם אש אלקי.

תרגום חפשי

רבינו הזקן ענה לאחד בהכנסו ליחידות: בני ישראל קרויים נרות. נר כלול מכלי, פתילה, שמן ואש. אך חייבים להצית את האש ואז הוא מאיר. הנר שבך הוא טוב, אך חסר לך מי שידליקו; ע"י הכאה בכוח באבן של נפש הבהמית, ניתז ניצוץ אש, שהוא מצית את האש האלקי.

שבת

קורש

תהלים:

מפרק ס

עד פרק סה

יום שני

יא סיון

ה'תש"ג

שיעורים. חומש: בהעלותך, שני עם פירש"י.

תהלים: ס"סה.

תניא: והמשל . . . "156" ואפס בלעדו.

משיחות אאמו"ר: אין דער עבודה פון עבודת ה' ע"ד החסידות, זיינען פאראן אלע מדריגות ... די דרגא פון מת באדארף קיין סך הסבר ניט האָבען. עס איז אבער אויך פאראן – ת"ל – תחית המתים אין עבודה רוחנית. א מת איז קאלט, עס איז ניטאָ אזא קאלטע זאך ווי שכל הטבעי און שכל אנושי, און ווען דער שכל הטבעי פארשטעהט א השגה אלקית און די מדות שבשכל ווערען נתפעל און גערירט פון דעם געשמאק שכלי, איז דאָס דער אמת'ער תחית המתים.

תרגום חפשי

משיחות אאמו"ר: בסדר העבודה של עבודת ה' על דרך החסידות, נמצאות כל הרמות ... דרגת מת אינה זקוקה להסבר רב. אך קיימת גם – תודה לאל – תחיית המתים בעבודה רוחנית. מת הוא קר, אין דבר כל-כך קר כמו השכל הטבעי והשכל האנושי, וכאשר השכל הטבעי מבין השגה אלוקית, והמדות שבשכל מתפעלים ומתרגשים מהעריבות השכלית – הרי זו תחיית המתים האמיתית.

המשך מעמוד קה

ונזרעה זרע, משמעותו היא, שהזכות תולה לה [וניקתה], כדי משך הזמן של התהוות הזרע של קיימא, שהוא תשעה ירחים. רבי ישמעאל אומר: הזכות תולה לה במשך שנים עשר חדש.

ואף על פי שאין ראיה מן המקרא לדבר זה, שהזכות תולה עד שנים עשר חודש, יש זכר לדבר מן המקרא.

דכתיב בפתרון החלום שפתר דניאל לנבוכדנצר, כשראה נבוכדנצר בחלומו כיצד הוא נטרד מבני האדם, ומקומו הוא עם החיות והבהמות, וכך אמר לו דניאל: "להן, אמנם, מלכא, המלך, מלכי, ישפר עליך, תיטב בעיניך עצתי, לעכב את רוע הגזירה שראית בחלום.

וחטך, חטאך – בצדקה פרוק! פדה את נפשך מחטאך, על ידי צדקה שתעשה.

ועויתך, ופדה את נפשך מעונותיך – במיחן ענין, בחנינת עניים.

לפי רבי ישמעאל היא.

רתניא: אם יש לה זכות, תולה לה הזכות עד שלשה חדשים, שהם כדי "הכרת העובר" ובשליש ימי ההריון ניכר הריון העובר, דברי אבא יוסי בן חנן. ומשמעות הפסוק היא, "ונקתה", שתתלה לה הזכות, למשך הזמן שמתחילת ההריון עד שניכר העובר, שהוא פרק זמן של שלשה חדשים.

ר"א בן יצחק איש כפר דרום אומר: הזכות תולה לה עד מ' חדשים. לפי שנאמר "ונקתה, ונזרעה זרע".

ומצינו להלן, לענין "זרע", שהוא והכתוב, בתהילים (בן אומר: "זרע יעבדנו, יסופר".

וירשינו: זרע הראוי לכפר שבחו של מקום.

דהיינו, משמלאו לעובר תשעה חדשי הריון, יוצא מבטן אמו, שמעתה הוא זרע ילוד, הראוי לחיות ולספר את שבחו של מקום, כאשר יגדל.

ומכאן אנו דורשים, שהכתוב "ונקתה,

המקור) ויוצא דם?

ומשינין: אין אכן כן הוא הדבר, דכתיב באסתר כששמעה מגזירת המן: "ותתחלחל המלכה מאד", ואמר רב: שפרסה נדה.

ואכתי מקשינן: והא אנו תנן: חרדה מסלקת דמים, ואילו אתה אומר שהיא משחררת אותן?

ומשינין: פחדא – דאגה שאינה באה פתאום אלא שדואגת מפחד אויבים שיבואו להורגה – צמית, אכן מצמיית הוא את פתח המקור ומסתלקים הדמים.

אבל ביעתותא – פחד פתאומי, וכמו סוטה, שער עתה לא היתה פוחדת מן המים, ופתאום היא מרגשת בצערה – מרפא את פתח המקור, ושופעת דם.

שנינו במשנה: יש לה זכות, היתה תולה לה עד שלש שנים.

והוינן בה: מני מתניתין? לפי מי נשנתה משנתנו?

הרי לא לפי אבא יוסי בן חנן היא, ולא לפי ר"א בן יצחק, איש כפר דרום היא, ולא

יום ראשון

יציאת כהן לחו"ל בימינו

יש סוברים, שהלכה זו תקפה גם בזמן הזה, ואסור לכהנים הגרים בארץ ישראל לצאת ממנה (פ"ש ל"ד שט).
אך לדעת רוב הפוסקים – נאסר לכהנים לצאת לארץ העמים רק בעת שארץ ישראל היתה בטהרה, והתעסקו בה בעניני טהרות. אך כיום, אין איסור לצאת (ט"ז ו"ד שם).
נימוקים נוספים נאמרו בנידון: לצורך פרנסה אפשר להקל, כמו שמותר להיטמא כדי להציל את ממונו מידי גוי (י"ד שעב).
וכן: העובדה שכולנו טמאי מתים היא סיבה טובה להקל לגבי טומאת ארץ העמים (חידושי רעק"א י"ד שט).

הלכות אבל פרק ג, הלכה יג: יֵצֵא לְחוּצָה לְאֶרֶץ . . מִמֶּנּוּ אוֹתוֹ מִכֶּתֶת מְרָדוֹת.
אסור לכהן לצאת חוצה לארץ, כי חכמים גזרו טומאה לארץ העמים. סיבת הגזירה: הגויים היו קוברים בכל מקום את נפליהם, או אף את כל מתייהם, מבלי להקצות לשם כך מקום מיוחד.
אף לפי השיטה שכהנים אינם מוזהרים על טומאת גויים, בכל זאת אסור להם לצאת מהארץ, כי הרבה מבני ישראל נהרגו שם ונקברו מבלי לדעת מקום קבורתם (משנה למלך לעיל הל' א).
האם גם בזמנינו אסור לכהנים לצאת לחו"ל?

יום שני

רבקה לא השתתפה בסעודת האירוסין שלה

עבד אברהם בעת שידוכי יצחק ורבקה.
לאחר שאליעזר נתן לרבקה כלי כסף וכלי זהב, נאמר: "ומגדנות נתן לאחיה ולאמה, ויאכלו וישתו הוא והאנשים אשר עמו". מתעוררת שאלה: מדוע רק אליעזר ואנשיו אכלו ושתו, ואילו רבקה, אמה ואחיה לא השתתפו בסעודה?
אלא, שסעודה זו סעודת אירוסין היתה, והם היו אבלים על בתואל אבי המשפחה ש"בא מלאך והמיתו". אמנם מותר היה לרבקה להתאסר בתוך שבעת ימי האבלות, אבל להשתתף בסעודה היה אסור להם. לכן, רק "מגדנות נתן לאחיה ולאמה", וכמו שפירש רש"י "מיני פירות של ארץ ישראל", אשר אינם נחשבים סעודה.

הלכות אבל פרק ו, הלכה ה: וּמֵתָהּ לְאֶרֶשׁ אֶפְּלוֹ בְּיוֹם הַמֵּיתָה.
סיבת ההיתר: כשם שמותר לארס אשה אפילו בתשעה באב, מפני החשש שמא יקדימונו אחר, כך יש להתיר אירוסין לאבל אפילו ביום המיתה (כסף משנה).
אמנם, לדעת הרמב"ן בספר 'תורת האדם', אסור לאבל לארס אשה שלושים יום, וכתב שכך מפורש במסכת שמחות. אך באמת אין משם קושי על שיטת הרמב"ם, כי רק סעודת אירוסין נאסרה, אבל אירוסין ללא סעודה יש להתיר (שפת אמת מו"ק, כג).
על פי שיטת הרמב"ם, מדייק ה'משך חכמה' (בראשית כד, נג) ומבאר את לשון הכתובים המתארים את שאירע עם אליעזר

יום שלישי

אבלות ושמחה כאחד

כי זו חובה, בדומה לקריאת שמע.
עליה לתורה: לכתחילה אין לאבל לעלות לתורה בשבת, אך אם כבר קראו לו לעלות – יעלה, כדי שלא לנהוג אבלות בפרהסיא. כמו כן, אם האבל כהן ואין כהן אחר – מותר להעלותו לכתחילה (רמ"א שם). למרות שהוא יכול לצאת מבית הכנסת, אין לו לעשות כן, כדי שלא לנהוג אבלות ברבים (שו"ת חת"ס י"ד סי' שגב).
נחלקו הפוסקים בדינו של 'אבי הבן': המהרש"ל כתב כי אבל לא יעלה לתורה בשבת אף אם היא יום מילת בנו (שו"ת סי' עא); אך הפתחי תשובה (י"ד שם) סובר שאם מנהג המקום לעלות והאבל נמנע לעלות מחמת אבלותו – זו אבלות בפרהסיא, ועליו לעלות.

הלכות אבל פרק י, הלכה א: הַשֵּׁבֶת עוֹלָה לְמִנְיָן אֲבָלוֹת. וְאִין אֲבָלוֹת בְּשִׁבְתָּ אֵלָּא בְּדָבָרִים שֶׁבִּצְנָעָה.
מדוע אין השבת מפסיקה את ה'שבועה' כמו החג?
אמרו בתלמוד ירושלמי (מו"ק פ"ג ה"ה): מפני שאי אפשר לשבעה בלא שבת. כלומר, כשתקנו שבעת ימי אבלות, גם השבת בכלל, ולכן נאסרו בה דברים שבצנעה (שו"ע י"ד ת, א).
בספרי ההלכה נידונה רבות נקודה זו של 'אבלות בפרהסיא' ו'דברים שבצנעה' – מה מוגדר כדבר פומבי, ומה כדבר מוצנע. להלן נתייחס ללימוד תורה ועליה לתורה.
לימוד תורה: בשולחן ערוך נפסק (שם) שתלמוד תורה מוגדר כדבר שבצנעה. עם זאת, מותר לקרוא שנים מקרא ואחד תרגום,

יום רביעי

מי יכול לוותר על הספד?

לגודל ענוותנותם להימנע מלהספידם. ביניהם: בעל ה'פני יהושע' ורבי עקיבא איגר. יש לציין, כי מטעמים אלו נהגו בכמה קהילות, וכן מנהג חב"ד, להימנע כליל מהספדים (ראה גשר החיים א, ע' פד).
ואכן, במקרה בו הנפטר ציוה שלא להספידו, מבואר בהלכה שלפנינו כי יש למלא את בקשתו, משום שההספד מטרתו כבוד המת, ובאפשרותו למחול על כבודו. יתרה מזו: אסור להספיד אותו, כי מצוה לקיים דברי המת.

הלכות אבל פרק יב, הלכה א: הַהֶסְפֵּד, בְּבוֹד מֵתָהּ הוּא . . וְאֵם צִוָּה: אֵל תִּסְפְּדוּהוּ, אֵין סוֹפְדִין אוֹתוֹ.
חו"ל הקפידו מאוד על הפלגה שלא במקומה בדברי שבח לנפטר, ואמרו שהדבר גורם נזק למספיד ולנפטר כאחד. זאת, משום שבכך שמזכירים דברים שלא היו בו, מעוררים עליו דין, להיות לו למזכרת עוון (ב"ח י"ד שדמ). וכן מובא בשם האריז"ל, שהדבר גורם נזק גדול לנשמת הנפטר.
ככל הנראה, היה זה טעמם של הרבה מגדולי ישראל שציוו

הלכה יומית לעיון ברמב"ם – בנוסף לשיעורים היומיים ג"פ ליום, פ"א ליום, וסהמ"צ מז

איסור משום "שרט לנפש", כיון שהדבר נעשה משום צער על סילוק התורה. מכאן יש ללמוד בקל וחומר, כי אף המצוה לקיים את דברי המת נדחית מחמת הצער על סילוק התורה (תשובה מאהבה א, קעד).
למעשה, היתר זה אינו מקובל לכל הדעות, ויש הסוברים כי בכל אופן יש להישמע לצוואת הנפטר (ראה שדי חמד אבילות אות צ).

אמנם, בפטירתו של ה'פני יהושע' לא נמנע ה'נודע ביהודה' מלהספידו אף שציווה בפירוש להימנע מכך, באומרו שרק אדם מן השורה יכול למחול על הספדו, מה שאין כן גדול הדור.
ראיה לכך הוא הביא מהגמרא (סנהדרין סח) המספרת כי רבי עקיבא היה מכה בבשרו על פטירת רבי אליעזר הגדול, עד שדמו היה שותת לארץ. וביארו התוספות, כי בכגון דא אין

יום חמישי

כבוד מלכים

נחלקו הראשונים אם מלך יכול למחול על כבודו במקום מצוה: יש אומרים כי מאחר שמלך אינו חולץ אף אם רצה משום שאין יכול למחול על כבודו, אם כן אף במקום מצוה אין כבודו מחול.

אך הר"ן (סנהדרין שם) כתב שמלך יכול למחול על כבודו במקום מצוה. וכמבואר ברמב"ם (הל' חגיגה פ"ג ה"ג) שמלך העומד בקריאת התורה בשעת מעמד 'הקהל', הרי זה משובח. למרות זאת אין הוא יכול לקיים את מצות חליצה, כי בזיון הוא לו, והמלך אינו רשאי להתבזות.

בנקודה זו, מן הראוי להביא את דברי הרמב"ם (סוף הל' לולב): "וכן דוד מלך ישראל אמר ונקלותי עוד מזאת והייתי שפל בעיני, ואין הגדולה והכבוד אלא לשמוח לפני ה', שנאמר והמלך דוד מפזז ומכרכר לפני ה'".

הלכות מלכים פרק ב, הלכה א: כבוד גדול נוהגין במלך, ומשימין לו אימה ויראה בלב כל אדם - שנאמר: "שום תשים עליו מלך", שתהא אמתו עליו.
"המלך שמחל על כבודו - אין כבודו מחול" (כתובות יז). מדוע?

פירש רש"י: "ישראל הוזהרו שישמרו עליהם שימות הרבה, כלומר שתהא אימתו עליהם, הלכך אין כבודו מחול, שלפיכך ריבה הכתוב שימות הרבה". ביארו אחרונים, כי מהכפילות "שום תשים" למדנו שיש לירא מהמלך תמיד, כך שאין הוא יכול למחול על כבודו אפילו באופן עראי.

יש אומרים (רבנו יונה סנהדרין יט) שטעם הדבר הוא מפני שאין זה כבוד פרטי שלו, אלא כבוד המלכות של כלל הצבור (ראה לקו"ש חל"ו ע' 164).

יום שישי

העלמת מס, בארץ ישראל ובחול

האם 'דינא דמלכותא דינא' נאמר אף בה: יש אומרים, כי יסוד החיוב להישמע למלך, הוא מאחר והמדינה בבעלותו, וביכולתו לומר: 'קיימו דברי, ואם לאו - לכו מארצי!'. אך בארץ ישראל אין לומר כן, שהרי לכל יהודי יש בעלות בארץ ישראל (ר"ן נדרים כח, א).

מנגד, ראשונים אחרים, וביניהם הרמב"ם, סבורים כי אין חילוק בדבר, והחובה לשמוע לקול המלך אינה תלויה בבעלותו על המדינה, אלא זה דין בפני עצמו הנלמד מהכתובים (ראה אנצ' תלמודית 'דינא דמלכותא דינא').

יש שכתבו, כי בימינו בוודאי יש לציית לחוק אף בארץ ישראל לכל הדעות, שכן עיקר המיסים הנהוגים כיום נועדו לרווחת האזרחים עצמם ולא לצורכי המלכות, והרי זה כעין תקנות המדינה, שאין לחלק בהם בין ארץ ישראל לחול"ל (פתחי חושן גניבה א (ד)).

הלכות מלכים פרק ד, הלכה א: רשות יש למלך לתן מס על העם לצרכיו. . ודינו בכל אלו הדברים וכיצד בהן דין.
הלכה זו מבוססת על הכלל הידוע: 'דינא דמלכותא דינא' (רדב"ן). יש המוסיפים, שכלל זה עצמו נלמד מהדין שלפנינו, כמבואר בדברי הרמב"ם שהדברים נלמדים מהנאמר בפרשת המלך בספר שמואל, ואין חילוק בענין בין מלך ישראל למלך גוי (קריית ספר הלכות גזילה ספ"ה).

האם מותר להעלים מס? בשאלה זו יש לחלק בין ארץ ישראל לחול"ל: בנוגע לחול"ל, אף שבדאי הטלת המס נעשית כדין, מדינא דמלכותא דינא, מכל מקום יש לדון אם העלמת המס נחשבת כגזילה ממש, או רק הימנעות מתשלום חוב - המותרת בנכרי. אדמו"ר הזקן מביא שתי דעות בנידון, ולמעשה פסק כי ראוי להחמיר (הל' גזילה, טו).
ובנוגע לארץ ישראל - השאלה תלויה במחלוקת הראשונים,

שבת-קודש

גיוס נשים לצבא

הדבר כן:
ההלכה מבחינה בין שני סוגי מלחמות - מלחמת חובה ומלחמת רשות. מלחמת חובה, היא חיוב המוטל על כל איש ישראל, ומטעם זה לא נאמר בה דין החזרה מעורכי המלחמה עקב בניית בית חדש וכדומה, שהרי אין בכך בכדי לפטור מחיוב גמור. מאחר וכך, החיוב מוטל על כל אדם הכשיר למלחמה, בכל גיל ומצב שהוא. לפיכך יש לומר כי אף נשים הראויות להלחם מחויבות בדבר.

הלכות מלכים פרק ז, הלכה ד: בשה דברים אמורים, שמהווין אנשים אלו מערכי המלחמה? במלחמת הרשות. אבל במלחמת מצוה - הכל יוצאין, אפילו חתן מחרדו וכלה מחפזתה.
לפני חיובל שנים, כאשר עלתה בארץ ישראל הכוונה לחוקק חוק המחייב בנות בגיוס לצבא, היו שביקשו להסתמך על הדין שלפנינו, כי במלחמת מצוה יוצאת אפילו כלה מחופפתה - הרי שאף נשים יוצאות למלחמה!
כתבו על כך הפוסקים, כי כאשר נעניין בהלכה נמצא שאין

מח הלכה יומית לעיון ברמב"ם – בנוסף לשיעורים היומיים ג"פ ליום, פ"א ליום, וסהמ"צ

מחדרו וכלה מחופתה" – הרי שיציאת הכלה היא החידוש הגדול ביותר מבין כולם.

לפי זה ברור אפוא, שבזמננו, שאין מגייסים את כל הגברים אלא רק בטווח גילאים מסוים – כל שכן שאין לגייס את הנשים, שהן צריכות להיות האחרונות לגיוס.

[דבר יהושע ח"ה, מז]

לאידך, במלחמת הרשות, הבונה בית חדש וכדומה אינו יוצא למלחמה. זאת, משום שאין מוטלת חובה אישית על כל אחד להילחם, ולפיכך ניתן לסנן את היוצאים לקרב. במלחמה כזו, בה אין כל הגברים יוצאים, בודאי אף הנשים אינן יוצאות, שהרי ברור כי מבחינת ההתאמה לקרב האשה פחות מתאימה. דבר זה ניתן ללמוד אף מלשון הדין: "הכל יוצאין אפילו חתן

אגרות קודש

ב"ה, י"א סיון, תשי"ח
ברוקלין.

הווי"ח אי"א נו"נ וכו' מו"ה ישראל כהן שי

שלום וברכה!

במענה למכתבו ממ"ד לעומר בו כותב אודות הסברא לעשות לקוט מספר הזהר הק' כעין הלקוט דעין יעקב בהנוגע להש"ס ושואל דעתי בזה.

הנה קשה לי לחוות דיעה בענין כהאמור, כיון ששיטת חסידות חב"ד היא, שהזהר וספרי פנימיות התורה בכלל, צריך ללמודם כמו הלימוד דנגלה דתורה וביחוד בתקופתנו זו, אשר כלשון האר"י החי מצוה לגלות זאת החכמה, ואף מי שאין אפשר לו מפני סיבות שונות שאינן תלויות בו כלל לעסוק בהנ"ל באופן של לימוד, הרי סגולה ישנה גם באמירת האותיות.

- אשר גם בזה שוה לנגלה דתורה וכידוע דברי השל"ה בהקדמתו (בית אחרון) שאפילו אמירת שמות חמשה חומשי תורה נ"כ וכו' גם זה סגולה היא -

אבל פשוט שצריך להשתדל ככל האפשרי להפיץ לימוד האמור ויעוין דברים מבהילים שנאמרו בגודל העונש על מניעת לימוד זה, שמזה מובן גם גודל השכר, בהקדמת הרח"ו לשער ההקדמות (מיוסד על דברי הזהר ומדרשי רז"ל), שמשם מובן שדוקא לימוד באופן דהבנה והשגה - מביאים גאולה, וכלשון הבעש"ט באגה"ק שלו הידוע, שבהיותו בהיכל המשיח, המענה הי', לכשיפוצו מעינותיך חוצה.

בכל זה כיון שכל ענין של הפצת התורה ענין גדול הוא, אינו רוצה ח"ו לחוות דעת גם בכיוון אחר, ולכן יפנה לגדולי ישראל סבא אשר באה"ק ת"ו ועמם יתייעץ בהאמור.

והנה כל הנ"ל הוא בהנוגע לאחרים, אבל פשוט שבנוגע לכ' הנה כיון שנתעורר בענין האמור, עליו להוסיף בקביעות עתים בלימוד פנימיות התורה וכו"ל באופן דהבנה והשגה, וכמובא ג"כ בשו"ע או"ח סוף סי' נו"ן במגן אברהם בהנוגע ללמוד תורה שבע"פ וידוע ג"כ פתגם רבנו הזקן בעל התניא (פוסק בנסתר דתורה) והשו"ע (פוסק בנגלה דתורה) שצ"ל קביעות לא רק בזמן אלא גם בנפש והוא העיקר, וק"ל.

בברכה לבשו"ט,

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א

מזכיר

שיעורי רמב"ם שלשה פרקים - ה'י"א סיון ה'תשס"ח

יום ראשון

הלכות אבל פרק ג

א. כל כהן שנשטמא למת, חוץ מששה מתים המפורשים בתורה או אשתו, בעדים והתראה - הרי זה לוקה, שנאמר: "לנפש לא יטמא בעמיו". ואחד הנוגע במת או המאהיל או הנושא, ואחד המת או שאר הטמאות הפורשות מן המת - שנאמר: "לנפש לא יטמא". וכבר פרשנו בהלכות טמאת מת, כל הדברים המטמאים מן המת, מן התורה או מדבריהם.

ב. וכן אם נגע הכהן בקבר, לוקה. אבל נוגע הוא בכגדים שנגעו במת, אף על פי שמתטמא בהם טמאת שבעה.

ג. וכן אם נכנס לאהל טמא שנוכנסה לו הטמאה - לוקה, אף על פי שעצמה של טמאה בבית אחר. וכבר בארנו כל האהלים שתכנס להם הטמאה, או שתצא מהם, ודין הסככות [ענפים המאהילים] והפרעות [אבנים המאהילים], וכל הדברים המביאים את הטמאה, והחוצצין בפני הטמאה, ואיזה מהם דין תורה, ואיזה מהם מדבריהם - הכל בהלכות טמאת מת. ושם בארנו, שאין הגוים מטמאין באהל, ולפיכך קברותיהם טהורים, ומתיר לכהן להכנס לשם, ולדרוך על קברותיהם; ואינו אסור אלא שיגע בטמאה או ישאנה, כמו שבארנו שם.

ד. כהן שנכנס לאהל המת או לבית הקברות בשגגה, ואחר שידע התרו בו - אם קפץ ויצא, פטור; ואם ישב שם כדי השתחויה כמו שבארנו בענין טמאת מקדש, הרי זה לוקה. נכנס ויצא, וחזר ונכנס ויצא - אם התרו בו על כל פעם ופעם, לוקה על כל פניסה ופניסה. וכן אם נגע במת והתרו בו ופרש, וחזר ונגע והתרו בו - אפלו מאה פעמים - לוקה על כל אחת ואחת. הרי נוגע ולא פרש, או שהיה עומד בבית הקברות ונגע במתים אחרים - אף על פי שהתרו בו במה פעמים, אינו לוקה אלא אחת; שהרי הוא מחלל ועומד כל זמן שלא פרש.

ה. המטמא את הפה - אם היו שניהם מזידין - לוקה הפה, וזה שטמאו עובר על "ולפני עור לא תתן מכשל". הרי הפה שוגג, וזה שטמאו מזיד - הרי זה שטמאו לוקה.

ו. כהן גדול אינו מתטמא לקרובים, שנאמר: "לאביו ולאמו לא יטמא"; וכן אינו נכנס עם המת באהל, אפלו קרוביו - שנאמר: "ועל כל נפשת מת לא יבא". הא למדת, שהוא חייב ב"לא יבא", וחייב ב"לא יטמא". ביצד? נגע או נשא, לוקה אחת. נכנס לאהל וישב שם עד שמת עליו המת, או שנכנס בשדה [- מרכבה כעין ארון] תבה ומגדל [- ארון] ובא חברו ופרע עליו גג השדה, שהרי טמאה וביאה באין באחד - לוקה שתים: משום "לא יבא", ומשום "לא יטמא".

ז. נטמא מקדם, ואחר כך נכנס לאהל - אם התרו בו, לוקה אף על הביאה.

ח. כהן שפגע במת מצוה בדרך, הרי זה מתטמא לו; אפלו כהן גדול, חייב להתטמא לו ולקברו. ואיזה הוא מת מצוה? זה אחד מישראל שהיה משלף בדרך, ואין לו קוברין. ודבר זה, הלכה מפי הקבלה [ממשרע"ה]. במה דברים אמורים? בשעה שהיה הכהן לבדו, ואין עמו אחר, ואפלו קרא שם בדרך, ואין לו עונה. אבל אם כשיקרא אחרים עונים אותו, אין זה מת מצוה, אלא קורא לאחרים, ויבואו ויתעסקו בו.

ט. הרי כהן ונזיר מהלכין בדרך, ופגעו במת מצוה - יתעסק בו הנזיר, שהרי אין קדשות קדשת עולם, ואל יטמא בו הפה, אף על פי שהוא כהן הדייט. היה כהן גדול וכהן הדייט, יטמא כהן הדייט. וכל הקודם את חברו, מתאחר בטמאה; וסגן [של כה"ג] עם [כהן] - משום מלחמה שפגעו במת מצוה - יתטמא משום מלחמה, ואל יתטמא הסגן.

י. נשיא שמת - הכל מתטמאין לו, אפלו כהנים; עשויה במת מצוה לכל, מפני שהכל חייבין בכבודו. וכן הכל אוונגין עליו.

יא. בנות אהרן לא הותרו על טמאת מת, שנאמר: "אמר אל הכהנים בני אהרן" - "בני אהרן", ולא בנות אהרן. וכן החללים [כהנים פסולים] מתירין להתטמא - שנאמר: "בני אהרן", עד שיהיו ככהנים.

יב. כהן קטן, הרי הגדולים מזהרים שלא יטמאוהו; ואם בא להתטמא מעצמו - אין בית דין מצוין עליו להפרישו, אבל אביו צריך לחנכו בקדשה.

יג. מת תופש ארבע אמות שלו לטמאה; וכל כהן שנכנס לתוך ארבע אמות, מפין אותו מפת מרדות. וכן אם נכנס לבית הפרס [שדה שנחרש בה קבר], או יצא לחוצה לארץ, או שנטמא בדם תבוסה, או בגולל ובדופק [- כיסויי הקבר] וכיוצא בהם - מפין אותו מפת מרדות, מפני שהם אבות של דבריהם, כמו שבארנו בהלכות טמאת מת. אבל אם נכנס לבית הקברות, לוקה מן התורה.

יד. מתיר לכהן להתטמא בבית הפרס או בחוצה לארץ לדבר מצוה, בזמן שאין שם דרך אלא היא - כגון שהלך לשא אשה, או ללמד תורה; אף על פי שיש שם מי שילמדנו בארץ ישראל, לא מן הכל אדם זוכה ללמד. וכן מתטמא בטמאה של דבריהם לכבוד הכריות. ביצד? אבל שהלך לבית הפרס, הכל הולכין אחריו לנחמו שם. וכן מדלגין [דורכים] על גבי ארונות של מתים לקראת מלכים - ואפלו מלכי גוים, כדי להבחין בינם לבין מלכי ישראל כשיחזרו כבודם למקומם. וכן כל כיוצא בזה. וכן מטמא בטמאה של דבריהם לדון עם הגוים ולערער עמיהם, מפני שהוא מציל מידם. וכן כל כיוצא בזה.

ואמו. וכל המלין את מתו - עובר בלא תעשה, אלא אם כן הלינו לכבודו ולהשלים צרכיו.

ט. האכל ביום ראשון בלבד אסור להניח תפלין, ולאכל משלו, ותיב לישב על מטה כפופה [- הפוכה]. ובשאר ימי האכל מתר לו לאכל משלו, ולישב על גבי מפתן [מצע גס] או קרקע, ומניח תפלין.

י. ומנין שהוא אסור בראשון להניח תפלין? שהרי נאמר ליתקן אל: "פארף חבוש עליך", מכלל, שכל העם אסורין. ונאמר לו: "ולחם אנשים לא תאכל" - מכלל, שכל העם אוכלין משל אחרים ביום ראשון, ואסורין לאכל משל עצמן.

הלכות אכל פרק ה

א. אלו דברים שהאכל אסור בהם ביום הראשון מן התורה, ובשאר שבעת ימי האכל מדבריהם: אסור לספר, ולכבס, ולרחץ, ולסוף, ולשמש משתו, ולנעל את הסנדל, ולעשות מלאכה, ולקרות בדברי תורה, ולזקף את המטה, ולפרע [- לגלות] את ראשו, ולשאל שלום; הכל - אחד עשר דבר.

ב. ומנין שהאכל אסור בתספורת? שהרי הזהיר בני אהרן: "ראשיכם אל תפרעו" - מכלל, שכל המתאכל אסור לספר שערו, אלא מגדל פרע. וכשם שאסור לגלח שער ראשו, כך אסור לגלח שער קונו, וכל שער שיש בו - אחד המגלח [את האחרים], ואחד המתגלח. הנה מגלח, ושמע שמת אביו - משלים תגלחת שערו, אחד המגלח ואחד המתגלח. וכן אסור לגלח שפה [- שפם], ולטל צפרניו בכלי; אבל בשניו, או שנטל צפרן בצפרן, מתר.

ג. ומנין שהאכל אסור לכבס בגדיו, ולרחץ גופו, ולסוף? שנאמר: "התאבלי נא, ולבשי נא בגדי אכל, ואל תסוכי שמן"; ורחיצה בכלל סיכה - שהרחיצה קודמת לסיכה, שנאמר: "ורחצת וסכת". וכשם שהאכל אסור בכבוס בגדים, כך אסור לבלש בלים לבנים חדשים ומגהצין.

ד. אסור לסוף מקצת גופו, ככל גופו; ואם להעביר את הזהמא, מתר. וכן ברחיצת מקצת גופו בחמין; אבל בצונן רוחץ פניו ידיו ורגליו, אכל לא כל גופו.

ה. מנין לאכל שאסור בתשמיש המטה? שנאמר: "ויניחם דוד את בת שבע אשתו, ויבא אליה וישכב עמה"; מכלל, שהיה אסור מקדם. וכן לא ישא האכל אשה, ולא תנשא האשה, אף על פי שאין משמשין משתם. ומתר להתיחד עם אשתו, אף על פי שהוא אסור בתשמיש.

ו. מנין שהאכל אסור בנעילת הסנדל? שהרי נאמר ביתקן אל: "ויעליך תשים ברגליך"; מכלל, שכל העם אסורין. הנה בא בדרך, נועל והולך; וכשיכנס במדינה [- לעיר], חולץ מנעליו.

ז. רמז לאכל שאסור בעשית מלאכה - זה שנאמר: "והפכתי חגיכם לאכל"; מה חג אסור בעשית מלאכה, אף אכל אסור בעשית מלאכה. וכשם שהוא אסור בעשית מלאכה - כך הוא אסור לשא ולתן בסחורה, וללחץ ממדינה למדינה בסחורה.

הלכות אכל פרק ד

א. מנהג ישראל במתים ובקבורה, כך הוא: מאמצין [סוגרים] עיניו של מת, ואם נפתח פיו - קושרין את לחייו; ופוקקין נקביו אחר שמדיחין אותו, וסכין אותו במיני בשמים, וגוזזין שערו. ומלבישין אותו תכריכין תפורין של פשתן לבנים, ולא יהיו דמיהם יקרים; נהגו חכמים בסודר שזה זיו, שלא לביש את מי שאין לו. ומכסין פני המת, שלא לביש את העניים שפניהם משחרין ברעב.

ב. ואסור לקבר בתכריכין של משי ובבגדים המזוהבין המרקמין, אפלו לנשיא שבשיראל; שזו גסות רוח והשתתה, ומעשה גוים. וסובלין [- נושאים] את המת על הכתף, עד בית הקברות.

ג. ונושאי המטה אסורין בנעילת הסנדל - שמא תפסק רצועה מסנדלו של אחד מהם, ונמצא מתעכב מן המצוה. ד. וחופרין בעפר מערות, ועושין כוף בצד המערה; וקוברין אותו בו ופניו למעלה, ומחזירין העפר והאבנים עליו. ויש להם [- מותר] לקבר בארון של עץ. והמלוין את המת אומרים לו: 'לך בשלום', שנאמר: "ואתה תבוא אל אבותיך בשלום". ומצינין [- מסמנים] את הקברות, ובונים נפש [- מצבה] על הקבר; והצדיקים, אין בונים להם נפש על קברותיהם - דבריהם הם זכרונם. ולא יפנה אדם לבקר הקברות.

ה. הגוסס, הרי הוא כחי לכל דבר; אין קושרין לחייו, ואין פוקקין נקביו, ואין מניחין כלי מתכות וכלי מקר על טבורו שלא יתפתח, ולא סכין אותו, ולא מדיחין אותו, ולא מטילין אותו על החול ולא על המלח - עד שעה ששמות; והנוגע בו, הרי זה שופך דמים. למה זה דומה? לגר שמתפטף - כיון שיש בו אדם, יכבה. וכל המאמץ עיניו עם יציאת נפש, הרי זה שופך דמים; אלא ישעה מעט, שמא נתעלה. וכן אין קורעין עליו, ולא חולצין כתף, ולא מספידין, ולא מכניסין עמו ארון ותכריכין בבית - עד ששמות.

ו. מי שמתו משל לפניו, אוכל בבית אחר; אין לו בית אחר, עושה מחיצה ואוכל; אין לו דבר לעשות מחיצה, מחזיר פניו ואוכל. ובין כך ובין כך, אינו מסב ואוכל, ולא אוכל בשר, ואינו שותה יין, ואינו מברך [המוציא], ואינו מזמן [ברכת המזון], ואין מברכין עליו, ואין מזמנין עליו [לא מצטרף לזימון], ופטור מקרית שמע, ומן התפלה, ומן התפלין, ומכל מצוות האמורות בתורה. בשבת - מסב, ואוכל בשר, ושותה יין, ומזמן, ומברך, ומברכין עליו, ומזמנין עליו; ותיב בכל מצוות האמורות בתורה, חוץ מתשמיש המטה. נקבר המת - הרי זה מתר לאכל בשר, ולשתות יין מעט כדי לשרות אכילה שבמעיו, אבל לא לרוות.

ז. אין משהין את המת, אלא מדיחין [ממהרים] משתו מיד; וכל המדחה משתו, הרי זה משבח. ועל אביו ועל אמו, הרי זה מגנה.

ח. הנה ערב שבת, או ערב יום טוב, או שהיו גשמים מזלפין על המטה - מתר; שלא מהר אלא לכבוד אביו

כ. ומנין שהאכל אסור בשאלת שלום? שנאמר: "האנק דם". כל שלשה ימים הראשונים - מי שנזנח לו שלום, אינו מחזיר לו, אלא מודיעו שהוא אכל. ומשלשה ועד שבועה - מי ששאל בשלום, מחזיר לו שלום. ומשבועה ועד שלשים, שואל בשלום אחרים; אבל אחרים אין שואלין בשלום, עד לאחר שלשים יום. ועל אביו ועל אמו - אין שואלין בשלום, עד לאחר שנים עשר חדש. אם בשאלת שלום נאסר האכל - קל וחומר שהוא אסור להרבות דברים ולשחק, שנאמר: "דם". ולא יאחז תינוק בידו, שלא יביאנו לידי שחוק; ולא יכנס למקום שמחה, כגון בתי המשתאות וכיוצא בהן.

יום שני

הלכות אכל פָּרָק ו

א. מדברי סופרים, שיהיה האכל נזהג במקצת דברי אבילות, כל שלשים יום. ומנין סמכו לשלשים יום? שהרי הוא אומר: "ובכתה את אביה ואת אמה ירח ימים"; מכאן, שהאכל מצטער כל שלשים יום.

ב. ואלו דברים שהאכל אסור בהן כל שלשים יום: אסור בתספורת, ובגהוץ, ובנשואין, ובשמחת מרעות [טענות חברים], ולילך בסחורה ממדינה למדינה - הכל חמשה דברים.

ג. בתספורת כיצד? כשם שאסור לספור כל שער גופו, או לגלח שפמו, או לקצ צפרניו בכלי, כל שבועה - כך אסור כל שלשים. במה דברים אמורים? באיש; אבל האשה - מתרת בנטילת שער לאחר שבועה, והאיש עד שלשים יום. ועל אביו ועל אמו - חייב לגדל שער עד שישלח פָּרַע [שער רב], או עד שיגזרו בו חביריו.

ד. וכן אסור ללבש בלבים לבנים חדשים ומגהצין כל שלשים, אחד האיש ואחד האשה. היו צבועין ומגהצין, מתרין; וכן אם לא היו חדשים - אף על פי שהן לבנים ומגהצין, מתרין. וכלי פשתן, אין בהם משום גהוץ. ולאחר שלשים יום, מתר בגהוץ, אפלו על אביו ועל אמו. ה. בנשואין כיצד? אסור לשא אשה כל שלשים יום; ומתיר לארש אפלו ביום המיתה. ומי שמתה אשתו - אם כבר קים מצות פריה ורביה, ויש לו מי שישמשו, ואין לו בנים קטנים - הרי זה אסור לשא אשה אחרת, עד שיעברו עליו שלשה רגלים. אבל מי שלא קים עדין מצות פריה ורביה, או שקים ויש לו בנים קטנים, או מי שאין לו מי שישמשו - הרי זה מתיר לארש ולכנס מיד; ואסור לו לבוא עליה עד שלשים יום. וכן האשה שהיתה אכלה, לא תבעל עד שלשים יום.

ו. שמחת מרעות שהיה חייב לפרע אותה, מתיר לעשותה מיד לאחר שבועה. אבל אם אינו חייב לפרעה - אסור להכנס לה עד שלשים יום.

ז. במה דברים אמורים? בשאר מתי; אבל על אביו ועל אמו - בין כך ובין כך - לא יכנס לשמחת מרעות עד שנים עשר חדש.

ח. כל שלשה ימים הראשונים, אסור בעשיית מלאכה, אפלו היה עני המתפרנס מן הצדקה. מכאן ואילך, אם היה עני - עושה בצנעה בתוך ביתו, והאשה טוהה בפלך בתוך ביתה.

ט. שני אחים או שני שתפין שהיו בחנות אחת, וארע אבל לאחד מהן - נועלין את החנות כל שבועה.

י. אפלו דברים המתירין לעשותן בחלו של מועד, אסור לאכל לעשותם בידו בימי אכלו; אבל אחרים עושים לו. כיצד? היו [זקוקים] זיתיו להפך [לפני דריכתם], וכדיו [של שמן] לגוף [לפקוק], ופשתנו לעלות מן המשרה [במים], וצמרו מן הירדה [קערת צבע] - שוכר אחרים לעשותן לו, כדי שלא יאבדו. ומרבצין לו שדהו משתגיע עונת המים. יא. האריסין [פועלים באדמה תמורת יבול] והחכירין [שוכרים אדמה בדמי יבול] שלו והקבלנין [שוכרים בכסף], הרי אלו יעשו כדרך. אבל החכירין והקבלנין בכהמות שלו, והספנין בספינה שלו - הרי אלו לא יעשו; ואם היו מחכירין או משפירין מקדם לזמן קצוב, הרי אלו יעשו.

יב. שכיר יום, אפלו בעיר אחרת - לא יעשה לו. יג. האכל שהיתה מלאכת אחרים בידו, בין בקבלנות בין שאינה בקבלנות - לא יעשה. היתה מלאכתו ביד אחרים - בביתו, לא יעשו; בבית אחר, עושין.

יד. היה לו דין עם אדם, אינו תובע אותו כל שבועת ימי האבילות. ואם היה דבר אבד, עושה שלית; כזה הורו הגאונים.

טו. מנין שהאכל אסור בדברי תורה? שהרי נאמר ליחזקאל: "האנק דם".

טז. אסור לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים, ולשנות במשנה ובמדרש ובהלכות ובהגדות. ואם היו רבים צריכין לו, מתיר; ובלבד שלא יעמיד תרגמן, אלא ילחש לאחר בצדו, וזה שבצדו אומר לתרגמן, והתרגמן משמיע לרבים. יז. ומנין שאין האכל יושב על המטה? שנאמר: "וינקם המלך ויקרע את בגדיו, וישכב ארצה".

יח. וחייב לכפות את המטה כל שבועה. ולא מטנו בלבד הוא כופה, אלא כל מטות שיש לו בתוך ביתו הוא כופה; אפלו עשר מטות בעשרה בתים ובעשר עירות - חייב לכפות את כלן. ואפלו חמשה אחים, ומת אחד מהן - כלן כופין את כל מטותיהן. המטה המיוחדת לכלים או למעות, אינו צריך לכפותה. דרגש [מיטת עור], אינו צריך לכפותו; אלא מתיר את קרביטיו [רצועותיו], והוא נופל מאליו. מטה שנקליטיה [קרושה] יוצאין ממנה, שהרי אי אפשר להפכה - וזקפה ודי. הפך כל מטותיו, והיה הוא ישן על גבי מטות אחרים, או על גבי כסא, או על גבי ארון, או על גבי קרקע - לא יצא ידי חובתו; אלא ישן על גבי מטה הכפוי.

יט. מנין לאכל שאסור בפריעת הראש? שהרי נאמר ליחזקאל: "לא תעטה על שפם"; מכאן, ששאר האכלים חייבין בעטיפת הראש. והסודר שמכסה בו ראשו, עוטה ממקצתו מעט על פיו, שנאמר: "ועל שפם יעטה", ותרגם אינוקלוס הגר: "פאבלא יתעטף".

ח. האכל, בשלשה ימים הראשונים - אינו הולך אפלו לבית אכל אחר; מכאן ואילך - הולך, ואינו יושב במקום המנחמין, אלא במקום המנחמין. ולא יצא למקום אחר מפתח ביתו כל שבת הראשונה; שניה - יוצא, ואינו יושב במקומו; שלישית - יושב במקומו, ואינו מדבר בדרבו; רביעית - הרי הוא ככל אדם.

ו. כהן גדול - חיב בכל דברי אכלות, אלא שאסור לו לקרע בגדיו למעלה, ולגדל פרע, ולצאת אחר המטה. וכל העם באין לנחמו לביתו. וכשמכרין [מאכילין] אותו [ביום הראשון לאבל] - כל העם מסבין על הארץ, והוא מסב על הספסל. ואומרים לו כשמנחמין אותו: 'אנו כפרתך', והוא אומר להם: 'תתברכו מן השמים'; ואם רצה לנחם אחרים - הממנה [סגן הכהנים] ממעצו בתוך העם, ואומר להם: 'תנחמו'.

ז. וכן המלך חיב בכל דברי אכלות, אלא שאינו יוצא מפתח פלטריין [ארמון] שלו אחר מתו, ואין צריך לומר אחר מתים אחרים, ואינו מנחם אבלים. ולא יצא דוד אחר אבנר, אלא להודיע לעם שלא נהרג ברצונו.

ח. אין אדם נכנס למלך לנחמו, אלא עבדיו, ומי שנתן לו רשות להכנס; ואין להם רשות לדבר לו תנחומין, אלא כפי מה שירשה אותן. וכשמכרין אותו - כל העם מסבין על הארץ, והוא מסב על הדרגש.

הלכות אבל פרק ח

א. אבל חיב לקרע על מתו - שנאמר: "ויבגדיכם לא תפרמו, ולא תמתו", הא אחר חיב לפרם. ואין קריעה אלא מעמד, שנאמר: "ויקם המלך ויקרע את בגדיו". ומהיכן קורע? מלפניו; והקורע מאחוריו או מן הצדדין או מלמטה, לא יצא ידי חובת קריעה - אלא כהן גדול בלבד, שהוא פורם מלמטה.

ב. כמה שיעור הקרע? טפח. ואין צריך להבדיל [לקרוע] שפת הבגד [למעלה], ומתיר לו לקרע בכלי. ויש לו לקרע בפנים, שלא בפני אדם; לפיכך, יש לו להכניס ידו בפנים, וקורע [בגד העליון] בצנעה. ואינו חיב לקרע אלא בגד העליון בלבד.

ג. וכל שבעת ימי אכלות, הקרע לפניו; ואם בא להחליף - מחליף, ואינו קורע קרע אחר; שכל קרע שאינו בשעת חמום [צער המיתה], אינו קרע. כמה דברים אמורים? בשאר המתים, חוץ מאביו ואמו. אכל על אביו ועל אמו - קורע עד שמגלה את לבו, ומבדיל שפת הבגד, ואינו קורע בכלי אלא בידו, מבחוץ בפני כל העם. וקורע את כל הבגדים שעליו; ובגד הנעצה הדבוק לבשרו, אינו מעפכ. ואם החליף בגד אחר, חיב לקרע כל שבעה. וכן על אביו ועל אמו - חולץ כתפו ומוציא ורועו מן החלוק, עד שיתגלה כתפו ורועו; והולך כף לפני המטה. ואחר שיקבר אביו או אמו, אינו חיב לחלץ.

ד. קורעין לקטן [קריעה], מפני עגמת נפש [שיבכו הרואים]. וחולה שמת לו מת - אין מקרעין לו, ולא מודיעין לו, שלא תטרף דעתו עליו, ומשתקין את הנשים מפניו.

ח. על כל המתים כלי - מתיר לילך בסחורה לאחר שלשים יום. ועל אביו ועל אמו - עד שיגזעו בו חבריו, ויאמרו לו: 'לך עמנו'.

ט. על כל המתים כלי - רצה, ממעט בעסקו; רצה, אינו ממעט. על אביו ועל אמו, ממעט בעסקו.

י. ההולך במקום למקום - אם יכול למעט בעסקו, ממעט; ואם לאו, יקנה צרכי הדרך ודברים שיש בהם חיי נפש.

יא. מי שהיה בעלה צלוב [- תלוין] בעיר, או אשתו צלובה, או אביו ואמו - אסור לו לשפן באותה העיר, עד שיכלה הבשר. ואם היתה עיר גדולה פאנטוכיא [- שם עיר], יש לו לשפן בצד האחר שאין צלובין בו.

יב. יום שביעי - מקצתו ככלו, והוא עולה לכאן ולכאן; לפיכך, מתיר לכבס ולרוחץ ולעשות שאר הדברים, ביום שביעי. וכן יום שלשים - מקצתו ככלו, ומתיר לספור ולגהץ ביום שלשים.

יג. מי שתכפוהו אביו [נפטר לו קרובים בזה אחר זה] - הכביד [- גדל מאוד] שערו, מקל בתער, לא במספרים; ומכבס כסותו במים, אכל לא בנתר [מין מלח] ולא בחול; ורוחץ כל גופו בצונן, אכל לא בחמין. וכן מי שתכפוהו אביו, ובא ממדינת הים, ומבית השכנה, או שיצא מבית האסורים, או שהיה מגדה והתר, או שהיה מדר ונשאל על נדרו והתר, וכל היוצא מטמאה לטהרה - הרי אלו מגלחין בימי אכלם, הואיל ותכף אותם אכל אחר אכל ולא מצאו פנאי.

הלכות אבל פרק ז

א. מי שבאה לו שמועה שמת לו קרוב [שחייב באבלו] - אם בתוך שלשים יום הגיעה השמועה, אפלו ביום שלשים עצמו - הרי זו שמועה קרובה; וחיב לנהג שבעת ימי אכלות מיום שהגיעה השמועה, וקורע, ומונה שלשים יום לאסור התספורת, עם שאר הדברים. כללו של דבר - יום שמועתו הקרובה, ביום הקבירה. אכל אם הגיעה לו השמועה אחר השלשים - הרי זו שמועה רחוקה, ואינה נוהגת אלא יום אחד בלבד; ואינו קורע. ובאלו יום השמועה הוא יום שביעי ויום שלשים, ומקצת היום ככלו. ביצד מקצת היום ככלו? כיון שנהג אכלות שעה אחת - כאלו נהג כל היום כלו, ומתיר לנעל ולרוחץ ולסוף ולגלח בשאר היום; וכן הוא מתיר בכל הדברים.

ג. מי שבאה לו שמועה קרובה בתוך הרגל או ביום השבת, ולאחר השבת או אחר הרגל נעשת רחוקה - עולה לו; ואינו נוהג לאחר הרגל או לאחר השבת, אלא יום אחד בלבד, ומקצת היום ככלו, כמו שבארנו.

ד. מי שמת לו קרוב, ולא ידע עד שבא - אם היה במקום קרוב שהוא מרחק עשר פרסאות, שאפשר שיכוא ביום אחד - אפלו בא ביום השביעי; אם מצא מנחמים אצל גדול הבית - אף על פי שנגזעו לעמד - הואיל ומצא מנחמים, עולה לו, ומונה עמהם תשלום שלשים יום; ואם לא מצא מנחמים, מונה לעצמו. וכן אם היה במקום רחוק - אפלו בא ביום שני, מונה לעצמו שבעה ושלשים מיום שבא.

הקורע מתוך השלל או הלכות, לא עשה כלום; אבל קורע הוא מתוך האחיזת האלפסנדר. אפילו הפך הכלי [הבגד], ונעשת שפתו למטה - לא יאחה.

ד. וכשם שהמזכר אסור לאחוזו, כך הלכות. לפיכך, המזכר צריך להודיע ללוחם, שגרע זה אינו מתאחה. ה. ומנין שקורע על רבו, בדרך קרע אביו? שנאמר: "והוא מצעק: אבי רבך ישראל ופרשיו! ולא ראהו עוד. ויחזק בבגדיו, ויקרעם לשנים קרעים", מכאן שחזק להבדיל [לקרוע] השפה [העליונה של הבגד].

ו. ומנין שקורעין על הנשיא, ועל אב בית דין, ועל שמועה שבאה שנהרג רב צבור? שנאמר: "ויחזק דוד בבגדיו, ויקרעם; וגם כל האנשים אשר אתו. ויספדו, ויבכו, ויצמו עד הערב, על שאול" - זה נשיא, ועל יהונתן בנו? - זה אב בית דין, "ועל עם ה' ועל בית ישראל" - כי נפלו בחרב" - זו שמועה הרעה.

ז. ומנין שקורעין על ברכת השם? שנאמר: "ויבא אליקים בן חלקיה אשר על הבית ושכנא הספר ויואח בן אסף המזכיר, אל חזקיהו - קרועי בגדים". אחד השומע, ואחד השומע מפי שומע - חזקין לקרע.

ח. והעדים אין חזקין לקרע כשעידו בבית דין, שפכר קרעו בשעה ששמעו.

ט. ומנין שקורעין על ספר תורה שנשרף? שנאמר: "ויהי כקרא יהודי שלש דלתות וארבעה... עד תם כל המגלה, על האש אשר על האח. ולא פחדו, ולא קרעו את בגדיהם - המלך וכל עבדיו", מפלל שחזקין לקרע. ואין חזקין לקרע אלא על ספר שנשרף בזרוע [בכח בזרוע], כפועשה שהיה. וחזקין לקרע שתי קריעות - אחת על הגויל ואחת על הכתב, שנאמר: "אחרי שרף המלך את המגלה ואת הדברים".

י. ומנין שקורעין על ערי יהודה, ועל ירושלים, ועל המקדש שחרבו? שנאמר: "ויבאו אנשים משכם משילה ומשמרון, שמונים איש, מגלחי זקן וקרעי בגדים".

יא. כל מי שעמד עם המת בשעת יציאת נשמתו - חזק לקרע, אף על פי שאינו קרוב; וכן אדם כשר שמת - הכל חזקין לקרע עליו, אף על פי שאינו חכם. וקורעין טפח, כשאר האבלים. אבל חכם שמת, הכל קרוביו; והכל קורעין עליו עד שמגלין את לביהן, וחולצין מימין. ובית מדרשו של אותו חכם, בטל כל שבעה. ובכר נהגו תלמידי חכמים בכל מקום, לקרע זה על זה טפח, אף על פי שהן שוין, ואין אחד מהן מלמד את חברו.

יב. כל הקורעין על החכם שמת - כיון שהחזירו פניהם מאחורי המטה, שוללין. ויראה לי, שהקורע על החכם, מאחה למחר; שאפילו רבו שמת - אין מתאבל עליו אלא יום אחד בלבד, או יום מיתה או יום שמועה. וכן יראה לי, שאפילו הקורע על הנשיא וכיוצא בו, שולל למחר, אף על פי שאינו מאחה לעולם.

יג. חכם שבאה שמועתו שמת - אין קורעין עליו אלא בשעת הספד, וזה הוא כבודו; ושולל בו ביום, ומאחה למחר.

ה. וקורע אדם על חמיו ועל חמותו, מפני כבוד אשתו; וכן היא קורעת על חמיה ועל חמותה, מפני כבוד בעלה. ו. מי שאין לו חלוק לקרע, ונודמן לו חלוק - בתוך שבעה, קורע; לאחר שבעה, אינו קורע. ועל אביו ועל אמו - אפילו לאחר שבעה - קורע, כל שלשים יום. וכל היוצא בבגד הקורע לפני מתים, כלומר שהוא קרע עתה עליהם - הרי זה גונב דעת הבירות, וזולל בכבוד החיים והמתים. ז. האומר לחברו: 'השאלני חלוקה, ואבקר את אבי שהוא חולה', והלך, ומצאו שמת - קורע, ומאחה [ותפור חזק] לו את חלוקו, ונותן לו דמי קרעו. ואם לא הודיעו שהוא מבקר בו חולה, הרי זה לא יגע בו.

ח. מי שהיה לו חולה בתוך ביתו, ונתעלה, וסבור שמת, וקרע, ואחר כך מת - אם מת בתוך כדי דבור, אינו חוזר וקרע; ואם לאחר כדי דבור מת, חוזר וקרע קרע אחר. וכן מי שאמרו לו: 'מת אביו', וקרע, ואחר כך נמצא בנו - אם בתוך כדי דבור נודע לו אמתת הדבר, יצא ידי קריעה; ואם אחר כדי דבור - לא יצא, וחזק לקרע קרע אחר.

ט. מי שמת לו מתים הרבה כאחד, קורע קרע אחד לכלן. היה בכללן אביו או אמו - קורע על כלן קרע אחד, ועל אביו ועל אמו קרע אחר.

י. מי שמת לו מת וקרע עליו, ואחר כך מת לו מת אחר - אם בתוך שבעה, קורע קרע אחר; ואם לאחר שבעה, מוסיף על הקרע הראשון כל שהוא. מת לו מת שלישי אחר שבעה של שני, מוסיף כל שהוא. וכן מוסיף והולך, עד טבורו; הגיע לטבורו, מרחיק שלש אצבעות [מהקורע הקודם] וקורע. נתמלא מלפניו, מחזירו לאחוריו; נתמלא מלמעלה, הופכו למטה.

יא. אמרו לו: 'מת אביו', וקרע, ואחר שבעה מת בנו והוסיף - התחתון מתאחה, והעליון אינו מתאחה, כמו שיתבאר. אמרו לו: 'מת בנו', וקרע, ואחר שבעה מת אביו - אינו מוסיף, אלא קורע קרע אחר; שאין אביו ואמו בתוספת.

יום שלישי

הלכות אבל פרק ט

א. כל הקרעים שקורע אדם על שאר קרוביו - שולל [תופר תפירה חלשה] הקרע לאחר שבעה, ומאחה [תפירה חזקה] לאחר שלשים; ועל אביו ועל אמו - שולל לאחר שלשים, ואינו מאחה לעולם. והאשה קורעת ושוללת מיד, אפילו על אביה ועל אמה, מפני הצניעות.

ב. בדרך שקורע אדם על אביו ועל אמו - כך הוא חזק לקרע על רבו שלמדו תורה, ועל הנשיא [ראש הסנהדרין], ועל אב בית דין, ועל רב הצבור שנהרג, ועל ברכת השם, ועל ספר תורה שנשרף, ועל ערי יהודה, ועל ירושלים, ועל המקדש.

ג. כל אלו הקרעים - קורע עד שמגלה את לבו, ואינו מאחה לעולם. ואף על פי שאין מתאחין - מתר לשללן, למללן, וללקטן [תפירות חלשות], ולעשותן כמין סלמות; לא אסרו אלא באחיזת אלפסנדר בלבד [תפירה חזקה]. וכל

ז. חל שביעי שלו להיות בערב הרגל, והרי הוא שבת - בטלה ממנו גזרת שלשים, ומתיר לגלח בתוך [חול] - המועד; שהרי אנוס היה, ואי אפשר לו לגלח בשבת. וכן מגלח אחר עצרת, או אחר ראש השנה ויום הכפורים, שהרי בטלה ממנו גזרת שלשים. מי שחל שביעי שלו להיות בערב הרגל, ולא גלח - אף על פי שאסור לגלח במועד, מתיר לגלח לאחר המועד; שהרי בטלה גזרת שלשים, ויש לו לגלח בכל עת שירצה.

ח. הקובר את מתו בתוך הרגל - לא חלה עליו אבילות כלל, ואינו נוהג אבילות ברגל; אלא לאחר הרגל מתחיל למנות שבעה, ונוהג בהם כל דברי אבילות, ומונה שלשים מיום הקבורה, ונוהג בשאר השלשים בכל גזרת שלשים. ט. המקומות שעושין שני ימים טובים, מונה השבעה מיום טוב שני האחרון; אף על פי שאין נוהג בו אבילות, הואיל ומדבריהם הוא, עולה לו מן המנין, ומונה מאחריו ששה ימים בלבד; ומונה שלשים יום מיום הקבורה, כמו שבארנו.

י. הקובר את מתו ביום טוב שני שהוא יום טוב האחרון, או ביום טוב שני של עצרת - נוהג בו אבילות; הואיל ויום טוב שני מדבריהם, ואבילות יום ראשון מן התורה - ידחה עשה של דבריהם, מפני עשה של תורה. אבל אם קבר ביום טוב שני של ראש השנה - אינו נוהג בו אבילות; ששניהם ביום אחד ארץ, מהטעם שבארנו בהלכות קדוש החדש.

הלכות אבל פרק יא

א. אף על פי שאין אבילות במועד, קורע על מתו במועד, וחולץ כתפו [ממקום הקריעה], ומברין [מאכילין] את האבילים [סעודות היום הראשון] לחם במועד. כל אלו - בחלו של מועד; אבל ביום טוב, אפילו ביום שני - אין קורעין, ולא חולצין, ולא מברין.

ב. אין קורעין במועד ולא חולצין, אלא הקרובים שחביבין באב, או הקורע וחולץ על התכם, או על אדם בשר, או מי שהיה עומד בשעת יציאת נשמה. ומברין הכל על התכם במועד בתוך הרחבה [- ככר העיר], בדרך שמברין את האבילים - שהפל אבילים עליו.

ג. בשמברין את האבילים במועד, אין מברין אלא על משות וקופות, ואין אומרין ברפת אבילים במועד. אבל עומדין בשוה, ומנחמין ונפטרי. ואין מניחין את המטה ברחוב, שלא להרגיל את הספד במועד - שהמועד אסור בספד ותענית. וכן אין מלקט עצמות אביו ואמו במועד, שאכל הוא לו; ואין צריך לומר שאר קרובים. וכן אין מספידין את המת בחנכה ופורים, ולא בראשי חודשים; אבל נוהגין בהם כל דברי אבילות. ומתיר לספד לפני חנכה ופורים, ולאחריהם.

ד. הנשים במועד, מענות [מבואר להלן] אבל לא מטפחות [כף אל כף]; ובראשי חודשים וחנכה ופורים, מענות ומטפחות. אבל אין מקוננות, לא בזה ולא בזה. נקבר המת, לא מענות ולא מטפחות.

יד. אב בית דין שמת - הכל קורעין עליו, וחולצין משמאל. וכל בתי מדרשות שבעירו בטלן; ובני בית הכנסת ונכסין לבית הכנסת, ומשנין את מקומם - היושבים בדרום יושבו בצפון, והיושבים בצפון יושבו בדרום.

טו. נשיא שמת - הכל קורעין עליו, וחולצין שתי הידים מכאן ומכאן; וכל בתי מדרשות בטלים. ובני בית הכנסת ונכסין בשבת לבית הכנסת, וקוראין שבעה ויוצאין; ולא יטילו בשוק, אלא יושבין משפחות משפחות דוין [מצטערים] כל היום.

הלכות אבל פרק י

א. השבת עולה למנין אבילות. ואין אבילות בשבת אלא בדרבים שבעצמה, כגון צטיפת [- כיסוי] הראש, ותשמיש המטה, ורחיצה בחמין. אבל דברים שבגלוי, אינו נוהג בהן אבילות, אלא לובש מנעליו, וזוקף את המטה, ונותן שלום לכל אדם. ואם יש לו בגד - מחליף, ולא ילבש בגד קרוע בשבת, אפילו על אביו ועל אמו; ואם אין לו להחליף, מחזיר את הקרע לאחוריו.

ב. מאימתי זוקפים את המטות בערב שבת? מן המנחה ולמעלה; ואף על פי כן, לא ישב עליה עד שתחשך. ואף על פי שלא נשתיר לו אלא יום אחד, חוזר וכופה אותן במוצאי שבת.

ג. הרגלים, וכן ראש השנה ויום הכפורים - אין דבר מדברי אבילות נוהג בהן. וכל הקובר את מתו אפילו שעה אחת קדם הרגל או קדם ראש השנה ויום הכפורים - בטלה ממנו גזרת שבעה. נמצא מונה לאחר ראש השנה ויום הכפורים שלשה ועשרים יום. ולאחר הפסח, מונה ששה עשר יום; שהרי בטלה ממנו גזרת שבעה, ושבעת ימי החג - הרי ארבעה עשר. וכן אם קבר מתו קדם עצרת, מונה אחריה ששה עשר יום; אף על פי שהוא יום אחד, הרי היא רגל ועולה לשבעת ימים.

ד. קבר את מתו קדם חג הספות, מונה אחר החג תשעה ימים בלבד; שהרי שמיני רגל בפני עצמו, ונמצא יום טוב הראשון מפסיק שבעה, ושבעת ימי החג, ושמיני של חג רגל אחד - הרי אחד ועשרים יום.

ה. הקובר את מתו שבעת ימים קדם רגל מן הרגלים, או קדם ראש השנה ויום הכפורים - בטלה ממנו גזרת שלשים. ומתיר לספד ולכבס בערב יום טוב או בערב יום הכפורים, שמקצת היום ככלו; ואינו מונה לאחריהם כלום. ואם על אביו ועל אמו הוא מתאבל - אפילו מתו קדם הרגל בשלשים יום - אינו מגלח עד שישלח פרע [- שער רב], או עד שיגיעו בו חביריו; ואין הרגלים מפסיקין דבר זה.

ו. חל ששי שלו בערב הרגל, ואין צריך לומר חמישי או שלישי - אינו מגלח, ולא בטלה ממנו אלא גזרת שבעה בלבד. ואינו מתיר לרחץ ולסוך, ולא לעשות מלאכה, עד שיכנס יום טוב; ויום טוב מפסיק שאר השבעה. ולאחר יום טוב, משלים שלשים מיום המיתה, ואסור בהם בכל החמשה דברים.

ג. אין מניחין ספר תורה על מִשְׁתֵּי חֶכֶם, ואין מְשַׁנִּין [מעבירים] אותו מִמִּשְׁתֵּי לְמִשְׁתֵּי, ואין מוֹצִיאִין מִשְׁתֵּי אֶלָּא דְרֹךְ פְּתָחִים, לא שִׁשְׁלָשְׁלוּ אוֹתָהּ דְרֹךְ גַּג, וּבִשְׁאֵר הָעָם, מִתֵּר לַעֲשׂוֹת.

ד. אין פּוֹחֲתִין מִשְׁבָּעָה מִצְעָדוֹת וּשְׁבָעָה מוֹשְׁבוֹת לִמַּת [בְּחֻזָּה מִהַקְבֻּרָה]; ואין עוֹשִׂין מִצְעָד וּמוֹשֵׁב בְּפָחוֹת מִעֲשָׂרָה, ואין עוֹשִׂין אֶלָּא בְּקִרְוִים. ואין עוֹשִׂין אֶלָּא בְּיוֹם רִאשׁוֹן, וּבְבֵית הַקְּבָרוֹת, וּבְמָקוֹם שְׁנֵהֶגוּ. בְּצִד עוֹשִׂין בְּמָקוֹם שְׁנֵהֶגוּ? מִצְעָדִין שָׂרָר הַקְּרֹבִים וּבְנֵי מִשְׁפָּחָה שְׂאִינָן בְּנֵי אָבִל, וְאוֹמְרִין לְפָנֵיהֶם דְּבָרֵי קִינּוֹת וְכִיּוֹצָא בָּהֶן; וְאַחֲרֵי כֵן אוֹמְרִין: 'שְׁבוּ, יְקָרִים, שְׁבוּ'! וְאוֹמְרִין לְפָנֵיהֶם דְּבָרִים אַחֲרִים כְּשֶׁהֵן יוֹשְׁבֵינָן; וְאַחֲרֵי כֵן אוֹמְרִין: 'עֲמִדוּ, יְקָרִים, עֲמִדוּ'! וְאוֹמְרִין כְּשֶׁהֵם עוֹמְדִין. וְחֻזָּר וְאוֹמֵר כֵּן שְׁבָעָה פְּעָמִים.

ה. בְּדֶרֶךְ שְׁעוֹשִׂין מִצְעָד וּמוֹשֵׁב לְאַנְשִׁים בְּמָקוֹם שְׁנֵהֶגוּ, כֵּן עוֹשִׂין לְנָשִׁים; וּמִסְפִּידִין אֶת הַנָּשִׁים כְּאַנְשִׁים בְּכָל מָקוֹם. אָבִל אֵין מְנִיחִין מִשְׁתֵּי הָאִשָּׁה בְּרָחוֹב לְעוֹלָם, שְׁנֵה גִנְאֵי לְאִשָּׁה; אֶלָּא סְמוּךְ לְמִיתָתָהּ, קְבוּרָתָהּ.

ו. הַמִּלְקֻט עֲצָמוֹת - אֵין אוֹמְרִים עֲלֵיהֶן קִינּוֹת וְנֵהִי, וְלֹא בִרְכַּת אֲבָלִים, וְלֹא תַנְחוּמֵי אֲבָלִים. אָבִל אוֹמְרִין עֲלֵיהֶם דְּבָרֵי שִׁבְחָה לְהַקְדֹּשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְדְבָרֵי כְבוֹדִים.

ז. הַמִּפְנֵה אֲרוֹנוֹ שֶׁל מֵת מִמָּקוֹם לְמָקוֹם - אִם שָׁדְרוּ שֶׁל מֵת קִינּוֹ - עוֹמְדִין עָלָיו בְּשׂוּרָה, וְאוֹמְרִים עָלָיו בִּרְכַּת אֲבָלִים וְתַנְחוּמֵי אֲבָלִים, וּמִסְפִּידִין אוֹתוֹ, אִף עַל פִּי שְׁהַעֲבִירוּהוּ לְאַחֵר שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ, וְאִם אֵין שָׁדְרוּ קִינָתָה - אֵין מִסְפִּידִין אוֹתוֹ, ואֵין עוֹמְדִין עָלָיו בְּשׂוּרָה, ואֵין אוֹמְרִין עָלָיו לֹא בִרְכַּת אֲבָלִים וְלֹא תַנְחוּמֵי אֲבָלִים. וְאִלּוּ הֵן בִּרְכַּת אֲבָלִים? - דְּבָרִים שְׂאוֹמְרִים בְּבֵית הָאָבִל; תַנְחוּמֵי אֲבָלִים - שְׂאוֹמְרִין בְּשׂוּרָה.

ח. הַמִּלְקֻט עֲצָמוֹת אֲבָיו וְאִמּוֹ - הֵרִי זֶה מִתְּאָבֵל עֲלֵיהֶם כָּל הַיּוֹם כָּלוּ; וְלַעֲרֵב אֵין מִתְּאָבֵל, אֲפִלּוּ צְרוּרִין לוֹ בְּסִדְנוֹ. ואֵין אוֹמְרִין עֲלֵיהֶם קִינּוֹת.

ט. אֵין מִסְפִּידִין אֶת הַקִּטְנִים. וְכֵן בְּמָה שְׁנֵים יִהְיֶה רְאוּי לְהַסְפִּד? בְּנֵי עֲנִיִּים אוֹ בְּנֵי זְקֵנִים - בְּנֵי חֲמֵשׁ, וּבְנֵי עֲשָׂרִים - בְּנֵי שֵׁשׁ; אֶחָד זְכָרִים וְאֶחָד נְקִיבוֹת.

י. תִּינוּק שְׂמַת - כָּל שְׁלֹשִׁים יוֹם - יוֹצֵא בְּחִיק [בִּידִים], וְנִקְבֵּר בְּאִשָּׁה אַחַת וּבְשְׁנֵי אֲנָשִׁים; אָבִל לֹא בְּאִשָּׁה אֶחָד וּבְשְׁנֵי נָשִׁים, מִפְּנֵי הַחִידוּר. ואֵין עוֹמְדִין עָלָיו בְּשׂוּרָה, ואֵין אוֹמְרִין עָלָיו בִּרְכַּת אֲבָלִים, וְלֹא תַנְחוּמֵי אֲבָלִים. בֵּן שְׁלֹשִׁים יוֹם גְּמוּרִים - יוֹצֵא בְּגִלוֹסְקָמָא [- אַרוֹן] קִטְנָה הַנִּשְׁטֶלֶת בְּאַגְפִּים [- בְּזִרְעוֹת], וְעוֹמְדִין עָלָיו בְּשׂוּרָה, וְאוֹמְרִין עָלָיו בִּרְכַּת אֲבָלִים וְתַנְחוּמֵי אֲבָלִים. בֵּן שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ, יוֹצֵא בְּמִשְׁתֵּי.

יא. כָּל הַיּוֹצֵא בְּמִשְׁתֵּי, רַבִּים מְצַהֲבִין [- מַצְטַעֲרִים] עָלָיו; וְכָל שְׂאִינָו יוֹצֵא בְּמִשְׁתֵּי, אֵין רַבִּים מְצַהֲבִין עָלָיו. וְכָל הַנִּקְבֵּר [- מוֹכֵר] לְרַבִּים, רַבִּים מִתְּעַסְקִין בּוֹ; וְכָל שְׂאִינָו נִקְבֵּר לְרַבִּים, אֵין הַרְבֵּים חִיבִין לְהַתְּעַסֵּק בּוֹ. וּמָקוֹם שְׁנֵהֶגוּ נָשִׁים לְצִאָתָהּ לְפָנֵי הַמִּשְׁתֵּי, יוֹצֵאֹת לְפָנֵי הַמִּשְׁתֵּי; לְאַחֲרֵי הַמִּשְׁתֵּי, יוֹצֵאֹת לְאַחֲרֵי הַמִּשְׁתֵּי.

ה. אֵיזָה הוּא עֲנוּי? - שְׁכָלָן עֲנוּת [דְּבָרֵי הַסּוּד] כְּאַחַת. קִינָה - אַחַת אוֹמְרָה, וְכָל עֲנוּת אַחֲרֶיהָ, שְׁנֵהֶגוּ: "וְלִמְדָנָה בְּנִתְיָכֶם נְהִי, וְאִשָּׁה רְעוּתָהּ קִינָה". בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֵׁאֵר הָעָם שְׂמַתוֹ. אָבִל תַּלְמִיד חֲכָמִים שְׂמַת - סוֹפְדִין אוֹתוֹ בְּמוֹעֵד, ואֵין צָרִיךְ לוֹמַר בְּחֻזָּה וּפּוֹרִים וְרָאשֵׁי חֲדָשִׁים; אָבִל לֹא בְּיוֹם טוֹב שְׁנִי. ואֵין סוֹפְדִין אוֹתוֹ בְּיָמִים אֵלּוּ, אֶלָּא בְּפָנֵיו; נִקְבֵּר, אֲסוּרִין בְּסִפְד. וְיוֹם שְׂמוּעָתוֹ, בְּפָנָיו הוּא; וְסוֹפְדִין אוֹתוֹ אִף עַל פִּי שְׂהִיא רְחוּקָה.

ו. לֹא תַעֲזוֹר אִשָּׁה עַל מֵת שְׁלָה [- עִי' ס'טו] שְׁלֹשִׁים יוֹם קֹדֶם לְחָג, כְּדֵי שְׁלֹא יָבוֹא הַחָג וְהֵם דְּוָים [- מַצְטַעֲרִים]; שְׂאִין הַמֵּת מִשְׁתַּכֵּחַ מִן הַלֵּב שְׁלֹשִׁים יוֹם. בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּמַת יָשָׁן; אָבִל אִם מֵת בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם סְמוּךְ לְחָג, מְעוֹרֶרָה.

ז. שְׁבָעַת יְמֵי הַחַתָּנוּת, הֵרִי הֵן כְּרָגֵל. וְיָמֵי שְׂמַת לוֹ מֵת בְּתוֹךְ יְמֵי הַמִּשְׁתֵּי - אֲפִלּוּ אֲבָיו וְאִמּוֹ - מִשְׁלִים יְמֵי הַשְׁמָחָה, וְאַחֲרֵי כֵן נוֹהֵג שְׁבָעַת יְמֵי אֲבָלוֹת; וּמוֹנֶה הַשְׁלֹשִׁים מֵאַחֲרֵי שְׁבָעַת יְמֵי הַשְׁמָחָה.

ח. הַכִּין כָּל צְרִיכֵי הַסְּעוּדָה וְאִפְּהָ פֶתוּ וְטָבַח טָבָחוֹ, כְּדֵי שְׁיִכְנְסוּ לְשִׁמְחָה, וְיָמֵת לוֹ מֵת קֹדֶם שְׁיִכְנְסוּ לְשִׁמְחָה - אִם לֹא נָתַן מֵיָם עַל גְּבִי בֶּשֶׂר - מוֹכֵר הַבֶּשֶׂר וְהַפֶּת, וְנוֹהֵג שְׁבָעַת יְמֵי אֲבָלוֹת; וְאַחֲרֵי כֵן נוֹהֵג שְׁבָעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֵּי. וְאִם נָתַן מֵיָם עַל גְּבִי בֶּשֶׂר, שְׁהִרִי אֵי אֲפִשֵּׁר לְמַכֵּר אוֹתוֹ - מְכַנִּיסִין אֶת הַמֵּת לְחֹדֶר, וְאֶת הַחֶתֶן וְאֶת הַכֶּלֶה לְחֶפְהָ, וּבּוֹעֵל בְּעִילַת מִצְוָה, וּפּוֹרֵשׁ. וְנוֹהֵג שְׁבָעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֵּי, וְאַחֲרֵי כֵן נוֹהֵג שְׁבָעַת יְמֵי אֲבָלוֹת. וְכָל אוֹתֵם הַיָּמִים, נוֹהֵג בְּדְבָרִים שְׁבָעָנָה כְּשִׁבְתָּ; לְפִיקָה, הוּא יָשָׁן בֵּין הָאֲנָשִׁים, וְהִיא יָשָׁנָה בֵּין הַנָּשִׁים, כְּדֵי שְׁלֹא יִשְׁמַשׁ מִשְׁתֵּי. ואֵין מוֹנְעִין תְּכַשִּׁיטִין מִן הַכֶּלֶה כָּל שְׁלֹשִׁים יוֹם. הֵיךְ בְּמָקוֹם שְׂאִפְשֵׁר לְמַכֵּר הַבֶּשֶׂר, אִף עַל פִּי שְׁנָתָן עָלָיו מֵיָם - מוֹכֵר, וְנוֹהֵג אֲבָלוֹת תַּחֲלָה; הֵיךְ בְּמָקוֹם שְׂאִי אֲפִשֵּׁר לְמַכֵּר הַבֶּשֶׂר, אִף עַל פִּי שְׁלֹא נָתַן עָלָיו מֵיָם - נוֹהֵג שְׁבָעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֵּי תַּחֲלָה. בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשְׂמַת אֲבָיו שֶׁל חֶתֶן אוֹ אִמָּה שֶׁל כֶּלֶה, שְׂאִם יִפְסִידוּ סְעוּדָה זוֹ, אֵין לָהֶם מִי שְׁיִטְרַח לָהֶם. אָבִל אִם מֵת אֲבִיהָ שֶׁל כֶּלֶה, אוֹ אִמּוֹ שֶׁל חֶתֶן, אוֹ שְׂאֵר קְרֹבִיָּהֶם - נוֹהֵגִין שְׁבָעַת יְמֵי הָאָבִל תַּחֲלָה, וְאַחֲרֵי כֵן תִּכְנַס לְחֶפְהָ, וְיִנְהֲגוּ שְׁבָעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֵּי.

יום רביעי

הלכות אבל פרק יב

א. הַהֶסְפֵּד, כְּבוֹד הַמֵּת הוּא; לְפִיקָה, כּוֹפִין אֶת הַיּוֹרְשִׁין לְתֵן שֹׁכֵר הַמְּקוֹנְנִים וְהַמְּקוֹנְנוֹת [- ס'טו] וְסוֹפְדִין אוֹתוֹ. וְאִם צָוָה: 'אֵל תִּסְפְּדוּהוּ', אֵין סוֹפְדִין אוֹתוֹ. אָבִל אִם צָוָה שְׁלֹא יִקְבֵּר - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ; שְׁהַקְבֻּרָה מִצְוָה, שְׁנֵהֶגוּ: "כִּי קְבוּרָה תִּקְבְּרוּהוּ".

ב. כָּל הַמִּתְעַצֵּל בְּהֶסְפֵּדוֹ שֶׁל חֶכֶם, אֵינוֹ מְאָרִיךְ יָמִים. וְכָל הַמִּתְעַצֵּל בְּהֶסְפֵּד אֶדָם בֶּשֶׂר, רְאוּי לְקַבְּרוֹ בְּחִיָּו; וְכָל הַמּוֹרִיד דְּמָעוֹת עַל אֶדָם בֶּשֶׂר, הֵרִי שִׁכְרוֹ עַל כֵּן שְׂמוֹר אֲפִלּוּ הַקְדֹּשׁ בְּרוּךְ הוּא.

יותר משלשים יום - שאין לנו גדול ממשה רבנו, וכתוב: "ויתמו ימי כבי אכל משה". וכן אין מספידין יתר על שנים עשר חדש - אין לנו בתכמה גדול מרבנו הקדוש, ושנים עשר חדש נספד. וכן חכם שבאה שמועתו לאחר שנים עשר חדש, אין סופדין אותו.

יא. אל יתקשה אדם על מתו יתר מדי [באבלות] - שנאמר: "אל תכבדו למת, ואל תגדו לו", כלומר: יתר מדי; שזה הוא מנהגו של עולם, והמצער עצמו על מנהג העולם, הרי זה טפש. אלא כיצד יעשה? שלשה לבכי, שבזה להספד, שלשים יום לתפלת ולשאר התפלה.

יב. כל מי שלא מתאבל כמו שצונו חכמים, הרי זה אכזרי; אלא יפחד וידאג ויפשפש במעשיו, ויחזיר בתשובה. ואחד מבני חבונה שמת, תדאג כל החבונה בלה. כל שלשה ימים הראשונים, יראה את עצמו כאלו חרב מנחת לו על כתפו; משלשה ועד שבועה, מנחת בקרן זוית; מכאן ואילף, עוברת כנגדו בשוק. כל זה כדי להקנין עצמו לחזר [בתשובה], ויעזר משנתו, והרי הוא אומר: "הפית אתם ולא חלו"; מפלל, שצריך להקנין ולחול.

הלכות אבל פרק יד

א. מצות עשה של דבריהם לבקר חולים, ולנחם אבלים, ולהוציא המת, ולהקניס הפלה [לחופה], ולילות האורחים, ולעסוק בכל צרכי הקבוצה, לשאת על הכתף, ולילף לפניו, ולספד, ולחפר, ולקבר; וכן לשמח החתן והפלה, ולסעודם בכל צרכיהם. ואלו הם גמילות חסדים שבגופו, שאין להן שעור. אף על פי שכל מצוות אלו מדבריהם, הרי הם בכלל "ואהבת לרעך כמוך". כל הדברים שאמרה רוצה שיעשו אותם לך אחרים, עשה אותם לאחריך בתורה ובמצוות.

ב. שכר הלווי [של אוח] מרבה מן הכל; והוא החק שחקקו אברהם אבינו, ודרך החסד שנהג בה - מאכיל עובדי דרכים, ומשקה אותם, ומלנה אותם. וגדולה הנסות אורחים מהקבלת פני שכניה, שנאמר: "ויבא, והנה שלשה אנשים". ולווי, יותר מהנסותם; אמרו חכמים: 'כל שאינו מלנה, כאלו שופך דמים'.

ג. [בי"ד] - כופין ללויה, בדרך שכופין לצדקה. ובית דין היו מתקנין שלוחין ללוות אדם העובר ממקום למקום; ואם נתעצלו בדבר זה, מעלה עליהם הכתוב כאלו שפכו דמים. אפלו המלנה את חברו ארבע אמות בעיר, יש לו שכר מרבה. וכמה הוא שעור הלויה שחייב אדם בה? הרב לתלמיד, עד עבודה של עיר [ע' אמה מחוץ לעיר]; והאיש לחברו, עד תחום השבת. והתלמיד לרב, עד פרסה; ואם היה רבו מבקש, עד שלש פרסאות.

ד. בקור חולים - מצוה על הכל; אפלו גדול מבקר את הקטן. ומבקרין פעמים הרבה ביום; וכל המוסיף, הרי זה משבח - ובלבד שלא יטריח. וכל המבקר את החולה, כאלו נטל חלק מחליו, והקל מעליו; וכל שאינו מבקר, כאלו שופך דמים.

יב. העבדים והשפחות [הכנענים] - אין מספידים אותם, ואין עומדין עליהם בשורה; ואין אומרים עליהם ברכת אבלים, ולא תנחומי אבלים, אלא אומרין לו בשם שאומרין לו על שורו ועל חמורו שמת: 'המקום ימלא חסרונך'.

הלכות אבל פרק יג

א. כיצד מנחמין את האבלים? אחר שקוברין את המת, מתקבצין האבלים ועומדין בצד בית הקברות, וכל המלוין את המת עומדין סביב להם, שורה לפני שורה, ואין שורה פחותה מעשרה, ואין אבלים מן המנין.

ב. האבלים עומדין לשמאל המנחמין, וכל המנחמין באין אצל האבלים אחד אחד, ואומרים להן: 'תנחמו מן השמים'; ואחר כך הולך האבל לביתו. ובכל יום ויום משבצת ימי אבלות, באין בני אדם לנחמו, בין שבאו פנים חדשות [שלא ניחמוהו], בין שלא באו.

ג. האבל מסב בראש; ואין המנחמין רשאים לישוב אלא על גבי קרקע, שנאמר: "וישב אתו לארץ". ואין רשאים לומר דבר, עד שיפתח האבל תחלה - שנאמר: "ואין דבר אליו דבר", וכתוב: "אחרי כן פתח איוב את פיהו, ויקלל את יומו ויען אלפיפו". וכיון שנגע ראשו - שוב אין המנחמין רשאים לישוב אצלו, שלא יטריחוהו יותר מדי.

ד. מת שאין לו אבלים להתנחם - באים עשרה בני אדם בשריו, ויושבין במקומו כל שבועת ימי האבלות, ושאר העם מתקבצין עליהם. ואם לא היו שם עשרה קבועין בכל יום ויום - מתקבצין עשרה משאר העם, ויושבין במקומו. **ה.** הכל חייבין לעמוד בפני נשיא [כשנכנס לביהמ"ד], חוץ מאכל וחולה; ולכל העומד מפניו אומר אדם: 'שב', חוץ מאכל וחולה - שמשמע: 'שב באכלו, ישוב בחליו'.

ו. מבקדין [מטאטאים] ומקבצין [שוטפים] בבית האבל, ומדיחין קערות וכוסות וקיתונות [כדים] וצלוחיות, ומדליקין את הנרות; אבל אין מביאין שם לא את המגמר [קטורת], ולא את הבשמים.

ז. אין מוליכין לבית האבל המאכל שמכרין בו [מאכילים ביום הראשון לאבל], לא בכלי כסף ולא בכלי שעם [מעץ אלון] וכיוצא בהן; אלא בכלי נסרים של ערבה קלופה וכיוצא בהן, שלא לביש את מי שאין לו. ואין משקין בזכוכית לבנה אלא בצבועה, שלא לביש את העניים שאין יינותיהן טובות.

ח. אין שותין בבית האבל יתר על עשרה כוסות לכל אחד ואחד - שלשה קדם אכילה, ושלשה בתוך אכילה, וארבעה אחר אכילה; ולא יוסיף, שמא ישתכר.

ט. אין אומרין שמועה [הלכה] והגדה בבית האבל, אלא יושבין דוין [מצטערים]. וכן אין אומרין בפני המת, אלא דברים [צרכים] של מת; אבל לעסוק בדברי תורה בפניו, או בבית הקברות - אסור.

י. אין בוכין על המת יתר על שלשה ימים, ואין מספידין יתר על שבועה. במה דברים אמורים? בשאר העם. אבל תלמידי חכמים, הכל לפי רב חכמתו; ואין בוכין עליהן

יט. נָפֶשׁ [ציון] שְׁנַעֲשָׂה לְשֵׁם חַי [לכשימות], וְרָמָה בּוֹ הַמֵּת, וְהוֹסִיף בּוֹ דִּימוּס [שורת אבנים] אֶחָד לְשֵׁם הַמֵּת - אֵף עַל פִּי שְׁפָנָה הַמֵּת, הַכֹּל אֲסוּר בִּהְנִיָּה; וְאִם הִפִּיר אֶת הַתּוֹסֶפֶת - חוֹלֵץ אוֹתָהּ, וְהִשָּׂאָר מִתָּר. נַעֲשֶׂה לְשֵׁם הַמֵּת - בֵּינוֹן שֶׁהִטַּל בּוֹ הַמֵּת - נֶאֱסָר, אֵף עַל פִּי שְׁפָנָהּ.

כ. הַבּוֹנֶה קֶבֶר לְאָבִיו, וְהֵלֵךְ וַיִּקְבְּרוּ בְּקֶבֶר אֲחֵר - הִרִי זֶה לֹא יִקְבְּרוּ בּוֹ מֵת אֲחֵר עוֹלָמִית; וְהִקְבְּרוּ הִזָּה אֲסוּר בִּהְנִיָּה, מִפְּנֵי כְבוֹד אָבִיו.

כא. הַמֵּת אֲסוּר בִּהְנִיָּה כְּלוּ, חוּץ מִשְׁעָרוֹ - שֶׁהוּא מִתָּר בִּהְנִיָּה, מִפְּנֵי שְׁאִינוֹ גּוֹפּוֹ. וְכֵן אֲרוֹנוֹ וְכָל תַּכְרִיכָיו - אֲסוּרִין בִּהְנִיָּה. אֲבָל בָּלִים [בגדים] הַמוֹכְנִים לְתַכְרִיף, לֹא נֶאֱסָרוּ בִּהְנִיָּה; אֲפֹלוּ אֲרָג בְּגָד לִמֵּת - לֹא נֶאֱסָר עַד שְׁיָגִיעַ בַּמָּטָה הַנִּקְבָּרֶת עִמּוֹ, שְׁאִין הַהִזְמָנָה [- הַכְנָה] אוֹסֶרֶת.

כב. כָּל הַפְּלִים שְׂזוּרְקִין עַל הַמֵּת עַל הַמָּטָה הַנִּקְבָּרֶת עִמּוֹ - אֲסוּרִין בִּהְנִיָּה, [גזירה] - שְׁלֹא יִתְחַלְּפוּ בְּתַכְרִיכֵין.

כג. הָיוּ אָבִיו וְאִמּוֹ מְזוּרְקִין בָּלִים בְּחֻמָּתָם עַל הַמֵּת, מִצָּנָה עַל אֲחֵרִים לְהַצִּילָם; וְאִם הִגִּיעוּ לַמָּטָה הַנִּקְבָּרֶת, אִין מִצִּילִין אוֹתָם.

כד. מְלַמְּדִין אֶת הָאָדָם שְׁלֹא יִהְיֶה חִבְּלוֹן, וְלֹא יִפְסִיד אֶת הַפְּלִים וְיִשְׁלִיכֵם לַחֲבֵלָה. מוֹטֵב לִתֵּן אוֹתוֹ לַעֲנִיִּים, וְאֵל יִשְׁלִיכֵם לְרָמָה וְתוֹלְעָה. וְכָל הַמַּרְבֵּה בָּלִים עַל הַמֵּת, עוֹבֵר מִשּׁוּם כָּל תַּשְׁחִית.

כה. מְלָךְ שְׁמֵת - עוֹקְרִין [גידו פרטותיו של] סוֹס שֶׁהָיָה רוֹכֵב עָלָיו, וְעוֹגֵלָה שֶׁהָיָה מוֹשְׁכָת בְּקֶרֶן שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב בּוֹ; מִנְּשֵׁר [חותך] פְּרִסוֹתֶיהָ מִן הָאֲרֻכָּה וּלְמָטָה, מְקוֹם שְׁאִין עוֹשָׂה אוֹתָהּ טְרֵפָה. וּמוֹשִׁיבִין יִשְׁיִכָּה עַל קֶבֶר שְׂבַעַת יָמִים - שְׁנֶאֱמַר: "וְכָבוֹד עָשׂוּ לוֹ בְּמוֹתוֹ", זֶה שֶׁהוֹשִׁיבוּ יִשְׁיִכָּה עַל קֶבֶר. וְנִשְׂאִי שְׁמֵת, אִין מְבַטְלִין יִשְׁיִכָּתוּ יִתָּר עַל שְׁלֹשִׁים יוֹם.

כו. מְלָךְ אוֹ נִשְׂאִי שְׁמֵת - יֵשׁ לָהֶם לְשֵׁרֶף מִשְׁתּוֹ, וְכָל כְּלִי תַשְׁמִישׁוֹ; וְאִין בְּזָה דְּרָכֵי הָאֱמוּרִי, וְלֹא מִשּׁוּם הַשְׁחָתָה, שְׁנֶאֱמַר: "בְּשָׁלוֹם תָּמוּת, (וּבְמִשְׁרָפוֹת) אֲבוֹתֶיךָ הַמְּלָכִים הָרַאשִׁימִים יִשְׂרָפוּ לָךְ".

בְּרִיף רַחֲמָנָא דְסִינָן

יום חמישי

הַלְכוֹת מְלָכִים וּמְלַחְמוֹת

יֵשׁ בְּכָלֶלֶן שְׁלֹשׁ וַעֲשָׂרִים מִצְוֹת - עֶשֶׂר מִצְוֹת עֲשֶׂה, וְשִׁלֹּשׁ עֲשָׂרָה מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פֶרֶטֶן: (א) לְמִנּוֹת מְלָךְ מִיִּשְׂרָאֵל; (ב) שְׁלֹא יִמָּנֶה מִקְהֵל גָּרִים; (ג) שְׁלֹא יִרְבֶּה לוֹ נָשִׁים; (ד) שְׁלֹא יִרְבֶּה לוֹ סוֹסִים; (ה) שְׁלֹא יִרְבֶּה לוֹ כֶּסֶף וְזָהָב; (ו) לְהַחֲרִים שְׂבַעַת עֲמָמִים; (ז) שְׁלֹא לְהַחֲיוֹת מֵהֶם נֶשְׁמָה; (ח) לְמַחֲוֹת זִרְעוֹ שֶׁל עַמְּלָק; (ט) לְזַכֵּר מֶה שֶׁעָשָׂה עַמְּלָק; (י) שְׁלֹא לְשַׁכַּח מַעֲשֵׂי הָרַעִים וְאִרְכִּיתוֹ בְּדֶרֶךְ; (יא) שְׁלֹא לְשַׁכַּח בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם; (יב) לְשַׁלֵּחַ שְׁלוֹם לְיוֹשְׁבֵי הָעִיר כְּשֶׁצָּרִים עָלֶיהָ, וְלִדְוֹן בָּהּ

ה. אִין מְבַקְרִין אֶת הַחוּלָה, אֲלֹא מִיּוֹם שְׁלִישִׁי וְהַלָּאָה; וְאִם קָפַץ עָלָיו הַחֲלִי, וְהִכְבִּיד - מְבַקְרִין אוֹתוֹ מִיָּד. וְאִין מְבַקְרִין לֹא בְּשִׁלֹּשׁ שָׁעוֹת רִאשׁוֹנוֹת בַּיּוֹם, וְלֹא בְּשִׁלֹּשׁ אַחֲרוֹנוֹת, מִפְּנֵי שֶׁהֵן [- בַּהֵן] מִתְּעַסְקִין בְּצָרְכֵי הַחוּלָה. וְאִין מְבַקְרִין לֹא חוּלִי מַעִים, וְלֹא חוּלִי הָעֵין, וְלֹא מַחֲשִׁי הָרֹאשׁ - מִפְּנֵי שֶׁהִבְקוֹר קָשָׁה לָהֶם.

ו. הַנִּכְנָס לְבַקֵּר אֶת הַחוּלָה - לֹא יוֹשֵׁב לֹא עַל גְּבִי מָטָה, וְלֹא עַל גְּבִי סִפְסָל, וְלֹא עַל גְּבִי פֶסֶא, וְלֹא עַל גְּבִי מְקוֹם גְּבוּהָ, וְלֹא לְמַעַלָּה מִמְּרָאשׁוֹתָיו; אֲלֹא מִתַּעֲטָף, וְיוֹשֵׁב לְמָטָה מִמְּרָאשׁוֹתָיו, וּמְבַקֵּשׁ עָלָיו רַחֲמִים, וְיוֹצֵא.

ז. יִרְאֶה לִי, שְׁנַחֲמַת אֲבֵלִים קוֹדֶמֶת לְבַקְוֹר חוּלִים; שְׁנַחֲמוֹם אֲבֵלִים גְּמִילוֹת חֲסִדִּים עִם הַחַיִּים וְעִם הַמֵּתִים.

ח. מִי שֶׁהָיָה לִפְנֵיו מֵת וְכֵלָה - מַנִּיחַ אֶת הַפְּלָה, וּמִתְּעַסֵּק עִם הַמֵּת; וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "לֵב חֲקָמִים בְּבֵית אָבִל". מֵת וְכֵלָה שְׁנִפְגְּשׁוּ זֶה בְּזֶה בְּדֶרֶךְ, מַעֲבִירִין אֶת הַמֵּת מִלִּפְנֵי הַפְּלָה; וְהַכֹּל עוֹבְרִין מִלִּפְנֵי הַפְּלָה.

ט. מְבַטְלִין תַּלְמוּד תוֹרָה לְהוֹצֵאת הַמֵּת וְלְהַכְנִסָּת הַפְּלָה. בְּמָה דְּבָרִים אֱמוּרִים? בְּשְׁאִין לוֹ כָּל צָרְפוֹ; אֲבָל יֵשׁ לוֹ כָּל צָרְפוֹ, אִין מְבַטְלִין. וְכָל שְׁאִין מִתְּעַסְקִין בְּתַלְמוּד תוֹרָה, חֲכִיבִין לְהַתְּעַסֵּק עִמּוֹ.

י. מֵת אֶחָד בְּעִיר - כָּל בְּנֵי הָעִיר אֲסוּרִין בַּעֲשִׂית מְלָאכָה, עַד שִׁיקְבְּרוּהוּ; וְאִם יֵשׁ לוֹ מִי שִׁיתְּעַסֵּק בְּצָרְכָיו, מִתָּרִין.

יא. תַּלְמִיד חֲקָמִים שְׁמֵת - אֲפֹלוּ הָיוּ עִמּוֹ עַד שְׁשִׁים רַבּוּא, מְבַטְלִין תַּלְמוּד תוֹרָה לְהוֹצֵאתוֹ; הָיוּ שְׁשִׁים רַבּוּא, אִין מְבַטְלִין. וְאִם הָיָה מְלַמֵּד לְאַחֲרִים - אִין לוֹ שְׁעוֹר, אֲלֹא מְבַטְלִין הַכֹּל לְהוֹצֵאתוֹ.

יב. קוֹבְרִין מֵתֵי גוֹיִם, וּמִנְחָמִין אֲבֵלֵיהֶם, וּמְבַקְרִין חוּלֵיהֶם - מִפְּנֵי דְרָכֵי שְׁלוֹם.

יג. בְּתֵי הַקְּבָרוֹת אֲסוּרִין בִּהְנִיָּה. בִּיצֵד? אִין אוֹכְלִין בָּהֶם, וְאִין שׁוֹתִין בָּהֶם, וְאִין עוֹשִׂין בָּהֶם מְלָאכָה, וְלֹא קוֹרִין בָּהֶם [מקרא], וְלֹא שׁוֹנִין בָּהֶם [משנה]. כָּלֵלוּ שֶׁל דְּבָר - אִין גִּאוּתִין [נחנים] בָּהֶם, וְלֹא נוֹהֲגִין בָּהֶם קְלוֹת רֹאשׁ. לֹא יִלָּךְ אָדָם בְּתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁל קֶבֶר, וְתַפְלִין בְּרֹאשׁוֹ, וְסִפֵּר תוֹרָה בְּזִרְעוֹ; וְלֹא יִתְפַּלֵּל שָׁם. וּבִרְחוּק אַרְבַּע אַמּוֹת, מִתָּר. יד. הַמּוֹלִיד עֲצָמוֹת מִמְּקוֹם לְמְקוֹם - לֹא יִתְּנֵם בְּדִיסקָנָא [שק], וְלֹא יַנִּיחֵם עַל גְּבִי הַחֲמוֹר וְיִרְכַּב עָלֵיהֶם; מִפְּנֵי שְׁנוּהָג בָּהֶן מִנְּהַג בְּדִין. וְאִם הָיָה מִתְּרִירָ מִפְּנֵי הַגְּנָבִים אוֹ מִפְּנֵי הַלְּסָטִים - מִתָּר.

טו. אִין מִפְּנִין אֶת הַמֵּת מִקְבֵּר לְקֶבֶר, אֲפֹלוּ מִבּוֹזֵי לְמַכְבָּד; וְאִם הָיָה [הַקֶּבֶר הַמִּיוֹעֵד] בְּתוֹךְ שְׂדֵהוּ [של מת] - מִפְּנֵיהוּ, אֲפֹלוּ מִמְּכַבֵּד לְבּוֹזֵי.

טז. וְאִין קוֹבְרִין מֵת עַל גְּבִי מֵת, וְלֹא שְׁנֵי מֵתִים כְּאֶחָד - שְׁבִיזִין הוּא. וְקָטָן הַיּוֹצֵא עִם אִמּוֹ, נִקְבֵּר עִמָּהּ.

יז. עֶפֶר הַקֶּבֶר אִינוֹ אֲסוּר בִּהְנִיָּה, שְׁאִין קָרַעַע עוֹלָם. נֶאֱסָרֶת; אֲבָל קֶבֶר הַבְּנוּן [- שֶׁבָנוי מִעַל הַקֶּרֶעַע], אֲסוּר בִּהְנִיָּה.

יח. הַבּוֹנֶה קֶבֶר לִמֵּת - לֹא נֶאֱסָר, עַד שִׁיכְנֵס בּוֹ הַמֵּת; אֲפֹלוּ הִטִּיל בּוֹ נֶפֶל, נֶאֱסָר בִּהְנִיָּה.

שנאמר: "ויקח שמואל את פף השמן, ויצק על ראשו - וישקהו". מאחר שמושחין המלך - הרי זה זוכה לו ולבניו לעולם, שהמלכות ירשה להם, שנאמר: "למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל". הניח בן קטן - משמרין לו המלוכה עד שיגדיל, כמו שעשה יהונדע ליואש. וכל הקודם בנחלה, קודם לירשת המלוכה; והבן הגדול, קודם לקטן ממנו. ולא המלכות בלבד, אלא כל השטרות וכל המנויין שבישראל - ירשה לבנו ולבן בנו עד עולם; והוא, שיהיה חכם, ממלא מקום אבותיו בחכמה וביראה. היה ממלא ביראה - אף על פי שאינו ממלא בחכמה - מעמידין אותו במקום אביו, ומלמדין אותו; וכל מי שאין בו יראת שמים - אף על פי שחכמתו מרבה, אין ממנין אותו למנוי מן המנויין שבישראל. כיון שנמשח דוד - זכה בכתר מלכות, והרי המלכות לו ולבניו הזכרים הנשירים עד עולם, שנאמר: "כסאך יהיה נכון עד עולם". ולא זכה אלא לנשירים, שנאמר: "אם ישמרו בניך בריתי". אף על פי שלא זכה אלא לנשירים, לא תפרת המלכות מזרע דוד לעולם; הבטיחו הקדוש ברוך הוא בכך, שנאמר: "אם יעזבו בני בריתי ובמשפטי לא ילכו... ופקדתי בשבט פשעם, ובנגעים עונם, וחסדי לא אסיר מעמו".

ח. נביא שהעמיד מלך משאר שבטי ישראל, והיה אותו המלך הולך בדרך התורה והמצוה, ונלחם מלחמות ה' - הרי זה מלך, וכל מצוות המלכות נהגות בו, אף על פי שעקר המלכות לדוד, ויהיה מבניו מלך; שהרי אחיה השילני העמיד ירבעם, ואמר לו: "והיה, אם (שמוע) תשמע את כל אשר אצוץ וכו', ובניתי לך בית נאמן כאשר בניתי לדוד וכו'"; ואמר לו אחיה השילני: "ולבנו אתן שבט אחד - למען היות ניר לדוד עבדי כל הימים לפני, בירושלים".

ט. מלכי בית דוד - הם העומדים לעולם, שנאמר: "כסאך יהיה נכון עד עולם". אבל אם יעמד מלך משאר ישראל - תפסק המלכות מביתו, שהרי לירבעם נאמר: "אף לא כל הימים".

י. אין מושחין מלכי ישראל בשמן המשחה, אלא בשמן אפרסמון. ואין ממנין אותו בירושלים לעולם, אלא מלך ירושלים מזרע דוד, ואין מושחין בה (בירושלים) אלא זרע דוד.

יא. כשמושחין מלכי בית דוד - אין מושחין אותו, אלא על המעין.

יב. ואין מושחין מלך בן מלך; אלא אם בן היתה שם מחלקת [על מלכותו], או מלחמה [מרננים אחריו] - מושחין אותו, כדי לסלק המחלקת. לפיכך משחו שלמה מפני מחלקת אדניה, ויואש מפני עתליה, ומשחו יהואחז מפני יהונקים אחיו.

הלכות מלכים ומלחמות פרק ב

א. כבוד גדול נהגין במלך, ומשימין לו (- לכבודו) אימה ויראה בלב כל אדם - שנאמר: "שום תשים עליך מלך",

כאשר מפגש בתורה, אם תשלים ואם לא תשלים; (יג) שלא לדרש שלום מעמו ומאב בלבד, כשצרים עליהם; (יד) שלא להשחית אילני מאכל במצור; (טו) להתקין יד שייצאו בו בעלי המחנה להפנות בו; (טז) להתקין יתד לחפר בו; (יז) למשח כהן לדבר באזני אנשי הצבא בשעת המלחמה; (יח) להיות מארש ובונה בגין ונוטע פרס שמחין בקנינו שנה תמימה, ומחזירין אותו מן המלחמה; (יט) שלא לעבר עליהן דבר, ולא יצאו אפלו לצרכי העיר וצרכי הגדוד ודומה לה; (כ) שלא לערץ ולחזר לאחר בשעת המלחמה; (כא) דין יפת תאר; (כב) שלא תמכר יפת תאר; (כג) שלא יכבשנה לעבדות אחר שנגבעלה. ובאור מצוות אלו - בפרקים אלו.

הלכות מלכים ומלחמות פרק א

א. שלש מצוות נצטוו ישראל בשעת בניסתן לארץ - למנות להם מלך, שנאמר: "שום תשים עליך מלך", ולהכרית זרעו של עמלק, שנאמר: "תמחה את זכר עמלק", ולבנות בית הבחירה, שנאמר: "לשכנו תדרשו, ובאת שמה".

ב. מנוי מלך קודם למלחמת עמלק, שנאמר: "אתי שלח ה' למשחק למלך עתה לך והפיתה את עמלק וכו'", והכרתת זרע עמלק קודמת לבנין הבית, שנאמר: "ויהי פי ישוב המלך בביתו, וה' הניח לו מסביב מפל איביו, ויאמר המלך אל נתן הנביא: ראה, אנכי יושב בבית ארזים וגו'". מאחר שהקמת המלך מצוה, למה לא רצה הקדוש ברוך הוא כששאלו מלך משמואל? לפי ששאלו בתרעמת, ולא שאלו לקיים המצוה, אלא מפני שקצו בשמואל הנביא, שנאמר: "כי לא אתך מאסו, כי אתי מאסו וגו'".

ג. אין מעמידין מלך תחלה, אלא על פי בית דין של שבטים וקנים ועל פי נביא - כיהושע שמנהו משה רבנו ובית דינו, וכשאלו ודוד שמנה אותם שמואל הרמתי ובית דינו.

ד. אין מעמידין מלך מקהל גרים, אפלו אחר כמה דורות - עד שתהיה אמו מישראל, שנאמר: "לא תוכל לתת עליך איש נכרי, אשר לא אחיד הוא". ולא למלכות בלבד, אלא לכל שטרות שבישראל - לא שר צבא, ולא שר חמשים או שר עשרה, אפלו ממנה על אמת [תעלת] המים שמחלק ממנה לשדות; אין צריך לומר דין או נשיא, שלא יהא אלא מישראל, שנאמר: "מקרב אחיד תשים עליך מלך" - כל משימות שאתה משים עליך, לא יהיו אלא "מקרב אחיד".

ה. אין מעמידין אשה במלכות - שנאמר: "עליך מלך", ולא מלכה; וכן כל משימות שבישראל, אין ממנין בהם אלא איש.

ו. ואין מעמידין מלך ולא כהן גדול - לא גרע [- מקיז דם], ולא ספר, ולא בלן, ולא ברסי [- מעבד עורות]; לא מפני שהם פסולין, אלא הואיל ואמנותם נקלה [נבחה], העם מזלזלין בהם לעולם. ומשיעשה במלאכה מאלו יום אחד, נפסל.

ז. כשמעמידין המלך - מושחין אותו בשמן המשחה,

ואומר: "אם היום תהיה לעבד לעם הזה". לעולם יתנהג בעונה יתרה - אין לנו גדול ממשה רבנו, והרי הוא אומר: "ונחננו מה". ויסבל טרחם ומשאם ותלנותם וקצפם, "כאשר ישא האמן את הינק". "רוצה קראו הכתוב, "לרעות בעצק עבדו"; ודרכו של רוצה מפרש בקבלה: "כרעה, עדרו ירעה, בורעו קבץ טלאים, ובחיקו ישא; עלות ינהל".

הלכות מלכים ומלחמות פרק ג

א. בעת שישב המלך על כסא מלכותו, כותב לו ספר תורה לשמו יתר על הספר שהניחו לו אבותיו; ומגיהו מספר העזרה, על פי בית דין של שבעים ואחד. אם לא הניחו לו אבותיו ספר, או שאבד - כותב שני ספרי תורות: אחד מניחו בבית גנניו, שהוא מצוה בו ככל אחד מישראל, והשני לא יזוז מלפניו, אלא בעת שיכנס לבית הכסא, או למרחץ, או למקום שאין ראוי לקריאה. יוצא למלחמה והוא עמו, נכנס והוא עמו, יושב בדין והוא עמו, מסב והוא כנגדו - שנאמר: "והיתה עמו, וקרא בו כל ימי חייו".

ב. "לא ירבה לו נשים" - מפי השמועה [ממרע"ה] למדו, שהוא לוקח עד שמונה עשרה נשים, בין הנשים בין הפילגשים [שמייחדן לו ללא כתובה וקידושין], הכל שמונה עשרה; ואם הוסיף אחת, ובעלה - לוקה. ויש לו לגרש, ולשא אחרת תחת זו שגרש.

ג. ולא ירבה לו סוסים אלא כדי מרכבתו; אפלו סוס אחד פנוי להיות רץ לפניו בדרך שעושין שאר המלכים, אסור. ואם הוסיף, לוקה.

ד. ולא ירבה לו כסף וזהב להניח בגנניו ולהתנאות בו או להתנאות בו, אלא כדי שיתן לחילות שלו ולעבדיו ולשמשיו. וכל כסף וזהב שיירבה לאוצר בית ה', ולהיות שם מוכן לצרכי הצבור ולמלחמותם - הרי זה מצוה להרבותו; ואין אסור אלא להרבות לעצמו בבית גנניו, שנאמר: "לא ירבה לו". ואם הרבה, לוקה.

ה. המלך אסור לשנות דרך שכרות, שנאמר: "אל למלכים שתו יין". אלא יהיה עוסק בתורה ובצרכי ישראל ביום ובלילה - שנאמר: "והיתה עמו, וקרא בו כל ימי חייו".

ו. וכן לא יהיה שטוף [להוט] בנשים. אפלו לא היתה לו אלא אחת - לא יהיה מצוי אצלה תמיד כשאר הטפשים, שנאמר: "אל תתן לנשים חילך". על הסרת לבו הקפידה תורה, שנאמר: "ולא יסור לבבו" - שלבו, הוא לב כל קהל ישראל; לפיכך דבקו הכתוב בתורה יתר משאר העם, שנאמר: "כל ימי חייו".

ז. כבד בארנו, שמלכי בית דוד - דנין, ודנין אותן, ומעדין עליהן. אבל מלכי ישראל - גזרו חכמים שלא ידון, ולא דנין אותו, ולא מעיד, ולא מעדין עליו; מפני שלכם גם כן, ויבוא מן הדבר תקלה והפסד על הדת.

ח. כל המורד במלך, יש למלך רשות להרגו. אפלו גזר על אחד משאר העם שילך למקום פלוני ולא הלך, או שלא יצא מביתו ויצא - חייב מיתה; ואם רצה להרגו -

שתהא אימתו עליהם. אין רוכבין על סוסו, ואין יושבין על כסאו, ואין משתמשים בשרכיטו, ולא בכתרו, ולא באחד מכל כלי תשמישו; וכשהוא מת, קלן [- כלי תשמישו] נשרפין לפניו. וכן לא ישתמש בעבדיו ושפחותיו ושמשיו, אלא מלך אחר; לפיכך, אבישג היתה מתרת לשלמה, ואסורה לאדניה.

ב. אבל אשתו של מלך, אינה נבעלת לאחר לעולם; אפלו המלך, אינו נושא אלמנתו או גרושתו של מלך אחר. ג. ואסור לראות אותו כשהוא ערם, ולא כשהוא מסתפר, ולא כשהוא בבית המרחץ, ולא כשהוא מסתפג [מתגבגב]. ואינו חולץ [לאשת אחיו שמת בלא בנים] - שנאמר: "וירקה בפניו", וזה בזיון; ואפלו רצה, אין שומעין לו - שהמלך שמחל על כבודו, אין כבודו מחול. והואיל ואינו חולץ, אינו מיבם; וכן פיון שאי אפשר ליבם את אשתו - כך אין חולצין לה, אלא תשב לעולם בזיקתה [- בקשרה לבעלה]. ד. מת לו מת, אינו יוצא מפתח פלטרין [ארמון] שלו. וכשמכרין [מאכילין] אותו [- ביום הראשון לאבלו] - כל העם מסבין על הארץ, והוא מסב על הדרך. ואם נכנס לעזרה, והיה מורע דוד - ישב; שאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד, שנאמר: "ויבא המלך דוד, וישב לפני ה'". ה. המלך מסתפר בכל יום, ומתקן עצמו, ומתנאה בלבושין מפארים - שנאמר: "מלך בפי תחזינה עיניך". ויושב על כסא מלכות בפלטרין שלו, ומשים כתר בראשו. וכל העם באין אליו בעת שירצה, ועומדין לפניו, ומשתחוים ארצה. אפלו נביא עומד לפני המלך, ומשתחוה לו ארצה - שנאמר: "הנה נתן הנביא; ויבא לפני המלך, וישתחו למלך על (פני) ארצה". אבל כהן גדול אינו בא לפני המלך, אלא אם רצה; ואינו עומד לפניו, אלא המלך עומד לפני כהן גדול - שנאמר: "ולפני אלעזר הכהן יעמד, ושאל לו במשפט האורים". אף על פי כן, מצוה על כהן גדול לכבד את המלך, ולהשיבו, ולעמד מפניו, כשיבוא לו. ולא יעמד המלך לפניו, אלא כשישאל לו במשפט האורים. וכן מצוה על המלך לכבד לומדי התורה, וכשיכנסו לפניו הסנהדרין וחקמי ישראל, יעמד לפניהם, ויושיבם בצדו. וכן היה יהושפט מלך יהודה עושה - אפלו לתלמיד חכמים, היה עומד מכסאו ומנשקו, וקורא לו: "רבי ומרי". במה דברים אמורים? בזמן שיהיה המלך בביתו לבדו הוא ועבדיו, יעשה זה וכיוצא בו בצנעה. אבל בפרהסיא בפני העם - לא יעשה, ולא יעמד מפני אדם, ולא ידבר רכות, ולא יקרא לאדם אלא בשמו, כדי שתהא יראתו בלב הכל.

ו. בדרך שחלק לו הכתוב הכבוד הגדול, וחיב הכל בכבודו - כך צוה להיות לבו בקרבו שפל וחסל [- נבוב], שנאמר: "ולבי חלל בקרבי". ולא ינהג גסות לב בישראל יתר מדי, שנאמר: "לבלתי רום לבבו מאחיו". והיה חונן ומרחם לקטנים וגדולים, יוצא ויבוא בהפציהם ובטובתם, ויחוס על כבוד קטן שבקטנים. וכשמדבר אל כל הקהל בלשון רבים, ידבר רכות - שנאמר: "שמעוני אחי ועמי",

ו. ולוקח השדות והזיתים והכרמים לעבדיו, כשילכו למלחמה ויפשוטו על מקומות אלו, אם אין להם מה יאכלו אלא משם, ונותן דמיהם - שנאמר: "ואת שדותיכם ואת כרמיכם וזיתיכם הטובים יקח, ונתן לעבדיו".

ז. ויש לו מעשר מן הזרעים ומן האילנות ומן הבקמה, שנאמר: "וורעיכם וכרמיכם יעשר וכו' וצאנכם יעשר".

ח. המלך המשיח נוטל מכל הארצות שכובשין ישראל חלק אחד משלש עשרה; ודבר זה, חק לו ולבניו עד עולם.

ט. כל הרוגי המלך, ממונם למלך; וכל הממלכות שכובש, הרי אוצרות המלכים למלך. וישאר הבנה שבוזון - בוזון ונותנין לפנניו, והוא נוטל מחצית בראש; ומחצית הבנה, חולקין אותה. כל אנשי הצבא ביחד עם העם היושבין על הכלים במחנה לשמרה, חולקין בשנה - שנאמר: "כי כחלק הירד במלחמה, וכחלק הישב על הכלים - יחדו יחלקו".

י. כל הארץ שכובש, הרי היא שלו; נותן לעבדיו לאנשי המלחמה כפי מה שיראה, ומניח לעצמו כפי מה שירצה. ובכל אלו הדברים, דיניו דין. ובכל זהיו מעשיו לשם שמים, וזהויה מחשבתו ומגמתו להרים דת האמת, ולמלאות העולם צדק, ולשבר זרוע הרשעים, ולהלחם מלחמות ה' - שאין ממליכין מלך תחלה, אלא לעשות משפט ומלחמה, שנאמר: "ושפטנו מלכנו ויצא לפנניו, ונלחם את מלחמתנו".

הלכות מלכים ומלחמות פרק ה

א. אין המלך נלחם תחלה, אלא מלחמת מצוה. ואיזו היא מלחמת מצוה? זו מלחמת שבועה עממין, ומלחמת צמלק, ועזרת ישראל מיד צר שבא עליהם. ואחר כך נלחם במלחמת הרשות - והיא המלחמה שנלחם עם שאר העמים, כדי להרחיב גבול ישראל ולהרבות בגדלתו ושמו.

ב. מלחמת מצוה - אינו צריך לטל בה רשות מבית דין, אלא יוצא מעצמו בכל עת, וכופה העם לצאת. אבל מלחמת הרשות - אינו מוציא העם בה, אלא על פי בית דין של שבעים ואחד.

ג. ופורץ לעשות לו דרך, ואין ממחין בידו. ודרך המלך - אין לה שעור, אלא כפי מה שהוא צריך; אינו מעקם הדרך מפני פרמו של זה, או מפני שדהו של זה, אלא הולך בשוה, ועושה מלחמתו.

ד. מצות עשה להחרים [לאבד] שבועה עממין, שנאמר: "החרם תחרימם"; וכל שבא לידו אחד מהן, ולא הרגו - הרי זה עובר בלא תעשה, שנאמר: "לא תחיה כל נשמה".

ויכבד אבדו, ואבד זכרם.

ה. וכן מצות עשה לאבד זרע עמלק, שנאמר: "תמחה את זכר עמלק"; ומצות עשה לזכר תמיד מעשיו הרעים ואריכותו, כדי לעזר איבתו [שנאתנו אליו] - שנאמר: "זכור את אשר עשה לך עמלק". מפי השמועה [ממרע"ה] למדו: "זכור" - בפה; "לא תשכח" - בלב, שאסור לשכח איבתו ושנאתו.

יהרג, שנאמר: "כל איש אשר ימרה את פיך וכו'". וכן כל המבזה את המלך, או המחרף אותו - יש למלך רשות להרגו, כשמעי בן גרא. ואין למלך רשות להרג אלא בסיף בלבד. ויש לו לאסר [בבית האסורים] ולהכות בשוטין לכבודו. אבל לא יפקיר ממון; ואם הפקיר, הרי זה גזל. המבטל גזרת המלך בשביל שנתעסק במצוות, אפלו במצוה קלה - הרי זה פסור; דברי הרב ודברי העבד, דברי הרב קודמין. ואין צריך לומר, אם גזר המלך לבטל מצוה, שאין שומעין לו.

י. כל ההורגין נפשות שלא בראיה ברורה, או בלא התראה, אפלו בעד אחד, או שונא שהרג בשגגה - יש למלך רשות להרג אותן, ולתקן העולם כפי מה שהשעה צריכה. והורג רבים ביום אחד, ותולה ומניח תלוין זמנים רבים, להטיל אימה, ולשבר יד רשעי העולם.

יום שישי

הלכות מלכים ומלחמות פרק ד

א. רשות יש למלך לתן מס על העם לצרכיו, או לצרך המלחמות; וקוצב לו מקס [על סחורות], ואסור להכריח מן המקס שלו. ויש לו לגזר, שכל מי שיגנב המקס, ילקח ממונו או יהרג, שנאמר: "ואתם תהיו לו לעבדים", ולהלן הוא אומר: "יהיו לך למס ועבדוך" - מבאן, שנותן מס וקוצב מקס, ודיניו בכל אלו הדברים וכיוצא בהן דין, שכל האמור בפרשת מלך, זוהי בו.

ב. ושולח בכל גבול ישראל, ולוקח מן העם הגבורים ואנשי החיל, ועושה מהן חיל למרפכתו ובפרשיו, ומעמיד מהם עומדים לפנניו. ומעמיד מהם אנשים לרוץ לפנניו, שנאמר: "ושם לו במרפכתו ובפרשיו, ורצו לפני מרפכתו". ולוקח מן היפים שבהם להיות שמשים ועומדים לפנניו, שנאמר: "ואת בחוריכם הטובים ואת חמוריכם" - יקח, ועשה למלאכתו.

ג. וכן לוקח מכל בעלי אמניות כל מה שהוא צריך, ועושין לו מלאכתו, ונותן שכרן. ולוקח כל הבקמות והעבדים והשפחות למלאכתו, ונותן שכרן או דמיהן - שנאמר: "ולחרש חרישו ולקצר קצירו, ולעשות כלי מלחמתו וכלי רכבו וכו' ואת עבדיכם ואת שפחותיכם ואת בחוריכם הטובים ואת חמוריכם" - יקח, ועשה למלאכתו.

ד. וכן לוקח מכל גבול ישראל נשים ופילגשים; נשים, בכתבה וקדושין; ופילגשים, בלא כתבה וקדושין, אלא ביחוד בלבד קונה אותה, ומתרת לו. אבל ההדיוט אסור בפילגש, אלא באמה עברה בלבד אחר יעוד [- מיוחד לו לאשה]. ויש לו לעשות הפילגשים שלוקח לארמונו טפחות ואופות ורקחות [- מיני בשמים], שנאמר: "ואת בנותיכם יקח לרקחות ולטפחות ולאופות".

ה. וכן כופה את הראויין להיות שרים, וממנה אותם שרי אלפים ושרי חמשים - שנאמר: "ולשום לו שרי אלפים ושרי חמשים".

ישראל לא יבאו". כָּשֶׁם שֶׁאָסוּר לְצֵאת מֵהָאָרֶץ לְחוּצָה
לָאָרֶץ - כִּךָּ אָסוּר לְצֵאת מִכָּבֶל לְשָׂאֵר אֲרָצוֹת, שֶׁנֶּאֱמָר:
"כִּבְלָה יוֹבֵאוּ, וְשָׁמָּה (יָמוּתוּ)".

הַלְכוֹת מַלְכִּים וּמִלְחָמוֹת פָּרָק ו

א. אין עוֹשִׂין מִלְחָמָה עִם אָדָם בְּעוֹלָם, עַד שֶׁקִּוְיָאִין לוֹ
לְשָׁלוֹם - אֶחָד מִלְחָמַת הָרְשׁוּת, וְאֶחָד מִלְחָמַת מִצְוָה,
שֶׁנֶּאֱמָר: "כִּי תִקְרַב אֶל עִיר לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ, וְקִרְאתָ אֵלֶיהָ
לְשָׁלוֹם". אִם הִשְׁלִימוּ, וְקִבְלוּ שִׁבְעַת מִצְוֹת שֶׁנִּשְׁצִיטוּ בְּנֵי נֹחַ
עָלֶיהֶן - אֵין הוֹרְגִין מֵהֶם נֶשְׁמָה, וְהָרִי הֵם לְמָס, שֶׁנֶּאֱמָר:
"יִהְיֶה לָּךְ לְמָס, וְעִבְדוּךָ". קִבְלוּ עָלֶיהֶם הַמָּס, וְלֹא קִבְלוּ
הָעִבְדוֹת, אוֹ שֶׁקִּבְלוּ הָעִבְדוֹת, וְלֹא קִבְלוּ הַמָּס - אֵין
שׁוֹמְעִין לָהֶם; עַד שֶׁיִּקְבְּלוּ שְׁנֵיהֶם. וְהָעִבְדוֹת שֶׁיִּקְבְּלוּ -
הֵיא שִׁיחֵיו נִבְזִים וְשִׁפְלִים לְמַטָּה, וְלֹא יִרְמִיאוּ רֹאשׁ
בְּיִשְׂרָאֵל, אֲלֹא יִהְיוּ כְּבוֹשִׁים תַּחַת יָדָם; וְלֹא יִתְּמְנוּ עַל
יִשְׂרָאֵל לְשׁוֹם דְּבַר שֶׁבְּעוֹלָם. וְהַמָּס שֶׁיִּקְבְּלוּ - שִׁיחֵיו
מוֹכְנִים לְעִבְדוֹת הַמֶּלֶךְ בְּגוֹפָם וּמְמוֹנָם, כְּגוֹן בְּנֵן הַחוּמוֹת,
וְחוּזָק הַמִּצְוֹת, וּבְנֵן אֲרָמוֹן הַמֶּלֶךְ וְכוּצָא בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמָר:
"וְזֶה דְּבַר הַמָּס אֲשֶׁר הָעֵלָה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה, לְבָנוֹת אֶת בֵּית
ה' וְאֶת בֵּיתוֹ וְאֶת הַמְּלוּא, וְאֶת חוֹמַת יְרוּשָׁלַיִם וְכוּ' וְאֶת
כָּל עֲרֵי הַמִּסְכָּנוֹת אֲשֶׁר הָיוּ לְשְׁלֹמֹה וְכוּ' וַיַּעַלְם שְׁלֹמֹה
לְמָס עוֹבֵד, עַד הַיּוֹם הַזֶּה. וּמִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא נָתַן שְׁלֹמֹה
עֹבֵד, כִּי הֵם אֲנָשֵׁי הַמִּלְחָמָה, וְעִבְדֵּיו וְשָׂרָיו וְשְׁלִישֵׁיו, וְשָׂרֵי
רִכְבּוֹ וּפָרָשָׁיו".

ב. וְיֵשׁ לְמֶלֶךְ לְהִתְנוּת עִמָּהֶם שִׁיחָה חֲצִי מְמוֹנָם אוֹ
הַקְרָקְעוֹת וְיִנִּיחַ כָּל הַמִּטְלָטְלִין, אוֹ כָּל הַמִּטְלָטְלִין וְיִנִּיחַ
הַקְרָקְעוֹת - כְּפִי מַה שִׁיִּתְּנָה.

ג. וְאָסוּר לְשָׂקֵר בְּבִרְיָתָם וּלְכַזֵּב לָהֶם, אַחֵר שֶׁהִשְׁלִימוּ
וְקִבְלוּ שִׁבְעַת מִצְוֹת.

ד. וְאִם לֹא הִשְׁלִימוּ, אוֹ שֶׁהִשְׁלִימוּ וְלֹא קִבְלוּ שִׁבְעַת
מִצְוֹת - עוֹשִׂין עִמָּהֶם מִלְחָמָה, וְהוֹרְגִין כָּל הַזְּכָרִים
הַגְּדוֹלִים, וּבוֹזְזִין כָּל מְמוֹנָם וְטַפָּם; וְאֵין הוֹרְגִין אִשָּׁה וְלֹא
קֶטֶן - שֶׁנֶּאֱמָר: "וְהַנָּשִׁים וְהַטַּף", זֶה טַף שֶׁל זָכָרִים. בְּמָה
דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּמִלְחָמַת הָרְשׁוּת, שֶׁהֵיא עִם שָׂאֵר
הָאֲמוּת. אֲבָל שְׂבָעָה עֲמָמִין וְעַמְלָק שֶׁלֹּא הִשְׁלִימוּ, אֵין
מִיִּחִין מֵהֶם נֶשְׁמָה, שֶׁנֶּאֱמָר: "כֵּן תַּעֲשֶׂה לְכָל (הָעַמִּים)
וְכוּ' רַק מִצְרֵי הָעַמִּים וְכוּ' לֹא תִחַיֶּה כָּל נֶשְׁמָה". וְכֵן הוּא
אוֹמֵר בְּעַמְלָק: "תִּמְחָה אֶת זָכָר עַמְלָק מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם".
וּמִנֵּיין שֶׁאֵינוֹ מְדַבֵּר אֲלֵא בְּאֵלוֹ שֶׁלֹּא הִשְׁלִימוּ? שֶׁנֶּאֱמָר:
"לֹא הִיָּתָה עִיר אֲשֶׁר הִשְׁלִימָה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, בְּלִיתִּי הַחַיִּי
יִשְׁבִּי גִבְעוֹן; אֶת הַכָּל לָקַחוּ בְּמִלְחָמָה. כִּי מֵאֵת ה' הִיָּתָה,
לְחֹזֶק אֶת לְבָם לְקִרְאָת הַמִּלְחָמָה אֶת יִשְׂרָאֵל, לְמַעַן
הַחֲרִימָם" - מִכָּלֵל שֶׁשָּׁלְחוּ לָהֶם לְשָׁלוֹם, וְלֹא קִבְלוּ.

ה. שְׁלֹשָׁה כְּתָבִים שָׁלַח יְהוֹשֻׁעַ, עַד שֶׁלֹּא נִכְנסוּ לָאָרֶץ.
הָרֹאשׁוֹן שָׁלַח לָהֶם: 'מִי שְׂרוּצָה לְכָרֶת, יִכְרַח; וְחִזּוֹר
וְשָׁלַח: 'מִי שְׂרוּצָה לְהִשָּׁלֵם, יִשָּׁלֵם; וְחִזּוֹר וְשָׁלַח: 'מִי
שְׂרוּצָה לַעֲשׂוֹת מִלְחָמָה, יַעֲשֶׂה'. אִם כֵּן, מִפְּנֵי מַה הִעָרִימוּ
יֹשְׁבֵי גִבְעוֹן [הֵלֵא יִכְלוּ לְהַשְׁלִים עִם יִשְׂרָאֵל]? לְפִי שֶׁשָּׁלַח

ו. כָּל הָאֲרָצוֹת שֶׁכּוֹבְשִׁין יִשְׂרָאֵל בְּמֶלֶךְ עַל פִּי בֵּית דִּין -
הָרִי זֶה כְּבוֹשׁ רִבִּים, וְהָרִי הֵיא כְּאָרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁכּוֹבֵשׁ יְהוֹשֻׁעַ
לְכָל דְּבַר; וְהוּא, שֶׁכּוֹבֵשׁ אַחֵר כְּבוֹשׁ כָּל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל
הָאֲמוּתָה בְּתוֹרָה.

ז. וּמִתָּר לְשָׁכֵן בְּכָל הָעוֹלָם כְּלוּ, חוּץ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
[וְהֵיא]; מִן הַיָּם הַגְּדוֹל הַמַּעֲרָבִי [הַתִּיכוֹן] אֶרְבַּע מֵאוֹת
פָּרָסָה עַל אֶרְבַּע מֵאוֹת פָּרָסָה, כְּנֶגֶד אֶרֶץ כּוּשׁ [אֲתִיּוֹפִיָּה]
וּכְנֶגֶד הַמִּדְבָּר - הַכָּל אָסוּר לְהִתְיָשֵׁב בָּהּ. וּבְשִׁלְשָׁה
מְקוֹמוֹת הִזְהִירָה תוֹרָה שֶׁלֹּא לְשׁוּב לְמִצְרַיִם: "לֹא תִסְפֹּן
לְשׁוּב בְּדֶרֶךְ הַזֶּה עוֹד", "לֹא תִסְיֹף עוֹד לְרִאיוֹתָהּ", "לֹא
תִסְפוּ לְרִאיוֹתָם עוֹד עַד עוֹלָם". וְאֶלְפִסְנֶדְרִיא בְּכָלֵל הָאָסוּר.

ח. מִתָּר לְחִזּוֹר לָאָרֶץ מִצְרַיִם לְסַחֲוֹרָה וּלְפָרָקֻמְטִיָּא,
וּלְכַבֵּשׁ אֲרָצוֹת אַחֲרוֹת; וְאֵין אָסוּר אֲלֵא לְהִשְׁתַּקֵּעַ שָׁם.
וְאֵין לוֹקִין עַל לֹאוֹ זֶה - שֶׁבְּשַׁעֲת הַכְּנִיסָה, מִתָּר הוּא; וְאִם
יִחַשְׁבֵּי לִישָׁב וְלִהְשָׁתַקֵּעַ, אֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה. וְיִרְאֶה לִי, שֶׁאִם
כָּבֵשׁ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֶרֶץ מִצְרַיִם עַל פִּי בֵּית דִּין, שֶׁהֵיא
מִתָּרָה; וְלֹא הִזְהִירָה אֲלֵא לְשׁוּב לָהּ יְחִידִים, אוֹ לְשָׁכֵן בָּהּ
וְהֵיא בֵּיד גּוֹיִם, מִפְּנֵי שֶׁמַּעֲשִׂיהָ מְקַלְקֵלִין יוֹתֵר מִכָּל
הָאֲרָצוֹת, שֶׁנֶּאֱמָר: "כְּמַעֲשֶׂה אֶרֶץ מִצְרַיִם וְכוּ'".

ט. אָסוּר לְצֵאת מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְחוּצָה לָאָרֶץ לְעוֹלָם -
אֲלֵא לְלַמֵּד תּוֹרָה, אוֹ לְשֹׂא אִשָּׁה, אוֹ לְהַצִּיל [מִחוּטוֹן] מִן
הַגּוֹיִם, וְיִחֲזוֹר לָאָרֶץ; וְכֵן יוֹצֵא הוּא לְסַחֲוֹרָה. אֲבָל לְשָׁכֵן
בְּחוּצָה לָאָרֶץ - אָסוּר, אֲלֵא אִם כֵּן חֹזֶק הָרַעַב שָׁם, עַד
שֶׁנַּעֲשֶׂה שְׁוֶה דִּינָר חֲטִין בְּשָׁנֵי דִּינָרִין. בְּמָה דְּבָרִים
אֲמוּרִים? בְּשִׁחֵיו הַמַּעוֹת מִצְוִיּוֹת, וְהַפְּרוֹת בִּיקָר. אֲבָל אִם
הֵיו הַפְּרוֹת בְּזוֹל, וְלֹא יִמָּצֵא מַעוֹת וְלֹא בְּמָה יִשְׁתַּכֵּר,
וְאִבְדָּה פְּרוּטָה מִן הַיָּם - יֵצֵא לְכָל מְקוֹם שִׁמְצָא בּוֹ רוּחַ.
וְאִף עַל פִּי שֶׁמִּתָּר לְצֵאתָ, אֵינָה מַדַּת חֲסִידוּת; שֶׁהָרִי
מִחֲלוֹן וְכִלְיוֹן שְׁנֵי גְדוּלֵי הַדּוֹר הָיוּ, וּמִפְּנֵי צָרָה גְּדוּלָּה
יֵצֵאוּ, וְנִתְחַיְבוּ כְּלִיָּה לְמְקוֹם.

י. גְּדוּלֵי הַחֲכָמִים הָיוּ מְנַשְׁקִין עַל תַּחֲוִמֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל,
וּמְנַשְׁקִין אֲבָנֶיהָ, וּמִתְגַּלְגְּלִין עַל עֲפָרָה; וְכֵן הוּא אוֹמֵר:
"כִּי רָצוּ עִבְדֶּיךָ אֶת אֲבָנֶיהָ, וְאֶת עֲפָרָה יִחַנְנוּ".

יא. אֲמָרוּ חֲכָמִים: כָּל הַשּׁוֹכֵן בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, עֲזוֹנָתוֹ
מִחוּלִין - שֶׁנֶּאֱמָר: "וּבֵל יֹאמַר שָׂכָן, חֲלִיתִי; הָעָם הַיִּשְׁבֵּי
בָּהּ, נִשְׂאָ עוֹן". אֲפִלוּ הֵלֶךְ בָּהּ אֶרְבַּע אֲמוּת, זֹכָה לְחַיִּי
הָעוֹלָם הַבָּא. וְכָל הַקְּבוּר בָּהּ, נִתְכַּפֵּר לוֹ, וּכְאֵלוּ הַמְּקוֹם
שֶׁהוּא בּוֹ מְזַכֵּחַ כְּפָרָה, שֶׁנֶּאֱמָר: "וְכִפֹּר אֲדָמָתוֹ עִמּוֹ".
וּבְכַפְרָנוֹת הוּא אוֹמֵר: "עַל אֲדָמָה טְמֵאָה תָמוּתוּ". וְאֵינוֹ
דוֹמָה קוֹלְטָתוֹ מִחַיִּים, לְמִי שֶׁקוֹלְטָתוֹ לְאַחֵר מִיתָה. וְאִף
עַל פִּי כֵן, גְּדוּלֵי הַחֲכָמִים הָיוּ מוֹלִיכִין אֶת מִיתָתָם לְשָׁם;
צֵא וּלְמַד מֵעֶקֶב אֲבִינוֹ וְיוֹסֵף הַצַּדִּיק.

יב. לְעוֹלָם יְדוֹר אָדָם בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אֲפִלוּ בְּעִיר שְׂרָבָה
גּוֹיִם, וְאֵל יְדוֹר בְּחוּצָה לָאָרֶץ, וְאֲפִלוּ בְּעִיר שְׂרָבָה יִשְׂרָאֵל;
שֶׁכָּל הַיּוֹצֵא לְחוּצָה לָאָרֶץ - כְּאֵלוּ עוֹבֵד עֲבוּדָה זָרָה,
שֶׁנֶּאֱמָר: "כִּי גֵרְשׁוֹנִי הַיּוֹם מִהַסְתַּפַּח בְּנַחֲלַת ה', לֹא־מָר: לָךְ
עֲבַד אֱלֹהִים אַחֲרָיִם". וּבְכַפְרָנוֹת הוּא אוֹמֵר: "וְאֵל אֲדָמָה

מחנה פחותה מעשרה. וכשם שפטרין מכל אלו בהליכתו, כך פטרין בחזירתו.

יד. ואסור להפנות [צרכים] בתוך המחנה, או על פני השדה בכל מקום; אלא מצות עשה לתקן שם דרך מיוחדת להפנות בה, שנאמר: "ויד תהיה לך מחוץ למחנה וכו'".
טו. וכן מצות עשה להיות יתד לכל אחד ואחד, תלויה עם כלי מלחמתו - יצא באותה הדרך, ויחפר בה, ויפנה, ויכסה, שנאמר: "ויתד תהיה לך על אונך וגו'". ובין שיש עמקם ארון [האלוקים], ובין שאין עמקם - כך הם עושים תמיד, שנאמר: "והיה מחנה קדוש".

שבת קודש

הלכות מלכים ומלחמות פרק ז

א. אחד מלחמת מצוה, ואחד מלחמת הרשות - ממנין כהן לדבר אל העם בשעת המלחמה, ומושחין אותו בשמן המשחה; וזה הוא הנקרא 'משוח מלחמה'.

ב. שני פעמים מדבר משוח מלחמה אל העם: אחת בספר [- בגבול] בעת שיוצאין, קדם שיערכו המלחמה - ואמר אליהם: "מי האיש אשר נטע כרם, ולא חללו וגו'"; כשישמע דברי, יחזור מערכי המלחמה. ואחת בערכי המלחמה [- בחזית], ואמר: "אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם".

ג. בעת שעורכין המערכות, והם קרובים להלחם, משוח מלחמה עומד במקום גבוה, וכל המערכות לפניו, ואומר להם בלשון הקדש: "שמע ישראל! אתם קרבים היום למלחמה על איביכם; אל ירף לבבכם, אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם. כי ה' אליהם ההלך עמכם, להלחם לכם עם איביכם, להושיע אתכם". עד כאן משוח מלחמה אומר, וכהן אחר תחתיו משמיע לכל העם בקול רם. ואחר כך אומר משוח מלחמה: "מי האיש אשר בנה בית חדש ולא חנכו - ילף וישב לביתו; פן ימות במלחמה, ואיש אחר יחנכו - ילף וישב לביתו; פן ימות במלחמה, ואיש אחר יחנכו. ומי האיש אשר נטע כרם ולא חללו - ילף וישב לביתו; פן ימות במלחמה, ואיש אחר יחנכו. ומי האיש אשר ארש אשה ולא לקחה - ילף וישב לביתו; פן ימות במלחמה, ואיש אחר יקחנה". עד כאן משוח מלחמה מדבר, והשוטר משמיע לכל העם בקול רם. ואחר כך מדבר השוטר מעצמו ואומר: "מי האיש הירא ורף הלבב"; ושוטר אחר משמיע לכל העם. **ד.** ואחר שחזרין כל החזרין מערכי המלחמה, מתקנין את המערכות, ופוקדים שרי צבאות בראש העם. ומעמידין מאחורי כל מערכה ומערכה שוטרים חזקים ועזים, וכשילין [קדומות] של ברזל בדיהם; וכל המבקש לחזור מן המלחמה - הרשות בידם לקפח את שוקיו, שתחלת נפילה ניסה. כמה דברים אמורים, שמחזירין אנשים אלו מערכי המלחמה? במלחמת הרשות. אבל במלחמת מצוה - הכל יוצאין, אפלו חתן מחדרו וכלה מחפתה.

ה. אחד הבונה בית לשיבתו, ואחד הבונה בית הבקר, בית העצים, בית האוצרות [- תבואה] - הואיל וראוי

להם בכלל, ולא קבלו; ולא ידעו משפטי ישראל, ודמו שאין פותחין להם לשלום. ולמה קשה הדבר לנשיאים, וראו שראוי להפנותם לפי חרב לולי השבועה? מפני שכרתו להם ברית [שהיו חופשיים], והרי הוא אומר: "לא תכרת להם ברית"; אלא היה דינם, שיהיו למס עבדים. והואיל ובטעות נשבעו להם - בדין היה שיהרגו על שהטעו, לולי חלול השם.

ו. עמון ומואב - אין שולחין להם לשלום, שנאמר: "לא תדרש שלומם וטובתם". אמרו חכמים: לפי שנאמר: "וקראת אליה לשלום", יכול עמון ומואב פן? תלמוד לומר: "לא תדרש שלומם". לפי שנאמר: "עמך נשב בקרבך... בטוב לו", יכול עמון ומואב פן? תלמוד לומר: "וטובתם". ואף על פי שאין שואלים בשלומם, אם השלימו מעצמם תחלה, מקבלין.

ז. כשצריך על עיר לתפשה, אין מקיפין אותה מארבע רוחותיה אלא משלש רוחותיה, ומניחין מקום לבורת, ולמי שרוצה להמלט על נפשו, שנאמר: "ויצאבו על מדרך באשר צוה ה' את משה" - מפי השמועה למדו, שכתב צוהו [לצור רק מג' רוחות].

ח. אין קוצצין אילני מאכל שחוץ למדינה, ואין מונעין מהן אמת [תעלת] המים עד שיכשו - שנאמר: "לא תשחית את עצה"; וכל הקוצץ, לוקה. ולא במצור בלבד, אלא בכל מקום, כל הקוצץ אילן מאכל דרך השחתה - לוקה. אבל קוצצין אותו, אם היה מזיק אילנות אחרים, או מפני שמזיק בשדה אחרים, או מפני שדמיו יקרים [לבינו]; לא אסרה תורה, אלא דרך השחתה.

ט. כל אילן סרק - מתר לקץ אותו, ואפלו אינו צריך לו. וכן אילן מאכל שהזקין, ואינו עושה אלא דבר מועט שאינו ראוי לטרף בו - מתר לקצו. וכמה יהיה הזית עושה, ולא יקצנו? רבע הקב זיתים; ודקל שהוא עושה קב תמרים, לא יקצנו.

י. ולא האילנות בלבד, אלא כל המשבר בלים, וקורע בגדים, והורס בנים, וסותם מעין, ומאבד מאכלות דרך השחתה - עובר ב"לא תשחית"; ואינו לוקה, אלא מפת מרדות מדבריהם [מלקות מדבר].

יא. צרין על עירות הגוים בשבת, ועושין עמקם מלחמה בשבת - שנאמר: "עד רדתה", ואפלו בשבת; בין מלחמת מצוה, בין מלחמת הרשות.

יב. כשחונין, חונין בכל מקום. ומי שנהרג במלחמה - במקום שיפל, שם יקבר; קונה מקומו כמות מצוה.

יג. וארבעה דברים פטרו במתנה: אוכלין הדמאי [ספק מעשר]; ופטורין מרחיצת ידים, תחלה; ומביאין כל מיני עצים מכל מקום - ואפלו מצאן תלושין ויבשין, אין מקפדין על כך במתנה. וכן פטורין מלערב ערובי חצרות במתנה, אלא מטלטלין מאהל לאהל ומספה לספה - והוא שיקיפו כל המתנה מחיצה גבוהה עשרה טפחים, כדי שתהיה רשות יחיד, כמו שנתפאר בהלכות שבת. ואין

המלחמה, ישען על מקוה ישראל ומושיעו בעת צרה, וידע שעל יחוד השם הוא עושה מלחמה, וישים נפשו בכפו, ולא יירא ולא יפחד, ולא יחשב לא באשתו ולא בבניו, אלא ימחה זכרם מלבו, ויפנה מכל דבר למלחמה. וכל המתחיל לחשב ולהרהר במלחמה, ומבהיל עצמו - עובר בלא תעשה, שנאמר: "אל ירף לבבכם, אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם". ולא עוד, אלא שכל דמי ישראל תלויין בצנארו; ואם לא נצח ולא עשה מלחמה בכל לבו ובכל נפשו - הרי זה כמי ששפף דמי הכל, שנאמר: "ולא ימס את לבב אחיו כלבבו". והרי מפרש בקבלה: "ארור עושה מלאכת ה' רמיה, וארור מנע חרבו מידם". וכל הנלחם בכל לבו בלא פחד, ותהיה פונתו לקדש את השם בכלבד - מבטח לו שלא ימצא נזק ולא תגיעו רעה, ויבנה לו בית נכון בישראל, ויזכה לו ולבניו עד עולם, ויזכה לחיי העולם הבא, שנאמר: "כי עשה יעשה ה' לאדני בית נאמן, כי מלחמות ה' אדני נלחם, ורעה לא תמצא בך מימיו וכו' והיתה נפש אדני צרורה בצרור החיים, את ה' אלהיך".

הלכות מלכים ומלחמות פרק ח

- א. תלוצי [- חיייל] הצבא - פשיכנסו בגבול הגוים, ויכבשו אותם וישבו מהם - מתר להם לאכל נבלות וטרפות ובשר חזיר וכיוצא בו, אם רעב ולא מצא מה יאכל אלא מאכלות אלו האסורים; וכן שוטה יין נסוף. מפי השמועה למדו: "ובתים מלאים כל טוב" - ערפי חזירים וכיוצא בהם.
- ב. וכן בועל אשה בגיורתה, אם תקפו יצרו. אבל לא יבעל אותה וילך לו, אלא מכניסה לתוך ביתו, שנאמר: "וראית בשביה אשת יפת תאר וכו'". ואסור לבעל אותה ביאה שניה, עד שישאנה.
- ג. אין אשת יפת תאר מתרת אלא בשעת השביה, שנאמר: "וראית בשביה אשת יפת תאר" - בין בתולה, בין בעולה, בין אשת איש; שאין אישות לגוים. "וחשקת", אף על פי שאינה יפה. "בה" - ולא בתורתה; שלא יבעל שתים. "ולקחת לך לאשה" - שלא יקח שתים, יבעל אחת ויניח אחת לאביו או לאחיו. ומנין שלא ילחצנה [- יבעלנה] במלחמה? - שנאמר: "והבאתה", יכניסה למקום פנוי ואחר כך יבעל.
- ד. הנהן מתר ביפת תאר בביאה ראשונה, שלא דברה תורה אלא כנגד היצר; אבל אינו יכול לשא אותה אחר פן, מפני שהיא גיורת.
- ה. וכיצד דין ישראל ביפת תאר? אחר שיבעלנה ביאה ראשונה, והיא בגיורתה - אם קבלה עליה להכנס תחת פנפי השכינה, מטבילה לשם גרות מיד. ואם לא קבלה - תשב בביתו שלשים יום, שנאמר: "ובכתה את אביה ואת אמה ירח ימים"; וכן בוכה על דתה, ואינו מונעה ומגדלת את צפרניה ומגלחת את ראשה, כדי שתתנגנה בעיניו. ותהיה עמו בפית: נכנס ורואה אותה, יוצא ורואה

לדירה; ואחד הבונה, ואחד הלוקח, ואחד שנתן לו במתנה, או היורש - הרי זה חוזר. אבל הבונה בית שער אכסדרה [פרוזדור לבית] ומרפסת [לפני הבית], או בית שאין בו ארבע אמות על ארבע אמות, או הגוזל בית - הרי זה אינו חוזר.

- ו. אחד הנוטע כרם, ואחד הנוטע חמשה אילני מאכל, ואפלו מחמשת מיני מאכל. אחד הנוטע, ואחד המכריף [מכופף ענף ומכסהו בעפר] ואחד המרכיב [אילן באילן] הכרעה והרפעה שהיא חקת בערלה. אחד הלוקח, ואחד היורש, ואחד שנתן לו במתנה. אבל הנוטע ארבעה אילני מאכל, או חמשה אילני סרק, או שגזל כרם - אינו חוזר עליו. וכן כרם של שני שתפין, אין חוזרין עליו.
- ז. אחד המאכס את הבתולה, ואחד המאכס את האלמנה, וכן אם נפלה לו יבמה [אשת אחיו שמת ללא בנים]; ואפלו חמשה אחים, ומת אחד מהם - כלן חוזרין. קדש אשה מעכשו לאחר שנים עשר חדש [- על מנת שיחולו אם לא יחזור בו י"ב חודש], ושלם הזמן במלחמה - חוזר ובא לו. המחזיר את גרושתו, והמאכס אשה האסורה לו, כגון אלמנה לכהן גדול, גרושה וחלוצה לכהן הדוט, ממורת ונתניה [- גבעונית] לישראל, ובת ישראל לממזר ולנתין - אינו חוזר.
- ט. כל אלו שחוזרין מערכי המלחמה - כששומעין את דברי הנהן חוזרין, ומספקין מים ומזון לאנשי הצבא, ומתקנין את הדרכים.
- י. ואלו שאין יוצאין לערכי המלחמה כל עקר, ואין מטריחין אותם לשום דבר בעולם: הבונה בית וחנו, והנושא ארוסתו, או שייבם, ומי שחלל את פרמו - אין יוצאין עד תם שנה, שנאמר: "נקי יהיה לביתו שנה אחת, ושמח את אשתו". מפי הקבלה [מדרש] למדו, שיהיה נקי שנה בין לבית שגנה, בין לאשה שנשא, בין לכרם שהתחיל לאכל פריו.
- יא. כל השנה פלה, אין מספק מים ומזון, ולא מתקן דרך, ולא שומר בחומה, ולא נותן [קדשים] לפסי העיר [לחיוזק שער העיר], ולא יעבר עליו שום דבר, שנאמר: "לא יצא בצבא, ולא יעבר עליו לכל דבר" - לעבר עליו בשני לאוין, לא לצרכי העיר ולא לצרכי הגדוד.
- יב. בנה בית והשכירו לאחרים, והקדים לו שכרו [מראש] - הרי זה כמי שחנכו. נתן לו שכרו לאחר שנים עשר חדש, הרי הוא כמי שלא חנכו עד עתה.
- יג. בנה בית, ונתן בו חפציו, ונעל עליהם - אם היה צריך לבטל [מזמנו] על שמירתם, הרי זה כמי שחנכו והתחיל לישב בו; ואם אינם צריכין לישב ולשמרם, הרי זה כמי שלא חנכו.
- יד. וכל הבונה בית או נטע כרם בחוצה לארץ - אינו חוזר עליהם.
- טו. "מי האיש הירא ורף הלבב" - כמשמעו, שאין בלבו כח לעמד בקשרי המלחמה. ומאחר שיכנס אדם בקשרי

מן החי, שנאמר: "אף בשר בנפשו דמו לא תאכלו"; נמצאו שבע מצוות. וכן היה הדבר בכל העולם עד אברהם. נצטוו יתר על אלו במילה, והוא התפלל שחריית. ויצחק הפריש מעשר, והוסיף תפלה אחרת לפנות היום. ויעקב הוסיף גיד הנשה, והתפלל ערבית. ובמצרים נצטוו עמרם במצות יתרות, עד שבא משה רבנו ונשלמה תורה על ידו.

ב. בן נח שעבד עבודה זרה - חיב, והוא שיעבד בדרךכה. וכל עבודה זרה שבית דין של ישראל ממיתין עליה, בן נח נהרג עליה. וכל שאין בית דין של ישראל ממיתין עליה, אין בן נח נהרג עליה. ואף על פי שאינו נהרג, אסור בכל. ואין מניחין אותן להקים מצבה (להקריב עליה), ולא לטע אשמה (אילו לע"ז), ולא לעשות צורות [דמ] וכיוצא בהן לנואי.

ג. בן נח שברך את השם - בין שברך בשם המיוחד, בין שברך בכנוי, בכל לשון - חיב; מה שאין בן בישראל.

ד. בן נח שהרג נפש, אפלו עבר במעי אמו - נהרג עליו. וכן אם הרג טרפה [- חולה שמשוער שימות במחלתו], או שפסותו ונתנו לפני הארי, או שהניחו ברעב עד שמת - הואיל והמית מכל מקום, נהרג. וכן אם הרג ודף [אחר חברו להורגו] שיכול להצילו [את הנרדף] באחד מאבריו [של ודף] - נהרג עליו, מה שאין בן בישראל.

ה. שש עריות אסורות על בני נח: האם, ואשת האב, ואשת איש, ואחותו מאמו, וזכור, ובהמה, שנאמר: "יעזוב איש את אביו, זו אשת אביו"; "ואת אמו", כמשמעה; "וידבק באשתו", ולא באשת חברו; "באשתו", לא בזכור; "ויהיו לבשר אחד", להוציא בהמה חיה ועוף, שאין הוא והם בשר אחד; ונאמר: "אחתי בת אבי (היא) [הוא], אף לא בת אמי, ויהי לי לאשה".

ו. בן נח חיב [כשבא] על מפתת אביו ואנוסת אביו [שנולד מהם]; הרי היא אמו מכל מקום. וחיב על אשת אביו, אפלו לאחר מיתת אביו. וחיב על הזכור, בין קטן בין גדול; ועל הבהמה, בין קטנה בין גדולה. והוא נהרג לבדו, ואין הורגין את הבהמה - שלא נצטוו בהריגת בהמה, אלא ישראל.

ז. אין בן נח חיב על אשת חברו, עד שיבוא עליה בדרךכה אחר שנבעלה לבעלה. אבל מארשה, או שנכנסה לחפה וצדין לא נבעלה - אין חיבין עליה, שנאמר: "והוא בעלת בעל". במה דברים אמורים? בן נח שבא על בת נח. אבל גוי שבא על הישראלית, בין בדרךכה בין שלא בדרךכה - חיב. ואם היתה נערה מארשה - נסקל עליה, כדיני ישראל; בא עליה אחר שנכנסה לחפה, ולא נבעלה - הרי זה בחנק, כדיני ישראל. אבל אם בא על אשת ישראל אחר שנבעלה - הרי זה כמי שבא על אשת גוי חברו, ונהריגתו בסניף.

ח. בן נח שיחד שפחה לעבדו - הרי זה נהרג עליה משום אשת חברו. ואינו חיב עליה, עד שיפשט הדבר ויאמרו לה העם: 'זו דבית [- של בית] עבד פלוני'. ומאימתי תחזור להתרה? משפירשנה מעבדו, ויפרע [יתגלה] ראשה בשוק. ומאימתי תהיה אשת חברו כגרושה

אותה, כדי שיקוץ בה. ויגלגל עמה [ישכנעה] כל שלשים יום, כדי שתקבל. אם קבלה, ורצה בה - הרי זו מתגירת, וטובלת ככל הגרים.

ו. וצריכה להמתין שלשה חדשים: חדש של בכיה, ושני חדשים אחריו. ונושאה בכתבה וקדושין. ואם לא חפץ בה, משלחה לנפשה. ואם מכר אותה - עובר בלא תעשה, שנאמר: "ומכר לא תמכרנה בכסף, לא תתעמר בה"; ואינה מכורה, ומחזיר הדמים. וכן אם פכש אותה אחר שנבעלה לשם שפחה - משישתמש בה, עובר בלא תעשה, שנאמר: "לא תתעמר בה", שלא ישתמש בה.

ז. לא רצת להתגיר, מגלגלין עמה כל שנים עשר חדש. לא רצת - מקבלת שבע מצוות שנצטוו בני נח, ומשלחה לנפשה; והרי היא ככל הגרים התושבים. ואינו נושא אותה, שאסור לשא אשה שלא נתגירה.

ח. נתעברה מביאה ראשונה - הרי הולד גר, ואינו בנו לדבר מן הדברים, מפני שהוא מן הגויה; אלא שבית דין מטבילין אותו על דעתן. ותמר מביאה ראשונה של יפת תאר היתה, אבל אבשלום נולד מאחר הנשואין. נמצאת תמר אחות אבשלום מאמו, ומתרת להנשא לאמנו; וכן היא אומרת: "דבר נא אל המלך, כי לא ימנעני ממך".

ט. יפת תאר שלא רצת להניח [לעזוב את ה] עבודה זרה לאחר השנים עשר חדש, הורגין אותה. וכן עיר שהשלימה - אין כורתיין להן ברית, עד שיקפרו בעבודה זרה, ויאבדו כל מקומותיה, ויקבלו שאר המצוות שנצטוו בני נח; שכל גוי שלא קבל עליו מצוות שנצטוו בני נח - הורגין אותו, אם ישנו תחת ידינו.

י. משה רבנו לא הנחיל התורה והמצוות אלא לישראל, שנאמר: "מורשה קהלת יעקב", וילכל הרוצה להתגיר משאר האמות, שנאמר: "פכם פגר". אבל מי שלא רצה, אין כופין אותו לקבל תורה ומצוות. וכן צוה משה רבנו מפי הגבורה, לכף את כל באי העולם לקבל כל מצוות שנצטוו נח, וכל מי שלא קבל, יהרג. והמקבל אותן - הוא הנקרא 'גר תושב' בכל מקום; וצריך לקבל עליו בפני שלשה חברים [- תלמידי חכמים]. וכל המקבל עליו למול, ועברו עליו שנים עשר חדש ולא מל - הרי זה כמין שבאמות.

יא. כל המקבל שבע המצוות, ונזהר לעשותן - הרי זה מחסידי אמות העולם, ויש לו חלק לעולם הבא; והוא שיקבל אותן ויעשה אותן מפני שצוה בהן הקדוש ברוך הוא בתורה, והודיענו על ידי משה רבנו, שבני נח מקדם נצטוו בהן. אבל אם עשין מפני הכרע הדעת - אין זה גר תושב, ואינו מחסידי אמות העולם אלא מחכמים.

הלכות מלכים ומלחמות פרק ט

א. על ששה דברים נצטוו אדם הראשון: על עבודה זרה, ועל ברפת [קללת] השם, ועל שפיכות דמים, ועל גלוי עריות, ועל הגזל, ועל הדינין [הושבת דיינים]. אף על פי שכלן קבלה הן בגדינו ממשה רבנו, והדעת נוטה להן, מכלל דברי התורה יראה שכל אלו נצטוו. הוסיף לנח אבר

יג. כל שאסור על ישראל משום אבר מן החי, אסור על בני נח. ויש שבני נח חזקין עליו, ולא ישראל: שבני נח - אחד בהמה וחיה, בין טהורה בין טמאה, חזקין עליה משום אבר מן החי ומשום בשר מן החי; ואבר ובשר הפורשין מן המפרקסות - אף על פי ששחט בה ישראל שני סימנין, הרי זה אסור לבני נח משום אבר מן החי. יד. וכיצד הם מצוין על הדינים? חזקין להשיב דינים ושופטים בכל פלך [- מחזקין] ופלך לדון בשש מצוות, ולהזהיר את העם; וכן נח שעבר על אחת משבע מצוות אלו, יהרג בסוף. כיצד? אחד העובד עבודה זרה, או שברך את השם, או ששפך דם, או שבעל אחת משש עריות שלקה, או שגזל אפלו פחות משנה פרוטה, או שאכל כל שהוא מאבר מן החי או בשר מן החי, או שראה אחד שעבר על אחת מאלו ולא דנו והרגו - הרי זה יהרג בסוף. ומפני זה נתחייבו כל בעלי שכם הריגה - שהרי שכם גזל, והם ראוי, וידעו, ולא דנוהו. וכן נח נהרג בעד אחד, ובדין אחד, בלא התנאה, ועל פי [עד או דיון] - קרובין; אבל לא בעדות אשה, ולא תדון אשה להם.

שאלנו? משויצאיה מביתו וישלחנה לעצמה, או משתצא היא מתחת רשותו ותלך לה; שאין להם גרושין בכתב, ואין הדבר תלוי בו [בבעל] בלבד, אלא כל זמן שירצה הוא או היא לפרש זה מזה - פורשין.

ט. בן נח חזק על הגזל, בין שגזל גוי בין שגזל ישראל. ואחד הגזול, או הגונב ממון, או גונב נפש, או הפוכש שכר שכיר וכיוצא בו - אפלו פועל שאכל שלא בשעת מלאכה - על הכל הוא חזק, והרי הוא בכלל גזלן; מה שאין כן בישראל. וכן חזק על פחות משנה פרוטה. וכן נח שגזל פחות משנה פרוטה, ובא אחר וגזלה ממנו - שניהן נהרגין עליה.

י. וכן חזק על אבר מן החי, ועל בשר מן החי בכל שהוא; שלא נתנו השעורין, אלא לישראל בלבד. ומתיר הוא בדם מן החי.

יא. אחד האבר או הבשר, הפורש מן הבהמה או מן החיה; אבל העוף - יראה לי, שאין בן נח נהרג על אבר מן החי ממנו.

יב. השוחט את הבהמה - אפלו שחט בה שני הסימנין [- קנה ווסט] - כל זמן שהיא מפרקסות, אבר ובשר הפורשין ממנה אסורין לבני נח משום אבר מן החי.

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום - ה'י"א סיון ה'תשס"ח

יום ראשון

הלכות טמאת אכליו פרק ב

א. כל האכלין הגדלין מן הקרקע - אינן מקבלין טמאה עד שיעקרו; אבל כל זמן שהן מחברין, אפלו בשרש קטן שיכולין לחיות ממנו - אינן מקבלין טמאה.

ב. יחור [ענף] של תאנה שנפשח [נשבר], ומערה בקלפה שאינו יכול לחיות [לגדול] ממנה - כל האכלין שבו מטמאין; ויש בדבר ספק, אם יהיה שאר האילן כמו יד [- חיבור לטומאה] לזה יחור שנשבר, או לא.

ג. ירקות שייבשו באביהן [בעודן מחוברין], כגון כרוב ודלעת - אינן מטמאין טמאת אכלין; לקטן ליבשן - הרי הן אכלין כשהיו, עד שייבשו ויעשו כעץ.

ד. אילן שנפשח [נשבר], ובו פרות - הרי הן בתלושין; וכן אם יבש האילן, ובו פרות - הרי הן בתלושין.

ה. תאנים שייבשו באביהן [בעודן על העץ], מטמאות טמאת אכלין במקומן.

ו. כל האכלין שהן מבעלי חיים - אינן מקבלין טמאה עד שיעמותו. שחט בהמה או חיה או עוף - אף על פי שעדיין הן מפרקסין, מקבלין טמאה; ודגים מאימתי מקבלין טמאה? משיעמותו. נולד בהן [- בדגים] טרפה, ונטמאו כשהן מתנדנדין - הרי יש בדבר ספק, אם הן חזקין כמתים, הואיל ונטרפו, או אינן מקבלין טמאה עד שיעדמו כאבן ולא יתנדנדו. האבר או הבשר המדלדלין בבהמה או חיה שאינן יכולין לחיות [- להרפא] - אם

הכשרו - מקבלין טמאה במקומן, מפני שהן חזקין כאכל שפרש. נשחטה הבהמה, הכשרו בשחיטה; שהבהמה בלה כמו יד לאבר זה, ויד שהכשר הכשר האבר בלו, כמו שיתבאר. ויש בדבר זה ספק, אם תהיה הבהמה בחייה כמו יד לאבר או בשר המדלדלין בה.

ז. השוחט בהמה חיה ועוף, הכשר [- לקבל טומאה] כל הבשר בדם שניצא בשחיטה; לפיכך, אם לא יצא מהן דם בשחיטה, הרי כל בשרן צריך הכשר, כמו כל אכלין שלא הכשרו.

ח. אכלין שהכשרו כשהן מחברין לקרקע, או שהכשרו במים שבקרקע - אינו הכשר; עד שייכשרו אחר שיעקרו, במים התלושין מן הקרקע או בשאר משקין - שנאמר: "בכל בלי", אינו מכשיר עד שיתלש מן הקרקע כעין המים שבפלים. שאב המים בכלי, ונתנן בקרקע - אינן מכשירין. ט. קשות [קישוא] שנטעה בעצין [נקוב], והגדילה - אף על פי שניצאת חוץ לעצין, אינה מקבלת טמאה. ועצין שהוא נקוב כדי שניצא בו שרש קטן - הרי הוא כארץ, והנטוע בו אינו מקבל טמאה; וכן אם היו בו מים, אינן מכשירין.

י. עצין שאינו נקוב, הרי הנטוע בו מקבל טמאה; ואם היו מים בתוכו, מכשירין.

יא. כלי גללים וכלי אדמה שהשרשים יכולין לבקע בהן ולצאת, [המים שבהם] - אינן מכשירין את הזרעים; ואף על פי שאינן נקובין, הרי הן כנקובין.

יב. עצין שמלאהו עפר עד שפתו - אינו חשוב כלי, אלא הרי הוא כטבלה שאין לה שפה, שאינו כלי קבול.

השקנה]. פשט אב הטמאה את ידו ונגע בה - נטמאת הקדרה, שאין המקנה מטהר כלי חרש.

כו. מי שפיקוח [מי שופכים], הרי הן בחזקת טמאה. וירד עליהן מי גשמים - אם רבו עליהן, הרי הן טהורין; מחצה למחצה, הכל טמא בין בפיקוח; אבל אם קדמו מי גשמים, וירדו להן כל שהוא ממי שפיקוח - הכל טמא; שהמשקין הטמאין שיירדו לטהורין, מטמאין בכל שהוא.

כז. הטורף את גגו [מחליק את הטיט] והמכבס את כסותו, והרי הן מנטפין, וירדו גשמים עליהם, ורבו [התגברו] הנטיפות - הרי רבו מי גשמים עליהן, והנטיפין מהן טהורין. **כח.** הסף שמן טהור, ונטמא זה האדם, וטבל, והרי השמן על בשרו - אם היה כדי סיכת אבר קטן [-אצבע קטנה], הרי הוא טהור כשהיה קדם. סף שמן טמא, וטבל - לא טהר השמן שעליו; אלא אם נשאר ממנו משקה טופח [- מרטיב את האצבע הנוגעת בו], הרי השמן בטמאתו; ואם לא נשאר ממנו כדי להטפית, בטל במעוטו.

יום שני

הלכות טמאת אכלין פרק ג

א. כבר בארנו, שאין האכלין מטמאין עד שיכשרו; ושכל אכל שאינו מיחד למאכל אדם, אינו מקבל טמאה עד שיחדו לאדם.

ב. אכל שהוא מיחד לאדם במקום זה, ואינו מיחד לאדם במקום אחר - במקום שהוא מיחד בו, אינו צריך מחשבה ליחדו לאדם; ובמקום שאינו מיחד בו, צריך מחשבה ליחדו לאדם, ואחר כך יקבל טמאה. וכל אכל שסופו לטמא אדם וכלים, אינו צריך הכשר.

ג. יש אכלין שצריכין הכשר [לטומאה] ואינן צריכין מחשבה [לאכילה], ויש שצריכין מחשבה ואינן צריכין הכשר, ויש שצריכין מחשבה והכשר, ויש שאינן צריכין לא מחשבה ולא הכשר. כיצד? כל האכלין המיוחדין לאדם בכל מקום - צריכין הכשר, ואינן צריכין מחשבה. דגים טהורים וחגבים טהורים בכל מקום, ודגים טמאים וחגבין טמאים בפפרים - הרי הם מיוחדין לאדם, וצריכין הכשר ואין צריכין מחשבה; וכן חלב בהמה טהורה שמטה - צריך הכשר ואינו צריך מחשבה, בכל מקום. ואלו צריכין מחשבה והכשר: בשר הפורש מן החי - בין מן האדם, בין מן הבהמה, בין מן העוף; ונקלת העוף הטמא; וחלב בהמה שחוטא בפפרים - אף על פי שהכשר בפשיטה, צריך הכשר שני אחר המחשבה; ושאר כל ירקות השדה כגון שמרקעין [בצלים חריפים], והבצלים הקשים ביותר, והפטריות, וכן החגבים ודגים קטנים - צריכין מחשבה בפפרים. עלשין [מיו ירק] שזרען לבהמה, ונמלף עליהן לאדם - אינן מקבלין טמאה, עד שיחשב עליהן אחר שיתלשו; שמחשבת [בשעת] חבור אינה מחשבה. עלשין שלקטן לבהמה והדיחן [במים], ונמלף עליהן לאדם - צריכות הכשר שני אחר המחשבה; וכן כל

יג. משקין טמאין שנפלו על האכלין - נטמאו, אף על פי שנפלו שלא ברצון הפעלים, שהרי הטמאה וההכשר באין באחת; והוא, שלא יהיו בפרקע [אלא בכלי].

יד. כל אכל שנפסד ונסרח, עד שאינו ראוי למאכל אדם - אינו מקבל טמאה. וכן משקה שנסרח ונפסד, ואינו ראוי לשתיית האדם - אינו מקבל טמאה, בדרך שאינו מכשיר, שנאמר: "אשר ישטה".

טו. העור ששלקו [- ביטלו], והשליה שחשב עליה לאכילה - מטמאין טמאת אכלין בפני עצמן.

טז. עור חמור ששלקו - הרי זה ספק אם מטמא טמאת אכלין מפני ששלקו, או אינו מטמא, מפני שהוא מאוס הרבה.

יז. חטין שבגללי הבקר ושעורין שבגללי הבהמה שלקטן, אינן מקבלין טמאה; ואם חשב עליהן לאכילה, מטמאות טמאת אכלין.

יח. כל אכל שנטמא, ואחר שנטמא נפסד ונסרח - אם נפסל מלאכל הכלב, או שיכבש כחרש [- חרט] - הרי זה טהור; ונפסל מלאכל אדם, ועדין הוא ראוי לכלב - הרי זה טמא כשהיה. וכל האכלין שנטמאו, אין להן טהרה במקנה. **יט.** זרעים טמאים שזרען - הרי הצומח מהן טהור, ואפלו בדבר שאין זרעו כלה [הגרעין נשאר]; והוא, שהשרישו. אבל קדם השרשה - הרי הן בטמאתן, אפלו בדבר שזרעו כלה.

כ. אכלין שהן מחברין לכלים, בטלו מתורת אכל; ואם נטמא הכלי, הרי הם מטמאין כטמאת הכלי - הואיל והן משמשין תשמיש עץ, הרי הם כעץ.

כא. כל משקה שנטמא, ואחר שנטמא נפסד ונסרח - הרי זה בטמאתו לעולם; שאין המשקה יוצא ידי הכלב לעולם [מלקח כל משקה]. ואין למשקה שנטמא טהרה, חוץ מן המים בלבד: שאם הטביל מים במקנה - פיון שצף מי המקנה עליהם, טהור; ומטבילין חמין בצונן, וצונן בחמין, ורעים ביפים, ויפים ברעים.

כב. מקל שהיה מלאה [רטובה] משקין, והטביל מקצתה במקנה - לא טהרו המים שעל מקצתה, עד שיטביל את כלה. **כג.** שלג שנטמא, והשיק מקצתו למי מקנה - הואיל וטהר מקצתו, טהר כלו.

כד. התפד [מים עם שמרים] הטמא, בין שנטמא אחר שתמדו, בין שתמדו במים טמאים - עד שלא התמיץ, משיקו במקנה ויטהר, שהרי הוא כמים; משהתמיץ - הרי הוא כזין, ואין לו טהרה במקנה.

כה. קדרה שהיתה מלאה משקין, כגון דבש וזין וכיוצא בהן, ונתונה במקנה, ופשט הראשון לטמאה את ידו ונגע בה [- במשקין] - הרי זה מטמא את המשקין, אף על פי שהן במקנה; ונטמאת הקדרה מחמת המשקין, אף על פי שהיא בתוף מקנה. היתה מלאה מים - הקדרה טהורה, שאין הראשון מטמא כלי חרש לעולם; ואין המים שבתוכה טמאים, מפני שהן מערבין במי מקנה [- ע"י

[לאכילה]. חשב עליו כשהעלהו להאכילו לנכרי - הרי זה מטמא, שהרי חשב עליו למאכל אדם; חשב עליו להאכילו לכלב, אינו מטמא טמאת אכלין. היה זה שחשב עליו להאכילו לאדם חרש שוטה וקטן, הרי זה טהור; העלהו [החרש] כדי להאכילו לאדם, הרי זה טמא - שיש להם מעשה, ואין להם מחשבה.

יום שלישי

הלכות טמאת אכלין פרק ד

א. כמה שיעור אכלין לטמאה? לטמאת עצמן, כל שהן; אפלו שמשם או חרדל, מטמא - שנאמר: "מכל האכל אשר יאכל", כל שהוא. ואין אכל טמא מטמא אכל אחר או משקין או ידים - עד שיהיה בו כביצה בלא קלפתה. וכן האוכל אכלין טמאים - אינו נפסל עד שיאכל כביצה ומחצה, וזה הוא חצי פרס.

ב. המשקין מטמאין כל שהן, ומטמאין בכל שהן; אפלו טפת משקין טמאים כחרדל שנגעה באכלין, או בכלים, או במשקין אחרים - נטמאו. ואף על פי כן, אין השוטה משקין טמאין נפסל, עד שישתה רביעית, כמו שבארנו.

ג. כל המשקין מצטרפין לפסל את הגויה [גוף האדם], לרביעית. וכל האכלין מצטרפין לכביצה, לטמא טמאת אכלים, ולכחצי פרס, לפסל את הגויה; אפלו חטה עם קמח עם בצק, עם תאנה וכשר וכיוצא באלו - הפל מצטרף.

ד. העור המחובר בפשר, והמרק והתבלין והאלל [שאריות בשר הדבוק בעור שנפשוט], אף על פי שמקצתו חשב עליו [לאכילה] ומקצתו לא חשב עליו, מקצתו פלטתו [השארית שאריות] חיה ומקצתו פלטתו ספין [שאריות שנותרו כשחתכו בסכין], והעצמות המחוברין בפשר, והגידים והמקומות הרפין מן הקרנים והטלפים, והנפלים והנוצה, והמקומות הרפין מן הצפרנים ומן החרטום המבלעין בפשר - כל אחד מאלו מטמאין ומטמאין ומצטרפין לכביצה, או לכחצי פרס.

ה. כביצה אכלין טמאין שהניחן בחמה, ונתמעטו - אינן מטמאין; וכן פזית מן המת או מן הנבלה וכעדשה מן השרץ שהניחן בחמה, ונתמעטו - טהורין.

ו. פזית חלב ודם ונותר [מן הקדשים אחר זמנו] ופגול [קדשים שנפסלו במחשבה] שהניחן בחמה, ונתמעטו - אין תבינן עליהן ברת. הניחן בגשמים, ונתפחו - חזרו לכמות שהיו, בין לטמאה חמורה, בין לטמאה קלה, בין לאסור.

ז. עלי בצלים ובגין בצלים [עלי בצלים תלושין] שהן תלולין - אם יש בהן ריר, משתערין כמות שהן; ואם היו תלולין וריקנין, ממעף את חללן.

ח. פת ספגנין [כספוג], משתערת כמות שהיא; ואם יש לה חלל, ממעף את חללה.

ט. בשר העגל שנתפח [בבישול], ובשר זקנה שנתמעט - משתערין כמות שהן.

י. האגוז והתמרה והשקד המתקרקשין [מקשקשים מחמת יובשם], משתערין כמות שהן.

פיוצא בהן. האלל [שאריות בשר הדבוק בעור שנפשוט] - אם חשב עליו לאכילה, מקבל טמאת אכלין; ואם לא חשב עליו, הרי הוא כעץ ואינו מקבל טמאה. וכן העצמות המחוברין בפשר, והגידין, והמקומות הרפין מן הקרנים ומן הטלפים, והנפלים והנוצה, והמקומות הרפין מן הצפרנים ומן החרטום המבלעין בפשר - צריכין מחשבה ונהדר. ואלו שאין צריכין לא מחשבה ולא הכשר: נבלת בהמה טהורה בכל מקום, ונבלת העוף הטהור, וחלב בהמה טמאה בכרפים - אין אחד מאלו צריך מחשבה, לפי שהן מיוחדין למאכל אדם; ואינן צריכין הכשר, מפני שסופן לטמא אדם וכלים כפזית, וכל המטמא טמאה חמורה, אינו צריך הכשר. ואלו צריכין מחשבה, ואין צריכין הכשר: נבלת העוף הטהור בכרפים, ונבלת בהמה טמאה בכל מקום; והוא, שחשב על פחות מכוונת; אבל כפזית, אב טמאה הוא.

ד. ישראל ששחט בהמה טמאה לנכרי, ושחט בה שנים [קנה ושוט] - הרי זו מטמאה טמאת אכלין כל זמן שהיא מפרקסת; ואינה צריכה מחשבה - שהרי ישראל שחטה לאכילת הגוי, ואין לה מחשבה גדולה מזו; ואינה צריכה הכשר, לפי שסופה לטמא טמאה חמורה. שחט בה אחד, או שנתרה [בכלי חד] - אינה מטמאה טמאת אכלין. וכן גוי ששחט בהמה טהורה לישראל, ושחט בה שנים או רב שנים - מטמאה טמאת אכלין כל זמן שהיא מפרקסת, ואינה צריכה הכשר; שחט בה אחד, או נתרה - אינה מטמאה טמאת אכלין, והרי היא כשאר הנבלות.

ה. החותך בשר מאכר מן החי של בהמה, ואחר כך חשב עליו - צריך הכשר. חשב עליו, ואחר כך תתכו - אינו צריך הכשר; מפני שמטמא טמאה חמורה נבלה, וכל המטמא טמאה חמורה אינו צריך הכשר.

ו. פחות מכוונת מנבלת בהמה טמאה שחשב עליו, והשלים עליו כביצה מאכלים אחרים - אין הפל צריך הכשר; הואיל ופחות מכוונת שבכלל הביצה, אם השלימו לכוונת, מטמא טמאה חמורה. וכן כזית מנבלת בהמה טמאה שחשב עליה, וחפה אותו בבצק עד שהשלים לכביצה - הואיל ואינו מטמא במגע מפני הבצק, הרי זה צריך מחשבה. ואין הבצק הזה צריך הכשר, הואיל וכל השעור הזה מטמא במשא מפני כזית נבלה שבתוכו; אף על פי שאינו מטמא במגע, הרי סופו לטמא טמאה חמורה; לפיכך אין צריך הכשר.

ז. פחות מכוונת מבשר המת, שהשלים עליו כביצה משאר אכלין - הפל צריך מחשבה, שהרי בטל הפל אצל כל אדם; ואין הפל צריך הכשר, מפני בשר המת שבכללו. ח. כזית מן המת, שחפהו בבצק - הפל מטמא טמאה חמורה.

ט. החותך בשר מאדם חי להאכילו לכלבים - אם חשב עליו למאכל אדם, הרי זה צריך מחשבה ואינו צריך הכשר. י. גוזל שנפל לגת [בית השמן], ומת - אף על פי שהגת במדינה [בעיר] - הרי נמאס בגת, וליפיק צריך מחשבה

להשלימו לכביצה או לחצי פרס; אבל אם היה שומר, הרי זה מצטרף לכביצה ולחצי פרס.

ג. כשם שיד לטמאה, כך יש יד להכשר - לקבלת טומאה - שאם הכשר היד, הכשר כל האכל התלוי בו; ויש יד לפחות מפות [אפי' האוכל פחות מכזית], ויש שומר לפחות מכלול [מגודל של פול - סוג שעועית]. ושומר שחלקו [לשנים], אינו מצטרף עם האכל.

ד. ומניין לשומרי אכלין שהן מטמאין עם האכלין כשהן מחברין בהן? שנאמר: "על כל זרע זרוע אשר יזרע" - בדרך שבני אדם מוציאים לזריעה, חטים בשעירן [קליפתן], ושעורין בקליפתן, וצדשים בקליפתן; והוא הידין לשאר השומרים.

ה. ומניין לידות האכלין שהן מטמאות ומטמאות כשהן מחברין עם האכל? שנאמר: "טמא הוא לכם" - לכל שבצרכיכם.

ו. הבוצר [ענבים] לגת [לעשותם יין] - אין לו ידות; שהרי אין לו צרך ביד, מפני שמוצץ [היד] את המסקה. ז. הקוצר לספוף - [לסוכות] - אין לו ידות; שהרי אינו צריך ליד.

ח. כל ידות האכלין שבססן [ריסקם] בגרן, טהורין.

ט. פסיגה [אשכול קטן] של אשכול שרקנה [מענביה], טהורה; ואם נשתפר בה גרגר אחד - הרי זה יד לאותו גרגר, ומקבלת טמאה. וכן שריט [אשכול] תמרה שרקנו, טהור; שיר בו תמרה אחת, טמא. וכן שריט קטניות שרקנו, טהור; שיר בו גרגר אחד, מקבל טמאה. י. לעולם אין שומר על גבי שומר [כגון קליפה על קליפה]; אלא שומר אחד בלבד הסמוך לאכל, הוא הנחשב עמו.

יא. שלש קלפות בבצל: פנימית [הבצל הנאכל] - בין שלמה בין קדורה [חתוכה], מצטרפת; אמצעית [שאינה נאכלת] - שלמה מצטרפת, קדורה אינה מצטרפת; החיצונה - בין כך ובין כך, טהורה.

יב. כל הקלפין מטמאות ומטמאות ומצטרפות, מפני שהן שומר. קלפי פולין וקלפי תורמוסין [- מין קטניות] - ורקן, אינן מטמאין; כנסן לאכלין, מטמאין; ואם נשאר בהן אכל - בין כך ובין כך מטמאין. קלפי מלפפון - אף על פי שאין בהן מתוך המלפפון, מטמאות טמאת אכלין. השעורין - בזמן שהן יבשין, קלפתן מצטרפת עמהן; ובזמן שהן לחין, אין מצטרפת. אבל החטה - בין לחה בין יבשה, קלפתה מצטרפת.

יג. כל הגרעינין - מטמאות ומטמאות ולא מצטרפות, חוץ מגרעינת הרטב [תמר רטוב ודך]; אבל של תמרה יבשה, אין מצטרף.

יד. החותל [קרום שבין הגרעין לתמר] שעל הגרעינה של רטב, אין מצטרף; ושעל גרעינת היבשה, מצטרף - מפני שהוא דבק באכל, נחשב כאכל.

טו. גרעינה של רטב שניצאת מקצתה [מחוץ לתמר] - כל שפגד האכל מצטרף, והיצא אינו מצטרף. וכן עצם שיש

יא. כל שטמאתו ושעורו שוין, מצטרפין זה עם זה; היו טמאתן שוין אבל לא שעורן, שעורן אבל לא טמאתן - אין מצטרפין, ואפלו לטמא כול שבהן. כיצד טמאתן אבל לא שעורן? כגון בשר המת ורקב שלו; שעורו ולא טמאתו, כגון בשר [האדם] - המת ובשר הנבלה. ואין צריך לומר, שאם לא היו שוין לא בשעור ולא בטמאה, כגון בשר הנבלה ובשר השרץ - שאין מצטרפין.

יב. אכלין טמאים - שעורן שוה, שכל אכל טמא אינו מטמא אלא בכביצה; וטמאתן שוה, שכל אכל טמא אינו מטמא אלא במגע, ואינו מטמא אדם, ולא כלים. לפיכך מצטרפין לטמא כול שבשניהן. כיצד? כחצי ביצה אכל ראשון וכחצי ביצה אכל שני שכללן זה בזה - הרי זה שני; ואם נגע בתרומה, פסלה. כחצי ביצה אכל שני וכחצי ביצה אכל שלישי שכללן זה בזה - הרי זה שלישי. וכן כל פיוצא בזה. אפלו חצי ביצה אכל ראשון וחצי ביצה אכל רביעי של קדש שכללן זה בזה - הרי הכל רביעי.

יג. כביצה אכל ראשון וכביצה אכל שני שכללן זה בזה - הכל ראשון; חלקן [- לשני חלקים], כל אחד מהן שני. נפל זה לעצמו וזה לעצמו על כפר של תרומה, פסלוהו; נפלו שניהן כאחד, עשוהו שני.

יד. כביצה אכל שני וכביצה אכל שלישי שכללן זה בזה - הכל שני; חלקן, כל אחד מהם שלישי. נפל זה לעצמו וזה לעצמו על כפר של תרומה, לא פסלוהו; נפלו שניהן כאחת - פסלוהו, מפני שעשוהו שלישי.

טו. כביצה אכל ראשון וכביצה אכל שלישי שכללן זה בזה - הכל ראשון; חלקן, זה שני וזה שני - שהשלישי שנגע בראשון, נעשה שני.

טז. כשתי ביצים אכל ראשון, וכשתי ביצים אכל שני שכללן - הכל ראשון. חלקן לשנים, כל אחד מהן ראשון; חלקן שלשה חלקים או ארבעה, כל אחד מהן שני. וכן כשתי ביצים אכל שני, וכשתי ביצים אכל שלישי שכללן - הכל שני. חלקן לשנים, כל אחד מהן שני; לשלשה ולארבעה, כל אחד מהן שלישי.

יום רביעי

הלכות טמאת אכליו פרק ה

א. ידות האכלין, הן העצים הרפין הסמוכין לאכל, שהאכל נתלה בהן מן האילן, כמו עקצי תאנים והאגסים וקצה האשכול; וכן הגלעינין, וכיוצא בהן מדברים שהאכל צריך להן. ושומרי האכלין, הם הקלפה שעל האכל שהיא שומרת אותו; וכן כל פיוצא בזה.

ב. כל שהוא יד, ואינו שומר - מטמא ומטמא, ולא מצטרף [- לשיעור טומאה]; וכל שהוא שומר, אף על פי שאינו יד - מטמא ומטמא ומצטרף; וכל שאינו לא שומר ולא יד - אינו מטמא ולא מטמא, ואין צריך לומר שאינו מצטרף. כיצד מטמא ומטמא, ואינו מצטרף? שאם נגעה טמאה ביד, נטמא האכל התלוי בו; ואם נגעה טמאה באכל, נטמאת היד. ואין היד מצטרפת עם האכל,

יום חמישי

הלכות טמאת אכליו פרק ו

- א.** האגוזים והשקדים שנסדקה קלפתן - עדין הוא חבור לאכל, עד שירצץ [ישבר] את הקלפה.
- ב.** ביצה מגלגלת [צלוייה קצת] - משיקב בה מקום לגמעה ממנו, אין שאר קלפתה חבור. ושלוקה [מבושלת היטב], קלפתה חבור עד שירצץ את הקלפה; ואם נתבלה [נתן בה תבלינים] בקלפתה - אף על פי שרצצה, בלה חבור.
- ג.** עצם שיש בו מלח, חבור עד שירצץ [ישבר העצם]. צמר שבראשי הכבשים ושער שבזקן התישים - אף על פי שחרכן באור - הרי הן חבור, עד שיתחיל לתלש.
- ד.** כנפי חגבים וקשקשי דגים - אף על פי שהעכיר ספין עליהן [הפרידס קצת], חבור עד שיתחיל לקלף. הרמון שפרדו [לחתיכות], חבור עד שיקיש עליו בקנה.
- ה.** השרכיטין [ענפי האשכולות] של תמרים, אינן חבור זה לזה.
- ו.** מלפפון שחתכו ונתנו על השלחן [ולא נפרדו הפרוסות לגמרי], חבור עד שיתחיל לפרק; התחיל לפרק - חתיכה וכל העולה עמה [נ' נדבק בה] חבור, והשאיר אינו חבור. פקה התחתונה [קצה התחתון שלו] - חבור לעצמה, ואינה חבור לחתיכות. היו שנים או שלשה מלפפונות, וחתף כל אחד מהם והניחם על השלחן, והתחיל באחד מהם - זה שהתחיל בו חבור, והשאיר אינו חבור; אפלו אמר: 'חציו אני נוטל שחרית וחציו ערבית' - זה החצי שהתחיל בו חבור, והשאיר אינו חבור.
- ז.** המחתף ירקות וכיוצא בהן לבשל - אף על פי שלא מרק והבדיל [לא הפריד החתיכות], אינו חבור; אלא אם נטמא זה - לא נטמא זה, אף על פי שהוא מערה [מחובר קצת] בו. חתף לבשל או לשלק או להניח על השלחן - הרי זה חבור, ואפלו התחיל לפרק מה שחתף.
- ח.** כל אכל שעדין לא פרקו, חבור; ואם נטמא מקצתו, נטמא כולו.
- ט.** אכל שנפרס [נחלק] ומערה במקצת, ונגע טמא באחד מהם - אם אחז בזה שנגע בו והשני עולה עמו, הרי זה חבור; ואם כשאוחז בזה הטמא ומגביהו, ישמט האחר ויפל - אינו חבור, אלא הרי זה האחר כנוגע בראשון שננטמא.
- י.** כל האכלין שהיו עלין או קלחין מחברין בהם - את שדרכו להאחז בעלה, אוחזין אותו בעלה; בקלח, אוחזין אותו בקלח; אם נתלה עמו - הרי זה חבור בטבול יום [טמא שטבל עד השקיעה], ואין צריך לומר בשאר טמאות. וכן אם היה לו יד, אוחזין אותו ביד שלו [ובודקין אם עולה עמו]; היה לו יד ועלה, אוחזין אותו באיזה מהן שירצה. לא היה לו יד ולא עלה - בזה אמרו: אם אוחזו בטמא והשני עולה עמו, חבור; ואם לאו, אינו חבור.
- יא.** האגוזין שקבצן בעקציהן [עם עוקציהם] כשהם רכים, ואמנן [צידפס] בלן כמו חבל [כשרשתו], וכן הבצלים שחברן בדרך הזאת - הרי אלו חבור. התחיל לפרק

- עליו בשר, כל שנגדד הבשר מצטרף. היה עליו הבשר מצד אחד, אין מצטרף ממנו אלא העצם שפתחת הבשר עד חלל העצם; ואם לא היה לעצם חלל, רואין אותו כאלו הוא כעבי האזוב [שכבה דקה מן העצם מצטרפת], ושאר העצם אין מצטרף, שהעצמות לבשר כמו שומר הן חשוכין.
- טז.** קולית [עצם חירך] שהיה עליה בשר, אפלו כפול - גורר את בלה לטמאה.
- יז.** גלעיני זיתים וגרעיני תמרה - אף על פי ששלקן [בישלן] לאכלין, אין מטמאין.
- יח.** גלעיני חרובין - אף על פי שפנסן לאכלין, אין מטמאין; שלקן לאכלין, מטמאין.
- יט.** אלו מטמאין ומטמאין ומצטרפין: שרשי השום והבצלים והקפלוטות [מין בצל] בזמן שהן לחין, והפטמה [ראש הבצל] שלהן בין לחה בין יבשה, והעמוד [כעין קנה] שהוא מכון כנגד האכל [החלק הנאכל בבצל], ושרשי החורין [חסה] והנפוס [מין צנון]; ושרשי צנון גדול מצטרף, והסיב [חוטם] שלו אינו מצטרף; ושרשי המנתה והפיגם [מיני עשב], ושרשי ירקות שדה וירקות גנה שעקרון לשחלים [לשותלים], והשדרה של שבלת והלבוש [קליפה] שלה, ועקצי תאנים וגרוגרות, והכלסין [תאנים דקות] והחרובין.
- כ.** ואלו מהטמאין ומטמאין ולא מצטרפין: שרשי השום והבצלים והקפלוטות בזמן שהן יבשין, והעמוד שאינו מכון כנגד האכל, ומלעין של שבילים, והן השערות השחרות שבראש השבלת שהן דומין כמו מסר [משורר], ועקצי האגסין והפרישין [חבושים] והקרוסטמלין [תפוחים קטנים] והעזורדין, ועקץ הדלעת טפח הסמוך לאכל, ועקץ קונדס [ירק מר] טפח. וכן יד הפרפיל טפח מכאן וטפח מכאן, והפרפיל הוא השריג [ענפי הגפן] שהאשכולות תלויות בו, ויד האשכול [הגפן עצמו] כל שהוא, וזנב [סוף] האשכול שרקנו [מענבים ונשאר רק בראשו], ויד המכבד של תמרה ארבעה טפחים, והמכבד הוא העץ האדם שהשרביטין תלוין בו והתמרין דבוקות בשרביטין, וקנה של שבלת שלשה טפחים; ויד כל הנקצרין שלשה טפחים, ושואין דרפן להקצר זיהן ושרשיהן כל שהן [כמו שהם] - כל אלו מטמאין ומצטרפין ולא מצטרפין, מפני שהן ידות אכלין.
- כא.** ואלו לא מטמאין ולא מצטרפין ולא מצטרפין: שאר כל העקצין, ושרשי קלסי הכרוב, וחולפות תרדין [סלק] וחולפות הלפת, והן העקרין שנשארו בקרקע כשלקטו הכרוב והלפת וחרזי והחליפו [צמחו שנית], וכל השרשין שדרפן להגזו שנעקרו עם האכל. הפטמה [כעין כפתור בראשו] של רמון מצטרפת, והנץ [שער] שלו אינו מצטרף.
- כב.** הרמון והאבטיח שנמוק [הרקיב] מקצתו, אין הנשאיר חבור לאותו שנמוק; ואין הנשאיר מן הקלפה מצטרף, שהרי אין שמירתו מועלת כלום. וכן אם היה שלם מכאן ומכאן, ונמוק מן האמצע - אין הצדדין חבור זה לזה, ואין קלפתו מצטרפת. עלי ירקות ירקין, מצטרפין; וילכנים אין מצטרפין, שהרי אינן כלום.

ולא לטהרה. ביצד? היה מערה משקין טהורין לתוך כלי טמא, אפלו על גבי השרץ - הרי העמוד הנצוק טהור; ואם קלט מן המשקין הנגרין מן האויר, הרי זה שקלט טהור. ואין צריך לומר שהמשקין שמערה מהן טהורין.

ב. במה דברים אמורים? בשערה מצונן לצונן, ומחס לחם, או מחס לצונן. אבל המערה משקין טהורין צונן לתוך משקין טמאין חמין - הרי הנצוק חבור, ונטמא המשקין הצונן בלן שהוא מערה מהן, ונטמא הכלי שערה ממנו מחמת המשקין שבתוכו, שהרי נטמא. ומפני מה אמרו, 'המערה מצונן לחמין חבור'? לפי שצנן [אד] החמין עולה פתימרות עשן, ומתערב בנצוק ובמים שבכלי העליון, ומטמא הכל - שהענן העולה מן החמין, משקין הוא חשוב.

ג. לפיכך, האשה שהיו ידיה טהורות, והגיסה [בחשה בכף] בקדרה טמאה, והזיעו ידיה מהכל הקדרה - נטמאו ידיה, כאלו נגעה במשקין שבקדרה; וכן אם היו ידיה טמאות, והגיסה בקדרה טהורה, והזיעו ידיה - נטמא כל מה שבקדרה, כאלו נגעה במשקה שבקדרה.

ד. דבש הזיפים ודבש הצפחת [שמות מקומות] - הנצוק שלהן חבור, ואפלו היה מערה מצונן לצונן, מפני שיש להן ריר, והרי זה נמשכין כדבש. לפיכך, כל האכלין - אין הנצוק שלהן חבור, ואפלו היו עבים הרבה, כגון הגריסין והחלב המתוך [סמיר] וכיוצא בהן, לפי שאין להן ריר; וכן שאר כל המשקין - אין הנצוק שלהן חבור, אלא אם בן ערה מצונן לחם, כמו שבארנו.

ה. הנצוק אינו חבור לטהרה. ביצד? שאם ערה מים טמאים מפלי אבן וכיוצא בהן לתוך המקנה - אין אומרים, 'משהגיע קצת הנצוק למקנה, טהרו המים'; אלא הרי הן בטמאתן עד שישק המקנה לכל מציא אחד, כמו שבארנו. וכן הקטפרס [מקום שיפוע] שיש עליו משקה טופח - מרטיב את האצבע הנוגעת - אינן מחברין לשאר המשקין שבמדרון, לא לטמאה ולא לטהרה; אבל המשקין שבאשברן [משקע באדמה], בלן חבור לטמאה ולטהרה.

ו. ערכה שהיא קטפרס - [תחתיתה משופעת] ועליה משקה טופח, ושולש חתיכות אכלין טמאין כביצה מנחין עליה זו למטה מזו - אינן מצטרפות; הרי שמים, הרי אלו מצטרפות. ואם היה תחתיהן משקה עומד [תחת כל החתיכות], אפלו כעין התרדל - הרי זה מצטרף את בלן.

ז. כבד בארנו, שטבול יום - [טמא שטבל ולא העריב שמו] אינו מטמא חלין כלל, אבל פוסל אכלי תרומה ומשקה תרומה, ועושה הכל שלישי; וכן אם נגע באכלי קדש או משקה קדש, פסלן ועשה אותן רביעי.

ח. לש דברים שאינן חבור בטבול יום, אף על פי שהן חבור בכל הטמאות, אלא אם נגע בהן טבול יום, לא פסל אלא זה שנגע בו; ואילו היה הנוגע במקום טבול יום אדם אחר [טמא], היה פוסל הכל. אפלו היה הנוגע אדם שאכל אכלין טמאין או שתה משקין טמאין, שהיא טמאה קלה - הרי זה פסל הכל, שלא פסלו טבול יום; ואין צריך

באגוזים ולפקל בפצלים [פרקם מהשרשרת], אין השאיר חבור; אפלו היו לפניו מאה כור - אין בלן חבור, שהרי הוכיח שדעתו לפרק הכל.

יב. קליעה של [עלי] שום שנפלו משקין על אחד מהן - הוא טמא, וחבורו טהור; שאין חבורי [ידי] אדם חבור לכל דבר. וכן אתרוג שנפרס, ותחבו ככוש [מוט אריגה] או בקיסם [נסר עץ] - אינו חבור [להם].

יג. עסה שלשה במי פרות - הרי זו אינה חבור; שאין לה דבר שמחבר את האכלין, אלא שבעה משקין בלבד. **יד.** הממעה אכלין זה בזה וקבצן, כגון הדבילה [תאנה יבישה] והתמרים והצמוקין שקבצן ועשאן גוף אחד - אינן חבור; לפיכך, עגול [גוש] של דבילה שנפלו משקין טמאין על מקצתו - הרי זה נוטל ממנו מקום המשקה בלבד, והשאיר טהור.

טו. התמרים והגורגרות ששלקן ונעשו אם [גוש], הרי אלו חבור.

טז. הזיתים שעצטן [הניחם בחפירת הקרקע] ונעשו גוש אחד - הרי זה חבור, מפני שמתחלה לא נתנו למעטן אלא על מנת שיינקו [שמן] זה מזה; לפיכך, שרץ שנמצא על אם של זיתים, והם זיתים שנעשו בלן גוף אחד - אפלו נגע בכשעורה - הכל טמא, שהכל גוף אחד. היתה לו אם של זיתים ועתיד להפכה [ולפרק הזיתים] - כיון שתקע בה את היתד [להופכה], אף על פי שיש בה גופין [גושים] הרבה, אינן חבור; ואם משהפכה נעשו [שוב] אם, אינן חבור.

יז. אכל פרוז שהוא בלו מכנס ודבק זה בזה - אף על פי שאינו חבור להטמא, ואינו כגוף אחד כמו שבארנו - הרי הוא מצטרף לכביצה, לטמא אכלים אחרים; ואם לא כנסו, אלא הרי הוא מפרד כמעשה קדרה - [גרעיני תבואה המתבשלים בקדירה] והקטניות - אינו מצטרף, עד שיקבצם ויעשה אותן גוף אחד. הרי גושין הרבה זה בצד זה, ונגע אב הטמאה באחד מהן - הרי הוא ראשון, והגוש שבצדו שני, והגוש שבצד השני שלישי, ושבצד השלישי רביעי. **יח.** כפר של תרומה שהיתה ראשון לטמאה, והשיף לה אחרות [הצמיד] - בלן ראשון; פרשה - היא ראשון, ובלן שניות. היתה שניה, והשיף לה אחרות - בלן שניות; פרשה - היא שניה, ובלן שלישית. היתה שלישית, ובלן אחרות - היא שלישית, ובלן טהורות; בין שפרשו, בין שלא פרושו.

יט. כפרות של תרומה נושכות [מחבורות קצת] זו בזו - נטמאת אחת מהן בשרץ - בלן ראשון, ואף על פי שפרשו אחר מכאן; ונטמאת אחת מהן במשקין טמאין - בלן שניות, אף על שפרשו אחר מכאן; ונטמאת אחת מהן בדיים - בלן שלישית, ואף על פי שפרשו; מפני שהיו גוף אחד בשעת טמאתן.

יום שישי

הלכות טמאת אכלין פרק ז

א. הנצוק - [זרם הקילוח מכלי לכלי] אינו חבור, לא לטמאה

שְׁקָרָם עַל גְּבִי פְּרוּסוֹת [של לחם]. שָׁמֶן שֶׁהוּא צָף עַל גְּבִי יֵין, וְנִגַּע טְבוּל יוֹם בְּשָׁמֶן - לֹא פָסֵל אֶלָּא הַשָּׁמֶן.

ד. יֵרֶק שֶׁל תְּרוּמָה וּבִיצָה טְרוּפָה [מעורבת] וּנְתוּנָה עַל גְּבִי [על הירוק], וְנִגַּע טְבוּל יוֹם בְּבִיצָה - לֹא פָסֵל אֶלָּא קֵלַח [חתיכה] שֶׁפָּגְגָהּ [- מול מקום נגיעתו]; וְאִם הִתְהַוָּה בְּמִין כּוֹכַע [מנופחת], אֵינָה חֲבוּרָה.

ה. חוּט שֶׁל בִּיצָה שֶׁקָּרַם עַל דְּפִנָּה שֶׁל לֶפֶס [מחבת גדולה], וְנִגַּע בּוֹ טְבוּל יוֹם - מִן הַשֶּׁפֶה וְלִפְנֵים, חֲבוּרָה [לתבשיל שבמחבת]; נִגַּע מִן הַשֶּׁפֶה וְלַחוּץ, אֵינוֹ חֲבוּרָה. וְכֵן בְּקִטְנוּת [תבשיל קטניות] שֶׁקָּרַמוּ עַל שִׁפְת הַקִּדְרָה.

ו. חֲבִית שֶׁנִּקְבָּה בֵּין מְשוּלֵיָהּ [תחתיתה] בֵּין מְצִדֶּיהָ, וְסִתְמָה טְבוּל יוֹם הֵנָּקֵב בְּיָדוֹ - נִפְסָלָה בְּכֹלָה.

ז. הַמְעֵרָה מִפְּלִי לְכָלִי, וְנִגַּע טְבוּל יוֹם בְּקִלּוֹחַ - מְשַׁעֲרִין זֶה שֶׁנִּגַּע בּוֹ [מדת מה שנגע] בְּאַחַד וּמֵאַחַד; שֶׁתְּרוּמָה טְמֵאָה שֶׁנִּתְעַרְבָה בְּאַחַד וּמֵאַחַד בְּטֵלָה בְּמַעוֹטָה, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוֹ בְּהִלְכוֹת תְּרוּמוֹת.

ח. טְבוּל יוֹם שֶׁהָיָה תוֹרֵם [מפריש תרומה] אֶת הַבּוֹר [של יין], וְנִפְּלָה מִמֶּנּוּ חֲבִית שֶׁל תְּרוּמָה וְשִׁקְעָה בְּבוֹר שֶׁל יֵין וְנִגַּע בֵּינָם שֶׁבְּבוֹר - מִן הַשֶּׁפֶה [של חבית] וְלַחוּץ, אֵינוֹ חֲבוּרָה; מִן הַשֶּׁפֶה וְלִפְנֵים [נכנס קצת יין לתוך החבית], חֲבוּרָה. וְאִם הָיָה הַבּוֹר פִּיטָס [כלי גדול כבור] - אֶפְלוּ הָיָה כָּלִי גָדוֹל שֶׁמְחִזִּיק מֵאָה כוֹר, כָּלוּ חֲבוּרָה; וְאִם נִגַּע בְּמִקְצַת הַיֵּין, פָּסֵל הַתְּרוּמָה שֶׁבְּחֲבִית שֶׁבְּקִרְקַע הַכָּלִי.

ט. הַסֵּלֶת שֶׁל מְנֻחוֹת, וְהַלְבוּנָה [אחד מסממני הקטורת] וְהַקִּטְרֶת וְהַגִּחְלִים [של הקטורת] שֶׁנִּגַּע טְבוּל יוֹם בְּמִקְצָתָן, פָּסֵל אֶת כָּלָן. בְּמָה דְּבָרִים אֲמֹרִים? בְּגִחְלִים שֶׁחוֹתָהּ בַּמִּחְתָּה בְּיוֹם הַכַּפּוּרִים, שֶׁהַמִּחְתָּה שֶׁחוֹתָהּ בָּהּ נִכְנָס לַהֵיכָל; אֲבָל גִּחְלִים שֶׁחוֹתָהּ בְּכָל יוֹם, כִּשֶּׁהוּא מְעֵרָה מִמִּחְתָּה שֶׁל כֶּסֶף לְשַׁל זֶהָ - אִם נִתְפָּצְרוּ מִן הַגִּחְלִים - אֵין בָּהֶן קִדְשָׁה, אֶלָּא מִכְבָּדָן לְאַמָּה.

י. מִקְפָּה [תבשיל סמיר] שֶׁל חֲלִין אוֹ רִקִּיק [מאפה דק] שֶׁל חֲלִין, וְשָׁמֶן שֶׁל תְּרוּמָה צָף עַל גְּבִיָּהּ, וְנִגַּע טְבוּל יוֹם בְּשָׁמֶן - לֹא פָסֵל אֶלָּא הַשָּׁמֶן בְּלִבּוֹ; אִם חֲבִץ [ערבב השמן בהם] - כָּל מְקוֹם שֶׁהָלַף הַשָּׁמֶן, פָּסֵל.

יא. יֵרֶק שֶׁל חֲלִין שֶׁבְּשָׁלוּ בְּשָׁמֶן שֶׁל תְּרוּמָה, וְנִגַּע בּוֹ טְבוּל יוֹם - לֹא פָסֵל אֶלָּא מְקוֹם מִגְעוֹ.

יב. הַמִּקְפָּה שֶׁל תְּרוּמָה, וְהַשּׁוֹם וְהַשָּׁמֶן שֶׁל חֲלִין, שֶׁנִּגַּע טְבוּל יוֹם בְּמִקְצָתָן - פָּסֵל אֶת כָּלָן.

יג. הַמִּקְפָּה שֶׁל חֲלִין, וְהַשּׁוֹם וְהַשָּׁמֶן שֶׁל תְּרוּמָה, שֶׁנִּגַּע טְבוּל יוֹם בְּמִקְצָתָן - לֹא פָסֵל אֶלָּא מְקוֹם מִגְעוֹ; אִם הָיָה הַשּׁוֹם מְרֻבָּה, הוֹלְכִין אַחֵר הָרֵב. אֵימָתִי? בְּזִמְנָן שֶׁהוּא גּוֹשׁ בְּקַעֲרָה. אֲבָל אִם הָיָה מְפֹרָ בְּמִדּוּכָה [מקום כתישתו], וְנִגַּע בְּמִקְצָתוֹ - לֹא פָסֵל אֶלָּא מְקוֹם מִגְעוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא רוֹצֵה בְּפוּרוֹ. וְשֹׁאֵר כָּל הַנִּדּוּכִין שֶׁדִּרְפָן לְדוּכָן בְּמִשְׁקִין, כְּגוֹן שׁוֹם בְּשָׁמֶן - אִם דָּכָן שֶׁלֹּא בְּמִשְׁקִין, וְקִבְצָן - אִף עַל פִּי שֶׁהוּא גּוֹשׁ בְּקַעֲרָה וְנִגַּע בָּהֶן, לֹא פָסֵל אֶלָּא מְקוֹם מִגְעוֹ; שֶׁהָיָה הֵן כְּעֻגוּלָה שֶׁל דְּבִלָּה [גוש תאנים יבשות] - שֶׁאִם נִטְמָא מִקְצָתוֹ, לֹא נִטְמָא כָּלּוֹ.

לומר, שֶׁאִם הָיָה הַנוֹגֵעַ אֵב טְמֵאָה אוֹ רֹאשׁוֹן, שֶׁהוּא מְטַמֵּא הַכָּל. וּמִפְּנֵי מָה הִקְלוּ בְּטְבוּל יוֹם? מִפְּנֵי שֶׁכָּבֹד טָהוֹר וְאֵינוֹ מְחַסֵּר אֶלָּא הָעֶרֶב שֶׁמֶשׁ. וְעוֹד הִקְלוּ בְּטְבוּל יוֹם, שֶׁיֵּשׁ אֲכָלִין שֶׁהֵם מִיְּחֻדִּין לְאָדָם וּמִטְמְאִין בְּכָל הַטְּמָאוֹת, וְהֵן טְהוֹרִין בְּטְבוּל יוֹם; וְאֵלּוּ הֵן: הַשְּׁעוֹרִין וְהַכִּסְמִין, בְּזִמְנָן שֶׁאֵינָן קְלוּפִין. אֲבָל בְּזִמְנָן שֶׁהֵן קְלוּפִין, וְהַחֲטָה אִף עַל פִּי שֶׁאֵינָה קְלוּפָה, וְהַקָּצָה [מין כמון], וְהַשְּׁמִשְׁמִין - נִפְסָלִין בְּטְבוּל יוֹם, וְאֵין צָרִיף לומר שֶׁהֵן מְטַמְאִין בְּכָל הַטְּמָאוֹת.

ט. כָּל יְדוֹת הָאֲכָלִין [דברים המחוברים אליהם] שֶׁהֵן חֲבוּרָה בְּאֵב הַטְּמֵאָה, הֲרִי הֵן חֲבוּרָה בְּטְבוּל יוֹם; וְכֵן כָּל אֲכָל שֶׁנִּפְרָס [נחתך] וּמַעֲרָה [מחובר] בְּמִקְצַת שֶׁהוּא חֲבוּרָה בְּאֵב הַטְּמֵאָה, כִּף הוּא חֲבוּרָה בְּטְבוּל יוֹם. וְכָל שֶׁאֵינוֹ חֲבוּרָה בְּטְבוּל יוֹם, הֲרִי הוּא חֲבוּרָה בְּיָדָיו [טומאת ידים]; וְגַם זֶה חֲמֵר בְּטְמֵאֵת יָדָיו מְטַבּוּל יוֹם.

שבת קודש

הלכות טמאת אכלין פרק ח

א. חֲלוֹת אוֹ כִּפְרִים שֶׁנִּסְסָן וְהֵן נוֹשְׁכוֹת [מחוברות] זוּ בְּזוֹ וְדַעְתּוֹ לְהַפְרִישׁ, אוֹ שֶׁאִפְּהָ חֲלָה עַל גְּבִי חֲלָה בַּתְּנוּרָה וְעִדָּן לֹא קָרְמוֹ פְּנִיָּה [לא קשתה], וְנִגַּע טְבוּל יוֹם בְּאַחַת מֵהֶן - לֹא פָסֵל אֶלָּא הַחֲלָה שֶׁנִּגַּע בָּהּ; וְכֵן הַמִּים שֶׁהִרְתִּיחוּ וְנִעְשָׂה כִּקְבָה [בועה], וְהַגְּרִיסִין [פוליס] שֶׁהִרְתִּיחוּ רְתִיחָה רֵאשׁוֹנָה, וְזֵינן קִדְשׁ וְאֵרֶז שֶׁהִרְתִּיחוּ, וְנִגַּע טְבוּל יוֹם [טמא שטבל ולא העריב שמשו] בְּרְתִיחָה [בבועות] - אֵינוֹ חֲבוּרָה, וְלֹא פָסֵל אֶלָּא הִרְתִּיחָה בְּלִבָּהּ. וּבִשְׁאָר כָּל הַטְּמָאוֹת, בֵּין קִלּוֹת בֵּין חֲמוּרוֹת - הַכָּל חֲבוּרָה. אֲבָל חֲלוֹת שֶׁהֵיוּ נוֹשְׁכוֹת זוּ בְּזוֹ וְאֵין דַּעְתּוֹ לְהַפְרִישׁ, אוֹ שֶׁאִפְּהָ חֲלָה עַל גְּבִי חֲלָה וְנִשְׁכּוּ [התחבר אלין] וְקָרְמוֹ בַּתְּנוּרָה [כשהם מחוברים], וְרְתִיחַת הַמִּים שֶׁאֵינָה מִחֻלְחָלֶת כִּקְבָה [הבועות קטנות], וְרְתִיחַת גְּרִיסִין שֶׁנִּיגָה, וְרְתִיחַת יֵין יֵשׁוּ, וְרְתִיחַת הַשָּׁמֶן בֵּין קִדְשׁ בֵּין יֵשׁוּ, וְרְתִיחַת עֲדָשִׁים - הֲרִי אֵלּוּ חֲבוּרָה בְּטְבוּל יוֹם, וְאֵין צָרִיף לומר בְּכָל הַטְּמָאוֹת.

ב. בִּצָק שֶׁיֵּצֵא בַּעַת אֶפְיָה [על גבי הכיכר], וְנִמְצָא בְּאִמְצַע הַכֶּפֶר כְּמוֹ מִסְמֵר יוֹצֵא, וְכֵן קָצַת הַבִּצָק שֶׁנִּמְשָׁף וְנִתְרַף [נשרף] בַּעַת אֶפְיָה, וְהוּא הַנִּקְרָא 'תְּרוּרָה' - אִם הָיָה פְּחוּתִין מִכְּאֻצְבַּע, וְנִגַּע טְבוּל יוֹם בָּהֶן - פָּסֵל כָּל הַכֶּפֶר; וְכֵן אִם נִגַּע בְּגִרְגָּר מִלַּח קֶטֶן שֶׁבְּכֶפֶר, נִפְסֵל כָּל הַכֶּפֶר. וְאֵין צָרִיף לומר בְּכָל הַטְּמָאוֹת. אֲבָל צִרוֹר [אבן] שֶׁבְּכֶפֶר אוֹ תוֹרְמוֹס [מין קטניות] וְגִרְגָּר מִלַּח גָּדוֹל, וְתְרוּרָה יֵתֵר מִכְּאֻצְבַּע, שֶׁנִּגַּע בָּהֶן אֶפְלוּ אֵב הַטְּמֵאָה - הַכֶּפֶר טָהוֹר; וְאֵין צָרִיף לומר בְּטְבוּל יוֹם.

ג. רִקִּיק [מאפה דק] שֶׁנִּתְרַף [נשרף] חֲצִיָּה וְחֲצִיָּה קִיָּם, הֲרִי זֶה אֵינוֹ חֲבוּרָה; וְנִתְרַף הָאִמְצַע וְהַעֲדָדִין קִיָּמִין - אֵינָם חֲבוּרָה זֶה לָזֶה אֶפְלוּ בְּאֵב הַטְּמֵאָה, וְאֵין צָרִיף לומר בְּטְבוּל יוֹם. בְּשׁוֹר קִדְשׁ שֶׁקָּרַם [נקרש] עָלָיו הַמֶּרֶק, וְנִגַּע טְבוּל יוֹם בְּקוּפָה [בקרישה] - הַחֲתִיכוֹת מִתּוֹרוֹת; נִגַּע בְּחֲתִיכָה, הַחֲתִיכָה וְכָל הָעוֹלִין עִמָּה [- כשיגביהה] חֲבוּרָה. וְכֵן בְּתַבְשִׁיל קִטְנוּת

כָּךְ קוֹרְאָה לָהּ שֵׁם וְאוֹמֶרֶת: 'הָרִי זֶה חֵלֶה'; וּמִשְׁתַּקְרָא לָהּ שֵׁם - לֹא תִגַּע בָּהּ, שֶׁלֹּא תַפְסֵל אוֹתָהּ. וְכָךְ הִיא עוֹשָׂה, אִם לִשָּׁה בְּעֶרְכָּה שֶׁהִיא [העריבה] טְבוּלַת יוֹם.

יח. לִגְיִן [כד] שֶׁהוּא טְבוּל יוֹם שֶׁמֶלֶאָהּ מִחִבִּית מַעֲשֵׂר שֶׁלֹּא נִטְלָה תְרוּמָתוֹ, וְאָמַר: 'הָרִי זֶה תְרוּמַת מַעֲשֵׂר עַל מֵה שֶׁבִּחְבִּית אַחֵר שֶׁתִּחְשֹׁף' - הָרִי זֶה תְרוּמָה טְהוֹרָה; לְפִי שֶׁאֵינָה נִעֲשִׂית תְרוּמַת מַעֲשֵׂר עַד שֶׁתִּחְשֹׁף, כְּפִי תִנְאוֹ, וְאַחֵר שֶׁתִּחְשֹׁף, יַעֲרִיב שְׁמִשּׁוֹ שֶׁל לִגְיִן וְיִטְהַר. נִשְׁכְּרָה הַחִבִּית קֹדֶם שֶׁתִּחְשֹׁף, הַלִּגְיִן בְּטָבֵלוֹ [- מִחוּיִב הַפְּרִשָּׁה]; נִשְׁכַּר הַלִּגְיִן, הַחִבִּית בְּטָבֵלָה.

יט. טְבוּל יוֹם מִטְמֵאָת מֵת וּמִבְעִילַת נֶדֶה, עוֹשָׂה [עוֹסֵק] בְּבֵית הַבַּד [- שְׁמוֹ]; וְכֵן שָׂאֵר הַטְּמֵאִים שֶׁטָּבְלוּ, עוֹשִׂין בְּטְהוֹרוֹת; חוּץ מִן הַזֶּב וְהַזֵּבָה בְּשָׂבִיעֵי שֶׁלֶּהֶן - שָׂאֵף עַל פִּי שֶׁטָּבְלוּ, לֹא יַעֲשׂוּ בְּבֵית הַבַּד וְלֹא יִתְעַסְקוּ בְּטְהוֹרוֹת, שְׂמָא יֵרָאוּ [זוּב] וְנִמְצְאוּ טְמֵאִים לְמַפְרַע, שֶׁהָרִי סוֹתְרִין הַכֹּל [- כָּל יְמֵי סְפִירַתָּם], כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר.

שיעורי רמב"ם ספר המצוות - ה'י"א סיון ה'תשס"ח

יום שני

מצות לא תעשה קסז.

הַמִּצְוָה הַקִּס"ז — הָאֲזִהְרָה שֶׁהִזְהִיר כֹּהֵן גָּדוֹל מִלְּהַטְמֵא עִם מֵת תַּחַת תְּקֵרָה אַחַת וְאָפְלוּ מִתִּי מִצְוָה, כְּלוּמַר: קְרוּבִיו, וְהוּא אָמַר: "וְעַל כָּל-נַפְשֹׁת מֵת לֹא יָבֹא" (ויקרא כא, יא) וְאִם נִטְמָא, וְאָפְלוּ לְאָבִיו וְלֵאמֹר — לֹקֵה.

יום שלישי, יום רביעי

מצות לא תעשה קסו.

הַמִּצְוָה הַקִּס"ו — הָאֲזִהְרָה שֶׁהִזְהִיר כֹּהֵן הַדִּיּוֹט מִלְּהַטְמֵא לְשָׂאֵר יְמֵתִים חוּץ מִן-הַקְּרוּבִים הַמְּפָרָשִׁים בְּכַתוּב, וְהוּא אָמַר: יִתְעַלֶּה: "לִנְפֹשׁ לֹא-יִטְמָא בְּעַמּוֹ" (ויקרא כא, א). וְהַעֲוָר עַל לֹאוֹ זֶה וְנִטְמָא לְזוּלַת חֲמִשָּׁה [שְׁשָׁה] מִתִּי מִצְוָה — חֵיב מִלְּקוּת. וְלֹאוֹ זֶה אֵינוֹ חָל עַל הַנָּשִׁים; כֹּא בַּקֶּבֶלָה (ספרא ריש פרשת אמור): "כִּגְי אֶהְרֶן" — וְלֹא בְּנוֹת אֶהְרֶן.

יום חמישי

מצות עשה קעג. מצות לא תעשה שסב.

שסד. שסג. שסה.

הַמִּצְוָה הַקִּע"ג — הַצּוּוִי שֶׁנִּצְטְוִינוּ לְמִנּוֹת עֲלֵינוּ מִלֶּךְ מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁיִּקְבֹּץ אֶת כָּל-אַמְתָּנוּ [יֶאֱחָד

יֵד. עֶסֶה שֶׁקָּרָא שֵׁם חֵלֶתָּה בְּצִפּוֹנָה אוּ בְּדִרּוּמָה [צִיּוֹן בְּדִיבּוּר מִקוֹם הַחֵלֶה, אֲך' עֲדִיין הִיא חֵלֶק מִהַעֲיִסָּה], וְכֵן קִשּׁוֹת [קִישּׁוּאִין] שֶׁקָּרָא שֵׁם תְרוּמָתָהּ בְּצִפּוֹנָה אוּ בְּדִרּוּמָה - הָרִי זֶה חִבּוּר; וְאִם נִגַּע טְבוּל יוֹם בְּמִקְצֵת הָעֶסֶה, נִפְסְלָה. נִטְלָה חֵלֶתָּה מִתּוֹכָהּ, וְחִזְרָה לְתוֹכָהּ - אֵינָה חִבּוּר.

טו. עֶסֶה שֶׁנִּדְמָעָה [נִתְעַרַב בַּה תְרוּמָה] אוּ שֶׁנִּתְחַמְצָה בְּשֹׂאֵר שֶׁל תְרוּמָה, אֵינָה נִפְסְלַת בְּטְבוּל יוֹם.

טז. עֶסֶה שֶׁהִכְשִׁירָה [לְטוּמָא] בְּמִשְׁקִין, וְנִלוּשָׁה בְּמֵי פִּרוֹת, וְנִגַּע בָּהּ טְבוּל יוֹם - לֹא פָסַל אֶלָּא מִקוֹם מַגְעוֹ.

יז. מַעֲשֵׂר רֵאשׁוֹן שֶׁהִכְשִׂיר, וְנִגַּע בּוֹ טְבוּל יוֹם אוּ יָדִים מְסֻבּוֹת [- טַמְאוֹת מִדְּרַבָּן] - מְפָרִישִׁין מִמֶּנּוּ תְרוּמַת מַעֲשֵׂר בְּטְהוֹרָה; מְפָנִי שֶׁמַּעֲשֵׂר רֵאשׁוֹן בְּחֵלִין, וְטְבוּל יוֹם וְיָדִים מְסֻבּוֹת אֵינֶן פּוֹסְלִין אֶת הַחֵלִין, שֶׁהִשְׁלִישִׁי בְּחֵלִין טְהוֹר, כְּמוֹ שֶׁבִּאֲרָנוּ. וְכֵן הָאִשָּׁה שֶׁהִיא טְבוּלַת יוֹם, לִשָּׁה אֶת הָעֶסֶה וְקוֹצֶה לָהּ [- חוֹתַכָּת] חֵלֶה, וּמְפָרִישָׁהּ וּמְנִיחָהּ בְּכָלִי, וְנוֹחֶתֶת הַכָּלִי עִם [- לִיד] שָׂאֵר הָעֶסֶה כְּאַחַת, וּמִקְפָּת [- מִקְרַבַּת] עַל הַכֹּל כְּדִי לְהִרְם מִן הַמֶּקֶף [- הַסְמוּךְ], וְאַחֵר

יום ראשון

מצות לא תעשה קסח.

הַמִּצְוָה הַקִּס"ח — הָאֲזִהְרָה שֶׁהִזְהִיר כֹּהֵן גָּדוֹל מִלְּהַטְמֵא לְמֵת מִן הַמֵּתִים בְּאִיזָה אוֹפֵן שֶׁתִּהְיֶה הַטְּמֵאָה, בֵּין בְּנִגְיָעָה בֵּין בְּמִשָּׂא (הָרִים חִפֵּץ שֶׁהַמֵּת מוֹנֵחַ עָלָיו בְּלִי לַגַּעַת בַּמֵּת), וְהוּא אָמַר: "לְאָבִיו וְלֵאמֹר לֹא יִטְמָא" (ויקרא כא, יא). וְאוֹלִי תִּחְשׁוּב שְׁזָה וְהַקּוֹדֶם (לֹא תַעֲשֶׂה קסז) עֲנִין אֶחָד הוּא, וְשְׁזָה שֶׁאָמַר "לְאָבִיו וְלֵאמֹר לֹא יִטְמָא" בְּאוֹר הוּא — אֵין הַדְּבָר בֵּן, אֶלָּא הֵם שְׁנֵי לְאוּיִן: לֹא יָבֹא וְלֹא יִטְמָא. וְלִשּׁוֹן סִפְרָא (פֶּרֶשׁת אִמּוֹר שֵׁם): "חֵיב בְּלֹא יָבֹא וְחֵיב בְּלֹא יִטְמָא" וְכֵן חֵיבֵי כֹּהֵן הַדִּיּוֹט בְּדִין גְּזֵרָה שְׁוֶה, אָמַר: "כֶּשֶׁם שֶׁכֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁנֶּאֱסָרָה עָלָיו נֶפֶשׁ מֵת חֵיב בְּשְׁנֵי לְאוּיִן: לֹא יָבֹא וְלֹא יִטְמָא, כֶּךָ גַּם כֹּהֵן הַדִּיּוֹט, בֵּין שֶׁנֶּאֱסָר עָלָיו לְהַטְמֵא בְּנֶפֶשׁ מֵת חֵיב בְּלֹא יָבֹא". אֲבָל לֹא מְנִינּוּ אוֹתוֹ (כַּשְׁתִּי מִצְוֹת גַּם בַּכֹּהֵן הַדִּיּוֹט) מִהַטְעַם שֶׁבִּאֲרָנוּ בְּכָלִל הַשְּׁנִי (וְהוּא: כִּיֹּן שְׂאִינוּ בֹא בַּמְּפֹרָשׁ), אֶלָּא מְנִינּוּ שְׁנֵי לְאוּיִן אֵלּוּ (בַּכֹּהֵן גָּדוֹל) מִכֵּיֹן שֶׁהֵם שְׁנֵי פְסוּקִים: לֹא יָבֹא וְלֹא יִטְמָא; וְעֲנִין "לֹא יָבֹא" אֵינוֹ עֲנִין "לֹא יִטְמָא", כְּמוֹ שֶׁבִּאֲרוּ מִקְבְּלֵי הַפְּרוּשׁ (חז"ל) וְאָמַר: חֵיב בְּלֹא יָבֹא וְחֵיב בְּלֹא יִטְמָא.

בתורת משה רבנו אלא מזרע דוד, מזרע שלמה דוקא; וכל שהוא מזולת הזרע הנכבד הזה לענין מלכות — "נכרי" קרינא ביה. וזה ברור ואין בו ספק. וכבר נתבארו דיני מצוה זו בכמה מקומות ביבמות (יח. ואילך) וסנהדרין (מה: וסוטה (מא). ונדה (מט:).

המצוה השס"ד — האזהרה שהזהר המלך מלהרבות נשים, והוא אמרו יתעלה: "ולא ירבה לו נשים" (שם, יז). והגבול לכך, שלא יוסיף על שמנה עשרה נשים בכתבה וקדושין. וכבר נתבארו גם דיני מצוה זו בפרק ב' מסנהדרין (כא:); וכל זמן שמוסיף עליהן — לוקה.

המצוה השס"ג — האזהרה שהזהר המלך מלהרבות סוסים, והוא אמרו יתעלה: "לא ירבה לו סוסים" (שם, טז). והגבול לכך, שלא יהיו לו סוסים (פנויים) שרצים לפניו, ואפלו סוס אחד לא יהיה אצלו, זולת הבהמה שהוא רוכב עליה בלבד, או סוסים שיהיו בארות שהם מוכנים אצלו למלחמה שירכבו עליהם הצבא; אבל לעצמו — רק בהמה אחת בלבד. וכבר נתבארו דיני מצוה זו בפרק ב' מסנהדרין (כא:).

המצוה השס"ה — האזהרה שהזהר המלך מלהרבות ממון מיוחד לעצמו, והוא אמרו יתעלה: "וכסף וזהב לא ירבה לו מאד" (שם). והגבול לכך הוא, שלא יהיה לו למעלה מכדי להוציא הוצאות על מרכבתו ועבדיו המיוחדים לו. אבל לקבץ ממון שיהא לצרכי כל-ישראל — הרי זה מתר. וכבר באר ה' יתעלה בכתוב טעם שלש מצוות אלו, כלומר: "לא ירבה לו סוסים (כדי שלא ישיב העם מצרימה)" ולא ירבה לו נשים (כדי שלא יסור לבבו), וכסף וזהב לא ירבה לו מאד. ולפי שנודע טעמן הגיעו בהן לידי בטול במפרסם מענין שלמה (המלך) עליו השלום, על אף גדל מעלתו במדע ובחקמה ושהוא ידידה (שהתיר לעצמו באמרו "לא אסור" "לא אסור" — ונכשל). אמרו (סנהדרין כא:): שיש בזה הערה לבני אדם, שאלו ידעו טעמי כל-המצוות היו מוצאים להם דרך לבטולן שהרי אפלו זה השלם הגדול (שלמה המלך) טעה בזה וחשב שלא יהא

את דברתנו (ידבר דבר אחד בשם כולם)]. וינהיג את כלנו, והוא אמרו יתעלה: "שום תשים עליך מלך" (דברים יז, טו) וכבר הזכרנו מקדם (מצות עשה כ) את-דבריהם בספרי (דברים יז, טו) "שלא מצות נצטוו ישראל בשעת כניסתם לארץ: למנות להם מלך, ולבנות בית-הבחינה, ולהכרית זרעו של עמלק". עוד אמרו בספרי (דברים יז, טו): "שום תשים עליך מלך — מצות עשה". ובא הפרוש, שזה שנאמר "שום תשים עליך מלך" — תהא אימתו עליך ושיהיה בלבנו בתכלית הכבוד והגדלה והרוממות שאין למעלה ממנה, עד שתהיה מעלתו אצלנו גדולה ממעלת נביא מבין הנביאים שפדורו. ובפרוש אמרו (הוריות יג:): "מלך קודם לנביא". וכשמצוה המלך הזה איזה צווי שלא יהיה סותר מצוה מן התורה — חובה לקיים את-פקדתו; והעובר על פקדתו ואינו מקימה, רשות יש למלך להרגו בסיף, כמו שקבלו אבותינו על עצמם ואמרו: "כל-איש אשר ימרה את-פיך וגו' יומת" (יהושע א, יח). וכל-מורד במלכות — יהיה מי שיהיה — דמו מתר למלך הממנה על פי התורה. וכבר נתבארו כל-דיני מצוה זו בפרק ב' מסנהדרין (יט:); ובירושלמי פרות (ה:); ופרק ז' מסוטה (מא:).

המצוה השס"ב — האזהרה שהזהרנו מלהעמיד עלינו מלך, איש שאינו מזרע ישראל, אף-על-פי שהוא גר צדק, והוא אמרו יתעלה: "לא תוכל לתת עליך איש נכרי אשר לא-אחיקה" (דברים יז, טו). ולשון ספרי (פרשת שופטים שם): "לא תוכל לתת עליך איש נכרי — זו מצות לא-תעשה". וכן שאר המנויים אסור שנמנה עלינו בשום דבר מן הדברים — לא מנוי תורה (דיין, ראש ישיבה וכדומה) ולא מנוי מלכות — אדם שהוא מקהל גרים עד שתהא אמו מישראל. שהרי אמר יתעלה: "שום תשים עליך מלך מקרב אחיך" (שם), אמרו (יבמות מה:): "כל-משימות שאתה משים עליך לא יהיו אלא מקרב אחיך". אבל המלכות בלבד, כבר ידעתי מפסוקי ספרי הנבואה (נ"ך) שזכה בה דוד. ובפרוש אמרו (יומא עב:): "כתר מלכות זכה בו דוד", וכן זרעו אחריו עד סוף כל-הדורות. אין מלך למי שמאמין

ולרדפם בכל-דור ודור עד שיִשְׁמְדוּ, עד האחרון, וכך עשינו, עד שנשלמה השְׁמִדָתָם על-ידי דוד, ונתפזרה השְׁאֵרִית ונטמעה בין האמות עד שלא נשאר בהם שֶׁרֶשׁ. אולם על-ידי זה שִׁכְּבָר כָּלוּ, לא תהיה המצוה שִׁנְצֻטִינוּ לְהִרְגָם מְצוּה שְׂאִינָה נִוְהֶגֶת לְדוּרוֹת, כִּשֶּׁם שֶׁלֹא נֹאמַר בְּמִלְחָמָה עֲמֶלֶק שְׂאִינָה נִוְהֶגֶת לְדוּרוֹת, אֲפִלּוּ אַחֲרֵי הִשְׁמִדָתָם וְהִכָּרְתָתָם, כִּי מְצוּה זוֹ אֵינָה קְשׁוּרָה בְּזִמְנָה וְלֹא בְּמָקוֹם מִיָּחֵד כִּמּוֹ הַמְצוּת הַמִּיָּחִדוֹת לַמִּדְבָּר אוֹ לַמִּצְרַיִם, אֲלֹא הִיא קְשׁוּרָה בְּמִי שְׁמִצְוִים עָלָיו, וְכֹל-עוֹד יִהְיֶה בְּנִמְצָא (אֲפִלּוּ אִילוּ הָיוּ קִיּוּמִים הַיּוֹם) מְקִיָּמִים בּוֹ אוֹתוֹ הַצּוּי. וּבְכָל־לֵךְ רָאוּי לָךְ לְהִבִּין וְלִהְתְּבוֹנֵן בְּהִבְדֵּל בֵּין הַמְצוּה וּבֵין הַדְּבָר שִׁנְצֻטָה עָלָיו. כִּי יֵשׁ שֶׁהַמְצוּה נִוְהֶגֶת לְדוּרוֹת, אֲלֹא שֶׁהַדְּבָר שִׁנְצֻטָה עָלָיו כָּבֹר נִעֲדָר בְּדוֹר מִן-הַדּוּרוֹת; אֲךָ לֹא בְּהִעָדָר הַדְּבָר שִׁנְצֻטָה עָלָיו תִּהְיֶה הַמְצוּה לְאִינָה נִוְהֶגֶת לְדוּרוֹת אֲבָל תִּהְיֶה אִינָה נִוְהֶגֶת לְדוּרוֹת אִם הִיא הַדְּבָר לְהִפָּךְ וְהוּא: שִׁיָּהָא דְבָר מְסִים מְצוּי בְּמִצְבַּ מְסִים, וְהִיא חֵיב לַעֲשׂוֹת בּוֹ מַעֲשֶׂה אֶחָד, אוֹ דִּין אֶחָד וּבְזִמְנָה מְסִים — וְהַיּוֹם אֵינוֹ חוֹבָה, אֶף-עַל-פִּי שְׁאוֹתוֹ הַדְּבָר מְצוּי בְּאוֹתוֹ הַמִּצְבַּ, כְּגוֹן: לֹוי זָקֵן שֶׁהִיא פְּסוּל בַּמִּדְבָּר וְהוּא כִּשֶּׁר אֲצִלָּנוּ הַיּוֹם. כִּמּוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹמוֹ (חולין כד). וְהִבֵּן כָּלֵל זֶה וְדַעְהוּ.

הַמְצוּה הַמ"ט — הַאֲזַהְרָה שֶׁהִזְהַרְנוּ שֶׁלֹא לְהַחֲיוֹת אָדָם מִשְׁבַּעַה עֲמִינִי, כְּדִי שֶׁלֹא יִקְלָקֵלוּ אֶת בְּנֵי-אָדָם וְיִטְעוּם בַּעֲבֹדָה זָרָה, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא תַחֲיֶה כָל-נִשְׁמָה" (שם כ, טז). וְתִהְיֶה הַרְיָגָתָם מְצוּת עֲשֵׂה, כִּמּוֹ שֶׁבְּאֲרָנוּ בְּמְצוּה קִפּוֹ. וְהַעוֹבֵר וְאֵינוֹ הוֹרֵג מֵהֶם — אֶת-שֶׁאֲפָשָׁר לוֹ לְהִרְגוֹ — הֵרִי זֶה עֹבֵר עַל מְצוּת לֹא-תַעֲשֶׂה.

הַמְצוּה הַקפ"ח — הַצּוּי שִׁנְצֻטִינוּ לְהִכָּרִית זֶרַע עֲמֶלֶק בְּלִבָּד מִכָּל-שָׂאֵר זֶרַע עֲשׂוּ, זָכָרִים וְנִקְבוֹת, קֶטֶן וְגָדוֹל, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "תִּמְחָה אֶת-זָכָר עֲמֶלֶק" (שמות יז, יד) וְכָבֹד הַזִּכְרָנוּ מִקֵּדָם (מצות עשה כ, וקע"ג) אֲמָרָם (סנהדרין כ): "שִׁלַּשׁ מְצוּת נִצְטוּי יִשְׂרָאֵל בְּשַׁעַת כְּנִיסָתָם לָאָרֶץ: לְמָנוֹת לָהֶם מֶלֶךְ, וְלִבְנוֹת לָהֶם בֵּית-הַבְּחִירָה, וְלִהְיִיתָ זֶרַעוֹ שֶׁל עֲמֶלֶק". וְגַם מִלְחָמָה עֲמֶלֶק הִיא מִלְחָמָה מְצוּה. וְכָבֹד נִתְבָּאֵר דִּינָהּ בְּפָרָק ח' מִסוּטָה (מד:).

מַעֲשֶׂה זֶה סִבָּה לַעֲבֹרָה בְּשׁוּם פָּנִים, כָּל-שֶׁכֵּן הַהֲמוֹן בְּדַעְתָּם הַחֲלוּשָׁה, שֶׁהָיוּ בָּאִים לִידֵי זִלְזוּל בָּהֶן וַיֹּאמְרוּ: לֹא אֶסֶר דְּבָר זֶה וְלֹא צוּה עַל דְּבָר זֶה אֲלֹא בְּגִלָּל כֶּךָ וְכָךָ — אָנוּ נִזְהָר בְּדְבָר שִׁבְעָבוּרוֹ נִתְּנָה מְצוּה זוֹ וְלֹא נִקְפִּיד עַל הַמְצוּה עֲצֻמָּה, וְכָךָ הָיוּ בָּאִים לִידֵי הַפֶּסֶד הַדָּת. לְפִיכָךְ הִסְתִּיר ה' יִתְעַלֶּה טַעְמִיהֶן; אֲבָל אֵין מִהֵן גַּם אַחַת שְׂאִין לָהּ טַעַם וְסִבָּה, אֲלֹא שֶׁרַב אוֹתָם הַסְּבוּת וְהִטְעֵמִים לֹא יִשְׁיָגוּם דַּעוֹת הַהֲמוֹן וְלֹא יִכְיָנוּם. וְכָלֶם הֵם כִּמּוֹ שֶׁהָעִיד הַנִּבְיָא: "פְּקוּדֵי ה' יִשְׁרִים מִשְׁמַחֲחֵי-לֵב" (תהלים יט, ט).

יום שישי

מצות עשה קפז. מצות לא תעשה מט.

מצות עשה קפח. קפט. מצות לא תעשה נט.

הַמְצוּה הַקפ"ז — הַצּוּי שִׁנְצֻטִינוּ לְהִרְגָה שְׁבַעַה עֲמִינִי ("הַחֲתִי, הָאִמּוּרִי, הַכְּנַעֲנִי, הַפְּרִיזִי, הַחִיטִי, הַיְבוּסִי, הַגְּרָגִשִׁי") וְלֹא-אֲבָדָם, בֵּינוֹן שֶׁהֵם הָיוּ עֶקֶר עֲבוּדָה זָרָה וְיִסוּדָה הָרָאוּשׁוֹן. וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "כִּי-הִתְהַרַם תַּחֲרִימָם" (דברים כ, יז). וְכֹאֵר לָנוּ בְּכַתוּבִים רַבִּים, שֶׁטַעַם הַדְּבָר: כְּדִי שֶׁלֹא נִלְמַד מִכְּפִירָתָם. וְרַבִּים הַכְּתוּבִים הַמְזֻזִּים וּמִחֲזֻקִּים לְהִרְגָם, וּמִלְחָמָתָם מִלְחָמָה מְצוּה. וְאוּלַי יִחְשׁוּב מִיִּשְׁהוּ שֶׁזֶּה מְצוּה שְׂאִינָה נִוְהֶגֶת לְדוּרוֹת, בֵּינוֹן שֶׁשְׁבַעַה עֲמִינִי כָבֹר אֲבָדוּ; אֲךָ זֹאת לֹא יִחְשׁוּב אֲלֹא מִי שֶׁלֹא הִבִּין עֲנִין נוֹהֵג לְדוּרוֹת וְאֵינוֹ נוֹהֵג לְדוּרוֹת, וְהוּא: שֶׁעֲנִין שִׁנְצֻטִים עִם הַשָּׂגָת מִטְרָתוֹ, כְּדִי שִׁיָּהָא אוֹתוֹ הַדְּבָר קְשׁוּר בְּזִמְנָה מְסִים — אֵין אוֹמְרִים עָלָיו "אֵינוֹ נוֹהֵג לְדוּרוֹת", לְפִי שֶׁהוּא נוֹהֵג בְּכָל-דּוֹר שָׁבוּ נִמְצָאֵת אֲפָשְׁרוֹת לְאוֹתוֹ הַדְּבָר. הֲלֹא תִרְאֶה, אִם יֹאבֵד ה' אֶת-זֶרַע עֲמֶלֶק בְּכָל־לְוֵיתוֹ וְיִשְׁמִידֵנוּ עַד סוֹפוֹ — כִּמּוֹ שִׁיָּהָה בְּמִהְרָה בְּיָמֵינוּ, כִּמּוֹ שֶׁהִבְטִיחַ יִתְעַלֶּה: "כִּי-מִחָה אֲמַחֶה אֶת-זָכָר עֲמֶלֶק וְגו'" (שמות יז, יד) — הָאֵם נֹאמַר אִזּוֹ שֶׁזֶה שֶׁנֹּאמַר "תִּמְחָה אֶת-זָכָר עֲמֶלֶק" (דברים כה, יט) אֵינוֹ נוֹהֵג לְדוּרוֹת? ! כֶּךָ אֵין לוֹמַר, אֲלֹא הוּא נוֹהֵג בְּכָל-דּוֹר וְדוֹר. וְכֹל-עוֹד יִמְצָא זֶרַע עֲמֶלֶק מְצוּה לְהִכָּרִיתוֹ. וְכָךְ הַרְיָגַת שְׁבַעַה עֲמִינִי וְלֹא-אֲבָדָם הוּא צוּי שִׁנְצֻטִינוּ בּוֹ — וְהִיא מִלְחָמָה מְצוּה. וְאַנְחֵנוּ מְצוּיִים לְשִׁרְשָׁם (לַעֲקָרָם מִהַשּׁוּרָשׁ)

א): בשלשה מקומות הזהירה תורה את-ישראל שלא לשוב למצרים, ובשלשה חזרו למצרים ובשלשתן נענשו. שלשת המקומות — אחד מהם הוא שהזכרנו; והשני — אמרו: "בדרך אשר אמרתי לך לא-תסיף עוד לראתה" (שם כה, טח); והשלישי — אמרו: "פי אשר ראיתם את-מצרים היום לא תספו לראתם עוד עד-עולם" (שמות יח, יג) ואף-על-פי שפשט הלשון שהוא ספור, בא לנו בקבלה שהוא לאו. וכבר נתבאר בסוף גמרא סבה (נא:): שגם אלכסנדראי היא מכלל הארץ שאסור לדור בה, ומים אלכסנדראי מודדים חבל ארץ (חלקת-אדמה) בארץ ארבע מאות פרסה ורחב ארבע מאות פרסה, וזוהי כל-ארץ מצרים שאסור לדור בה. אבל מתר לעבר בה לשם מסחר או כדי לעבר לארץ אחרת. ובפרוש אמרו בירושלמי (סנהדרין סוף פרק י'): לשיבה אי אפה חוזר, אבל אפה חוזר לסחורה ולפרקמטיא ולכבוש הארץ.

המצוה המְשַׁלֶּמָה מאה ותשעים — הצווי שִנְצֻטִינוּ (לנהוג כמה פרטי דינים) במלחמת שאר האומות, והיא הנקראת: מלחמת רשות. שכן נצטוינו שאם נלחם עמם, נכרות עמם ברית על נפשם בלבד (שלא נהרגם); אם ישלימו עמנו וימסרו לנו את-הארץ, אז נטיל עליהם תשלום מסים ועבדות, והוא אמרו יתעלה: "יהיו לך למס ועבדוך" (דברים כ, יא). ולשון ספרי (פרשת שופטים שם): "אמרו: מקבלין אנו עלינו מסים ולא שעבוד, שעבוד ולא מסים — אין שומעין להם עד שיקבלו עליהם זו וזו". והוא: שיתנו דבר קבוע כל-שנה, כפי שיקבע המלך בעת ההיא ויהיו נכנעים ונתונים במורא ושלמות, והיו ענין השעבוד. אבל אם לא ישלימו אתנו — נצטוינו להרוג כל-זכר בעיר, קטן וגדול, ולקחת כל-שלה וכל-הנשים, והוא אמרו יתעלה: "ואם-לא תשלים עמך וגו'" (שם, יב). וכל-זה (שאם לא השלימו אין הורגין את כולם) הוא דין מלחמת הרשות. וכבר נתבארו דיני מצוה זו בפרק ח' מסוטה (מד:): ובפרק ב' מסנהדרין (כ:).

המצוה הנ"ו — האזהרה שהזהרנו שלא לקרא שלום לעמון ומואב לעולם, והוא שה' צונו

המצוה הקפ"ט — הצווי שִנְצֻטִינוּ לזכור את אשר-עשה לנו עמלק, שקדם אותנו ברע, שנאמר את-זה בכל-זמן וזמן וינעור את-הנפשות בדרך להלחם בו, שנקרא את בני-האדם לשנאו, כדי שלא ישכח הדבר ולא תחלש שנאתו ולא תמעט בנפשות במשך הזמן; וזה אמרו יתעלה: "זכור את אשר-עשה לך עמלק" (דברים כה, יז). ולשון ספרי (סוף פרשת כי תצא): "זכור את אשר-עשה לך עמלק — בפה, לא תשכח — בלב". כלומר: אמור דברים בפיה שיביאו בני אדם לך, שלא תסור שנאתו מן-הלב. ולשון ספרא (ריש פרשת בחוקותי): "זכור את אשר-עשה לך עמלק, יכול בלבבך? כשהוא אומר שלא תשכח, הרי שכחת הלב אמורה; הא מה אני מקיים זכור? — שתהא שונה (אומר) בפיה". הלא תראה, איך עשה שמואל הנביא, כשבא לקיים מצוה זו: שהוא זכר תחלה, ואחר-כך צוה להרגם, והוא אמרו: "פקדתי את אשר-עשה עמלק לישראל" (שמואל-א טו, ב).

המצוה הנ"ט — האזהרה שהזהרנו מלשכוח את אשר עשה לנו זרע עמלק, ואשר קדמונו ברע. וכבר בארנו במצוה קפ"ט ממצות עשה שזכירת מה שעשה לנו זרע עמלק וחדוש האיבה לו — היא מצות עשה. וכך מזכירים אנו מלהשליך דבר זה מלבנו ומלשכחו — והיא מצות לא-תעשה, והוא אמרו יתעלה: "לא תשכח" (דברים כה, יט), ובספרי (סוף פרשת תצא שם): "זכור" — בפה; "לא תשכח" — בלב, כלומר: אל תשליך איבתו ואל תסירנה מלבך.

שבת קודש

מצות לא תעשה מו. מצות עשה קצ.

מצות לא תעשה נו. נז. מצות עשה קצב. קצג.

המצוה המ"ו — האזהרה שהזהרנו שלעולם לא לגור בארץ מצרים, כדי שלא נלמד בפירתם ושללא ננהג כמנהגייהם המגנים לדעת התורה, והוא אמרו יתעלה: "לא תספון לשוב בדרך הזה עוד" (דברים יז, טז). וכבר נכפל הלאו בענין זה שלש פעמים, אמרו (ירושלמי סוכה פרק ד הלכה

— לוקה. אמרו: ואזהרתה מהכא: "ממנו תאכל ואתו לא תכרת" וכבר נתבאר דיני מצוה זו בפרק ב' מבבא בתרא (כו.).

המצוה הקצ"ב — הצווי שנצטוינו שבזמן שיצאו מחנותינו למלחמה נכין דרך מחוץ למחנה שבו יפנו, ולא יעשה כל-איש צרכיו בכל-מקום (על פני השדה) ובין האהלים — בדרך שעושים האמות — והוא אמרו יתעלה: "ויד תהיה לך מחוץ למחנה וגו'" (שם כג, יג). ולשון ספרא (פרשת תצא): "אין יד אלא מקום, שנאמר: והנה מציב לו יד" (שמואל-א טו, יב).

המצוה הקצ"ג — הצווי שנצטוינו שיהא כלי החפירה תלוי עם כלי המלחמה לכל-אנשי המחנה כדי לחפור בו מקום שיפנה שם בדרך המוכנה לך, ויכסה את-הצואה אחר שיפנה, כדי שלא תראה הצואה על פני הארץ במחנה המלחמה דוקא, כמו שאמר בתחלת הפרשה: "כִּי־תֵצֵא מִחֲנֶה עַל אִיבָךָ" (דברים כג, י). ולשון צווי זה הוא אמרו יתעלה: "ויתד תהיה לך על-אזנך" (שם, יד). ולשון ספרי (פרשת כי-תצא): "אין אזנך אלא מקום זיונך" (כלי מלחמה — וצריך היתד להיות "על אזנך").

שבצורנו על הערים נשלח לאנשיהן לפני המלחמה שיפגעו ונבקש מהם שישלימו אתנו; אם ימסרו לנו את-העיר, אסור לנו להלחם בהם ולהרגם, כמו שבאנו במצוה ק"ץ ממצות עשה — חוץ מעמון ומואב שאין נוהגים עמם מנהג זה; אלא הזהירנו ה' מלהקדים להם שלום ומלבקש שיפגעו. והוא אמרו יתעלה: "לא-תדרש שלמם וטבתם (שם כג, ז). ולשון ספרי (שם): "מכלל שנאמר: כִּי־תִקְרַב אֶל־עִיר לְהִלָּחֶם עָלֶיהָ וקראת אליה לשלום (שם כ, י) יכול אף כֵּאן? (בעמון ומואב) תלמוד לומר: "לא-תדרש שלמם וטבתם". מכלל שנאמר: ("לא תסגיר עבד אל אדוניו .. עמך יישב) בטוב לו" (שם כג, יז) יכול אף כֵּאן (בעמוני ומואבי), תלמוד לומר: ("לא תדרוש שלומם") "וטבתם, כל-ימיה לעולם" (שם, יז).

המצוה הנ"ז — האזהרה שהזהירנו מלכרות אילנות מאכל בשעת המצור על עיר כדי להציק לאנשיה ולהכאיב להם, והוא אמרו יתעלה: "לא-תשחית את-עצה — ואתו לא תכרת" (שם כ, יט). וכן נכנסת כל-השחתה בכלל לאו זה, כגון מי שישרוף בגד לבטלה או ישבור כלי לבטלה — הרי זה עובר משום "לא-תשחית" ולוקה ובסוף מכות (כב.) נתבאר, שקוצץ אילנות טובות

אגרות קודש

ב"ה, ט' סיון, תשי"ח

ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה למכתבו מיום 22/5 (ולפלא גדול על אברך ישיבה מגזע אני"ש ותמימים שבמכתבו יורה התאריך למספרם, בה בשעה שבאותו יום עצמו אמר היום יום חמישי בשבת, מיוסד על הציווי זכור את יום השבת לקדשו, ולא עוד שהוא בימי הגבלה דמותן תורה).

בו שואל בהנוגע לחינוך, אם יהי' זה בישיבה או ברשת בתכנית ישובי-ספר.

ולפלא גם השאלה, שהרי האחרון זהו במצב ההווה ענין דסוג מצוה שאי אפשר לעשותה ע"י אחרים, עיין מוע"ק ט' ע"ב, ויבוא בדברים עם הנהלת הרשת, והשי"ת יצליחו.

בברכה לבשו"ט,

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א

מזכיר

פרק א' משנה ב

שִׁמְעוֹן הַצַּדִּיק הָיָה מְשִׁירֵי כְנָסֶת הַגְּדוּלָּה. הוּא הָיָה אֹמֵר, עַל שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים הָעוֹלָם עוֹמֵד, עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוּדָה וְעַל גְּמִילוּת חַסְדִּים:

נקודות משיחות קודש

רבינו הזקן מבאר⁴ שלושת העמודים, הם כנגד שלושת האבות:

"גמילות חסדים" כנגד אברהם אבינו שהיה גומל-חסדים, כדכתיב⁵, "ויטע אשל בבאר שבע", ופירשו רז"ל⁶ ש"אשל" ראשי תיבות אכילה, שתיה, לינה, שסיפק לעוברי אורח (ובלשון האורחות-צדיקים⁷, שאברהם "היה נדיב בנפשו, בגופו ובממונו").

"עבודה" - עבודת התפילה, שהיא עבודת הקרבנות, "תפילות כנגד תמידין תיקונים"⁸, כנגד יצחק אבינו שהיה "עולה תמימה".

"תורה" כנגד יעקב אבינו שענינו תורה, כמו שנאמר⁹, "ויקם עדות ביעקב, ותורה שם בישראל".

אלא שלכאורה לפי זה צריכה היתה המשנה למנות את שלושת הדברים שעליהם העולם עומד, בסדר הפוך - גמילות חסדים, עבודה ורק לבסוף תורה (כפי סדר האבות)! ויש להוסיף ולחזק את השאלה: גם סדר עבודתו הפרטי של כל יהודי, בכל יום ויום, כולל את שלושת העמודים האלה, וגם שם הסדר הוא הפוך מהמפורט במשנה - תחילה גמילות חסדים, שהרי לפני התפילה יש לתת צדקה לעני (כמאמר רז"ל¹⁰ "רבי אליעזר יהיב פרוטה לעני והדר מצלי"), לאחר מכן התפילה עצמה ("עבודה") ורק אחר-כך בא שלב התורה (כמאמר רז"ל¹¹, "מבית הכנסת לבית המדרש")!?

ויש לומר שסדר ה"דברים" במשנתנו נובע מכך שמדובר על פעולתם בעולם - "העולם עומד". לכן מונה המשנה תחילה את עמוד התורה משום שבו מודגש עיקר הפעולה בעולם: התורה למרות היותה "בלי גבול"¹² בעצם, עם כל זה היא נקלטת ומתלבשת בשכל האדם. לא זו בלבד, אלא שבכוחה של התורה אף לשנות בפועל את המציאות בעולם, כדרשת רז"ל על הפסוק "לא-ל גומר עלי"¹³. זו הסיבה שמשנתנו מתחילה בעמוד התורה.

מפרשי המשנה¹ האריכו בתוכן החלוקה למספר שלשה דוקא. והביאור בזה על פי תורת החסידות הוא כך:

"העולם" שבמשנתנו אינו דוקא עולם הזה הגשמי, אלא הוא כולל גם את העולמות הרוחניים: בריאה, יצירה, עשיה. המרומזים בפסוק² "כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו". את התוכן של שלושת העולמות, ביאר הרמב"ן בתחילת פירושו על התורה: "בריאה" פירושה "הוצאת היש מאין.. והוא החומר הראשון, הנקרא היולי", "יצירה" הוא מה ש"ממנו המציא הכל והלביש הצורות" ו"עשיה" הוא מה ש"תקן אותם".

והנה, מכיון ש"אסתכל באורייתא וברא עלמא"³, מובן, ששלוש הדרגות הללו קיימות בתורה, וממנה הן השתלשלו בעולם. שלושת ענינים אלו בתורה, הם תורה, עבודה וגמילות חסדים. "עבודה" רומזת למחשבת האדם, שהרי בקרבנות נפסל הקרבן אפילו במחשבה בלבד, ו"תורה" עיקר המצוה היא בדיבור שהרי על הרהור בד"ת אין מברכים ברכות התורה, וגמ"ח עיקרה במעשה.

ושלשת ענינים אלו מחשבה דיבור ומעשה, הם כנגד שלשת העולמות: בריאה, יצירה ועשיה. ש"מחשבה" הוא על דרך בריאה יש מאין, כי אותיות המחשבה לא היו במציאות נרגשת לפני ירידתם לכח המחשבה, ולכן מחשבה הוא כנגד עולם הבריאה. ואילו "דבור" הוא שהאותיות שהיו כבר מקודם במחשבה, קיבלו עכשיו צורה בצאתם בה' מוצאות הפה, לכן דבור הוא כנגד עולם היצירה. ו"מעשה" הוא כנגד עולם העשיה. ואם כן משלושת בחינות אלו שבתורה (מחדומ"ע), השתלשלו שלושת העולמות. ומכיון שהכל תלוי בעבודת האדם. לכן צריך לעסוק בשלושת העמודים של תורה עבודה וגמ"ח, כדי לקיים את שלושת העולמות בריאה יצירה עשיה.

(מאמר ד"ה כי תשא תשכ"ב)

(ספר השיחות תש"נ, כרך ב, עמ' 653)

(1) עיין דרך חיים למהר"ל. (2) ישעיה מג, ז. (3) זוהר חלק ב קסא, א. (4) לקוטי תורה מטות דף פג, טור ד. (5) וירא כא, לג. (6) מדרש תהלים לו. (7) שער יז. (8) ברכות כו, ב. (9) תהלים עה, ב. (10) בבא-בבא י, א. (11) ראה ברכות סד, א. (12) "ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים" (איוב יא, ט). (13) תלמוד-ירושלמי כתובות פ"א ה"ב.

ביאורים למסכת סוטה דף מט עמוד א מתוך "ש"ס לובלין - מכון המאור"

דאגדא – ועל 'אמן יהא שמיה רבא' שעונים העם אחר הדרשה בדברי אגדה כל שבת, **שנאמר**, "ארץ עפחת כמו אופל צלמות ולא סדרים", שמשמעו, שהארץ חשכה וצלמות כשאין בה סדרים, וסוף הפסוק הוא, 'ותופע כמו אופל', ופירושו, **הא** אם יש סדרים – סדר קדושה יהא שמיה רבא, אזי תופיע הארץ מאופל.

שנינו במשנה, העיד רבי יהושע מיום שחרב בית המקדש וכו' ולא ירד מל לברכה וניפל מעם פירות וכו'. מביאה הגמרא ברייתא בענין זה, **תניא**, רבי שמעון בן אלעזר אומר, מהרה במלחמה מעם וריה, מעשר בימל שומן דגן. מספרת הגמרא, רב הונא אשכח תומרתא דחינוניתא – מין תמרה שמנה שאף יש בה ריח טוב, שקלה ברכה בסודריה – נטלה רב הונא ועטפה בסודרו, אתא רבא בריה של רב הונא, אמר ליה לרב הונא, מורחיתא ריחא דחינוניתא – מריח אני ריח של תמרה דחינוניתא. אמר ליה רב הונא לרבה בנו, בני, כיון שהרחת את ריחה, ודאי מהרה יש בך שלכך לא ניטל ממך ריח הפירות, יהבה ניהליה – נתנה לו רב הונא לרבה, אדריכי אתא אפא בריה – בין כך בא אבא בנו של רבה בר רב הונא, שקלה יהבה ניהליה – נטלה רבה בר רב הונא ונתנה לאבא בנו, אמר ליה רב הונא לרבה בנו, בני, שמחת את לבי בכך שיש בך טהרה, והקחית את שניי בכך שהראית לי שאתה אוהב את בנך יותר ממני, שלקחת אותה ממני ונתת לו, תינין דאמרי אינשי, רחמי דאבא אבני – רחמי האב על בניו, רחמי דבני אבני דתו ליה – ורחמי הבן אינם על האב, אלא על הבנים שלו.

עוד מספרת הגמרא, רב אחא בר יעקב אישפול ביה ברכ יעקב בר ברתיה – טרח בגידולו של רב יעקב בן בתו, כי גדל, אמר ליה רב אחא בר יעקב לנכדו, אשקיין מיא – השקני מים, אמר לו רב יעקב, לאו בריך אנא – איני בנך, ואיני חייב לכבדך כאב, ותנינו דאמרי אינשי, רבי רבי, בר ברתא אנא – גדל גדל את נכדך, ולבסוף יאמרו לך בן בתך אני.

משנה, בפולמוס של אספסינוס – בביאת חילו של אספסינוס קיסר רומי על ירושלים בסוף ימי בית שני, גזרו חכמים על עמדות חתנים, ועל האידים. בפולמוס – בביאת חילו של מיטוס, כשהביאו הורקנוס להילחם עם אריסטובולוס אחיו, גזרו חכמים על עמדות כלות, ושללא ילמד אדם את בנו ויוניו. בפולמוס – בביאת החיל האחרון על ירושלים, שבו בא טיטוס והחריב את בית המקדש, גזרו חכמים שלא תצא הכלה באפריזן – בחופת כבוד של מעילים וטליתות מוזהבות בתוך העיר כשמולכים אותה מבית אביה לבית בעלה, ורבותינו התירו שתצא הכלה באפריזן בתוך העיר.

משמת רבי מאיר, במלו מושלי משלים – מלמדים את החכמה דרך משל ומליצה, כגון משלי שועלים. משמת בן עזאי, במלו השקננים – שוקדים על דלתות בית המדרש לילה ויום. משמת בן זומא, במלו דדרשנים – דורשים את פסוקי התורה. משמת רבי עקיבא, במל כבוד התורה – שהיה דורש כל קוץ וקוצ של אותיות, וכל שכן אותיות, והוא כבוד התורה שאין בה דבר לבטלה. משמת רבי חנינא בן דוסא, במלו אנשי מעשה – בטוחים בצדקתם ועושים מעשי פלא. משמת רבי יוסי קמנטא, פסקי חסידים, ולמה נקרא שמו קמנטא, שהיה קמנטא וסופם של חסידים. משמת רבן יוחנן בן זבאי, במל זיו החכמה. משמת רבן גמליאל הזקן, במל כבוד התורה – שהיו עד אז עוסקים בה בעמידה, ומשמת ירדה חולשה לעולם ועוסקים בה בישיבה, ומתה מהרה ופרישות. משמת רבי ישמעאל בן פאבי, במל זיו הכהונה – שהיה חכם ועשיר וכהנים רבים אוכלים על שולחנו. משמת רבי, במל ענוה ויראת חטא.

[גמרא. תנו רבנן], רבי פנחס בן יאיר אומר, משהרב בית

שמבטלון – שמבטלים דין אביהם הרשעים לעתיד לבוא, וכך אומרים לפניו, רבנו של עולם, מאחר שאתה עתיד ליפרע מהן, למה הקחית שניהם בם לעשם במיתתנו בקטנותנו.

אמר רבי אילעא בר יברכיה, אלמלא תפלתו של דוד, היו כל ישראל בגלות מוכרי רבב – שומנים ודברים מאוסים, מתוך עניותם, שנאמר בתהילים, שבקש דוד על ישראל, שגם כשיהיו בגלות, 'שיתת ה' מוזה להם' שפירושו, תתן לעניים מרות ועושר, כדי שלא יהיו פחותים ונבזים כל כך בעיני האומות.

ואמר רבי אילעא בר יברכיה, אלמלא תפלתו של חבקוק, היו שני תלמידי חכמים מתכבדים במלית אחת מרוב עניותם ועוסקין בתורה, שנאמר בתפלתו של חבקוק, 'ה' שמעתי שמעך וראיתי ה' פעלך בקרב שנים תיחיו', אל תקרא 'בקרוב שנים', אלא 'בקרוב שנים', וכך הוא נדרש, פעלך, שהיא התורה, כששנים מתקרבם ללמוד אותה בכסות אחת מחמת עניים, חיה אותם לכל יהיו עוסקים בה בעניות מרובה.

ואמר רבי אילעא בר יברכיה, שני תלמידי חכמים המהלכין בדרך ואין ביניהם דברי תורה, ראוי לישורף באש, שנאמר כשהלכו אליהו הנביא ואלישע תלמידו, 'ויהי המה הולכים הלוך ודבר והנה רבב אש וגו' והפריד ביניהם, ולקח את אליהו, מעמא שלא נשרפו אש של מעלה, הוא משום דאיכא דיבור תורה ביניהם, הא אם ליכא דיבור, היו ראוי לישורף.

ואמר רבי אילעא בר יברכיה, שני תלמידי חכמים הדרין בעיר אחת ואין נוחין זה לזה בהלכה, אחד מהם מת על ידי חברו, ואחד – ההורג בשגגה גולה על ידו, שנאמר בפרשת ערי מקלט, שמטרת עיר מקלט היא 'לנוס שמה רוצח אשר ירצח את רעהו בכלי דעת', ואין 'דעת' אלא תורה, שנאמר על ישראל כשעברו על מצוות התורה 'נדמו עמי מפלי דעת' שפירושו, שנטפשו עמי מתוך שלא עסקו בתורה, ונדרש הפסוק של ערי מקלט כך, שהרציחה נגרמה משום שלא עסקו יחד בדעת שהיא תורה.

אמר רבי יהודה בריה דרבי תינא, כל תלמיד חכם העוסק בתורה מתוך החקך, תפלתו נשמעת, שנאמר, 'כי עם בציון ישב בירושלים בבה לא תכבה הנון ויחנה לקול ויעקב בשמעתו ענך', ונדרש, שהקדוש ברוך הוא עונה לקול זעקת אלו היושבים ישיבה של תורה, וכתוב בתורה, שבאיזה עסק התורה הדברים אמורים, 'ונתן ה' לכם לחם צר ומים לחץ', ומכאן, שישבה זו היא על ידי הדחק. רבי אבהו אומר, אותו העוסק בתורה מתוך הדחק משביעין אותו מיו שכינה, שנאמר בסוף הפסוק, 'והיו עיניך רואות את מורידך'. רבי אחא בר חנינא אמר, אף אין הפרגוד נגל בפניו, שנאמר באתו הפסוק 'ולא יבנה עוד מורידך', שפירושו, שלא יסתר ממך מורידך, שהוא הקדוש ברוך הוא, ולא תנעל המחיצה בינך לבין.

שנינו במשנה, רבן שמעון בן גמליאל אומר משום רבי יהושע, מיום שחרב בית המקדש אין יום שאין קללה וכו'. אמר רבא, לא זו בלבד שאין יום שאין בו קללה, אלא וכל יום ויום מרובה קללתו משל חבירו, שנאמר בתוכחת הגלות, 'בבקר תאמר מי יתן ערב ובקר תאמר מי יתן בקר', ויש לשאול, הי בקר – על איזה בקר הכוונה שבערב תאמר עליו מי יתן ויבא, אילימא תאמר כך על בקר דלמחר, מי ידע מאי הו – וכי יודע הוא שיהיה טוב יותר, אלא תאמר כך על הבקר דהלילה – שעבר, מי יתן ויבא שוב יום כזה, משום שהיה טוב יותר מן הערב שאחריו. שואלת הגמרא, ואלא אם כל יום מתרבה הקללה, עלמא אמאי קא מקיים – על מה העולם עומד. עונה הגמרא, אקדושה דסיקרא – על סדר קדושה שאומרים על הסדר בשחרית אחר תפילת שמונה עשרה, ואיהא שמייה רבא

שמיה ויש בה ריח טוב ומין תמרים הוא לעצמן: **טהרה יש בך**, לפיכך מריחה לך ולא בטל הריח מאצלך: **אתא בריה**, דרבה בר רב הונא: **א"ל**, רב הונא לבריה: **שמחת את לבי**, בטוהרתך: והקדחתה את שיניי, שהראיתני שאהבך על בנך יותר מעלי שנטלת ממני ונתת לה רחמי. אהבה: **איטפל ביה**, גידלו

בביתה רבי רבי, גדל גדל אותו ואע"פ כן איני בנך: **בר ברתך אנא**, ואין עלי לבדך כבן: **מתני' בפולמוס**, חיל שהביא אספסיינוס על ירושלים: **עטרות חתנים ואירוס**, מפרש בגמרא: **עטרות חתנים של טיטוס**, שהביא הורקנוס אאריסטובלוס אחיו ובין זה לזה היו חמשים ושתים שנה כדאמר בסדר עולם: **עטרות כלות**, מפרש בגמרא: **פולמוס האחרון**, הוא של חורבן הבית ושל טיטוס נמי הוה: **באפריון בתוך העיר**, מפרש בגמרא: **עטרות חתנים** אביה לבית בעלה ואפריון של מעילים וטליתות מזהבות מוקפות לה: **מושלי משלות**, לתת אות מתלאת וטעם לחכמה ליכנס בה בשערי בינה כגון ממשלות שועלים דאמר בסנהדרין (ק"ה ב): כי הוה דריש ר"מ בפירקא הוה דריש תילתא משמעתא ותילתא אגראת ותילתא מתלי: **שקדנים**, שוקדן על דלתות בית המדרש לילה ויום כדאמר ביבמות (ק"ה א) אבל מה אעשה שנפשי חשקה בתורה: **הדרשנים**, שהיה בקי בטעמי המקראות כדאמר לא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות עד שדרשה בן זומא (נכנסו י"ב ע"ה): **בטל כבוד תורה**, שהיה נותן לבו לדורש כל קוץ וקוץ של כל אות וכ"ש תיבות יתירות ואותיות יתירות כגון בת ובת אני דורש (פסוקי דזמרה ק"ה): **הוה כבוד תורה גדול שאין בה דבר לבטלה: אנשי מעשה**, בטוח בחשיבותו ועושה מעשים מופלאים כדאמר בתענית (ק"ה ס"ה) נמטי כשוריק יאמר לחומץ וידלוק ולעולם להביא אבנים בקרניהם: **קטנותם של חסידים**, שהיו החסידים הולכים וכלים והוא היה מקטננים וסופו: **ויו החכמה**, זה לא ידענא מאי היא: **משמת ר"ג חזקן בטל כבוד תורה**, במסכת מגילה (ק"ה א) אמר שר שמת הוא היה בריאת בעולם ולא היה למדין תורה אלא מעומד משמת הוא ירד חולי לעולם והוצרכו ללמוד תורה מיושב: **בטל זיו הכהונה**, שהיה חכם ועשיר וכהנים רבים אוכלין על שולחנו: **ובני חורין**, מיוחסין: **חפז ראשם**, שגברה יד עזי פנים ממוזר שהם עשירים ואילו עניים: **גדלדלו אנשי מעשה**, אין חש להם: **ואין דורש**, לישראל: **ואין מבקש**, עליהם רחמים: **שרו חכימא**, התחילו החכמים: **ספריא**, מלמדי תינוקות שהם קטנים מן החכמים: **כעמא דארעא**, כעמי הארץ: **אולא**

שמבזבזין דין אביהם, קורעים דין אביהם כששבאין לדונם אומרים לפניו וכו': **הקדחתה שיניהם**, למה האכלתם וצערתם עלינו במוחינו ונפרעת מזה בחייהם: **מוכרי רכב**, רבב הוא דבר מאוס כגון חלב ושומן ונדבק בבגדים ונמאסין ואין לך אדם מתעסק בהם אלא עני: **שיתה ה' מורה להם**, לעיל מיניה כתיב כי לא

לנצח ישבח אביון תקות עניים תאבד לעד שיתה ה' מורה להם תן להם מרות לאותן עניים עושר שיהו הגוים נהוגין בהם כבוד וידעו הגוים שהן אנש ואינם אלהות שאין כל הכבוד והגדולה שלהם: **מתבסין בטלית אחת**, משום עוני: **בקרב שנים**, אותה פעולה שלך דהיינו דבר תורה שהיא בקירוב שנים ששנים צריכין להתקרב יחד בכיסוי אחד: **חייהו**, רפאוהו והורוהו להם ותן להם חיותם: **המה הולכים הלוך ודבר**, בדברי תורה באליהו ובאלישע כתיב: **ראוין לישרף**, שעל מנת כן בא הרכב אש עליהם: **אחד מת**, ע"י חבירו שהרגו בשוגג וזה גולה לערי מקלט ואם אין כאן מיתה סימן למיתה ואיכא גולות סימן לגלות שאחד מת ואחד גולה: **בבלי דעת**, על שלא היה להם דעת להיות מלמדין זה את זה ולמדין זה מזה: **נרמז עמי**, וסיפיה דקרא ותשכח תורת אלהיך: **כי עם בציון ישב**, אלו יושבי ישיבת תורה וסיפא דקרא חנון יחנך לקול זעקך: **לחם צר**, במי הכתוב מדבר במי שמונחין קשין עליו ואע"פ כי יושב ועוסק בתורה: והיו ענין גו', וכן בתריה כתיב ולא יכנף: **פרגוד**, מחיצה: **לא יכנף**, לא יתכסה ממך בכנף בגדו ומחיצתו: **דלמחר**, מי יתן שיבא יום: **מי ידע**, אם ייטב מן הלילה: **אלא דחליף**, מי יתן והיה זה יום הבא כזה שעבר: **אלא עלמא אמאי מקיים**, מאחר שהקללה הולכת תמיד ורבה: **אקדושה דסידרא**, סדר קדושה שלא תקנה אלא שיהו כל ישראל עוסקין בתורה בכל יום דבר מועט שאומר קריאתו ותרנומו וכן כעוסקין בתורה וכו' שנוהג בכל ישראל בתלמידים ובעמי הארץ ויש כאן שתי קדושות השם ותלמוד התורה חביב הוא וכן יזא שמהי אף מברך שענין אחר הגדה שהדרשן דורש ברבים בכל שבת היו נוהגין כך ושמ היו נקבצין כל העם לשמוע לפי שאינו יום של מלאכה ויש כאן תורה וקידוש השם: **סדרים**, סדרי פרשיות בתורה: **טהרה**, שפסקה מישאל: **ביטלה מעם**, הפירות וריחם שמתוך שהיו טהורים ונהוגין טהרה אף הקב"ה מטרה פירותיהן מריח רע ומטעם רע: **מעשר ביטל שומן דגן**, בעון פיסוק מעשרות פסק שומן הדגן כשמו של מעשר דאיקרי חלב כדכתיב כל חלב יצחר וגו' (נמצא י"ח) דחינוניתא.

אינשי רבי רבי בר ברתך אנא: מתני' בפולמוס של אספסיינוס גזרו על עטרות חתנים ועל האירוס בפולמוס של טיטוס גזרו על עטרות כלות ושלא ילמד אדם את בנו יווגית בפולמוס האחרון גזרו שלא תצא הכלה באפריון בתוך העיר ורבותינו התירו שתצא הכלה באפריון בתוך העיר משמת ר"מ בטלו מושלי משלים משמת בן עזאי בטלו השקדנים משמת בן זומא בטלו הדרשנים משמת ר"ע בטל כבוד התורה משמת ר' חנינא בן דוסא בטלו אנשי מעשה משמת ר' יוסי קטנתא פסקו חסידים ולמה תקרא שמו קטנתא שהיה קטנתא של חסידים משמת רבי יוחנן בן זכאי בטל זיו החכמה משמת ר"ג חזקן בטל כבוד התורה ומתה טהרה ופרישות משמת רבי שמעאל בן פאבי בטלה זיו הכהונה משמת רבי בטל ענוה ויראת חטא: **[גמ' ת"ר]** ר' פנחס בן יאיר אומר משחרב בהמ"ק בושו חכמים ובני חורין וחפרו ראשם ונרדלדלו אנשי מעשה וגברו בעלי זרוע ובעלי לשון ואין דורש ואין מבקש ואין שואל על מי לנו להשען על אבינו שבשמים ר"א הגדול אומר מיום שחרב בית המקדש שרו חכימא למהו כספריא וספריא כחזניא וחזניא כעמא דארעא ועמא דארעא אולא

עגלה ערופה

פרק תשיעי דף מט עמוד ב

סוטה

לאותן שבחוץ: נעץ צפרניו נודעוזה. מחמת המלך שבערה על חילול שמו ועל אותה שנה שנינו כו'. שאותה שנה החרביו החיילות את הזרעים שסביבות מדית ירושלים והוצרך להביא אותה שנה את העומר מגגות צריפים ובשאר השנים מצות העומר להביא מן הקרוב לירושלים בדכתיב (ויקרא ט) כרמל

תקריבו שיהא הזרע לח והכר מלא ממנו וכשהוא בא מרחוק מתייבש ומתמעך ואין כר השבלת מלא מן הגרעין: לשון סורסי. קרוב הוא ללשון ארמי ואומר אני שזה לשון גמרת ירושלמי ואומות העולם קורין אותו לינג"א שוריי"א: או לשון יווני. שהיו קרובין לארץ יון ולשון יון יפה מזה והיה לו לספר בו: מאי דכתיב. לא גרס אלא ר"ש קרא מקרא זה על עצמו ואמר שעליו לעולל את עינו בבכי יותר מן הכל: עוללה. מנולות את עינו: לנפשי. על נפשי מפני קרובתי: מספר קומי. שערז שלפני ומניח בלורית מאחוריו: מדרכי האמורי. שהן מניחין בלורית לשם עבודת כוכבים: נגנו ספר תורה. שהיה בעל הלכות מפי שמועה הרבה וסדורות בפיו כאילו כתוב בספר כדאמר בסנהדרין (ק"ה סה) הרבה תורה למדתי מרבותי ולא עוד אלא שאני שונה שלשת אלפים הלכות בנטיעות קישואן ושלוש מאות בבהרת עזה: עצה ומחשבה. שהיה זהיר בדרשות ובקי בהלכות ובתשובות האפיקורסים ולהבין ברמזיהם כדאמר בפ"ק דחגיגה (ק"ה ס"ה) כי נח נפשיה אמרו ליה רבנן מאי תהוי עלן ממנינם אמר להן אבדה עצה מבני ישראל נסרחה חכמה של עובדי כוכבים: זרועי תורה. עומק סברא ולסמוך טעמי תורה שבעל פה על מדרשי המקראות ואותיות היתרים ולשונות המשנים במקרא: רבי אלעזר בן עזריה. עשיר הוה כדאמר (סנהדרין ק"ה) תריסר אלפי עגלי הוה מעשר מעדריה כל שתא: דאיכא אנא. שאני ענותן:

הדרן עלך עגלה ערופה וסליקא לה מסכת סוטה

אולא ונולא. הולכים ודלים ומתגודלים: בעקבות המשיח. בסוף הגלות לפני ביאת משיח: והיין ביוקר. שהכל עוסקין במשתאות: ואין תוכחה. אין לך אדם שיוכל להוכיח שכולם נכשלים בהטאות וכשמוכיחין אומר לו אתה כמותי: ובית הוועד. של חכמים יהיו לבית זנות שכלו החכמים ואין לומר תורה ויהא חרב

מאין איש ובעלי זימה מתגודדים שם מפני שחוץ לעיר היו בתי מדרשות שלהם: גמ'. של מלח ושל גפרית. ענין עטרה עושין מאבן של מלח שהוא צלול כאבן הבדולח וקורין שלימי"א רצובעין אותה כמין ציורין בגפרית כשם שעושין בבלי זהב וכסף וקורין נאול"א: חילית. לישק"א כמין גומא הגדל במים: טבלא דחר פומא. זוג של עינבל אחד שמקשקשין בו לשיר בבית המשתאות: טנבורא. כך קורין אותו בלשון לעז טנבור והוא עשוי דפנותיו עגולות כעין נפה וקושרין בדפנותיו חוטיץ של ברזל ושוחטין על פיו עור כשהוא לח ומותח והוא מתייבש שם מאליו וכשמכין עליו במזל דק הוא מוציא קול צלול ויש אומנים שיודעין להכות עליו מכה אחר מכה כסדר עד שנשמע כמין שיר: מיחלף בטבלא דחר פומא. זוג של עינבל שעושים בבית משתאות דומה לו בקול ואתו למעבד ההוא דגזור עליה: קפיוא. כלי מחוץ ג' לוגין: עיר של זהב. עטרה של זהב ועיר של זהב מצוירת עליה: כיפה. כמו כובע של צמר לבן שקורין פילטרא: זהורית המוזהבות. טלית צבועה שני ובו קבועין טסי זהב עד שמעמידין אותה כמין כיפה: אבל עושה הוא פריפיר. כמין כיפה של מעגלי עץ כמו שאנו עושין ותולין בה צניפין ורדידי זהב כמו שאנו עושין: חכמת יוונית. לשון חכמה שמדברים בו בני פלטיין ואין שאר העם מכירין בו: מלכי בית חשמונאי. שני אחים שהיו מתקוטטין על המלוכה הורקנוס ואריסטובולוס: היה הורקנוס מבחון. צר על ירושלים והביא עמו חיל רומנים: משלשלים להם דינרי כסף בקופה. מתרומת הלשכה לתמידים: היו שם זקן אחד. מבפנים: לעז להם.

בחכמת יוונית לעז להם בחכמת יוונית אמר להן כל זמן שעוסקים בעבודה אין נמסרין בידכם למחר שלשלו להם דינרים בקופה והעלו להם חזיר כיון שהגיע לחצי חומה נעץ צפרניו [בחומה] נודעוזה א"י ארבע מאות פרסה [על ארבע מאות פרסה] אותה שעה אמרו ארור אדם שיגדל חזירים וארור אדם שילמד לבנו חכמת יוונית ועל אותה שנה שנינו מעשה ובא עומר מגגות צריפים ושתי הלחם מבקעת עין סוכר איני והאמר רבי בא"י לשון סורסי למה אלא אי לשון הקודש אי לשון יוונית ואמר רב יוסף בבבל לשון ארמי למה אלא או לשון הקודש או לשון פרסי לשון יוונית לחוד וחכמת יוונית לחוד וחכמת יוונית מי אסירא והאמר רב יהודה אמר שמואל משום רשב"ג מאי דכתיב עיני עוללה לנפשי מכל בנות עירי אלף ילדים היו בבית אבא חמש מאות למדו תורה וחמש מאות למדו חכמת יוונית ולא נשתייר מהן אלא אני כאן וכן אחי אבא בעסיא שאני של בית ר"ג דקרובין למלכות הוה דתניא מספר קומי הרי זה מדרכי האמורי אבטולום בן ראובן התירו [לו] לספר קומי שהוא קרוב למלכות של בית רבן גמליאל התירו להן חכמת יוונית מפני שקרובין למלכות: בפולמוס האחרון גזרו שלא תצא כלה באפריון וכו': מ"ט משום צניעותא: משמת רבן יוחנן בטלה החכמה: ת"ר משמת רבי אלעזר נגנו ס"ת משמת רבי יהושע בטלה עצה ומחשבה משמת ר"ע בטלו זרועי תורה ונסתתמו מעיינות החכמה משמת רבי אלעזר בן עזריה בטלו עמדות חכמה שעמדת חכמים עשר משמת רבי חנינא בן דוסא בטלו אנשי מעשה משמת אבא יוסי בן קטונתא בטלו חסידים ולמה נקרא שמו אבא יוסי בן קטונתא שהיה מקטני חסידים משמת בן עזאי בטלו השקרנין משמת בן זומא בטלו הדרשנין משמת רשב"ג עלה גובאי ורבו צרות משמת רבי הוכפל צרות: משמת רבי בטלה ענוה ויראת חטא: אמר ליה רב יוסף לתנא לא תיתני ענוה דאיכא אנא אמר ליה רב נחמן לתנא לא תיתני יראת חטא דאיכא אנא:

הדרן עלך עגלה ערופה וסליקא לה מסכת סוטה

ביאורים למסכת סוטה דף מט עמוד ב מתוך "ש"ס לובלין - מכון המאור"

שבחוץ חויר במקום טלה, בין שהגיע לחצי חומה, נעץ צפרניו בה, ואז נודעוה ארץ ישראל ארבע מאות פהסח מחמת חילול כבוד שמים, אותה שעה אפרו חכמים, ארור אדם שיגדל חורים, וארור אדם שילמד לבנו חכמת יוונית, ועל אותה שנה שבאו הרומאים והחריבו את סביבות ירושלים, שנינו, מעשה וכן עומר מנגות צריפים ושתי הלחם במקעת עין סוכר שהם מקומות רחוקים, אף שמצוה להביא ממקום קרוב, כיון שלא נמצא בסביבות ירושלים.

מקשה הגמרא, איני - וכי אכן חכמת יוונית אסורה, והאמר רבי, בארץ ישראל לשון סודסי למה לדבר בו, אלא אי לדבר לשון הקודש, אי לשון יוונית שהיא לשון צח ויפה ואילו לשון סורסי הוא לשון עילג, ואמר רבי יוסף, בבבל לשון ארמי למה לדבר בו, אלא או לשון הקודש או לשון פרסי שהוא יפה יותר מארמי, הרי מבואר בדברי רבי, שלשון יוונית מותרת. מתרצת הגמרא, לשון יוונית לחוד, והכמת יוונית לחוד שאמנם לשון יוונית מותרת, אבל חכמת יוונית, שהיא שפת רמזים שהקרויים למלכות משתמשים בה, אסורה.

שוב מקשה הגמרא, והכמת יוונית מי אסירא, והאמר רבי יהודה אפר שמואל משום רבן שמעון בן גמליאל, מאי דתניב באיכה "עיני עוללה לנפשי מבל פנות עיר" לי יש להצטער לבכות ולנוול את עיני יותר מכל משפחות עירי, אלא ילדים היו בבית אבא - רבן גמליאל דיבנה, חמש מאות מהם למדו תורה, וחמש מאות מהם למדו חכמת יוונית, ולא נשתניד מהן אחר החורבן אלא אני כאן, וכן אחי אבא בעסיא, הרי שיותר ללמד חכמת יוונית. מתרצת הגמרא, שאני של בית רבן גמליאל דקרוכין למלכות הוו והיה להם צורך להשתמש בחכמת יוונית לצורך ישראל, דתניא, מי שהוא מספר קומי - מסתפר מלפניו ומניח בלורית מאחוריו, הרי זה מדרבי האמורי שהיו נוהגים לעשות כך לשם עבודה זרה, אולם אבמולוס בן ראובן התירו לו חכמים לספר קומי, לפי שהוא קרוב למלכות, וכן של בית רבן גמליאל התירו להן ללמוד חכמת יוונית מפני שקרוכין למלכות.

שנינו במשנה, בפולמוס האחרון גזרו שלא תצא בלה באפריון וכו' ושנינו שם שרבותינו התירו גזרה זו. אומרת הגמרא, מאי טעמא התירו רבותינו שתצא הכלה באפריון, משום צניעותא - שתהיה הכלה מכוסה בצאתה מבית אביה לבית בעלה.

שנינו במשנה, משמת רבן יוחנן בן זכאי בטלה זיו החכמה. תנו רבנן, משמת רבי אליעזר בן הורקנוס, נגנז ספר תורה - שהיו הלכות שבתורה שבעל פה סדורות בפיו בכתובות בספר. משמת רבי יהושע, בטלה עצה ומחשבה - שהיה חזיר בדרשות ובקי בהלכות, ויודע להשיב על קושיות המינים. משמת רבי עקיבא, בטלו זרועי תורה - עומק הסברא בתורה, ונסתתמו מעיינות החכמה - שהיה סומך את הלכות תורה שבעל פה על דרשות הפוסקים ועל האותיות היתירות והלשונות המשתנים במקרא. משמת רבי אליעזר בן עזריה, בטלו עטרות חכמה - שהיה עשיר מופלג, ש"עטרות חכמים עשרם". משמת רבי חנינא בן דוסא, בטלו אנשי מעשה. משמת אבא יוסי בן קמונתא, בטלו חסידים, ולמה נקרא שמו אבא יוסי בן קמונתא, שהיה מקמני וסופם של חסידים. משמת בן עזאי, בטלו השקדנין. משמת בן זוסא, בטלו תרשנין. משמת רבן שמעון בן גמליאל, עלה גוכא ורבו צרות. משמת רבי, הוכפלו צרות.

שנינו במשנה, משמת רבי, בטלה ענה ויראת חטא. אפר ליה רב יוסף לתנא השונה את המשנה, לא תיתני במשנתך ענה, דאיכא אנא - שהרי יש אותי, שאני עניו. אפר ליה רב נתן לתנא, לא תיתני במשנתך יראת חטא, דאיכא אנא - שהרי יש אותי, שאני ירא חטא.

הדרן עלך עגלה ערופה וסליקא לה מסכת סוטה

אולא ודלדלה - ועם הארץ הולך ומידלדל, ואין שואל לישראל ואין מבקש, על מי יש להשען, על אבינו שבשמים.

בעקבות משיחא חוצפא יסגא - לקראת ביאת המשיח תרבה החוצפה בעולם, ויוקר יאמר - היוקר יגדל, הגפן תתן פריה ותתן למרות כן ביקר משום שישתמשו בו הכל למשתה, ומלכות תתפך למינות, ואין תוכחת - לא יהיה מי שראוי להוכיח, בית וועד של החכמים יהיה שמם מן הלומדים ותחת זה יהיה לזנות - למקום שמתאספים בו בעלי זמה, והגליל, שהיה שם תלמידי חכמים וחסידים יחרב, והגבול יאשם - יהיה שמם, ואנשי הגבול - אנשי גבול ארץ ישראל יסובבו מעיר לעיר, ולא יחוננו - אין מי שיחון אותם, והכמות סופרים תפח - יהיה לבה, ויראי חטא יאסו, והאמת תהא נעדרת, נערים פני זקנים וזקנים יעמדו מפני קטנים, "בן מנוול אב, בת קמה באמה לחרפה ולביישה, בלה בחמתה, אויבי איש אנשי ביתו", פני הדור בפני חקל - שתהיה עוות ולא יתביישו זה מזה, תנן אינו מתבייש מאביו, ועל מה יש לנו להשען, על אבינו שבשמים.

(גמרא) אפר רב, מה שגזרו על עטרות חתנים, לא שנו, אלא עטרה של מלך ונפרית - העשויה מאבן מלח, או מכסף וזהב, ומציררים אותו בגפרית, אבל עטרה של חכם ושל וורד מותר. ושמואל אומר, אפר עטרה של חכם ושל וורד אסור, אבל של קנים ושל חילת - צמח כמין גומא הגדל במים מותר. ולוי אפר, אפר עטרה של קנים ושל חילת אסור, וכן תני לוי במתניתיה - וכן שנה לוי בברייתא שלו, אפר של קנים ושל חילת אסור.

שנינו במשנה, בפולמוס של אספסיינוס גזרו על וכו' ועל האירוס. שואלת הגמרא, מאי אירוס. אפר רבי אליעזר, טבא דחד פומא - פעמון שיש בעינבל אחד, שמקשקשים בו בבתי משתה. מספרת הגמרא, רבה בר רב הונא עבר ליה לבריה מנפורא - עשה לבנו מין תוף שקולו צלול, ואפשר להשמיע בו צליל של שיר, אתא אבוי תבירה - בא רב הונא, אביו של רבה בר רב הונא, ושבדו, וכך אפר ליה רב הונא לרבה, גם דבר זה בכלל האיסור, כי מיתלה בטבא דחד פומא שהוא האירוס שנאסר, מפני שקולו דומה, אלא, זיל עביד ליה תוף אפומא דחצקא - על פי חבית או אפומא דקפיוא - על פי כלי ששמו קפיוא שמכיל שלשה לוגים, ובכך לא יתחלף באירוס.

שנינו במשנה, בפולמוס של מיטוס גזרו על עטרות בלות וכו'. שואלת הגמרא, מאי עטרות בלות. אפר רבה בר רב הנה אפר רבי יוחנן, עיר של זהב - עטרה עשויה מזהב. ועיר של זהב מצויירת עליה. תניא נמי הכי, איזוה עטרות בלות עיר של זהב, אבל עושה אותה כיפה של מילת - כמין כובע של צמר נקי.

תנא בברייתא, אפר על חופת חתנים גזרו. מבארת הגמרא, מאי חופת חתנים, זהירות המזוהבות - בגד צמר צבוע שני, וקבועים בו רצועות של זהב, שמעמידים אותו ככיפה. תניא נמי הכי, אלו הן חופת חתנים שאסורות, זהירות המזוהבות, אבל עושה פפירית - עיגולים מעץ כמין כיפה, ותולה בה כל מה שירצה כגון רצועות של זהב.

שנינו במשנה, ושלא ילמד את בנו יוונית. תנו רבנן, בשצרו מלכי בית חשמונאי זה על זה, שנלחמו שני האחים על המלוכה, והביא הורקנוס עמו את חיל רומי לעזרו, היה הורקנוס מבחין לחומה, ואריסטובולוס מבפנים, בכל יום ויום היו משלשלין אלו שבפנים דיגרים בקופה מתרומת הלשכה, ומעלין להן אלו שבחוץ טלאים לצורך תמידים, היה שם זמן אחד שהיה מכיר בחכמת יוונית, לעז להם לאותם שבחוץ בחכמת יוונית באופן שאין הכל מבינים, אפר להן, כל זמן שעוסקים בעבודה אין נמסרין בידכם, למחר שלשלו להם אותם שבפנים דיגרים בקופה, והעלו להם אותם

יהושע יא א-כג

יֵאָא אִיְהוָה בְּשִׁמְעֵי יִבִּין מֶלֶךְ-חֲצֹר וַיִּשְׁלַח אֶל-יֹזָבֵב מֶלֶךְ מָדוֹן וְאֶל-מֶלֶךְ שִׁמְרוֹן
וְאֶל-מֶלֶךְ אֲכִשָׁף: בְּוָאֵל־הַמְּלָכִים אֲשֶׁר מִצְפֹּן בָּהָר וּבְעֶרְבָה נֶגֶב בְּנִרוֹת
וּבְשִׁפְלָה וּבְנִפּוֹת דֹּדַר מִיָּם: גִּהֲכַנְעִנִי מִמְּזִרְחָ וּמִיָּם וְהָאֲמֹרִי וְהַחֲתִי וְהַפְּרוֹזִי
וְהַיְבוֹסִי בָּהָר וְהַחֲוִי תַּחַת חֶרְמוֹן בְּאֶרֶץ הַמִּצְפָּה: דַּוְיָצְאוּ הֵם וְכָל-מַחְנֵיהֶם
עִמָּם עִם-רָב כַּחֹל אֲשֶׁר עַל-שְׂפַת-הַיָּם לָרֹב וְסוֹם וְרָכָב רַב-מְאֹד: הַוְיָעֲדוּ
כָּל הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה וַיָּבֹאוּ וַיַּחְגְּזוּ וַיַּחְדּוּ אֶל-מִי מָרוֹם לְהִלָּחֵם עִם-יִשְׂרָאֵל:
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-יְהוֹשֻׁעַ אֶל-תִּירָא מִפְּנֵיהֶם כִּי-מָחָר כָּעֵת הַזֹּאת אֲנִכִּי נָתַן
אֶת-כָּל־הַלָּלִים לְפָנַי יִשְׂרָאֵל אֶת-סוּסֵיהֶם תַּעֲקֹר וְאֶת-מִרְכַּבְתֵּיהֶם תִּשְׁרֹף
בָּאֵשׁ: וַיָּבֹא יְהוֹשֻׁעַ וְכָל-עַם הַמִּלְחָמָה עִמּוֹ עָלֵיהֶם עַל-מִי מָרוֹם פָּתָאם
וַיִּפְּלוּ בָּהֶם: חַוְיָתָנִם יְהוָה בְּיַד-יִשְׂרָאֵל וַיִּכּוּם וַיִּרְדְּפוּם עַד-צִידוֹן רַבָּה וְעַד
מִשְׁרָפּוֹת מִיָּם וְעַד-בִּקְעַת מִצְפֶּה מְזִרְחָה וַיִּכּוּם עַד-בִּלְתִּי הַשְּׂאִיר-לָהֶם שְׂרִיד:
ט וַיַּעַשׂ לָהֶם יְהוֹשֻׁעַ כַּאֲשֶׁר אָמַר-לוֹ יְהוָה אֶת-סוּסֵיהֶם עָקַר וְאֶת-מִרְכַּבְתֵּיהֶם
שָׂרַף בָּאֵשׁ: וַיָּשָׁב יְהוֹשֻׁעַ בָּעֵת הַהִיא וַיִּלְכֹּד אֶת-חֲצֹר וְאֶת-מִלְכָּה הַכָּהֵן
בַּחֶרֶב כִּי-חֲצֹר לְפָנִים הָיָא רֹאשׁ כָּל-הַמְּלָכוֹת הָאֵלֶּה: יֹא וַיָּבֹאוּ אֶת-כָּל-הַנֶּפֶשׁ
אֲשֶׁר-בָּהָ לְפִי-חֶרֶב הַחֵרֶם לֹא נֹתַר כָּל-נִשְׁמָה וְאֶת-חֲצֹר שָׂרַף בָּאֵשׁ:
יב וְאֶת-כָּל-עֲרֵי הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה וְאֶת-כָּל-מַלְכֵיהֶם לָכַד יְהוֹשֻׁעַ וַיָּבֹאוּ לְפִי-חֶרֶב
הַחֲרִים אוֹתָם כַּאֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה: יג רַק כָּל-הָעָרִים הָעֹמְדוֹת
עַל-תֵּלָם לֹא-שָׂרְפָם יִשְׂרָאֵל וּזְלָתִי אֶת-חֲצֹר לְבָדָה שָׂרַף יְהוֹשֻׁעַ: יד וְכָל שְׁלָל

רש"י

(ב) נגב כנרות. דרום גינוסר: ובנפות דור. ונשרפין מחוס השמש ונעשים מלח:
פלכי דור, קונטרס "ש בלע"ז: מים. מערבה: (יג) העומדות על תלם. שלא נהרסה חומתם,
(ח) משרפות מים. תרגם יונתן: חרצי ימא, כמו יריחו שנפלה חומתה, וכן העי, שנאמר בה
(לעיל ח כח): וישימה תל עולם שממה: זולתי

מצודת ציון

(ב) ובערבה. במישור: נגב כנרות. לדרום כנרות, והוא
שם מקום: ובנפות דור. מחוזות וגלילות של דור, כמו
(תהלים מח ג) יפה נוף: (ה) ויועדו. מלשון ועד ואסיפה:
(ו) תעקר. תסיר העיקר, כמו (איוב לא יב): ובכל תבואתי
תשרש, ומשפטו: תסיר השורש ממקומו, ורצה לומר,
שיכרות הרגלים שהם העיקר והיסוד לבהמה: (י) לפנים.

בימים הקדמונים: (יג) תלם. מלשון תל וגובה:

מצודת דוד

(ג) תחת חרמון. תחת הר חרמון: בארץ המצפה. הר
חרמון היה בארץ המצפה: (ח) משרפות מים. חריצים
שמי הים נקווים בהם, והחמה שורפתן ונעשים מלח:
(י) כי חצור וכו'. ולזה פתח בה תחלה: (יג) על תלם.
רצה לומר, בגבהם, שלא נפלו חומותיהם בעת הכבוש:

הָעָרִים הָאֵלֶּה וְהַבְּהֶמָּה בְּזֹזוּ לָהֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רַק אֶת־כָּל־הָאָדָם הָכּוּ
לְפִי־חֶרֶב עַד־הַשְּׁמָדָם אוֹתָם לֹא הִשְׁאִירוּ כָּל־נִשְׁמָה: טו כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
אֶת־מֹשֶׁה עַבְדּוֹ בְּנִצְוֹה מֹשֶׁה אֶת־יְהוֹשֻׁעַ וְכָן עָשָׂה יְהוֹשֻׁעַ לֹא־הִסִּיר דָּבָר
מִכָּל אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: טז וַיִּקַּח יְהוֹשֻׁעַ אֶת־כָּל־הָאָרֶץ הַזֹּאת הָהָר
וְאֶת־כָּל־הַנֶּגֶב וְאֶת כָּל־אֶרֶץ הַגִּשֶׁן וְאֶת־הַשְּׁפֵלָה וְאֶת־הָעֲרֵבָה וְאֶת־הָר
יִשְׂרָאֵל וְשְׁפִלְתָּהּ: יז מִן־הָהָר הַחֹלֶק הָעוֹלָה שְׁעִיר וְעַד־בָּעַל גָּד בְּבִקְעַת
הַלְבָנוֹן תַּחַת הַר־חֶרְמוֹן וְאֶת כָּל־מְלִכֵיהֶם לָכַד וַיִּפְּסוּ וַיָּמִיתוּם: יח יָמִים רַבִּים
עָשָׂה יְהוֹשֻׁעַ אֶת־כָּל־הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה מִלְחָמָה: יט לֹא־הִיתָה עִיר אֲשֶׁר
הִשְׁלִימָה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּלִתי הַחַיִּי יֹשְׁבֵי גִבְעוֹן אֶת־הַכֹּל לָקָחוּ בַּמִּלְחָמָה:
כ כִּי־מָאתַיִם יְהוָה הִיָּתָה לְחֹזֶק אֶת־לִבָּם לְקִרְיַת הַמִּלְחָמָה אֶת־יִשְׂרָאֵל לְמַעַן
הַחֲרִימָם לְבִלְתִּי הִיוֹת־לָהֶם תַּחֲנָה כִּי לְמַעַן הַשְׁמִידֵם כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
אֶת־מֹשֶׁה: כא וַיָּבֹא יְהוֹשֻׁעַ בָּעֵת הַהִיא וַיִּכְרֹת אֶת־הָעֵנְקִים מִן־הָהָר מִן־חֶבְרוֹן
מִן־דָּבָר מִן־עֵזֶב וּמִכָּל הָר יְהוּדָה וּמִכָּל הָר יִשְׂרָאֵל עִם־עָרֵיהֶם הַחֲרִימָם
יְהוֹשֻׁעַ: כב לֹא־נֹתַר עֵנְקִים בְּאֶרֶץ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רַק בְּעֵזָה בְּגֵת וּבֶאֱשֻׁדּוּד
נִשְׁאָרוּ: כג וַיִּקַּח יְהוֹשֻׁעַ אֶת־כָּל־הָאָרֶץ כָּכָל אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וַיִּתְּנָה
יְהוֹשֻׁעַ לְנַחֲלָה לְיִשְׂרָאֵל כַּמַּחְלָקוֹת לְשִׁבְטֵיהֶם וְהָאָרֶץ שְׁקֵטָה מִפְּלִחָמָה:

רש"י

גד. מִיִּשְׂרָאֵל גֹּד: (יח) יָמִים רַבִּים עָשָׂה יְהוֹשֻׁעַ.
בגנותו ספר הכתוב, שהיה מתכוון לדחות את
כבוש הארץ כדי להאריך ימיו, לפי שנאמר
(לעיל א י): ואתה תנחילנה אותם. במדרש
תנחומא:

מצודת ציון

(יז) בעל. תרגומו: מִיִּשְׂרָאֵל: (כ) תַּחֲנָה. חנינה ורחמים:
(כא) העֵנְקִים. בני אדם גבהי הקומה: (כג) שְׁקֵטָה. נחה,
כמו (תהלים עו ט) ארץ יראה ושְׁקֵטָה:

את חצור לבדה. במסורת שרפה (בראשית רבה
וישלח): משה צוה לו ומסר לו כן: (יז) ההר
החלק. טורא שעיע, מחליק, ההר החלק עד
בעל גד במצר המזרחי, ולא הספיק לכבוש
בחיוו את כל המצר עד הצפון, תוספתא: בעל

מצודת דוד

(טז) ואת הר ישראל. אשר ישב בו ישראל אבינו, ונקרא
על שמו: (יז) ההר החלק. שהיה נחלק לשנים, אחת הנה
ואחת הנה: העולה. אשר עולה עד שעיר: (כ) לְבִלְתִּי
היות להם תַּחֲנָה. מן בני ישראל: כי לְמַעַן הַשְׁמִידֵם. כי
חִזֹּק לבבם לְמַעַן הַשְׁמִידֵם: (כא) מן חֶבְרוֹן. אף כי כלב הוריש העֵנְקִים מחֶבְרוֹן, ייחס הדבר אל יהושע, לפי שבימיו
הוריש, וכל נצחון המלחמה יחשב אל המושל על הצבא: (כג) כַּמַּחְלָקוֹת. כפי המחלוקת האמורה למטה:
לשְׁבְטֵיהֶם. לכל שבט ושבט חלק לבד:

דברי הימים א י א-יד

א וּפְלִשְׁתִּים נִלְחָמוּ בְיִשְׂרָאֵל וַיָּגֶם אִישׁ־יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי פְלִשְׁתִּים וַיִּפְּלוּ חֲלָלִים
בְּהָר גִּלְבָּעַ: ב וַיִּדְבְּקוּ פְלִשְׁתִּים אַחֲרֵי שָׂאוּל וְאַחֲרָיו בָּנָיו וַיִּכּוּ פְלִשְׁתִּים
אֶת־יוֹנָתָן וְאֶת־אֲבִינֶדָב וְאֶת־מִלְכִּי־שׁוּעַ בְּנֵי שָׂאוּל: ג וַתִּכְבֹּד הַמֶּלֶךְחֲמָה
עַל־שָׂאוּל וַיִּמָּצְאוּהוּ הַמּוֹרִים בַּקָּשָׁת וַיַּחַל מִן־הַיּוֹרִים: ד וַיֹּאמֶר שָׂאוּל
אֶל־נִשְׂא כָלָיו שְׁלָף חֶרֶב וְדִקְרָנִי כֹה פָּנִי־בָאוּ הָעֲרָלִים הָאֵלֶּה וְהִתְעַלְּלוּ־בִי
וְלֹא אָבָה נִשְׂא כָלָיו כִּי יָרָא מְאֹד ׀ וַיִּקַּח שָׂאוּל אֶת־הַחֶרֶב וַיִּפֹּל עָלֶיהָ:
ה וַיֵּרָא נִשְׂא־כָלָיו כִּי־מָת שָׂאוּל וַיִּפֹּל גַּם־הוּא עַל־הַחֶרֶב וַיָּמָת: ו וַיָּמָת
שָׂאוּל וַשְׁלִשֶׁת בָּנָיו וְכָל־בֵּיתוֹ יַחְדָּו מָתוּ: ז וַיֵּרְאוּ כָּל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־
בְּעַמֶּמֶל כִּי נָסוּ וְכִי־מָתוּ שָׂאוּל וּבָנָיו וַיַּעֲזֹבוּ עֲרִיהֶם וַיָּנָסוּ וַיָּבֹאוּ פְלִשְׁתִּים וַיֵּשְׁבוּ
בָּהֶם: ח וַיְהִי מִמַּחֲרַת וַיָּבֹאוּ פְלִשְׁתִּים לַפֶּשֶׁט אֶת־הַחֲלָלִים וַיִּמָּצְאוּ אֶת־שָׂאוּל
וְאֶת־בָּנָיו נָפְלִים בְּהָר גִּלְבָּעַ: ט וַיִּפְשִׁטֻהוּ וַיִּשְׂאוּ אֶת־רֹאשׁוֹ וְאֶת־כָּלָיו וַיִּשְׁלְחוּ
בְּאֶרֶץ־פְּלִשְׁתִּים סָבִיב לְבֶשֶׂר אֶת־עֲצֵבֵיהֶם וְאֶת־הָעֵס: י וַיִּשְׁימוּ אֶת־כָּלָיו בֵּית
אֱלֹהֵיהֶם וְאֶת־גִּלְגָּלְתּוֹ תָּקְעוּ בֵּית דָּגוֹן: יא וַיִּשְׁמְעוּ כָּל יִבְשׁ גִּלְעָד אֶת

רש"י

בשופטים (כ"א) וכן ביהונתן צדה אורה לשלח
לי למטרה בשמואל (א' כ') וכתוב למטה (י"ב
ב') בנימן נושקי קשת מימיני' וגו' וכן באסא
בספר זה (ב' י"ד) ומבנימן נושאי מגן ודורכי
קשת וגו' אבל כשהשם סר מעל שואל נפל ביד
רובה קשת בדבר שהוא אומנתו: ויחל מן
היורים. כמו ותתחלחל המלכה (אסתר י'):

מצודת ציון

(א) איש ישראל. כמו אנשי ישראל: (ג) המורים. ענין
השלכת החצים כמו אשר אנכי מורה (ש"א כ): ויחל. מל'
חלחלה ופחד: (ד) שלוף. ענין הוצאת החרב מתערה:
ודקרני. ענין נעיצה ותחיבה כמו כל הנמצא ידקר (ישעיה
יג): והתעללו. ענין לעג ובזיון כמו כי התעללת בי (במדבר
כב): ולא אבה. ולא רצה: (ח) לפשט. ענין הסרת הבגדים:
(י) גלגלתו. ראשו: תקעו. תלאו כמו והוקע אותם לה' (שם
כה): דגון. שם עבודת גלולים עשוי בדמות דג:

מצודת דוד

(א) ופלשתים נלחמו בישראל. אינו מספר כי
אם מפלתו של שואל וכאשר בא לספר מעשה
דוד אינו מספר זילותו אלא גבורתו וגדולתו כי
הספר שלו ולמלכי יהודה: (ג) וימצאוהו
המורים בקשת. בוא וראה כי אין חכמה ואין
תבונה לנגד ה' (משלי כ"א) כי נגד ה' דרכי איש
בנימין היו שונאיהם נופלים לפניהם בקשת כי
הם בקיאים בקשת כדכתיב אטר יד ימינו וגו'

(ב) וידבקו. ברדפם השיגום והיו דבוקים אחריהם
וקרובים להם: (ג) על שואל. על כי כבר הרגו את בניו
היתה כל פני המלחמה עליו לבד: המורים. האנשים
המורים בקשת מצאו מקומו ופחד מהם שלא יאחזוהו
ויתעללו בו: (ד) והתעללו בו. ליסרני ביסורי בזיון: כי
ירא מאד. פחד מה' לשלוח יד במשיחו: ויפול עליה.
להמית את עצמו בה: (ז) אשר בעמק. היא עמק יזרעאל
שהיה סמוך למקום המלחמה: (ט) וישאו את ראשו.
כרתו אותה מן הגוף ונטלוה: את עצביהם. כהני העו"ג:

(י) ואת גלגלתו. בש"א הזכיר שתקעו גויתו ומה שסתם שם גלה כאן:

כָּל־אֲשֶׁר־עָשׂוּ פְּלִשְׁתִּים לְשָׂאוֹל: יב וַיָּקוּמוּ כָּל־אִישׁ חֵיל וַיִּשְׂאוּ אֶת־גּוֹפֹת שָׂאוֹל וְאֵת גּוֹפֹת בָּנָיו וַיָּבִיאוּם יְבִישָׁה וַיִּקְבְּרוּ אֶת־עַצְמוֹתֵיהֶם תַּחַת הָאֵלֶּה בְּיָבֵשׁ וַיִּצְּמוּ שְׁבַעַת יָמִים: יג וַיָּמָת שָׂאוֹל בְּמַעְלוֹ אֲשֶׁר מָעַל־בִּיהוָה עַל־דְּבַר יְהוָה אֲשֶׁר לֹא־שָׁמַר וְגַם־לְשָׂאוֹל בָּאוּב לְדָרוֹשׁ: יד וְלֹא־דָרַשׁ בִּיהוָה וַיָּמִיתֵהוּ וַיִּסַּב אֶת־הַמְּלוּכָה לְדָוִד בֶּן־יִשָּׁי:

רש"י

יושבי גבעה במעשה פלגש בגבעה (סוף שופטים) נתנו אנשי יבש בנותיהם לבנימין כשחטפום מן המחולות: (יג) וימת שׂאוֹל במעלו אשר מעל. שתי מעילות מעל בשאלת אוב אחת ששאל אחרי שמואל ואחת שדרש ובאגדה דשמואל שנינו חמש מעילות מעל: על דבר ה' אשר לא שמר. מה שצוהו שמואל כדכתיב שבעת ימים תוחל (שמואל א') ועל אשר מעל במלחמת עמלק:

מצודת ציון

(יב) האלה. שם אילן סרק:

כי אף שדרש ולא נענה כמ"ש בשמואל א' מ"מ היה לו לדרוש ולחזור ולדרוש ולהפציר בתפלה והוא לא כן עשה:

מצודת דוד

(יג) במעלו. בעבור מעלו וכו' וחזור ומפרש על דבר ה' אשר לא שמר למחות את עמלק מכל וכל וגם אשר חטא

המשך מעמוד עח

רבי אליעזר הגדול אומר, מיום שִׁתְּרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שָׁרוּ חֲכִימָא לְמַהוּי בְּסַפְרָא – התחיל ערך החכמים להיות כמלמדי תינוקות, וסַפְרָא בְּחֻזְנָא – וערך מלמדי התינוקות התחיל להיות כשמי הצבור, וְחֻזְנָא בְּעָמָא דְאַרְעָא – וערך שמי הצבור התחיל להיות כעם הארץ, וְעָמָא דְאַרְעָא

הַמִּקְדָּשׁ בּוֹשׁוּ חֲבָרִים – תלמידי חכמים ובני חורין – מיוחסים, וְחָפּוּ רִאשָׁם לפי שהיו הממזרים ועזי הפנים בגדולה ועושר, והתלמידים והמיוחסים בעניות, וְנִדְּלְדְּלוּ אֲנָשִׁי מַעֲשָׂה, וְנִקְבְּרוּ בְּעָלִי וְרוּעַ וּבְעָלִי לְשׁוֹן, וְאִין דֹּרֶשׁ לִישְׂרָאֵל וְאִין מִבְּקֵשׁ עֲלֵיהֶם רַחֲמִים, וְאִין שׂוֹאֵל בְּשִׁלּוֹם חֲבִירוֹ, וְאִם כֵּן, עַל מִי לָנוּ לְהִשְׁעָן, עַל אֲבִינוּ שְׁבַשְׁמִים.

איכא בן יהודה אומר: להביא קרקע בית עולמים ובית המקדש אשר בירושלים, כי בכתוב נאמר: "ומן העפר אשר יהיה בקרקע המשכן", הרי למדנו למשכן, אבל למקדש לא ידענו.

איכא בן מנחם – סובר כברייתא הראשונה שנזכרה לעיל – ואומר: **אינו צריך** ללמוד לקרקע בית עולמים מ"בקרע"; שהרי:

ומה בטומאה קלה, כלומר, ומה לענין איסור קל של טומאה – דהיינו כניסה למשכן בטומאת הגוף, שאין בה מיתת בית דין אלא רק כרת – **לא חילק הכתוב** בין משכן לבית עולמים.

בטומאת אשת איש, החמורה – שחיבים עליה מיתת בית דין – **לא כל שכן** שהשוותה תורה מקדש למשכן, ליטול משם עפר כדי לבודקה, ולבער את הטומאה מתוכם.

ואם כן, מה תלמוד לומר "בקרע המשכן"? –

ללמד: **שלא יביא** עפר מתוך קופתו לתוך כלי, ויכניסנו להיכל, ודיו. אלא מקרקעית המשכן יטול עפר. ואם אין שם עפר תיחוח, יביא עפר מבחוץ, ויניחנו בקרקע המשכן, ומשם יטלנו, ויתן אל המים.

איכא ר' לוי:

אם אין שם עפר שהוא יכול ליתן אל מי הסוטה, מהו שיתן במקומו אפר?

ומבאר הגמרא את הספק:

אליבא דבית שמאי – **לא תיבעי לך** אין מקום להסתפק, כי ודאי אינו נותן אפר, דהרי **אמרי בית שמאי**:

לא מצינו אפר שקרוי עפר, ומטעם זה סוברים הם שאין מכסים את הדם אלא בעפר, כמאמר הכתוב "וכסהו בעפר", והוא הדין גבי סוטה שאמר הכתוב "ומן העפר", אינו יכול ליתן במקומו אפר.

כי תיבעי לך – **אליבא דבית הלל**, **דאמרי**: **מצינו אפר שקרוי עפר**, וכמו

שנאמר "ולקחו לטמא מעפר שריפת החטאת", ומטעם זה מכסים אפילו באפר – **מאי?** מהו דין האפר לגבי עפר סוטה?

ומבאר הגמרא את צדדי הספק: האם נאמר: **אף על גב דאפר איקרי "עפר"**, מכל מקום הרי **הכא**, גבי סוטה, **"בקרע המשכן כתיב"**.

ואף כי אין צריך שיביא מקרקע המשכן, שהרי נתרבה כל עפר מ"אשר יהיה", מכל מקום, לכך אמרה תורה "מקרקע המשכן", כדי ללמד שיהיה העפר כמו קרקע המשכן, ולמעט אפר.

או דילמא: האי "בקרע המשכן" כדי

ללמד לבדאיכא בן יהודה, ולבדאיכא בן מנחם הוא דאתי והוא בא, וכפי שנתבאר בברייתא לעיל, למר כדאית ליה, ולמר כדאית ליה.

ואם משום שאמרה תורה "ומן העפר" – הרי מצינו אפר שנקרא "עפר".

תא שמע ראיא, שאפר אינו כשר בסוטה –

מדאמר רבי יוחנן משום רבי ישמעאל: **כשלושה מקומות הלכה** שנאמרה למשה מסיני **עוקבת מקרא!** מקפחת היא את עקבו (מעמדו) של המקרא, ועוקרתו ממשמעותו הפשוטה.

א. בכסוי הדם, שהתורה **אמרה** "וכסהו בעפר", ואילו **הלכה** למשה מסיני היא שמכסים את הדם **בכל דבר** המגדל צמחים. ב. בנויר, שהתורה **אמרה** "תער לא יעבור על ראשו", ואילו **הלכה** למשה מסיני היא שהנזיר אסור **בכל דבר** שהוא מעביר את השיער מעיקרו כעין תער.

ג. בגט, שהתורה **אמרה** "זכתב לה ספר כריתות", ומשמע שיכתוב את הגט על קלף, ואילו **הלכה** למשה מסיני היא **שבכל דבר** שנכתב הגט עליו הרי הוא כשר, ואפילו על עלה של זית או קרן של פרה.

ומבאר הגמרא את הוכחתה מברייתא זו, שאפר אינו כשר בסוטה, שהרי:

אם איתא, אם יש הלכה שאף אפר כשר ליתנו במי סוטה, **ליחשוב** רבי ישמעאל **נמי האי** והיה לו להזכיר גם את אפר סוטה בין הדברים שהלכה למשה מסיני עוקרת את משמעות המקרא?!

ודחינן: **תנא**, שנה רבי ישמעאל שלשה דברים, ושייר דברים אחרים שלא הזכירם. ולכן יש לומר, שאף אפר סוטה הוא בין הדברים שלא הזכירם רבי ישמעאל.

אך מקשה הגמרא: **ומאי שייר** עוד רבי ישמעאל, עד שנאמר: **דאי** – אפר סוטה – נמי שייר? שהרי אין דרך התנא לשייר דבר אחד בלבד!

ומפרשין: שייר רבי ישמעאל **מצורע**, בתגלחתו השניה שבסוף ימי ספרו, שאף כי אין לנו ללמוד מן התורה שגילח את כל גופו, באה הלכה ועוקבת את המקרא ומחייבת את המצורע לגלח את כל שער גופו, עד שייעשה חלק כדלעת.

דתניא:

וכך אמר הכתוב בתגלחת השניה של המצורע:

"והיה **ביום השביעי**, **יגלח את כל שעריו**".

"כל שער" – הרי זה **"כלל"**.

"את ראשו ואת זקנו ואת גבות עיניו"

– הרי זה **"פרט"**.

"ואת כל שער יגלח" – חזר הכתוב וכלל.

וכך היא מידת "כלל ופרט וכלל": **כלל ופרט וכלל**, **אי אתה דין** לרבות **אלא בעין הפרט**, מה הפרט – ראש, זקן וגבות עיניים – **מפורש** שהוא מקום **כינוס שיער**, ונראה לעין, **אף כל מקום** שהוא **כינוס שיער** ונראה לעין, אותו בלבד צריך המצורע לגלח.

ולפני שמסיימת הגמרא לבאר מה שייר רבי ישמעאל, מבאר תחילה הגמרא את הברייתא עצמה:

מאי רבי ואיזה שיער נתרבה מכח הכלל, ומשום שהוא דומה לפרט?

רבי שיער הרגלים, היינו שער בית הערוה, שהוא מקום **כינוס שיער**, ונראה (כשהאדם אינו לבוש).

מאי מיעט ואיזה שיער נתמעט מכח הפרט, ומשום שאינו דומה לפרט?

מיעט:

א. שער **דבית החשי** שהוא מקום **כינוס שיער**, אך אינו נראה.

ב. ושער **דכוליה גופיה** ושער של כל הגוף, מלבד המקומות שנזכרו, שאינו מקום **כינוס שיער**, אף שנראה הוא לעין.

וכאן שבה הגמרא לבאר את שיורו של רבי ישמעאל:

הרי מן המקרא היה לנו למעט כל מקום שאינו **כינוס שיער** ונראה, ואילו **הילכתא** למשה מסיני עוקבת את המקרא, ואומרת, שאף בתגלחת שניה הרי הוא **מגלח** עד שייעשה **כדלעת**.

דהרי כך תנן במסכת נגעים:

בא לו הכהן להקיף את המצורע ולגלח את כולו בתגלחת הראשונה, הרי זה **מעביר תער על כל בשרו**, ועושה כדלעת.

וקתני **סיפא** באותה משנה:

וביום השביעי – לימי ספרו – **מגלחו תגלחת שניה בתגלחת ראשונה**!

הרי שצריך לגלח אז את כל שער גופו עד שייעשה כדלעת, כשם שהוא עושה בתגלחת הראשונה.

נמצא, ששייר רבי ישמעאל אף תגלחת שניה של מצורע, שהמקרא אינו מחייבו לגלח כדלעת, ואילו ההלכה עוקבת את המקרא ומחייבתו בתגלחת כדלעת.

והיות ושייר רבי ישמעאל את תגלחת המצורע, יש לנו לומר ששייר גם אפר למי סוטה.

אמר רב נחמן בר יצחק: תגלחת מצורע אינה שיור!

היות, וכי **קא חשיב** רבי ישמעאל, רק

המשך בעמוד ק'

לרבות נוב וגבעון שילה וכן עולמים. רש"י גורם להביא קרקע בית עולמים ושיבש הגירסא שילה נוב וגבעון משום נוב וגבעון אין משקין בהן סוטות משום להוי מנחת יחיד שאין קבוע לה זמן ותמיד ששיבש משום קושיא זו דילמא קסבר איסי בן יהודה כרבי יהודה דלמר בפרק בחרא דשחיטת קדשים (בבלי סוטה דף ק"ח).

כל שהציבור והיחיד מקריבין בזהל מועד שבמדבר מקריבין בזהל מועד שבגלגל ואין חילוק ביחיד אלא במתו שבדאש גגו והשחא האלך לרבות נוב וגבעון משום דבמה הוו:

ובית העולמים. מקשין אמאי אינטיקד לרבות בית העולמים והאמר בפ"ב

דשבוט (דף ט"ז) דמשכן אקרי מקדש ומקדש אקרי משכן ואי לא הוה כתיב אלא (כי) את משכן ה' עממא הוה מני מקדש בכלל הכא נמי

נימא הכי ובריש מסכת עירובין (דף כ"ג) דנפקא לן שלמים ששחטן קודם שפתחו ללחות ההיכל פסולים במקדש משום דמקדש אקרי משכן

ואע"ג דשחטו פתח אהל מועד במשכן כתיב ולפי גירסת הספר הזה אתי שפיר דהוי מני

למימר עיקר ריבויא לא הוה לריד אלא משום נוב וגבעון ובית עולמים נקטו אגב שיטפיה

אבל ר"י פירש האי דלעניקד הכא לרבות בית עולמים משום דכתיב קרקע משמע היכא

דאיכא קרקע לאפקי בית העולמים דהוא ריגפה ולא מסתברא משום דמריבויא דקרקע

מכריבין בית העולמים לאי לא הוה כתיב קרקע לא הוה בית העולמים בכלל ולפיושן לא הוה

לריד למיכתב קרקע כלל ועוד קשיא מפ' טרף בקלפי (יומא דף מה) דמייתי ברייתא וכל אדם לא

יהיה בזהל מועד אין לי אלא אהל מועד שבמדבר שילה ובית העולמים מניין אלתא

דשילה לא הוה בכלל אהל מועד וכן בית העולמים ובפ"ק לעירובין (דף כ"ג) אמר דבית

העולמים הוה בכלל אהל מועד ושחטו פתח אהל מועד ואחיל ומקדש איקרי משכן וכן

בפרק הוליו (דף כ"ג) רב שעת אמר אין לי אלא אהל מועד שבמדבר שילה ובית עולמים

מנין ת"ל וכסה: **ואם** איחא ליתשב נמי הא חומה היכי מלי מופשט מדרי' ישמעאל אלא

סבירא ליה כבית שמוי דלפך לא איקרי עפר ואליבא דבית שמוי לא קמיבעי' ליה אלא

אליבא דב"ה א"כ ה"א אפר בכלל משמעותא דעפר משום דהכא בקרקע כתיב:

תנא ושייר. ואי קשיא היכי מלי למימר תנא ושייר וסא שלש קתני ואמר בפ"ק קידושין (דף ט"ז) גבי העניק וכי תימא הכא נמי

תנא ושייר וסא ארבעה קתני ונראה דהסא דוקא כיון דנתת למיניא דוקא הוה משום דקתני בספא ואי אהי יכול לומר ארבעה בחד מהן כו' ואם איחא דמיתא האב נמי

מוציאה הוה יכול לומר ארבעה באשה:

מאי

ישמעאל עפר לאו ממשמעותיה ממש נפקא ליה לענין כיסוי הדם: **תנא** ושייר. לא חשיבניהו לכולהו מקומות: שייר מצורע. בתגלחת שניה שהוא צריך שני תגלחות

דבתיב ובכס המטהר לא משמע ליה אלא את כל שעריו שהם דמשמע כל גופו וזרועותיו ושוקיו ובית השחי שיהא כל גופו חלק כדלעת ובתגלחת שניה כתוב בכלל ופרט דמשמע מקום כינוס שיער שיהא שם קיבוץ שיער דלמעטוי וזרועותיו ושוקיו

שאינו מכונס ונראה למעטוי בית השחי: שייר הרגלים. דאדאון מקום ולישנא מעלייתא נקט: והלכה מגלח כולו כדלעת. אף בתגלחת שניה קתני דמגלח כל גופו: **ברדתן**. במסכת נגעים (פ"ד מ"ב): לחקף. לגלחו כולו לשון לא תקיפו פאת ראשכם (ויקרא י"ט): מעביר תער על כל בשרו. ובתגלחת ראשונה קאי: ח"ג וקתני סיפא

וביום השביעי מגלחו תגלחת שניה בתגלחת ראשונה. ולא גרסינן יגלחנו שתהא תגלחת וכו' דלאו אקרא קאי אלא לשון המשעה ומגלחו תגלחת שניה בתגלחת ראשונה תנן בה אלאמא שניה נמי כדלעת דהא תנא ליה בתגלחת ראשונה מעביר תער על כל בשרו: **אמר רב נחמן בר יצחק**. מצורע לא שוירא הוא דכי קא חשיב

הלכה עוקבת מקרא בגון ספר תער עפר דכתיב בהדיא והלכה עוקבת מוספת על המקרא: **רב אשי אמר** הא מתניתא. דקתני מקום כינוס שיער ונראה: דרייש. כל התורה כולה בקרא ופרט דאמרינן בשבועות פ"ג (דף טו) רבי ישמעאל שימש את רבי נחמיה בן חזקיה דורש את כל התורה בכללי ופרטי ור"ע שימש את נחום

איש גם זו שהיה דורש כל התורה בריבוי ומיעוטי וכבר פירשתי כל משמעות כלל ופרט וריבוי ומיעוט וחילוקן במס' סוכה ב' החליל (דף כ"ג):

כדלעת

אינו צריך. לרבות בית העולמים: ומה **סומא** קלה. ליכנס בטומאת הגוף למקדש שאינה במיתת ב"ד אלא ברת לא חלק הכתוב בין מקדש למשכן שנאמר בפרשת פרה אדומה שני פסוקים כי את מקדש ה' טמא (בי) את משכן ה' טמא (במדבר י"ט): **לא כל שכן**. שהושוו מקדש ומשכן לבדוקה ולבערה מתוכן: **א"כ מה**

ת"ל בקרקע שלא יביא מתוך קופתו.

לתוך כלי ויכניס להיכל אלא מקרקעיתו יטול ואם אין שם יביא ויניח שם ואח"כ יטלנו ונתקיים אשר יהיה ונתקיים בקרקע כדרדשינן לעיל ובספרי לא תני הכי להך

ברייתא ואומר אני מדרש שני הוא בפנים אחרים: פלוגתא דב"ש וב"ב בשחיטת חולין (דף פ"ה) גבי כיסוי הדם אליבא דב"ה דאמרי

אפר קרוי עפר דכתיב (במדבר י"ט) ולקחו לטמא מעפר שרפת החטאת וב"ש אומרים עפר שריפה נקרא עפר סתמא לא אקרי:

הבא בקרקע המשכן כתיב. וקרא יתירא הוא דהא אתרבי מאשר יהיה דאין צריך לחופרו משם חילקך למעוטי אפר אתא ולמידרש דבעינן דומיא דקרקע המשכן:

עוקבת. מקפחת את עקבו מממדו ועוקרת בג' מקומות הלכה למשה מסיני באה ועוקרת את הפסוק: התורה אמרה **בעפר**. לענין כסוי הדם ולא הכשיר דבר אחר:

והלכה בכל דבר. המגדל צמחים בגון (הגיר) הזורק והסיד וחסית ולבינה שכתשה: התורה אמרה **ספר**. לענין גט כריתות: והלכה בכל דבר. שכתבו עליו

על עלה של זית על הנזיר ועל הלוח: התורה אמרה **תער**. לא יעבור על ראשו בנזיר: והלכה בכל דבר. דתנן (סו"ק דף נ"ט)

נזיר שגלח בין ביוג בין בתער או שספסף כל שהוא חייב וא"ת אין זו עקירה אלא תוספת איברא עקירה היא שמלקן אותו

על כך ואסור להכות את ישראל בחנם שהרי אמרה תורה (דברים כ"ט) לא יסוף פן יוסף ואע"ג דבבבולוהו קראי דרש' בשחיטת חולין (דף פ"ה) ובגטין (דף כ"ה) ובנזיר (דף נ"ט):

לר' ישמעאל לא משמע ליה קראי דוכתב לה דמריבין מיניה לרבות כל דבר דדיש ליה בכתיבה מתגרשת ואינה מתגרשת בכסף כדרדשינן לה התם וכן כולן אלא

אהלכה למשה מסיני סמכין וקראי אסמכתא בעלמא הוא הלכך שאר מדרשים ריבויין דכל התורה כולה לא חשיב להו ר' ישמעאל כהלכה עוקבת

מקרא אלא הני תלת ובמסכת קידושין ירושלמי מצאתי משנה זו דר' ישמעאל ואין תער מן השלשה אלא מרצע והכי תניא התם התורה אמרה ספר והלכה בכל דבר התלוש התורה אמרה עפר והלכה בכל דבר המגדל צמחים התורה אמרה מרצע והלכה אמרה אפי' סול וסירה והוא נראה בעיני מאד דהך דתער

מוספת הוא: **ואם איתא**. דאפר נמי כשר ליתשב נמי דבאה הלכה עוקבת מקרא דהתורה אמרה עפר והלכה אמרה אף אפר וממשמעותיה לא משמע לן דהא לרבי ישמעאל עפר לאו ממשמעותיה ממש נפקא ליה לענין כיסוי הדם: **תנא** ושייר. לא חשיבניהו לכולהו מקומות: שייר מצורע. בתגלחת שניה שהוא צריך שני תגלחות

דבתיב ובכס המטהר לא משמע ליה אלא את כל שעריו שהם דמשמע כל גופו וזרועותיו ושוקיו ובית השחי שיהא כל גופו חלק כדלעת ובתגלחת שניה כתוב בכלל ופרט דמשמע מקום כינוס שיער שיהא שם קיבוץ שיער דלמעטוי וזרועותיו ושוקיו

שאינו מכונס ונראה למעטוי בית השחי: שייר הרגלים. דאדאון מקום ולישנא מעלייתא נקט: והלכה מגלח כולו כדלעת. אף בתגלחת שניה קתני דמגלח כל גופו: **ברדתן**. במסכת נגעים (פ"ד מ"ב): לחקף. לגלחו כולו לשון לא תקיפו פאת ראשכם (ויקרא י"ט): מעביר תער על כל בשרו. ובתגלחת ראשונה קאי: ח"ג וקתני סיפא

וביום השביעי מגלחו תגלחת שניה בתגלחת ראשונה. ולא גרסינן יגלחנו שתהא תגלחת וכו' דלאו אקרא קאי אלא לשון המשעה ומגלחו תגלחת שניה בתגלחת ראשונה תנן בה אלאמא שניה נמי כדלעת דהא תנא ליה בתגלחת ראשונה מעביר תער על כל בשרו: **אמר רב נחמן בר יצחק**. מצורע לא שוירא הוא דכי קא חשיב

הלכה עוקבת מקרא בגון ספר תער עפר דכתיב בהדיא והלכה עוקבת מוספת על המקרא: **רב אשי אמר** הא מתניתא. דקתני מקום כינוס שיער ונראה: דרייש. כל התורה כולה בקרא ופרט דאמרינן בשבועות פ"ג (דף טו) רבי ישמעאל שימש את רבי נחמיה בן חזקיה דורש את כל התורה בכללי ופרטי ור"ע שימש את נחום

איש גם זו שהיה דורש כל התורה בריבוי ומיעוטי וכבר פירשתי כל משמעות כלל ופרט וריבוי ומיעוט וחילוקן במס' סוכה ב' החליל (דף כ"ג):

כדלעת

בדלעת מני. הא דקתני מגלחו תגלחת שניה כראשונה רבי עקיבא היא: **מאי** הוה עלה. דבעין לדלעי אם אין שם עפר מהו שיתן שם אפר: ה"ג מביא רקבובית ירק ומקדש רקבובית ירק הוא דהוי עפר וכו'. ולא גרס ולא היא: ומקדש. נותנו במקום והמקום מקדשו וחוררו ונטלו ונתנו למים: **עפר סוטה.**

דכתיב (במדבר ט) אל המים שיראה עליהן מזלל כתיב (ותתן) במים: ורוק יבמה. לעיני חוקנים דכתיב לעיני חוקנים וחלצה וירקה (דברים כח): **ואפר פרה.** דגוירה שוה גמירי מהדדי עפר סוטה ואפר פרה כדלקמן: **אף דם צפור.** של מצורע ששחטו אל כלי חרס על מים חיים וצריך שלא יתן מים אלא כשיעור שיהא דם צפור ניכר בוק: **ת"ל מים.** גרס ולא גרס במים: דהא על המים החיים כתיב בקרא: **וכמה הן רביעית.** כדמפרש לקמן: **בצפור דרור.** שיעור חכמים שאין במינה גדולה שמדחה את המים ולא קטנה שנדחת מפני המים שזך רביעית: **אטביל בדם ובמים.** ואפי' אין ניכר: **קרא אחריו כתיב.** ששחט לתוך המים והרי הן מעורבין מעיקרא: **ולנקטניהו לוורידים.** יאחזם בין אצבעותיו שלא יצא מזהו דם: גדולה ומדחת את המים. שאין מים ניכר מפני רוב הדם: **לא תפיק נפשך לבר מהילכתא.** כל דברי חכמים עקבירו אל תהרהר אחריהו: **הקדים עפר למים בסוטה פסול.** דכתיב ונתן אל המים אלמא מים ברישא וכתיב ועשה לה חכון את כל התורה הזאת דבעין כסדר הכתוב בפרשה: **מה לחלל.** בסוטה מצותו לבתחילה עפר אל המים דכתיב בהו אף כאן בפרה עפר אל המים מצותו לבתחילה ולא תימא ונתן עליו דוקא דמשמע עפר לבתחילה: **ומה כאן.** בפרה הקדים עפר למים כשר כדמפרש ואזיל: **והתם מנל.** גבי פרה דאם הקדים עפר למים כשר: **מים חיים אל בלי.** משמע מים לצד הכלי ולא עפר חוצץ ביניהם: **ורבנן.** דאמרי לעיל בסוטה הקדים עפר למים פסול אמרי לך בפרה נמי פסול דאל כלי דוקא דמשמע מים ברישא והא דכתיב ונתן עליו מים לערבן לאחר שנתן אפר אל המים צריך להפך המים עליו ולערבן: **ה"ג ואימא עליו דוקא אל בלי שתהא חיותן בבלי.** ואימא עליו דוקא שיהא עפר תחילה והא דכתיב מים חיים אל כלי לאו למימרא שיהו המים לצד הכלי אלא למימר שיהא חיותן בבלי שלא יטול מן המעין בבלי אחר ויתן לתוך זה אלא בבלי זה ישאבם מן המעין: **מה מצינו בכל מקום.** בסוטה: **מכשיר למעלה.** עפר הוא המכשיר את המים לבדוק אותה וכן דם צפור של מצורע שמכשיר את המים להזאה אף כאן עפר מכשיר את המים: **מתני'**

מאי הוה עלה. תימא מאי קא בעי כיון דלאו שורא הוה אס כן תפשוט וי"ל דלא איתכביר להו האי דשירא חי משום טעמא כדפרי' ולא שורא הוה חי משום דתנא נחת לשורא: **מביא** מים שדם נכר בהם וכמה רביעית ורבנן הסאו לגופיה. קשיא לרבי הכא אמר דרבנן פליגי עלה ובפ' ג' מינין (בבבא קמא דף לז.) קא תשיב ליה

בדלעת, מני? ר' עקיבא היא, דדריש ריבוי ומיעוט. **דתניא "והיה ביום השביעי יגלח את כל שערו" ריבה.** **"את ראשו ואת זקנו ואת גבת עינו" מיעט.** **"ואת כל שערו יגלח" חזר וריבה.** **ריבה ומיעט וריבה, ריבה הפל.** **מאי ריבה? ריבה דכיליה גופיה, ומאי מיעט? מיעט שיער שבתוך החוטם, מאי הוי עלה? תא שמע אמר רב הונא בר אשי אמר רב: אין שם עפר מביא רקבובית, ירק, ומקדש. ולא היא, רקבובית ירק הוא דהוא עפר, אפר לא הוא עפר: כדי שיראה על המים: תנו רבנן, שלשה צרכין שצאו: עפר סוטה ואפר פרה ורוק יבמה. משום ר' ישמעאל אמרו: אף דם צפור. מאי טעמא דר' ישמעאל? דכתיב: "וטבל אותם בדם הצפור", ותניא "בדם". יכול בדם ולא במים? תלמוד לומר: "במים". אי מים, יכול במים ולא בדם? תלמוד לומר: "בדם". הא ביצד מביא מים שדם ציפור ניכר בהו, וכמה? רביעית. ורבנן, ההוא לגופיה, דהכי קאמר רחמנא: אטביל בדם ובמים. ור' ישמעאל, אם כן, לכתוב רחמנא "וטבל בהם", "בדם ובמים" למה לוי' לניכר. ורבנן, אי כתב רחמנא "וטבל בהם" הוה אמינא: האי לחודיה והאי לחודיה, כתב רחמנא "בדם ובמים" לערבן. ור' ישמעאל, לערבן קרא אחריו פתיב "ושחט את הצפור האחת". ורבנן, אי מההוא הוה אמינא לישחטיה סמוך למנא וינקטניהו לוורידין ולקבליה, קא משמע לן. בעא מיניה ר' ירמיה מר' זירא: גדולה ומדחת את המים, קטנה ונדרחית מפני המים, מהו? אמר ליה: לאו אמינא לך לא תפיק נפשך לבר מהילכתא, בצפור דרור שיערו רבנן, אין לך גדולה שמדחת את המים, ואין לך קטנה שגדחת מפני המים. תנו רבנן: הקדים עפר למים פסול, ור' שמעון מכשיר. מאי טעמיה דר' שמעון? דכתיב: "ולקחו לטמא מעפר שרפת החטאת" ותניא, אמר ר' שמעון: וכי עפר הוא? והלא אפר הוא! שינה הכתוב במשמעו לדון הימנו גזירה שוה; נאמר כאן "עפר" ונאמר להלן "עפר", מה להלן עפר על גבי מים אף כאן עפר על גבי מים. ומה כאן הקדים עפר למים פשר, אף להלן הקדים עפר למים פשר. והתם מנל? תרי קראי כתיבי, פתיב: עליו, אלמא אפר ברישא, וכתיב "מים חיים אל בלי", אלמא מים ברישא, הא ביצד? רצה זה נותן, רצה זה נותן, ורבנן, "אל בלי" דוקא. "עליו" לערבן. ואימא "עליו" דוקא, "אל בלי" שתהא חיותן בבלי? מה מצינו בכל מקום מכשיר למעלה, אף כאן מכשיר למעלה.**

מתני'

הוא ענקרא אפר עפר ויכתיב (מכשיר ב טז) וישירוף אותה בנחל קדרון וידק לעפר וכן ואכות אותו טחון היטב עד אשר דק לעפר (דברים טז) וי"ל אותן שלא נעשית אפר ע"י שריפה אלא לריכוז כתישה נקראין עפר אבל פרה עיקר מלות שריפתה לאפר אע"פ שאם היו עס אורין היו כותשין אותם כדאיתא בספרי וכדקתן בפ"ג דפריה נשפעת חובטין אותה במקלות משום אורין שלא נעשו אפר מיהו עיקר מלות שריפתה לאפר הוא: **שינה** הכתוב במשמעו. תימא וכי מפני כך שינה והאמר בפרק כיסוי הדם (חולין דף פח.) ללכך שינה אליבא דב"ה ללמד שאפר נקרא עפר וי"ל תרתי שמע מינה:

ובמים?!

שהרי נאמר: "ושחט את הצפור האחת אל כלי חרש על מים חיים", הרי שאין דם הצפור עומד לבדו ומים לבדם, אלא מעורבים הם.

ורבנן אמרי לך, עדיין צריכים אנו ללמוד מ"בדם ובמים", שצריך לערבן:

כי **א' מההיא** – מן הפסוק "ושחט את הצפור האחת אל כלי חרש על מים חיים" – לא הייתי יודע שישחט על המים כדי שיפול הדם לתוך המים ויתערב בו;

כי **הוא אמרנו:**

לישחטיה לציפור סמוך למנא ולכלין שבו המים, כדי לקיים "ושחט את הצפור על מים", ומכל מקום לא יתן לדם להישפך לתוך המים, אלא ניקמניהו בשעת השחיטה לוורידין (יהדק בידיו את ורידיה) שלא יצא מהם דם בשעת השחיטה, ולקבליה לדם במנא אחרינא ויקבל את הדם בכלי אחר ריקן, ואחר כך יטבול אותם בדם לחוד ובמים לחוד.

לפיכך קא משמע לן הכתובים "בדם ובמים" שהיו הדם והמים מעורבים.

בעא מיניה רבי ירמיה מרבי זירא:

כיצד יהא הדין אם הצפור היא גדולה, ומדחת את המים, שאם מתערב דמה במים כדי רביעית הלוג, נדחים המים מפני הדם, ואינם ניכרים מפני רוב הדם.

או שהיתה הצפור קטנה, ונדרתית מפני המים, שאם מתערב דמה במים כדי רביעית, נדחה הדם מפני המים ואינו ניכר.

מהו שיעור המים בצפרים אלו?

כלומר: תמה היה, האין קבעו חכמים שיעור אחיד לכל הצפרים, והרי כל צפור לפי ענינו?

אמר ליה רבי זירא לרבי ירמיה:

לאו אמרנא לך: "לא תפיך נפשך לבר מהילכתא" ווכי לא הזהרתך לבל תפקק בשיעורי חכמים, כי בצפור דרור שיערו רבנן, כלומר: הרי בצפור דרור אנו עוסקים – ואין לך צפור גדולה ממין זה, שמדחת בדמה את המים (בשיעור רביעית הלוג) שלא יהיו ניכרים משום רוב הדם.

ואין לך צפור דרור קטנה שנדרתית מפני המים, שלא יהיה דמה ניכר ברביעית הלוג מים, כי כולן שוות.

תנו רבנן:

סדר נתינת המים והעפר בסוטה, הוא: מים תחילה ועליו נותן את העפר, שכן נאמר: "ומן העפר אשר יהיה בקרקע המשכן, יקח הכהן ונתן אל המים".

ואם הקדים ליתן עפר בכלי קודם למים בסוטה, הרי זה פסול, ומשום שנאמר בסוף המשך בעמוד צג

משום רבי ישמעאל אמר:

ד. **אף דם צפור** של מצורע – שאמרה תורה בפרשת טהרת המצורע וויקרא יד ד': "וצוה הכהן, ולקח למטהר שתי צפרים חיות טהורות, ועץ ארז, ושני תולעת ואזוב, וצוה הכהן, ושחט את הצפור האחת, אל כלי חרס על מים חיים" – וצריך שלא יתן מים אלא כשיעור שיהא דם הצפור ניכר בהן, והוא רביעית הלוג, כפי שיתבאר בהמשך הענין.

ומפרשת הגמרא: **מאי מעמא דרבי ישמעאל**, הסובר, ששיעור המים לטהרת המצורע, הוא כדי שיהא הדם ניכר בהן?

משום **דכתיב** גבי מצורע ובהמשך הפסוקים: "את הצפור החיה יקח אותה, ואת עץ הארז ואת שני התולעת ואת האזוב, וטבל אותם ואת הצפור החיה בדם הצפור השחוטה על המים החיים".

ותניא:

מאחר שאמרה תורה: "וטבל אותם – בדם", יכול יטבול אותם בדם ולא במים, לפיכך תלמוד לומר "מים" ויטבל אותם – על המים החיים".

אי "מים", יכול יטבול אותם במים, ולא בדם, תלמוד לומר: "וטבל אותם בדם".

הא כיצד?

מביא מים שדם צפור דרור ניכר בהן, וכמה הן? – **רביעית** מים.

וטובל בהם את עץ הארז ואת האזוב ואת שני התולעת, ואת הצפור החיה.

ורבנן – שלא הצריכו שיעור מים כדי שיהא דם הצפור ניכר בהן – טעמם הוא, משום שאין ללמוד משני המקראות האלו ליחס הדם והמים כז:

ההוא – שני המקראות "דם ו"מים" – לנופיה נצרכו, דהכי קאמר רחמנא: **אטביל בדם ובמים**, אפילו כשאינו ניכר הדם במים.

ורבי ישמעאל אמר לך:

אם כן – שלא באו הכתובים ללמד על יחס הדם והמים – **לכתוב רחמנא: "וטבל בהם"**, והיינו בדם ובמים שנזכרו בפרשה.

"בדם ובמים" – למה לז?

אלא ודאי ללמד שיהא מים שדם צפור ניכר בהן.

ורבנן אמרי לך, על טענתו של רבי ישמעאל:

אי לא כתב רחמנא אלא **"וטבל בהם"**, הוה **אמינא**: **האי** דם לחודיה ולברון הוא עומד, והאי מים לחודיה הם עומדים ואינם מעורבים כלל, ולפיכך כתב רחמנא: **"בדם ובמים"**, כדי שנלמד לערבן.

ורבי ישמעאל אמר לך:

אם כדי ללמדנו לערבן, הרי קרא **אחרינא כתיב**, ואם כן למה לי "בדם

ואילו טעם המשנה בנגעים שמגלח אף תגלחת שניה "כדלעת" ויבמו הראשונה שהיא כדלעת, אינו משום הלכה למשה מסיני.

אלא הא מני? – **רבי עקיבא היא**, דדריש בכל התורה "רביי ומיעוטי", כי לדעת הדורש "רביי ומיעוטי" אף תגלחת שניה מגלח הוא כדלעת.

וכדתניא:

"והיה ביום השביעי יגלח את כל שערו" – הרי ריבה הכתוב.

"את ראשו ואת זקנו ואת גבות עיניו" – הרי מיעט.

"ואת כל שערו יגלח" – הרי חזר וריבה. **ריבה ומיעט וריבה** – **ריבה הכל**, ולא מיעט אלא דבר אחד.

מאי ריבה? – **ריבה** שיער דכוליה נופיה ושל כל הגוף.

ומאי מיעט? – **מיעט** שיער שבתוך החוטם.

וזו היא ששינונו בסיפא של המשנה בנגעים: "מגלחו תגלחת שניה כתגלחת ראשונה", ואין זה משום הלכה העוקבת את המקרא.

ובאן שבה הגמרא לספק שנסתפקו בני הישיבה, האם האפר כשר למי סוטה, או שמא היות ונאמר "מקרקע המשכן", צריך עפר שיהא דומה לקרקע המשכן – ושואלת:

מאי הוי עלה ומה הוא הדין בספק זה?

תא שמע ראייה, שהאפר כשר ליתנו

במים –

מראמר רב הונא בר אשי אמר רב: אם אין שם עפר ליתנו בתוך המים, מביא רקבובית ירק ורקב של ירק, ומקדש, ונותנו על קרקע ההיכל כדי לקדשו.

וכיצד יתכן לומר ש"רקבובית ירק" הוא דהוא עפר הדומה לקרקע המשכן, ואילו אפר לא הוא עפר הדומה לקרקע המשכן? הרי ודאי הוא, שכל שכן אפר, כשר הוא למי סוטה.

תנו רבנן: שלשה דברים צריך שיראו ויהיו ניכרים לעין:

א. **עפר סומה** על פני המים, וכמבואר במשנתנו.

ב. **ואפר פרה** אדומה – שאמרה תורה "ולקחו לטמא מעפר שריפת החטאת, ונתן עליו מים חיים אל כלי" – צריך שייראה האפר על פני המים.

ג. **וריק יבמה** – שאמרה תורה "ונגשה יבמתו אליו לעיני הזקנים, וחלצה נעלו מעל רגלו, וירקה בפניו, וענתה ואמרה: ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה את בית אחיו" – צריך שייראה הרוק "לעיני הזקנים".

מתניתין: המשנה שלפנינו עוסקת בכתיבת המגילה של סוטה, ובמחיקתה. ומביאה המשנה מחלוקת של שלשה תנאים איזה חלק מפרשת סוטה האמורה בתורה נכתב, ונמוק על המים.

בא לו הכהן לכתוב את המגילה.

מאיזה מקום בפרשה הוא כותב:

מתחיל לכתוב מאחרי הצוואה הראשונה, דהיינו, **"מֵאֵם לֹא שָׁכַב אִישׁ אוֹתָךְ."**

וממשיך וכותב: **"וְאֵם לֹא שָׁטִית טוֹמָאָה תַּחַת אִישׁךְ, הִנְקִי מִמִּי הַמֵּרִים הַמֵּאֲרָרִים הָאֵלֶּה."**

"וְאֵת כִּי שָׁטִית תַּחַת אִישׁךְ, וְכִי נִטְמָאת, וִיתֵן אִישׁ בְּךָ אֶת שִׁכְבְּתוֹ מִבְּלַעֲדֵי אִישׁךְ."

וְאֵינוּ כוֹתֵב אֶת תַּחֲלִיל הַפֶּסוּק שְׁלֹאֲחֵרִיו, דִּהְיִינוּ: "וְהַשְׁבִּיעַ הַכֹּהֵן אֶת הָאִשָּׁה בַּשְּׁבוּעָה הָאֵלֶּה, וְאָמַר הַכֹּהֵן לָאִשָּׁה, "הִיוֹת וּמִיָּלִים אֵלַי, לִשְׁוֹן צוּרָא הָאֵלֶּה!"

אלא לאחר שכתב: **"וִיתֵן אִישׁ בְּךָ אֶת שִׁכְבְּתוֹ מִבְּלַעֲדֵי אִישׁךְ,"** מדלג, וכותב:

"יֵתֵן ה' אוֹתָךְ לָאֵלֶּה וּלְשִׁבְעָהּ בְּתוֹךְ עִמְךָ בְּתַת ה' אֶת יִרְכָּךְ נּוֹפֶלֶת וְאֵת בִּטְנְךָ צִבָּה. וְכֹאֵו הַמִּים הַמֵּאֲרָרִים הָאֵלֶּה בְּמַעֲיָךְ לְצִבּוֹת בְּטֵן וּלְנִפִּיל יִרְךָ."

ובזה נסתיימה כתיבת המגילה.

וְאֵינוּ כוֹתֵב אֶת סוֹף הַפֶּסוּק: "וְאָמַרְהָ הָאִשָּׁה אֲמֵן אֲמֵן," כי זו קבלה שמקבלת האשה על עצמה את השבועה ואת האלה, ואינה מן האלות.

עד כאן דברי תנא קמא ושהוא רבי מאיר.

רבי יוסי אומר: משהתחיל לכתוב את הפסוק שאחר הצוואה הראשונה, שוב לא היה מְפַסֵּק בכתיבת הפרשה כסדרה, אלא היה ממשיך וכותב אף את הצוואות שבתוך האלות, ואף את קבלת האשה שבסוף הפרשה.

רבי יהודה אומר: כל עצמו אינו כותב, כלומר: יזהר בעצמו שלא יכתוב אלא את האלות לבדן, דהיינו:

"יֵתֵן ה' אוֹתָךְ לָאֵלֶּה וּלְשִׁבְעָהּ בְּתוֹךְ עִמְךָ, בְּתַת ה' אֶת יִרְכָּךְ נּוֹפֶלֶת, וְאֵת בִּטְנְךָ צִבָּה. וְכֹאֵו הַמִּים הַמֵּאֲרָרִים הָאֵלֶּה בְּמַעֲיָךְ לְצִבּוֹת בְּטֵן וּלְנִפִּיל יִרְךָ."

וְאֵינוּ כוֹתֵב אֶת סוֹף הַפֶּסוּק: "וְאָמַרְהָ הָאִשָּׁה אֲמֵן אֲמֵן."

גמרא: ומפרשת הגמרא: **במאי קא מיפילי** שלשת התנאים: רבי מאיר ותנא קמא, רבי יהודה ורבי יוסי? –

בהאי קרא קמיפילי!

בדרשת הפסוק הזה נחלקו, שנאמר

"וְכָתַב אֶת הָאֵלֹת הָאֵלֶּה הַכֹּהֵן בַּסֶּפֶר."

רבי מאיר כבר: כיון שאמר הכתוב **"וְכָתַב אֶת הָאֵלֹת,"** שמשמעוֹתן היא אלות ממש, דהיינו **"יֵתֵן ה' אוֹתָךְ לָאֵלֶּה וּלְשִׁבְעָהּ בְּתוֹךְ עִמְךָ, בְּתַת ה' אֶת יִרְכָּךְ נּוֹפֶלֶת, וְאֵת בִּטְנְךָ צִבָּה. וְכֹאֵו הַמִּים הַמֵּאֲרָרִים הָאֵלֶּה בְּמַעֲיָךְ לְצִבּוֹת בְּטֵן וּלְנִפִּיל יִרְךָ."**

והוסיף הכתוב ואמר **"הָאֵלֹת"** [באות ה' יתירא], באה האות ה' המיותרת ללמדנו, לרבות את הקללות הבאות מחמת ברכות. דהיינו, **"אם לא שכב איש אותך, ואם לא שטית טומאה תחת אישך, הנקי ממי המרים המאריים האלה,"** שמשמע מכאן: אבל אם שטית – לא תינקי!

והוסיף ואמר הכתוב: וכתב את האלות **"הָאֵלֶּה."**

"אלה" לשון מיעוט הוא, שמשמע אלה ולא אחרות, ובא הכתוב **לְמַעוּטֵי קְלָלוֹת שִׁכְבָּשָׁנָה תוֹרָה,** בפרשת כי תבוא, שאף הן נקראו **"אלות,"** וכמו שנאמר ודברים כט יח: **"וְהָיָה בְּשִׁמְעוֹךָ אֶת דְּבַרִּי הָאֵלֶּה הַזֶּה,"** לומר שאין הכהן צריך לכתוב במגילת סוטה את האלות הללו.

וכיון שהוסיף הכתוב ואמר **"הָאֵלֶּה"** ובתוספת אות ה' יתירא, בא הכתוב **לְמַעוּטֵי צוּרָאוֹת** שבפרשה.

כלומר, שאינו כותב את הצוואה השניה, ולא תאמר: כיון שהתחיל בקללה הבאה מחמת ברכה הכתובה לפניו, שוב לא ידלג. וכמו כן, למעט קבלות **"אמן,"** שאינו כותבן במגילה.

ורבי יוסי, הסובר שלא היה מְפַסֵּק, סבר: **כולהו דרשות אכן דרשינן בקראמרת** וכאשר פירש רבי מאיר, מלבד ה' יתירא של **"הָאֵלֶּה,"** שלרבי מאיר הוא בא למעט צוואות וקבלות. ואילו רבי יוסי סובר שבהכרח אין לדרוש כן, אלא דרך הכתוב הוא.

שהרי נאמר **"וְכָתַב אֶת הָאֵלֹת,"** ו"את" יתירא באה לרבות כתיבת צוואות וכלומר: צוואה שניה, וקבלות אמן של האשה, שאף אותם יכתוב.

ואילו **רבי מאיר** – **"אתים" לא דריש!** ולכן דורש הוא את האות ה' יתירא, למעט צוואות וקבלות. **ורבי יהודה,** הסובר שכותב רק מ"יתן ה' אותך", וכן אינו כותב את הקבלה שבסוף הפרשה; טעמו הוא:

כולהו ה' שנאמרו בפסוק – בְּמַעוּטֵי דְרִישׁ לְהוּ וְלִמְעַט הֵם בָּאִים, וְלֹא כְרַבִּי מֵאִיר הַדּוֹרֵשׁ ה' אֶחָת לְרִיבֵי וְה' אֶחָת לְמַעוּטוֹ, וְכֵן הוּא דוֹרֵשׁ:

"אלות": אלות ממש.

"הָאֵלֹת": לְמַעוּטֵי קְלָלוֹת הַבָּאוֹת מִחֲמַת

ברכות.

"אלה": לְמַעוּטֵי קְלָלוֹת שִׁכְבָּשָׁנָה תוֹרָה.

"הָאֵלֶּה": לְמַעוּטֵי צוּרָאוֹת וְקַבְּלוֹת.

ומקשינן **לרבי מאיר:**

מאי שנא האי ה"י [הָאֵלֹת] דמרכיביה, שהוא נדרש לריבוי [של קללות הבאות מחמת ברכות] –

ומאי שנא האי ה"י [הָאֵלֶּה] דמְעִיט **ביה,** שהוא נדרש למיעוט [של צוואות וקבלות אמן]?

ומשנינן: ה"י דנביה דריבויא [והכתוב אצל מילה שהיא באה לרבות] – אף ה"י ריבויא היא. והיות ו"אלות" בא לרבות אלות ממש, הרי אף ה"י שאצלו, לרבות הוא בא, קללות שמחמת ברכות.

ה"י דנביה דמְעִיטא – מְעִיטא היא. והיות ו"אלה" בא למעט קללות שבמשנה תורה, אף ה"י של **"הָאֵלֶּה"** בא למעט צוואות וקבלות אמן.

ושבו מקשינן לרבי מאיר:

והא לית ליה לרבי מאיר "מכלל לאו אתה שומע הן," ואף לא **"מכלל הן אתה שומע לאו,"** ואם כן למה כותב הוא: **"אם לא שכב איש אותך, ואם לא שטית טומאה תחת אישך הנקי ממי המרים המאריים האלה,"** והרי זו ברכה היא, ופשיטא שאין צריכים אנו לברך את הסוטות; ואף שמכלל ברכה אתה שומע קללה, הרי לרבי מאיר לית ליה מכלל הן אתה שומע לאו?

אמר רבי תנחום:

"וואם לא שטית טומאה תחת אישך הנקי ממי המרים המאריים האלה" – בלא יו"ד – בתיב, וכאילו אמר "חנקי," והרי הוא נדרש כאילו אמר **"טומאה תחת אישך חנקי!"**

דריש רבי עקיבא:

איש ואשה נשואים: זכו, ולא היה הוא נואף, ולא היא נואפת, כי אז שכינה ביניהן, שהרי חילק הקב"ה את שם יי-ה"ו ושיכנו ביניהן, יו"ד לאיש ודה"י לאשה. ואם לא זכו, **אש אוכלת,** שהקב"ה מסלק את שמו מביניהן ונמצאו אש ואש.

אמר רבא:

ואש דאשה עדיפא מאש דאיש, שהיא ממזהרת לאכול ולפרע משל אשה יותר מן האיש!

ומפרשינן: **מאי טעמא** אש של אשה עדיפא?

כי האי "אש" של **"אשה" מְצַרָה** וסמוך הוא זה לזה, ונוח הוא להדליק, **והאי** "אש" של איש **לא מְצַרָה,** אינו סמוך, שהרי יו"ד עומדת ביניהם, ואינו נוח כל כך להדליק.

ועוד **אמר רבא:**

מפני מה אמרה תורה: הבא עפר

האלות לרבות קללות הבאות מחמת ברכות. תימה לרבי דהכא דריש ר"מ ה"י להאלות ופ"ק דטוריות (דף כה) אמר ר"מ קהל הקהל לא דריש וכו' איכא למיתמה דר"י דריש הכא ה"י דרבינוא למעט והתם דריש קהל הקהל לרבינוא וכו' קשאי דר' יהודה אדרבי יהודה דהכא משמע דלא דריש את האלות ופ"ק דמנחות (דף יא) אמר ר"י סבר את (כל הלבוש) לרבות (קורטן) אחר:

אמר רבי תנחום הנקי כתיב. הכא פרש"י דתדרוש הכי עומאה תחת אישך

חינוקי אכל בסוף פרק שבעות העדות (שביעות דף יא) פירש הנקי בלא יו"ד כמו חנקי וקאי אקרא דתריה ואת כי שעות דמשמע הכי חנקי ממזים המרים האלה ואת כי שעות והתם אמר כי לית ליה לר"מ מכלל לאו אתה שומע הן בממונא בלויסורא אית ליה וסוטה איסורא דאית ביה ממונא הוא ונשאל רבי והא בפ"ק דנדרים (דף יא) אמר בגמרא מאי לחולין לא חולין ליהוי אלא לקרבן מני מתני' אי ר"מ הא לית ליה מכל לאו והכי דייק נמי בסוף הפרק (דף כה) ובריש פרק שני (דף ת) אע"ג דאיסורא גרידא הוא והשיב רבי דהתם נמי איסורא דאית ביה ממונא הוא אשכח ממונו על חבירו: **מפני** שהתכלת דומה לים. בירושלמי דפ"ק דברכות מגיד שהתכלת

דומה לים והים דומה לעשבים ועשבים לרקיע ולרקיע לבסא והבסא לבסרי וכו' וארצה והים (על) [אל] הרקיע וגו' (ויחזקאל יז) **אינו** כותב וכו' על הגייר אלא על המגילה. תימה בפ' המוילא (ספד דף פה) דתמן קלף כדי לכתוב עליו פרשה קטנה שבתפילין שמוע ישראל אמאי לא קתני פרשה סוטה דשיעור זוטא טפי אורי' דפרשת סוטה לא שכיח כפרשת תפילין ואמרין התם (דף פה) כל מילתא דשכיח ולא שכיח חזול רבנן בחד שכיח לקולא: **לא** על הלוח ולא על הגייר אלא על המגילה. תימה אמאי לא מרבינן כל מילי מוכתב כדאמרין פרק שני דגטין (דף כה) ספר חין לי אלא ספר מנין לרבות כל דבר ת"ל וכתב מ"מ אס כן מה ת"ל ספר מה ספר שאין בו רוח חיים ורבנן אי כתב בספר כדאמרת אלא כל היכא

"ואנכי עפר ואפר" וכו' בניו לשתי מצות, אפר פרה ועפר סוטה. והאיכא נמי עפר כיסוי הדים? התם הקשר מצוה איכא, הנאה ליכא. דרש רבא: בשכר שאמר אברהם אבינו "אם מחוט ועד שרוף נעל" וכו' בניו לשתי מצות: חוט של תכלת ורצועה של תפילין. בשלמא רצועה של תפילין, דכתיב "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך" ונתניא, ר' אליעזר הגדול אומר: אלו תפילין שבראש. אלא חוט של תכלת מאי היא? דתניא, היה ר' מאיר אומר: מה נשתנה תכלת מכל מיני צבעונין? מפני שהתכלת דומה לים, וים דומה לרקיע, ורקיע דומה לבסא הכבוד, שנאמר: "ויראו את אלהי ישראל ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר ויעצם השמים למחר" וכתבי: "במראה אבן ספיר דמות פסא: מתני' אינו כותב לא על הלוח ולא על הגייר, ולא על הדיפתרא

מבנידן ונמצא אש ואש: וראשה עדיפא מדאישי. אש של אשה קשה וממחרת לאכול ולפרע משל איש: מאי טעמא האי מצירף. אש של אשה נוחה להדליק מחר שאין אות של שם מפסיק אלא מחובר הוא ונקרא אש אבל של איש אין אותיות של אש מצטרפות יחד שהי"ד של שכניה מפסקת: הנאה ליכא. ואין זה קיבול שבר אבל כאן יש הנאה בסוטה לתת שלום ושל א ירבה ממזרים בישראל אם זונה היא ואם נקתה ונזרעה וזרע ומבטלת לעו מעל בניה ואפר פרה לטהרן ולכות את ישראל ממשעה העגל: בשכר אם מחוט ועד שרוף נעל. שהבירח עצמו מן הגזל: חוט של תכלת. כנגד מחוט ורצועה של תפילין כנגד שרוף דהיינו רצועה: בשלמא רצועה של תפילין. קיבול שבר הוא דאיכא הנאה כדכתיב וכו' אבל חוט של תכלת של ציצית מאי הנאה איכא: מה נשתנה תכלת. שהוקיעו הכתוב לציצית: שהתכלת דומה לים כו'. בא ללמדנו שכל המקיים מצות ציצית כאילו הקביל פני שכניה וחבי תנאי לה בספרי (והוא ציציתו: כי הני משום דלא אשכחו קראי אלא ברקיע שדומה לבסא הכבוד הילכך תכלת דומה לים וים דומה לרקיע דתכלת לא דמי לרקיע כל כך אלא דומה לדומה כמו תכלת דומה למראה הים ואנן קווינן דים דומה למראה הרקיע: ורקיע דומה לבסא הכבוד. קראי קריש דכתיב ברקיע כמעשה לבנת הספיר וכתבי בבסא הכבוד כמראה אבן ספיר דמות פסא: מתני' לוח. של עץ: נייר. של עשבים שכותשין ומדבקין אותן בדבק שקורין גלי"ד ועושין כמו עור:

דיפתרא

מתני' מואם לא שכב איש אותך. ואם לא שטית טומאה וגו' שדך קללות הבאות מחמת ברכות דמשמע הא אם שטית לא הנקי ואת כי שטית טומאה תחת אישך וכו' טמאת וגו' יתן ה' אותך לאלה ולשבועה בתוך עמך וגו' ובאו המזים המאריים וגו' וכך הן סודרין בפרשה אלא שהשביע הבדן את האשה בשבועת

האלה ואמר הבדן לאשה מפסיק בראש יתן ה' אותך ואינו כותב דאינו אלא צוואה שמצוה הבדן להשביע וגם בסוף ובאו המזים המאריים במעיק לצבות בטן ולנפיל ירך אינו כותב סוף המקרא ואמרה האשה דהיינו קבלה שהאשה תקבל עליה שבועה ואין זו מן האלות: לא היה מפסיק. משהתחיל אם לא שכב איש אותך עד אמן אמן שהיה כותב צוואה דהשביע הבדן את האשה וקבלה דואמרה האשה אמן אמן: כל עצמו. לישנא בעלמא הוא ייחוד בעצמו שלא יהא כותב אלא אלות לבדו ואפילו אם לא שכב איש אותך והנקי לא היה כותב וכו' והשביע הבדן ואינו כותב ואמרה האשה אמן אמן שהוא סוף המקרא הזה: גמ' אלות ממש. יתן ה' אותך ובאו המזים המאריים האלה במעיק וגו' קללות הבאות וכו'. הנקי ממני המזים: אלה. מיעוטא הוא: שבמשנה תורה. דאי כתב קרא וכתב את האלות בספר הוה משמע אלות שבמשנה תורה יכבה ה' בשחפת דאלה איקרו דכתיב והיה בשמוע את דברי האלה הזאת וגו' (דברים כט): צוואות. והשביע הבדן את האשה דלא תימא לא ידלג הילכך איצטרך למעטינה: וקבלת אמן. ולקמיה פריך מ"ש האי ה"י דמרבא ביה ומ"ש האי ה"י דמעט ביה: כולוהו. ריבויא כדקאמרת אלות אלות ממש האלות הקללות הבאות מחמת ברכות אלה למעוטי שבמשנה תורה ושבחורת כהנים אבל ה"י דהאלה לא תדרוש למעוטי צוואות וקבלות דאתא את ורבינוהו וה"י דהאלה אורחיה הוא: ור"י כולוהו. והי"ן דקרא מעוטי דריש לה: דלגבי ריבוי. דהאלות דקאי אוכתב: דלגבי מיעוט. אלה דמיעוטא הוא אלה ולא אחרות: והא לית ליה לר"מ מכלל לאו אתה שומע הן. דשמעין ליה דבעי תנאי כפול דתנן ר"מ אומר כל תנאי שאינו כתנאי בני גר ובני ראובן אינו תנאי דכתיב ביה אם יעברו ואם לא יעברו הא לא כפליה מכלל לאו לא תשמע הן: א"י תנחום הנקי כתיב. בלא יו"ד דמשמע הנקי אם לא שכב ותדרוש הכי טומאה תחת אישך הנקי: וכו'. ללכת בדרך ישרה שלא יהא הוא נואף ולא היא נואפת: שכינה ביניהם. שהרי חלק את שמו ושיכנו ביניהן יו"ד באיש וה"י באשה: לא וכו' אש אוכלתן. שהקב"ה מסלק שמו

היכא דכתיב בספר כ"ע מורד למרבינן כל מיני בר מדבר שיש בו רוח חיים מיהו לפי ר"ת לא קשיא מידי דפי' התם בכלל ופרט וכלל דרשין ליה דחור וכתב ונתן לה (ספר כריתות) אבל הבא כלל ופרט הוא ואין בכלל אלף מה שצפנו א"ר התם קרא יחידה הוא דקא דריש משום דכתיב תרי זימני וכתב לה ספר כריתות ובידו שלמי מקשה ליה נמי הבא כתיב ספר והבא כתיב ספר הבא את אומר כל דבר שהוא בתלום והבא את אומר הכין שנייה היא הבא דכתיב בספר אבל בגמרא דידן לא אמר התם הכי דאמר אי כתיב בספר דקא אחרת דהוי מרבינן כל מיני דתלום בר מדבר שיש בו רוח חיים ירושלמי תניא ר"א בן שמעון אומר אין כותבין על עורות בהמה טמאה אומר ר"ש מכיון דליתאמר

דפיתרא. עור שאינה מעובד כל צרכה דמליח וקמיה ולא עפין שהיו מעבדין הקלפים בעצמים שקורין גלי"ש: **בספר.** קלף: קומום. שרף האילן ומתיכו במים ותרוב דומנו: קנקנתום. וויטריאול"ו או אורדימנט קורין אותו: ולא בכל דבר שהוא רושם. ונבלע בקלף ואינו יכול למחוק וקומום וקנקנתום עבדי רושם: **אלא בריו.** שלנו של שרף: **גמ' משפט ביום.** בסנהדרין (דף לז:) נפקא לן מיהיה ביום הנחילו: **למפרע.** ירך ולנפיל בטן לצבות במעיך וכו' (ובלחן) כסדר הזה או אחד מהן היפך והשאר כתב בהילכתו: **האלה.** משמע כמו שחן סודות בפרשה: **אגרת.** בלא שרטוט: **בספר אמר רחמנא.** והלכא למשה מסיני שהספרים צריכין שרטוט: **על**

הדיפתרא, אלא על המגילה שנאמר: "בספר". ואינו כותב לא בקומום ולא בקנקנתום ולא בכל דבר שרושם אלא בריו שנאמר: "ומחה", כתב שיכול למחות: גמ' אמר רבא: מגילת סוטה שכתבה בלילה פסולה. מאי טעמא אתיא "תורה" "תורה"; כתב הכא: "ועשה לה הכהן את כל התורה הזאת" וכתב התם: "על פי התורה אשר יורוד ועל המשפט" מה משפט ביום, אף מגילת סוטה ביום. כתבה למפרע פסולה, דכתיב: "כתב את האלת האלה" כי דכתיבא. כתבה קודם שתקבל עליה שבועה פסולה שנאמר: "והשביע" ואחר כך "וכתב". כתבה אגרת פסולה, "בספר" אמר רחמנא, כתבה

מה משפט ביום אף מגילת סוטה ביום. כל מעשה סוטה ילפין מהכא בפ"ב דמגילה (דף כז:) להקשה ביום רש"י פי' מה משפט ביום בסנהדרין נפקא לן מהיה ביום הנחילו את בניו ולא מסתברא דהא ע"פ התורה כתיב גבי זקן ממרא דמשתעי דיני נפשות והאי קרא דביום הנחילו משתעי דיני ממונות אלא מוהקע אורח לה' נגד השמש נפקא לן התם דביום ונראה לי דכל דין סוטה בין גמר בין תחילה פסול בלילה דומיא דביום ממונות דתחילת דין ביום אבל גמר דין אפילו בלילה: **דכתיב.** תימא לר"י לקמן בפירק ואלו נאמרין (דף כז:) ואיתא נמי בריש פ"ב דמסכת ברכות (דף יב:) ובמסכת מגילה (דף יא:) דק"ש לא יקראנה למפרע לבטן מהויה ולרבי מדברים הדברים ורבנן הדברים לא משמע להו הילכך אינטיקד והיו שלא יקראנה למפרע ואמאי לא נפקא להו מהאלה כי הבא הדברים האלה דכתיבא וי"ל כיון דקיבלו וגמריה מרבותיה דשמע אית לן למדרש בכל לשון שאלה שומע איתר קד והיו שלא יקראנה למפרע והאלה דרשי להו לדרשא אחריתי: **קודם.** שתקבל עליה שבועה פסולה. ירושלמי ר' קרספא אמר אינטיקדון ר' יוחנן ור"ל חד אמר משביע ואח"כ כותב וחד אמר כותב ואח"כ משביע ומפרש טעמא כדי לסמוך שבועה להקשה והתם משמע דכתיב פליגי מ"ד משביע ואח"כ כותב דהא ליה חוקה ודוריה מעכב על הסדר ומאן דאמר כותב ואח"כ משביע אית ליה אע"ג דמעכב אינו על הסדר ותימא א"כ כמאן ס"ל לא כר"י ולא כר' נחמיה ב' היליור' (ו' ויפא דף כ:) דמשמע דכ"ע סבירא להו היכא דכתיב חוקה מעכב נמי על הסדר ותמא רבי דפפריק ד' מיתות ואיריד בפלוגתא לא קא מיירי רב פפא אומר אף כר' יומא מקור ששן כתמים דרך מנין אין מוקדם ומאוחר חוץ משבטה סממנין רב פפא סבא משמיה דרב אמר אף ד' מיתות ואיריד בפלוגתא לא קא מיירי רב פפא אומר אף כר' יומא ואיריד הוא לתומא בעלמא דמשמע הא לכו הכי הוה חשיב ליה ואמאי לא חשיב סדר סוטה דהא אינו אמר הבא כתבה קודם שתקבל עליה שבועה פסולה ומשמע בירושלמי דבעי כל הפרשה על הסדר ונראה דלא חשיב אלא היכא דשניין על הסדר אבל סדר סוטה אינה נשנית על הסדר שהרי אין סדר המשנה וסדר הפרשה מכוונין כמו שפירשנו בראש הפרק וסדר הפרשה עיקר אבל סדר המשנה אפילו למאן בעלמא לא ולהכי לא אמר נמי התם דלדא זכו סדר תמיד לאפוקי מנחות תלויא אבל לאפוקי מסדר סוטה לינא למימר דאפילו דביעבד נמי לא:

כתבה אגרת פסולה. רש"י פירש אגרת בלא שרטוט בספר אמר רחמנא והלכה למשה מסיני שהספרים צריכין שרטוט ואי קשיא מאי איריא משום דנקראת ספר תיפוק לי דבלאו הכי אסור לכתוב שום פסוק בלא שרטוט דאמר' בפ"ק דגיטין (דף טז:) אמר רב יוסף מאן לימא לן דר' אביהר בר סמבא הוא ועוד הא אינו דשלח ליה לרב יהודה בני אדם העולים משם לנאן הן קיימו בענאם ויתנו הילך בזונה והילכה מכרז בין וישנו וכתב ליה בלא שרטוט וא"ר יוחנן שהם כותבין שלג אין כותבין ואמרין בסוף פרק מלות תלויא (ובמס' דף קי:) אמר אביי האי מאן דכתב גיטא דחלינא לכתוב הכי אקרייה לדידה ממאן יבמי עד יבמי ופירוש דלא מני למכתב שלג תיבות רלופין בלא שרטוט כדמסקי מר זוטרא שירטוט וכתב ליה לכויה פרשחא מתקוף לה מר בר רב אריי והא לא ניתן ליכתב והילכתא כמר זוטרא אע"ג דלא ניתן ליכתב תריז אי לאו משום דנקראת ספר ה"א אע"ג דאסור לכתוב בלא שירטוט המגילה ענמה אינה פסולה קמ"ל דפסולה ונראה שלא היו המים בורקין על ידה מיהו לא ידענא אם שרטוט אותה בין שיטה לשיטה לאחר כתיבה אע"ג דבשעת כתיבה כתב באיסורא אי המגילה כסירה בבכי או ולא והא דאמר' בהקומן רבא (מס' דף כז:) ובמגילה (דף יח:) הלכתא מזהה לריבא שירטוט אבל לא תפילין נראה דכתיב הילכתא גמירי לה דאין לו לשרטוט תפילין דאי לא תימא הכי אלא לא דפסיק אבל לא תפילין דלא מופסלי אי כתבן בלא שרטוט מיהו לריד לשרטוט משום דאסור לכתוב בלא שרטוט א"כ הא דמקשה התם מהא דתפילין שבלו אין עושין מהן מזהה שאין מורידין אותו ומקדושה תמורה לקדושה קלה טעמא דאין מורידין אבל משום שרטוט לא ומשני תנאי היא או מני לשרטוט להו הוה מני למימר במשורטטין אלא ש"מ דכתיב גמירי לה דלא מני לשרטוט להו אבל ר"ת פירש הא דאמר' שלג אין כותבין היינו אם לא שרטוט כלל אבל אם שרטוט בד' פאות הגליונים אע"פ דלא שרטוט בין שיטה לשיטה חשבו שירטוט אפי' לענין ס"ת אלא משום זה אלו ואסור (מס' דף טז:) לריד לשרטוט בין כל שיטה ושיטה וכן מוכיח בפ"ק דמגילה (דף טז:) דברי שלום ואמת מלמד שאריבא שרטוט כאמיתה של תורה ופירש ר"ת דלאו היינו ס"ת אלא מזהה ולישנא דאמיתה משמע כיחידה של תורה דהיינו מזהה דיש בה עול מלכות שמים וכן עיקר דאי ס"ת ממנו משתעי ההוא קרא דאמיתא א"כ הא דגרסין בפ"ב דמגילה (דף יח:) מגילה נקראת ספר ונקראת אגרת נקראת ספר שאם תפירה בפסוק פסולה מאי איריא משום ספר תיפוק ליה משום ואמת וימא לריבא שרטוט ותפירה כאמיתה של תורה אלא ש"מ לשרטוט דמזהה אינטיקד דהתם תפירה ליכא ולענין תפירה נקראת ספר והשאל לא תקשי הא דפסיקין בהקומן רבא (מס' דף יח:) ובמגילה (דף יח:) הילכתא מזהה לריבא שרטוט תפילין אין לריבא שרטוט ומקשה מהא דתפילין שבלו אין עושין מהן מזהה לפי שאין מורידין הא משום שרטוט לא ומשני תנאי היא מדלג משני במשורטטין ש"מ דאפי' מנהא ליכא הואיל וכן אין לריד לשרטוט דגרסין בירושלמי בפירק במה מדליקין ויליאות השבת כל הפטור בדבר ועושהו נקרא הדיוט השתא י"ל הא דאין לריבא שרטוט היינו בין השטין אבל בד' פאות לריבא שרטוט דלא גריש משלג אין כותבין מיהא לפירושן לא תירץ מאי אינטיקד למימר גבי מגילת סוטה דפסולה בלא שרטוט כיון דאפילו ס"ת הוא כגון ליה בשרטוט לארבע פאות מלאכה בתוספות רבינו יו"א במסכת גיטין שמעתי מר' אליהו הארפאי שהיה אומר מה שאלו כותבים בכתיבם בלא שרטוט ליכא למיתא דלא כתבין לשון פסוק אלא לאמירה בעלמא לפרוס בשלום בלשון עברי או לדבר בו בלשון נא אבל כשכותב שמיא אותו לשון פסוק כי האי גונא אסור למכתב בלא שרטוט ולא ידענא מנא לכתוב בפירושים פסוקים בא שרטוט כמבואר לשון פסוק:

ב. אם כתבה למגילת הסוטה למפרע, מהסוף להתחלה, שכתב: "ירך ולנפיל בטן לצבות במעיק" במקום: "במעיק לצבות בטן ולנפיל ירך", הרי היא פסולה. ומפרשין טעמא: משום דכתיב: "וכתב את האלות האלה", ומשמע כי היכי דכתיבא, כפי הסדר שהם כתובים בפרשה. ג. אם כתבה למגילת הסוטה קודם שתקבל עליה הסוטה שבועה, הרי היא פסולה. שנאמר בפרשת סוטה: "והשביע אותה הכהן", ואחר כך: "וכתב את האלות האלה". ד. אם כתבה למגילת הסוטה כמו שכותבים איגרת, בלא שרטוט, הרי היא פסולה. כי "בספר" אמר רחמנא, והלכה למשה מסיני שהספרים צריכים שרטוט.

בכל אלו. גמרא: הגמרא מביאה כאן כמה פסקי דינים בענין מגילת סוטה: אמר רבא: א. מגילת סוטה שכתבה בלילה, הרי היא פסולה. ומפרשין: מאי טעמא? כי אתיא גזירה שוה "תורה תורה". דכתיב הכא – גבי סוטה – "ועשה לה הכהן את כל התורה הזאת". וכתיב התם בפרשת זקן ממרא: "על פי התורה אשר יורוך ובית דין הגדול בירושלים, ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה". מה, כמו שמשפט אין דנים אלא ביום. אף מגילת סוטה אין כותבין אותה אלא ביום.

הדפלתא, הוא עור שאינו מעובד כל צרכו, כי עדיין לא עיבדוהו בעפצים. אלא על המגילה וקלף. שנאמר "וכתב את האלות האלה הכהן בספר", דהיינו קלף. ואינו כותב: לא בקומם, הוא שרף האילן, שמתכו במים וכותב בו, ואינו נמחה במים. ולא בקנקנתום שאף הוא אינו נמחה במים. ואף לא בכל דבר אחר שרושם ונבלע בקלף, כלומר: שרישמו ניכר ואינו נמחה במים, וכמו קומוס וקנקנתום. אלא בדיו, שרישמו נמחה במים. שנאמר: "וכתב את האלות האלה הכהן בספר ומחה אל מי המרים", הרי משמע: כתב שיכול להמחות, ולכן אינו יכול לכתוב

המשך מעמוד פט

יסתרו, מתפרש באופן אחר: זה שאמרה תורה: "מים חיים אל בלי" הוא דוקא, וללמד שצריך ליתן מים תחילה, ואחר כך אפר. וזה שאמר הכתוב: "ונתן עלי" (על האפר) מים, הוא ללמד שצריך לערבן, שאחר נתינת האפר אל המים, צריך להפך את המים על האפר ולערבן. ומקשינן לרבנן: ואימא ודרי יש לומר בהיפוך: זה שאמרה תורה: "עליו" הוא דוקא, וצריך ליתן עפר תחילה. וזה שאמרה תורה: "מים חיים אל בלי", ללמד הוא בא שתהא חיותן של המים בכלי, כלומר, שלא ישאב המים בכלי אחד, ומשם יתנו על הכלי שבו האפר, אלא ישאב מן המעיין בכלי שבו האפר? ומשנינן: כיון שיש לפרש את הפסוקים כך, ויש לפרש את הפסוקים אחרת, מסתבר יותר לפרש שהאפר ניתן על פני המים. כי מה מצינו בכל מקום, כגון בסוטה – מכשיר ניתן למעלה, כי העפר הוא המכשיר את המים להשקאה. אף כאן, גבי פרה – המכשיר הוא זה שניתן למעלה, והוא האפר המכשיר את המים להזאה.

גבי פרה: מצד אחד כתיב: "עליו" ו"ולקחו לטמא מעפר שריפת החטאת ונתן עליו – על האפר – מים חיים אל בלי", אלמא, הרי מוכח שנותן אפר ברישא ותחילה. ומאידך כתיב: "מים חיים אל בלי", ומשמע שיהיו המים בכלי בלא שיהא עפר חוצץ ביניהם, אלמא, הרי מוכח שנותן מים ברישא. הא כיצד יתיישבו שני המקראות הללו? – אם רצה הכהן, את זה, מים, נותן תחילה. ואם רצה הכהן את זה, אפר, נותן תחילה. – ונמצא, שמצד אחד למדנו גזירה שוה מסוטה להקדים מים לאפר, ומאידך גיסא משמע מן הכתובים שאין קפידא בסדר, ולפיכך סבר רבי שמעון, שלכתחילה נותן מים תחילה, ואם הקדים אפר למים כשר בדיעבד, ושוב לומדים אנו מפרה לסוטה בגזירה שוה, שאף בסוטה אם הקדים עפר למים הרי זה כשר. ורבנן, הסוברים שאם הקדים עפר למי סוטה הרי זה פסול, ולא למדו מאפר חטאת שבדיעבד אינו מעכב, הוא משום דאמרי לך רבנן, שאף גבי פרה אם הקדים עפר למים הרי זה פסול; וישוּב המקראות גבי פרה שלא

הפרשה: "ועשה לה הכהן את כל התורה הזאת", ובכל מקום שנאמר "תורה" הרי זה מעכב, שיהיה כסדר הכתוב בפרשה. ורבי שמעון מכשיר בדיעבד. ומפרשין: מאי טעמא דרבי שמעון? דכתיב גבי פרה: "ולקחו לטמא מעפר שריפת החטאת" – ותניא: אמר רבי שמעון: וכי עפר הוא, והלא אפר הוא? אלא לכך שינה הכתוב במשמעו, לדון הימנו ועל ידי מילה זו גזירה שוה, שהרי נאמר כאן באפר פרה אדומה "עפר", ונאמר להלן במי סוטה "עפר", ויש לך לדון: מה להלן, גבי סוטה, נותן לכתחילה עפר על גבי מים, שהרי הכתוב אומר: "ומן העפר – יקח הכהן ונתן אל המים". אף כאן, גבי פרה – נותן לכתחילה עפר על גבי מים. ומה כאן, גבי פרה – אם הקדים עפר למים, הרי הוא כשר בדיעבד, וכדמפרש ואזיל. אף להלן, גבי סוטה – אם הקדים עפר למים, הרי הוא כשר בדיעבד. והתם, גבי פרה – מנלן, שאם הקדים עפר למים הרי הוא כשר? ומבארת הגמרא: משום שהרי תרי קראי כתיבי ושני כתובים סותרים לכאורה נאמרו

קודם מחיקת המגילה, שהרי בסוף הפרשה נאמר "וכתב את האלות האלה הכהן בספר ומחה אל מי המרים"?

אלא, אמר רבא:

שבועה אחת היא שבועה שיש עמה אלה. שהשבועה קשורה אף באלה, וכמו שנאמר "והשביע הכהן את האשה בשבועת האלה", ומפרש לה ואזיל, כיצד היא שבועה זו.

ושבועה אחת היא שבועה שאין עמה אלה. שבועה לחדר ואלה לחדר, שאין קשר בין השבועה לאלה.

והיינו, שתחילה משביע אותה הכהן, ואומר לה "משביעני עליך בשם ה', שיהא אמת מה שאמרת לפנינו שלא נטמאת", ואחר כך ממשיך ומסיים באלה הבאה מחמת ברכה "אם לא שכב איש אותך, ואם לא שטית טומאה תחת אישך, הנקי ממני המרים המאררים האלה".

ומפרשת הגמרא: היכי דמי "שבועה שיש עמה אלה", כיצד היא שבועה זו?

אמר רב עמרם אמר רב:

אומר לה: א. משביעני עליך שלא נטמאת [שאת אומרת אמת שלא נטמאת!]. חו היא השבועה.

ב. וממשיך את דבריו: שאם נטמאת – יבואו בך המים לצבות בטן ולנפיל ירך!

וזו היא האלה!

אמר תמה רבא:

והרי באופן זה שאתה אומר, נמצא שה"אלה" לחודא קיימא, וה"שבועה" לחודא קיימא? כלומר: הרי אין השבועה עולה על האלה, אלא שבועה שלא נטמאת, ואלה בלי שבועה אם נטמאת, ואין כאן "שבועת האלה".

אלא, אמר רבא:

"משביעני עליך שאם נטמאת יבואו בך", היינו "שבועת האלה", שמשביע את האלה שתחול.

אמר תמה רבא:

והרי "אלה" על האשה איבא, ו"שבועה" לאשה ליבא, שאין כאן אלא שבועה על האלה, שמשביע את האלה שתחול?

אלא, אמר רבא: כן אומר לה הכהן:

א. משביעני עליך שלא נטמאת.

ב. ואם נטמאת – יבואו בך!

והיינו, שאומר לה ואחר השבועה הראשונה שאין עמה אלה:

א. משביעני עליך בשם ד', שיהא אמת מה שאמרת לפנינו שלא נטמאת.

ב. "ואת כי [כלומר: אם] שטית תחת אישך וכי נטמאת, ויתן איש בך את שכבתו מבלעדי אישך –

את המים לשתי כוסות, כאילו הוברר הדבר שבאותו חלק שהוא משקה את האחת נמצאת המגילה שלה, ובאותו חלק שהוא משקה את השניה נמצאת המגילה שלה, כי אין הסוטה צריכה לשותות בפועל את כל המים של המגילה שלה, אלא צריך שייראה כאילו התייחד לה, לשמה, כוס עם מים שבהם יש מחיקת מגילתה.

או שנאמר "אין ברירה", ואין חלוקת המים לשתי כוסות מייחדת את המים לכל סוטה בנפרד.

ומסקינן: תיקו.

ד. בעי רבא:

אם השקה את הסוטה בסיב חלול כדרך שהתינוקות שותין ובלשוננו: "קש" – מהו? וכמו כן, אם השקה אותה בשפופרת – מהו?

ומבאר הגמרא את צדדי הספק בשתי הבעיות:

האם דרך שתיה בכך, או שמא אין דרך שתיה בכך?

ומסקינן: תיקו.

ה. בעי רבא:

אם נשפכו מהן, נשפך מחצי לוג המים שמחק בהם את המגילה, ונשתירו מהן, מהו?

ומסקינן: תיקו.

אמר רבי זירא אמר רב:

נאמר בפרשת סוטה:

"והשביע אותה הכהן, ואמר אל האשה אם לא שכב איש אותך, ואם לא שטית טומאה תחת אישך, הנקי, ממני המרים המאררים האלה. ואת, כי שטית תחת אישך וכי נטמאת, ויתן איש בך את שכבתו מבלעדי אישך. והשביע הכהן את האשה בשבועת האלה, ואמר הכהן לאשה, יתן ה' את לאלה ולשבועה בתוך עמך, בתת ה' את ירכב נופלת ואת בטנך צבה. ובאו המים המאררים האלה במעיך, לצבות בטן ולנפיל ירך, ואמרה האשה אמן אמן. וכתב את האלות האלה הכהן בספר, ומחה אל מי המרים."

שתי שבועות האמורות בסוטה: "והשביע אותה הכהן", "והשביע הכהן את האשה בשבועת האלה", למה?

ומפרש רבי זירא בשם רב:

שבועה אחת עם האלה שעמה, משביעין אותה קודם שנמחקה מגילה.

ושבועה אחת עם האלה שעמה, משביעין אותה לאחר שנמחקה המגילה.

מתקף לה רבא:

והרי תרוייהו קודם שנמחקה מגילה הוא דכתיבן והרי שתי השבועות כתובות בתורה

ה. אם כתבה למגילת הסוטה על שני דפין [בשני טורים], הרי היא פסולה.

ומשום ד"ספר" אחד [לשון יחיד] אמר רחמנא, ולא שנים ושלשה ספרים.

ו. אם כתב במגילה אות אחת בלבד מסדר הפרשה, ומחק לתוך המים אות אחת [ואותה אות], ושוב כתב אות אחת שלאחריה בסדר הפרשה, ומחק אות אחת [אותה אות], הרי היא פסולה. כלומר, המים פסולים מלהשקות בהם את הסוטה.

ומשום דכתיב בסוף פרשת סוטה "והעמיד את האשה לפני ה', ועשה לה הכהן את כל התורה הזאת", ומשמע: עד שתהא המגילה כולה כאחד.

ועתה מביאה הגמרא כמה ספיקות בדיני השקאת הסוטה:

א. בעי רבא:

אם כתב שתי מגילות לשם שתי סוטות, ומחקן לתוך כוס אחת, מהו?

ומבאר הגמרא את צדדי הספק:

האם נאמר: כתיבה לשמה בעינן – והאיכא!

כלומר: האם די במה שנכתבה מגילת כל אחת מהן בספר נפרד, וניכר בכתיבה שהיא נעשתה לשמה.

או דילמא, בעינן נמי מחיקה לשמה: שהיות ואמרה תורה "ועשה לה", משמע שיעשנה לשמה, ולכן צריך שתהא המחיקה לכל אחת בכוס נפרד, כדי שתהא ניכרת המחיקה שהיא נעשית לשמה של האשה הזאת.

ב. ועוד הסתפק רבא:

ואם תמצא לומר שמחיקה לתוך כוס אחת אינה מועילה, היות ובעינן נמי מחיקה שתהא ניכרת לשמה –

אם מחקן בשתי כוסות, שבשעת מחיקה ניכרת היתה המחיקה שהיא לשמה, ושוב חזר ועירבן לשתי הכוסות, מהו?

ומבאר הגמרא את צדדי הספק:

האם נאמר: מחיקה שהיא ניכרת לשמה – בעינן, והאיכא!

או דילמא: הא, לאו דידה קא שתיא וזו אינה שותה את המים המיוחדים לה שנמחקו בהם מגילתה, והא, לאו דידה קא שתיא [ואף זו אינה שותה את המים המיוחדים לה שנמחקו בהם מגילתה?]

ג. ועוד הסתפק רבא:

ואם תמצא לומר: הא לאו דידה קא שתיא, והא לאו דידה קא שתיא:

אם חזר וחילקן את המים המעורבים לשתי כוסות, מהו?

ומבאר הגמרא את צדדי הספק:

האם נאמר "יש ברירה", שהיות וחילקן

חזר וחלקו מהו ים בריה או חין בריה.
 וכל אכל הכא הוכר הכתב ונחשבה וכן בריה
 ט (ויקרא ד' קכ) אכל דמי לבריה דמייתו בכל
 עולה אע"ג דהוכרו ממחילה דמי כל אחת לא
 בריה ונחשבה דלמי ליה הכס בשעתו מלא
 דמייתו אמרי' ר' יודקה דורמי לא היו מביאין
 לשאמרו ר' יודקה לית ליה בריה מנגל ומיית
 דלרצבטה וזוי דהוכר מטיקרא א"כ רבא מאי
 פירוטה ברים זה הקקס כיון שהוליא ההאבנה
 שפירוטה ראשונה עטלמה ביה היה של
 ממעוטה עטלמה כן חולין ר' יוארמ תירוס
 חד חד בתינו בזה וריכ"א קקשה כפ' גוליוא פ'
 רבו הרי נולד בזה ג' בהמות בין ממקום אחד
 יר הדבר דלמו הוו דמי טעאת לא אמרי' מיכר
 נשקום בריה ועוד אמאי לא פשיט ליה מפיק
 וחד דלמי אליעזר ורבנן זלוחית של טעאת טעמא
 קלה אכל תלוח כוס אחד אלא למימר כל שנה
 יר ידלמא חין בריה בלומר בריה מים בשעת
 ודך מים המבדירין לנרעה וקא מבעיא ליה אי
 פריק טרבי פסחים (ופסחים ד' קטו) דרכן כסבי
 או ליה: **על** מה הוא אומרת אמון אמן. פריק
 ים בו שבוטה וים בו האמנת דברים:
 אמן

שומרת יבם ובנוסה. ואם היתה יבמתו ובנסה וקניא לה ונסתרה מגלגל עליה שבועה שלא נטמאת כשהיא שומרת יבם. שומרת יבם מצפה וממתנת ליבם שייבמנה כמו ואביו שמר את הדבר (בבאבא 10) לא תשומר על חטאתי (ויק' י: 1) **אמן** **שלא נטמאתי**. היינו קבלת שבועה ואם נטמאתי יבאו בי היינו קבלת אלה בדרך שהשבעה כדאמר לעיל בגמרא משיבני

עליך שלא נטמאת ואם נטמאת יבאו ביך והיינו פירשו דאמן על השבועה אמן על האלה דתניא ברישא: **אמן שלא אטמא**. שאם תטמא לאחר זמן מים מערערין אותה לאחר שחטמא כדתניא בבבא 10א: בגמרא: **ולא על אחר שתתגרש בו**. ואפילו לר"מ דאמר מתנה על העתיד: **ונטמאת** בגירושיה דאנה נאסרת עליו לחזור לו

אלא א"כ נישאת על ידי קידושין דכי כתיב (דברים 10) לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה אחר קידושין ונישואין כתיב כדכתיב והיתה לאיש אחר ושנאה האיש האחרון: **נמי שויתנה**. כשהיא שומרת יבם: **אסורה ליבמה**. כשהיא שויתנה תחת בעלה שאסורה לבעלה: **מדקתני שומרת יבם**. שמשביעה על זנות שויתנה כשהיא שומרת יבם: **אי אסרת בשלמא**. ונתה נאסרת עליו משום

הכי מתנה ע"י גלגול אף על אותו זנות אלא אי אסרת בו: **אין קידושין תופסין**. לאשה האסורה על המקדש בלא ורבנן פליגי עליה ואמרי בחיבי בריתות הוא דלא תפסי אבל בחיבי לאוק תפסי אלמא לר"ע מושי חייבי לאוק תמורות לענין אסוריהם בחיבי בריתות שהולד ממור ולגבי אסור על בעלה נמי כי היכי דהבא על אשת איש שהיא בכרת אסורה על בעלה כן הבא על שומרת יבם נמי שהיא עליו בלא תהיה אשת המת החרצה לאיש זר (דברים 10) אסרה על יבמה: **ומשו**. לה. לחיבי לאוק: **כי ערוה**. דכרת: **נישואין הראשונים**. כגון גירשה והחזירה וקניא לה ונסתרה: **על נישואי אחיו**. מהו. לגלגל זנות שחתת אחיו דהא דתנן במבני ארסיה ונישואי שומרת יבם ובנסה לאו בחדא אתתא קאי שישקנה יבם וישביענה על האירוסין ונישואין של אחיו אלא מילי מילי קתני אם הבעל משקה מתנה עמה על ארסיה ונישואי ואם היבם שכנסה משקה מתנה עמה שומרת יבם ובנסה: **הא אסירה הכי נמי דמתנה**. וזו נאסרת עליו בזנות נישואין הראשונים לעולם וכן בזנות נישואי אחיו כדאמר בפ"ק (שולח 13) ואם מת חולצת ולא מתיבמת: **לא כשאמר ר"מ אמן שלא אטמא**. עלתה על דעתו שתבדק עבשיו על העתיד: **מערערין אותה**. חוררין לה לתוך גרונה כבדם המנוק ע"י משקה נראה

כעושה ערער והוא לשון זעקת שבר יעוררו (שפי' טו) **על נישואין אחרונים**. לר"מ דאמר מתנה על העתיד מהו שיתנה עמה בגלגול שבועה שלא תטמא אם יגרשה ויחזירה ותטמא: **ואחר כך יחזירה**. טעמא דתטמא בימי גירושיה דלא מיתסר עליה הא תטמא לאחר חזרה הכי נמי דמתני עכשיו: **תורת הקנאות**. תורה אחת לכל הקנאות שבכולן יעשה לה כתורה אחת: **רבי יהודה אומר**. זאת. מיעוטא הוא זאת ולא אחרת: **חופר**. שחורץ. להנמיט מים לעליו ורבים בשדות ובדרכים: **בשני אנשים**. אם מת בעלה זה שהשקה ונישאת לאחר וקניא לה היא נסתרה וקבלנו עדותו של נחנאיא שישקנה השני דרבי יהודה

אמן שלא אטמא. ירושלמי לא שהיה ר"מ אומר המים בודקין אותה מעטקו אלא המים פקודים בה לכשתטמא המים בודקין אותה למפרע: **שומרת יבם** שויתנה אסורה ליבמה. פי' אפי' לרבנן דלמני קידושין תופסין בחיבי לאוק ופליגי אר"ע הכא מורו כדאמר בהאשה רבה (יבמות 97) דכתיב בה לא תהיה אשת המת

החולה לאיש זר לא תהא בה הויה לר' אלמא דקרא משוי לה כערוה דלא תפסי בה קידושין משום דלגילה ביה והויה כדאוסתו שויתנה: **אמרי** במערכא לית הילכתא כרב המנונא. בסוף פ"ק דסנהדרין (77) מפרש דלמני במערכא היינו רבי ירמיה ונראה א"ע דפסיק דלית הילכתא כרב המנונא הילכתא כותיה דלמנ דהאשה רבה (יבמות 97) דרב סבירא ליה דלני קידושין תופסין ביבמה ושמאל מספקא ליה ואמר בעניותיו לריכה גט ופסיק אמרנא כשמאל ורב גידל אמר רב חייא בר יוסף אמר רב נישואין נן בה בזנות כדרב המנונא וכן ר' יוחנן ור' ינאי סבירא להו הכא דלני קידושין תופסין ביבמה ופשיט לה ר' יוחנן ממתני' דלמנ שיהלון לך יבמך ור' רבי ינאי חי לאו דללני לך חספא מי משכחת מרגינתא תותיה ור' ר"ל לר"י חי לאו דקלסך גברא רבה ה"א מתני' ר"ע היא ומיהו ר"ל לא פליג אדר' יוחנן דהא מוקי הכא בזנות הפך (77) הא דקתני ומה במקום שבו על האיסור קל נאסר האוסר בשומרת יבם וכדכר המנונא ובסוף ההיא גמרא ובגילה הכולל (78) אמרנן נמי אבוי מספקא ליה חי כרב חי כשמאל ובפ' הורק גמירין (78) פליגי לישני דגמרא חי מתני' הוה תיובתא לרב המנונא חי הוה סייעתיא והתם מני למידחי סייעתיא כי הכא לאוקמיה מתניתין כר"ע אלא דדחי לה מלישנא דמתני' גופיה בירושלמי מפרש היאך קולם רבי ינאי לרבי יוחנן שקרא עליו הלוים זב ומכס בני אל יליו מעיניי חכס בני ושמח לבי תן לחכס ויחכס עוד ישמע חכס ויוסף לקח ח"ל ר"ל בתר כל אלו פסוקי קולאסיה יכול הוא פתר ליה כר"ע וכו' דחי ליה הכא ויחיבניה מה איכפת לו ממזר גבי קינוי התורה אמרה וקנא את אשתו אפילו מקלת אשתו ולפוס מספקא דהתם משמע דלית הילכתא כרב המנונא וכן גרס הכא שומרת יבם שויתנה ר"א אומר מותרת לביתה ר' יהושע בן לוי אומר אסורה לביתה א"ר ינאי שומרת יבם שויתנה מותרת לביתה ואתי כן ונעלמה מעיני אישה ולא מעיני יבמה רבי יעקב בן זבדי בשם ר' אבהו מעשה היה ובהת היתה והותרה לביתה א"ר יוסף בר בון אף לא מכות אין בה לפי הירושלמי משמע פליגי רבי ינאי ארבי ינאי הא דלמנ בהאשה רבה א"ר ינאי בחבורה נמנו וגמרו אין קידושין תופסין ביבמה גרסי' הכי בירושלמי

א"ר שמואל לא כן א"ר ינאי נמנו שלשים וכמה זקנים מנין שאין קדושין תופסין וכו': **מהו** שיתנה אדם על נישואין האחרונים. ירושלמי א"ר ינאי פשיטא שאדם מוחל על קינוי גירש כמי שמחל הדין עבירה קינא לה וגירסה החזירה ונסתרה חי תימא גירש כמי שמחל ליקנאות לה פעם שניה חי תימא גירש כמי שלא מחל אין ליקן לקנאות לה פעם שניה אכל אדם קינא לה ונסתרה ויעד זה וגירסה והחזירה ונסתרה שותה ולא פעם שניה טעוריה היא או מחל שאין המים בודקין את האשה טמאה היא ואסורה לביתה: **אין** האשה שותה ופוגע. ירושלמי כורכמית תוכית ששתה ושויתנה וסילקה לפני שמעיה ואבטליון: **קבלנו** עדותו בשני אנשים. ל"ע בפ"ק דקידושין (97) דלמקמיין הכא הא דקתני בגיבתו כיון שנמכר פעם אחת שוב חי אהא רשאי למוכרו בשני בני אדם אבל בחדא אחד נמכר ונשנה וולפירוש רש"י הכא נוחא שפיר כיון שנמכר פעם אחת וכו' מתוספת רבי: **ורבנן** בתנאי הכתיב תורת. ור"מ הא דקשין ליה בפ"ד דכריתות (77) שאדם מביא קרבן אחד אפילו אם קינא לאשתו על ידי אנשים הרבה וי"ל דהתם מיירי קודם ששתה קינא לה מפלוני ונסתרה וקניא לה מפלוני ונסתרה ליה פעמיים הרבה משקה כפעם אחת על כיון ומביא מנחה אחת על כיון ונפקא לו מקנאות אבל הכא דקשין תורת לבותה ופוגע שחזר וקניא לה לאחר שתיים ונסתרה

שלא נטמאתי, אמן שלא אטמא:

תניא:

לא כשאמר רבי מאיר ולא עלתה על דעתו של רבי מאיר כשאמר "אמן שלא אטמא", שאם תיטמא בעתיד, מים בודקין אותה כבר מעכשיו.

אלא לבשתיטמא, אז המים ששתתה עכשיו, מערערין אותה וחוזרין לה לתוך גרונה, ובודקין אותה.

בעי רב אשי:

מהו שיתנה אדם על נישואין האחרונים? כלומר, האם לדעת רבי מאיר, שהוא מתנה על העתיד, יכול הוא גם לגלגל על זנות שתזנה לכשיגרשנה, ויחזור וישאנה?

ומבאר הגמרא את צדדי הספק:

האם נאמר: השתא, מיהא, לא אסירה ליה? כלומר: בנישואין שהיא נשואה לו עתה לא תיאסר עליו, ואינו יכול להתנות על איסור של נישואין אחרים.

או דילמא: זימנן דמגרש לה, והדר מהדר לה ופעמים שהוא מגרש אותה ושוב מחזיר אותה?

כלומר, כיון שאם יגרשנה ותחזור אליו תיאסר עליו, הרי זה בכלל: כל שתיבעל ותתאסר לו – מתנה עמה.

תא שמע ראייה ממשנתנו, שיכול הוא להתנות על נישואין אחרונים:

דהרי שנינו: הכל שוין, שלא היה מתנה עמה לא על קודם שתתארס, ולא על אחר שתתגרש ותיסתר לאחר ותיטמא, ואחר כך יחזירנה, לא היה מתנה.

הרי משמע: הא להתנות לכשיחזירנה ותיטמא, הכי נמי דאליבא דרבי מאיר – מתני.

ומסקינן: אכן שמע מינה!

תנו רבנן:

נאמר בפרשת סוטה: "זאת תורת הקנאות", ומשמע: תורה אחת לכל הקנאות, שבכולן יעשה לה כתורה הזאת – מלמד: שהאשה שותה פעם אחת, ושונה לשותות שוב אם קינא לה בעלה ונסתרה פעם שניה לאחר השתייה הראשונה, ומפרש לה הגמרא ואזיל.

רבי יהודה אומר: הואיל ונאמר "זאת", הרי זה מיעוט, ללמדנו "זאת ולא אחרת", שאין האשה שותה, ושונה.

אמר רבי יהודה: מעשה והעיד לפנינו נחוניא חופר שיחין וחופר בורות להכניס מים לעולי רגלים בשדות ובדרכים, שכך קיבל: האשה שותה, ושונה!

וקיבלנו עדותו רק בשני אנשים ובשני בעלים, שגירשה הראשון או מת אחר ששתתה, והלכה ונישאת לאחר וקינא לה

תיבעל ולא תהא אסורה לו, לא היה מתנה עמה!

אלא בהכרח, שאם זינתה בהיותה שומרת יבם הרי היא אסורה ליבמה, ולפיכך מגלגל עליה שבועה על זנות זו.

אמרי במערבא ובארץ ישראל: לית הלכתא כרב המנונא.

ושמא תאמר, אלא, הלוא תיקשי, הא דקתני במשנתנו "שומרת יבם וכנוסה", ומשמע שהיא אסורה לו אם זינתה וכדדייקנן!

לא תיקשי: כי יש לומר, הא מני, משנתנו בשיטת רבי עקיבא היא, דאמר: אין קדושין תופסין בחייבי לאוין ואין קדושין תופסים לאשה שהיא אסורה על המקדש בלאו, ומשוי לה לחייבי לאוין, כי כמו ערוה, שאין בה תפיסת קידושין.

ונמצא לדעת רבי עקיבא, שכל ביאה האסורה בלאו, היא כביאת ערוה וזינתה חייבי כריתות שאין תופס בהן קדושין, ולכן אם זינתה תחת יבמה, הרי היא כאשה שזינתה תחת בעלה שהיא ביאת ערוה.

אבל לדעת חכמים החולקים על רבי עקיבא, וסוברים שקדושין תופסים בחייבי לאוין, הרי שאין זנות של יבמה חשובה כערוה שזינתה, ואם כן לשיטתם אינה אסורה על יבמה.

בעי רבי ירמיה:

מהו שיתנה אדם על נישואין הראשונים שלו עמה?

כלומר, אדם שגירש את אשתו, ושוב החזירה, וקינא לה, ונסתרה בנישואין אלו, האם יכול הוא – כשמשקה הוא אותה – לגלגל עליה שבועה שלא זינתה תחתיו בנישואין הראשונים, שהרי אם אכן זינתה תחתיו, הרי היא אסורה לו לעולם ואף לאחר שגירשה?

ועוד בעי רבי ירמיה:

על זנות היבמה בשעת נישואי אחיו, שאת אשתו יבם, מהו שיתנה היבם שכנוסה, כי אם אכן זינתה תחת אחיו, הרי היא אסורה אף ליבם, לפי שהסוטה נאסרת גם על הבעל גם על הבעל, וגם על היבם?

תא שמע ראייה שמתנה הוא על שני אלו, ממה ששנינו במשנתנו:

זה הכלל: כל שתיבעל ולא תהא אסורה לו, לא היה מתנה עמה.

הא אם אסורה היא לו, הכי נמי דמתנתה! והרי נשים אלו אסורות לו אם אכן זנו, ואם כן יכול הוא להתנות על כך.

ומסקינן: אכן שמע מינה שיכול להתנות על מעשי זנות אלו.

שנינו במשנה: רבי מאיר אומר: אמן

ושומרת יבם וכנוסה, כלומר, אם יבמה משקה אותה אחר שכנוסה, הרי היא מגלגל עליה שבועה שלא זינתה כשהיתה שומרת יבם, והיא נבדקת על זה.

ומפרשת המשנה את אשר שנינו "אמן על האלה, אמן על השבועה", דהיינו: "אמן" שלא נטמאתי, והוא אמן על השבועה, שבאמירת ה"אמן" היא נשבעת בכך שאכן לא נטמאה. ו"אמן" שאם נטמאתי, יבואו כי המים, והוא אמן של קבלת האלה על עצמה. רבי מאיר מוסיף ואומר ולא הדרו לו חכמים:

"אמן" שלא נטמאתי, "אמן" שלא אטמא.

כלומר, הרי היא מגלגל עליה שבועה שלא תיטמא תחתיו בעתיד, ולכשתיטמא, יבדקה המים ששתתה עכשיו.

הכל – רבי מאיר וחכמים – שוין בדין זה, שאין מתנה עמה לא על קודם שתתארס, אינו מגלגל עליה שבועה על זנות שקודם אירוסין.

ואף לא על אחר שתתגרש, ותסתתר לאחר, ותיטמא, ואחר כך יחזירנה – לא היה מתנה עמה.

זה הכלל: כל שתיבעל ולא היה מתנה עמה, לא היה מתנה עמה, והיות שאם זינתה קודם שתתארס אינה אסורה לו, או אם זינתה אחר שתתגרש אינה אסורה לחזור לו, שהרי לא אסרה תורה להחזיר גרושתו אלא משנישאת לאחר, ולא כשזינתה, לפיכך אינו יכול לגלגל עליה שבועה על מעשי זנות אלו.

גמרא: אמר רב המנונא: שומרת יבם שזינתה כשהיא שומרת יבם, ועברה על "לא תהיה אשת הגמל החוצה לאיש זר", הרי היא אסורה ליבמה, כאשה שזינתה תחת בעלה. ומפרשינן: ממאי, מנין לרב המנונא דין זה?

מדקתני במשנתנו: "אמן שלא שטייתי שומרת יבם וכנוסה", הרי שהוא מגלגל עמה על זנות שזינתה בהיותה שומרת יבם.

ובהכרח ששומרת יבם שזינתה אסורה ליבמה. כי אי אמרת בשלמא שאם אכן זינתה כשהיא שומרת יבם, היא אסירה ליבמה, משום הכי מתנה בהדר ולכן מגלגל עליה שבועה על אותה זנות, שכן יכול הוא לגלגל עליה שבועה על כל זנות האוסרת אותה עליו.

אלא אי אמרת שאפילו אם זינתה כשהיא שומרת יבם לא אסירה ליבמה – היכי מתנה בהדר ואין יכול לגלגל על זנות זו?!

והתנן במשנתנו: זה הכלל: כל שאילו

ומשום דכתיב "זאת", ובהכרח שהוא בא למעט.

בשני אנשים [בעלים] ושני בועלין – רבלי עולא לא פליגי, דהאשה שותה ושונה –

משום דכתיב "תורת", ובהכרח שהוא בא לרבות.

כי פליגי באיש [בעל] אחד ושני בועלין, ובשני אנשים [בעלים] ובוועל אחד.

תנא קמא סבר:

"תורת" – לרבווי כולחי ולרבות את כולם, בין שני אנשים ושני בועלים, בין איש אחד ושני בועלים, ובין שני אנשים ובוועל אחד –

ואילו "זאת" בא למעוטי איש אחד ובוועל אחד.

ורבנן בתראי סברי:

"זאת" – למעוטי כולחי, בין איש אחד ובוועל אחד, ובין איש אחד ושני בועלים, ובין שני אנשים ובוועל אחד.

ואילו "תורת" לא בא לרבווי אלא שני אנשים ושני בועלין.

ורבי יהודה סבר:

"זאת" – למעוטי תרתי [שני אופנים], ו"תורת" – לרבות תרתי.

"זאת" למעוטי תרתי:

א. למעט איש אחד ובוועל אחד.

ב. למעט איש אחד ושני בועלין.

"תורת" לרבות תרתי:

א. לרבות שני אנשים ובוועל אחד.

ב. לרבות שני אנשים ושני בועלין.

הדרן פרק עלך היה מביא פרק היה נוטל

מתניתין: היה הבעל נוטל את מנחתה מתוך הכפיפה המצרית בה היתה נתונה המנחה, כמבואר במשנה בתחילת הפרק הקודם.

ונותנה לתוך כלי שרת כדי לקדשה קדושת הגוף, כשאר כל המנחות המתקדשות קדושת הגוף משעת נתינתם לכלי שרת.

ונותנה לכלי עם המנחה שבו על ידה של האשה כדי להניף את המנחה, ובהן בא ומניח ידו מתחתיה, ומניף את המנחה, כדי לקיים מה שאמרה תורה בפרשת סוטה: "ולקח הכהן – והניף", ובגמרא ילפינן מגזירה שוה, שאף האשה, שהיא הבעלים של המנחה, מניפה.

הניף הכהן עם האשה את המנחה. והניש את המנחה אל המזבח בקרן

דרומית מערבית כנגד חודה של קרן, שנאמר בפרשת סוטה "והקריב אותה אל המזבח".

קמין הכהן מן המנחה, שנאמר בפרשת סוטה "וקמץ הכהן".

והקטיר את הקומץ על המזבח, שנאמר בפרשת סוטה "והקטיר המזבח".

והשאר, הנותרת מן המנחה נאכל לכהנים, שנאמר בסתם מנחה "זאת תורת המנחה", וממשמע שנאמר "תורת", למדנו לכל המנחות הנקמצות ששייריהן נאכלין.

ונחלקן תנאים בסדר הקרבת המנחה והשקאת האשה:

היה משקה את האשה, ואחר כך מקריב את מנחתה, שהרי נאמר בפרשת סוטה "והשקה את האשה את מי המרים המאריים, ובאו בה המים המאריים למרים. ולקח הכהן מיד האשה את מנחת הקנאות". הרי שאינו מקריב את המנחה אלא לאחר ההשקאה.

רבי שמעון אומר:

מקריב את מנחתה, ואחר כך היה משקה. לפי שנאמר "קמץ הכהן מן המנחה את אזכרתה, והקטיר המזבחה, ואחר ישקה את האשה את המים".

ומכל מקום, אם השקה אותה תחילה ואחר כך הקריב את מנחתה, הרי היא כשרה.

גמרא: שנינו במשנה: וכהן מניח את ידו מתחתיה, ומניף:

אמר ליה רבי אלעזר, לרבי יאשיה דדריה ולרבי יאשיה האמורא, שהיה בן דורו:

לא תיתב ולא תשב, אלא עמוד אכרעך ועל רגליך, עד דמפרשת לה להא מילתא [ועד שתפרש לי דבר זה] –

מנין למנחת סוטה שהיא מעונה תנופה? ותמנה הגמרא על השאלה: וכי יש מקום לשאול מנא לן שהיא טעונה תנופה?

והרי "ולקח הכהן מיד האשה את מנחת הקנאות, והניף את המנחה לפני ה'" – כתיב בה במנחת הסוטה?

ומפרשת הגמרא את שאלתו של רבי אלעזר: זה שהתנופה במנחת סוטה צריכה להיעשות אף בבעלים [באשה] – מנין? שהרי בתורה לא נזכר אלא כהן.

אמר לו רבי יאשיה לרבי אלעזר:

אתאי בגזירה שוה "יד יד" מתנופת חזה ושוק ואימורים של שלמים.

כתיב הכא גבי מנחת סוטה: ולקח הכהן "מיד" האשה.

וכתיב התם גבי שלמים: "דבר אל בני ישראל לאמר, המקריב את זבח שלמיו לה'

יביא את קרבנו לה' מזבח שלמיו. ידיו תביאנה את אשי ה' ואלו האימורים הנקטרים על המזבח, את החלב על החזה – יביאנו להניף אותו תנופה לפני ה'".

והרי אנו לומדים בגזירה שוה את דין קרבן שלמים ממנחת סוטה, ואת דין מנחת סוטה מקרבן שלמים:

מה כאן – גבי מנחת סוטה – כהן מניף, אף להלן – גבי שלמים – גם הכהן מניף, ואף שלא נזכר בפרשה אלא הבעלים.

ומה להלן – גבי שלמים – אף בעלים מניפים, אף כאן – גבי מנחת סוטה – אף בעלים מניפים.

הא כיצד?

מניח הכהן את ידו תחת ידי הבעלים, ומניף.

שנינו במשנה: א. הניף והניש קמץ והקטיר, והשאר נאכל לכהנים.

ב. היה משקה, ואחר כך מקריב את מנחתה.

ג. רבי שמעון אומר: מקריב את מנחתה ואחר כך היה משקה:

ודנה הגמרא בסתירה שלכאורה בדברי תנא קמא:

הא כבר אקריבה למנחה קודם ההשקאה?

הרי מכך שהזכיר התנא קמא תחילה את כל סדר המנחה, ואחר כך אמר "היה משקה", מוכח שלדעתו ההשקאה נעשית לאחר הקטרת המנחה.

ואם כן האיך אומר התנא קמא בהמשך דבריו: היה משקה ואחר כך מקריב את מנחתה?

ומשנינן: התנא שהזכיר את מעשה המנחה תחילה, לא נתכוין לומר שזה מה שהיה עושה עכשיו קודם ההשקאה, אלא הכי קאמר התנא דמשנתנו:

סדר מנחות של סוטה כיצד: הניף, והניש, קמץ והקטיר, והשאר נאכל לכהנים –

ובהשקאה גופה, סדר מנחה זה שהיה עושה, מתי היה עושה, אם קודם השקאה או לאחר השקאה – פליגי בה רבי שמעון ורבנן:

דרבנן [תנא קמא] סברי: משקה, ואחר כך מקריב את מנחתה.

ורבי שמעון סבר: מקריב את מנחתה, ואחר כך משקה, שנאמר "ואחר ישקה את האשה את המים".

שנינו במשנה: ואם השקה, ואחר כך הקריב את מנחתה, כשרה:

יהודה דריש זאת למעוטי שאינה שותה ושותה על ידי בעל א' אם חזר וקניא לה ודריש תורת לרבות ששותה פעם שניה על ידי בעל שני ומדקאמר ר' יהודה דע' בעל שני חזרת ושותה מכלל דלתנא קמא אפילו בעל א' משקה שני פעמים וחינו דפרבין ותנא קמא הא כתיב זאת ומאי קא ממעט מיניה: **דכתיב זאת.**

ומסתברא דהא מיהת קממעט שלא יקנא לה בעל זה פעם אחרת: **שני אנשים ושני בועלים.** לאחר שהשקה זה מת ונישאת לאחר וקניא לה מבעול אחר: **דכתיב תורת.** והא מיהת אתא לרבווי: ור' יהודה. סבירא ליה וכו' דאחר שריבה הכתוב ומיעט ולא פירש מה ריבה ומה מיעט על כרחך לא מסור הכתוב אלא לחכמים לפירש לך לפי חכמתם מה ריבה ומה מיעט ומסתברא דריבויא אשני אנשים קאי ואפילו בבעול אחד ולא אשני בועלים ובעל אחד כיון דקניא לה כבר ונמצאת נקיה נראה הדבר שאדם קנטרן הוא ומתכוין להקניטה הילכך לא שניא מחשד ראשון ולא שניא מאחר:

הדרן עלך היה מביא

היה נוטל את מנחתה מתוך כפיפה מצרית ונותנה לתוך כלי שרת, ונותנה על ידה, וכהן מניח ידו מתחתיה ומניפה. הניף והניש קמץ והקטיר והשאר נאכל לכהנים. היה משקה ואחר כך מקריב את מנחתה. ר' שמעון אומר: מקריב את מנחתה ואחר כך היה משקה, שנאמר: ואחר ישקה את האשה את המים. אם השקה ואחר כך הקריב את מנחתה בשרה: גמ' אמר ליה ר' אלעזר לר' יאשיה דדריה, לא תיתב אפרקך עד דמפרשת לה להא מילתא, מינן למנחת סופה שמינונה תנופה? מנא לן? והניף כתיב בה! בבעלים, מנלן? אחיא יד"ד יד"ד משלמים; כתיב בהא "ולקח הכהן מיד האשה וכתוב התם ידיו תביאנה" מה באן בהן אף להלן בהן, ומה להלן בעלים אף באן בעלים. הא ביצד מניח ידו תחת ידי הבעלים ומניף: הניף והניש קמץ וכו' היה משקה ואחר כך מקריב את מנחתה: הא אקריבה? הכי קאמר: סדר מנחות ביצד? הניף והניש, קמץ והקטיר, והשאר נאכל לכהנים. ובהשקאה גופה פליגי ר' שמעון ורבנן; דרבנן סברי: משקה ואחר כך מקריב את מנחתה, ור' שמעון סבר: מקריב את מנחתה ואחר כך משקה, שנאמר: "ואחר ישקה": ואם השקה ואחר כך הקריב את מנחתה בשרה: תו

כתיב ולקח הכהן מיד האשה וגו': משלמים. מתנפת חוזה ושוק ואימורין דשלמים: ידיו תביאנה. בבעלים כתיב וגבי תנופה כתיב: מה באן בהן. בסוטה כתיב בהן בתנופת מנחתה: הא אקריבה. קודם השקאה דקתני קמץ והקטיר והדר תניא היה משקה: הכי קאמר בו'. הא דתנא רישא הניף והניש קמץ והקטיר לאו דוקא קודם השקאה נקט ולא איירי בהשקאה כלל אלא איירי בסדר הקרבת מנחת סוטה שכן הוא תנופה והגשה קמיצה והקטרה והכי קאמר כשבא להקריבה היה נוטלה מתוך כפיפה בו' והדר איירי מי קודם או השקאה קודם כל אלה או אם כל אלה קודמין להשקאה ופליגי בה רבי שמעון ורבנן:

היה נוטל. בירושלמי כתיב ולקח הכהן מיד האשה את מנחת הקנאות וכי על ידו הוא מניף ולא על ידה הוא מניף אלא מכאן שהוא נוטלה מתוך כלי חול ונותנה בכלי שרת היינו משמע דלא כפירוש רש"י דפירש דבעל היה נוטל ומניט למימר דקידוש המנחה כשירה בהן [בזר] מיהו מזה בכאן לטוול המנחה מידה ומאחר שהיה נוטלה היה נותנה כמו כן לתוך כלי שרת:

וכהן מניח את ידו תחתיה. הא לאינטריק חו למיתני וכהן מניח את ידו תחתיה ולא קתני בסתם ומכנים את ידו לאשמועינן דתנופה בכאן בירושלמי וכהן מניח את ידו תחתיה ואין הדבר כיעור מניח מפה ואינו חולץ מביא כהן זקן ואפילו תימא כהן ילד שאין יצר הרע מניח לשעם תני ר' חייא סוטה גימטת שני כהנים מניפין על ידיה אבל בגמרא דיון אמרינן בסוף פרק ארוסה [לפני דף טז] דגימטת לא היתה שותה וי"ל דפליגי אי בעינן קרא כדכתיב:

הניף והגיש. בירושלמי יליף הא דלמחר בפרק כל הנמחות [דף טז] והבאת לרבות מנחת העומר להגשה והקריבה לרבות מנחת סוטה להגשה וכתיב בשריה והרים והיכן הוא תנופה כבר קדמה ומהתם יליף נמי דשיריה נאכלין דכתיב בשריה והטותה מן המנחה לאחר וגו':

ואחר יסקה מבטי ליה לרישומו ניכר. פירוש ואח"כ שסקריב מנחתה כבר והוא הדיון אי שלא כדיון עבוד כהנים דלא מחקו למגילה כלל עד לאחר הקריבה דמוחק לה בחר הכי וגרסה דלאו דוקא נקט דקרא אחי לרישומו ניכר דכיון דכתיב ומתה ממילא שמעינן אי רישומו ניכר דלאו מחוי הוא דלא ממעטינוהו התם לאין מטיילין קנקתוס לתוך הדיו משום דרישומו ניכר והוי כתב שאינו יכול למחוק אלא עיקר קרא לאם הקריב מנחתה ואחר כך השקה כשירה כדדריש רבי שמעון והשקה קמא והכי אמרינן בירושלמי דלכרנן הקריב מנחתה ואח"כ השקה כשירה והתם דריש אליבייהו דרבנן ואחר יסקה למעערעין וה"ג התם ואחר יסקה על כרחא שלא בטובתה מודה ר"ש לחכמים שאם השקה ואחר כך הקריב מנחתה שהיא כשירה ומודים חכמים לר' שמעון שאם הקריב את מנחתה ואח"כ השקה שהיא כשירה מה בינייהו מזה רבנן אמרי מנחת קנאות היא שהיא בודקתה ור"ש אומר תנאים הן בודקין אותה מאי טעמא דרבנן מנחת זכרון מזכרת עון מאי טעמא דרבי שמעון ובאו בה רבנן אמרי כותב ומוחק ומשקה ומקריב ר"ש אומר כותב ומקריב ומוחק ומשקה כולי

עלמא מורו שמחיקה סמוך להשקאה ותו גרסין התם קריבה מנחתה ואמרנה איני שותה מערערין אותה ומשקה אותה בעל כרחא כדבי שמעון ברס לכרנן כבר שנת השקה אית לך למימרא אף על גב דלכרנן דרשין והשקה בתרא לאונס קא סברי לאונס במחיקת מגילה תליא מילתא וקרא ימירא קא דרשי לאונס:

ורבי

אם קודם או השקאה קודם כל אלה או אם קודמין להשקאה ופליגי בה רבי שמעון ורבנן:

ה"ג

ורבי יודה אומר כלבוס של ברזל מטיילין לה לתוך פיה. כפרך ד' מיתות (פסגדיון דף נב). פליגי ר"י ורבנן במלות הנספיקין דמתן טומאין סודר קשה לתוך הרכה וכורך על זאורו זה מושך חילק זה מושך חילק עד שפחת את פיו וחורק את הפתילה לתוך פיו ר"י אומר אם מת בידים לא היו מקיימין בו מלות שריפה אלא פותח פיו בלבה וכו' ותימה

לר"י מאי שנא הכא דלרבי יודה כלבוס והתם בלבה ופ"י ר"י דבלבא נמי היו פותחין פיה בלבה אלא לאחר שפותחין פיה בלבה היו מטיילין לתוכה כלבוס שלא תוכל לחזור ולקפוץ פיה ורבנן מודו נמי (וכאן) דלחין פותחין פיה על ידי סודרין דהתם טעם דרבנן משום דשריפה טמורה מתקן והיו מקדבין מיתתו ע"י חנק וגמר מיתתו בשריפה משום והלכה לרשך כמון אבל הכא חין לקרב מיתתה:

בפי' ר"ח פי' לפי ג' הספרים וכן פירש הוא שהשקה בתרא מערערין והשקה קמייחא לגופי מה ת"ל לא סבירייתא נשנית בתרא וקמא אלא פירוש של בעל הגמרא הוא שהשקה בתרא בל ללמד שמעערין והשקה קמא לגופיה ורבי עקיבא סבר ליה כרבנן שמשקה ואח"כ מקריב מנחתה ומקשה היכי אמר רבי עקיבא מערערין והא דבוקה ושומדת סבירא ליה וכו' מקשה ר' עקיבא בלא מתניתין דפליג עליה רבי שמעון תני מחיקה מעכבא אלמא סבירא ליה שמחיקה והשקה קודם הקרבה המנחה כרבנן וכל זמן שלא נמחקת המנולה מני הדרא והבא דפליג בחדו דרבי יודה תני קומץ מעכבא דאלמא הקרבה קודם השקה כר' שמעון וסנינן תרי תנאי ואליבא דרבי עקיבא ירושלמי ולית ליה לרבי עקיבא מערערין חית ליה בשהתחילה לשמות ולירך לפשך דלם נמחקת מגילה קודם שקרב הקומץ דלא כדון עבוד הכנים כיון שהתחילה לשמות מערערין אותה:

מגילתה

תנו רבנן, "והשקה", מה תלמוד לומר? והלא כבר נאמר "והשקה"! שאם נמחקת מגילה ואומרת "איני שותה" מערערין אותה, ומשקין אותה בעל כרחיה, דבר ר' עקיבא. ר' שמעון אומר: "ואחר ישקה" מה תלמוד לומר? והלא כבר נאמר "והשקה"! אלא אחר כל מעשים בולן האמורין למעלה, מגיד שלשה דברים מעבדין בה עד שלא קרב הקומץ ועד שלא נמחקת מגילה ועד שלא תקבל עליה שבועה. עד שלא קרב הקומץ, ר' שמעון למעשה, דאמר: מקריב את מנחתה ואחר כך משקה. עד שלא נמחקת מגילה, אלא מאי משקה לה? אמר רב אשי: לא נצרכה לשרישימו ניפר. עד שלא תקבל עליה שבועה, מישתא הוא דלא שתיא הא מיכתב כתבי לה? והאמר רבא: מגילת סומה שכתבה קודם שתקבל עליה שבועה לא עשה ולא כלום! כדי נסבה. במאי קמיפלגי? תלתא קראי בתיבי: "והשקה" קמא, "ואחר ישקה", "והשקה" בתרא, רבנן סברי: "והשקה" קמא לגופי, שמשקה ואחר כך מקריב את מנחתה, "ואחר ישקה" מיבעי ליה לשרישימו ניפר, "והשקה" בתרא שאם נמחקת מגילה ואומרת "איני שותה" מערערין אותה ומשקה אותה בעל כרחיה, ור' שמעון סבר: "ואחר ישקה" לגופי שמשקריב את מנחתה ואחר כך משקה, "והשקה" קמא שאם השקה ואחר כך מקריב את מנחתה בשרה, "והשקה" בתרא שאם מערערין אותה ומשקין אותה בעל כרחיה. ורבנן, דרעבד לא פתח קרא. וסבר ר' עקיבא משקין אותה בעל כרחיה? ותתניא, ר' יהודה אומר: כלבוס של ברזל מטיילין לתוך פיה, שאם נמחקת מגילה ואומרת "איני שותה" מערערין אותה ומשקין אותה בעל כרחיה, אלא לבדוקה והלא בדוקה ועומדת, אלא עד שלא קרב הקומץ יכלה לחזור בה, משקרב הקומץ אינה יכולה לחזור בה. ולימשיך תיקשי לך היא גופה, משקרב הקומץ אינה יכולה לחזור בה? והלא בדוקה ועומדת, לא קשיא, הא דקהדרא בה מחמת רתיתא, והא דקהדרא בה מחמת בריותא, והכי קאמר: כל מחמת בריותא, כלל כלל לא שתיא. מחמת רתיתא, עד שלא קרב הקומץ, דאפתי לא אמחוק מגילה, אי נמי אמחוק מגילה, דשלא בדיון עבדי כהנים דמחקי, מצי הדרא בה. משקרב הקומץ, בדיון עבדי כהנים דמחקי, לא מצי הדרא בה, קשיא

ה"ג ת"ר והשקה מה ת"ל והלא כבר נאמר והשקה שאם נמחקת כו'. ולא גרסינן בתרא ברישא וקמא בסיפא ושאיין זה לשון ברייתא ופי' משובש הוא וטעה בוהלא כבר נאמר דמשמע שזה נאמר מתחילה והכי פירוש סדר המקראות כך הוא וכתב ונחזה והשקה והניף (את) המנחה והקריב דהיינו הגשה וקמץ והקטיר ואחר ישקה את האשה את המים והדר תו כתיב והשקה שלישית והשקה את המים והיתה אם נטמאה וגו' וקא"ר עקיבא והשקה את האשה דכתיב קודם הקטרת המנחה מה ת"ל והלא כבר נאמר אחר הקטרת המנחה והשקה את המים וההוא דוקא הוא ואין הראשון דוקא דמדכתיב ואחר ישקה את האשה ש"מ השקה אחר הקטרה היא ומה ת"ל והשקה את האשה אחר המזיקה ללמדך שאם נמחקת המגילה ואמרה איני שותה ולא הודית לומר טמאה אני מערערין אותה כלומר פותחין פיה שלא בטובתה ושופכין את המים לתוך גרונה ואפי' נמחקת מגילה קודם הקטרה דשלא בדיון עשו הכהנים דכיון דאינה שותה עד לאחר הקטרה לא היה להם למחוק דכל מה שיש שהות לאחר את המזיקה מאחרין שמא תודה אפילו הכי הואיל ונמחקת ואפילו שלא בדיון אין שומעין לה לאמר איני שותה אלא או תשתה או תודה ולכן נאמר והשקה אחר המזיקה ולא תשתה מיד עד לאחר הקטרה אלא הא קמשמע לן שהמזיקה גורמת לה לשתות: ר"ש אומר ואחר ישקה מה ת"ל והלא כבר נאמר והשקה. לא פליג אדרבי עקיבא אלא מר דריש האי קרא ומר דריש האי קרא והכי אמר לקמן בשמעתין דתרייהו ס"ל מקריב מנחתה ואחר כך משקה: והלא כבר נאמר. פסוק שלישי והשקה את המים לאחר הקטרה מה ת"ל ואחר ישקה: אחר כל המעשים בולן האמורים למעלה. ומה אמור למעלה השבעה וקבלה וכתובה ומזיקה (וקמייחא) והקטרת המנחה: מגיד ששלשה דברים. הללו מעבדין ההקטרה והשבעה ומזיקה ולקמיה פריך פשיטא קודם המזיקה מה תשתה: לשרישימו ניפר. שאם היה רישומו ניפר צריך לחזור ולמחוק עד שלא יהא רישומו ניפר: הא מיכתב כתבי לה. כהן למגילה קודם קבלת שבועה תמיד: לא עשה כלום. דכי כתיב וכתב את האלות אחר קבלת שבועה כתיב: כדי נסבה. שלא לצורך דהא אפילו מיכתב לא כתבינן: במאי

קמיפלגי. אמתני קאי וברייתא נקט ברישא לאשמעותין מהיכא יליף ר"ש טעמיה וקבעי רבנן השתא היכי דריש להו לקראי ור"ש היכי דריש להו לכולה: רבנן סברי והשקה קמא. דקודם הקטרה דוקא הוא ואע"ג דכתיב ואחר ישקה דמשמע דוקא על אחר מקרא האמור ראשון אינו נדרש אלא לגופו ומקראות יתירות האמורים אחריו ניתנו לדרוש הילכך קמא דוקא לומר משקה ואח"כ מקריב את מנחתה וע"כ כרחי ששקה אע"פ שכתב אחר הקטרה אקרא קמא ואחר דקאמר אמחיקה קאי הכתובה למעלה וקאמרי רבנן דאם לא נמחקת יפה לא ישקנה והשקה בתרא נמי אקדם הקטרה קאי ולדרשה אתא ע"כ: ור"ש סבר ואחר ישקה. משמע דדוקא הוא ודוקא כתיבה לאחר הקטרה לומר שכולן מעבדין בה הקטרת המנחה ורושם הניכר וכולהו מהבא נפקי דקודמין להשקאה והשקה קמא לאכשורי דאי עבדי איפכא: והשקה בתרא שאם נמחקת מגילה. ודוקא אחר הקטרה דבדין אימחוק משקין אותה בעל כרחיה והיינו דאיכא בין ר"ע לר"ש דר"ע לית ליה אם השקה ואח"כ הקריב מנחתה בשרה הילכך והשקה קמא דריש לבעל כרחיה ואע"ג דשלא בדיון אימחוק קודם הקטרה ואחר ישקה לרישומו ניפר והשקה בתרא לגופיה לומר שמקריב מנחתה ואח"כ משקה: ברעבד לא פתח קרא. אין דרך הכתוב לומר בתחילת דבריו שלא כדרך מצותן אלא בתחילה סדר משפט דבריו ולבסוף מרבה מקראות לדרוש: כלבוס. שני שינים יש לו ונתן לתוך פיה וקוף: אלא לבדוקה. אם טהורה אם טמאה: והלא בדוקה ועומדת. דכיון דאמרה איני שותה מודה שהיא טמאה: יכול לחזור בה. ולומר איני שותה ואין אונסין אותה דהא מודה דטמאה היא: משקרב הקומץ וכו'. ולקמיה פריך היא גופה קשיא אמאי אינה יכולה לחזור והלא בדוקה ועומדת היא: דאם הדרא מחמת בריותא. הא דקתני בדוקה ועומדת דקא הדרא בה מחמת בריותא הוא שאינה רותתת וקאמרה איני שותה ודאי טמאה היא ולכן אינה רותתת דסמכא מעיקרא ואמרה כי מטינא למשתי לא שתינא ולא שנא קרב קומץ ולא שנא לא קרב לא שתיא דמפרש ואילו כל מחמת בריותא כלל כלל לא שתיא ואפי' קרב הקומץ והא דמפליג בין קרב ללא קרב דקא הדרא בה מחמת רתיתא שאנו רואין אותה רותתת דאיכא למימר דאינה מאמנת שלא יבדוקה המים ואפילו היא טהורה ורוצה היתה לסמוך על טהרתה ולשתות ולפיכך היא רותתת וכשמוגעת לשתות חוזרת בה הילכך עד שלא קרב כו' וברייתא קמייחא דלעיל דקתני מערערין אותה במחמת ריתותא קאמר:

במאי קמיפלגי, באיזה טעם נחלקו תנא קמא ורבי שמעון במשנתנו?

ומבאר הגמרא: תלתא קראי כתיבי בהשקאה ושלש פסוקי "השקאה" נאמרו בפרשת סוטה:

א. "והשקה" קמא והראשון מבין שני המקראות שנזכרה בהם תיבת "והשקה" שנאמר קודם תחילת מעשה המנחה.
ב. "ואחר" והקטרה ו"שקה".

ג. "והשקה" בתרא והשני מן המקראות שנזכרה בהם תיבת "והשקה", שנאמר אף הוא לאחר הקטרת המנחה.
רבנן (תנא קמא) סברי:

"והשקה" קמא, שנאמר קודם מעשה המנחה, היות והוא כתוב ראשון, לכן הוא זה שבא לגופו, ללמד את סדר הדברים, שמשקה ואחר כך מקריב את מנחתה.

וזה שאמר הכתוב "ואחר ישקה" – לדרשה הוא בא, ולא בא הכתוב לומר שישקה "אחר ההקטרה", אלא "אחר המזיקה", ומיבעי ליה, ויש בו צורך, להלכה שצריך כתב שרישומי ניכר, שיחזור וימחקנו. "והשקה" בתרא נמי, אף שנאמר לאחר ההקטרה, לא בא אלא לדרשה, וללמד: שאם נמחקה מגילה, ואומרת "איני שותה" – מערערין אותה, ומשקה אותה בעל כרחיה.

ורבי שמעון סבר: אדרבה, זה שאמר הכתוב "ואחר ישקה", הוא זה שבא לגופו, ללמד את סדר הדברים, שמקריב את מנחתה ואחר כך משקה, היות ואמרה תורה במפורש "ואחר ישקה".

ואילו "והשקה" קמא, שנאמר קודם ההקטרה, לדרשה הוא בא, וללמד שבדיעבד אם השקה ואחר כך הקריב את מנחתה, כשרה.

וזה שאמר הכתוב "והשקה" בתרא, לאחר שהקטיר את המנחה, שמיותר הוא, שהרי כבר אמרה תורה "ואחר ישקה", בא ללמד: שאם נמחקה מגילה, ואמרה "איני שותה", מערערין אותה ומשקין אותה בעל כרחיה.

ומאחר שנכתב פסוק זה אחר הקטרה, למדנו, שאין המזיקה גורמת לה לשתות אלא כשנעשית כדן לאחר הקטרה. אבל מזיקה שקודם הקטרה, אינה מחייבתה לשתות כיון שעשו שלא כדן.

ומפרשין טעמא דרבנן, הסוברים שפסוק ראשון הוא זה שבא לגופו ללמד את סדר הדברים וולא כרבי שמעון הסובר שפסוק זה לא בא ללמד אלא סדר הדברים בדיעבד, כי ב"דיעבד" – לא פתח קרא ואין דרך הכתוב לומר תחילה את הדין בדיעבד.

המשך בעמוד קיא

דברי רבי עקיבא.
רבי שמעון אומר:

זה שאמרה תורה בפעם השניה "ואחר והקטרת המנחה" ישקה – מה תלמוד לומר?

והלא כבר נאמר בפעם השלישית, לאחר ההקטרה, "והשקה", הרי למדנו שהוא משקה אחר ההקטרה, ולמה לי "ואחר ישקה"?

אלא ללמד, שתהא ההשקאה לאחר כל מעשים כולן האמורין למעלה, שהם: השבעה וקבלה, כתיבה ומזיקה, קמיצה והקטרה.

ומגיד לך הכתוב, ששלשה דברים מעכבין בה וכלומר, קודמין להשקאה, ולכן אין משקים אותה –

א. עד שלא קרב הקומץ.
ב. ועד שלא נמחקה מגילה.
ג. ועד שלא תקבל עליה שבועה.

ומבאר הגמרא: רבי שמעון בברייתא לטעמיה במשנתנו, דאמר: מקריב את מנחתה ואחר כך משקה.

אמר מר: מגיד ששלשה דברים מעכבין בה: עד שלא קרב הקומץ, ועד שלא נמחקה מגילה:

ותמחה הגמרא: וכי למה לנו להשמיענו שאינו משקה את הסוטה אלא לאחר שנמחקה מגילה? והרי פשיטא הוא!

אלא, מאי משקה לה (וכי מה ישקנה) אם לא את מחק המגילה?
אמר תירץ רב אשי:

לא נצרכה הברייתא להשמיענו אלא לכך שצריך כתב שרישומי עדיין ניכר על המגילה, שדבר זה הוא מעכב.

עוד מקשה הגמרא על מה שאמרו: שלשה דברים מעכבין בה, עד שלא תקבל עליה שבועה:

וכי רק מישתא הוא דלא שתיא ורק ההשקאה מתעכבת עד לאחר קבלת השבועה, הא מיכתב כתבי לה למגילת הסוטה (שאת מזיקתה היא שותה) קודם קבלת השבועה?

והאמר רבא: מגילת סוטה שכתבה קודם שתקבל עליה שבועה – לא עשה ולא כלום! משום שנאמר בתורה "וכתב את האלות האלה", רק לאחר קבלת השבועה.

ומשנינן: אכן כרי נסכה (בחינם) שנהא התנא לעיכוב זה שבהשקאה, כי אפילו את כתיבת המגילה מעכבת קבלת השבועה.

וכאן שבה הגמרא לבאר במה נחלקו תנא קמא ורבי שמעון במשנתנו בסדר ההשקאה, שלתנא קמא הוא משקה ואחר כך מקריב את מנחתה, ואילו לרבי שמעון הוא מקטיר את מנחתה ואחר כך משקה:

כתוב והשקה ואחר ישקה את האשה את המים.

ופעם נוספת אחר הקטרת המנחה (סמון לפסוק הקודם):

"והשקה את המים, והיתה אם נטמאה ותמעול מעל באישה, ובאו בה המים המאריים למרים".

הברייתא שלפנינו מבארת את שילוש הפסוקים האלו.

שני התנאים של ברייתא זו ורבי עקיבא ורבי שמעון סבורים, שעיקר הסדר הוא: מקריב את מנחתה, ואחר כך משקה.

ב. שנינו במשנה לקמן דף כ עמוד א: אם עד שלא נמחקה המגילה אמרה האשה "טמאה אני" או שאמרה "איני שותה", אין משקין אותה; אבל לאחר שנמחקה המגילה, אם אמרה "טמאה אני" אינה שותה. אבל אם אמרה "איני שותה", משקין אותה בעל כרחיה.

הברייתא שלפנינו, מבארת את מקור הדין שלאחר מזיקת המגילה שוב אינה יכולה לומר "איני שותה".

ג. לדעת הסובר שההשקאה היא לאחר הקטרת המנחה, אין למחוק את המגילה אלא לאחר הקטרת המנחה, כי יש לנו לאחר את מזיקת המגילה ככל אשר נוכל, שמה תודה.

תנו רבנן:

"והשקה" שאמרה תורה בפעם הראשונה קודם להקטרת המנחה, מה תלמוד לומר? והלא כבר נאמר "והשקה", בפעם השלישית, לאחר הקטרת המנחה!

והפסוק הראשון מיותר הוא, שהרי בהכרח ההשקאה שנאמרה אחר הקטרת המנחה היא עיקר, כי הכתוב אומר במפורש "והקטיר המזבחה, ואחר ישקה את האשה את המים"?

ומפרשת הברייתא שהפסוק הראשון "ומחה – והשקה" הכתוב קודם הקטרה, לא בא לומר שישקנה אחר המזיקה מיד וקודם הקטרה, אלא לומר לך שהמזיקה גורמת לה לשתות, וללמד:

שאם נמחקה המגילה, ואמרה האשה "איני שותה", אין שומעין לה, אלא מערערין אותה (פותחין את פיה שלא בטובתה, ושופכין את המים לתוך גרונה), ומשקין אותה בעל כרחיה, משום שנאמר "והשקה" שמשמע בעל כרחיה.

ולכן לימדה אותנו התורה דין זה בפסוק "והשקה" הנאמר קודם הקטרה, שאפילו אם נמחקה המגילה קודם ההקטרה, שוב אינה יכולה לחזור בה, ואין אומרים: הואיל ועשו הכהנים שלא כדן, שמחקה קודם להקטרה, אין מזיקה זו גורמת לה לשתות.

תדע מדרשת הכתובים שהזכות היא זאת שתולה לה שלא תמות, ולא תוציא לעז על המים המרים שאינם בודקים.

רבי אליעזר אומר:

כל המלמד את בתו תורה, לומדה תיפלות (דברים תפלים), ויתבאר בגמרא.

רבי יהושע אומר:

רוצה אשה בקב ותפלות, מתשעה קבין ופרישות, ויתבאר דבריו בגמרא.

הוא – רבי יהושע – היה אומר:

חסיד שומה, ורשע ערום, ואשה פרושה ומתבארים בגמרא] –

ומכות פרושין, המכה את עצמו בכתלים, להראות שהוא עניו וצנוע, ובגמרא יתבאר עוד בזה.

הרי אלו מבלי עולם:

גמרא: אמר רבי יהודה אמר שמואל, משום רבי מאיר (שהיה סופר):

כשהייתי לומד תורה אצל רבי עקיבא, הייתי מטיל קנקנתום לתוך הדיו, וחומר הניתן לתוך הדיו כדי שלא יימחק, ולא אמר לי רבי עקיבא דבר.

ואילו כשבאתי אצל רבי ישמעאל, אמר לי רבי ישמעאל:

בני מה מלאכתך? ואמרתי לו: לבלר סופר אני.

אמר לי רבי ישמעאל:

בני הוי והוי! שהרי מלאכתך מלאכת שמים היא, והיזהר:

שמא תחסיר אות אחת מן הכתוב, כגון: שתחסר בפסוק 'וזה' אלהים אמת' את האות 'א' מהתיבה 'אמת'.

או תותיר אות אחת על הכתוב, כגון: שתוסיף ו' על 'בראשית ברא', ותכתוב 'בראו' שהוא לשון רבים.

ונמצאת אתה מחרב את כל העולם כולו.

אמרתי לו לרבי ישמעאל:

דבר אחד יש לי שאני מטיל לתוך הדיו, וקנקנתום שמו ועל ידי כך אין הדיו נמחק, ומפרש הגמרא ואזיל, מה תשובה היא זו לדברי רבי ישמעאל.

אמר לי רבי ישמעאל: וכי מטילין קנקנתום לתוך הדיו בכתובת פרשת סוטה שבספר תורה?

והרי התורה אמרה בפרשת סוטה "וכתב את האלות האלה הכהן בספר ומהה אל מי המרים". מלמד הכתוב כי בכתובת פרשת סוטה צריך שיכתוב דוקא כתב שיכול למחות, וסובר רבי ישמעאל, שאפשר למחוק לתוך מים המרים אף מתוך ספר תורה, ולכן צריך שתהא פרשת סוטה שבספר תורה כתובה בכתב שיכול להימחות.
המשך בעמוד קיא

"מים מרים" קודם המזיקה.

מתניתין: א. אם עד שלא נמחקה המגילה והשם הקדוש שבה, אמרה האשה: "איני שותה" וכל שכן אם אמרה "טמאה אני" אין משקין אותה.

וכך הוא הדין:

מגילתה – נגזרת, כדי שלא תתבזה.

ומנחתה, אם כבר קדשה בכלי שרת – מתפזרת ונשרפת על בית הדשן שבעזרה, ששם שורפים את כל פסולי המוקדשים שמקום אכילתן הוא בעזרה, ואף מנחת סוטה קדשי קדשים היא, ואינה נאכלת אלא בעזרה.

ואין מגילתה כשרה להשקות בה סוטה אחרת, שהרי לא נכתבה לשמה.

ב. ואם כבר נמחקה המגילה, ואמרה "טמאה אני", אין משקין אותה, כי היות ואמרה "טמאה אני" כבר בדוקה ועומדת היא, ומים המרים לא ניתנו אלא לברר את הספק.

וכך הוא הדין:

המים – נשפכין.

ומנחתה – מתפזרת ונשרפת על בית הדשן.

ג. אבל אם נמחקה המגילה ושם הקדוש שבה, ולא אמרה "טמאה אני", אלא אמרה "איני שותה", אז הדין הוא:

מערערין אותה ופותחין את פיה שלא בטובתה, ושופכין את המים לתוך גרונה ומשקין אותה בעל כרחיה.

ועתה מבארת משנתנו את אשר קורה עם האשה על ידי שתיית המים:
אינה מספקת לשותה, עד:

שפניה מוריקות ונעשות ירוקות, כלומר: צהובות, ועיניה בולטות, והיא מתמלאת גידין, הגידין שבלחיה נופחין ונראית כמליאה גידין, וגם בשרה נעשה שיטה של נפיחה, וכמין שרביטין מזורקין בה.

והם, העומדים שם, אומרים:

הוציאוהו הוציאוהו! [פעמיים] כדי שלא תטמא את העזרה [ועזרת נשים], שהיא היתה עומדת בשער ניקנור שבין עזרת נשים ועזרת ישראל, ומקום השער הזה היה קדוש כקדושת עזרת הנשים, שהיא קדושת מחנה ליה.

אם יש לה זכות, היתה תולה לה את מיתתה למשך זמן.

יש זכות שהיא תולה שנה אחת, ויש זכות שהיא תולה שתי שנים, ויש זכות שהיא תולה שלש שנים, ויתבאר בגמרא.

מכאן אומר בן עזאי:

חייב אדם ללמד את בתו תורה, כדי שאם תזנה, ותשתה מי סוטה, ולא תמות,

ומאחר שנתבארה הברייא, הרי חוזרים אנו לקושייתנו: קשיא דרבי עקיבא אדרבי עקיבא?

שהרי התם, בברייא הראשונה, אמר רבי עקיבא שמחיקה מעכבא את האונס ואילוץ האשה לשתות.

כלומר, השקאתה בעל כרחה, תלויה אך ורק במחיקת המגילה, ואפילו אם נמחקה קודם שקרב הקומץ, ושלא כדן, כיון שמחקו, מחוק.

ואילו הכא, בברייא השניה אמר: קומץ מעכבא את האונס.

כלומר, אין די במחיקה לבד כדי להשקותה בעל כרחה, אלא צריך שתהיה הקרבת קומץ ומחיקת מגילה לאחריה, אבל מחיקת מגילה שקודם הקרבת הקומץ, אינה גורמת לאונס.

ומשנינן: תרי תנאי הם ונחלקו אליבא דרבי עקיבא.

יש הסובר שאפילו אם נמחקה מגילה שלא כדן, מערערין אותה, ובלבד שלא תהיה מחמת בריותא, זו היא הברייא הראשונה.

ויש הסובר בדעתו, שאף צריך שתימחק המגילה לאחר הקרבת הקומץ.

איכעיא להו, נסתפקו בני הישיבה, לדעתו של רבי עקיבא, הסובר שאם אמרה "איני שותה" מחמת בריותא, אין מערערין אותה, ומשום שזה כאילו אמרה "טמאה אני":

אם אמרה האשה תחילה "איני שותה" מחמת בריותא, ושוב חזרה בה, ואמרה "שותה אני" – מהו?

האם נאמר: כיון שאמרה "איני שותה" מחמת בריותא, הרי "טמאה אני" קאמרה, וכיון דאחויק נפשה בטומאה, לא מציא הדרה בה [הואיל והודתה בטומאתה שוב אינה יכולה לחזור בה].

או דילמא, כיון דחזרה בה ואמרה "שותה אני", נליא דעתא, דמחמת ביערותא, מהפחד שמא ימיתוה המים אף על פי שטהורה היא – הוא דאמרה וגילתה היא את דעתה, שלא מחמת טמאה היא אמרה "איני שותה", אלא מפחד המים שחששה שיבדקה אף על פי שטהורה היא.

ומסקינן: תיקו.

אמר אבהו דשמואל:

צריך שיתן דבר מר לתוך המים.

מאי טעמא?

דאמר קרא: "מי המרים", הרי משמע שמרים כבר קודם שנמחקה לתוכם המגילה, ואם מרירותם היא משום המגילה שנמחקה לתוכם ונבדקת על ידיהם, הרי שאין לקרותם

מגילתה נגנזה. וירושלמי חני נגנזה תחת זירו של היכל למה בשביל להשקה לול קטן היה שם וסם המים נשפכים חני אין בהן משום קדושה מהו לגבול בהן את העיט מה בכך המים נשפכים חני יס בהם משום קדושה: נמחקה המגילה ואמרה איני שוטה מערערין אותה למה שגרמה לשם שימחק כמה ימחק חני רבי חנין ב"ש אומרים אחת ובה"א שנים א"ר אילעאי טעמא דב"ה כלי לכתוב י"ה:

(שייך לנ"ב) **אמר** ר' ירמיה למחוק לה מה"ט איכא בנייהו. תימה לרבי והא בימי ר"מ נפקסין כבר המים המרים כדלמרי' ב'פ' בתל' (נפסין דף קמ"ד) ל' ויחנן בן זכאי הפסיקו ועוד האמר רבא (נפסין ד' י"ג) מגילת סוטה שכתבה קודם שחקבל עליה שבוטה לא עשה ולא כלום א"כ מ"ע דמ"ד מוחקין לה מן התורה ולכא למימר מ"ד מוחקין לה מן התורה לית ליה דרבא א"כ אמאי אמר לר"ש לעיל (ד' י"ג) כלי נסבה לומא לית ליה דרבא אלא הכי משמע דבבא דרבא כ"ע מוהו ואיכא למימר מ"ד מוחקין לה מה"ט כגון א"כ נכתבה אותה פרשה בתורה לאחר שקבלה עליה שבוטה אע"פ שהסופר לא נכתבין לשם סוטה אלא לשם ס"ת ומה שאין מטיילין קנקנתום לתוך הדיו לפרשה סוטה אפי' בזמן הזה משום דכתיב בה ומחה דבעינן כתב שיכול למחות וכיון דס"ל מוחקין לה מן התורה ש"מ דקסבר דלאותה פרשה אפילו כתובה בתורה קפיד קרא דבעינן שיכול למחוק:

אבל תורה דסתמא כתיב הכי חני נמי דמחקין. לפוס האז דיוחי ו"מ למיפדך וכי לית ליה לת"ק הא דתנן כל גט שנכתב שלא לשם אשה פסול כילד היה עובד בשוק ושמע קול סופרים מקרין וכו' וס"מ לתרוי' דילמא עד כאן לא אמר גבי גט דסתמא פסול משום דאשה לאו לגירושין עומדת אבל סוטה אחר שקינא לה ונסתרה סתמא להשקות עומדת כדלמרינן בריש מסכת זבחים (דף כ"ג) א"כ עד כאן לא פסלינן גבי גט אלא משום דהתם וכתב לה אמר רחמנא וכו' מיהו היכא דליתניחוי לשם רחל לא הדרה מנתקא ע"י מחיקה לשם אלה ולרבי אחי בר יאשיה נמי אע"ג דעשייה דיהה מחיקה היא מיהו מהני קלת דכתב בסתמא ועשה לה ולא כתב ומחה לה דכתיב ליה נמי אחייה דבעינן דלכתוב לשם אלות בעולם מיהו אחי נמי האז ללא

קשיא דר"ע אדר"ע התם קאמר מחיקה מעכבא. את האונס דכל זמן שלא נמחקה אם אמרה איני שוטה יכולה לחזור בה ולא אנסינן לה להשקותה אבל אם נמחקה המגילה מערערין אותה על כרחא ואפי' לא קירב הקומץ דהא דהשקה קמא דקודם הקטרה להכי דרשינן והכא קאמר קומץ מעכב את האונס

דכל כמה דלא קרב קומץ אי אמרה איני שוטה לא אנסינן לה להשקותה: והורה **ואמרה שוטה אני**. לר"ע מהו להשקותה מרצונה: שיתן מר. דבר מר: שמרים כבה. קודם מחיקה אלמא מחמת דבר אחר הם מרים ואין מרירה על שם קללת בדיקתם נקרא דהא מקמי מחיקה לאו בני מידבק נינהו: **מתני'** מגילתה נגנזה. בצדי ההיכל דכל כתבי הקדש שאנין ראיין לקרות בהן נגנזין שלא יתבזה: על בית הרשן. שהיא בעזרה ששורפין שם פסולי קדשים קדשים ופסולי אימורים שמוציאתן לפנים מן הקלעים כדאמרין בשחיטת קדשים (דף ק"ד): שלשה בית הרשן הם דהואיל וקדשה בבלי נשרפת בעזרה והאי מתפורת היינו נשרפת כדאמר לקמן (ד' ג.) ואלו שמנחותיהם נשרפות וקא חשיב להא האומרת איני שוטה: ואין מגילתה כשירה להשקות בה סוטה אחרת. דבעינן כתיבה לשמה דכתיב ועשה לה הכהן לה לשמה: המים נשפכין. כיון דאמרה סתמא אני בדוקה ועומדת היא ומים המרים לא ניתנו אלא לברר את הספק: מערערין אותה. דדלמא טהורה היא ומחמת רתיותיה קאמרה: **מתמלאת גידין**. הגידין שבלחיה נופחין ונראות כמליאה גידין וגם בשרה נעשית שיטה שיטה של נפיחה והכי תניא בספרי במין שרביטין מלאקין בה: **שלא תסמא העזרה**. שערי נקנור או עזרת נשים שתצא דרך שם ולקמיה פריך והא אמרין בעלמא דשערי נקנור לא נתקדשו וכו' ש עזרת נשים ומת מותר ליכנס למחנה ליה: **תדע שוכות תולה לה**. תראה ותלמוד בפרשת סוטה שהזכות תולה דילפינן מונקתה ונורעה ורע ונקתה ע"י זכויות כדי וריעת ורע ט' חדשים ו"א יותר כדמפרש בגמ': **מלמדה תיפלות**. מפרש בגמ': רבי יהושע אומר רוצה אשה בכך ותיפלות גרסינן ובגמרא מפרש מאי קאמר: **מכות פירושין**. מפרש בגמ' שמכה את עצמו בכתלים להראות שהוא עניו וצנוע: **גמ' לבדל**. סופר: **אם תחסר אות אחת**. כגון א' וד' אלהים אמת (ויקרא י) או תייתר אות אחת כגון בראשית בראא אלהים: **דבר אחד יש** ללמן מפרש מאי תשובה היא זו: **כתב שיוכל למחות**. ורבי ישמעאל סבר מוחקין לה מן התורה ולא בעי כתיבה לשמה ואפרתה סוטה לחרדה קא קפיד: **מאי קאמר ליה ומאי מהדר ליה**. מאי קאמר ליה ר' ישמעאל דקא מהדר ליה ר"מ דבר אחד יש לי שעשה רשע ואינו נמחק מה ענין קנקנתום אצל חיסור ויתור: **ומשווי ליה ר"ש**. כגון דלית דאחד: **דבר אחד יש** כ"י ואינו נמחק לגמרי: **קשיא שימוש** **אשימוש**. דקאמר לעיל שימוש דר"ע קודם ואמר הכא דר"י קודם: **לא מצא למיקם אליבא**. על עיקרי טעמיה שהיה אומר על טמא טהור ומראה לו פנים ועל טהור טמא ומראה לו פנים: **אתא לקמיה דר"י** וגמר **גמרא**. המשניות סתומות כמו שהן בדגמיר להו מרבו ורבו מרבו: והדר **אתא לקמיה דר"ע** למיסבך **סברא**. לעמוד על עיקר טעמי המשנה מפני מה זה טמא זה טהור זה אסור זה מותר ועל מה כל דבר נסמך ועל איזה מקרא זה תלמוד שהיה בימי התנאים ולהבין דבר מתוך דבר כשהיה דבר חדש נשאל בבית המדרש מהיכן ילמודהו ולאיהו משנה ידמוהו:

מחריב את כל העולם כולו. אמרתי לו: דבר אחד יש לי שאני מפיל לתוך הדיו, וקנקנתום שמו, אמר לי: וכי מפילין קנקנתום לתוך הדיו? התורה אמרה "ומחה" כתב שיוכל למחות! מאי קאמר ליה ומאי קא מהדר ליה? הכי קאמר ליה לא מבשאי פחיסיות ויתירות דבקי אנא, אלא אפילו למיחש לזכוב, דדילמא אתי ויתבי אתגיה דדל"ת ומחיק ליה ומשווי ליה ר"ש, דבר אחד יש לי שאני מפיל לתוך הדיו וקנקנתום שמו. איני? והא תניא, אמר ר' מאיר: בשהייתי למד תורה אצל ר' ישמעאל הייתי מפיל קנקנתום לתוך הדיו, ולא אמר לי דבר. בשהייתי אצל ר' עקיבא אסרה עלי! קשיא שמוש אשמוש, קשיא אסרה אאסרה, בשלמא שמוש אשמוש לא קשיא, מעיקרא אתא לקמיה דר' עקיבא, כיון לא מצא קם אליביה, אתא לקמיה דר' ישמעאל וגמר גמרא, הדר אתא לקמיה דר' עקיבא סבר סברא. אלא אסרה אאסרה קשיא, קשיא. תניא, ר' יהודה אומר, אומר היה ר' מאיר: לבל מפילין קנקנתום לתוך הדיו

חני

אומר הכא דר"י קודם: **לא מצא למיקם אליבא**. על עיקרי טעמיה שהיה אומר על טמא טהור ומראה לו פנים ועל טהור טמא ומראה לו פנים: **אתא לקמיה דר"י** וגמר **גמרא**. המשניות סתומות כמו שהן בדגמיר להו מרבו ורבו מרבו: והדר **אתא לקמיה דר"ע** למיסבך **סברא**. לעמוד על עיקר טעמי המשנה מפני מה זה טמא זה טהור זה אסור זה מותר ועל מה כל דבר נסמך ועל איזה מקרא זה תלמוד שהיה בימי התנאים ולהבין דבר מתוך דבר כשהיה דבר חדש נשאל בבית המדרש מהיכן ילמודהו ולאיהו משנה ידמוהו:

מצאה

ולעיל יט א: מקריב את מנחתה של הסוטה תחילה ואחר כך משקה אותה את המים, כי אז אכן שייך לומר שמיד בשתייתה פניה מוריקות.

שהרי אם כדעת חכמים החולקים על רבי שמעון וסם, וסוברים שמשקה ואחר כך מקריב את מנחתה, הרי בהכרח דכמה דלא קרבה מנחתה, לא ברקי ליה מאי ועד שלא קרבה מנחתה לאחר ההשקאה אין המים בודקין אותה –

כיון דכתיב במנחת הסוטה: "מנחת קנאות הוא מנחת זכרון מוכרת עון", ואם כן אין פניה מוריקות עם שתייתה את המים. והשתא תיקשי: אימא סיפא של משנתנו, יש לה זכות היתה תולה לה!

וסיפא זו הרי אתאן לרבנן דפליגי על רבי שמעון, דאי רבי שמעון, האמר ולקמן בב ב: אין זכות תולה במים המרים.

ואם כן, נמצא שהרישא היא כמו רבי שמעון, והסיפא שלא כרבי שמעון, אתמהא? אמר תירץ רב חסדא:

הא מני, משנתנו הסוברת שהמים בודקין אותה עם שתייתה, לא רבי שמעון היא, אלא רבי עקיבא היא, דאמר ולעיל יט ב נמי כרבי שמעון: מקריב את מנחתה ואחר כך משקה. ושוב לא תיקשי מן הסיפא ששנינו "זכות תולה", ומשום שכתליה משום זכות סבר לה רבי עקיבא ברבנן החולקים על רבי שמעון וסוברים שהזכות תולה במים המרים.

שנינו במשנה: והם אומרים הוציאוה הוציאוה שלא תטמא העזרה:

ומקשינן: מאי טעמא נזקקים אנו להוציאה, משום דדילמא מתה ותטמא את המקום בו היא נמצאת ועתידה לצאת – למימרא, רצונך לומר, דמת אסור בשער ניקור ובעזרת נשים שהם מנחה ליה? והתניא:

טמא מת מותר ליכנס למחנה לוי, ולא טמא מת בלבד אמרו, אלא אפילו מת עצמו מותר להכניסו במחנה לוי –

שנאמר: "ויקה משה את עצמות יוסף עמו", ומשמע, "עמו" – במחיצתו, ומשה במחנה לוי היה?

ואם כן תיקשי: למה להוציאה, ומה איכפת לנו שתמות שם? אמר תירץ אביי:

לא נזקקנו להוציאה משום שמה תמות, אלא משום שמה תפריס נדה מתוך שנבעתה היא פתאום, כשהיא מתחילה להרגיש צער מן המים, והנדה אסורה במחנה לוי.

ומקשינן: למימרא דבעיתותא מרפא וכי אטו פחד פתאומי מרפה את סגירת המשך בעמוד מה

מינתקא ושוב אינה יכולה להתנתק ממנה לשום לאה הסוטה השניה.

אבל גבי פרשת סוטה שבתורה, דכתבא בתיבה, שנכתבה בסתם, ולא נתייחדה לסוטה מסוימת, הכי נמי דמחקינן לפרשת סוטה ממנה, אף לתנא קמא!

אמר רב נחמן בר יצחק לאידך גיסא: דילמא, לא היא! שמא אין הדבר כן, ואין להכריח שנחלק רבי אחי בר יאשיה על רבי יהודה, ומכשיר למחוק לסוטה מן התורה. כי יש לומר:

עד כאן לא קאמר רבי אחי בר יאשיה התם, שמגילתה של סוטה זו כשירה לסוטה אחרת ואף שלא נכתבה לשם סוטה זו, אלא במגילה של סוטה, דסוף סוף איכתוב המגילה הזאת לשום ולשם! אלות בעולם.

אבל גבי פרשת סוטה הכתובה בתורה, דלהתלמד ממנה הוא דכתיבה ולשם לימוד בה נכתבה – הכי נמי דלא מחקינן, אפשר שמודה רבי אחי בר יאשיה, שאין מוחקין ממנה בשביל מגילת סוטה.

ומקשינן על רבי אחי בר יאשיה, דאמר, מגילתה כשירה להשקות בה סוטה אחרת: וכי רבי אחי בר יאשיה לית ליה, אינו סבור את מה שלמדנו במשנה:

כתב וגט לגרש את אשתו, ונמלך מלגרשה, ומצאו בן עירי, ואמר לו: שמי כשמך, ושם אשתי בשם אשתך, ונמצא גט שלך כמו אותו גט שהייתי צריך לכתוב לאשתי, נהנו לי לגרש בו!

פסול גט זה לגרש בו את אשתו של השני, כיון שלא נכתב לשמה של השניה, והתורה אמרה "וכתב לה" – "לשמה"?

והשתא תיקשי: הא גבי סוטה נמי כתיב "ועשה לה הכון ולסוטה" את כל התורה הזאת, ומשמע נמי "לשמה". ואם כן, כשם שגט הנכתב לשום אשה זו אינו כשר לאשה אחרת, כך יש לנו לומר גם בסוטה, שמגילה הכתובה לשם סוטה זו אינה כשירה לשום אשה אחרת?

אמרי בני הישיבה לישב את שיטתו של רבי אחי בר יאשיה:

התם גבי גט, "וכתב לה" – אמר רחמנא, ומשום הכי בעינן "כתיבה" לשמה.

ואף הכא נמי "ועשה לה" בעינן שתהא עשייה לשמה, ומאי "עשייה"? – "מחיקה"! והיא זו שתהא צריכה לשמה של זו ולא של אחרת, ולא הכתיבה.

שנינו במשנה: אינה מספקת לשותות עד שפניה מוריקות:

ומקשינן: והרי מני מתניתין? מי הוא זה ששנה את משנתנו?

הרי בהכרח שרבי שמעון היא, דאמר

הוין מפרשת סוטה בלבד, הן זו הכתובה בספר תורה, והן פרשת סוטה הנכתבת עבור מגילת הסוטה.

רבי יעקב אומר משמו של רבי מאיר: מותר להטיל קנקנתום אף בפרשת סוטה שבספר תורה, הוין מפרשת סוטה של מקדש שנותן לתוך מים המרים!

והוין בה: מאי בנייהו, בין רבי יהודה ובין רבי יעקב משמו של רבי מאיר? כלומר: מה טעם פלוגתתם?

אמר רבי ירמיה: האם אפשר למחוק לה לסוטה מן התורה ולהטיל במים המרים פרשת סוטה מתוך ספר תורה – איכא בנייהו.

לרבי יהודה אליבא דרבי מאיר אפשר, ומשום הכי אף בפרשת סוטה שבספר תורה בעינן כתב שיכול לימחות.

ולרבי יעקב אליבא דרבי מאיר, אין מוחקין לה מן התורה, ולכן אין צריך כתב שיכול לימחות בספר תורה כלל, ואפילו בפרשת סוטה.

ונחלקו רבי יהודה ורבי יעקב, האם צריך שתהא מגילת סוטה כתובה לשמה של האשה.

לרבי יהודה, הסובר שאפשר למחוק לה מן התורה, הרי הוא סובר שאין צריך כתיבה לשמה, שהרי הפרשה שבספר תורה לא נכתבה לשם הסוטה.

ואילו רבי יעקב, הסובר אין מוחקין לה מן התורה, הרי הוא סובר שצריך לכתוב מגילת סוטה לשמה.

והני תנאי – רבי יהודה ורבי יעקב – כי הני תנאי שנחלקו אף הם בדיון כתיבה לשמה במגילת סוטה.

דעתא:

אין מגילתה – של סוטה שאמרה "טמאה אני", ולא מחקו עדיין את מגילתה – כשירה להשקות בה סוטה אחרת, כיון שלא נכתבה המגילה לשמה של סוטה זו.

רב אחי בר יאשיה אומר: מגילתה כשירה להשקות בה סוטה אחרת, היות ולא בעינן כתיבה לשמה.

הרי שנחלקו תנאים האם צריך שתהא מגילת הסוטה כתובה לשמה!

אמר רב פפא: דילמא, לא היא! שמא אין הדבר כן, ולא נחלק תנא קמא על רבי יעקב המכשיר למחוק לסוטה מן התורה.

כי יש לומר:

עד כאן לא קאמר תנא קמא התם שמגילתה של סוטה זו אינה ראויה לסוטה אחרת, אלא כיון דאינתיק והתנתקה המגילה מכל הנשים שבועולם, ונתייחדה לשום רחל הסוטה הראשונה. לכן לא הדרא

ב. ומחיה רעה, ומן הליסטיין, שדרכם להלך ולהזיק את בני האדם בשעות הלילה, כשהעולם חשוך.

ג. ואינו יודע באיזה דרך הוא מהלך. נודמנה לו אבוקה של אור – ניצל מדבר אחד: מן הקוצים, ומן הפחתים, ומן הברקנים.

וכך גם האדם העושה מצוה, ניצל הוא ממקצת הפורענות.

ואולם, עדיין הוא מתיירא מחיה רעה, ומן הליסטיין, וכמו כן, עדיין הוא אינו יודע באיזה דרך הוא מהלך.

כיון שעלה עמוד השחר – ניצל מדבר שני: מחיה רעה ומן הליסטיין.

וכך הוא האדם הלומד תורה, הוא ניצל מן החטא, ומן היסורים.

ועדיין אינו יודע באיזה דרך מהלך.

וכמוהו האדם, גם כשהוא לומד תורה, עדיין אין הוא בטוח בעצמו עד יום מותו שמה יכפנו יצרו להתבטל מדברי תורה, ואז ישוב יצר הרע להחטיא, וישוב לסבול מן הפורענות.

הגיע לפרשת דרכים, והכיר את דרכו – ניצל מכולם.

וכמוהו, האדם אשר לא פרש מן התורה עד יום מותו, הרי הוא בטוח אז בהצלחתו. דבר אחר, יש לדרוש את הפסוק בדרך שונה:

עבירה שעושה אדם, מכבה את אור שכן המצוה שעשה בעבר.

ואולם, אין עשיית עבירה מכבה את אור התורה שלמד.

שנאמר "מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה".

וה"אהבה" אמורה כאן היא התורה. ולפי דברי הברייתא הזאת, אין עשיית מצוה יכולה להגן כל כך על האשה, ואם כן, כיצד זכות של מצוה יכולה לתלות לה?

אמר תירץ רב יוסף: אכן זכות של מצוה יכולה להגן עליה רבות מפני היסורים, ולתלות לה.

ואין לך להקשות מדברי הברייתא הזאת, לפי שאין כוונת התנא לומר שאין בכח מצוה להגן מן היסורים, אלא כך כוונת התנא לומר:

מצוה – בעידנא דעסיק בה, בזמן שהאדם עסוק בעשייתה, מננא, מגינה עליו המצוה מן היסורים, ואף מצלא, מצילה אותו בזמן שהוא משליטתו של יצר הרע.

אבל לאחר מכן, בעידנא דלא עסיק, בזמן שהוא חדל מלעסוק בה – רק אנוני מננא, מגינה היא עליו מן היסורים, אולם אצולי – לא מצלא אזו אין בכח המצוה המשך בעמוד קיב

שלא תתמלא סאתם. ואם כן, אין ראיה מהפסוקים הללו שהזכות תולה כל כך גם בישראל, אלא רק "זכר לדבר" בעלמא, יש. שנינו במשנה: ויש זכות תולה ג' שנים.

ודנה הגמרא: זכות דמאי? איזה זכות יש לאשה שיכולה להגן עליה כל כך?

אלימא, שמא נאמר, זכות דמצות תלמוד תורה, שהיא זכות חשובה, מגינה עליה ותולה לה – אי אפשר לומר כך.

כי הא, הרי אשה הלומדת תורה – אינה מצווה, ועושה"ה היא.

שהרי אשה אינה מצווה בתלמוד תורה. ואם בכל זאת למדה תורה, אין היא יכולה לתלות לה, כי עשיית מצוה שאין מצווים בה, אינה חשובה דיה, ואין שכרה גדול כדי לתלות לה!

אלא, בהכרח, שהזכות דקיום מצוה תולה לה.

ותמזהה הגמרא: וכי זכות דמצוה – מי מננא כולי האי, האם היא יכולה להגן כל כך עליה?

והתניא: את הדרשה הזו דרש רבי מנחם בר יוסי, על הכתוב במשלי ופרק ו.

"כי נר – מצוה, ותורה – אור". תלה, דימה הכתוב את המצוה ב"נר", ואילו את התורה הוא תלה ב"אור".

תלה הכתוב את המצוה ב"נר", כדי לומר לך: מה, כמו שגר אינו מאיר אלא לפי שעה, שאין אור הנר מאיר בקביעות, אלא רק בשעה שהוא דולק, אף מצוה, כך המצוה אינה מגינה על האדם אלא לפי שעה, באותו הזמן שהוא מקיים אותה, ולא לאחר מכן.

ואילו את התורה תלה הכתוב ב"אור", כדי לומר לך: מה מציאות האור בעולם הוא דבר קבוע וקיים לעולם, אף תורה, מגינה היא על האדם הלומד אותה לעולם, גם בשעה שאינו לומד!

וממשיך הכתוב ואומר: "בהתהלךך תנחה אותך, בשכךך תשמור עליך, והקיצות, היא תשיחך".

ומבארת הברייתא את דברי הכתוב – "בהתהלךך, תנחה אותך" – זה בחיי העולם הזה.

"בשכךך, תשמור עליך" – זו מיתה. "והקיצות היא תשיחך" – תמליץ עבורך לעתיד לבא, לחיי העולם הבא.

משל לאדם שהיה מהלך באישון לילה ואפילה, והיה מתיירא משלושה דברים –

א. מן הקוצים, ומן הפחתים (בורות), ומן הברקנים (שיחי קוצים).

הן, אז, כשתעשה כן, תהיי ארכא לשלתיך, תהיה לך זכות של אורכה לשלומך, שלא תבוא עליך מיד הפורענות שראית בחלום.

ובתני, כי אכן, בלא, כל הפורעניות שראה נבוכדנצר בחלום, מטא הגיע על נבוכדנצר מלא.

ובתני, שהתרחשה הפורענות "לקצת ולבסוף" ירחין תרי עשר, לפי שתלתה לו זכות הצדקה למשך הזמן של שנים עשר חודש.

ולחלן תבאר הגמרא מדוע אין זו ראיה גמורה.

ואם כן, משנתנו, האומרת שזכות תולה למשך שלש שנים, היא אינה לפי אף אחד מהם!

ומשנינן: לעולם, משנתנו כרבי ישמעאל היא, שהביא "זכר לדבר" מהכתוב בדניאל שהזכות תולה שנים עשר חודש.

ורבי ישמעאל, לאחר שהביא "זכר לדבר" מדניאל שהזכות תולה במשך שנה, אשכח [ומצא] עוד קרא [ופסוק], דאמר ותני, האומר ושונה את תליית העונש בשלש "פעמים", כאשר כל "פעם" היא שנים עשר חודש, כמבואר בדניאל.

רבתיב כה אמר ה': על שלשה פשעי אדם, אמתין מלהענישם עד שלש פעמים, ולא אענישם על חטאיהם אלא רק כשיחטאו בפעם הרביעית, שאז אענישם גם על שלשת הפעמים הראשונות.

ומכאן למד רבי ישמעאל שהזכות תולה שלש "פעמים" של פרק הזמן של שנים עשר חודש, דהיינו, שיש לשלש את הזמן של י"ב חודש, ונמצא, שהזכות תולה שלש שנים.

אך מעתה, כיון שמוכח מהפסוק בענין פשעי אדם שהזכות תולה שלש שנים, תמזהה הגמרא:

ומאי, מדוע אמר רבי ישמעאל "אע"פ שאין ראיה לדבר, יש זכר לדבר"? והרי יש ראיה מוכחת מן הפסוק של דניאל ושל שלשת פשעי אדם, שעד שלש שנים תולה הזכות!

ומשנינן: אין ראיה מוכחת מההמתנה על פשעי נבוכדנצר ואדום.

כי דלמא שאני, שמא שונה הוא דין ההנהגה כלפי עובדי כוכבים מדין ההנהגה כלפי ישראל, היות דכלפי עובדי כוכבים, לא מפקיד דינא עליהו! אין הקב"ה ממחר להענישם, אלא ממתין להם עד שתתמלא סאתם, ואז הוא מענישם בפעם אחת בחומר הדין המגיע להם על הצטברות העבירות המרובות.

אבל בישראל, הוא ממחר להענישם כדי

מצוה בין בעידנא דעסיק בה בין בעידנא דלא עסיק בה אגוני מגנא אלולי לא מללא, ותימה מאי האי דקתני דכרייתא תלה את המעוה בנר מה נר אינה מגינה אללא לפי שעה אף מעוה אינה מגינה אללא לפי שעה אי מילר הרע אינה מגינה כלל אי מן הפורענות מגינה לעולם ועד וסורה נמי לתא תלוא הכחוב באור משום דמגינה לעולם אי מן הפורענות מעוה נמי מגנא לעולם ואי דמללא מילר הכרע את לא מללא אללא לפי שעה:

זה תלמיד חכם דסלקא ליה שמעתתא אליבא דהלכתא, תימה והיאך ניטול מכולן והלא לא ניטול מילר הרע בעידנא דלא עסיק בחורא וי"ל סתם תלמיד חכם תורמו אומנתו ועוסק בה ומסירה כל שעה ואינו אויך ד' אמות בלא תורה:

והן אינן יודעין שעבירה מכבה מעוה, תימה והלא אמר לעיל בין לרב יוסף בין לרבא מעוה אגוני מגנא מן הפורענות אפילו בעידנא דלא עסיק בה ועבירה מכבה מעוה לאו מלהגין מן היסורין קאמר אללא מליטול שכל לעתיד לבא כמו שפירש"י:

כן

ואומר "בהתהלכך תנחה אתך" וגו' "בהתהלכך תנחה אתך" זה העולם הזה, "בשכבך תשמר עליך" זו מיתה, "והקיצות היא תשיחך" לעתיד לבא, משל לאדם שהיה מהלך באישון לילה ואפילה, ומתירא מן הקוצים ומן הפחתים ומן הפרקנים ומחיה רעה ומן הליסטים ואינו יודע באיזה דרך מהלך, נודמנה לו אבוקה של אור ניצל מן הקוצים ומן הפחתים ומן הפרקנים, ועדיין מתירא מחיה רעה ומן הליסטים, ואינו יודע באיזה דרך מהלך, בין שעלה עמוד השחר ניצל מחיה רעה ומן הליסטים, ועדיין אינו יודע באיזה דרך מהלך, הגיע לפרשת דרכים ניצל מכולם, דבר אחר: עבירה מכבה מצוה, ואין עבירה מכבה תורה, שנאמר: "מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה". אמר רב יוסף: מצוה, בעידנא דעסיק בה, מגנא ומצלא, בעידנא דלא עסיק בה, אגוני מגנא, אצולי לא מצלא, תורה, בין בעידנא דעסיק בה ובין בעידנא דלא עסיק בה, מגנא ומצלא, מתקף לה רבא: אללא מעתה, דואג ואחיתופל מי לא עסקי בתורה? אמאי לא הגינה עליה? אללא אמר רבא: תורה, בעידנא דעסיק בה, מגנא ומצלא, בעידנא דלא עסיק בה, אגוני מגנא, אצולי לא מצלא, מצוה, בין בעידנא דעסיק בה ובין בעידנא דלא עסיק בה, אגוני מגנא אצולי לא מצלא, רבינא אמר: לעולם זכות תורה, ודקאמרת אינה מצוה ועושה, נהי דפקודי לא מפקדא, באגרא דמקרי ומתניין בניהו ונשרן להו לגבריהו עד דאתו מבי מדרשא, מי לא פלאן בהדיה? מאי פרשת דרכים? אמר רב חסדא: זה תלמיד חכם ויום מיתה רב נחמן בר יצחק אמר: זה תלמיד חכם, ויראת חטא, מר זוטרא אמר: זה תלמיד חכם דסלקא ליה שמעתתא אליבא דהלכתא, דבר אחר: עבירה מכבה מצוה, ואין עבירה מכבה תורה, אמר רב יוסף: דרשיה ר' מנחם בר יוסי להאי קרא בי סיני, ואילמלא דרשיה דואג ואחיתופל הכי, לא רדפו בתר דוד, דכתיב: לאמר אלהים עזבו וגו', מאי דרשו? "ולא יראה כד ערות דבר" והן אינן יודעין שעבירה מכבה מצוה ואין עבירה מכבה תורה, מאי בוז יכוזו לו? אמר עולא: לא בשמעון אחי עזריה ולא בר' יוחנן דבי נשיא אלא כהילל ושכנא, דכי אתא רב דימי אמר: הלל ושכנא אחי הוה, הלל עסק בתורה, שכנא עבד עסקא, לסוף אמר ליה: תא נערוכ וליפלו; יצתה בת קול ואמרה "אם יתן איש את כל הון ביתו" וגו':

אומר

הן תהוה ארכא לשלוחך" וכתוב: "כלא מלא על נבוכדנצר מלא" וכתוב "לקצת ירחין תרי עשר", לעולם ר' ישמעאל, ואשכח קרא דאמר ותני, שונה בהארכת זמן כלומר מקרא כתוב שדכ"ה מאריך זמן עד ג' פעמים הלכך הוה להו ג' שנים: דלא מפקיד דינא עלייהו, אין ממחרין מן השמים לפקוד עונותם עליהם בעולם הזה אבל מישאל ממחרין ליפרע בעה"ז ומדקדקן אחרייהם: זכות דמאי, מגינה כל כך: זכות תורה, שהיתה עוסקת בתורה: הא לא מפקדא, דכתיב ולמדחם אותם את בניכם (דברים יא) ולא את בנותיכם וכיון דאינה מצוה אין שכרה גדול במצוה ועושה: היא תשיחך, תליך בערך את זכותך: פחתים, גומות: נודמנה לו אבוקה של אור, כך זכה לקיים מצוה ניצל ממצות פורעניות: ועדיין מתירא מחיה רעה ומן הליסטים, שדרבן לילך בלילה פן יפגע בו דכתיב תשת חשך ויהי לילה בו תרמוס כל חיתו יער (הוליס קד): הגיע עמוד השחר, ואף כאן זכה לתורה ניצל מן החטא ומן היסורין: ועדיין אינו יודע בר', שמא יכפנו יצרו ליבטל וישיב עליו יצויר ופורענות: הגיע לפרשת דרכים, ושם הכיר את דרכו ואף כאן הגיע ליום המיתה ולא פירש מן התורה עד יום מותו ניצל מכולן וחכי מפרש לה לקמיה: עבירה מכבה, שכר מצוה: ואין עבירה מכבה, שכר מי שעסק בתורה קודם לכן אלמלא מצוה לא מגנא כולי האי: לכבות את האהבה, זו תורה דכתיב (וי' ס) הביאני אל בית היין ודגלו עלי אהבה יין סוד: אמר רב יוסף, לעולם מגינה על היסורין הרבה ומאי אינה מגינה דקאמר תיק ובלקין מן החטא שלא יתקפד יצויר קאמר: מצוה בעידנא דעסיק בה, והיינו לפי שעה דאמר מגנא מן היסורין ומצלא ממצוה שלא יכשילנו לחטא: בעידנא דלא עסיק בה, משגמר המצוה ואינו עוסק בה אגוני מגנא מן הפורענות אצולי לא מצלא ודקתני בבביתא עבירה מכבה מצוה לאו מלהגין מן היסורין קאמר אללא מליטול שכר לעתיד: אמאי לא תנין עליה, מיצר הרע שהחטיאם ועשאם רשעים וגמורים כלומר אמאי לא תצילוה מן העבירות: לעולם זכות תורה, ולא שעוסקת בתורה אלא שטורחת בבנה ובבעלה שיעסקו: דמקריאן

ומתניאן, שטורחת על בנייהן להביאן לבית הספר לקרא מקרא ולשנות משנה: ונשרן לגבריהו, וממתינות לבעליהן שירצאן לעיר אחרת ללמוד תורה: מאי פרשת דרכים, מהו מדמה להגיע לפרשת דרכים דהא אבוקה היינו מצוה עמוד השחר היינו תורה אללא פרשת דרכים מאי היא: ויום המיתה, והוא תלמיד חכם ביום מותו וידע שלא פירש לפרוק מעליו עול תורה: ויראת חטא, וזה ליראת חטא אחר שזכה לתורה ניצל מכולן שהתורה מלמדו דברי מצוה ודברי איסור וממה שהוא צריך לפרוש ויראת חטא מונעו מלדרוך אחרי יצרו: דסלקא ליה שמעתתא אליבא דהלכתא, הי"ק עלה עמוד השחר ניצל מן החיה בר' זכה לתורה ניצל ממצוה ומן החטא ועדיין אינו יודע באיזו דרך מהלך אם יזכה שייסעוהו מן השמים להתקבל דבריו בין חביריו להורות כהלכה וכמשפט הגיע לפרשת דרכים כלומר זכה לכן ניצל מכולם: לאמר אלהים עזבו, כך היו אומרים עליו אלהים עזבו שבא על אשת איש ואין אנו נענשין עליו דרפו ותפסוהו כי אין מציל אין לו זכות שצילנו שהעבירה בכתה וכיוצא: לא יראה כן, עבירה ואם יראה ושב מאחריך: שמעון אבי עזריה, תנא הוא במשנה קמייתא דבוחים ולמד תורה על ידי אחיו שהיה עוסק בפרקמטיא כדי שיתלוק בזכות למדו של שמעון לכן הוא נקרא על שם עזריה אחיו וכן ר' יוחנן למד ע"י הנשיא שהי' מפרנסה: הלל עסק בתורה, מתוך עוני רב כדמפרש במס' יומא (ק"ה ע"ב): לימרה

רבי

דאמר רבי אסי אמר רבי יוחנן: יתומים שקדמו ומכרו בנכסים מועטין, מה שמכרו, מכרו!

דהיינו, מי שמת והניח בנים ובנות, יורשים הבנים את הנכסים, והבנות מתפרנסות מהנכסים שירשו הבנים.

ואם השאיר אחריו נכסים מועטים, שאינם מספיקים אפילו למוזנות הבנים והבנות, תיקנו חכמים שיש זכות לבנות לאכול מהנכסים, ואילו הבנים יחזרו על הפתחים.

אבל, אם קודם שבאו הבנות לבית דין לתבוע את הבנים שיעמידו את הנכסים המועטים בחזקתן כדי שיוכלו להתפרנס בהם מתקנת חכמים, קדמו הבנים ומכרו את הנכסים, אין הבנות יכולות לתבוע את היתומים.

ולכן, מי שמיעץ ליתומים להערים על תקנת חכמים, ולמכור את הנכסים מיד, כדי למנוע מהבנות להתפרנס מהם, והרי הוא "רשע" המלמד אחרים להערים על דברי חכמים, ולפיכך הוא נקרא גם "ערום".

ד. אביי אמר: זה המשיא עצה למכור בנכסים, כרכן שמעון בן גמליאל.

דתינא: האומר לחברו, נכסי נתונים לך במתנה, אך אין זו מתנה גמורה, כי נותן אני לך בלבד אותה לא ליורשיך. ולכן, אחריו, כשתמות יהיו הנכסים הללו נתונים לפלוני.

ואם ירד הראשון, ומכר את הנכסים, ואכל, וכילה את הנכסים – אם מת הראשון, הרי השני, זה שניתנו לו הנכסים לאחר מיתת הראשון, הולך ומוציא את הנכסים שנמכרו מיד הלקוחות, דברי רבי.

רבן שמעון בן גמליאל אמר: אין לשני אלא מה ששייר ראשון אצלו, ולא ממה שמכר.

ולדבריו, הרי הוא רשע, שמונע את קיום דבריו של הנותן, הנהוג בערמה.

ה. רב יוסף בר חמא אמר רב ששת: זה אדם רשע ומושחת, המערים ומתחזה לצדיק, ה"מכריע" אחרים באורחותיו, שמראה להם לנהוג בדרכו כאילו הוא צדיק, בשעה שכל מגמתו היא לחפות על שחיתותו. ו. רבי זריקא אמר רב הונא: זה המיקל לעצמו, ומחמיר לאחרים. שהוא רשע במה שמקל לעצמו, וערום במה שמחמיר לאחרים ומתחזה כצדיק.

עולא אמר: זה

מרובים, וחיי פרישות מבעלה, כדרכם של לומדי תורה!

ובין שכך הוא דרכה של אשה, לא טוב הוא שתלמד תורה.

עוד שנינו במשנה: הוא היה אומר, חסיד שומה, וכולי.

ומבארת הגמרא: היכי דמי, מי הוא "חסיד שומה"? –

בגון דקא טבעה איתתא בנהרא, שרואה כיצד טובעת אשה בנהר, ואמר החסיד השוטף: לאו אורה ארעא, אין זו מידת דרך ארץ לאיסתכלול! (להסתכל בה, ואצולה, ולהצילה ודהיינו, כיון שבשעת הצלתה הוא צריך להסתכל בה, הוא נמנע מלהצילה).

עוד מבארת הגמרא את דברי רבי יהושע במשנה:

היכי דמי "רשע ערום"? –

ומביאה הגמרא כמה דעות של אמוראים, מהו "רשע ערום".

א. אמר רבי יוחנן: זה המטעים דבריו לדיין, קודם שיבא בעל דין חברו.

לפי שאם שומע הדיין את דבריו של צד אחד שלא בנוכחות הצד שכנגד, נקבעים דברי הראשון בלבד, ואין הוא מקבל כראוי את דברי השני. ולכן העושה זאת נקרא "ערום", לפי שנוהג בערמה, ונקרא רשע משום שעבר על "לא תשא שמע שוא".

ב. רבי אבהו אמר: "רשע ערום" זה הנותן דינר לעני להשלים לו מאתים וזו.

דתנן: מי שיש לו מאתים וזו, הרי הוא אינו עני, ולא ימול לקמ, שכחה ופאה, ומעשר עני, שהם מתנות עניים.

היה לו מאתים חסר דינר הרי הוא בגדר עני, ויכול להתפרנס מן הצדקה. ולכן, אפילו אם אלף דינר נותנין לו כצדקה באחת, הרי זה ימול!

ולכן, אדם הנותן דינר אחד לעני הבא ללקט לקט עניים בשדהו, וכוונתו היא להשלים בכך את ממונו של העני למאתים וזו, ובכך למנוע ממנו את האפשרות לקחת את הלקט משדהו, ועושה זאת משום שהוא רוצה שיטלו את הלקט קרוביו העניים, הרי הוא רשע, כי אין כוונתו ליתן צדקה לחבירו, אלא רק לשלול ממנו את האפשרות להתפרנס מן הצדקה.

ג. רבי אסי אמר רבי יוחנן: "רשע ערום" זה המשיא עצה ליתומים למכור ב"נכסים מועטין".

ואמר זאת לשיתו –

אומר בן עזאי: חייב אדם ללמד את בתו תורה.

רבי אליעזר אומר: כל המלמד את בתו תורה – מלמדה תיפלות!

ותמזהה הגמרא: וכי לימוד תורה לבתו, לימוד של "תיפלות" סלקא דעתך, יעלה בדעתך לקרוא לה?

אלא, אימא, אמור כך: הרי זה כאילו למדה תיפלות. דהיינו, כיון שיש הרבה ענינים בתורה העוסקים בערמת הרשעים, בתכסיסיהם וברמאותיהם, והכל כדי שידע הדיין כיצד מסוגלים הבריות לרמות, וכיצד יש להגיע לחקר האמת, יש לחוש שאם אשה תלמד תורה, היא תבוא לנהוג בערמה, ולעשות מעשים מקולקלים בצנעא, כיון שששים, דעתן קלה, ומתפתות בקלות למעשה עבירה.

אמר רבי אבהו: מאי טעמא דרבי אליעזר?

דכתוב (משלי ח) "אני חכמה, שכנתי ערמה".

כיון שנכנסה חכמה של תורה באדם – נכנסה עמו ערמונית!

והיונין בה: ורבנן ובן עזאי, המחייב את האדם ללמד בתו תורה! האי "אני חכמה" – מאי עבדי ליה? מה הם עושים עם פסוק זה? דהיינו, מדוע הם אינם חוששים לדברי הפסוק שלימוד תורה מביא להכרת הערמימות, ולכן הם לא חשו שמא תיכנס ערמה באשה, ותבוא לחטוא בצנעא.

ומשנינן: מיבעי ליה, צריכים הם את הפסוק הזה לדרשו כדרכי יוסי ברבי חנינא. דאמר יוסי ברבי חנינא: אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שמעמיד עצמו ערום מכל עסק, עליהן.

שנאמר "אני חכמה (תורה) – שכנתי (במי שהוא) ערמה".

אמר רבי יוחנן: אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שמשים עצמו כמי שאינו קיים.

שנאמר "והחכמה – מוהמשים עצמו כאין, תמצא".

שנינו במשנה: רבי יהושע אומר, רוצה אשה בקב ותיפלות.

והיונין בה: מאי קאמר רבי יהושע? ומשנינן: הכי קאמר רבי יהושע: לא טוב שתלמד האשה תורה, כי רוצה מעדיפה אשה בקב מזון, שהוא דבר מועט, ובלבד שתהא תיפלות עמו, שיהא בעלה אצלה תמיד, מאשר תשעת קבין, של מזונות

המשך מעמוד 19

הלכה שהיא עוקבת את ה"מקרא", שהיא כנגד מקרא מפורש, וכגון: "עפר", "תער" או "ספר".

אבל הא – מצורע [גירסתנו: עוקבת מדרבנן היא, ויש גורסים: עוקבת מדרש היא! כלומר: אין ההלכה עוקבת דבר המפורש במקרא, אלא דבר הנלמד מדרשות הכתובים, שהרי סוף סוף אמרה תורה "והיה ביום השביעי יגלח את כל שער", אלא שהפרט שאחריו מפרשו וממעטו, ואין זה מקרא מפורש אלא דרשה.

רב פפא אמר טעם אחר שמצורע אינו שור:

כי קא חשיב רבי ישמעאל בין הדברים שההלכה עוקבת את המקרא, רק הלכה שהיא עוקבת את המקרא ועוקרת אותו, כשלשת הדברים שנוכרו בדבריו.

אבל הא – מצורע, ההלכה עוקבת ומוספת היא על המקרא, שהמקרא לא חייב לגלח כדלעת, ובאה הלכה והוסיפה שצריך לגלח עד שייעשה כדלעת.

רב אשי אמר טעם אחר שמצורע לא

חשיב שור:

הא מתניתא ד"שלשה מקומות", מני? – רבי ישמעאל היא [שהרי רבי יוחנן אמר דברים אלו משמו של רבי ישמעאל] –

דהוא הרי דריש בכל התורה "כללי ופרטי", ולשיטתו באמת אין צריך המצורע לגלח תגלחת שניה כדלעת, וכפי שנתבאר, שלפי מידת "כלל ופרט וכלל" נתמעטו השיער הנמצא במקום שאינו כינוס שיער או שאינו נראה.

המשך מעמוד 20

לסוטה?

ללמד, שאם זכתה, שנמצאת טהורה, יוצא ממנה בן כאברהם אבינו. דכתיב ביה: "הנה נא הואלתי לדבר אל ה', ואנכי עפר ואפר".

ואם לא זכתה, תמות ותחזור לעפרה.

ועוד דריש רבא:

בשכר שאמר אברהם אבינו: "ואנכי עפר ואפר", וכו' בניו לשתי מצות: עפר סוטה ואפר פרה.

ומקשינן: כיצד אתה אומר שלא זכו ישראל אלא לשתי מצוות השייכות בעפר ואפר, והאיכא נמי עפר של מצות "כיסוי הדם" בחיה ועוף?

ומשנינן: התם – בעפר כיסוי הדם – "הבשר מצוה" אכן איכא, אבל הנאה ליכא, אין בזה הנאה לישראל, שהרי הבשר מותר אף בלי שיכסה את דמו, ואין זה קיבול שכר. אבל בסוטה, יש הנאה לתת שלום בין איש לאשתו, ושלא ירבו ממזרים בישראל אם זונה היא, ואם נקטה, הרי אמרה תורה "ונורעה זרע", ומבטלת לעז מעל בניה שאינם ממזרים; וכן באפר פרה יש הנאה

שמיטתהים על ידו, ולזכות את ישראל ממעשה העגל, שפרה אדומה ניתנה לישראל לכפר עליו.

דרש רבא:

בשכר שאמר אברהם אבינו למלך סדום: "אם מחוט ועד שרוך נעל ואם אקח מכל אשר לך", והבריה עצמו מן הגזל, וכו' בניו לשתי מצוות: חוט של תכלת לציצית כנגד "מחוט", ורצועה של תפלין כנגד "ועד שרוך נעל", דהיינו רצועה.

ומקשינן: בשלמא רצועה של תפלין, אכן יש בזה קיבול שכר, כי הנאה יש בה, דכתיב: "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך", ותניא: רבי אליעזר הגדול אומר: מה הוא "שם ה' נקרא עליך"? – אלו תפלין שבראש.

וכיון שעל ידי זה "יראו ממך", הרי יש כאן קיבול שכר.

אלא חוט של תכלת – מאי היא? מה הנאה יש בה, ואיזה קיבול שכר הוא? ומשנינן: משום דתניא: היה רבי מאיר אומר: מה נשתנה צבע התכלת מכל מיני צבעונין שהזיקתו התורה לציצית?

ומפרש רבי מאיר: צבע התכלת בא ללמדנו, שכל המקיים מצות ציצית כאילו הקביל פני השכינה; וכיצד מלמד כן התכלת: מפני שהתכלת דומה לים, וים דומה לרקיע, ורקיע דומה לכסא הכבוד.

ומנין שרקיע דומה לכסא הכבוד? שנאמר: "וראו את אלהי ישראל, ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר, וכעצם השמים למטה", הרי שהרקיע הוא כמו לבנת הספיר, וכתיב בכסא הכבוד: "כמראה אבן ספיר דמות כסא", הרי למדנו שרקיע דומה לכסא הכבוד.

מתניתין: משנתנו ממשיכה לבאר את דיני כתיבת המגילה, על מה, ובמה, כותבין אותה:

אינו כותב את מגילת הסוטה, הנמחקת במים:

לא על הלוח של עץ.

ולא על הנייר של עשבים, שכותשים ומדבקים אותם בדבק, ועושין אותו כמין עור.

ולא על

המשך מעמוד 21

ושותה, הא כתיב "תורת", ומה זה בא לרבות?

אמר פירש רבא:

באיש [בעל] אחד ובעל אחד, שקינא לה בעלה שנית מאותו אדם –

דכולי עלמא, כל שלשת התנאים – לא פליגי, דאין האשה שותה ושונה.

[בעל] אחד, בין בשני אנשים [בעלים]. ומקשינן: ולתנא קמא נמי, כיון שלפי דעתו אפילו באיש אחד היא שותה ושונה,

הכתיב "ואת", ומה זה בא למעט?

ועוד תיקשי לרבנן בתראי [וחכמים

האחרונים, היא השיטה השלישית] נמי, כיון שלפי דעתם אף בשני אנשים אין היא חוזרת

השני ונסתרה, ומשום שריבתה התורה "תורת הקנאות".

אבל לא באיש אחד [בבעל אחד], שהוא אינו יכול להשקותה שוב, ומשום שמיעטת התורה: "זאת".

וחכמים אומרים [היא שיטה שלישית]: אין האשה שותה ושונה, בין באיש

אמר מר: אמרתי לו: דבר אחד יש לי וקנקנתום שמו:
תמזה הגמרא: מאי קאמר ליה רבי ישמעאל לרבי מאיר, ומאי קא מהדר ליה, וכי מה אמר לו רבי ישמעאל לרבי מאיר, עד שהשיב לו תשובה זו, והלא תשובה שלא ממין הטענה היא?
ומפרשין: הכי קאמר ליה רבי מאיר לרבי ישמעאל:
לא מיבעיא בטעניות דחסירות ויתירות, שאין לחוש להם בכתיבתי, כיון דבקי אנא! אלא אפילו למיחש לזיבוב, דדילמא אתי ויתיב אתניה דל"ת [לחוש שמא יתייבש לו זיבוב על הבלטיה שבימין הדל"ת] ומחיק ליה, ומשוה ליה ר"ש [וימחק את התוספת שבאות דל"ת, ויתראה האות כר"ש] – אף לזה אין לחוש, כי דבר אחד יש לי, שאני מטיל אותו לתוך הדיו, וקנקנתום שמו, ושוב אין הזיבוב יכול למחוק. ומקשינן על מה שאמר רבי מאיר, שלמד

תחילה אצל רבי עקיבא והתיר לו, ושוב למד אצל רבי ישמעאל ואסרה לו:
ומקשינן: איני ודחי לא כך היה?
והא תניא: אמר רבי מאיר:
כשהייתי לומד תורה אצל רבי ישמעאל, הייתי מטיל קנקנתום לתוך הדיו, ולא אמר לי דבר, ובשכנתי אצל רבי עקיבא אסרה עלי.
ואם כן: א. קשיא שמוש אשמוש ואת מי שימש רבי מאיר תחילה?
ב. קשיא אסרה אסרה ומי אסר ומי התיר?
ואמרין: בשלמא שמוש אשמוש ואת מי שימש רבי מאיר קודם למין לא קשיא, כי הן זה והן זה אמת; ומשום:
דמעיכרא אתא רבי מאיר לקמיה דרבי עקיבא שהיה חריף מאד. וכיון דלא מצי רבי מאיר קם אליביה ולא הבינו, לפי שהיה אומר על דבר טמא שהוא טהור ומראה לו פנים לכך, ועל דבר

טהור היה אומר שהוא טמא, ומראה לו פנים לכך.
לפיכך אתא רבי מאיר לקמיה דרבי ישמעאל, וגמר גמרא ולמד אצלו המשניות שקיבל רבי ישמעאל מרביתיו.
והדר (חזר) רבי מאיר ואתא לקמיה דרבי עקיבא, וכבר מרבי עקיבא סברא, לעמוד על טעמי המשנה מפני מה זה טמא וזה טהור, זה אסור וזה מותר, ועל מה כל דבר נסמך ועל איזה מקרא, וזה תלמוד שהיה בימי התנאים; ולהבין דבר מתוך דבר, כשהיה דבר חדש נשאל בבית המדרש מהיכן ילמודהו, ולאיה משנה ידמוהו.
אלא הא דאקשינן: אסרה אסרה, עדיין קשיא?
ומסקינן: קשיא!
תניא:
רבי יהודה אומר: אומר היה רבי מאיר: לכל דבר הטעון כתיבה מטילין קנקנתום לתוך הדיו.

ומקשה הגמרא על שיטת רבי עקיבא שזכרה בברייתא שבגמרא לעיל:
וכי סבר רבי עקיבא שאם נמחקה מגילה קודם הקטרה משקין אותה בעל כרחיה, וכמבואר בברייתא לעיל?
והתניא: רבי יהודה אומר:
כלבוס של ברזל [וברזל משונן בראשו ובתחתיתו] זקוף מטילין לתוך פיה, כדי להחזיקו פתוח, שאם נמחקה מגילה ואמרה איני שותה, מערערין אותה, ומשקין אותה בעל כרחיה.
אמר רבי עקיבא:
כלום אנו צריכין את השתיה אלא לבדוקה אם זינתה, וזו – למה תשתה? והלא בדוקה ועומדת היא! כי כאשר היא אומרת "איני שותה", הרי זה כאילו אמרה "טמאה אני"?
אלא כך הוא הדין:
עד שלא קרב הקומץ, יכולה היא לחזור בה ולומר: "איני שותה".
ואילו משקרב הקומץ – שוב אינה יכולה לחזור בה.
ואם כן תיקשי: האיך אמרינן לרבי עקיבא, שאם נמחקה מגילה קודם הקטרה ואמרה "איני שותה", שמערערין אותה, והרי לפי רבי עקיבא אין הדין תלוי כלל במחיקת המגילה, אלא רק בהקרבת הקומץ?
ותמה התרצן על קושיית המקשן:
וליטעמיך ולפי שיטתך, שבריתא זו אינה משובשת, ויש להקשות ממנה, הרי תיקשי לך היא גופה ויש לך להקשות על

הברייתא מיניה וביה:
היות ולדעת רבי עקיבא כשאמרה "איני שותה" אחר מחיקת המגילה, אין מערערין אותה כי בדוקה ועומדת היא, אם כן למה אמר רבי עקיבא: משקרב הקומץ, אינה יכולה לחזור בה?
והרי עדיין יש לך לומר: והלא בדוקה ועומדת היא! כשם שאנו אומרים אחר מחיקת המגילה?
אלא בהכרח, שבריתא זו משובשת היא, ואין להקשות ממנה.
ומבאר הגמרא שאין הברייתא משובשת, ולא קשיא הברייתא מיניה וביה: כי:
הא – הסיפא המחלקת בין קרב הקומץ ללא קרב הקומץ, ואינה חוששת לטענת "הלא בדוקה ועומדת היא" – עוסקת בכגון דקהדרא בה מחמת רתיתא [ושחורה בה כשהיא מפוחדת].
דהיינו, שאנו רואים אותה רותחת ומפחדת מן המים, שאז אין לטעון "הלא בדוקה ועומדת היא" וכוונתה לומר "טמאה אני", אלא אנו אומרים: שמא לא חזרה בה אלא משום שהיא חוששת שמא תמות על אף שהיא טהורה. ואם כן, אין באמירתה "איני שותה" משום הודאה שהיא טמאה. ולכן מערערין אותה [ומפרש לה הגמרא ואזיל, מה טעם החילוק בין לפני הקטרת הקומץ, לאחריה].
והא – הרישא שמבואר בה לדעת רבי עקיבא שאין לערערה משום שכוונתה לומר

"טמאה אני" – עסקינן בכגון דקהדרא בה מחמת בריותא [ושחורה בה כשהיא אמיצה ולא מפוחדת].
כי היות שלא ראינו בה שום פחד מן המים, אנו אומרים ודאי טמאה היא, ולכן אינה מפוחדת, כי מלכתחילה היה דעתה לומר "איני שותה".
והוא הדין שאם חזרה בה לאחר שקרב הקומץ שאין מערערין אותה, וכדמפרש הגמרא ואזיל.
והכי קאמר רבי עקיבא:
א. כל מחמת בריותא [ועומדת על בוריה ואינה מפוחדת] כלל כלל לא שתיא, בין אחר מחיקה, בין משקרב הקומץ, ומשום שכוונתה לומר "טמאה אני", וזו היא הרישא של הברייתא, ולכן נחלק על רבי יהודה.
ב. אם חזרה בה מחמת רתיתא, שיש לפרש כוונתה לחשש מיתה על אף טהרתה, מכל מקום יש חילוק בין קרב הקומץ ללא קרב הקומץ: כי:
עד שלא קרב הקומץ, דאבתי לא אמחוק מגילה, שהרי דינה להימחק אחר ההקטרה, אי נמי אמחוק מגילה [ואפילו נמחקה המגילה] קודם ההקטרה, כיון דשלא כדן עביד כהנים דמחקי [ושהיתה המוחיקה שלא כדן], מצי הדרא בה [ויכולה היא לחזור בה], שהרי זה כאילו לא נמחקה. אבל אם חזרה בה משקרב הקומץ ומשנמחקה המגילה לאחריה, כיון דכדן עביד כהנים דמחקי, לא מצי הדרא בה.

המשך מעמוד קו

למנוע ממנו את השפעתו של יצר הרע גם למשך הזמן שאחר קיום המצוה.

ואילו תורה – בין בעידנא דעסיק בה, ובין בעידנא דלא עסיק בה – תמיד היא מננא מן הייסורים, ואף מצלא, מצילה אותו תמיד מהיצר הרע!

מתקין לה רבא: אלא מעתה, שהתורה מצילה מהיצר הרע תמיד, גם בשעה שהאדם אינו עוסק בה, אם כן קשה:

דואג ואחיתופל – כיצד הם נכשלו?

מי, האם לא עסקי דואג ואחיתופל בתורה? הרי ודאי שעסקו בה, שהרי היו שניהם תלמידי חכמים!

ואם כדברך, תיקשי, אמאי לא הנינה עלייהו תורה שעסקו בה מיצר הרע שלא ייכשלו ויעשו לרשעים גמורים?

אלא, אמר רבא, כך התכוון התנא בברייתא לומר:

תורה, בעידנא דעסיק בה – מננא ומצלא.

בעידנא דלא עסיק בה – רק אנוני מננא. אך אצולי מיצר הרע, לא מצלא בשעה שאינו עוסק בה.

מצוה, בין בעידנא דעסיק בה, בין בעידנא דלא עסיק בה, רק אנוני מננא, אבל אצולי לא מצלא, אפילו בשעה שעוסק בה.

רבינא אמר: לעולם זכות תורה תולה לה לאשה.

ודקאמרת, הרי אשה הלומדת תורה "אינה מצווה ועושה היא", ואין שכרה רב, ואינו יכול להגן עליה –

אין הכוונה לאשה הלומדת תורה בעצמה. אלא הכוונה היא לזכות של תורה שיש לה בגלל בעלה ובניה, שהיא דואגת וטורחת למען לימוד התורה שלהם!

כי נחי, הגם דנשים, פקודי לא מפקדא, שהן אינן מצוות בלימוד תורה, אבל באגרא בשכר דמקרין ומתניין בנייהו, שהן טורחות להביא את בניהם לבית הספר, כדי שילמדו מקרא וישנו משנה, ומוכנות שבעליהן יצאו לעיר אחרת כדי ללמוד תורה, והן נפרן להו לגבריהו, יושבות לבד ומצפות לבעליהן עד דאתו מבי מדרשא, שיחזרו מבית מדרשם שמחוץ לעיר ודהיינו, שהן מוכנות לכך שכל חייהן הן תהיינה יושבות ומצפות לבעליהן, ובלבד שבעליהן ילמדו תורה במקום תורה, גם אם הוא חוץ לעירין – אם כן, מי לא פלגאן בהדיהו, האם אין להם חלק בזכות

התורה של בעליהן?

זכות התורה הזאת, בכוחה להגן על האשה!

ודנה הגמרא:

אחר שהתבאר כי האבוקה היא משל למצוה, ואור השחר הוא משל לתורה, אם כן, מאי, למה נמשלה "פרשת דרכים", שהיא ההצלה השלימה במשל הזה?

אמר רב חסדא: זה תלמיד חכם ויום מיתה.

רק ביום מותו בטוח התלמיד חכם כי הצליח בחייו, וכי לא הכשילו היצר לפרוק ממנו עול תורה.

רב נחמן בר יצחק אמר: זה תלמיד חכם ויראת חטא. שאם זכה התלמיד חכם, בנוסף ללימוד התורה, להגיע גם למדרגה של יראת חטא, יכול הוא להיות בטוח ששוב לא יכשילו היצר הרע, כי התורה שלמד מורה לו כיצד לנהוג, ויראת החטא מונעת את השתלטות היצר הרע עליו.

מר זוטרא אמר: זה תלמיד חכם דסלקא ליה שמעתתא אליבא דהלכתא.

משמשים מסייעים בידו שיהיו דבריו מתקבלים אצל חבריו הלכה למעשה, כי כל עוד לומד הוא תורה אך אין דבריו מתקבלים אצל חבריו כהוראה כהלכה, אמנם בטוח הוא בהצלחתו מהחטא, אך עדיין לא הצליח בדרכו, והוא עוד צריך לחפש את הדרך הנכונה בלימוד התורה.

ועתה מבארת הגמרא את מה ששינו בברייתא –

דבר אחר: עבירה מכבה מצוה, ואין עבירה מכבה תורה.

אמר רב יוסף: דרשיה רבי מנחם בר יוסי להאי קרא, בספר תהילים, שיבואר להלן, כי סיני! כאילו הוא ניתן מסיני.

ואילמלא, אילו דרשו דואג ואחיתופל להאי קרא הכי – לא רדפו בתר אחר דוד. דכתיב [בתהילים עא] "לאמר: אלהים עזבו, כי אין מצילו".

שכך הם אמרו על דוד: רדפו אחרי, ותפסוהו, היות ואלהים עזבו מפני שבא על אשת איש, ואין אנו נענשים על רדיפתו. ואין לו מציל, שאין בידו זכות שתוכל להצילו, לפי שהעבירה שעשה כבתה את זכויותיו.

מאי דרוש, מנין למדו דואג ואחיתופל שלא יעמדו לדוד זכויותיו עקב המעשה עם בת שבע? –

הם למדו זאת מהפסוק בספר דברים [כג]:

"ולא יראה בך ערות דבר, ושב מאחריך".

והבינו שמשמעות הפסוק היא, שאם יראה דבר עבירה באדם, ישוב מאחרי הקב"ה, ולא יגן עליו עוד, לפי שהעבירה כבתה את המצוות שעשה.

ותן אינן יודעין – שעבירה מכבה רק מצוה, ואין עבירה מכבה תורה!

ואילו דוד עסק בתורה, וזכות זו עמדה לו להנצל מהם.

וכיון שהביאה הברייתא את הפסוק בשיר השירים "מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה", ואמרה ש"אהבה" זו תורה, דנה הגמרא עתה בהמשך הפסוק בשיר השירים, "אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה – בוז יבזו לו".

כי אם נאמר ש"אהבה" זו תורה, למה יבזו למי שנותן את כל הון ביתו בעבורה?

מאי, מהי משמעות "בוז יבזו לו"?

אמר עולא: לא כשמעון אחי עזריה, אין כוונת הכתוב שיש לבזו לאדם כמו עזריה, אחי שמעון, על שנתן את הון ביתו לשמעון אחיו, עבור חלק בזכות למדו של אחיו שמעון.

לפי שהיה עזריה עוסק במסחר, ומפרנס את שמעון אחיו, שיוכל לעסוק בתורה. והיות וכל לימודו של שמעון התאפשר בגלל שאחיו החזיקו, הרי יש לעזריה חלק בלימודו של אחיו, ובזכות זאת נקרא שמעון, שהיה תנא, על שם אחיו – "שמעון אחי עזריה".

ולא מתכוון הכתוב שיש לבזו לכרבי יוחנן דבי נשיאה, שהיה רבי יוחנן מתפרנס על ידי בית הנשיא, ולכן היה לנשיא חלק בזכות תורתו.

אלא כוונת הכתוב היא, שיש לבזו למי שנותן הון עבור זכות בתורה, כהלל ושכנא.

דכי אתא רב דימי, כאשר בא רב דימי מארץ ישראל, אמר:

הלל ושכנא, אחי הוו, היו אחים.

הלל עסק בתורה. שכנא עבד עיסקא. אך לא פירנס שבנא את אחיו הלל.

לסוף, לאחר שלמד הלל תורה, מבלי שיפרנסו אחיו, אמר ליה שבנא להלל: תא, בוא נעריב, נשתתף יחד, הן ברווח מהעסק שלי, והן בשכר התורה שלך, וליפלו, ונחלק את הכל בינינו!

יצתה כת קול ואמרה: אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה, עבור הזכות בתורה שלמד אדם אחר – בוז יבזו לו!

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

שולחן ערוך – הלכות שבת

רנב מלאכות המתירים והאסורים להתחיל בערב שבת כדי שיהיו נגמרים בשבת.
ובו כ' סעיפים:

א מתר להתחיל במלאכה* בערב שבת סמוך לחשכה אע"פ שאינו יכול לגמרה מבעוד יום והיא נגמרת מאליה בשבת, כגון לשרות דיו וסממנים* במים, וכן לתן השעורים במים בגיגית סמוך לחשכה, והם נשרים שם כל השבת בלה, וכן לתן מוגמר תחת הבגדים* על גבי גחלים סמוך לחשכה והם מתגמרים והולכים כל השבת בלה, אפלו אם המוגמר והגחלים מנחים בכלי; שאף שהמלאכה נעשית בשבת בכלי של ישראל אין בכך פלוס, שאין אדם מצוה על שביתת כליו* שלא תעשה בהן מלאכה בשבת מאליה, אפלו אם הוא בענין שהכלי בעצמו הוא

ביאורים

להתחיל במלאכה – והוא רק במלאכה שאיסורה בשבת ידוע, אבל מלאכה שאין איסורה ידוע, אין להניחה בשבת אפילו התחילה מערב שבת, שלא יבואו לטעות שמותרת בשבת.¹

לשרות דיו וסממנים – שדרכן היה לשרות הדיו במים כדי להכשירו לשימוש, ואם עושה מלאכה זו בשבת חייב משום 'לש'.²

ליתן מוגמר תחת הבגדים – מין בושם שהיו מניחים על גבי גחלים תחת הבגדים, כדי שיהא ריחם נודף, ואסור משום מלאכת 'מבשל'.³

שאין אדם מצווה על שביתת כליו – מכונות אוטומטיות המוכרות חפצים ע"י הכנסת מטבע, משחקים לילדים הפועלים באופן דומה, וכן טלפון העומד לרשות הציבור ע"י מטבעות וכד', מותר להניחם שיעבדו בשבת בכמה תנאים: שהמכונה אינה עומדת ברשות ישראל, שאין ידוע

מיהו בעל המכונה, הכל נעשה בערב שבת.⁴

שביתת כליו – אתר אינטרנט, מותר להשאירו פתוח בשבת בתנאי שלא ידוע מיהו בעל האתר, אתרים בעלי תכנים יהודיים, או בלשון-הקודש שרוב הנכנסים בהם ישראל – אסור בכל אופן להשאירם פתוחים בשבת, אך אם ידוע בבירור שנכנסים באתר רק יהודים שומרי תומ"צ יכול להשאירו פתוח בשביל יהודים הנמצאים במקום שבו לא נכנסה עדיין השבת.

שביתת כליו – חיבור טלפון מערב שבת למזכירה אלקטרונית (משיכון): עדיף לחבר הטלפון למערכת ההודעות של המרכיזה העירונית (של נכרים) כפי שמצוי היום בהרבה מקומות, ואם צריך לחבר למשיכון הנמצא בביתו: ה'שבט הלוי'.⁴ כתבו להתיר בעיר שרובה נכרים, אף שמתקשרים בשבת ומשאירים הודעות בעניני משא ומתן וכו'. אבל ה'מנחת יצחק'⁵ אסרו כיון שהמכונה נמצאת ברשותו של ישראל ונעשים בה מלאכות כהדלקת אור וכד', ואסור לנכרי לעשות מלאכה ברשותו של ישראל לצורך הישראל.⁶

שביתת כליו – אסור לסדר את מכשיר הפקס באופן שישלח הודעות באופן אוטומטי בשבת, וכן אסור לו לקבל הודעות דרך מכשיר הפקס מנכרי או ממקום שעדיין אינו שבת כשאצלו כבר נכנסה השבת, ויש לנתקו בערב שבת.⁷

שביתת כליו – אסור להשאיר מכשיר הקלטה שיפעל בשבת,⁸ וכיון שאיסורו רק מדרבנן לכן העושה בשגגה מותר לו להשמיע הקלטה זו לאחר השבת – ואף לסחור בה, ואם שומעים בה תפילות של שבת צריך שירשום ע"ג הקלטת שנעשה בשגגה ובלא הוראת חכם.⁹

שביתת כליו – בענין השימוש בשעון שבת כותב כ"ק אדמו"ר זי"ע¹⁰: הנה אצל כמה חרדים לדבר ה' נוהגים בכגון דא לתקן א שבת זייגער, ואף שיש מחמירים ביותר

מקורות

- ובשו"ת באר משה ח"ו קו' אלקטריק סי' מח.
- (5) ח"ה סי' יד וכן בשו"ת חלקי" ח"ד סי' צד.
- (6) ובד"כ ההודעות לצורך הישראל, ואסר שם אפילו להשאיר הודעה שבית המסחר סגור היום.
- (7) שו"ת חשב האפור ח"ג סי' פו.
- (8) שהמקליט עצמו בשבת עובר משום 'המבעיר' או עכ"פ מוליד קול בשבת, שו"ת יחו"ד ח"ב סי' נז.
- (9) שו"ת משנה הלכות ח"ז סי' נה, שו"ת או נדברו ח"ו סי' כו, שו"ת באר משה ח"ז קונטרס אלקטריק סי' עז.
- (10) באגרות קודש ח"ב ע' קצד.

- (1) להלן סימן רסה סעיף ח שמטעם זה יש לאסור לתת כלי עם מים ליד הנר כדי שיפלו בתוכו הניצוצות.
- (2) או משום 'צובע', כמבואר במג"א סי' שכ ס"ק כה.
- (3) במכונות אלו נוספת החשש של מקח וממכר בשבת (ראה סי' שלח) ולכן על בעל המכונה להתנות בערב שבת שכל הקונה בשבת חל קנינו למפרע בערב שבת, וכן שיתכוין שלא לקנות המעות עד למוצאי שבת. (שו"ת מנחת יצחק ח"ג סי' לה, ובשערים המצוינים בהלכה סי' פ אות לב משו"ת מהרש"ג סי' קיז כתב להתיר אף בלא התנאים הנ"ל, ולכאורה יש להוסיף שההיתר הוא רק במקום שרובו נכרים).
- (4) ח"ה סי' כח, וכן בשו"ת משנה הלכות ח"י סי' נא ונב,

העושה מלאכה בשבת מאליו*, כגון לפרוס מצודות חיה ועופות ודגים מבעוד יום והם נצודים בשבת¹³, אע"פ שהמצודה היא העושה מעשה הצידה בשבת, שהפח נקשר ותופס העוף, וכן הקיש שפושטמים לחיות ללכדן ברגליהן, כשהם נוגעים בו קופץ ומתחבר מאליו ולוכד¹⁴:

ביאורים

רק לאחר ששילמו להם את הוצאות השעון וקביעתו). שהכלי בעצמו הוא העושה מלאכה – אבל השורה דיו או הנותן מוגמר תחת הכלים הישראל עשה עשה את מעשה המלאכה קודם השבת, והכלי אינו עושה מעצמו כל מלאכה. העושה מלאכה בשבת מאליו – מכאן משמע שמותר להניח שעון שבת גם כשהמלאכה מתחילה בשבת, ואין צריך להתחיל הפעולה בערב שבת דוקא¹¹. והם ניצודים בשבת – וכן מותר להניח מלכודת עם רעל מבעוד יום, אף שבשבת יכנסו לשם חיות ויאכלו הרעל¹².

מקורות

- 12) שמירת שבת כהלכתה פכ"ה אות לו.
13) והם ניצודים בשבת – איסור צידה בשבת, ואופני ההיתר בזה נתבארו להלן סי' שטז.
14) ענין שביתת הכלים הביא רבינו גם: לעיל סי' רמ"ו סעיף א. לעיל סימן רמג סעיפים ו"ז (כשהוא בפרהסיא).

חלק ב' סימן רנב

המפקקים גם בהיתר זה, שלכן הנני מושך את ידי מלתת עצה באופן רשמי, אבל הוא מצדו עליו להשתדל בזה, ומבלי לעשות טומעל, ולכן כדאי שיחקור איפוא יכול להשיג שעון כזה, שבודאי נמצא למכביר בתל אביב ובפרט בין חוגי היראי שמים דאשכנז, שנהגו בכגון דא זה דורות, ויקנה השעון על חשבונאי, ומובן שעלי לסלק את כל ההוצאות היינו מחיר השעון וגם קביעתו במקום הצריך בבית בו נמצא. וראה באות הבאה (להעיר שי"א שממכתב זה משמע שדעתו של כ"ק אדמו"ר שלילית ביחס לשעון שבת, והורה להתירו במקום שכנראה לא היו שומרים שבת לולא השעון, וגם זאת

- 11) כדעת הגרצ"פ פראנק שהובא ב'שביתת השבת' מלאכת זורע בבא"ר ס"ק ט, ולא כדעת ה'מחנה חיים' ח"ג ס"י, וראה עוד להלן על סעיף טז בעניני שעון שבת שלא התירו אלא להדלקת האור, קירור וחימום הבית, ולא במקום שיהיה בזה ולזול שבת, ולענין בישול ע"י שעון שבת יתבאר בעז"ה בס"י שז.

שולחן ערוך – הלכות תפילין

תנאי ונעשית בהם מצותן פעמים רבות – מתר להשתמש בהם חל.

רק שלא ישתמש בהם בשעת מצותן, כגון לקשר איזה דבר בחוטי ציצית התלויים בכגד כמו שנתבאר בסימן כא (ואין צריך לומר בתשמישי קדשה, כגון לכתב איזה דבר ברצועה הקבוע בתפלין שעליו, שאפילו תנאי אינו מועיל בזה משום בזוי מצוה). ולענין הלכה – יש להתמיר פסבא הראשונה, אף על פי שהעקר פסבא השנייה. ואף-על-פי-כן נהגו עכשו לכתב גטין וקמיעות על קלף המעבד לשם ספר תורה, לפי שבינו שנהגו כן – הרי זה פאלו התנה עליו מתחלה, שהרי כשהסופרים מתקנים אותן – מתקנים אותן על דעת להשתמש בו הן לדבר קדשה הן לדבר הרשות, כיון שמנהגם בכך.

(ג) (וכן מה שנהגו הרבה בני אדם שמשמשין בשק של תפלין כשהם בדרך הוא מטעם זה, שבינו שנהגו כן – הרי זה פאלו התנו עליו כשעשאוהו או כשקנאוהו שישמשו בו בדרך כמנהגם):

חלק א סימן מב, אם מותר לשנות תפילין של יד לשל ראש סעיף ו

א אסור לכנס לבית הפסא קבוע להשתין בתפלין שבראשו או בזרועו, גזרה שמא יעשה בהן צרכיו, אבל בבית הפסא עראי דהינו מקום שאין רגילין לפנות שם לגדולים – מתר להשתין בהן, ואין חוששין שמא יפנה שם אפילו הוא מקום צנוע.

ויש מי שאוסר להשתין בתפלין אפילו שלא בבית הפסא – גזרה שמא יפיה בהן, פי כן דרך המשתנים, ותפלין צריכין גוף נקי. ויש לחוש לדבריו.

ו יש אומרים שלא אמרו שהזמנה בלבדה אינה מועלת לאסור להשתמש בו חל אלא כשהזמינו להיות תשמישי קדשה, כגון כיס של תפלין (א). וכן רצונות של תפלין – תשמישי קדשה הן, ולא גוף הקדשה.

אבל אם הזמינו להיות גוף הקדשה, כגון קלף המעבד לשם ספר תורה או תפלין ומזוזות – אסור לכתב עליו דברי חל, אלא אם כן התנה עליו.

אבל מתר להורידו לקדשה קלה, שהרי תפלין של ראש מתר לעשותה של יד אם הם חדשים, אף על פי שהם גוף הקדשה. וכן קלף המעבד לשם ספר תורה – מתר לכתב עליו תפלין ומזוזות כמו שנתבאר בסימן לב, אף על פי שקדשת ספר תורה גדולה מקדשתן. וגט לא נקרא דבר שבקדשה כלל, ואסור לכתבו על קלף המעבד לשם ספר תורה אלא אם כן התנה.

ויש אומרים שאף בגוף הקדשה – הזמנה אינה כלום, (ב) עד שיעשה בו מעשה של גוף הקדשה, כגון שיתחיל לכתב על הקלף ספר תורה או תפלין ומזוזות, והוא הדין שאר כתבי הקדש אפילו על הגיר. ואז אסור לכתב עליו דברי חל אפילו התנה עליו מתחלה, לפי שלדברי הכל אין תנאי מועיל בגוף הקדשה להשתמש בו חל כשהוא בקדשותו. אבל לתשמישי קדשה מועיל תנאי לדברי הכל אפילו בעודן בקדשתן (רק שישתמש בהם שלא בשעת מצותן, כגון עטרות של ספר תורה לטל מהן ולהניחן בראש חתנים), כמו שיתבאר בסימן קנה. ובלבד שלא יהא תשמיש מגנה, כמו שיתבאר בסימן קנא.

אבל תשמישי מצוה, כגון ציצית, שופר, לולב, גר חנכה – אין צריך לתנאי כלל לדברי הכל, שאפילו עשאן לשם כף בלי שום

ד וכל זה כשנפנה ביום, אבל אם נפנה בלילה או סמוך להשקפה שאין שהות להניחן עליו עוד אחר עשיית צרכיו — לא יעשה בהן צרכיו אפלו הן גלולין בבגדו, ולא יכנס בהן לבית הכסא קבוע אפלו להשתין מיִשֵּׁב והן גלולין בבגדו, אלא חולצין ברחוק ארבע אמות ומניחין בכיסן אם יש בו טפח. אבל אם אין בו טפח — בטל הוא לגבי התפלין כיון שהוא פלגן. ואם מניחין בכלי שאינו פלגן אפלו אין בו טפח — אינו בטל לגביהן. ואחזז הכיס או הפלי בידו ונכנס אפלו לבית הכסא קבוע לעשות צרכיו או להשתין אפלו מעמד:

ה וכל זה שהתירו חכמים להכניס תפלין לבית הכסא קבוע אפלו כשהן בכיסן, הוא בבית הכסא שבשדה, שאי אפשר להצניען חוץ לבית הכסא שמא ישלו אותן עוברי דרכים.

אבל בבית הכסא שבבית — לא יכניסן כלל אפלו בכיסן כיון שיכול להניחן במקום המשתמר. וכן לא יעשה בהן צרכיו בחצרו, אפלו שלא בבית הכסא אפלו הן בכיסן. אבל מתיר להשתין בהן שלא בבית הכסא קבוע כשהן בכיסן, אפלו הוא בביתו ונתצרו:

ו ואפלו בבית הכסא שבשדה, לא התירו אלא בתפלין שאדם לובשן כל היום והולך בהן בשדה, ואי אפשר לטוֹחַ בכל פעם להשיבן לביתו, וגם אי אפשר להצניען בשדה מפני עוברי דרכים.

אבל שאר ספרים — אסור להכניסן אפלו בבית הכסא שבשדה בבגדו בידו להשתין מיִשֵּׁב, או לעשות צרכיו אפלו שלא בבית הכסא קבוע, כי יכול להניחם בביתו. אבל מתיר להכניסן בכיסן לבית הכסא קבוע שבשדה לעשות צרכיו, או להשתין אפלו מעמד (אבל בבית הכסא שבבית, או לעשות בהן צרכיו בחצרו אפלו שלא בבית הכסא קבוע — דינם כתפלין שאסור אפלו בכיסן). וספר תורה — אסור להכניסו אפלו בכיסו לבית הכסא קבוע אפלו שבשדה כמו שיתבאר ביוֹרָה דעה סימן רכב.

וכל זה כשרוצה לעשות צרכיו גדולים, או אפלו קטנים אלא שהוא בית הכסא קבוע ויש לחוש שמא יפנה שם לגדולים. אבל אם נכנס שלא לעשות צרכיו כלל — יש מתירין להכניסן בידו אפלו מגלין לבית הכסא קבוע אפלו שבבית. והוא הדין לשאר ספרים.

ויש מי שאוסר בנכנס לבית הכסא קבוע שלא לעשות צרכיו כמו שיתבאר, כמו בנכנס לעשות צרכיו. ונכון לחוש לרביו.

במה דברים אמורים? להכניסן בידו, אבל לכנס לבית הכסא בתפלין שבראשו או בזרועו שלא לעשות צרכיו כלל אפלו קטנים — לרבוי הכל אסור בכל ענין אפלו הן מכסין על ראשו וזרועו, שהרי אפלו בבית המרחץ אסור לכנס בתפלין שעליו. ולא אמרו שאין אסור לכנס לבית הכסא קבוע להשתין בתפלין שעליו, אלא משום גזירה שמא יפנה בהן, אלא משום שלהשתין הוא חזיו של אדם ואי אפשר בלעדו, ולא היו מטריחין אותו לחלץ תפלין בשביל כך, מה שאין כן כשנכנס שלא לצורך.

ולכנס למרחץ אף שהוא צרכו של אדם, מפל מקום כיון שמכרח הוא לחלצן במרחץ כשיפשיט כל בגדיו — הצריכוהו לחלצן על פתח המרחץ שלא יכנס בהן כלל לבית המרחץ. ומשעם זה הצריכוהו לחלצן ברחוק ארבע אמות מבית הכסא קבוע כשנכנס להשתין, כמו שנתבאר למעלה:

במה דברים אמורים? כשהן עליו, אבל כשהן בכיסן ואחזז הכיס בידו — מתיר להשתין בהן לרבוי הכל, שפשטן בכיסן — אין אסור בהפחה לרבוי הכל, כמו שיתבאר בסימן מד.

ואם אינן בכיסן אלא אחזזן בידו, אפלו אם תופסן בבגדו ובידו — אסור להשתין בהן מעמד אפלו שלא בבית הכסא, שמא (א) ישפשוף ביד זו את ניצוצות מי רגלים שיפלו על רגלי כשמשתיין מעמד:

ב אבל אם הן בחיקו ונתגר תגורה, וכן אם הן צרורין וקשורין בבגדו שאין צריך (עין במה שנתבאר לעיל) לאחזן בידו — מתיר להשתין בהם אפלו מעמד:

ג אבל אם משתיין מיִשֵּׁב או בעפר תחות שאין ניצוצות נופלין על רגליו — מתיר להשתין בהן אפלו כשהן מגלין בידו. ובלבד שלא יכנס בהן לבית הכסא קבוע — גזירה שמא יעשה בהן צרכיו כשהן מגלין בידו, כיון שהוא מקום שרגילים לפנות בו לגדולים.

אבל אם אחזזן בבגדו בידו — מתיר אפלו לעשות בהן צרכיו בבית הכסא קבוע. וצריך שיאחזזן בימינו כנגד לבו, אבל לא בשמאלו, שמא יקנה בה, אבל בימין אין מקנהין. וישפשוף ניצוצות אין לחוש כשנפנה לגדולים, שאף שאי אפשר לגדולים בלא קטנים, שמתוך שדוחק עצמו לגדולים בא לידי קטנים, מפל מקום מן הסתם הוא עושה צרכיו מיִשֵּׁב, ומיִשֵּׁב אין לחוש לניצוצות.

ויזהר לגללן ברצועות שלהן, שלא תהא רצועה יוצאה מתחת ידו טפח, שגם ברצועות יש קדשה, שהרי ד' ויו"ד של שד"י קבועים בהן. וכשהוא יוצא מרחיק ארבע אמות מפתח בית הכסא ומניחן עליו.

וכן כשנכנס — צריך לחלצן ברחוק ארבע אמות מפתח בית הכסא, ומכניסן בבגדו בידו. ואפלו הנכנס לבית הכסא קבוע להשתין מים — צריך לחלצן ברחוק ארבע אמות. ואף על פי שאין אסור מן הדין לילך בתפלין אפלו תוף ארבע אמות של צואה עצמה, מפל מקום כיון שזה צריך הוא לחלץ תפלין משום גזרת חכמים שמא יעשה בהן צרכיו — יש לו לחלצן מיד שמגיע לארבע אמות של בית הכסא, שהן כארבע אמות של צואה עצמה כמו שיתבאר בסימן פג.

אבל יכול להולליכן עמו בידו עד בית הכסא, ויש יאחזן בבגדו ביד זמין אם ישתיין מיִשֵּׁב או בעפר תחות. אבל אם ישתיין מעמד — לא יולליכן עמו לבית הכסא, אלא יתנו לחברו, אלא אם כן מולליכן בכיסן. אבל הנכנס לבית הכסא קבוע לעשות צרכיו מיִשֵּׁב — אין לו לתנן לחברו שפיון שהתירו לו חכמים להכניסן לבית הכסא בבגדו בידו — יש להכניסן עמו, כדי שישמרוהו מן המזיקים, וגם מזה לשמרון בעצמו.

במה דברים אמורים שהנכנס לבית הכסא קבוע צריך לחלצן ברחוק ארבע אמות? בבית הכסא שהצואה שבו היא מגלה בלא תפירה, אבל אם היא בתפירה — הרי התפירה היא רשות לעצמו ובית הכסא שלמעלה רשות לעצמו, ואין לו דין בית הכסא כלל כמו שיתבאר בסימן פג, ומתיר לכנס בתוכו בתפלין שעליו. ומפל מקום, קדם שישתיין — צריך לחלצן לרבוי הכל, כמו בשאר בית הכסא קבוע (וגם לכסותו, כמו שיתבאר בסימן שטו).

במה דברים אמורים? להשתין, אבל לעשות צרכיו — צריך לחלצן ברחוק ארבע אמות ממקום שרוצה לעשות צרכיו, אפלו נפנה במקום שאינו בית הכסא כלל אלא בחצרו או על פני השדה:

תורה אור

דברים שהם רחוקים והפכיים זה מזה ולכן צריכים לעשות שלום ביניהם;

ופמליא של מעלה ופמליא של מטה הן שתי בחינות של התקשרות והתחברות לאלקות הנפעלות באדם הלומד תורה (דגם "פמליא של מעלה" היא באדם גופא) [וכפי שהולך ומבאר:]

"פמליא של מעלה", היינו בחינת נילוי אור אין סוף ב"ה ממש בנפש האלקית, להיות קשורה ומיוחדת בבחינת בטול ממש.

"פמליא של מעלה" היינו הנפש האלקית שבאדם (שהיא חלק ה"מעלה" שבאדם), שצריכים לקשר ולחבר אותה עם מקורה ושרשה באור אין סוף ב"ה (וכנ"ל שחלישות הנשמה היא מחמת ההבדלה שבינה ובין שרשה למעלה), וכאשר אור אין סוף ב"ה מתגלה ממש בנפש האלקית, היא מתבטלת ממצאותה, היינו שאינו נרגש אצלה שום רגש של מציאות (גם מציאות של קדושה), כי היא נכללת כולה באלקות.

"פמליא של מטה", היינו הארת כחות נפש האלקית המלוכשת בגוף ונפש הבהמית, שלא יהי' מונע ומעכב מצד הגוף ונפשו הבהמית, רק שיהיו כולם מסכימים ומתרצים ליחוד זה.

ושלום "פמליא של מטה", היינו ההתקשרות וההתחברות של הנפש האלקית עם הנפש הבהמית (חלק ה"מטה" שבאדם), שכוחותי' של הנפש האלקית יאירו בגוף ובנפש הבהמית, כך שהם לא יהיו מניעה ועיכוב להתגלות הארת הנשמה, אלא אדרבה הם "יסכימו" ויתרצו ליחוד זה (שבין הנפש האלקית ונפש הבהמית).

כד אתכפיא ואתהפכא חשוכא לנהורא.

וזאת, ע"י שתי המדריגות "אתכפיא ואתהפכא", דקודם כל כופים את הנפש הבהמית שלא תתנגד לנשמה, בבחינת "בעל כרחך עונין אמן ומסכימין ומתרצין ע"י התגברות נפש האלקית", ואח"כ מגיעים למדריגה עליונה יותר, "אתהפכא חשוכא לנהורא", שהנפש הבהמית (החשך) עצמה נהפכת לאור, שמצד עצמה היא רוצה יחוד זה עם הנפש האלקית.

כי התורה שנק' עוז נק' ג"כ תושי', שמתשת כח הסמרא אחרא שמצד הגוף, כי לאום מלאום יאמין וכשזה קם זה נופל.

תוכן הפרק: לימוד התורה באופן הרצוי - "כעונה אחר הקורא", ומתוך אימה ופחד כנתינתה מסיני [בפרק זה ישוב לתרץ השאלה שבתחילת המאמר - מה נתחדש בבני ישראל ע"י מתן תורה, שרק ע"ז יוכלו להיות עובדי השם:]

ולזה נתנה התורה לישראל, שהתורה נק' עוז, שהיא הנותנת כח ועוז לנפש האלקית להתגבר על חומריות הגוף ונפש הבהמית וגסותן, לצאת ממסגר אסיר.

ע"פ המבואר לעיל יובן "ענין מעלת קבלת התורה", אע"פ שגם קודם מתן תורה היו כמה צדיקים - כי התורה היא המבטלת את חלישות הנפש (שבגללה אין האדם יכול להתגבר על חומריות וגסות גופו). דזהו מה שהתורה נקראת "עוז", לפי שהיא נותנת תוספת כח ועוז לנפש האלקית להתגבר על חומריות הגוף ונפש הבהמית וגסותן.

כלומר: לולא כח התורה לא הי' אפשר לרוב בני אדם להיות עובדי ה', מחמת חומר וגסות הגוף ונפש הבהמית שגורם לחלישות הנפש; ולכן ניתנה תורה לישראל, שזו מתנה מלמעלה לכאור"א מישראל, שהקב"ה הטביע בנפשו (על ידי נתינת התורה) כח ועוז שיוכל להתגבר על ה"מסך" שמצד גשמיות הגוף וחומריותו.

[והולך ומבאר את תוכנו הרוחני של כח ועוז זה:]

וזהו ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום, כי ע"י התורה שנק' עוז, נעשה בשלום. פירוש, ב' שלום, כמארז"ל עושה שלום בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה.

זהו פירוש הכתוב "ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום" - דלכאורה אינו מובן, מהו הקשר בין שני הענינים ד"עוז" ו"שלום"? אלא, שעל ידי שהתורה נותנת עוז בנפש האלקית, נעשה "בשלום" - "בשלום" אותיות "ב' שלום", שהן שתי בחינות שלום הנפעלות ע"י תורה, וכמרז"ל שהתורה עושה שלום בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה.

[וביאור שתי בחינות שלום אלו (הנפעלות על ידי

ה"עוז" דתורה) ע"פ חסידות:]

שלום, היינו התקשרות.

שלום מורה על ההתקשרות וההתחברות של שני

ממש להיות לאחדים", משא"כ התורה גם כשהיא יורדת לעוה"ז ומלוכשת בדברים גשמיים נשאת במעלתה העצמית ד"אורייתא וקוב"ה כולא חד".

וזהו ענין ה"עוז" שבתורה, היינו גילוי אור אין סוף ב"ה שבתורה, שע"י שהאדם לומד תורה כדבעי מאיר אור אין סוף ב"ה בנשמתו, והוא המחזק את הנשמה ונותן בה כח להתגבר על חומריות הגוף.

אלא שבתחילה הולך ומבאר כיצד גילוי אור אין סוף ב"ה שבתורה (זה שאורייתא וקוב"ה כולא חד) - "ניתן" לישראל בעת מתן תורה:]

והנה עיקר קבלת התורה הוא מ"ש בעשרת הדברות וידבר אלקים את כל הדברים האלה לאמר אנכי.

בפסוק "וידבר אלקים את כל הדברים האלה לאמר אנכי גו'" מתאר הכתוב לא רק ענין נתינת התורה לישראל מאת הקב"ה, אלא גם ענין קבלת התורה על ידי בני ישראל, היינו כיצד נקלטת התורה בנפשות בני ישראל.

[וביאור הענין:]

דלכאורה מלת לאמר אין לה הבנה, ואינה כמו כל לאמר שבמקרא שפירושו לאמר לזולתו, משא"כ בעשרת הדברות אי אפשר לפרש כך, שהרי כל ישראל שמעו, ופנים בפנים דבר ה', את אשר ישנו פה ואת אשר איננו פה כו'.

ויובן זה בהקדם ביאור תיבת "לאמר" שבכתוב זה, דתיבת "לאמר" בכל מקום פירושה, שמי שמע אמירה זו חייב לחזור ולמסור אותה לאחרים (כמו וידבר ה' אל משה לאמר, שפירושו שמשה צריך לומר דבר זה לבני ישראל), אבל כאן בעשרת הדברות אי אפשר לפרש כן שהרי כל ישראל שמעו את עשרת הדברות ישר מפי השם (ולא באמצעות משה רבינו), כמ"ש "פנים בפנים דבר ה' עמכם".

ואין לתרץ שדור המדבר הי' צריך למסור את הדברים לבניהם אחריהם ולדורות הבאים, שהרי הנשמות של כל ישראל עד סוף כל הדורות היו בעת מעמד הר סיני ושמעו את עשרת הדברות מפי הקב"ה, וכמ"ש "את אשר ישנו פה ואת אשר איננו פה".

אך פירושו הוא, לאמר ולדבר את כל דברי התורה מה שכבר נאמר למשה מסיני, כי כל מקרא ומשנה הלכות ואגדות כולם נאמרו למשה בסיני.

וזהו מה שהתורה נקראת "עוז ותושי'", ואמרו רז"ל שהתורה מתשת כוחו של אדם, שע"פ חסידות ענין תושי' הוא מה שהתורה מתשת ומחלישה כח הסטרא אחרא שמצד הגוף, דע"י שהתורה נותנת כח ועוז לנפש האלקית בדרך ממילא נחלש כח הנפש הבהמית, דהא בהא תליא, וכמחז"ל על הפסוק ולאום מלאום יאמץ - דכשזה קם זה נופל ("וכמבואר בזהר דתוקפא דגופא חולשא דנפשא").

אך לחבין כיצד הוא העוז של התורה ליתן כח לנפש האלקית ולהתיש כח גשמיית הגוף וחומריותו, הלא גם התורה נתלכשה בענינים גשמיים תרומות ומעשרות כו'.

אך עדיין צריך להבין, כיצד התורה היא מקור לכת ועוז לנפש האלקית להתיש ולהחליש כח הגוף וחומריותו - הלא גם התורה נתלכשה בענינים גשמיים, כמו הלכות תרומות ומעשרות כו'. כלומר: במה עדיף הכח הרוחני שבתורה (שגם היא "מלוכשת" ועוסקת בדברים גשמיים) מהכח הרוחני של הנפש האלקית שהיא חלק אלקה ממעל ממש אלא שהיא מלוכשת בגוף גשמי (וכנ"ל בפירוש "כשל בעוני כחי", דעצם "גשמיית הגוף וחומריותו הוא.. מסך מבדיל").

[זאת ועוד: רואים אנו במוחש שאפשר ללמוד תורה, וחומריות הגוף והנפש הבהמית נשארת בתקפה כתולדתה. ועל כרחק צריך לומר שהתשת חומריות הגוף תלוי' באופן מיוחד בעסק התורה, וכפי שיבואר להלן].

אמנם, הנה נודע כי מקור התורה ויסודה בחררי קדש עליון, מאור אין סוף ב"ה בעצמו ובכבודו הסובב כל עלמין, אני ה' לא שנית, אורייתא וקוב"ה כולא חד.

אך הענין הוא, ע"פ המבואר בזהר ד"אורייתא וקוב"ה כולא חד", שהתורה הוא חד עם קוב"ה ממש, מהותו ועצמותו יתברך (הסובב כל עלמין), עליו נאמר "אני ה' לא שנית", שכל חילוקי המדרגות שבעולמות אינם עושים שום שינוי בו ית' ונמצא למטה כמו למעלה ממש, וכך הוא בתורה (שהיא חד ממש עם קוב"ה) דגם כפי שהיא למטה (מלוכשת בדברים גשמיים) לא נשתנתה כלל, והיא אלקות ממש באותה המדרגה ממש כפי שהיא למעלה.

[וזהו ההבדל בין התורה ונשמות ישראל, דהנשמה כשהיא נפרדת משרשה ויורדת למטה היא נעשית "דבר בפני עצמו" ו"אינה בטילה במציאות לגמרי" . . באור ה'

נפרד אצל האדם להיות יוצא מפי עצמו כאלו הוא שלו.

כדי שלימוד האדם יהי' באופן שדברי התורה שמוציא מפיו הם "דבר ה'", צריך הלימוד להיות בבחינת "ביטול", שכל מגמת האדם בלימודו תהי' לכוון אל האמת, לחכמתו ורצונו של הקב"ה.

וזה גופא הוא החידוש דמתן תורה, שההתגלות האלקית בעת מעמד הר סיני הטביעה בנפשות ישראל כח של "ביטול אליו יתברך", שניתן בטבע נפשם הכח להרגיש ביטול מוחלט בעת לימודם בתורה, באופן שכאשר האדם מדבר דברי תורה לא ירגיש שאלה הם דיבוריו, שיוצאים מפי עצמו כאילו הם שלו, אלא שדיבוריו הם של הקב"ה, ולא נפרדו ממנו יתברך (אף שיוצאים דרך פיו).

רק כמ"ש תען לשוני אמרתך, שהתורה היא אמרתך, אלא שלשוני תען כעונה אחר האומר מה שהוא אומר.

לימוד התורה של בני' הוא על דרך מ"ש "תען לשוני אמרתך", פירוש, "אמרתך" קאי על דברי תורה, שהם דברי הקב"ה, וכשאדם מדבר דברי תורה אין זה אלא כמי "שעונה אחר האומר", "וכמאמר המשנה עונין מה שהן אומרים", שחוזר את הדברים ששמע מאדם אחר, כך הלשון המדברת דברי תורה הוא רק כעונה אחרי הקב"ה.

ויו"ד הדברות הן כללות כל התורה, שנקבלתן עשרת הדברות מפי הגבורה קבלו כל התורה, להיות בחינת ביטול אצלם לדבר ה' המדבר בפהם, ולהיות רק כעונה אחר האומר.

ואע"פ שבעת מתן תורה שמעו ישראל רק עשרת הדברות, הרי עשה"ד הן כללות כל התורה, ובמילא, ע"י שמיעת עשה"ד מפי הגבורה באופן של "לאמר", קבלו ג"כ את כל התורה כולה (הנכללת בעשה"ד) באופן של "לאמר", שבעת לימוד התורה יהיו ישראל בבחינת ביטול ל"דבר ה'" המדבר בפהם, היינו שזה כאילו הקב"ה אומר ומדבר עתה דברים אלה דרך פי האדם הלומד, כך שלימודו הוא רק "כעונה אחר האומר".

שהוא ענין גילוי אור אין סוף למטה כמו למעלה, בבחינת בטול ממש.

ונמצא, שע"י לימוד התורה בכל מקום ובכל זמן בבחינת ביטול ממש יש גילוי אור אין סוף למטה (באדם הלומד) כמו למעלה.

אך פירוש תיבת "לאמר" כאן הוא, דאדם הלומד תורה עד סוף כל הדורות הרי הוא חוזר ואומר את כל דברי התורה שכבר נאמרו למשה מסיני, וכמחז"ל דכל התורה כולה - מקרא משנה הלכות ואגדות - נאמר למשה מסיני.

וזהו "וידבר גו' לאמר", "היינו ענין ציווי לכל ישראל בעצמם, שכל הדברים האלה יאמרו תמיד לדורות בכל עת קביעת העתים לתורה, יאמרו בדיבור בפה אותם הדברים עצמן כהווייתן שכבר נאמרו". כלומר: הקב"ה "דיבר" את התורה לבני' באופן של "לאמר", דכאשר אדם אומר דברי תורה עד סוף כל הדורות אין אלו דברים שלו, אלא הם דברי הקב"ה (שנאמרו למשה מסיני).

הגם שבגמרא הוזכרו שמות תנאים ואמוראים שאמרו הלכה זו, כמו בית שמאי ואומר כך כו', היינו דבר ה' זו הלכה שנאמרה למשה מסיני שיוצא מפי אותו תנא ואמורא, וכענין דברי אשר שמתו בפיך. זה שאנו מייחסים את ההלכות שבגמרא לתנא ואמורא מסויימים, ולא להקב"ה - אין זה אלא מפני שבפועל יצא הדבר מפי אותו תנא ואמורא, אבל הרי זה "דבר ה' זו הלכה" שנאמר למשה מסיני, שנאמר ונתגלה בשעה זו דרך פי אותו התנא, וכענין שנאמר "דברי אשר שמתו בפיך".

[נדע"פ שלימוד התורה תלוי בהבנת והשגת האדם, והבנת ענין דתורה פירושה, שכך מתחייב מצד שכל האדם - מכל מקום, כשאדם לומר תורה כדבעי, הרי אפילו סברא שכלית שהוא אומר (כגון "מיגו" או "המוציא מחברו וכו'" וכיו"ב) אין זו סברא שכלית שלו, אלא רק מה שעל ידי שכלו מתגלה חכמתו ורצונו של הקב"ה למטה, ונמצא שדברי התורה שאומר הם דבר השם].

ובח זה ניתן לישראל להיות הלכה היוצאת מפהם דבר ה' ממש שנאמרה למשה מסיני, ניתן בזמן קבלת התורה בעשרת הדברות, לאמר מה שכבר נאמרה.

כח זה בלימוד התורה של בני ישראל, שלימודם הוא באופן שההלכה היוצאת מפהם היא דבר ה' ממש שנאמר למשה מסיני - ניתן להם במתן תורה, שאז קיבלו בני ישראל את עשרת הדברות באופן של "וידבר גו' לאמר" - שהקב"ה נתן בהם הכח שיאמרו "מה שכבר נאמר" בסיני.

דהיינו בחינת ביטול אליו ית', שאין הדבור נעשה

[בשעת מתן תורה] באימה ויראה כו' אף כאן כו', שלכאורה אינו מובן דמיון זה מה להלן אף כאן כו', שהרי כמעמד הר סיני וכל העם רואים את הקולות ופנים בפנים דבר ה', משא"כ בעסק התורה של כל אדם בשלומד בפני עצמו.

לכאורה אינו מובן איך אפשר לתבוע מאדם ללמוד באותה מדה של אימה ויראה כבמעמד הר סיני, והרי אין האדם רואה את הקולות וכו' של מעמד הר סיני שהם שהטילו פחד על בני".

אלא הענין הוא, כמ"ש לעיל, כי גם עסק התורה שבכל אחד ואחד ובכל זמן הוא דבר ה' ממש שנאמר למשה מסיני. ועל ידי זה תפול עליו אימה ויראה כאלו קבלה היום מהר סיני.

אלא ע"פ מה שנתבאר לעיל מובן, כי גם עסק התורה שבכל אחד ואחד ובכל זמן הוא מעין מעמד הר סיני, מאחר שזהו דבר ה' ממש שנאמר למשה מסיני, ונמצא שמה שלומד עתה הוי כאילו קבלה היום מהר סיני.

ד"ה בחודש השלישי פרק ג

וזהו היתרון שבתורה על כחה של הנשמה עצמה, אף שגם התורה עוסקת ו"מלובשת" בדברים גשמיים (כנ"ל), כי מאחר שהתורה ניתנה לישראל באופן של "וידבר גו' לאמר", לפיכך, יש "גילוי אור אין סוף" (היינו מה שאורייתא וקוב"ה כולא חד) גם בלימוד התורה של בני" למטה.

ומזה יתבונן המשכיל ויפול עליו אימה ופחד בעסק התורה, בשומו ללבו כי דבר ה' הוא ממש שנאמר למשה מסיני.

כשאדם משכיל יתבונן בענין האמור, שהלימוד הרצוי הוא באופן שהאדם ירגיש שדברי תורה שלומד הם דבר ה' ממש - תפול עליו אימה ופחד בעת עסקו בתורה, בשומו לליבו כי מה שלומד הוא דבר ה' ממש שנאמר למשה מסיני. ונמצא שלימוד התורה שלו הוא מעין מעמד הר סיני, שאז גילה את דברו למשה, ועתה מתגלה דבר השם דרך פיו!

וזה שאמרו רז"ל על פסוק והודעתם לבניך ולבני בניך וסמך ל' יום אשר עמדת כו', מה להלן

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער - אדמו"ר האמצעי

מאמרים קונטרסים

למעלה משם מ"ה מטעם זה ביתרון מעלת בחי' ב"ן על מ"ה בשרשו הראשון בהבל הפה כו' כנ"ל וד"ל. אך הנה מבואר למעלה ג"כ שיש יתרון מעלה לבחי' מ"ה בשרשו הראשון במצח ופני' שמתגלה שם מבחי' הפנימי' והעצמי' ממש, ע"כ מובן שאם הי' נמשך שם מ"ה לא בדרך מעבר בלבד אלא בירידת עצם המהות בלי לבוש והסתר דכלי הפנים והמצח כו' הי' אז גילוי אור שם מ"ה זה בנברא' בתכלית הביטול דאי"ן האלקי העצמי על בוריו ליכנס בתוך תוכם בתמידות ולא הי' נפסק ונסתר מהם אפי' רגע, וזהו מצד הארת העצמות ממש שלמעלה מבחי' ב"ן בשרשו בהבל הפה כו' שאינו בא מבחי' הפנימי' והעצמי' כ"כ כנ"ל (וזהו יחינו מיומי' בהארת שם מ"ה בהארת פנים לבד, ביום הג' יקימונו ונחיה לפני' ממש בביטול עצמי דמ"ה בתמידות בלי יצטרך להארת פנים דחכמ' כלל שהוא ביתרון מעלה מדורו של משה שא' פכ"פ דיבר ה' כו', ואע"פ שא' ואתם הדבקי' בה' חיים כולכם כו' היינו כמו יחינו מיומי' דבחי' מ"ה העלין שאינו תמידי, וכמו בחי' ראי' דג' רגלי' דכתי' יראה כל

ונמצא מובן מכל זה בשרש בחי' מ"ה וב"ן שיש מעלה יתירה לבחי' ב"ן בשרשו במה שבא ומאיר מן מהות העצמו' יותר ולא דרך מעבר לבד וע"כ מובן מזה דלאחר שיהי' בירור ותיקון לחסרון דב"ן שהוא מה שיוור ומתגשם בגסות ופירוד גמור כנ"ל אז יהי' גבוה מבחי' מ"ה מצד זה, וזהו ענין א"ח עט"כ דשם ב"ן לאחר הבירור עולה בבחי' ס"ג שלמעלה משם מ"ה כידוע. וביאור הדברי' היינו ענין התשובה על החטא דוקא שהרע עצמו שנתגשם ביותר ויצא לכלל פירוד אחר פירוד שהוא כירידת צמצום דב"ן להיכלו' דק"נ כנ"ל ע"י התשובה מעומק הלב ברצוא ותשוקה כמו בכי' דראב"ד עד שיצא' נשמתו בבכי' וכה"ג, הרי עי"ז הוברר בחי' הגסו' והפירוד שנסתעף מבחי' ב"ן ועולה למעלה בשרשו ממש שהוא בא בבחי' גילוי אור מן מהו' ועצמו' יותר מבחי' התפעלו' הביטול דאי"ן ומ"ה האלקי שבצדיקי' שאינו בא ונמשך בשרשו במצחא כו' רק דרך מעבר לבד כנ"ל. וזהו הטעם דבע"ת גדולי' מצ"ג וכמ"ש בזוהר דבע"ת משכי ל' לקודב"ה בחילא יתיר כנ"ל שזהו ענין בירור דב"ן שעולה

לפניו הוא תמיד' כי אינו בא דרך מעבר כו' וכמו והי' ירא' ה' על פניכם לבלתי תחטאו לעולם כו' מצד עוצם גילוי הפנימי' ועצמו' וכמ"ש ואמר הנה אלקינו זה כו' וכן כתי' כימי צאתך מא"מ אראנו נפלאו"ת כו' סדכ"ס עצמו כו' וד"ל).

קונטרס דמלכא משיחא אתא לאתבא צדיקא בתיובתא

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר הצמח צדק

דרך מצותיך

דזמינן מקדש כו' קדש מלה בגרמי' הוא, שר"ל שג' המועדים פסח ושבעות וסוכות הם זמיני' מקדש שהיא החכמה ומקבלים הארה ממנו אמנם הקדש עצמו שהוא השבת מעלתו נכבדת עד מאד ונק' מלה בגרמי', ושם נת' כי המדות הם תוארים פעול מאחרים כמו חסד הרי ענינו להתחסד עם זולתו וכן הרחמים והדין והניצוח וההודיה והתקשרות והתנשאות ענינם להתחבר עם דבר מה זולתו, וכבר חתרו המפרשים להשיב איך יצדק זה באלוה ולפי האמת נכונו הדברים כי מאצי' ולמטה יכוננו אלו התוארים כי האצי' הוא בחי' התלבשות אא"ס בכלים כדי לברוא מאין ליש בחסדו וגבורתו ורחמנותו עליהם, משא"כ למעלה מאצי' כמו שהוא ית' יחיד ומיוחד וכמו עד שלא נברא העולם שהי' הוא ושמו לבד (פדר"א פ"ג) וכ"ה גם אחר שנברא העולם קמי' ית' דכולא כלא חשיבי' לא יתכנו באמת אלו התוארים שהם המדות הנ"ל משא"כ בחי' החכמה שאינה כ"כ פעול מאחרים כי גם כשהוא לעצמו עד"מ יתכן החכמה והדיעה אלא שהוא היודע והוא המדע והוא הדיעה עצמה כמ"ש הרמב"ם ז"ל וז"ס שנק' החכמה עילאה קדש ל' הבדלה כדפרש"י ע"פ קדושים תהיו מובדלים תהיו (ויקרא י"ט ב') ולזה כיון ג"כ הזהר מלה בגרמי' ר"ל שאינו תואר פעול מאחרים אלא כמו שהוא קמי' ית' דאין עוד מלבדו, וזהו ענין מעלת המשכת המוחי' במדות ששרשם נמשך ממוחא סתימאה דא"א היא החכמה שבכתר הנקראת קדש לפי האמת כמבואר אצלנו בענין קידוש מי חטאת והיינו מטעם הנ"ל שממנה נמשך הארה באו"א דאצי' ומהם במדות ואז גם שהמדות הם תוארים פעול מאחרים לברוא מאין ליש מ"מ הם מאירים יותר בתוס' מרובה על העיקר מחמת גילוי מוחי' אלו שהוא בחי' גילוי עצמיות אלקותו ית' כמו דקמי' אין עוד וכולא כלא חשיבי' וכמ"ש לפי שכלו יהולל איש (משלי י"ב ח') שהמדות הנק' איש הם מהוללים ומאירים יותר לפי השכל המאיר בהם וכנראה בגשמיות באדם שכשמודותיו מתנהגים עפ"י השכל הם משובחים ביותר הרבה מכשהם מתנהגים כמו שהם מצד טבעו, והמוחין הם חב"ד אלא שהדעת

זכורך את פני ה' שאינו אלא בשעה זו כו' ומיד שבים לבחי' יש ודבר, וכן תלמיד שמקבל פני רבו אין בו הביטול שמחמת הארת פני רבו רק דרך מעבר לפי שעה זו ולא שנכנס תוך תוכו להיו' תמיד כן, וכך הוא ענין י"ג מדה"ר ביו"כ שנמשכי' מאור פני מלך חיים כו' וכה"ג, אבל ונחיה

להניח תפילין על היד, (תכ"ב) להניח תפילין על הראש, שנאמר וקשרתם לאות על ירך והיו לטטפת בין עיניך (דברים ו' ח'): ושרש ענין מצוה זו עפ"מ"ש בכהאריז"ל סוד הקב"ה שהוא ז"א מניח תפילין הם ד' מוחי' חו"ב חו"ג הנמשכים לו מאו"א ושרשם מזיווג מזל הח' ונוצר עם מזל הי"ג ונקא, שמשם נמשך האור לאו"א ומהם ע"י נה"י שלהם מתלבשים בגלגלתא דז"א, וע"י קוצי דשערי דמו"ס דא"א היורד מאחוריו ומגיע עד רישא דז"א שמלביש לא"א מכל צדדיו ומכה שם בערפו ובאמצע ששם מוח הדעת המלוכש ביסוד אימא (שבה מלוכש יסוד אבא שבו דעת דאבא) ע"ז נחלק מוח הדעת לחו"ג ומחמת כח הכאה זו יוצאים ונדרים מן מוחי' דז"א הללו שהם א"פ הארה על המצח דז"א בין עיניו ונעשי' שם בחי' מקיפים לפניו ובולטי' לחוץ והן הן התפילין דמארי עלמא, ומה כתיב בהו ומי כעמך ישראל (דה"א י"ז כ"א) לפי שכ"ז נעשה ע"י הנחת תפילין שאנו מניחים על הראש, ותפלה של יד הם ד' מוחי' דנוק' שנמשכים לה מז"א וע"י קוצי דשערי דז"א המכה באחוריו יוצאים ובולטי' במצחא ג"כ והם אצלה תש"ר אך לגבי ז"א נק' תש"י לפי שבעלותה מבי"ע בשחרית עומדת בזרוע שמאלו כנגד לבו וז"ס שימני כחותם על לבך כחותם על זרועך (שה"ש ח' ו') ע"ש בארוכה: וענין תפילין דרש"י ודר"ת ע"פ משרז"ל (בעירובין דצ"ה ב' ומ"ש בפע"ח בהקומץ הוא ט"ס) מקום יש בראש להניח ב' תפילין הם ב' מיני מוחי', תפילין דרש"י הם ד' מוחי' דאי' שבו"א ולכן קודמים פ' שמע לוחי' כי החסדים יורדים תחלה, ותפילין דר"ת הם מוחי' דאבא שבו"א ושם עט' דגבורה יוצא תחלה לחוץ בבחי' בליטה ומקיף ולכן והי' קודם לשמע ע"ש בארוכה:

(א) **וביאור** זה, הנה עיקר ההפרש בין טלית לתפילין שהטלית הוא מקיף אמיתי שמעולם לא הי'

בסוד או"פ, משא"כ התפילין שהם מוחי' פנימי' דז"א אלא שאח"כ יוצאים בבחי' בליטה וגם זו על פניו לבד משא"כ הציצית מקיף לכל ג"ר כו', וענין המוחי' הוא כי הנה מבואר במ"א בפי' מאמר הזהר פ' אמור תלתא אינן

יכול ואם יתחיל לומר לו יתגלגלו בפיו דבורים זרים שלא ממין הטענה ויש מי שיש בו הכח הזה שיכול להסביר אפי' לתלמיד קט הערך עפ"י דרכו ובאמת על הרוב חכם גדול יכול להשפיל גם לתנוק קטן והיינו לפי שכח זה הוא ממקור החכמה שיכול להלביש שפע שכלו בכל מיני צירופים שירצה לכאור"א לפי דרכו ולחלקו לחלקים שונים כפי המצטרף, וכמ"כ למעלה להיות ירידת ההארה ממעלת חב"ד עד שיתפסו במדות בבחי' חו"ג שמעלת חב"ד נפלאה מהם הרבה ואיכות ירידה והמשכה זאת אינה אלא עפ"י מקור החכמה שהיא הח"ס הנק' קדש מטעם הנ"ל ומשם נמשך הארה להדעת שיחלק שפעו לחו"ג וחו"ג אלו הם מוחי' ממש, וקצת מזה כתבתי במצות גיד הנשה ע"ש. וז"ס הקב"ה מניח תפילין (ברכות ו' א') פי' שמאיר מחכמתו ובינתו ודעתו במדותיו שהם חסדו וגבורתו ורחמנותו כו' ומעלת הארה זו רבה היא עד מאד וטובה גדולה להנבראי' שחיותם הוא ע"י המדות הנ"ל יום ראשון מאיר החסד ושאר מדות כלולים בו ויום ב' הגבורה וחסד ורחמים וכו' כלולים בה ויום ג' מדת הרחמנות ושאר מדות כלולים בה וכשחב"ד מאירי' במדות אזי הם טובים ומאירים בתוס' מרובה על העיקר מכמו שהם מצד עצמותן ובל' הקבלה הוא ענין המשכת מוחין לז"א:

ספר המצוות – מצות תפילין

נחלק לחו"ג ונעשו ד' ומבואר בפע"ח (פ"ג) שהדעת הוא העיקר משא"כ חו"ב הם רק הארה, ופי' כי ענין התחלקות הדעת לחו"ג הגם כי בלא"ה יש חו"ג במדות עצמן היינו כי החו"ג שבמדות הם מדות בלבד וכנ"ל שהם תוארים פעול מאחרים וכמו באדם טבע ההתחסדות או התגברות שבלבו, אבל החו"ג הנמשכים מהדעת הם מוחי' ממש דהיינו כח החכמה המחייב להתחסד ולהטיב לזולתו, או המחייב לעורר גבורה כפי הצורך שזוהי חסד שכלי' וגבורה שכלי' ממש וכבר נתבאר מעלת הח"ע שהיא כמו דקמ"י ית' כולא כלא ולזאת החו"ג דמוחי' מעולים הרבה מחו"ג דמדות והמשכת חו"ג אלו הוא ע"י הדעת מלשון וידע אדם את חוה כו' (בראשית ד' א', שם כ"ה) שהוא תקיעת המחשבה בעומק עד שמתפעלים המדות כפי השכל משא"כ מצד או"א החכמה לבד בלא עומק הדעת לא היו נולדים המדות וכמ"ש בתניא פ"ג, והכח הזה בדעת לחלק לחו"ג הוא מחמת קוצי' דשערי דא"א המכה בו, ענינו ר"ל גילוי הארה ממקור החכמה הנק' מו"ס הנ"ל שממנה נמשך קוצי' דשערי הנ"ל לבחי' מוח הדעת שיוכל לחלק השפעת השכל לחו"ג כי כל השפעה צ"ל ע"י קבלת כח ממקור גבוה יותר כנראה בגשמיות שיש מי שמבין איזו השכלה לעצמו היטב ואעפ"כ כשישאל ממנו זולתו להבינה לו לא

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל

קדמון, אויר אור יו"ד כמ"ש בת"א בד"ה מזוזה מימין³¹ הוא בחי' כתר הקדמון כו', והיינו כי יעקב הוליד י"ב שבטים שהיתה מטתו שלימה ולא כאברהם שיצא ממנו ישמעאל ולא כיצחק שיצא ממנו כו' אלא היתה מטתו שלימה, ונמצא כי הוא מקור כל ישראל, ואיתא בתנא דבי אליהו שני דברים יש בעולם תורה וישראל, ואיני יודע איזהו מהם קדמו, דרכן של בנ"א אומרים התורה קדמה ואני אומר ישראל קדמו, והיינו כי כל התורה היא ציוויים לבנ"י כמ"ש דבר אל בני צו את בני' והיתכן לומר שעדיין ישראל לא היו וכתב בתורה ציוויים להם אלא שישאל קדמו, וכן אמרו במד"ר ז' דברים קדמו כו' ומחשבתן של ישראל קדמה לכל דבר, ולכן יעקב שהוא מקור כו"ס³² הגיע ע"י שהי' בריח התיכון לשורש שרשם הוא בחי' אויר קדמון כו'.

[[ס]] **ובזה** נבין דברי אאמו"ר וצללה"ה זיע"א שאמר בדרוש דקרי"ס²⁸ שיש ים וארץ לפני הצמצום וקריעת ים סוף לפני הצמצום והוא ע"ד הנ"ל דוקא, והקרי"ס שנתגלה העלם שבכח להיות בבחי' גילוי שבכח, ולכן אמר אז שזהו גילוי יש האמיתי כו', והיינו לפי שעה בהלכם בים נתגלה להם בחי' יש האמיתי שקדום לכל כו'. והנה קרי"ס הי' ע"י ג' פסוקים ויסע ויבא ויט²⁹ שהם כנגד ג' אבות אברהם יצחק יעקב, ונמצא כי ויט הי' כנגד יעקב, והיינו כי על האבות נאמר בעבר הנהר ישבו אבותיכם היינו בחי' עבר הנהר דבינה וכמ"ש במ"א שהם בחי' חג"ת דא"א³⁰, ויעקב הוא בחי' ת"ת הוא בחי' בריח התיכון המברית מן הקצה אל הקצה בחי' קצה העליון שזהו בחי' אורא עילאה שנת' בזהר ופי' המקובלים שזהו בחי' אויר

לר"ה ע' אשכט.

(31) בת"א בד"ה מזוזה מימין: פ' מקץ מב, ג. מג, ב.

(32) מקור כ"י: כנסת ישראל (או: כל ישראל).

(29) והנה קרי"ס הי' ע"י ג' פסוקים ויסע ויבא ויט: בהבא לקמן עד סוף הפסקא ראה אוה"ת בשלח שם ע' תקעה.

(30) בעבר הנהר ישבו אבותיכם. עבר הנהר דבינה וכמ"ש במ"א. חג"ת דא"א: ראה לקו"ת בחוקתי מו, סע"ד ואילך. אוה"ת דרושים

כשנתגלה בחי' מי בבחי' אלה וזהו פלג אלקים פי' אמת המים, וה"ז משל כמו ע"י אמת המים נעשה מלא מים שגם תלמיה ירוו נחת, כן ע"י המשכת אלקות שהי' בקריעת ים סוף שז"ע פלג אלקים אמת המים עי"ז נעשה מלא מים שגם בארץ יתמלא מים, והיינו להיות וידגו לרוב בקרב הארץ שגם בארץ יהיו כמו בחי' דגים שבים שמובלעים במי הים וכמשנת"ל באריכות.

המשך והחזרים תרל"א

מאמר ד"ה אם בחקותי תלכו

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

קונטרס ומעין

עמהם וסולח ומוחל להם מה שאי אפשר להם לשלם ומגביל להם איזה זמן להכין עצמם להקפדה וסחורה חדשה, והם ימי הסליחות, דכאשר העבודה דימי אלול היא עבודה שלמה בתשובה מעומקא דליבא הנה בימי הסליחות מתקבלת תשובתו בקבלה טובה על להבא, אשר ככל התשובה דאלול וימי הסליחות וקבלת עול מלכותו יתברך בראש השנה הנה לפי ערך זה נקצב לו החסד בקני חיי ומזוני בראש השנה ונחתם ביום הכפורים, אבל חסד זה הוא עדיין חסד פשוט וגם שרשי החסד דעשיה הכלול במלכות דאצילות הוא רוחני עדיין, ובכדי שיבא בגשמיות העולם הזה הוא על ידי התלבשות בכלים ולבושים דבריאה יצירה עשיה ואחר כך בהמלות דכל אופני ההתלבשות האלו הוא מחסד ה' עלינו להשפיע לנו שפע חיות כפי ערכנו ומהותנו, מה שיהיה טוב לנו שנוכל לקבל שבשכיל זה מתמצם ומתלבש החסד בכל ההתלבשות הנ"ל, וכמו על דרך משל אב הרוצה לשעשע את בנו, הרי הוא מצמצם את עצמו ומתלבש בענינים קטנים מאד, שהן לפי ערך הקטנות של הבן, כמו לשחק עמו באגוזים ועוד בקליפות האגוזים, כי הבן מצד קטנותו שול אינו מפיר בהטוב שבהפרי שבתוכה כלל, רק הקליפה תהיה לו לטוב ולחסד בהיותו יכול לגלגלה וכדומה, ובדוגמא כזאת מפני חסד ה' עלינו מתצמצם האור האלקי ומתלבש בכמה לבושים עד הלבושים הגסים דמלות הנ"ל, בכדי שיתהווה בחינת חסד גשמי לפי ערך הנבכאים מה שטוב להם, והכוונה פנימית בזה היא אשר נשמות ישראל על ידי עבודתם בתורה ומצות יכירו את ניצוץ הטוב שבדבר הגשמי ויזכרוהו ויעלוהו לשרשו ומקורו, אשר על ידי זה נעשה בירור כללי בכללות העולם הזה אשר הוא תכלית כל העולמות וכל ההשתלשלות, ומהאי טעמא הנה רוב סוגי התורה והמצוה נתלבשו בדברים גשמיים, דהנה עיקר ענין לימוד התורה הוא שיהיה מוכן ומושג בשכל הטבעי והאנושי, וגם אפילו

וזהו פקדת ארץ ותשוקקה, פי' ארץ קאי על נש"י כמ"ש כי תהיו אתם ארץ חפץ, והיינו כמו פקידת הארץ הוא ע"י גשמים כן פקידת הארץ דנש"י להיות בבחי' תשוקה לשורש ומקור חוצבם במח' הקדומה זהו ע"י פלג אלקים, פי' אמת המים כמ"ש רש"י והמצ"ד, והיינו כי אלקים הוא צירוף ב' תיבות מי אלה, ובחי' מי ברא אלה, אמנם הנה זהו ע"ד העלם והסתור הבורא מהנברא אבל

והנה אור החסד והחיות בההשפעה שנקצבה לו לאדם בראש השנה בכל מיני טוב בקני חיי ומזוני הוא מאתו יתברך, והיינו דגוף ועצם השפע הוא מעתיקא קדישא שהוא פנימיות ועצמיות אין סוף, ובא על ידי התעוררות העשר ספירות דאצילות דלשם מצעת העבודה דנשמות ישראל בתורה ומצות.

דהנה האור והשפע שנקצב לו להאדם בראש השנה ונחתם ביום הכפורים הוא לפי עבודתו בתורה ומצות בשנה העברה, וכמו שכתוב כי חק לישראל הוא משפט לאלקי יעקב ופירושו כי החק הנקצב לישראל בראש השנה ביום הכפורים תלוי במשפט, והמשפט הוא בזה כמה אור וגילוי אלקות, שהוא ענין אלקי יעקב, המשיך בשנה העברה, וכן תלוי באופן התשובה בעבודה דחדש אלול שהוא חדש הרחמים שמאירים אז י"ג מדות הרחמים והוא זמן עת רצון ונקל יותר ענין התשובה, ואחר כך בימי הסליחות שהם זמני עת רצון עוד יותר מחדש אלול, וכמאמר הידוע מרבינו בשם הבעל שם טוב נשמתו עין דבימי אלול אז מאירים י"ג מדות הרחמים לעורר דין וחשבון, והמשל בזה סוחר גדול שמוכר סחורתו בהקפה הנה בסוף השנה מעורר את הקונים לעשות חשבון כמה נמכר וכמה שלמו וכמה עוד חייבים לשלם ומעורר לשלם את המגיע, והסוחר עצמו בשמחה גדולה שמכר סחורה הרבה ובמקחים טובים והיתה לו פרנסה מרובה, אבל עם זה תובע את קוניו לשלם המגיע מהם ומזכירם אשר לקיחת סחורה בהקפה בשנה הבאה תלוי בזריזות פרעון החובות מהעבר וקובע זמן במשך כשלשה שבועות, שמחתו וצחילת פני הסוחר מועיל לקונים שעמלים בעמל רב וביגיעה עצומה לשלם חובותיהם, ובכלות מועד הקצוב בא הסוחר הגדול לעשות חשבון מכל החובות וכשרואה עמל הקונים ויגיעתם העצומה לפרוע חובותיהם ומפיר שבאמת חפצו לפרוע אבל עניים המה ואין ידם משגת, אזי עושה חסד

העבודות האלו הם דוקא בעולם הזה שהוא עולם גשמי, ומטעם זה נתנו ההשפעות בגשמיות עולם הזה בכדי לעבוד בהן את ה' כפי דיני התורה והמצוה. **קיצור.** השפע בתוספת הנקצב הוא מעתיקא, אבל בא על ידי התעוררות העשר ספירות דאצילות דלשם מגיע עבודת הנכבאים ומחסורם, דלפי ערך העבודה בשנה העברה פן היא קצבת שנה הבאה, ותלויה בתשובה דלול ועבודה דימי הסליחות והקבלת על דראש השנה. המשל מהסוחר וקוניו, הפונה פנימית בשפע הגשמי היא בשביל קיום התורה ומצוה.

נאמר כד פרק א

פנימיות התורה בהקנת והשגת אלקות בענין יחודו ואחדותו יתברך וכן בענין גדולתו כמה רבו מעשיך ה' ובמה גדלו מעשיך ה' וברביו העולמות ופרצופים העליונים, הנה העיקר הוא שיכבד ויסביר הענינים לעצמו עד אשר ישיגם בהשגה שכלית בשכל אנושי, וכן בענין המצות הרי גם המצות דחובת המוח בדיעת אלקות, כמאמר שיש שם מצוי ראשון ממציא כל נמצא וכל הנמצאים בשמים ובארץ ומה שביניהם הם מאמיתית המצאו, וחובות הלב באהבה ויראה הרי מעיקרי המצוה שתהיה השגת אלקות נתפסת במוחו הגשמי והאהבה ויראה יהיו נרגשים בבשר הלב ממש, דכל

1.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

שאלה: מהו ענין האריכות באחד, ומדוע מאריכין ימיו ושנותיו. כוונת המוח – השגה שכלית, כוונת הלב – להביא למדות טובות. שמע ישראל – להבין, שאלקינו – כוחנו, הוא הוי' שלמעלה מהטבע.

מאמרים תר"ץ

והדבר הלא טוב בין אם הוא דבר שבין אדם למקום ובין אם הוא דבר אשר בין אדם לחברו, יהיה מאוס אצלו, וכל יגיעתו והשתדלותו יהיה לנטע בעצמו מדות טובות והנהגות ישרות, וזהו פונת הלב לכוון את לבו, דלכא פליג לכל שיפין" להביא כל מדה טובה לפעל ממש. והנה אמירת "שמע ישראל כו' אחד" הוא ידיעת והשגת אחדות הבורא ברוך הוא, וזהו פרוש שמע ישראל, שהישראל ישמע ויבין וישיג כי הוי' אלקינו, דאלקינו הינו כחנו וחיותנו הוא הוי'. דהנה שם אלקים הוא לשון כח, וכמו שכתוב "ואת אילי הארץ לקח", שמורה על הכח והחזק, ו"אלקים" בגימטריא "הטבע", שכל דבר ודבר הרי טבעו הוא כחו. ואנו אומרים "הוי' אלקינו", דהכח והחיות דישראל הוא הוי', הינו מה שלמעלה מהטבע, דטבע הוא המגדר בזמן ומקום, דהמגדר במקום הוא מגבל בהגבלותיו, וכן הוא בזמן שמגבל בהגבלה דעבר הנה ועתיד, והוי' הוא הנה הנה ויהיה כאחד, שהוא למעלה מן המקום ולמעלה מן הזמן. וזהו "הוי' אלקינו", דהטבע דישראל הוא דבהגבלות הזמן ומקום ימשיכו האור והגלוי שלמעלה מזמן ומקום.

"כל המאריך באחד מאריכין לו ימיו ושנותיו. אמר רב אחא בר יעקב ובדלי"ת", דהאריכות באחד צריכה להיות בהדלי"ת, "אמר רב אשי ובלבד שלא יחטף בחי"ת" (ברכות יג, ב). וצריך להבין מהו ענין האריכות באחד, ומהו אריכות ימים ושנים, דמי שהוא מאריך באחד מאריכין לו ימיו ושנותיו. דהנה תבת "אחד" הוא בת ג' אותיות, א' ח' ד', והאריכות הוא בהדלי"ת, ובלבד שלא יחטף גם את החי"ת, וצריך להבין מהו האריכות בהדלי"ת ואזהרתו של רב אשי שלא יחטף את החי"ת, דמכל זה מוכן דהאריכות בהדלי"ת הוא דוקא כשאנו חוטף את החי"ת. והנה מאמר זה ד"כל המאריך באחד" הוא המשך הברייתא ד"תנו רבנן שמע ישראל הוי' אלקינו הוי' אחד, עד כאן צריכים פונת הלב דברי רבי מאיר, אמר רבא והלכה פרבי מאיר". והנה ישנו פונת המוח ופונת הלב, פונת המוח היא השגה שכלית מה שמנגע מחו להבין ולהשיג ענין שכלי עד שיעמד עליו ויבינו בכל פרטי עניניו, ופונת הלב הוא להביא השגתו הטובה מהכח אל הפעל במדות טובות, והינו דראשית עבודתו תהיה לחקר אחר כל מדה לא טובה ומכל שכן מדה מגנה לעקרה ולשרשה אשר כל תראה וכל תמצא,

ד"ה כל המאריך באחד

"בי"ג תמוז תר"ץ

לקוטי דיבורים

האדמו"רים בכל דור, והם : א) מנהגים שהם ענף או הידור של מנהג קדום. ב) מנהגים שכל רבי בדורו נהג בהם.

ב. בענין קריאת התורה, היו, נוסף לדיני קריאת התורה, גם מנהגי קריאה שעליהם הקפידו מאד בליובאוויטש.

היה מקובל בליובאוויטש, שהרבי אמר שהבנים ילכו לפתיחת הארון. בחיים חיותו בעלמא דין של הרבי, היו הרבי האמצעי ואחיו הולכים לפתיחת הארון. אחרי הסתלקות הרבי, והכתרת הרבי האמצעי לנשיא, פסק ללכת לפתיחת הארון, וחזקתו של הרבי האמצעי על פתיחת הארון עברה לאב-הסבא הרבי ה"צמח צדק".

כשאב-הסבא הרבי ה"צמח צדק" הוכתר לנשיא, הלכו כל בניו, כ"ק דודי זקני הקדושים, לפתיחת הארון. הסבא, דודי זקני כ"ק מהרי"נ, סיפר למורי הרשב"ץ נ"ע, שהיה פעם אצל אביו, אב-הסבא הרבי ה"צמח צדק", ודיברו בעניני לימוד. תוך כדי דיבורם אומר כ"ק דודי זקני לאביו שענין זה וזה מוקשה לו, ואשר הוא כבר מתייגע זמן רב ליישב את הענין.

אבי - מספר כ"ק ד"צ מהרי"נ למורי הרשב"ץ נ"ע - שקע בהרהורים, ולאחר מכן אמר לי: הרי היית בפתיחת הארון, כשהולכים לפתיחת הארון ואומרים בריך שמי' דמרא עלמא, בריך כתרך ואתרך וכו' ולאמטויי לנא מטוב נהורך - נפתחים היכלי דאורייתא ונהיה אור במוח ובלב.

הסבא - רבנו הזקן - אמר לי מה שקיבל במזריטש בשם מורנו הבעש"ט, שבשעת פתיחת הארון ויהודי אף הפשוט ביותר אומר באמונה פשוטה מעומק הלב : בריך שמי' דמרא עלמא, בריך כתרך ואתרך, יהא רעותך עם עמך ישראל לעלם - ממלא השי"ת בקשתו, כולה או מקצתה.

כשהסבא הוכתר לנשיא, הלכו אבי ואחיו לפתיחת הארון. כשמלאו לי חמש עשרה שנה והיה כבר בכוחי להחזיק היטב בספר תורה (כי הפותח את הארון לוקח את הס"ת ומוסר אותו לש"ץ) הורה לי אבי ללכת לפתיחת הארון.

ג. מקובל הדבר איש מפי איש - אני עצמי הכרתי אנשים שהתפללו אצל אב-הסבא הרבי ה"צמח צדק" בבית הכנסת שלו, וכן הכרתי אנשים שהתפללו אצל הסבא הרבי האמצעי בבית הכנסת שלו, והם סיפרו שלרבי האמצעי ולאב-הסבא היה מקום קבוע בבתי הכנסת שלהם, במזרח, בקרן זווית מזרחית דרומית. בילדותי הכרתי רק ארבעה זקנים קשישים שזכרו

א. מנהגי ליובאוויטש מבוססים על יסודות חזקים, כפי שראו כיצד נהגו כ"ק אבותינו רבותינו הקדושים, כ"ק האדמו"רים בכל דור ודור.

בין הספרים וכתבי היד שברשותי, בעזה"י, יש לי במחלקת סידורי התפלה, סידור "תורה אור" - של הר"ד לאוואוט - שנדפס בוילנה תרמ"ט. בשולי הגליון של סידור זה רשומות הגהות כתב יד קודש הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע. בין ההגהות ישנם מנהגים שונים בכמה ענינים כפי שנהגו כ"ק אבותינו רבותינו הקדושים.

שלשה סוגים במנהגי ליובאוויטש:

(א) מנהגים שטעמיהם ידועים.

(ב) מנהגים שטעמיהם אינם ידועים.

(ג) מנהגים שנהגו בהם יחידים בלבד מבית רבי.

לדוגמא: כשנולד הרבי האמצעי, נתן אביו רבנו הזקן חתיכת בד מיוחדת - שהיתה שמורה אצלו - לחתל בה את התינוק אחרי רחיצתו בפעם הראשונה. בשאר ילדיו לא נהג כך.

גם כשנולד אב הסבא הרבי ה"צמח צדק", נתן סבו, רבנו הזקן, חתיכת הבד האמורה.

חתיכת בד זו עברה בירושה לסבא מוהר"ש, והשתמשו בה בזמנים שונים.

בשנת תרמ"ד פרצה שריפה, ל"ע, בבית כ"ק א"ז הרבנית מרת רבקה נ"ע, ובין הדברים שנשרפו היתה גם אחת משתי התיבות בהן היו ארוזים בגדי הקודש של כ"ק אבותינו רבותינו הקדושים, ובתוכם - חתיכת הבד האמורה.

בדומה לכך היו הרבה מנהגים, בהכנה לברית מילה, בהכנסת ילד ל"חדר", בהתחלת הלימודים, בחינוך להנחת תפילין, ועוד בענינים שונים, שרק יחידים מבית רבי נהגו בהם. אך, מנהגים אלה נעשו בחשאי ונזהרו שאף אחד לא ידע מכך.

כל זמני שמחות משפחה בבית רבי, כמו שמחת קישורי תנאים, נישואין, בן זכר, שלום בן זכר, "ליל שימורים", ברית מילה, פדיון הבן, מזל טוב, התחלת חינוך, תספורת, הכנסה לחדר, התחלת גמרא, התחלת דא"ח, בר מצוה - היו להם מנהגים מסויימים מסודרים. מרבית מנהגי ליובאוויטש הם בקבלה מכ"ק רבנו הזקן, ובהם גופא - שני אופנים : א) מה שקיבל מהמגיד בשם הבעש"ט, או מהמגיד בעצמו. ב) מנהגים שהרבי - כ"ק רבנו הזקן - עצמו נהג בהם.

מנהגי כ"ק רבנו הזקן היו עיקרים ושרשים למנהגים שונים שנהגו בהם כ"ק אבותינו רבותינו הקדושים, כ"ק

כל זאת סיפר אבי ממה ששמע מהסבא. הביאורים כפי שאבי הסביר את הדברים - קובעים ברכה לעצמם. ד. כשבעל פתיחת הארון היה מוציא ספר תורה מההיכל כדי למסרו לחזן, הנה כשנראה ספר התורה באור בית הכנסת - עוד לפני שבעל פתיחת הארון היה מוסר את הספר לחזן - היה אבי מרכין קלות את ראשו, כעין השתחוואה, היה זה בקלות כזו שכמעט ולא היתה ניכרת כלל. כשהיו מוציאים כמה ספרי תורה כמו בחג, בשבת, בר"ח וכדומה, או ביום הכיפורים לכל נדרי, הושענא רבא, שמני עצרת ושמחת תורה להקפות - היתה הרכנת הראש כלפי כל ספר תורה בנפרד. למי שהיתה ההזדמנות - והשכל - להסתכל בפני קדשו של אבי בשעת הוצאת ספר תורה - היה רואה מה נקרא פנים צהובות ומה נקרא פנים מאירות. כשהחזן היה אומר "שמע ישראל", היה אבי מכוון פניו הקדושים למזרח. ובשעה שהחזן היה אומר "גדלו" היה אבי מכוון את פניו הקדושים כלפי ארון הקודש, מרכין ראשו ומסיים המלים "ונרוממה שמו יחדיו" בהרכנת ראש קלה כלפי הספרים שהוצאו לשם קריאה. כשהחזן היה מסיים המלים "ונרוממה שמו יחדיו" היה אבי ניגש בצעדים מהירים אל החזן, מחבק את ספרי התורה בשתי ידיו ומנשק בחוזקה את מעילו של ספר התורה. היה נשאר עומד במקומו ומלווה בעיניו את ספרי התורה עד להנחתם על שולחן הקריאה. וכך היה נשאר עומד עד שבעל הקריאה היה ניגש אל ספר התורה. ורק אז היה אבי חוזר למקומו הקבוע. את קריאת התורה היה אבי שומע מתוך הספר, החומש או הסידור, גם בחוה"מ, ר"ח, שני וחמישי, לבד מזמנים שונים בחוה"מ ובמנחת שבת שהיה שומע בעל פה.

כ"ה שבט, תרצ"ו

את רבנו הזקן. אחד מהם היה מליאדי, אינני זוכר את שמו, הוא היה סבו של ר' ליב בן הסופר¹ ובא להתארח אצל נכדו. הנכד עצמו היה אז כבר בן שבעים, ומן הסתם היה סבו אז למעלה מכן מאה.

השני היה מדוברובנה. את השלישי ראיתי בהיותי בזלינקע - חורף תרמ"ח - ואת הרביעי ראיתי - קיץ תרמ"ט - בויטבסק.

כל אלה סיפרו שמקומו הקבוע של רבנו הזקן בבית הכנסת היה בקרן זוית מזרחית דרומית.

אורך כותל המזרח בבית הכנסת שב"חצר הקטנה" היה עשרים ארשין² בערך. באמצע כותל המזרח עמד ארון הקודש ונשארו תשעה ארשין מימין לארון הקודש ותשעה ארשין משמאל לארון הקודש.

מקומו הקבוע של הסבא בבית הכנסת היה גם כן בקרן זוית מזרחית דרומית. ואחרי שאבי קיבל את הנשיאות - ר"ה תרנ"ד - נהיה מקום זה מקומו הקבוע של אבי בבית הכנסת.

כשהיו פותחים את ההיכל לפתיחת הארון היה אבי - וכך נהגו כל הרבנים - יוצא ממקומו הקבוע, ומכוון שבשעת אמירת בריך שמי' יוכל להסתכל על ספרי התורה שעמדו בהיכל הפתוח.

בטיולי קיץ תרנ"ו, מספר לי אבי באריכות גדולה, סיפורים רבים שהסבא סיפר לו, בדברו בענין פתיחת הארון בכלל ובגודל ענין אמירת בריך שמי' בפרט.

כשפותחים את ארון הקודש בבית הכנסת - מספר לי אבי על שיחתו הקדושה של הסבא - פותחים למעלה את עולם ארון ברית ה', שם עומדים הכוחות ומסירות הנפש של כל ספרי התורה שבני ישראל כתבו בכל הדורות, ומלאך מיכאל מכריז "וה' בהיכל קדשו הס מפניו כל הארץ"³ וכשיהודי אומר באותה שעה מעומק הלב "ברוך שמי' דמרא עלמא בריך כתרך ואתרך", מבקש מלאך מיכאל רחמים שבקשתו תמולא.

(3) חבקוק ב, ב.

(1) כותב סת"ם בליובאוויטש.
(2) מדה ידועה ברוסיה, 17 סנטימטר בערך.

אגרות קודש

בעזה"י, טו"ב אייר תרפ"ג

ראסטוב דאן

אל ידידינו אנ"ש, ד' עליהם יחיו

שלום וברכה!

ע"ד שאלתם אודות האגודה, כי נבוכים הם אנ"ש איך להתנהג בזה, אם להתרחק או להתקרב . . . ידידינו אנ"ש ש"י, עמדו הכון כולכם כאיש אחד, לשמוע דברי קדש הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק, מורכם ורבכם, אשר דיבר בלהבת אש אלקי באחת האספות, אשר הממשלה אז, דרשה לעשות תיקונים, בחדרי ישראל וחונך רבני ישראל, ויאמר: את גויתנו נתן האלקים בגולה, אבל נשמותינו ותורתנו, חפשים המה מכל עול וחומץ, אין גוי וממלכה בכל מרחבי תבל אשר להם הכח והעוז - בארצי יושר - לשדוד את רוחינו, הוא חלק אלקה ממעל, השוכן בקרבנו, תורה ומצות נתנו לנו ובהם אנחנו יהודים, לא בחיל ולא בכח יגבר איש, כי אם השכל וידע את האלקים ותורתו ית', בני הרוגים אנחנו בני שרופים אנחנו אבותינו ואחינו דוקרו בעד התורה, ובאומץ לב הזילו את דמם, בעד הדגל השתול בלב כל איש ישראל "האלקים דתו ותורתו ועמו אחד" ועוז נצחם ישאר לתפארת תהלה עולמית, כהיום אומרים לנו לשנות את החדר כו' וכו' אמרו כולכם - כאיש אחד - גלוי לעין כל אל תגעו בכל הקדוש לנו, אמרו את אשר אמרו אבות אבותינו ואבותינו בכל דור ודור עומדים עלינו ללכותינו וישראל חי הוא. גם בעת אשר חיינו תלויים לנו מנגד ר"ל, בעת אשר שה ישראל פזורה, ושונאינו מעופפים כדורי מות, על ראש יעקב, ישראל חי הוא, ויחי' לעד ולנצח נצחים, חזק ישראל בתורת ה' תמימה, אל תירא ואל תחת. כי השתות יהרסון שמים וארץ יתמוטטו, וישראל בתורתו יחי' לעד. אלה דברי מורנו ורבינו, אשר דברי קדשו חי בנו גם היום, ביום המר אשר רבו אוהבינו ומטיבינו, להיטיב לנו. איש איש באשר מקלו יגיד לו. ואלה הדברים אשר הנחילנו להגיד לכם אנ"ש ש"י ולכל איש ישראל החפץ בחיים חיי התורה התמימה.

אשר הנני ביד ההשגחה העליונה, ואימתו אימת אלקינו ית' אלקי הברש והרוח, עלי יאהיל, ואת יום ד' הגדול והנורא אירא, יום קול ד' מר צורח אפחד, הוא היום אשר ישני עפר יקיצו, ונשיאי ישראל על משמרתם יעמודו, לעמוד בסוד

קדושים רבה, לשפוט את הרועה ואת הצאן, יחדיו, אם לחיי עולם, או לחרפות ולדראון עולם, בו ביום, שגת רועה, שר ופקיד על מצחי הצאן יקרא, ואת ארחם ורבעם, מאת המצביאים ידרשו, טענות של הבל לא יקובלו, והמשפט איום ונורא הוא, הלב ימס, הברכים יכרעו ובמתנים חלחלה תעבור.

ואעידה לי עדים נאמנים, את כסא קדש, הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק, שהנני יושב ממולה, והנר תמיד הדולק במקום אשר בו מסר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק נשמתו הטהורה לא-ל בראה, ומקום שם אשר שם את ידו הקדושה על ראשי לברכני, בברכת אב ורב, היא הברכה האחרונה, בחיי בעלמא דין כי העידותי בכס היום אנ"ש ש"י אשר לא תתנו ידכם, אתם, בניכם, ובני בניכם, לשום אגודה וחבורה, להיות בה חברים, מלבד חברת מחזיקי הדת. אשר ענינה תהי' רק להחזיק תורה ומצות, כאשר ציונו ד' אלקינו, בלי שום עירוב דבר זר.

הסכת ושמע ישראל, עשו כתות ועסקו בתורה שאין התורה נקנית אלא בחבורה, הסכת, עשו כתות כתות, כתות מזמרי זמירות דוד מלך ישראל, כתות לומדי משניות, כתות לומדי גמרא, כתות לומדי אגדה ופרקי אבות העולם. כתות לומדי דא"ח, הדריכו בניכם וזרעכם. כאשר הדריכו אבותיכם אתכם. יסדו חדרים כשרים, טהורים ונקיים מכל שמץ לימודי חול, ושלחו בניכם ובני בניכם אל הישיבות מעינות חכמת תורת ה' תמימה ואז בעזרתו ית' תעמידו דור ישרים יבורך, שומרי אימונים.

כל אחד ואחד מאנ"ש ש"י, יזכור צור מחצבתו, ואיתן מושב גזעו, כי אבותינו הלכו בתום, וכל כוחם נתנו על התורה והעבודה, איש איש כאשר יוכל, גם החלש יאמר גבור אני, לקיים ככל אשר נצטוו וזאת הנחלה אשר הנחילו לבניהם, ובני בניהם, אחריהם עדי עד, "חזק ישראל בתורת ה' תמימה אל תירא ואל תחת".

ותקבלו החוה"ש והברכה מאדה"ש כאו"נ והדו"ש וטובתם בגו"ר, והמקוה לראות בטוב ישראל והצלחתם הזמני והנצחי.

אג"ק מוהר"י צ"ח א"א עמ' רמט

"בשבת ראש חודש מפטירין בציבור הפטרה הקשורה עם ראש חודש – "השמים כסאי" עד והי' מידי חודש בחדשו גו", ולא ההפטרה דפרשת השבוע. ואף על פי כן, ידוע המנהג שנתפרסם על ידי כ"ק מורי וחמי אדמו"ר, שביחיד – יש לומר גם את ההפטרה דפרשת השבוע. ועל דרך זה בנוגע לשבת חול המועד, שבציבור מפטירין בהפטרה המיוחדת לשבת חול המועד, אבל ביחיד – יש לומר גם את ההפטרה הקשורה עם פרשת השבוע".

התועודיות חלק א תשמ"ה עמוד 351

הפטרה ליום ראשון של שבועות יחזקאל פרק א

א ויהי | בשלשים שנה פרכיעי בחמשה לחדש ואני בתוך הגולה על-נהר-כבר נפתחו השמים ואראה מראות אלהים: בחמשה לחדש היא השנה החמישית לגלות המלך יואכין: ג היה היה דבר-יהוה אלי-יחזקאל בן-בוזי הכהן בארץ כשדים על-נהר-כבר ותהי עליו שם יד-יהוה: ד וארא והנה רוח סערה באה מן-הצפון ענן גדול ואש מתלקחת ונגה לו סביב ומתוכה פעין החשמל מתוך האש: ה ומתוכה דמות ארבע חיות וזה מראיהן דמות אדם להנה: ו וארבעה פנים לאחת וארבע כנפים לאחת להם: ז ורגליהם רגל ישרה וקף רגליהם ככף רגל עגל ונצצים פעין נחשת קלל: ח וידי אדם מתחת כנפיהם על ארבעת רבעיהם ופניהם וכנפיהם לארבעתם: ט חברת אשה אל-אחותה כנפיהם לא-יסבו בלכתן איש אל-עבר פניו ילכו: י ודמות פניהם פני אדם ופני אריה אל-הימין לארבעתם ופני-שור מהשמאול לארבעתן ופני-נשר לארבעתן: יא ופניהם וכנפיהם פרדות מלמעלה לאיש שתיים חברות איש ושתיים מכפות את גויתיהנה: יב ואיש אל-עבר פניו ילכו אל אשר יהיה-שמה הרוח ללכת ילכו לא יסבו בלכתן: יג ודמות החיות מראיהם כגחלי-אש בערות כמראה הלפדים היא מתהלכת בין החיות ונגה לאש ומן-האש יוצא ברק: יד והחיות רצוא ושוב כמראה הזק: טו וארא החיות והנה אופן אחד בארץ אצל החיות לארבעת פניו: טז מראה האופנים ומעשיהם פעין תרשיש ודמות אחד לארבעתן ומראיהם ומעשיהם כאשר יהיה האופן בתוך האופן: יז על-ארבעת רבעיהן בלכתם ילכו לא יסבו בלכתן: יח וגביהן וגבה להם ויראה להם וגבתם מלאת עינים סביב לארבעתן: יט ובלכת החיות ילכו האופנים אצלם ובהנשא החיות מעל הארץ ינשאו האופנים: כ על אשר יהיה-שם הרוח ללכת ילכו שמה הרוח ללכת והאופנים ינשאו לעמתם כי רוח החיה באופנים: כא בלכתם ילכו ובעמדם יעמדו ובהנשאם מעל הארץ ינשאו האופנים לעמתם כי רוח החיה באופנים: כב ודמות על-ראשי החיה רקיע פעין תקרח הנזרא נטוי על-ראשיהם מלמעלה: כג ותחת הרקיע כנפיהם ישרות אשה אל-אחותה לאיש שתיים מכפות להנה ולאיש שתיים מכפות את גויתיהם: כד ואשמע את-קול כנפיהם כקול מים רבים כקול-שדי בלכתם קול המלה כקול מחנה בעמדם תרפינה כנפיהן: כה ויהי-קול מעל לרקיע אשר על-ראשם בעמדם תרפינה כנפיהן: כו ומפעל לרקיע אשר על-ראשם כמראה אבן-ספיר דמות כסא ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם עליו מלמעלה: כז וארא | פעין חשמל כמראה-אש בית-לה סביב כמראה מתניו ולמעלה ומראה מתניו ולמטה

רֹאיתִי כְּמִרְאֵה־אֵשׁ וְנִגְהָ לֹא סָבִיב: כֹּחַ כְּמִרְאֵה הַקֶּשֶׁת אֲשֶׁר יְהוָה בָּעֵנָן בְּיוֹם הַגֹּשֶׁם כִּן מִרְאֵה הַנִּגְהָ
סָבִיב הוּא מִרְאֵה דַּמּוּת כְּבוֹד־יְהוָה וְאִרְאֶה וְאֶפֶל עַל־פְּנֵי וְאֶשְׁמַע קוֹל מְדַבֵּר:
ג. יב וְתִשְׁאַנֵּנִי רוּחַ וְאֶשְׁמַע אַחֲרַי קוֹל רֶעִשׁ גָּדוֹל כְּרוּד כְּבוֹד־יְהוָה מִמְּקוֹמוֹ:

הפטרה ליום שני של שבועות חבקוק פרק ב

ב כִּי־יִהְיֶה בְּהִכָּל קִדְשׁוֹ תָּם מִפְּנֵי כָּל־הָאָרֶץ:

ג. א תִּפְלֶה לַחֲבִקּוֹק הַנְּבִיא עַל שְׁגִינֹת: ב יְהוָה שָׁמַעְתִּי שְׁמַעְךָ יְרֵאֲתִי יְהוָה פָּעַלְךָ בְּקֶרֶב שָׁנִים חֲיִיתִי
בְּקֶרֶב שָׁנִים תוֹדִיעַ בְּרָגְזוֹ רַחֵם תִּזְכּוֹר: ג אֵלֹהִים מִתִּימָן יָבֹא וְקִדְוֹשׁ מִהַר־פָּאָרָן סֵלָה בִּפְסָה שָׁמַיִם הוֹדוּ
וְתִהְיֶה מְלָאֲהָ הָאָרֶץ: ד וְנִגְהָ כְּאֹר תִּהְיֶה קֶרְנִים מִיָּדוֹ לֹא וְשֵׁם חֲבִיּוֹן עָזוֹ: ה לְפָנָיו יִלְךְ דָּבָר וַיֵּצֵא
רֶשֶׁף לְרִגְלָיו: ו עָמַד | וַיִּמְדַּד אֶרֶץ רָאָה וַיִּתֵּר גּוֹיִם וַיִּתְּפֹצֵצוּ הַרְרֵי־עֹד שָׁחוּ גְבָעוֹת עוֹלָם הַלִּיכוֹת עוֹלָם
לֹא: ז תַּחַת אֲנִי רֹאיתִי אֶהְלֵי כוֹשֶׁן יִרְגָּזוֹן וַיִּרְעוֹת אֶרֶץ מִדְּיָן: ח הַכְּנַהֲרִים חָרָה יְהוָה אִם־כְּנַהֲרִים אֶפְדָּ
אִם־בָּיִם עֲבַרְתָּ כִּי תִרְכַּב עַל־סוּסֶיךָ מִרְכַּבְתִּיךָ יִשׁוּעָה: ט עָרִיָּה תַעֲוֹר קִשְׁתְּךָ שְׁבָעוֹת מַטּוֹת אָמַר
סֵלָה נְהָרוֹת תִּבְקַע־אֶרֶץ: י רֹאוּךְ יַחִילוּ הָרִים וְרֵם מַיִם עֲבַר נָתַן תְּהוֹם קוֹלֹ רוֹם יִדְּהוּ נִשְׂאָ: יא שְׁמַשׁ
יִרַח עָמַד וְכָלָה לְאֹר חֲצִיךָ יִהְיֶה לְנִגְהָ בְּרַק חֲנִיתְךָ: יב בּוֹעֵם תִּצְעַד־אֶרֶץ בְּאָף תִּרְדּוּשׁ גּוֹיִם: יג יֵצֵאתָ
לִישַׁע עֲמֹךְ לִישַׁע אֶת־מְשִׁיחְךָ מִחֻצָּת רֹאשׁ מִבֵּית רֶשַׁע עֲרוֹת יִסּוֹד עַד־צֹאֵר סֵלָה: יד נִקְבָּתָ בְּמַטְוִי
רֹאשׁ פְּרִיֹי יִסְעֶרוּ לְהַפִּיצֵנִי עַל־יָצְתָם כְּמוֹ־לֵאכֹל עָנִי בְּמִסְתָּר: טו דִּרְכָּתָ בָּיִם סוּסֶיךָ חֲמֹר מַיִם רַבִּים:
טז שְׁמַעְתִּי | וְתִרְגַּז בְּמַטְוִי לְקוֹל צִלְלוֹ שִׁפְתֵּי יָבֹא רֶקֶב בְּעֵצְמִי וְתַחֲתִי אֶרְגֹּז אֲשֶׁר אֲנוּחַ לְיוֹם צָרָה לַעֲלֹת
לָעֵם יִגְדְּנוּ: יז כִּי־תֵאֱנֶה לֹא־תִפְרָח וְאִין יִכּוֹל בְּנִפְנִיִם כַּחַשׁ מַעֲשֵׂה־זֵוִית וּשְׂדֵמּוֹת לֹא־עָשָׂה אֲכָל גֹּזֵר
מִמְּכָלָה צִאֵן וְאִין בָּקָר בְּרִפְתִּים: יח וְאִנִּי בִּיהוָה אֶעֱלוֹזָה אֲגִילָה בְּאַלְהֵי יִשְׁעֵי: יט יְהוָה אֲדַנִּי חִילִי וַיִּשֶׁם
רַגְלִי בְּאֵלֹת וְעַל־בְּמוֹתֵי יְדִרְכֵּנִי לְמִנְצָח בְּנִגְנוֹתֵי:

המשך מעמוד צד

בקבלתה שלא זינתה מאיש אחר, ואם זינתה
מאיש אחר, אף שלא קינא לה ממנו הרי היא
נבדקת.

"אמן" שלא שטיתי ארוסה ונשואה,
כלומר: כשמשקה אותה כשהיא נשואה, הרי
הוא מגלגל עליה שבועה גם על זנות של
אירוסין, והוא נכלל בקבלת האשה, והיא
נבדקת הימנה.

הגורמת לאלה שתחול.
מתניתין: על מה היא אומרת "אמן
אמן", וכמו שנאמר: "ואמרה האשה אמן
אמן":

"אמן" על האלה, "אמן" על השבועה.
"אמן" מאיש זה, "אמן" מאיש אחר,
כלומר: מכח דין "גלגול שבועה", הרי הוא
משביעה שלא זינתה מאיש אחר, ונכלל

יתן ד' אותך לאלה ולשבועה בתוך עמך,
בתת ה' את ירכך נופלת ואת בטנך צבה,
ובאו המים המאררים האלה במעיק לצבות
בטן ולנפיל ירך".
ובנוסח הזה יש שני דברים: האחד,
השבועה האשה, שהיא אומרת אמן על
השבועה, ונשבעת בכך שלא נטמאת.
והשני, הטלת חומר השבועה על האלה,

ח א וַיִּדְבֹּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: ב דִּבֶּר אֶל־
 אֶהֱרֹן וְאֶמַּרְתָּ אֵלָיו בְּהִעָלְתְּךָ אֶת־הַנֹּרֹת אֶל־
 מֹול פְּנֵי הַמִּנְוָה יֹאִירוּ שִׁבְעַת הַנֹּרוֹת כִּסְיִי:
 ג וַיַּעַשׂ כֵּן אֶהֱרֹן אֶל־מֹול פְּנֵי הַמִּנְוָה הָעֵלָה
 נִרְתִּיהָ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה כִּסְיִי: ד וְזֶה
 מַעֲשֵׂה הַמִּנְרָה מִקִּשָּׁה זָהָב עַד־יִרְכָּה עַד־
 פְּרָחָה מִקִּשָּׁה הוּא כַּמֶּרְאֶה אֲשֶׁר הִרְאָה יְהוָה
 אֶת־מֹשֶׁה בֵּן עֶשְׂרֵה אֶת־הַמִּנְרָה כִּסְיִי: ה וַיִּדְבֹּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: ו קַח אֶת־הַלְלוֹיִם
 מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְטַהַרְתָּ אֹתָם כִּסְיִי: ז וְכֹה
 תַעֲשֶׂה לָהֶם לְטַהֲרֵם הִזֵּה עֲלֵיהֶם מִי חַטָּאת

א ומליל יי עם משה למימר:
 ב מלל עם אהרן ותימר לה
 באדלקותך ית בוצינא לקבל
 אפי מנרתא יהון מנהרין שבעא
 בוצינא: ג ועבד בן אהרן לקבל
 אפי מנרתא אדלק בוצינא קמא
 די פקיד יי ית משה: ד ודין
 עובד מנרתא נגידא דהב עד
 שידה עד שושנה נגידא היא
 כחזו די אחזי יי ית משה בן עבד
 ית מנרתא: ה ומליל יי עם משה
 למימר: ו קרב ית לואי מגו בני
 ישראל ותדפי יתהון: ז וכדין
 תעבד להון לדכואיהון אדי
 עליהון מיא דחטאתא ויעבדון
 מספר על כל בשרהון ויחורון

רש"י

"וזה": מקשה. בטדי"ן בלעז געשלאגען לשון
 "דא לדא נקשן" (דניאל ה). עשת של פפר זהב
 היתה ומקיש בקרנס וחותר בכשיל לפשט איכריה
 כתקונן, ולא נעשית איברים על ידי חבור:
 עד־ירכה עד־פרחה. "ירכה" היא השדה שעל
 הרגלים, חלול, בדרך מנורת כסף שלפני השרים:
 עד־ירכה עד־פרחה. כלומר גופה של מנורה כלה
 וכל התלוי בה: עד־ירכה. שהוא אבר גדול:
 עד־פרחה. שהוא מעשה דק שבה - הכל מקשה.
 ודרך "עד" לשמש בלשון זה, כמו (שופטים טו):
 "מגדיש ועד־קמה ועד־כרם זית": כמרצה אשר
 הראה וגו'. כתבנית אשר הראה בחר, כמו
 שנאמר (שמות כה): "וראה ועשה כתבניתם וגו'":
 בן עשה את־המנרה. מי שעשאה. ומדרש אגדה:
 על ידי הקדוש ברוך הוא נעשית מאליה: (ו) קח
 את־הלויים. קחם בדרך: אשריכם שתזכו להיות
 שמשים למקום: (ז) הזה עליהם מי חטאת. של
 אפר הפרה, מפני טמאי מתים שבהם: והעבירו
 תער. מצאתי בדברי רבי משה הדרשן: לפי שנתנו

(ב) בהעלתך. למה נסמכה פרשת המנורה
 לפרשת הנשיאים? לפי שפשראה אהרן חנכת
 הנשיאים, חלשה אז דעתו, פשלא היה עמהם
 בחנכה לא הוא ולא שכטו. אמר לו הקדוש ברוך
 הוא: חיד, שלף גדולה משלהם, שאתה מדליק
 ומיטיב את הנרות: בהעלתך. על שם שהלהב
 עולה, כתוב בהדלקתן לשון "עליה", שצריך
 להדליק עד שתהא שלהבת עולה מאליה. ועוד
 דרשו רבותינו: מכאן, שמעלה היתה לפני
 המנורה, שעליה הכהן עומד ומיטיב: אל־מול פני
 המנורה. אל מול גר האמצעי שאינו בקנים אלא
 בגוף של מנורה: יאירו שבעת הנרות. ששה שעל
 ששת הקנים. שלשת המזרחיים פונים למול
 האמצעי הפתילות שבהן, וכן שלשה המערביים
 ראשי הפתילות למול האמצעי, ולמה? כדי שלא
 יאמרו: לאורה הוא צריך: (ג) ויעש בן אהרן.
 (ספרי) להגיד שבחו של אהרן, שלא שנה:
 (ד) וזה מעשה המנרה. (שם) שהראהו הקדוש
 ברוך הוא באצבע, לפי שנתקשה בה, לכך נאמר

לְבוֹשֵׁיהֶון וְיִדְכֹון: ח וְיִסְכֹון תֹור
 בַּר תֹורִי וּמִנְחָתָהּ סֶלְתָא דְפִילָא
 בְּמִשָּׁח וְתֹור תִנָּן בַּר תֹורִי תִסַּב
 לְחִטָּאתָא: ט וְתִקְרַב יֵת לֹואִי
 קֳדָם מִשְׁכַּן זִמְנָא וְתִכְנֹושׁ יֵת כָּל
 כְּנִשְׁתָּא דְכְּנִי יִשְׂרָאֵל: י וְתִקְרַב
 יֵת לֹואִי קֳדָם יְיָ וְיִסְמְכוּן כְּנִי
 יִשְׂרָאֵל יֵת יְדִיהֶון עַל לֹואִי:
 יא וְיָרִים אֶהֱרֹן יֵת לֹואִי אֶרְמָא
 קֳדָם יְיָ מִן כְּנִי יִשְׂרָאֵל וְיִהֲוֹן
 לְמַפְלַח יֵת פְּלִחְנָא דְיְיָ: יב וְלֹואִי
 יִסְמְכוּן יֵת יְדִיהֶון עַל רִישׁ תֹורִיא
 וְעַבְדׇ יֵת חַד חִטָּאתָא וְיֵת חַד
 עֲלִתָא קֳדָם יְיָ לְכַפָּרָא עַל לֹואִי:
 יג וְתִקֵּם יֵת לֹואִי קֳדָם אֶהֱרֹן
 וְקֳדָם כְּנֹוהִי וְתִרָם יִתְהֲוֹן אֶרְמָא
 קֳדָם יְיָ: יד וְתַפְרֹשׁ יֵת לֹואִי מִגֹּו
 כְּנִי יִשְׂרָאֵל וְיִהֲוֹן מִשְׁמָשִׁין קְדָמִי
 לֹואִי: טו וּכְתֹר כֹּן יַעֲלוֹן לֹואִי
 לְמַפְלַח יֵת מִשְׁכַּן זִמְנָא וְתִדְכִי
 יִתְהֲוֹן וְתִרָם יִתְהֲוֹן אֶרְמָא:
 טז אֲרִי אֶפְרָשָׁא מִפְּרָשִׁין אֲנֹון
 קְדָמִי מִגֹּו כְּנִי יִשְׂרָאֵל חֲלָף פִּתַּח

וְהַעֲבִירוּ תַעַר עַל־כָּל־בְּשָׂרָם וּכְבָּסוּ בַגְדֵיהֶם
 וְהִטְהָרוּ כִסִּי: ח וְלָקְחוּ פֶר בֶּן־בָּקָר וּמִנְחָתוֹ
 סֶלֶת בָּלוּלָה בַשֶּׁמֶן וּפַר־שָׁנִי בֶן־בָּקָר תִּקַּח
 לְחִטָּאת כִּסִּי: ט וְהִקְרַבְתָּ אֶת־הַלְוִיִּם לִפְנֵי אֱהִל
 מוֹעֵד וְהִקְהַלְתָּ אֶת־כָּל־עֵדֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּסִּי:
 י וְהִקְרַבְתָּ אֶת־הַלְוִיִּם לִפְנֵי יְהוָה וְסִמְכוּ
 בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־יְדֵיהֶם עַל־הַלְוִיִּם: יא וְהִנִּיף
 אֶהֱרֹן אֶת־הַלְוִיִּם תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה מֵאֵת כְּנִי
 יִשְׂרָאֵל וְהָיוּ לַעֲבֹד אֶת־עַבְדְּתָא יְהוָה כִּסִּי:
 יב וְהַלְוִיִּם יִסְמְכוּ אֶת־יְדֵיהֶם עַל רֹאשׁ הַפָּרִים
 וְעִשָּׂה אֶת־הָאֶחָד חִטָּאת וְאֶת־הָאֶחָד עֹלָה
 לַיהוָה לְכַפֵּר עַל־הַלְוִיִּם: יג וְהַעֲמַדְתָּ אֶת־
 הַלְוִיִּם לִפְנֵי אֶהֱרֹן וּלִפְנֵי כְּנִי וְהִנַּפְתָּ אֹתָם
 תְּנוּפָה לַיהוָה: יד וְהִבַּדְלַתָּ אֶת־הַלְוִיִּם מִתּוֹךְ
 כְּנִי יִשְׂרָאֵל וְהָיוּ לִי הַלְוִיִּם: טו כַּחַל שְׁנֵי טו וְאַחֲרֵי־
 כֵּן יָבֹאוּ הַלְוִיִּם לַעֲבֹד אֶת־אֱהִל מוֹעֵד וְטַהֲרֹת
 אֹתָם וְהִנַּפְתָּ אֹתָם תְּנוּפָה: טז כִּי נִתְּנִים נִתְּנִים הִמָּה לִי מִתּוֹךְ כְּנִי

רש"י

כַּפָּרָה עַל הַכֹּהֲנוֹת שֶׁעָבְדוּ עֲבוֹדַת אֱלִילִים וְהָיָא
 קְרוּיָה: "וּבְחִי מֵתִים" וְהַמְצָרַע קְרוּי
 "מֵת" - הַזְקִיקָם תְּגַלְחֹת כְּמִצְרָעִים: (ח) וְלָקְחוּ
 פֶּר בֶּן־בָּקָר. וְהוּא עוֹלָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "וְעִשָּׂה אֶת
 הָאֶחָד עֹלָה", וְהוּא קָרְבַּן צִבּוֹר בַּעֲבוּדָה זָרָה: וּפַר
 שָׁנִי. (ט) מֵה תִּלְמוּד לומר "שָׁנִי"? לומר לָךְ: מֵה
 עוֹלָה לֹא נִאֲכָלְתָּ, אִף חִטָּאת לֹא נִאֲכָלְתָּ (ע"כ דְּבַרִי
 ר"מ), וּכְזוֹ יֵשׁ סִמּוֹן לְדַבְּרֵיו בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים, וְאוֹמַר
 אֲנִי שֶׁהוֹרָאתָ שְׁעָה הִיתָה, שֶׁשְּׁעִיר הָיָה לָהֶם לְהִבְיָא
 לְחִטָּאת עֲבוּדָה זָרָה עִם פֶּר הָעוֹלָה: (ט) וְהִקְהַלְתָּ
 אֶת־כָּל־עֵדֶת. לִפִּי שֶׁהַלְוִיִּם נִתְּנִים קָרְבַּן כַּפָּרָה

תַּחֲתִיָּהֶם, יָבֹאוּ וְיַעֲמְדוּ עַל קָרְבָּנָם וְיִסְמְכוּ אֶת
 יְדֵיהֶם עֲלֵיהֶם: (יא) וְהִנִּיף אֶהֱרֹן אֶת־הַלְוִיִּם
 תְּנוּפָה. כְּדֹרֶךְ שֶׁאִשָּׁם מִצְרַע טְעוֹן תְּנוּפָה חִי. שְׁלֹשׁ
 תְּנוּפֹת נִאֲמָרוּ בַּפָּרָשָׁה זֹאת: הָרִאשׁוֹנָה לְכְּנִי קִהְתָּ,
 לָכֵן נִאֲמַר בָּם: "וְהָיוּ לַעֲבֹד אֶת עַבְדְּתָא ה'", לִפִּי
 שֶׁעֲבוֹדַת קֹדֶשׁ הַקְדָּשִׁים עֲלֵיהֶם: הָאֲרוֹן וְהַשְּׁלֶחֶן
 וְגו'. הַשְּׁנִיָּה לְכְּנִי גִרְשׁוֹן, לָכֵן נִאֲמַר בָּם: "תְּנוּפָה
 לָה'", שֶׁאִף עֲלֵיהֶם הִיתָה עֲבוֹדַת הַקְדָּשׁ: יְרִיעוֹת
 וּקְרָשִׁים (צ"ל: וּקְרָסִים, דָּאלוּ קְרָשִׁים בֵּיד מִשָּׂא
 כְּנִי מְרִיר) הַנִּרְאוֹת בְּבֵית קֹדֶשׁ הַקְדָּשִׁים,
 וְהַשְּׁלִישִׁית לְכְּנִי מְרִיר: (טז) נִתְּנִים נִתְּנִים.

כָּל וְלֹדָא בּוֹכְרָא כֹּלָא מִבְּנֵי
יִשְׂרָאֵל קְרִבִּית יְתֵהוּן קִדְמִי:
יז אֲרִי דִילִי כָּל בּוֹכְרָא בְּבִנֵי
יִשְׂרָאֵל בְּאַנְשָׁא וּבִבְעִירָא בְּיוֹמָא
דְּקֻטְלִית כָּל בּוֹכְרָא בְּאַרְעָא
דְּמִצְרַיִם אֶקְדָּשִׁית יְתֵהוּן קִדְמִי:
יח וְקְרִבִּית יֵת לְוָאִי חֲלָף כָּל
בּוֹכְרָא בְּבִנֵי יִשְׂרָאֵל: יט וְיִהְיִית
יֵת לְוָאִי מְסִירִין לְאַהֲרֹן וּלְבְנוֹהִי
מִגּוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמַפְלַח יֵת פִּלְחֹן
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִשְׁכַּן זְמָנָא וּלְכַפֵּרָא
עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא יִהְיִי בְּבִנֵי
יִשְׂרָאֵל מוֹתָא בְּמִקְרָב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לְקוֹדֶשֶׁת: כ וְעַבְד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן
וְכָל כְּנֻשְׁתָּא דְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְלֹאִי
כָּל דִּי פִקִּיד יֵי יֵת מֹשֶׁה לְלֹאִי
כֵּן עֲבָדוּ לַהּוֹן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:
כא וְאַדְכִּיּוּ לְוָאִי וְחֹרּוּ לְבוּשִׁיהוֹן
וְאַרְם אַהֲרֹן יְתֵהוּן אֶרְמָא קִדְם יֵי
וְכַפֵּר עֲלֵיהוֹן אַהֲרֹן לְדְבוֹאֵיהוֹן:
כב וּבִתֵּר כֵּן עֲלוּ לְוָאִי לְמַפְלַח יֵת
פִּלְחִנְהוֹן בְּמִשְׁכַּן זְמָנָא קִדְם
אַהֲרֹן וְקִדְם בְּנוֹהִי כְּמָא דִּי פִקִּיד
יֵי יֵת מֹשֶׁה עַל לְוָאִי כֵּן עֲבָדוּ
לַהּוֹן: כג וּמִלִּיל יֵי עִם מֹשֶׁה
לְמִימֶר: כד דָּא דִּי לְלֹאִי מִפֵּר

יִשְׂרָאֵל תַּחַת פְּטֻרַת כָּל־רָחֹם בְּכוֹר כָּל־מִבְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לְקַחְתִּי אֹתָם לִי כִּסֵּי: יז כִּי לִי כָל־בְּכוֹר
בְּבִנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאָדָם וּבַבְּהֵמָה בְּיוֹם הַפִּתִּי
כָּל־בְּכוֹר בְּאַרְץ מִצְרַיִם הִקְדַּשְׁתִּי אֹתָם
לִי כִּסֵּי: יח וְאַקַּח אֶת־הַלְוִיִּם תַּחַת כָּל־בְּכוֹר
בְּבִנֵי יִשְׂרָאֵל: יט וְאַתָּנָה אֶת־הַלְוִיִּם נְתַנִּים |
לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲבֹד
אֶת־עֲבֹדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲל מוֹעֵד וּלְכַפֵּר
עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא יִהְיֶה בְּבִנֵי יִשְׂרָאֵל נֶגֶף
בְּגִשְׁת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־הַקֹּדֶשׁ כִּסֵּי: כ וַיַּעַשׂ
מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וְכָל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לְלוִיִּם
כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה לְלוִיִּם כֵּן־
עָשׂוּ לָהֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּסֵּי: כא וַיִּתְחַטְּאוּ הַלְוִיִּם
וַיִּכָּבְסוּ בְּגִדֵיהֶם וַיִּנָּף אַהֲרֹן אֹתָם תְּנוּפָה לִפְנֵי
יְהוָה וַיִּכָּפֶר עֲלֵיהֶם אַהֲרֹן לְטַהֲרָם: כב וְאַחֲרֵי־
כֵּן בָּאוּ הַלְוִיִּם לַעֲבֹד אֶת־עֲבֹדַתָּם בְּאַהֲל
מוֹעֵד לִפְנֵי אַהֲרֹן וּלִפְנֵי בָנָיו כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
אֶת־מֹשֶׁה עַל־הַלְוִיִּם כֵּן עָשׂוּ לָהֶם כִּסֵּי: ס
כג וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: כד זֹאת אֲשֶׁר לְלוִיִּם מִבֶּן חָמֵשׁ

רש"י

יִשְׂרָאֵל נֶגֶף. שְׁלֹא יִצְטָרְכוּ לְגִשְׁת אֶל הַקֹּדֶשׁ, שְׁאֵם
יִגְשׁוּ - יִהְיֶה נֶגֶף: (כ) וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן
וְכָל־עֲדַת וְגו'. מֹשֶׁה הֶעֱמִידֵן וְאַהֲרֹן הִנִּיפִם
וְיִשְׂרָאֵל סָמְכוּ אֶת יְדֵיהֶם: (כב) כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה'
וְגו' כֵּן עָשׂוּ. לְהַגִּיד שְׁבַח הָעוֹשִׁין וְהַנֶּעֱשֶׂה בָהֶם,
שְׁאֵחָד מִהֵן לֹא עָכַב: (כד) זֹאת אֲשֶׁר לְלוִיִּם.
שְׁנַיִם פּוֹסְלִין בָּהֶם וְאֵין הַמוּמִין פּוֹסְלִין בָּהֶם: מִבֶּן
חָמֵשׁ וְעֶשְׂרִים. וּבְמִקְוָם אַחֵר אוֹמֵר (בַּמְדַּבֵּר ד):

נְתוּנִים לְמִשָּׂא, נְתוּנִים לְשִׁיר: פְּטֻרַת. פְּתִיחַת:
(יז) כִּי לִי כָל־בְּכוֹר. שְׁלִי הָיוּ הַבְּכוֹרוֹת בְּקוֹ הַדִּין
שֶׁהִגַּנְתִּי עֲלֵיהֶם בֵּין בְּכוֹרֵי מִצְרַיִם וְלִקְחָתִי אוֹתָם לִי
עַד שֶׁטָּעוּ בַּעֲגָל, וְעָכְשׁוּ "וְאַקַּח אֶת־הַלְוִיִּם":
(יט) וְאַתָּנָה וְגו'. חָמֵשׁ פְּעָמִים נֶאֱמַר "בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל" בְּמִקְרָא אֶחָד כְּמִנְיֵן חֲמִשָּׁה חֲבָתָן, שְׁנִכְפְּלוּ
אֲזָרוֹתֵיהֶן בְּמִקְרָא אֶחָד כְּמִנְיֵן חֲמִשָּׁה חֲמִשִּׁי
תוֹרָה. וְכֵן רָאִיתִי בְּכַמְדָּבָר רַבָּה: וְלֹא יִהְיֶה בְּבִנֵי

וְעֹשִׁים שָׁנָה וּמַעֲלָה יָבוֹא לְצַבָּא צָבָא
 בְּעִבְדָּתָא אֱהֵל מוֹעֵד רַס"י: כה וּמִכֵּן חֲמִשִּׁים שָׁנָה
 יָשׁוּב מִצָּבָא הָעִבְדָּה וְלֹא יַעֲבֹד עוֹד רַס"י:
 כו וְיִשְׁרַת אֶת־אָחִיו בְּאֱהֵל מוֹעֵד לְשֹׁמֵר
 מִשְׁמֶרֶת וְעִבְדָּה לֹא יַעֲבֹד כִּכָּה תַעֲשֶׂה לְלוֹיִם
 בְּמִשְׁמֶרֶתָם רַס"י: פ שְׁלִישִׁי ט א וַיְדַבֵּר יְהוָה
 אֶל־מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר־סִינִי בַשָּׁנָה הַשְּׁנִית לְצֵאתָם
 מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן לֵאמֹר רַס"י:
 ב וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַפֶּסַח בְּמוֹעֶדוֹ רַס"י:
 ג בְּאַרְבַּעַה עָשָׂר־יוֹם בַּחֹדֶשׁ הַזֶּה בֵּין הָעֲרִבִים
 תַּעֲשׂוּ אֹתוֹ בְּמוֹעֶדוֹ כְּכֹל־חֻקְתּוֹ וְכָכֹל־
 מִשְׁפָּטָיו תַּעֲשׂוּ אֹתוֹ רַס"י: ד וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל־
 בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת הַפֶּסַח רַס"י: ה וַיַּעֲשׂוּ אֶת־
 הַפֶּסַח בְּרִאשׁוֹן בְּאַרְבַּעַה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בֵּין
 הָעֲרִבִים בְּמִדְבַּר סִינִי כָכֹל אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה

חֲמִשׁ וְעֶשְׂרִין שָׁנִין וְלַעֲלָא יִיתִי
 לְחִילָא חִילָא בְּפִלְחֵן מִשְׁכָּן
 זְמָנָא: כה וּמִכֵּן חֲמִשִּׁין שָׁנִין
 יָתוּב מִחִיל פִּלְחָנָא וְלֹא יִפְלַח
 עוֹד: כו וַיִּשְׁמַשׁ עִם אָחוּהִי
 בְּמִשְׁכָּן זְמָנָא לְמִטְרָא מִטְרָא
 וּפִלְחָנָא לֹא יִפְלַח כְּדִין תַּעֲבֹד
 לְלוֹאֵי בְּמִטְרָתָהוֹן: א וּמִלִּיל יי
 עִם מֹשֶׁה בְּמִדְבָּרָא דְסִינִי בְּשַׁתָּא
 תְּנִיתָא לְמִפְקָהוֹן מֵאֶרְעָא
 דְּמִצְרַיִם בְּיִרְחָא קִדְמָאָה לְמִימְרָ:
 ב וַיַּעֲבֹדוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יֵת פֶּסַחָא
 בְּזִמְנָה: ג בְּאַרְבַּעַת עָשָׂרָא יוֹמָא
 בְּיִרְחָא קִדְיִן בֵּין שְׁמִשְׁיָא תַּעֲבֹדוּן
 יִתָּה בְּזִמְנָה כְּכֹל גְּזֻרָתָהּ וְכָכֹל
 דְּחֻזִּי לָהּ תַּעֲבֹדוּן יִתָּה: ד וּמִלִּיל
 מֹשֶׁה עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמַעֲבֹד
 פֶּסַחָא: ה וַיַּעֲבֹדוּ יֵת פֶּסַחָא בְּנִיסָן
 בְּאַרְבַּעַת עָשָׂרָא יוֹמָא לְיִרְחָא בֵּין
 שְׁמִשְׁיָא בְּמִדְבָּרָא דְסִינִי כְּכֹל דִּי
 פִּקִּיד יי יֵת מֹשֶׁה כֵּן עָבְדוּ בְּנֵי

רַס"י

שְׁכָל אַרְבַּעִים שָׁנָה שְׁהִיו יִשְׂרָאֵל בְּמִדְבָּר, לֹא
 הִקְרִיבוּ אֶלָּא פֶּסַח זֶה בְּלִבָּד: (ב) בְּמוֹעֶדוֹ. (שם)
 אֶף בְּשַׁבָּת, בְּמוֹעֶדוֹ - אֶף בְּטַמְאָה: (ג) כְּכֹל־
 חֻקְתּוֹ. אֵלּוּ מִצְוֹת שְׁבֻגּוּפוֹ: שָׁה, תָּמִים, זָכָר, כֵּן
 שָׁנָה: וְכָכֹל־מִשְׁפָּטָיו. אֵלּוּ מִצְוֹת שְׁעֵל גּוּפוֹ
 מִמָּקוֹם אַחֵר, כְּגוֹן שְׁבַעַת יָמִים לְמִצָּה וּלְבַעוֹר
 חֻמֵּין. (סְפָרִים אַחֲרִים: מִצְוֹת שְׁבֻגּוּפוֹ: שָׁה, תָּמִים,
 זָכָר, כֵּן שָׁנָה. שְׁעֵל גּוּפוֹ: צְלִי־אֵשׁ, רֹאשׁוֹ עַל כְּרַעְיוֹ
 וְעַל קֶרְבּוֹ; שְׁחוּץ לְגוּפוֹ: מִצָּה וּבַעוֹר חֻמֵּין):
 (ד) וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה וְגוֹ'. (סְפָרִי) מָה תִּלְמוּד לומר?
 וְהֵלֵא כְּכָר נֶאֱמַר (וּיקרא כג): וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶת מוֹעֲדֵי
 ה' ? אֵלָּא כְּשִׁשְׁמַע פְּרָשַׁת מוֹעֲדִים מִסִּינִי אָמַר לָהֶם,

"מִכֵּן שְׁלִשִׁים שָׁנָה". הָא בִּיצֵד? (חולין כז) מִכֵּן כ"ה
 בָּא לְלַמֵּד הַלְכוֹת עֲבוּדָה וְלִוְיָד חֲמִשׁ שָׁנִים, וְכֵן
 שְׁלִשִׁים עוֹבֵד. מִכָּאן לְתַלְמִיד שֶׁלֹּא רָאָה סִימָן יָפָה
 בְּמִשְׁנָתוֹ בְּחֲמִשׁ שָׁנִים, שֶׁשׁוּב אֵינּוּ רוֹאָה:
 (כה) וְלֹא יַעֲבֹד עוֹד. עֲבוּדָת מִשָּׂא פֶתֶף, אֲבָל
 חוּזֵר הוּא לְנַעֲלֵת שְׁעָרִים וְלָשִׁיר וְלִטְעוֹן עֲגֻלוֹת.
 וְזֶהוּ "וְיִשְׁרַת אֶת־אָחִיו" - "עִם אָחוּהִי", כְּתַרְגּוּמוֹ:
 (כו) לְשֹׁמֵר מִשְׁמֶרֶת. לְחֻנוֹת סָבִיב לְאֱהֵל וּלְהָקִים
 וּלְהוֹרִיד בְּשַׁעַת הַמַּסְעוֹת: (א) בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן.
 פְּרָשָׁה שְׁבָרָאשׁ הַסֶּפֶר לֹא נֶאֱמָרָה עַד אִיר, לְמַדָּת,
 (פסחים פ"ק. ספרי) שָׁאִין סֵדֶר מְקָדָם וּמֵאֲחֵר בַּתוֹרָה.
 וְלָמָּה לֹא פִתַּח בְּזוֹ? מִפְּנֵי שֶׁהוּא גְּנוּזָתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל,

אֶת־מֹשֶׁה בֶּן עֲשׂוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: וַיְהִי אַנְשִׁים
אֲשֶׁר הָיוּ טִמְאִים לְנֶפֶשׁ אָדָם וְלֹא־יָכְלוּ
לַעֲשׂוֹת־הַפֶּסַח בַּיּוֹם הַהוּא וַיִּקְרְבוּ לִפְנֵי מֹשֶׁה
וּלְפָנָי אֶהְרֹן בַּיּוֹם הַהוּא כִּסִּי: וַיֹּאמְרוּ
הָאֲנָשִׁים הִהֵמָּה אֵלָיו אֲנַחְנוּ טִמְאִים לְנֶפֶשׁ
אָדָם לָמָּה נִגָּרַע לְבַלְתִּי הַקָּרִיב אֶת־קֶרְבֶּן
יְהוָה בְּמַעַדּוֹ בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּסִּי: ח וַיֹּאמֶר
אֱלֹהִים מֹשֶׁה עֲמְדוּ וְאִשְׁמְעָה מִה־יְצוּהַ יְהוָה
לָכֶם: פ ט וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: י דַּבֵּר
אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אִישׁ אִישׁ כִּי־יִהְיֶה
טָמֵא | לְנֶפֶשׁ אוֹ בְּדֶרֶךְ רַחֲקָה לָכֶם אוֹ
לְדִרְתֵיכֶם וַעֲשֵׂה פֶסַח לַיהוָה כִּסִּי: יא בַּחֹדֶשׁ
הַשְּׁנִי בְּאַרְבַּעַת עָשָׂר יוֹם בֵּין הָעֲרֵבִים יַעֲשׂוּ
אֹתוֹ עַל־מִצּוֹת וּמִרְרִים יֹאכְלֵהוּ: יב לֹא־
יִשְׁאִירוּ מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר וְעַצֵּם לֹא יִשְׁפְּרוּבוּ
בְּכָל־חֻקַּת הַפֶּסַח יַעֲשׂוּ אֹתוֹ: יג וְהָאִישׁ אֲשֶׁר־
הוּא טָהוֹר וּבְדֶרֶךְ לֹא־הָיָה וְחָדַל לַעֲשׂוֹת
הַפֶּסַח וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמִּיהָ כִּי |
קֶרְבֶּן יִהְיֶה לָּא הַקָּרִיב בְּמַעַדּוֹ חֲטָאוֹ יִשָּׂא

יִשְׂרָאֵל: ו וְהוּא גִבְרִיא דִּי הוּוּ
מְסַאבִּין לְטָמִי נַפְשָׁא דְאַנְשָׁא
וְלֹא יָכִילוּ לְמַעַבְד פֶּסַחא בַּיּוֹמָא
הַהוּא וַיִּקְרִיבוּ קָדָם מֹשֶׁה וְקָדָם
אַהֲרֹן בַּיּוֹמָא הַהוּא: ז וַאֲמָרוּ
גִבְרִיא הַאֲנוּן לָהּ אֲנַחְנָא מְסַאבִּין
לְטָמִי נַפְשָׁא דְאַנְשָׁא לָמָּה נִתְמַנַּע
בְּדִיל דְלֹא לְקַרְבָּא יְת קֶרְבְּנָא דִּי
בְּזַמְנָה בְּגוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: ח וַאֲמָר
לְהוֹן מֹשֶׁה אוֹרִיכוּ עַד דְּאִשְׁמַע
מָה דְאַתְּפַקֵּד קָדָם יְיָ עַל דִּי
לָכוּן: ט וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה
לְמִימָר: י מַלִּל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לְמִימָר גִּבְר גִּבְר אַרִי יְהִי מְסַאב
לְטָמִי נַפְשָׁא דְאַנְשָׁא אוֹ בְּאַרְחָא
רַחֲיקָא לָכוּן אוֹ לְדִרְכִּיכוֹן וְיַעַבְד
פֶּסַחא קָדָם יְיָ: יא בִּירְחָא תְּנִינָא
בְּאַרְבַּעַת עָשָׂר יוֹמָא בֵּין
שְׁמִשְׁיָא יַעַבְדוֹן יְתָהּ עַל פְּטִיר
וּמִרְרִין יִיכְלָנָהּ: יב לֹא יִשְׁאֲרוֹן
מִנָּה עַד צַפְרָא וְגִרְמָא לֹא יִתְבְּרוֹן
בָּהּ כְּכָל גִּזְרַת פֶּסַחא יַעַבְדוֹן
יְתָהּ: יג וְגִבְרָא דְהוּא דְכִי
וּבְאַרְחָ לֹא הָוֵה וְיִתְמַנַּע לְמַעַבְד
פֶּסַחא וְיִשְׁתַּצִּי אֲנָשָׁא הֵיא
מַעֲמָה אַרִי קֶרְבְּנָא דִּי לֹא קָרִיב
בְּזַמְנָה חֻבָּה יִקְבֵּל גִּבְרָא הַהוּא:

רעט"י

לְשַׁמַּע מִפִּי רַבּוֹ. אֲשֶׁרִי יְלוּד אִשָּׁה שִׁפְךָ מִבְּטָח,
שָׁכַל זְמַן שֶׁהִיזָה רֹצֶה הִיזָה מְדַבֵּר עִם הַשְּׂכִינָה
(סנהדרין פ"ק). וְיִרְאוּנָה הִיזָה פֶּרֶשָׁה זוֹ לְהֹאמֶר עַל
יְדֵי מֹשֶׁה כִּשְׂאֹר כָּל הַתּוֹרָה כְּלָהּ, אֲלֵא שֶׁזָּכּוּ אֵלּוּ
שֶׁתִּאֲמַר עַל יְדִיקוֹן, שֶׁמְגַלְגֵּלִין זְכוּת עַל־יְדֵי וּפְאִי:
(י) אוֹ בְּדֶרֶךְ רַחֲקָה. נִקְוֵד עָלָיו לֹמַר לֹא
שֶׁרְחוּקָה וּדְאִי, אֲלֵא שֶׁהִיזָה חוּץ לְאַסְקַפַּת הָעֲזָרָה
כָּל זְמַן שֶׁחִיטָהּ. פֶּסַח שְׁנִי - מִצָּה וְחֻמָּץ עִמּוֹ בְּפִית

וְחֹזֵר וְהִזְהִירָם בְּשַׁעַת מַעֲשֵׂה: (ו) לְפָנָי מֹשֶׁה
וּלְפָנָי אֶהְרֹן. (ספרי) כִּשְׁשֹׁנֵיהֶם יוֹשְׁבִין בְּבֵית
הַמִּדְרָשׁ בָּאוּ וּשְׁאֲלוּם; וְלֹא יִתְכַּן לֹמַר זֶה אַחֵר זֶה,
שְׂאֵם מֹשֶׁה לֹא הִיזָה יוֹדַע, אֶהְרֹן מִנִּין לוֹ?:
(ז) לָמָּה נִגָּרַע. (שם) אָמַר לָהֶם: אֵין קָדָשִׁים
קָרִיבִים בְּטָמְאָה. אָמְרוּ לוֹ: יִזְרַק הַדָּם עָלֵינוּ בְּכִהְנִים
טְהוֹרִים, וְיֹאכֵל הַבָּשָׂר לְטָמְאִים (ס"א: לטהורים. כ"ג
ראם). אָמַר לָהֶם: עֲמְדוּ וְאִשְׁמַעָה, כְּתִלְמִיד הַמִּבְטָח

יד וארי יתגיר עמכון גיורא
ויעבד פסחא קדם יי בגזרת
פסחא וכדחזי לה כן יעבד קימא
חד יהי לכון ולגיורא ולציבא
דארעא: טו וביומא דאתקם ית
משכנא חפא עננא ית משכנא
למשכנא דסהדותא וברמשא
הוה על משכנא כחזו אשתא עד
צפרא: טז כן הוה תדירא עננא
חפי לה וחזו אשתא בליליא:
יז ולפום אסתלקות עננא מעלוי
משכנא ובתר כן נטלין בני
ישראל ובאתרא דשרי תמן עננא
תמן שרן בני ישראל: יח על
מימרא דיי נטלין בני ישראל ועל
מימרא דיי שרן כל יומי די שרי
עננא על משכנא שרן:
יט ובאורכות עננא על משכנא
יומין סגיאין ויטרון בני ישראל
ית מטרת מימרא דיי ולא נטלין:
כ ואית די הוה עננא יומי דמנן
על משכנא על מימרא דיי שרן

האיש ההוא: יד וכי־יגור אתכם גר ועשה
פסח ליהוה כחקת הפסח וכמשפטו כן
יעשה חקה אחת יהיה לכם ולגר ולאזרח
הארץ כס"י: טו וביום הקים את־המשכן
כפה הענן את־המשכן לאהל העדת ובערב
יהיה על־המשכן כמראה־אש עד־בקר כס"י:
טז כן יהיה תמיד הענן יכסנו ומראה־אש
לילה: יז ולפי העלות הענן מעל האהל ואחרי
כן יסעו בני ישראל ובמקום אשר ישכן־שם
הענן שם יחנו בני ישראל כס"י: יח על־פי יהוה
יסעו בני ישראל ועל־פי יהוה יחנו כל־יומי
אשר ישכן הענן על־המשכן יחנו כס"י:
יט ובהאריך הענן על־המשכן ימים רבים
ושמרו בני־ישראל את־משמרת יהוה ולא
יסעו: כ ויש אשר יהיה הענן ימים מספר
על־המשכן על־פי יהוה יחנו ועל־פי יהוה

רע"י

א (יח): "הנה־עב קטנה ככף־איש עלה מים":
(יח) על־פי ה' יסעו. שנינו במלאכת המשכן:
כיון שהיו ישראל נוסעים, היה עמוד הענן מתקפל
ונמשך על גבי בני יהודה כמין קורה; תקעו
והריעו ותקעו, ולא היה מהלך עד שמשעה אומר:
"קומה ה'" ונסע דגל מחנה יהודה. זו בספרי:
ועל־פי ה' יחנו. כיון שהיו ישראל חונים, עמוד
הענן מתמר ועולה ונמשך על גבי בני יהודה כמין
סכה, ולא היה נפרש עד שמשעה אומר: "שובה ה'
רבבות אלפי ישראל", הוי אומר: "על־פי ה'
וביד־משה": (כ) ויש. כלומר: ופעמים ימים
מספר. ימים מצטים:

ואין שם יום טוב, ואין אסור חמץ אלא עמו
באכילתו: (יד) וכי־יגור אתכם גר ועשה פסח.
(פסחים צג. ספרי) יכול כל המתגיר יעשה פסח מיד?
תלמוד לומר "חקה אחת וגו'", אלא כך משמעו:
וכי־יגור אתכם גר ובא עת לעשות פסח עם חבריו,
כחקה וכמשפט יעשה: (טו) המשכן לאהל
העדת. המשכן העשוי להיות אהל ללוחות
העדות: יהיה על־המשכן. כמו "הוה על
המשכן", וכן כל לשון הפרשה: (יז) העלות
הענן. פתרגומו: "אסתלקות", וכן "ונעלה הענן".
ולא יתכן לכתב "ולפי עלות הענן" ונעלה הענן,
שאין זה לשון סלוק אלא צמוח ונעלה, כמו (מלכים

ועל מימרא דיי נטלין: כא ואית די הוה עננא מרמשא עד צפרא ומסתלק עננא בצפרא ונטלין או ימם וליילי ומסתלק עננא ונטלין: כב או תרין יומין או ירחא או עדן בעדן באורכות עננא על משכנא למשרי עלוהי שרן בני ישראל ולא נטלין ובאסתלקותה נטלין: כג על מימרא דיי שרן ועל מימרא דיי נטלין ית מטרת מימרא דיי נטלין על מימרא דיי בידא דמשה: א ומליל יי עם משה למימר: ב עבד לך תרתין חצוצרן דכסף נגיד תעבד יתהן ויהיון לך לערעא כנשתא ולאטלא ית משריתא: ג ויתקעון בהן ויזדמנון לותף כל כנשתא לתרע משפן זמנא: ד ואם בחדא יתקעון ויזדמנון לותף וברכביא רישי אלפיא דישראל: ה ויתקעון יבכתא ויטלון משריתא דשרן קדומא: ו ויתקעון יבכתא תנינות ויטלון משריתא דשרן דרומא יבכא

יסעו כס"י: כא ויש אשר יהיה הענן מערב עד-בקר ונעלה הענן בבקר ונסעו או יומם ולילה ונעלה הענן ונסעו: כב או-ימים או-חדש או-ימים בהאריך הענן על-המשכן לשכן עליו יחנו בני-ישראל ולא יסעו ובהעלתו יסעו כס"י: כג על-פי יהוה יחנו ועל-פי יהוה יסעו את-משמרת יהוה שמרו על-פי יהוה ביד-משה: פ י וידבר יהוה אל-משה לאמר: ג עשה לך שתי חצוצרות כסף מקשה תעשה אתם והיו לך למקרא העדה ולמסע את-המחנות כס"י: ג ויתקעו בהן ונועדו אליך כל-העדה אל-פתח אהל מועד כס"י: ד ואם-באחת יתקעו ונועדו אליך הנשיאים ראשי אלפי ישראל כס"י: ה ויתקעתם תרועה ונסעו המחנות החנים קדמה כס"י: ו ויתקעתם תרועה שנית ונסעו המחנות החנים תימנה תרועה יתקעו למסעיהם:

רש"י

הוא ועל-פי משה ועל-פי חצוצרות: מקשה. מהעשת תעשה בהקשת הקרנס: (ג) ויתקעו בהן. בשתיקה, והוא סימן למקרא העדה, שנאמר: "ונועדו אליך כל-העדה אל-פתח אהל מועד": (ד) ואם-באחת יתקעו. הוא סימן למקרא הנשיאים, שנאמר: "ונועדו אליך הנשיאים". ואף הן יעידתן אל פתח אהל מועד, ומגזרה שוה הוא בא בספרי: (ה) ויתקעתם תרועה. סימן מסע המחנות: תקיעה, תרועה ותקיעה. כך הוא נדרש

(כב) או-ימים. שנה, כמו (ויקרא כה) "ימים תהיה גאלתו": (ב) עשה-לך. (שיהיו תוקעין לפניך כמלך, "ויהי בישרון מלך"): עשה לך. משלך (עשה לך - אתה עושה ומשתמש בהם ולא אחר): למקרא העדה. כשתרצה לדבר עם הסנהדרין ושאר העם ותקראם לאסוף אליך, תקראם על ידי חצוצרות: ולמסע את-המחנות. בשעת סלוק מסעות תתקעו בהם לסימן; נמצאת אתה אומר: על-פי שלשה היו נוסעים: על-פי הקדוש ברוך

וּבִהְקֵהִיל אֶת־הֶקְהָל תִּתְקַעוּ וְלֹא תִרְיעוּ כִּשִׁי׃
 ח וּבְנֵי אֶהְרֹן הַכֹּהֲנִים יִתְקַעוּ בַּחֲצֹצְרוֹת וְהָיוּ
 לָכֶם לַחֲקֵת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם כִּשִׁי׃ ט וְכִי־תִבְאוּ
 מִלַּחֲמָה בָּאֲרָצְכֶם עַל־הַצֹּר הַצָּר אֶתְכֶם
 וְהִרְעַתֶּם בַּחֲצֹצְרוֹת וְנִזְכַּרְתֶּם לִפְנֵי יְהוָה
 אֱלֹהֵיכֶם וְנוֹשַׁעְתֶּם מֵאִיְבֵיכֶם׃ י וּבָיוֹם
 שִׁמַּחְתֶּם וּבְמוֹעֲדֵיכֶם וּבְרֵאשֵׁי חֳדָשְׁכֶם
 וּתִקְעֶתֶם בַּחֲצֹצְרוֹת עַל עֲלֹתֵיכֶם וְעַל זִבְחֵי
 שְׁלֵמֵיכֶם וְהָיוּ לָכֶם לְזִכְרוֹן לִפְנֵי אֱלֹהֵיכֶם אֲנִי
 יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם כִּשִׁי׃ פ חֲמִישִׁי יא וְיִהְיֶה בַּשָּׁנָה
 הַשְּׁנִית בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁנִי בַּעֲשָׂרִים בַּחֹדֶשׁ נַעֲלָה
 הָעֶזְנוֹן מֵעַל מִשְׁכַּן הָעֵדֻת כִּשִׁי׃ יב וַיִּסְעוּ בְנֵי־
 יִשְׂרָאֵל לְמִסְעֵיהֶם מִמִּדְבַּר סִינַי וַיִּשְׁכְּנוּ הָעֶזְנוֹן
 בַּמִּדְבַּר פָּאֲרֹן כִּשִׁי׃ יג וַיִּסְעוּ בְּרֵאשִׁית שָׁנָה עַל־פִּי
 יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה׃ יד וַיִּסַּע דָּגֵל מַחֲנֵה בְנֵי־
 יְהוּדָה בְּרֵאשִׁית לְצִבְאָתָם וְעַל־צִבְאוֹ נַחֲשׁוֹן

יתקעון למטלניהון: ז ובמכנש
 ית קהל תתקעון ולא תיבבון:
 ח ובני אהרן כהנים יתקעון
 בחצוצרות ויהיו לכן לקים
 עלם לדרכון: ט וארי תעלון
 לאגחא קרבא בארעכון על
 מעיקי דמעינין לכון ותיבבון
 בחצוצרות ויעול דוכרניכון
 לטבא קדם יי אלהכון ותתפרקון
 מסנאיכון: י וביום חדותכון
 ובמועדיכון ובירישי ירחיכון
 ותתקעון בחצוצרתא על עלותכון
 ועל נכסת קודשיכון ויהיו לכון
 לדוכרנא קדם אלהכון אנא יי
 אלהכון: יא והיה בשתא תניתא
 בירחא תניתא בעשרין לירחא
 אסתלק עננא מעלוי משפנא
 דסהדותא: יב ונטלו בני ישראל
 למטלניהון ממדברא דסיני ושרא
 עננא במדברא דפארן: יג ונטלו
 בקדמיתא על מימרא דיי בידא
 דמשה: יד ונטל טקס משירת
 בני יהודה בקדמיתא לחיליהון
 ועל חילה נחשון בר עמינדב:

רע"י

בשפטים - על ידי תרועה ותקיעה: (ח) ובני אהרן
 יתקעו. במקראות ובמסעות הללו: (י) על
 עלתיכם. (ספרי. ערכין יא) בקרבן צבור הכתוב
 מדבר: אני ה' אלהיכם. מכאן למדנו מלכיות עם
 זכרונות ושופרות, שנאמר: "ותקעתם" - הרי
 שופרות, "לזכרון" הרי זכרונות. "אני ה'
 אלהיכם" - זו מלכיות וכו': (יא) בחדש השני.
 נמצאת אפה אומר: שנים עשר חדש חסר עשרה
 ימים עשו בחורב, שהרי בראש־חדש סיון חנו שם
 ולא נסעו עד עשרים באיר לשנה הבאה:
 (יב) למסעיהם. כמשפט המפרש למסע דגליהם,
 מי ראשון ומי אחרון: במדבר פארן. קברות

בספרי מן המקראות היתרים (ר"ה לד):
 (ז) ובהקהיל את־הקהל וגו'. לפי שהוא אומר
 "והיו לך למקרא העדה ולמסע את־המחנות". מה
 מקרא העדה תוקע בשני כהנים ובשתייהן, שנאמר:
 "ותקעו בהן וגו'", אף מסע המחנות בשתייהם.
 יכול מה מסע המחנות תוקע ומריע ותוקע, אף
 מקרא העדה תוקע ומריע ותוקע, ומעתה אין חלוק
 בין מקרא העדה למסע את המחנות? תלמוד לומר
 "ובהקהיל את־הקהל וגו'", לומר שאין תרועה
 למקרא העדה, והוא הדין לנשיאים, הרי סימן
 לשלשתם: מקרא העדה בשפטים ושל נשיאים
 באחת, וזו וזו אין בהם תרועה, ומסע המחנות

בֶּן־עֲמִינָדָב: טו וְעַל־צִבָּא מִטָּה בְּנִי יִשְׁשָׁכָר
 נִתְנָאֵל בֶּן־צוֹעָר: טז וְעַל־צִבָּא מִטָּה בְּנִי זְבוּלֹן
 אֱלִיאָב בֶּן־חֵלֹן: יז וְהוֹרֵד הַמִּשְׁכָּן וְנִסְעוּ בְנֵי־
 גִּרְשׁוֹן וּבְנֵי מִרְי נְשֵׁאֵי הַמִּשְׁכָּן כִּסִּי: יח וְנִסְעוּ
 דָּגֵל מַחֲנֶה רְאוּבֵן לְצִבְאָתָם וְעַל־צִבָּאוֹ
 אֱלִיצוֹר בֶּן־שְׂדִיאוֹר: יט וְעַל־צִבָּא מִטָּה בְּנִי
 שִׁמְעוֹן שְׁלֵמִיאל בֶּן־צוּרִישָׁדִי: כ וְעַל־צִבָּא
 מִטָּה בְנֵי־גַד אֱלִיסָף בֶּן־דְּעוּאֵל: כא וְנִסְעוּ
 הַקֹּהֲתִים נְשֵׁאֵי הַמִּקְדָּשׁ וְהִקִּימוּ אֶת־הַמִּשְׁכָּן
 עַד־בָּאָם כִּסִּי: כב וְנִסְעוּ דָּגֵל מַחֲנֶה בְנֵי־אֶפְרַיִם
 לְצִבְאָתָם וְעַל־צִבָּאוֹ אֱלִישִׁמֶע בֶּן־עֲמִיהוּד:
 כג וְעַל־צִבָּא מִטָּה בְּנִי מְנַשֶּׁה גַּמְלִיאֵל בֶּן־
 פְּדָהצוֹר: כד וְעַל־צִבָּא מִטָּה בְּנִי בְנִימָן אֲבִידֹן
 בֶּן־גִּדְעוֹנִי: כה וְנִסְעוּ דָּגֵל מַחֲנֶה בְנֵי־דָן מְאִסָּף
 לְכָל־הַמַּחֲנֶה לְצִבְאָתָם וְעַל־צִבָּאוֹ אַחִיעֶזֶר

טו ועל חילא דשִׁבְטא דבְּנֵי
 יִשְׁשָׁכָר נִתְנָאֵל בֶּר צוֹעָר: טז ועל
 חילא דשִׁבְטא דבְּנֵי זְבוּלֹן אֱלִיאָב
 בֶּר חֵלֹן: יז ומתפָּרַק מִשְׁכָּנָא
 וְנִטְלִין בְּנֵי גִרְשׁוֹן וּבְנֵי מִרְי
 נְטִילֵי מִשְׁכָּנָא: יח וְנִטְלֵי טַקֵּס
 מִשְׁרִית רְאוּבֵן לְחִילֵיהוֹן וְעַל
 חִילָה אֱלִיצוֹר בֶּר שְׂדִיאוֹר:
 יט ועל חילא דשִׁבְטא דבְּנֵי
 שִׁמְעוֹן שְׁלֵמִיאל בֶּר צוּרִישָׁדִי:
 כ ועל חילא דשִׁבְטא דבְּנֵי גַד
 אֱלִיסָף בֶּר דְּעוּאֵל: כא וְנִטְלִין
 בְּנֵי קֹהֶת נְטִילֵי מִקְדָּשָׁא וּמְקִימִין
 יֵת מִשְׁכָּנָא עַד מִיתִיהוֹן:
 כב וְנִטְלֵי טַקֵּס מִשְׁרִית בְּנֵי אֶפְרַיִם
 לְחִילֵיהוֹן וְעַל חִילָה אֱלִישִׁמֶע בֶּר
 עֲמִיהוּד: כג ועל חילא דשִׁבְטא
 דבְּנֵי מְנַשֶּׁה גַּמְלִיאֵל בֶּר פְּדָהצוֹר:
 כד ועל חילא דשִׁבְטא דבְּנֵי
 בְנִימָן אֲבִידֹן בֶּר גִּדְעוֹנִי:
 כה וְנִטְלֵי טַקֵּס מִשְׁרִית בְּנֵי דָן
 מְכִנִּישׁ לְכָל מִשְׁרִיתָא לְחִילֵיהוֹן

רש"י

התאָה במדבר פֶּאֶרֶן הָיָה וְשֵׁם חָנוּ מִמָּסַע זֶה:
 (יז) וְהוֹרֵד הַמִּשְׁכָּן. פֶּיֶן שְׁנוּסַע דָּגֵל יְהוּדָה,
 נִכְנָסוּ אֶהֱרֹן וּבְנָיו וּפָרְקוּ אֶת הַפָּרֹכֶת וְכִסּוּ בָהּ אֶת
 הָאֲרוֹן, שְׁנָאֵמֶר (במדבר ד): "וְכָא אֶהֱרֹן וּבְנָיו בְּנִסְעוּ
 הַמַּחֲנֶה", וּבְנֵי גִרְשׁוֹן וּבְנֵי מִרְי פּוֹרְקִין הַמִּשְׁכָּן
 וְטוֹעֲנִין אוֹתוֹ בַּעֲגָלוֹת, וְהָאֲרוֹן וְכָלִי הַקֹּדֶשׁ שֶׁל
 מִשָּׁא בְנֵי קֹהֶת עוֹמְדִים מְכַסִּין וְנִתּוּנִין עַל הַמוֹטוֹת
 עַד שְׁנוּסַע דָּגֵל מַחֲנֶה רְאוּבֵן, וְאַחֵר כֹּךְ "וְנִסְעוּ
 הַקֹּהֲתִים": (כא) נְשֵׁאֵי הַמִּקְדָּשׁ. נּוֹשְׂאֵי דְבָרִים
 הַמִּקְדָּשִׁים: וְהִקִּימוּ אֶת־הַמִּשְׁכָּן. בְּנֵי גִרְשׁוֹן וּבְנֵי
 מִרְי, שֶׁהֵיוּ קוֹדְמִים לָהֶם מִסַּע שְׁנֵי דָגִלִים, הֵיוּ
 מְקִימִין אֶת הַמִּשְׁכָּן כְּשֶׁהָיָה הָעֵנָן שׁוֹכֵן, וְסִימָן
 הַחֲנֻיָּה נִרְאָה בְּדָגֵל מַחֲנֶה יְהוּדָה. וְהֵם חוֹנִים, וְעִדִּין

בְּנֵי קֹהֶת בָּאִים מֵאַחֲרֵיהֶם עִם שְׁנֵי דָגִלִים
 הָאֲחֵרוֹנִים, הֵיוּ בְנֵי גִרְשׁוֹן וּבְנֵי מִרְי מְקִימִין אֶת
 הַמִּשְׁכָּן, וְכִשְׁבָּאִים בְּנֵי קֹהֶת, מוֹצֵאִים אוֹתוֹ עַל
 מְכוֹנוֹ וּמְכַנִּיסִין בּוֹ הָאֲרוֹן וְהַשְּׁלֶחֶן וְהַמְּנוֹרָה
 וְהַמִּזְבְּחוֹת; וְזֶהוּ מִשְׁמַעוֹת הַמִּקְרָא
 "וְהִקִּימוּ" - מְקִימֵי הַמִּשְׁכָּן - אוֹתוֹ "עַד" - טָרָם
 "בּוֹאֵם" - שֶׁל בְּנֵי קֹהֶת: (כה) מְאִסָּף לְכָל־
 הַמַּחֲנֶה. תַּלְמוּד יְרוּשְׁלָמִי: לְפִי שֶׁהָיָה שִׁבְטוֹ שֶׁל
 דָּן מְרַבָּה בְּאוֹכְלוֹסִין, הָיָה נוֹסֵעַ בְּאַחֲרוֹנָה, וְכָל מִי
 שֶׁהָיָה מְאִבֵּד דָּבָר הָיָה מַחְזִירוֹ לוֹ. אֶתִּיא כְּמֵאֵן
 דְּאָמַר: כְּתִיבָה הָיוּ מְהֻלְכִין, וּמִפִּיק לָהּ מִן (במדבר
 כ): "כְּאֲשֶׁר יִחַנוּ בֵּן יִסְעוּ". וְאֵית דְּאָמְרִי: כְּקוֹרָה
 הָיוּ מְהֻלְכִין, וּמִפִּיק לָהּ מִן "מְאִסָּף לְכָל־הַמַּחֲנֶה":

ועל חילה אחיעזר בר עמישדי:
 כו ועל חילא דשבטא דבני אשר
 פגעאל בר עכרן: כז ועל חילא
 דשבטא דבני נפתלי אחירע בר
 עינן: כח אלן מטלני בני
 ישראל לחילהון ונטלו:
 כט ואמר משה לחבב בר רעואל
 מדינאה חמוהי דמשה נטלין
 אנחנא לאתרא די אמר יי יתה
 אתן לכון איתא עמנא ונוטיב לך
 ארי יי מליל לאיתאה טבא על
 ישראל: ל ואמר לה לא אזל
 אלהן לארעי וילדותי אזל:
 לא ואמר לא כען תשבוק ותנא
 ארי על פן ידעת פד הוינא שרן
 במדברא וגבורן דאתעבידן לנא
 חזיתא בעיניך: לב ויהי ארי תזל
 עמנא ויהי טבא ההוא די יוטיב

בן-עמישדי כס"י: כו ועל-צבא מטה בני אשר
 פגעאל בן-עכרן: כז ועל-צבא מטה בני
 נפתלי אחירע בן-עינן: כח אלה מסעי בני
 ישראל לצבאתם ויסעו כס"י: ס כט ויאמר משה
 לחבב בן-רעואל המדיני חתן משה נסעים |
 אנחנו אל-המקום אשר אמר יהוה אתו אתן
 לכם לכה אתנו והטבנו לך כִּי-יהוה דבר-
 טוב על-ישראל כס"י: ל ויאמר אליו לא אלך
 כי אם-אל-ארצי ואל-מולדתי אלך כס"י:
 לא ויאמר אל-נא תעזב אתנו כי | על-פן
 ידעת חנותנו במדבר והיית לנו לעינים כס"י:
 לב והיה כִּי-תלך עמנו והיה | הטוב ההוא
 אשר ייטיב יהוה עמנו והטבנו לך כס"י:

רש"י

לו: כי על-פן ידעת חנותנו במדבר. כי נאה לך
 לעשות זאת על אשר ידעת חנותנו במדבר, וראית
 נסים וגבורות שנעשו לנו: כי על-פן ידעת. כמו:
 על אשר ידעת, כמו (בראשית לח): "כִּי-על-פן
 לא-נתתיה לשלה בני" (שם יח): "כִּי-על-פן
 עברתם" (שם יט): "כִּי על-פן באו" (שם לג): "כִּי
 על-פן ראיתי פניך": והיית לנו לעינים. לשון
 עבר, כתרגומו. דבר אחר, לשון עתיד: כל דבר
 ודבר שיתעלם מעינינו תהיה מאיר עינינו. דבר
 אחר: שתהא חביב עלינו כגלגל עינינו, שנאמר
 (דברים י): "וַאֲהַבְתֶּם אֶת-הַגֵּר": (לב) והיה הטוב
 ההוא וגו'. מה טובה היטיבו לו? אמרו: כשהיו
 ישראל מחלקין את הארץ היה דשנה של יריחו
 ת"ק אמה על ת"ק אמה, והניחוהו מלחלק; אמרו:
 מי שיבנה בית המקדש בחלקו הוא יטלנו, ובין כך
 ובין כך נתנוהו לבני יתרו, ליונדב בן רכב,
 שנאמר: "ובני קיני חתן משה עלו מעיר התמרים

(כח) אלה מסעי. זה סדר מסעיהם: ויסעו. ביום
 ההוא נסעו: (כט) חבב. (ספרי) הוא יתרו, שנאמר
 (שופטים ד): "מבני חבב חתן משה". ומה תלמוד
 לומר (שמות ב): "ותבאנה אל-רעואל אביהן"?
 מלמד, שהתינוקות קורין לאבי אביהן "אבא",
 ושמות הרבה היו לו: יתר - על שם שיתר פרשה
 אחת בתורה, חובב - על שחבב את התורה וכו':
 נסעים אנחנו אל-המקום. (ספרי) מיד - עד שלשה
 ימים אנו ננסין לארץ; שבמסע זה הראשון נסעו
 על מנת להפגס לארץ ישראל, אלא שחטאו
 במתאוננים. ומפני מה שתף משה עצמו עמם?
 שעדין לא נגזרה גזרה עליו וכסבור שהוא נכנס:
 (ל) אל-ארצי ואל-מולדתי. (ספרי) אם בשביל
 נכסי, אם בשביל משפחתי: (לא) אל-נא תעזב.
 אין "נא" אלא לשון בקשה, שלא יאמרו: לא
 נתגזר יתרו מחבה; סבור היה שיש לגרים חלק
 בארץ, עכשו שראה שאין להם חלק, הניחם והלך

ג. וַיִּסְעוּ מֵהָר יְהוָה דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים וַאֲרוֹן
בְּרִית־יְהוָה נָסַע לִפְנֵיהֶם דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים
לְתוֹר לָהֶם מְנוּחָה כִּסִּי: לד וַעֲנַן יְהוָה עָלֵיהֶם
יוֹמָם בְּנֹסְעֵם מִן־הַמַּחֲנֶה כִּסִּי: ס שְ�שִׁי ז לה וַיְהִי
בְּנֹסְעַת הָאָרֶץ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה קוֹמָה | יְהוָה וַיִּפְצֹוּ
אִיכָיֶד וַיָּגֶסּוּ מִשְׁנֵאִיךְ מִפְּנֵיךְ כִּסִּי: לו וּבִגְחָה
יֹאמֶר שׁוּבָה יְהוָה רַבְּבוֹת אֲלֵפֵי
יִשְׂרָאֵל כִּסִּי: ז פ יֵאָא וַיְהִי הָעָם בְּמִתְאַנְּנִים
רַע בְּאַזְנֵי יְהוָה וַיִּשְׁמַע יְהוָה וַיַּחֲר אָפּוֹ
וַתִּבְעַר־בָּם אֵשׁ יְהוָה וַתֹּאכַל בִּקְצָה

י: עֲמָנָא וְנוֹטִיב לָךְ: לג וַנִּטְלוּ
מִטּוֹרָא דְּאַתְגְּלִי עֲלוּהִי יִקְרָא דִּי
מַחֲלָךְ תִּלְתָּא יוֹמִין וַאֲרוֹן קִימָא
דִּי נִטַּל קְדָמֵיהוֹן מַחֲלָךְ תִּלְתָּא
יוֹמִין לְאַתְקַנָּאָה לַהוֹן אֲתֵר בֵּית
מִישְׁרֵי: לד וַעֲנַן יִקְרָא דִּי
עֲלֵיהוֹן בִּימָמָא בְּמִטְלָהוֹן מִן
מִשְׁרֵיתָא: לה וְהוּהָ בְּמִטְלָא אֲרוֹנָא
וַאֲמַר מֹשֶׁה אֲתְגְּלִי יִי וַיִּתְּבַדְרוֹן
סְנָאִיךְ וַיַּעֲרְקוֹן בַּעֲלֵי דְבִכְךָ מִן
קְדָמָךְ: לו וּבְמִשְׁרֹוּהִי אָמַר תּוּב
יִי שְׂרִי בִיקְרָךְ בְּגוֹ רַבּוֹת אֲלֵפֵיָא
דִּישְׂרָאֵל: א וְהוּהָ עֲמָא כַּד
מִסְתַּקְפִּין בִּישׁ קְדָם יִי וּשְׁמִיעַ
קְדָם יִי וַתִּקַּף רַגְזָהּ וַדְלַקַת בְּהוֹן

רש"י

העולם, שְׁנָאֶמַר (תהילים פג): "וּמִשְׁנֵאִיךְ נִשְׂאוּ
רֹאשׁ". ומי הם? "עַל־עַמָּךְ יַעֲרִימוּ סוֹד":
(לו) שׁוּבָה ה'. מְנַחֵם תִּרְגְּמוֹ לְשׁוֹן מְרֻגָע, וְכֵן
(ישעיה ל): "בְּשׁוּבָה וְנַחַת תִּוְשַׁעוּן": רַבְּבוֹת אֲלֵפֵי
יִשְׂרָאֵל. מַגִּיד, שְׂאִין הַשְׂכִּינָה שׁוֹרָה בִּישְׂרָאֵל
פְּחוּתִים מִשְׁנֵי אֲלָפִים וּשְׁתֵּי רַבְּבוֹת: (א) וַיְהִי
הָעָם בְּמִתְאַנְּנִים. (ספרי) אֵין הָעָם אֵלָא רְשָׁעִים, וְכֵן
הוּא אוֹמֵר (שמות יז): "מָה אַעֲשֶׂה לָּעָם הַזֶּה".
ואומר (ירמיה יג): "הָעָם הָרַע הַזֶּה". וּכְשֶׁהֱמָ
כְּשֵׁרִים, קְרוּאִים: "עַמִּי", שְׁנָאֶמַר (שמות ה): "שִׁלַּח
אֶת עַמִּי" (מיכה ו): "עַמִּי מִה־עֲשִׂיתִי לָךְ":
בְּמִתְאַנְּנִים. אֵין מִתְאַנְּנִים אֵלָא לְשׁוֹן עֲלִילָה,
מְבַקְשִׁים עֲלִילָה הַאִיף לְפָרֵשׁ מֵאַחֲרֵי הַמָּקוֹם, וְכֵן
הוּא אוֹמֵר בְּשִׁמְשׁוֹן (שופטים יד): "כִּי תִאָּנֶה הוּא־
מִבְּקֶשׁ": רַע בְּאַזְנֵי ה'. תּוֹאנָה שְׁהִיא רַעָה בְּאַזְנֵי
ה', שְׁמִתְכֹּנִים שְׁתִּבּוֹא בְּאַזְנוֹ וַיִּקְנִיט. אָמְרוּ: "אִי
לָנוּ, כְּמָה לְבִטְנוֹ בְּדֶרֶךְ הַזֶּה שְׁלֹשָׁה יָמִים, שְׁלֹא
נִחְנוּ מֵעַנְוֵי הַדֶּרֶךְ": וַיַּחֲר אָפּוֹ. אֲנִי הֵייתִי מִתְּכֹנֵן
לְטוֹבַתְכֶם, שְׁתִּפְנִסוּ לְאַרְצָא מִדֶּ: בִּקְצָה הַמַּחֲנֶה.
בְּמַקְצִין שְׁבָהֶם לְשִׁפְלוּת, אֵלֹו עֲרַב רַב. רַבִּי שְׁמַעוֹן

וְגו' (שופטים א): (לג) דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים. מַחֲלָךְ
שְׁלֹשֶׁת יָמִים הָלְכוּ בְּיוֹם אֶחָד, שְׁהִיָּה הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ
הוּא חָפֵץ לְהַכְנִיסָם לְאַרְצָא מִדֶּ: וַאֲרוֹן בְּרִית־ה'
נָסַע לִפְנֵיהֶם דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים. (ספרי. ב"ב יד) זֶה
הָאָרוֹן הַיּוֹצֵא עִמָּהֶם לְמַחֲמָה וְכו' שְׂכָרִי לַוּחוֹת
מְנַחִים, וּמִקְדִּים לִפְנֵיהֶם דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים לְתַקֵּן
לָהֶם מָקוֹם חֲנִיָּה: (לד) וַעֲנַן ה' עָלֵיהֶם יוֹמָם.
שְׂבָעָה עֲנָנִים כְּתוּבִים בְּמִסְעֵיהֶם: אַרְבַּע מֵאַרְבַּע
רוּחוֹת וְאַחַד לְמַעַלָּה וְאַחַד לְמַטָּה וְאַחַד לִפְנֵיהֶם,
מִנְמִיךְ אֶת הַגְּבֹהַּ וּמַגְבִּיָּה אֶת הַנִּמְוֶה וְהוֹרֵג נַחֲשִׁים
וְעֹקְרֵבִים: מִן הַמַּחֲנֶה. מִמָּקוֹם חֲנִיָּתָן: (לה) וַיְהִי
בְּנֹסְעַת הָאָרֶץ. עֲשֶׂה לוֹ סִמְנִיּוֹת מִלִּפְנֵי וּמִלְּאַחֲרָיו,
לוֹמַר שְׂאִין זֶה מָקוֹמוֹ; וְלָמָּה נִכְתָּב כָּאֵן? כִּדִּי
לְהַפְסִיק בֵּין פְּרַעְנוֹת לְפְרַעְנוֹת וְכו', כִּדְאִיתָא בְּכָל
כְּתָבֵי הַקְדָּשׁ (שבת קטז): קוֹמָה ה'. לִפִּי שְׁהִיָּה
מִקְדִּים לִפְנֵיהֶם מַחֲלָךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים, הִזֵּה מֹשֶׁה
אוֹמֵר: עֲמֹד וְהִמָּתֵן לָנוּ וְאַל תִּתְרַחֵק יוֹתֵר. (תנחומא
בויקהל): וַיִּפְצֹוּ אִיכָיֶד. הַמְכַנְסִין: וַיָּגֶסּוּ מִשְׁנֵאִיךְ.
אֵלֹו הָרוֹדְפִים: מִשְׁנֵאִיךְ, אֵלֹו שׁוֹנְאֵי יִשְׂרָאֵל, שְׁכָל
הַשׁוֹנֵא אֶת יִשְׂרָאֵל שׁוֹנֵא אֶת מִי שְׁאֹמֵר וְהִזֵּה

הַמַּחֲנֶה כִּסִּי׃ ב וַיֵּצֵק הָעָם אֶל־מֹשֶׁה וַיִּתְּפֹלֵל
 מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה וַתִּשְׁקַע הָאֵשׁ כִּסִּי׃ ג וַיִּקְרָא
 שְׁם־הַמָּקוֹם הַהוּא תַבְעֵרָה כִּי־בַעֲרָה בָּם אֵשׁ
 יְהוָה׃ ד וְהָאִסְפָּסָף אֲשֶׁר בִּקְרָבָו הִתְאוּ וַתֵּאוּהוּ
 וַיֵּשְׁבוּ וַיִּכְּבוּ גַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ מִי
 יֹאכֻלֵּנוּ בָּשָׂר כִּסִּי׃ ה וְזָכַרְנוּ אֶת־הַדָּגָה אֲשֶׁר־
 נֹאכַל בַּמַּצְרִים חֲנָם אֵת הַקִּשְׁאִים וְאֵת
 הָאֲבִטָּחִים וְאֵת־הַחֲצִיר וְאֵת־הַבָּצָלִים וְאֵת־
 הַשּׁוּמִים כִּסִּי׃ ו וַעֲתָה נַפְשֵׁנוּ יִבְשֶׁה אֵין כָּל
 בְּלֹתִי אֶל־הַמֶּן עֵינֵינוּ כִּסִּי׃ ז וְהַמֶּן כְּזֶרַע־גֶּד הוּא
 וְעֵינוּ כְּעֵין הַבְּדֹלַח כִּסִּי׃ ח שְׂטוֹ הָעָם וְלִקְטוּ
 וַטְחֲנוּ בִּרְחִים אוֹ דָּכוּ בַּמִּדְבָּה וּבִשְׁלוּ בַּפְּרוֹר

רש"י

בן מִנְסִיָּא אומר: בַּקְצִינִים שְׂבָהֶם וּבְגָדוּלִים:
 (ב) וַיֵּצֵק הָעָם אֶל־מֹשֶׁה. (ספרי) מָשַׁל לְמִלְךָ
 בְּשֶׁר־וְדָם שְׂכָעַס עַל בְּנוֹ, וְהִלֵּךְ הַבֶּן אֶצֶל אוֹהָבוֹ
 שֶׁל אָבִיו וְאָמַר לוֹ: צֵא וּבִקֵּשׁ עָלִי מֵאִכָּא: וַתִּשְׁקַע
 הָאֵשׁ. (שם) שְׂקָעָה בַּמָּקוֹמָה בְּאַרְץ, שְׂאֵלוֹ חֲזָרָה
 לְאַחַת הָרוּחוֹת - הִיָּתָה מְקַפֶּלֶת וְהוֹלֶכֶת כָּל אוֹתוֹ
 הָרוּחַ: (ד) וְהָאִסְפָּסָף. אֵלוֹ עָרַב רַב שְׁנֹאֲסָפוֹ
 עֲלֵיהֶם בְּצִאתָם מִמִּצְרַיִם: וַיֵּשְׁבוּ. (שם) גַּם בְּנֵי
 יִשְׂרָאֵל וַיִּכְּבוּ עִמָּהֶם: מִי יֹאכֻלֵּנוּ בָּשָׂר. וְכִי לֹא
 הָיָה לָהֶם בָּשָׂר? וְהִלָּא כָּבֵד נֶאֱמַר (שמות יב):
 "וְגַם־עָרַב רַב עָלָה אִתָּם וְצֹאן וּבָקָר וְגו'". וְאִם
 תֹּאמַר: אֲכָלוּם, וְהִלָּא בְּכִנְיָסָתָם לְאַרְץ נֶאֱמַר
 (במדבר לב): "וַיִּמְקְנֶה רַב הָיָה לְבָנֵי רְאוּבֵן וְגו'",
 אֲלֹא שֶׁמִּבְקָשִׁים עָלֶיהָ: (ה) אֲשֶׁר־נֹאכַל
 בַּמַּצְרִים חֲנָם. אִם תֹּאמַר שֶׁמִּצְרִיִּים נֹתְנִים לָהֶם
 דָּגִים חֲנָם, וְהִלָּא כָּבֵד נֶאֱמַר (שמות ה): "וַתִּבֶּן
 לֹא־יִנְתֵּן לָכֶם". אִם תִּבֶּן לֹא הָיוּ נֹתְנִים לָהֶם חֲנָם,
 דָּגִים הָיוּ נֹתְנִים לָהֶם חֲנָם? וּמָהוּ אוֹמַר "חֲנָם?"

חֲנָם מִן הַמִּצּוֹת (ספרי): אֵת הַקִּשְׁאִים. אָמַר רַבִּי
 שְׁמַעוֹן: מִפְּנֵי מָה הַמֶּן מִשְׁתַּנָּה לְכָל דָּבָר, חוּץ
 מֵאֵלוֹ? מִפְּנֵי שֶׁהֶם קָשִׁים לְמִנִּיקוֹת. אוֹמְרִים
 לְאִשָּׁה: אֵל תֹּאכְלִי שׁוֹם וּבְצֹל מִפְּנֵי הַתִּינוֹק. מָשַׁל
 לְמִלְךָ כו' כִּדְאִיתָא בַּסְפָּרִי: הַקִּשְׁאִים. הֵם
 קוֹקוֹמְבוֹרוֹ"שׁ (גורקען) בְּלַעַז: אֲבִטָּחִים. בּוֹרַק"שׁ:
 הַחֲצִיר. פְּרִישִׁין פּוֹרִיל"שׁ (לוֹיךְ), וְתַרְגּוּמוֹ יֵת
 בּוֹצִינִיָּא וְכו': (ו) אֶל־הַמֶּן עֵינֵינוּ. מִן בִּשְׁחַר מִן
 בְּעָרַב: (ז) וְהַמֶּן כְּזֶרַע־גֶּד. מִי שֶׁאָמַר זֶה לֹא אָמַר
 זֶה, יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים: "בְּלֹתִי אֶל־הַמֶּן עֵינֵינוּ",
 וְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא הִכְתִּיב בַּתּוֹרָה: "וְהַמֶּן כְּזֶרַע־גֶּד
 וְגו'". כְּלוּמַר: רָאוּ בָּאֵי עוֹלָם עַל מָה מִתְלוֹנְנִים בְּנֵי
 וְהַמֶּן כָּךְ וְכָךְ הוּא חָשׁוּב: כְּזֶרַע־גֶּד. עֶגֶל כְּגֵדָא זֶרַע
 קוֹלִינְדֵר"י: בְּדֹלַח. שֵׁם אֶבֶן טוֹבָה קְרִיסְטָל:
 (ח) שְׂטוֹ. אֵין "שִׁט" אֲלֹא לְשׁוֹן טִיּוֹל אִישְׁבֻּנִי"ר,
 בְּלֹא עֶמֶל: וַטְחֲנוּ בִּרְחִים וְגו'. לֹא יִרַד בִּרְחִים
 וְלֹא בַּקְדָּרָה וְלֹא בַּמִּדְבָּה, אֲלֹא מִשְׁתַּנָּה הָיָה טַעֲמוֹ
 לְנִטְחָנִין וְלִנְדוּכִין וְלִמְבָּשְׁלִין: בַּפְּרוֹר. קְדָרָה: לְשֹׁד

אֲשֶׁתָּא מִן קָדָם יֵי וְשִׁצִּיתָא בְּסִיפִי
 מִשְׁרִיתָא: ב וַצֹּחַ עָמָא עַל מֹשֶׁה
 וַצִּלִּי מֹשֶׁה קָדָם יֵי וַאֲשִׁתְּקַעַת
 אֲשֶׁתָּא: ג וַיִּקְרָא שְׁמָא דְאַתְרָא
 הַהוּא דְלִקְתָּא אָרִי דְלִקְתָּ בְּהוֹן
 אֲשֶׁתָּא מִן קָדָם יֵי: ד וַעֲרַבְרַבִּין
 דִּי בִינֵיהוֹן שְׂאִילוֹ שְׂאִלְתָּא וְתָבוּ
 וּבְכוּ אִף בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲמָרוּ מִן
 יִיכְלָנָא בְּסָרָא: ה דְּכִירִין אֲנַחְנָא
 יֵת נוּנִיָּא דְהוּינָא אֲכָלִין בַּמַּצְרִים
 מִגֶּן יֵת בּוֹצִינִיָּא וְיֵת אֲבִטָּחִיָּא
 וּכְרַתִּי וּבּוֹצִלִי וְתוּמִי: ו וְכַעַן
 נַפְשָׁנָא תֹאכֵבָא לִית כָּל מַדְעָם
 אֲלֵהֶן לְמִנָּא עֵינָא: ז וּמִנָּא כְּבֹר
 זֶרַע גֵּדָא הוּא וְחֲזוּנָה כְּחֻז
 בְּדִלְחָא: ח שִׁיטִּין עָמָא וְלִקְטִין
 דְּצָבִי טַחִין בְּרִיחִיָּא אוֹ דְּצָבִי
 דְּאִיף בַּמִּדְכָּתָא וּמְבָשְׁלִין לֵה

וַעֲשׂוּ אֹתוֹ עֲגוֹת וְהָיָה טַעְמוֹ כְּטַעַם לֶשֶׁד
הַשָּׁמֶן כִּשְׁמֵן: ט וּבִרְדַּת הַפֶּלַע עַל־הַמִּחְנֶה לִילָה
יֵרֵד הַמֶּן עָלָיו: י וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה אֶת־הָעָם בְּכֹה
לְמַשְׁפַּחְתּוֹ אִישׁ לִפְתָּח אֹהֶלוֹ וַיַּחֲרֹאֲף יְהוָה
מְאֹד וּבְעֵינַי מֹשֶׁה רָע כִּשְׁמֵן: יא וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה
אַל־יְהוָה לָמָּה הִרְעַתָּ לְעַבְדְּךָ וּלְמָה לֹא־
מִצַּתִּי חֹסֶר א' חֵן בְּעֵינֶיךָ לָשׂוּם אֶת־מִשְׁאֵה
כָּל־הָעָם הַזֶּה עָלַי: יב הָאֲנֹכִי הָרִיתִי אֶת
כָּל־הָעָם הַזֶּה אִם־אֲנֹכִי יִלְדֹתִיהוּ כִּי־תֹאמַר
אֵלֵי שְׂאֵהוּ בְּחִיקֶךָ כַּאֲשֶׁר יֵשֵׁא הָאֱמֹן אֶת־
הַיֵּזֶק עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לְאֲבֹתָיו כִּשְׁמֵן:
יג מֵאִין לִי בָשָׂר לָתֵת לְכָל־הָעָם הַזֶּה כִּי־יִבְכוּ
עָלַי לֵאמֹר תִּנְהַלְנוּ בָשָׂר וְנֹאכְלָה: יד לֹא־
אוֹכַל אֲנֹכִי לִבְדִּי לִשְׂאֵת אֶת־כָּל־הָעָם הַזֶּה
כִּי כָבֵד מִמֶּנִּי: טו וְאִם־כִּכֹּה אֶת־עֲשֵׂה לִי

רש"י

הַשָּׁמֶן. לַחֲלוּת שֶׁל שָׁמֶן, כִּף פָּרָשׁ דּוּנָשׁ. וְדוּמָה
לו: (תהילים לב): "נִהַפֵּךְ לִשְׂדֵי בְּחֶרְבִנִי קִיץ",
וְהַלֵּמֶ"ד יְסוֹד - נִהַפֵּךְ לַחֲלוּחִי בְּחֶרְבִּי קִיץ.
וּרְבוּתֵינוּ פֶּרֶשׁוּהוּ (ספרי) לְשׁוֹן שְׂדִים, אִךְ אֵין עֲנִין
שְׂדִים אֲצֵל שָׁמֶן. וְאִי אֶפְשָׁר לֹאמַר לֶשֶׁד הַשָּׁמֶן
לְשׁוֹן (דברים לב) וַיִּשְׁמַע יְשׁוּרוּן, שְׂאֵם בֶּן הָיָה הַמֶּ"ם
נְקוּד קִמָּץ קָטָן (צירה) וְטַעְמוֹ לְמִטָּה תַּחַת הַמֶּ"ם.
עֲכָשׁוּ שְׁהַמֶּ"ם נְקוּד פֶּתַח קָטָן (סגול) וְהַטַּעַם תַּחַת
הַשִּׁי"ן, לְשׁוֹן שָׁמֶן הוּא, וְהַשִּׁי"ן הַנִּקּוּדָה בְּקִמָּץ
גָּדוֹל וְאֵינָהּ נְקוּדָה בְּפֶתַח קָטָן מִפְּנֵי שֶׁהוּא סוּף
פְּסוּק. דָּבָר אַחֵר: "לֶשֶׁד" לְשׁוֹן נוֹטְרִיקוֹן: לִישׁ
שָׁמֶן דְּבִשׁ - כַּעֲסָה הַנְּלוּשָׁה בְּשָׁמֶן וְקִטּוּפָה
בְּדָבֶשׁ. וְתַרְגּוּם שֶׁל אֲוִנְקְלוֹס דְּמִתְרַגֵּם: "דְּלִישׁ
בְּמִשְׁחָא" נוֹטָה לְפִתְרוֹנוֹ שֶׁל דּוּנָשׁ; שְׁהַעֲסָה

בְּקִדְרָא וְעַבְדִּין יְתֵה גְרִיץָן וְהוּה
טַעְמָה כְּטַעַם דְּלִישׁ בְּמִשְׁחָא:
ט וְכֹד נָחַת טָלָא עַל מִשְׁרִיתָא
לִילָיָה נָחַת מִנָּה עֲלוּהִי: י וְשִׁמַּע
מֹשֶׁה יָת עֲמָא כִּכְן לְזַרְעֵיהוֹן
גָּבֵר בְּתִרְעָה מִשְׁכָּנָה וְתִקְףָּהּ רִגְזָא
דִּי לְחִדָּא וּבְעֵינֵי מֹשֶׁה בִּישׁ:
יא וְאָמַר מֹשֶׁה קָדָם יְיָ לְמָא
אַבְשָׁתָא לְעַבְדְּךָ וּלְמָא לֹא
אַשְׁכַּחִית רַחֲמִין קִדְמָךְ לְשׁוּאָה
יָת מְטוּל כָּל עֲמָא הָדִין עָלַי:
יב הָאֵב אֲנָא לְכָל עֲמָא הָדִין אִם
בְּנֵי אֲנֹן דְּאָמַרְתָּ לִי סוֹבְרָהִי
בְּתִקְפָּךְ כְּמָא דְּמִסּוֹבֵר תִּרְבִּינָא יָת
יִנְקָא עַל אֶרְעָא דִּי קִימְתָּא
לְאַבְהֵתוּהִי: יג מִנֶּן לִי בָשָׂר
לְמִיָּהֵב לְכָל עֲמָא הָדִין אֲרִי כִּכְן
עָלַי לְמִיָּמַר הֵב לָנָא בְּסָרָא
וְנִיכּוּל: יד לִית אֲנָא יְכִיל
בְּלַחֲוֵי לְסוֹבְרָא יָת כָּל עֲמָא
הָדִין אֲרִי יְקִיר מִנִּי: טו וְאִם בְּדִין
אַתְ עַבְד לִי קִטְלָנִי כַּעַן קִטּוּל אִם

הֲרַגְנִי נָא הָרֹג אִם־מִצָּאתִי חַן בְּעֵינֶיךָ וְאֶל־
 אֶרְאָה בְּרַעְתִּי כס"ז: פ טז וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
 אֶסְפֶּה־לִּי שְׂבָעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר
 יָדַעְתָּ כִּי־הֵם זִקְנֵי הָעָם וְשִׁטְרֵיוֹ וְלָקַחְתָּ אֹתָם
 אֶל־אַהֲל מוֹעֵד וְהִתְיַצְבוּ שָׁם עִמָּךְ כס"ח:
 וַיִּרְדֹּתִי וּדְבַרְתִּי עִמָּךְ שֵׁם וְאַצְלֹתִי מִן־הָרוּחַ
 אֲשֶׁר עָלֶיךָ וְשִׁמְתִּי עֲלֵיהֶם וְנִשְׁאוּ אֹתָךְ
 בְּמִשְׁא הָעָם וְלֹא־תִשָּׂא אֹתָהּ לְבַדְּךָ כס"ט:
 וְאֶל־הָעָם תֹּאמַר הִתְקַדְּשׁוּ לְמַחֲרֹ וְאֶכְלֹתֶם
 בָּשָׂר כִּי בָכִיתֶם בְּאֶזְנֵי יְהוָה לֵאמֹר מִי יֹאכְלֵנוּ
 בָּשָׂר כִּי־טוֹב לָנוּ בְּמִצְרַיִם וְנָתַן יְהוָה לָכֶם
 בָּשָׂר וְאֶכְלֹתֶם כס"י: יט לֹא יוֹם אֶחָד תֹּאכְלוּ
 וְלֹא יוֹמִים וְלֹא חֲמִשָּׁה יָמִים וְלֹא עֶשְׂרֵה
 יָמִים וְלֹא עֶשְׂרִים יוֹם: כ עד | חֲדָשׁ יָמִים עַד אֲשֶׁר־יֵצֵא מֵאֶפְכֶם

רע"י

אֲשֶׁפְּחִית רַחֲמִין קְדָמָךְ וְלֹא אֶחְזִי
 בְּכִישָׁתִי: טז וַאֲמַר יי לְמֹשֶׁה
 כְּנוֹשׁ קְדָמִי שְׂבָעִין גְּבָרָא מִסְבִּי
 יִשְׂרָאֵל דִּי יָדַעְתָּ אֲרִי אֲנִין סְבִי
 עֲמָא וְסָרְכוּהִי וְתִדְבֵּר יִתְהוֹן
 לְמִשְׁכֵּן זְמַנָּא וְיִתְעַתְּדוּן תַּמָּן
 עִמָּךְ: יז וְאַתְגַּלִּי וְאַמְלִל עִמָּךְ
 תַּמָּן וְאַרְבִּי מִן רוּחָא דְעֵלְךָ
 וְאַשְׁוִי עֲלֵיהוֹן וְיִסּוּכְרוֹן עִמָּךְ
 בְּמִטּוֹל עֲמָא וְלֹא תִסּוּכֵר אֶתְּ
 בְּלַחְוֹדְךָ: יח וְלַעֲמָא תִימַר
 אֲזִדְמַנּוּ לְמַחֲרֹ וְתִיכְלוּן בְּסָרָא אֲרִי
 בְּכִיתוֹן קְדָם יי לְמִימַר מִן יִכְלִנָּא
 בְּסָרָא אֲרִי טב לָנָא בְּמִצְרַיִם וְיִתֵּן
 יי לָכוֹן בְּסָרָא וְתִיכְלוּן: יט לֹא
 יוֹמָא חַד תִּיכְלוּן וְלֹא תִרִין יוֹמִין
 וְלֹא חֲמִשָּׁא יוֹמִין וְלֹא עֶשְׂרָא
 יוֹמִין וְלֹא עֶשְׂרִין יוֹמִין: כ עד
 יִרְחַ יוֹמִין עַד דִּי תִקּוּצוֹן בֵּה וְיֵחִי

יִרְחַ יוֹמִין עַד דִּי תִקּוּצוֹן בֵּה וְיֵחִי

אֲשֶׁר־יֵצֵא מֵאֶפְכֶם
 מְקוֹם: יי: וְהִתְיַצְבוּ שָׁם עִמָּךְ. כְּדִי שְׁיִרְאוּ יִשְׂרָאֵל
 וְיִנְהֲגוּ בָּהֶם גְּדֻלָּה וְכְבוֹד וְיֹאמְרוּ: חֲכִיבִין אֱלוֹ
 שְׁנִכְנָסוּ עִם מֹשֶׁה לְשִׁמְעַע דְּבֹר מִפִּי הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ
 הוּא (ספרי): (יז) וַיִּרְדֹּתִי. זֹאת אֶחָת מֵעֲשֶׂר יְרִידוֹת
 הַפְּתוּבוֹת בַּתּוֹרָה: וּדְבַרְתִּי עִמָּךְ. וְלֹא עֲמָהֶם:
 וְאַצְלֹתִי. כְּתַרְגוּמוֹ "וְאַרְבִּי", כְּמוֹ (שְׁמוֹת כד):
 "וְאֶל־אַצִּילִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל": וְשִׁמְתִּי עֲלֵיהֶם. לְמָה
 מֹשֶׁה דוֹמָה בְּאוֹתָהּ שְׁעָה? לְגַר שְׁמִנְחָ עַל גְּבִי
 מְנוּרָה וְהַפֵּל מְדִלִיקִין הִימָנוּ וְאִין אוֹרוֹ חֲסֵר כְּלוֹם:
 וְנִשְׁאוּ אֹתָךְ. הַתְּנָה עֲמָהֶם עַל מְנַת שְׁיִקְבְּלוּ עֲלֵיהֶם
 טַרַח בְּנֵי, שְׁהֵם טַרְחָנִים וְסָרְכָנִים: וְלֹא־תִשָּׂא אֹתָהּ
 לְבַדְּךָ. (ספרי) הָרִי תִשְׁוֹכָה לְמָה שְׁאֲמַרְתָּ: "לֹא־
 אוֹכֵל אֲנִי לְבַדִּי": (יח) הִתְקַדְּשׁוּ. הַזְמִינוּ
 עֲצֻמְכֶם לְפָרְעֻנוֹת, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (יִרְמִיָּה יב):
 "וְהִקְדַּשְׁתִּי לַיּוֹם הַרְגָּה": (כ) עַד חֲדָשׁ יָמִים. זֹאת

"בְּרַעְתֶּם" הָיָה לוֹ לְכַתֵּב, אֲלֵא שְׁכָנָה הַפְּתוּב. וְזֶה
 אֶחָד מִתְקוּנֵי סוּפְרִים בַּתּוֹרָה לְכַנּוּי וְלִתְקוּן לְשׁוֹן:
 (טז) אֶסְפֶּה־לִּי. הָרִי תִשְׁוֹכָה לְתוֹנֶתְךָ שְׁאֲמַרְתָּ:
 "לֹא־אוֹכֵל אֲנִי לְבַדִּי". וְהַזְקָנִים הָרִאשׁוֹנִים הֵיכָן
 הָיוּ? וְהֵלֵא אֵף בְּמִצְרַיִם יָשְׁבוּ עִמָּהֶם, שְׁנֵאֲמַר
 (שְׁמוֹת ג): "לֵךְ וְאַסְפֹּת אֶת־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל"? אֲלֵא
 בְּאֵשׁ תִּבְעֶרָה מֵתוֹ וְרִאשׁוֹנִים הָיוּ מִסִּינִי לְכָךְ, דְּכָתִיב
 (שְׁמוֹת כד): "וַיַּחֲזֹז אֶת־הָאֱלֹהִים", שְׁנֵהֲגוּ קִלּוֹת
 רֹאשׁ, כְּנוֹשֵׁף פֶּתוֹ וּמִדְבַּר בְּפָנֵי הַמֶּלֶךְ. וְזֶהוּ (שם):
 "וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ". וְלֹא רָצָה הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לִתֵּן
 אֲבִלוֹת בְּמִתֵּן תּוֹרָה וּפְרַע לָהֶם כָּאֵן: אֲשֶׁר יָדַעְתָּ
 כִּי־הֵם וְגו'. אוֹתָן שְׁאֲתָה מִכִּיר שְׁנֵתְמַנּוּ עֲלֵיהֶם
 שׁוֹטְרִים בְּמִצְרַיִם בְּעִבּוּדַת פֶּרֶךְ וְהָיוּ מְרַחֲמִים
 עֲלֵיהֶם וּמְכִים עַל יָדָם, שְׁנֵאֲמַר (שְׁמוֹת ה): "וַיַּכּוּ
 שׁוֹטְרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל" - עֲתָה יִתְמַנּוּ בְּגִדְלָתָן, כְּדִרְךָ
 שְׁנֵאֲטַעְרוּ בְּצִרְתָּן: וְלָקַחְתָּ אֹתָם. קָחֵם בְּדָבָרִים:

וְהָיָה לָכֶם לְזֵכָר יָעֵן כִּי־מֵאִסְתֶּם אֶת־יְהוָה
אֲשֶׁר בְּקִרְבְּכֶם וּתְבֹכּוּ לִפְנֵי לֵאמֹר לָמָּה זֶה
יֵצְאוּ מִמִּצְרַיִם כֹּה וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה שֵׁשׁ־
מֵאוֹת אֶלֶף רַגְלֵי הָעָם אֲשֶׁר אֲנִי בְּקִרְבּוֹ
וְאַתָּה אָמַרְתָּ בֶּשֶׂר אֶתֶּן לָהֶם וְאָכְלוּ חֹדֶשׁ
יָמִים כֹּה הֵצֵאנִי וּבִקְרִי יִשְׁחַט לָהֶם וּמִצָּא
לָהֶם אִם אֶת־כָּל־דִּגְי הַיָּם יֵאָסֶף לָהֶם וּמִצָּא
לָהֶם כֹּה כֹּה וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הִיד
יְהוָה תִּקְצֹר עֲתָה תִּרְאֶה הִיקָרְךָ דְּבָרִי אִם־

לכון לתקלא חלף דקצתון ית
מימרא דיי דשכנתה שרית
ביניכון ובכיתון קדמוהי למימר
למא דנן נפקנא ממצרים:
כא ואמר משה שית מאה אלפין
גברא רגלאה עמא די אנא
ביניהון ואת אמרת בסרא אתן
להון ויכלון ירח יומין: כה הען
ותורין יתנפסון להון היספקון
להון אם ית כל נוגי ימא
יתפנשון להון היספקון להון:
כג ואמר יי למשה המימרא דיי
יתעבב בען תחזי היערענך

רש"י

אמר ברכים, חסד לו הכתוב ולא נפרע ממנו, וזו
של מריבה היתה בגלוי, לפיכך לא חסד לו
הכתוב. רבי שמעון אומר: חס ושלום, לא עלתה
על דעתו של אותו צדיק כן! מי שכתוב בו (שם
יב): "בכל־ביתי נאמן הוא", יאמר: אין המקום
מספיק לנו? אלא כן אמר: "שש־מאות אלף רגלי
וגו', ואתה אמרת בשר אתן" לחדש ימים, ואחר
כן תהרג אמה גדולה כזו! "הצאן ובקר ישחט
להם" כדי שיהרגו, ותהא אכילה זו מספקת עד
עולם? וכי שבתך הוא זה? אומרים לו לחמור:
"טל כור שעורים ונחתך ראשך"? השיבו הקדוש־
ברוך־הוא: "ואם לא אתן, יאמרו שקצרה ידי.
הטוב בעיניך שיד ה' תקצר בעיניהם? יאכדו הם
ומאה פיוצא בהם ואל תהי ידי קצרה לפניהם
אפלו שעה אחת"! (כג) עתה תראה היקרך
דברי. רבן גמליאל בנו של רבי יהודה הנשיא
אומר: אי אפשר לעמד על הטפל, מאחר שאינן
מבקשים אלא עלילה לא תספיק להם, סופן לדון
אחריו; אם אתה נותן להם בשר בהמה גסה,
יאמרו: דקה בקשנו, ואם אתה נותן להם דקה,
יאמרו: גסה בקשנו, חיה ועוף בקשנו, דגים
וחגבים בקשנו! אמר לו: אם־כן יאמרו שקצרה
ידי. אמר לפניו: הריני הולך ומפוסן. אמר לו:

בפשרים, שמתמצין על מטותיהן ואחר כך נשמטן
יוצאה. וברשעים הוא אומר: "הבשר עודנו בין
שניהם" - כך היא שנויה בספרי, אבל במכילתא
שנויה חלופ: הרשעים אוכלין ומצטערין שלשים
יום, והפשרים "הבשר עודנו בין שניהם": עד
אשר־יצא מאפכם. כתרגומו: "די תקוצון ביה".
יהא דומה לכם כאלו אכלתם ממנו יותר מדאי, עד
שיוצא ונגעל לחוץ דרך האף: והיה לכם לזרא.
(ספרי) שתהיו מרחקין אותו יותר ממה שקרבתם.
ובדברי רבי משה הדרשן ראיתי שיש מקום
שקורין לחרב "זרא": את־ה' אשר בקרבכם. אם
לא שנטעתי שכינתי ביניכם, לא גבה לבבכם לפני
לכל הדברים הללו: (כא) שש־מאות אלף רגלי.
לא חש למנות את הפרט, שלשת אלפים היתרים.
ורבי משה הדרשן פירש: שלא בכו אלא אותן
שיצאו ממצרים: (כב) הצאן ובקר ישחט. (ספרי)
זה אחד מארבעה דברים שהיה רבי עקיבא דורש
ואין רבי שמעון דורש כמותו. רבי עקיבא אומר:
"שש־מאות אלף רגלי... ואתה אמרת: בשר אתן
להם ואכלו חודש ימים הצאן ובקר וגו'" - הכל
כמשמעו: מי יספיק להם? כענין שנאמר (ויקרא
כה): "ומצא כדי גאלתו". ואיזו קשה: זו, או
(במדבר כ): "שמעו־נא המרים"? אלא לפי שלא

לֹא כִסִּי: כֹּד וַיֵּצֵא מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶל־הָעָם אֵת
 דְּבָרֵי יְהוָה וַיֹּאסֹף שְׂבָעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי הָעָם
 וַיַּעֲמֵד אֹתָם סְבִיבֹת הָאֹהֶל: כה וַיֵּרֶד יְהוָה |
 בַּעֲנָן וַיְדַבֵּר אֵלָיו וַיֹּאצֵּל מִן־הָרוּחַ אֲשֶׁר עָלָיו
 וַיִּתֵּן עַל־שְׂבָעִים אִישׁ הַזִּקְנִים וַיְהִי כְנֹחַ
 עֲלֵיהֶם הָרוּחַ וַיִּתְנַבְּאוּ וְלֹא יָסֹפוּ כִסִּי:
 כו וַיִּשְׁאָרוּ שְׁנֵי־אֲנָשִׁים | בַּמַּחֲנֶה שֵׁם הָאֶחָד |
 אֶלְדָּד וְשֵׁם הַשֵּׁנִי מִידָד וַתֵּנַח עֲלֵיהֶם הָרוּחַ
 וַהֲמָה בִּכְתָבִים וְלֹא יֵצְאוּ הָאֹהֶל וַיִּתְנַבְּאוּ
 בַּמַּחֲנֶה כִסִּי: כז וַיִּרְץ הַנֶּעֱר וַיַּגֵּד לְמֹשֶׁה וַיֹּאמֶר
 אֶלְדָּד וּמִידָד מִתְנַבְּאִים בַּמַּחֲנֶה כִסִּי: כח וַיַּעַן
 יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־נוּן מִשְׁרַת מֹשֶׁה מִבְּחָרָיו וַיֹּאמֶר
 אֲדֹנָי מֹשֶׁה כֹּלָאם כִסִּי: כט וַיֹּאמֶר לוֹ מֹשֶׁה
 הַמְקַנָּא אֹתָה לִי וּמִי יִתֵּן כָּל־עַם יְהוָה נְבִיאִים

פִּתְגָמִי אִם לֹא: כד וּנְפַק מֹשֶׁה
 וּמַלִּיל לַעֲמָא יֵת פִּתְגָמִיָּא דִּי
 וּכְנֵשׁ שְׂבָעִין גְּבָרָא מִסְבִּי עֲמָא
 וְאָקַם יְתֵהוּן סְחֹר סְחֹר
 לְמַשְׁכְּנָא: כה וְאַתְגְּלִי יִי בַּעֲנָנָא
 וּמַלִּיל עֲמָה וְרַבִּי מִן רוּחָא דִּי
 עֲלוּהִי וַיְהִי עַל שְׂבָעִין גְּבָרָא
 סְבִיָּא וַהֲוָה כֹּד שְׂרַת עֲלֵיהוֹן
 רוּחָא דְנִבְוָאָה וּמִתְנַבְּאִין וְלֹא
 פִּסְקִין: כו וַאֲשִׁתְּאָרוּ תְרִין גְּבָרִין
 בַּמִּשְׁרִיתָא שׁוּם חֹד אֶלְדָּד וְשׁוּם
 תְנִינָא מִידָד וְשְׂרַת עֲלֵיהוֹן רוּחָא
 דְנִבְוָאָה וְאַנּוּן בְּכַתִּיבָא וְלֹא נִפְקוּ
 לְמַשְׁכְּנָא וְאַתְנַבְּיָאוּ בַּמִּשְׁרִיתָא:
 כז וַיְרַחֵט עוֹלָמָא וַחֲוִי לְמֹשֶׁה
 וַאֲמַר אֶלְדָּד וּמִידָד מִתְנַבְּאִין
 בַּמִּשְׁרִיתָא: כח וְאַתְבּ יְהוֹשֻׁעַ כֹּר
 נוּן מִשְׁמִשְׁנָה דְמֹשֶׁה מַעוֹלְמוּתָהּ
 וַאֲמַר רַבּוּנִי מֹשֶׁה אֶסְרֵנוּן:
 כט וַאֲמַר לֵה מֹשֶׁה הַקְנָאֲתִי אֲתָּ
 מִקְנִי לִי רַעֲיָנָא כּוֹן וַיְהוֹן כָּל

רש"י

חֲמֹשֶׁה. אָמַר מֹשֶׁה: אֵין שְׂבָט שׁוּמַע לִי לַפְּחוֹת
 מִשְׂבָּטוֹ זֶקֶן אֶחָד. מָה עָשָׂה? נִטַּל שְׂבָעִים וּשְׁתַּיִם
 פִּתְקִין וְכָתַב עַל שְׂבָעִים "זֶקֶן", וְעַל שְׁנַיִם חֶלֶק.
 וַיְבַר מִכָּל שְׂבָט וְשְׂבָט שָׁשָׂה, וַהֲיוּ שְׂבָעִים וּשְׁתַּיִם.
 אָמַר לָהֶם: טָלוּ פִתְקִיכֶם מִתּוֹךְ קִלְפִּי. מִי שָׁעֲלָה
 בְּיָדוֹ "זֶקֶן" נִתְקַדֵּשׁ, וּמִי שָׁעֲלָה בְּיָדוֹ חֶלֶק, אָמַר
 לוֹ: הַמְקוֹם לֹא חֶפֶץ בָּךְ: (כז) וַיִּרְץ הַנֶּעֱר. יֵשׁ
 אוֹמְרִים: גִּרְשׁוֹם בֶּן מֹשֶׁה הָיָה: (כח) כֹּלָאם.
 (סנהדרין ו) הִטַּל עֲלֵיהֶם צִרְכֵי צְבוּר וְהֵם כָּלִים
 מֵאֲלֵיהֶם. (ספרי) דָּבָר אַחֵר: תָּנִים אֶל בֵּית הַכְּלָא,
 לְפִי שֶׁהָיוּ מִתְנַבְּאִים: מֹשֶׁה מֵת וַיְהוֹשֻׁעַ מְכַנֵּס אֶת
 יִשְׂרָאֵל לְאַרְץ: (כט) הַמְקַנָּא אֹתָה לִי. הַקְנָאֲתִי
 אֹתָה מְקַנָּא?: לִי. כִּמוֹ "בְּשִׁבְלִי". כָּל לְשׁוֹן
 "קְנָאָה" - אָדָם הַנּוֹתֵן לֵב עַל הַדָּבָר, אוֹ לְנֶקֶם אוֹ
 לַעֲזוֹר אֲנַפְרַמְנִיט בְּלַעֲזוֹ, אוֹחֵז בְּעֵבִי הַמִּשָּׂא:

"עֲתָה תִרְאֶה הִיקָרָךְ דְּבָרִי" - שְׁלֹא יִשְׁמְעוּ לָךְ. הַלֵּךְ
 מֹשֶׁה לְפִיִּסָּן (זֶה קָאִי גַם לְרִש"י לַעֲלִיל). אָמַר לָהֶם:
 הִיָּד ה' תִּקְצֹר? (תהילים עח) "הֵן הִכָּה־צוּר וַיִּזּוּבוּ
 מִים וְגו' הִגֵּם־לָחֶם יִכְל־תֵּת". אָמְרוּ: פִּשְׁרָהּ הִיא
 זוֹ, אֵין בּוֹ כֹּחַ לְמַלְאוֹת שְׁאֵלְתָנּוּ. וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר:
 "וַיֵּצֵא מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶל־הָעָם", כִּינֵן שְׁלֹא שָׁמְעוּ לוֹ:
 וַיֹּאסֹף שְׂבָעִים אִישׁ וְגו': (כה) וְלֹא יָסֹפוּ. לֹא
 נִתְנַבְּאוּ אֶלָּא אוֹתוֹ הַיּוֹם לְבִדּוֹ, כֶּךָ מִפְּרָשׁ בַּסְּפָרִי.
 וְאוֹנְקֵלוֹס תִּרְגֵּם: "וְלֹא פִסְקִין", שְׁלֹא פִסְקָה נְבּוּאָה
 מֵהֶם: (כו) וַיִּשְׁאָרוּ שְׁנֵי־אֲנָשִׁים. (ספרי) מֵאוֹתָן
 שֶׁנִּבְחָרוּ. אָמְרוּ: אֵין אָנוּ כְּדֹאִין לְגַדְלָה זוֹ: וְהִמָּה
 בַּפְּתִיבִים. בְּמִבְרָרִים שְׂבָהֶם לְסִנְהֶדְרִין. וְנִכְתְּבוּ כָלֶם
 נְקוּבִים בְּשִׁמּוֹת וְעַל יְדֵי גוֹרֵל; לְפִי שֶׁהִחֲשִׁבוּן עוֹלָה
 לִי"ב שְׂבָטִים שָׁשָׂה שָׁשָׂה לְכָל שְׂבָט וְשְׂבָט, חוּץ
 מִשְׁנֵי שְׂבָטִים שְׁאִין מְגִיעַ אֲלֵיהֶם אֶלָּא חֲמֹשֶׁה

עמא דיי נביאן ארי יתן יי ית
רוחא דנבואתה עליהון:
ל ואתכנש משה למשריתא הוא
וסבי ישראל: לא ורוחא נטל מן
קדם יי ואפרח שליו מן ימא
ורמא על משריתא כמהלך יומא
לכא וכמהלך יומא לכא סחור
סחור למשריתא וכרום תרתין
אמין על אפי ארעא: לב וקם
עמא כל יומא ההוא וכל ליליא
וכל יומא דבתרוהי וכנשו ית
שליו דאזער כנש עשרא דגורין
ושטחו להון משטיחין סחור
סחור למשריתא: לג בסרא עד
כען בין שניהון עד לא פסק
ורגזא דיי תקיף בעמא וקטל יי
בעמא קטול סגי לחדא:
לד וקרא ית שמא דאתרא ההוא
קברי דמשאלי ארי תמן קברו ית
עמא דשאילו: לה מקברי
דמשאלי נטלו עמא לחצרות
והוו בחצרות: א ומללת מרים
ואהרן במשה על עסק אתתא
שפתתא די נסיב ארי אתתא

כִּי־יָתֵן יְהוָה אֶת־רוּחוֹ עֲלֵיהֶם: כס"י: שביעי
ל וַיֵּאסֹף מֹשֶׁה אֶל־הַמַּחֲנֶה הוּא וְזִקְנֵי
יִשְׂרָאֵל כס"י: לא וְרוּחַ נָסַע אֶמֶת יְהוָה וַיִּגְזוּ
שְׁלֹוִים מִן־הַיָּם וַיִּשֹׁשׂ עַל־הַמַּחֲנֶה בְּדֶרֶךְ יוֹם
כֹּה וּבְדֶרֶךְ יוֹם כֹּה סְבִיבוֹת הַמַּחֲנֶה
וּכְאֻמְתִּים עַל־פְּנֵי הָאָרֶץ כס"י: לב וַיָּקָם הָעָם
כָּל־הַיּוֹם הַהוּא וְכָל־הַלַּיְלָה וְכָל א יוֹם
הַמַּחֲרֹת וַיֵּאסְפוּ אֶת־ כתיב השלו קרי השליו
הַמַּמְעִיט אֶסֶף עֲשֶׂרָה חֲמֹרִים וַיִּשְׁטְחוּ לָהֶם
שֹׁטוֹחַ סְבִיבוֹת הַמַּחֲנֶה כס"י: לג הַבָּשָׂר עוֹדְנוּ
בֵּין שְׁנֵיהֶם טָרֶם יָפְרָת וְאֵף יְהוָה חָרָה בָּעָם
וַיֵּד יְהוָה בָּעָם מִכָּה רַבָּה מְאֹד כס"י: לד וַיִּקְרָא
אֶת־שֵׁם־הַמָּקוֹם הַהוּא קִבְּרוֹת הַתַּאֲוָה כִּי־
שָׁם קָבְרוּ אֶת־הָעָם הַמִּתְאַוִּים: לה מִקְבְּרוֹת
הַתַּאֲוָה נָסְעוּ הָעָם חֲצֹרוֹת וַיְהִיו בַּחֲצֹרוֹת: פ
יב א וַתְּדַבֵּר מִרְיָם וְאַהֲרֹן בְּמִשְׁחָה עַל־אֲדוֹת

רש"י

(לב) הממעט. מי שאסף פחות מכלם, העצלים
והחגרים, אסף עשרה חמרים: וישטחו. עשו
אותם משטיחין משטיחין: (לג) טרם יפרת.
כתרגומו: "עד לא פסק". דבר אחר: אינו מספיק
לפסקו בשניו, עד שנשמתו יוצאה: (א) ותדבר.
(ספרי) אין "דבור" בכל מקום אלא לשון קשה. וכן
הוא אומר (בראשית מב): "דבר האיש אדני הארץ
אתנו קשות". ואין "אמירה" בכל מקום אלא לשון
תחנונים. וכן הוא אומר (בראשית יט): "ויאמר
אל-נא אחי תרעו", (במדבר יב): "ויאמר שמעו-נא
דברי". כל "נא" לשון בקשה: ותדבר מרים
ואהרן. (ספרי) היא פתחה בדבור תחלה, לפיכך

(ל) ויאסף משה. מפתח אהל מועד: אלא-
המחנה. נכנסו איש לאהל: ויאסף. לשון כניסה
אל הבית, כמו (דברים כב): "ואספתו אל-תוך
ביתך". ואב לכלם (תהילים לט): "יצבר ולא-ידע מי
אספם". מלמד, שלא הביא עליהם פרענות עד
שנכנסו הצדיקים איש לאהל: (ספרי): (לא) ויגזו.
ויפריח, וכן (תהילים צ): "כי גז חיש". וכן (נחום
א): "נגוזו ועברו": וישש. ויפוט, כמו (שמואל א
ל): "והנה נטשים על-פני כל-הארץ", (יחזקאל כט):
"ונטשתיך המדברה": וכאמתיים. פורחות בגבה
עד שהן כנגד לבו של אדם, כדי שלא יהא טורח
באסיפתן, לא להגביה ולא לשחות (ספרי):

שפֿרָתָא דְנָסִיב דְחִיק: ב וַאֲמָרוּ
הַלְחוּד בְּרֵם בְּמִשָּׁה מְלִיל יִי הֲלֵא
אַף עֲמָנָא מְלִיל וְשָׁמִיעַ קָדָם יִי:
ג וַגִּבְרָא מִשָּׁה עֲנוּתֵן לְחֻדָּא מִכָּל
אַנְשָׁא דִּי עַל אִפִּי אֶרְעָא:
ד וַאֲמַר יִי בְתַכְפָּךְ לְמִשָּׁה וּלְאַהֲרֹן
וּלְמִרְיָם פּוֹקִי תְלַתִּיכּוֹן לְמִשְׁכַּן
זְמָנָא וּנְפָקוּ תְלַתִּיהוֹן: ה וְאַתְגַּלִּי
יִי בְעֻמּוּדָא דְעֻנָּא וְקָם בְּתַרְע
מִשְׁכַּנָּא וּקְרָא אֶהְרֹן וּמִרְיָם וּנְפָקוּ
תְרוּיָהוֹן: ו וַאֲמַר שְׁמַעוּ כְעַן
פְּתַגְמִי אִם יִהְיוּ לְכוֹן נְבִיאִין אֲנָא
יִי בְחֻזְזִין אֲנָא מִתְגַּלִּי לְהוֹן
בְּחֻלְמִין אֲנָא מִמְלִל עֲמַהוֹן:

הָאִשָּׁה הַכֹּשִׁית אֲשֶׁר לָקַח כִּי־אִשָּׁה כֹּשִׁית
לָקַח רַשִׁי: ב וַיֹּאמְרוּ הֵרָק אֶת־בְּמִשָּׁה דְּכָר יִהְיֶה
הֵלֵא גַם־בָּנוּ דְּכָר וַיִּשְׁמַע יְהוָה רַשִׁי: ג וְהָאִישׁ
מִשָּׁה כְּתִיב עֲנוּ קִרִי עֲנִיו מְאֹד מִכָּל הָאָדָם אֲשֶׁר
עַל־פְּנֵי הָאָדָמָה רַשִׁי: ד וַיֹּאמֶר יְהוָה פְּתָאֵם
אֶל־מִשָּׁה וְאֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־מִרְיָם צֵאוּ
שְׁלֹשְׁתֵּכֶם אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד וַיֵּצְאוּ שְׁלֹשְׁתָּם רַשִׁי:
ה וַיֵּרֶד יְהוָה בְּעַמּוּד עָנָן וַיַּעֲמֵד פֶּתַח הָאֹהֶל
וַיִּקְרָא אֶהְרֹן וּמִרְיָם וַיֵּצְאוּ שְׁנֵיהֶם רַשִׁי: ו וַיֹּאמֶר
שְׁמַעוּ־נָא דְבָרִי אִם־יִהְיֶה נְבִיאֲכֶם יְהוָה

רש"י

בְּדֶרֶךְ אֶרֶץ, וְהָיוּ צוֹעֲקִים: מִים, מִים, לְהוֹדִיעַם
שִׁיפָה עֲשֵׂה מִשָּׁה שְׁפִירָשׁ מִן הָאִשָּׁה, מֵאַחֵר
שְׁנוּגְלִית עָלָיו שְׂכִינָה תְדִיר וְאִין עֵת קְבוּעָה לְדַבּוּר:
צֵאוּ שְׁלֹשְׁתֵּכֶם. מַגִּיד, שְׁשֻׁלְשֶׁתָן נִקְרָאוּ בְּדַבּוּר
אַחַד, מֵה שְׂאִי אֶפְשָׁר לָפֹה לֹמַר וְלֹאֲזִין לְשַׁמַּע:
(ה) בְּעַמּוּד עָנָן. (שם) יֵצֵא יְחִידִי, שְׁלֹא כְּמִדַּת
בְּשֶׁר־וָדָם: מֶלֶךְ בְּשֶׁר וָדָם כְּשִׁיּוּצָא לְמַלְחָמָה, יוֹצֵא
בְּאוּכְלוּסִין וְכְשִׁיּוּצָא לְשָׁלוֹם יוֹצֵא בְּמַעֲטִים. וּמִדַּת
הַקְּדוּשָׁה־בְּרוּךְ־הוּא יוֹצֵא לְמַלְחָמָה יְחִידִי, שְׁנֹאֲמַר
(שְׁמוֹת טו): "ה' אִישׁ מַלְחָמָה". וְיוֹצֵא לְשָׁלוֹם
בְּאוּכְלוּסִין, שְׁנֹאֲמַר (תְּהִלִּים סח): "רִכָּב אֱלֹהִים
רַבְתִּים אֶלְפֵי שְׁנֹאֲן": וַיִּקְרָא אֶהְרֹן וּמִרְיָם. שִׁיְהִיו
נִמְשָׁכִין וְיוֹצֵאִין מִן הַחֲצֵר לְקִרְיַת הַדְּבָר: וַיֵּצְאוּ
שְׁנֵיהֶם. וּמִפְּנֵי מַה מִּשְׁכָּן וְהַפְרִידֵן מִמִּשָּׁה? לְפִי
שְׂאוּמֵרִים מִקְצַת שְׂבָחוֹ שֶׁל אָדָם בְּפָנָיו וְכָלוּ שְׁלֹא
בְּפָנָיו. וְכֵן מְצִינוּ בַּנֹּחַ: שְׁלֹא בְּפָנָיו נֹאמַר (בְּרֵאשִׁית
ז): "אִישׁ צַדִּיק תָּמִים". וּבְפָנָיו נֹאמַר (שם): "כִּי
אַתָּה רֵאִיתִי צַדִּיק לְפָנָי". דְּכָר אַחֵר: שְׁלֹא יִשְׁמַע
בְּנוֹיָפְתּוֹ שֶׁל אֶהְרֹן: (ו) שְׁמַעוּ־נָא דְבָרִי. אִין
נָא" אֵלֹא לְשׁוֹן בְּקִשָּׁה: אִם־יִהְיֶה נְבִיאֲכֶם. אִם
יִהְיוּ לָכֶם נְבִיאִים: ה' בְּמִרְאָה אֱלִיוֹ אֲתוּדַע.

הַקְדִּימָה הַפְּתוּב תַּחֲלָה. וּמִנִּין הִיָּתָה יוֹדַעַת מִרְיָם
שְׁפִירָשׁ מִשָּׁה מִן הָאִשָּׁה? רַבִּי נֹתָן אוֹמַר: מִרְיָם
הִיָּתָה בְּצַד צְפוּרָה בְּשַׁעַר שְׁנֹאֲמַר לְמִשָּׁה: "אֵלֶּכֶד
וּמִיָּדֶד מִתְּנַבְּאִים בְּמַחֲנֶה", כִּיּוֹן שְׁשֻׁמְעָה צְפוּרָה,
אֲמָרָה: "אִוִי לְנִשְׁוֹתֵיהֶן שֶׁל אֱלֹוֹ אִם הֵם נִזְקָקִים
לְנִבְיָאָה, שִׁיְהִיו פּוֹרְשִׁין מִנִּשְׁוֹתֵיהֶן בְּדֶרֶךְ שְׁפִירָשׁ
בְּעָלִי מִמֶּנִּי!". וּמִשָּׁם יֵדְעָה מִרְיָם וְהִגִּידָה לְאַהֲרֹן.
וּמֵה מִרְיָם שְׁלֹא נִתְּכּוֹנָה לְגִנוּתוֹ, כִּף נַעֲנִשָּׁה, קַל
וְחֹמֶר לְמַסְפָּר בְּגִנוּתוֹ שֶׁל חֵבְרוֹ: הָאִשָּׁה הַכֹּשִׁית.
(שם) מַגִּיד, שֶׁהַכֹּל מוֹדִים בְּיָפָה, כְּשֵׁם שֶׁהַכֹּל
מוֹדִים בְּשִׁחְרוּתוֹ שֶׁל כּוֹשִׁי: כֹּשִׁית. בְּגִימְטְרִיא:
יִפֹּת מִרְאָה: עַל־אֲדוּת הָאִשָּׁה. עַל אֲדוּת גְּרוּשִׁיָּה:
כִּי־אִשָּׁה כֹּשִׁית לָקַח. מֵה תִּלְמוּד לֹמַר? אֵלֹא יֵשׁ
לָךְ אִשָּׁה נָאָה בְּיָפָה וְאִינָה נָאָה בְּמַעֲשִׂיָּה, בְּמַעֲשִׂיָּה
וְלֹא בְּיָפָה, אֲבָל זֹאת נָאָה בְּכָל: הָאִשָּׁה הַכֹּשִׁית.
עַל שֵׁם נוֹיָה נִקְרְיַת "כּוֹשִׁית", כְּאַדָּם הַקּוֹרָא אֶת
בָּנוּ נָאָה: "כּוֹשִׁי", כִּדִּי שְׁלֹא תִשְׁלַט בּוֹ עֵין רָעָה:
כִּי־אִשָּׁה כֹּשִׁית לָקַח. וְעַתָּה גִרְשָׁה: (ב) הֵרָק
אַף. עֲמוּ לְבַדּוֹ דְּכָר ה': הֵלֵא גַם־בָּנוּ דְּכָר. וְלֹא
פִּירְשָׁנוּ מִדֶּרֶךְ אֶרֶץ: (ג) עָנָו. שֶׁפֶל וְסִבְלָן:
(ד) פְּתָאֵם. נִגְלָה עֲלֵיהֶם פְּתָאֵם וְהֵם טְמֵאִים

בַּמֶּרְאָה אֱלֹוֹ אֶתְוָדַע בַּחֲלוֹם אֲדַבֵּר־בּוֹ כִּסִּי:
 וְלֹא־כֵן עֲבָדִי מֹשֶׁה בְּכָל־בֵּיתִי נֶאֱמָן הוּא:
 הָפֶה אֶל־פֶּה אֲדַבֵּר־בּוֹ וּמֶרְאָה וְלֹא בְּחִידָת
 וּתְמִנַּת יְהוָה יֵבִיט וּמִדּוּעַ לֹא יֵרְאֶתֶם לְדַבֵּר
 בְּעַבְדִּי בְּמֹשֶׁה כִּסִּי: ט וַיַּחֲרֹאֲף יְהוָה בָּם
 וַיִּלֶּךְ כִּסִּי: י וַיַּהֲעִנּוּ סָר מַעַל הָאֹהֶל וַהֲנִה מְרִים
 מִצַּרְעַת פִּשְׁלָג וַיִּפֹּן אַהֲרֹן אֶל־מְרִים וַהֲנִה
 מִצַּרְעַת כִּסִּי: יא וַיֹּאמֶר אַהֲרֹן אֶל־מֹשֶׁה בִּי אֲדֹנָי
 אֶל־נָא תֵשֶׁת עָלֵינוּ חַטָּאת אֲשֶׁר נֹאֲלָנוּ
 וְאֲשֶׁר חָטֵאנוּ כִּסִּי: יב אֶל־נָא תְהִי כַּמֶּת אֲשֶׁר
 בְּצִאתוֹ מֶרְחָם אֲמֹו וַיֹּאכֶל חֲצִי בָשָׂרוֹ כִּסִּי:

רש"י

שְׂכִינַת שְׁמִי אֵין נִגְלִית עָלָיו בְּאַסְפִּקְלָרְיָא הַמְּאִירָה
 אֶלָּא בַּחֲלוֹם וְחִזְיוֹן: (ח) פֶּה אֶל־פֶּה. (ספרי)
 אֶמְרָתִי לוֹ (הַכְּרוֹת לְפָרֶשׁ כֹּף, דָּאלוּ כַּפִּשׁוּטוֹ שֶׁפֶה
 אֶל פֶּה הַזֶּכֶר לְשִׁבְחָת, אִם־כֵּן הָיָה אִזּוּ פֶּה אֶל־פֶּה
 מִפֶּשׁ כַּפִּשׁוּטוֹ. וְזֶה אִי אֶפְשָׁר, דִּהָא כְּתִיב בְּסוֹף
 נִשָּׂא: "מִדְּבַר אֱלֹוֹ", וְעֵין שֶׁם בְּרִשׁ"י, אֶלָּא פֶּה
 אֶל־פֶּה פְּרוּשׁוֹ: אֶמְרָתִי לוֹ לְפָרֶשׁ כו'. וּפֶה אֶל־פֶּה
 לֹאוּ דִּוְקָא אֶלָּא רָצָה לוֹמַר בְּהִדְיָא וְדוֹק) לְפָרֶשׁ מִן
 הָאִשָּׁה. וְהִכֵּן אֶמְרָתִי לוֹ? בְּסִינִי (דְּבָרִים ה'): "לֵךְ
 אֲמַר לָהֶם שׁוּבוּ לָכֶם לְאַהֲלֵיכֶם וְאַתָּה פֶּה עֲמַד
 עֲמַדִּי": וּמֶרְאָה וְלֹא בְּחִידָת. וּמֶרְאָה זֶה מֶרְאָה
 דְּבוּר, שְׁאֵנִי מְפָרֶשׁ לוֹ דְּבוּרִי בְּמֶרְאִית פָּנִים שְׁבוּ
 וְאֵינִי סוֹתְמוֹ לוֹ בַּחֲדוּת, כַּעֲנִין שְׁנֶאֱמַר לִיחְזַקְאֵל
 (יחזקאל יז): "חֹדֶד חֲדָה וְגו'". יְכוֹל מֶרְאָה שְׂכִינָה?
 תִּלְמוּד לוֹמַר (שְׁמוֹת לג): "לֹא תוּכַל לִרְאֹת אֶת־
 פָּנַי": וּתְמִנַּת ה' יֵבִיט. זֶה מֶרְאָה אַחֲרִים, כַּעֲנִין
 שְׁנֶאֱמַר (שם) "וְרֹאִיתָ אֶת־אַחֲרִי": בְּעַבְדִּי בְּמֹשֶׁה.
 אֵינִי אוֹמֵר "בְּעַבְדִּי מֹשֶׁה", אֶלָּא "בְּעַבְדִּי בְּמֹשֶׁה".
 בְּעַבְדִּי, אֶף־עַל־פִּי שְׁאֵינִי מֹשֶׁה, בְּמֹשֶׁה, אֶפְלוּ אֵינִי
 עַבְדִּי, כִּדְאִי הָיִיתִם לִירָא מִפָּנָיו, וְכָל שָׁפֶן שֶׁהוּא

ז לא כן עבדי משה בכל ביתי
 מהימן הוא: ח ממלל עם ממלל
 מלללל עמה בחזו ולא בחדון
 ודמות יקרא דיי מסתכל ומא דין
 לא דחלתון למללא בעבדי
 במשה: ט ותקוף רגזא דיי בהון
 ואסתלק: י ועננא אסתלק מעלוי
 משכנא והא מרים חורא כתלגא
 ואתפני אהרן לנת מרים והא
 סגירת: יא ואמר אהרן למשה
 בכעו רבוני לא כען תשוי עלנא
 חובא דאטפשאנא ודי סרחנא:
 יב לא כען תתרחק דא מביננא
 ארי אסתנא היא צלי כען על
 בסרא מיתא הדין די בה ויתסי:

יג וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה לֵאמֹר אֵל נָא רַפָּא
נָא לָהּ כִּסִּי: פ מפטיר יד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
וְאַבְיָה יֶרֶק יֶרֶק בְּפָנֶיהָ הֲלֹא תִפְלֵם שְׁבַעַת
יָמִים תִּסְגֹּר שְׁבַעַת יָמִים מַחוּץ לַמַּחֲנֶה וְאַחַר
תֵּאֱסָף כִּסִּי: טו וַתִּסְגֹּר מְרִים מַחוּץ לַמַּחֲנֶה
שְׁבַעַת יָמִים וְהָעַם לֹא נָסַע עַד־הָאָסֶף
מְרִים כִּסִּי: טז וְאַחַר נָסְעוּ הָעַם מַחֲצֹרוֹת וַיַּחֲנוּ
בַּמִּדְבָּר פֶּאֶרְזִן: כפפ

קל"ו פסוקים מהללאל סימן

פ פ פ

רנ"י

וַאֲנִינוּ עֹזְרוֹ, הָרִי נֶאֱכַל חֲצִי בְּשָׂרוֹ - שְׂאֵחִיו בְּשָׂרוֹ
הוּא. דָּבָר אַחֵר: "אֶל־נָא תְהִי כִמֶּת" - (ספרי) אִם
אֵינָהּ רוֹפְאָה בַּתְּפִלָּה, מִי מִסְגִּירָה וּמִי מִטְהַרָה? אֲנִי
אֵי אֶפְשָׁר לִרְאוֹתָהּ, שְׂאֵנִי קָרוֹב וְאֵין קָרוֹב רוֹאֶה
אֶת הַנִּגְעִים, וְכֵהֵן אַחֵר אֵין בְּעוֹלָם. וְזֹהוּ: "אֲשֶׁר
בְּצֵאתוֹ מִרְחֹם אֱמוּ": (יג) אֵל נָא רַפָּא נָא לָהּ.
כָּא הַפְּתוּב לְלַמֶּדֶךָ דֶּרֶךְ אֶרֶץ, שֶׁהַשּׂוֹאֵל דָּבָר מִמֶּחֱבְרוֹ
צָרִיךְ לוֹמַר שְׁנַיִם אוֹ שְׁלֹשָׁה דְּבָרֵי תַחֲנוּנִים וְאַחֵר
כֵּן יִבְקֹשׁ שְׁאֵלוֹתָיו: לֵאמֹר. מַה תִּלְמוּד לוֹמַר?
אָמַר לוֹ: הִשְׁכַּנְתִּי אִם אֶתָּה מִרְפָּא אוֹתָהּ אִם לֹאוּ?
עַד שֶׁהִשְׁכַּנְתִּי: "וְאַבְיָה יֶרֶק יֶרֶק וְגו'". רַבִּי אֶלְעָזָר
בֶּן עֲזַרְיָה אוֹמַר: בְּאַרְבַּעַה מְקוֹמוֹת בִּקְשָׁה מֹשֶׁה
מִלִּפְנֵי הַקֹּדֶשׁ־בְּרוּךְ־הוּא לְהִשְׁכִּיבוֹ אִם יַעֲשֶׂה
שְׁאֵלוֹתָיו אִם לֹאוּ. כִּיּוֹצֵא בּוֹ (שְׁמוֹת ו): "וַיִּדְבֹּר
מֹשֶׁה לִּפְנֵי ה' לֵאמֹר וְגו'" (ספרי), מַה תִּלְמוּד לוֹמַר
לֵאמֹר? הִשְׁכַּנְתִּי אִם גּוֹאֲלָם אֶתָּה אִם לֹאוּ. עַד
שֶׁהִשְׁכַּנְתִּי: עֲתָה תִרְאֶה וְגו'. כִּיּוֹצֵא בּוֹ (בַּמִּדְבָּר כז):
"וַיִּדְבֹּר מֹשֶׁה אֶל ה' לֵאמֹר יִפְקֹד ה' אֱלֹהֵי הַרְוֹחַת
לְכָל־בְּשָׂר: הִשְׁכַּנְתִּי: "קַח לָךְ". כִּיּוֹצֵא בּוֹ (דְּבָרִים ג):

"וְאַתְחַנֵּן אֶל ה' בָּעֵת הַהוּא לֵאמֹר". הִשְׁכַּנְתִּי:
"רַב־לָךְ": רַפָּא נָא לָהּ. מִפְּנֵי מַה לֹא הֶעָרִיךְ מֹשֶׁה
בַּתְּפִלָּה? שְׁלֹא יִהְיוּ יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים: אַחֲתוֹ
עוֹמֶדֶת בְּצָרָה וְהוּא עוֹמֵד וּמִרְבֶּה בַּתְּפִלָּה! (דָּבָר
אַחֵר: שְׁלֹא יֵאמְרוּ יִשְׂרָאֵל: בְּשִׁבְלִי אַחֲתוֹ הוּא
מֵעָרִיךְ בַּתְּפִלָּה, אֲבָל בְּשִׁבְלִינוּ אֵינוּ מֵעָרִיךְ
בַּתְּפִלָּה): (יד) וְאַבְיָה יֶרֶק יֶרֶק בְּפָנֶיהָ. וְאִם
אַבְיָה הִרְאָה לָהּ פְּנִים זוֹעֲפוֹת, הֲלֹא תִפְלֵם שְׁבַעַת
יָמִים, (ב"ק כ"ה) קַל וְחֹמֶר לְשִׁכְנָה י"ד יוֹם; אֲלֹא
דִּיּוֹ לָבֵא מִן הַדִּין לְהִיּוֹת בְּנִדּוֹן, לְפִיכָךְ אַף בְּנִדְיָתִי
תִּסְגֹּר שְׁבַעַת יָמִים: וְאַחֵר תֵּאֱסָף. אוֹמַר אֲנִי: כָּל
הַ"הֲסִיפּוֹת" הָאֱמוּרוֹת בְּמִצְרָעִים עַל שֵׁם שֶׁהוּא
מְשַׁלַּח מַחוּץ לַמַּחֲנֶה, וּכְשֶׁהוּא נִרְפָּא - נֵאֶסֶף אֶל
הַמַּחֲנֶה, כְּתוּב בּוֹ אֲסִיפָה לְשׁוֹן הַכְּנָסָה:
(טו) וְהָעַם לֹא נָסַע. (סוֹטָה ט) זֶה הַכְּבוֹד חָלַק לָהּ
הַמְּקוֹם בְּשִׁבְלִי שְׁעָה אַחַת שְׁנֵתַעֲכָבָה לְמֹשֶׁה
כְּשֶׁהִשְׁלַךְ לִיאֹר, שֶׁנֶּאֱמַר (שְׁמוֹת ב): "וַתִּתְּצַב אַחֲתוֹ
מִרְחָק וְגו'":

חסלת פרשת בהעלותך

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה - אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וזאת התורה, אשר-שם משה לפני בני ישראל:

עֲצֵחִים הָיָה לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתַמְכִּיהָ מֵאֲשֶׁר. דְּרָכֶיהָ דְּרָכֵי־נֶעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שְׁלוֹם. אַרְךְ יָמִים בְּיָמֶיהָ, בְּשִׂמְלָהּ עָשָׂר וּכְבוֹד. וַיַּחֲפִיץ לְמַעַן צִדְקוֹ, וַיַּגְדִּיל תּוֹרָה וַיֹּאדִיר:

מדִּיקִים לַגּוֹל לַהֲסַפֵּר תּוֹרָה נֶגַד הַתּוֹרָה, שֶׁמִּקוֹם הַתּוֹרָה יִהְיֶה בְּאִמְצַע הַסֵּפֶר תּוֹרָה מִבְּחוּץ. * הַאֲבֵנֶט חוֹגְרִים בְּתַחֲלִיל שְׁלִישׁ הַתַּחֲתוֹן שֶׁל הַסֵּפֶר תּוֹרָה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגולל הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפני

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בְּנִבְיָאִים טוֹבִים וְרָצָה בְּדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בְּאֵמַת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבַמֶּשֶׁה עֲבָדוֹ וּבִישְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבְנִבְיָאֵי הָאֵמַת וְצִדֵּק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים לזכור שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן חלק ב, סימן רפד סעיף יא.

הפטרה לפרשת בהעלתך בזכריה פרק ב

ב יִרְנִי וְשִׂמְחִי בַת־צִיּוֹן כִּי הִנֵּי־בָא וְשִׁכְנַתִּי בְּתוֹכָךְ נְאֻם־יְהוָה: טו וְנִלְוֹוּ גוֹיִם רַבִּים אֶל־יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא וְהָיוּ לִי לְעָם וְשִׁכְנַתִּי בְּתוֹכָךְ וַיִּדְעַתְּ כִּי־יְהוָה צְבָאוֹת שְׁלַחְנִי אֵלֶיךָ: טז וְנָחַל יְהוָה אֶת־יְהוּדָה חֻלְקוֹ עַל־אֲדָמַת הַקֹּדֶשׁ וּבָחַר עוֹד בִּירוּשָׁלַם: יז הֵם כָּל־בָּשָׂר מִפְּנֵי יְהוָה כִּי יַעֲזֹר מִפְּעוֹן קִדְשׁוֹ:

ג א וַיִּרְאֵנִי אֶת־יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל עֹמֵד לִפְנֵי מַלְאָךְ יְהוָה וְהַשָּׁטָן עֹמֵד עַל־יְמִינוֹ לְשַׁמּוֹ: ב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־הַשָּׁטָן יַעֲזֹר יְהוָה בְּךָ הַשָּׁטָן וַיַּעֲזֹר יְהוָה בְּךָ הַבָּחַר בִּירוּשָׁלַם הַלּוֹא זֶה אִוֵּד מִצֵּל מֵאֵשׁ: ג וַיְהוֹשֻׁעַ הָיָה לְבָשׁ בְּגָדִים צוּאִים וְעֹמֵד לִפְנֵי הַמַּלְאָךְ: ד וַיַּעַן וַיֹּאמֶר אֶל־הָעֹמְדִים לִפְנָיו לֵאמֹר הֲסִירוּ הַבְּגָדִים הַצּוּאִים מֵעָלָיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו רֵאאֵה הָעֲבָרָתִי מֵעָלֶיךָ עוֹנֵךְ וְהַלְבַּשׁ אֶתְךָ מַחֲלָצוֹת: ה וַאֲמַר יִשְׁמֹו צִנְיָף טָהוֹר עַל־רֹאשׁוֹ וַיְשִׁימוּ הַצִּנְיָף הַטָּהוֹר עַל־רֹאשׁוֹ וַיַּלְבִּשׁוּהוּ בְּגָדִים וּמַלְאָךְ יְהוָה עֹמֵד: ו וַיַּעֲד מַלְאָךְ יְהוָה בִּיהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר: ז כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אִם־בְּדַרְכֵי תֵלֵךְ וְאִם־אֶת־מִשְׁמַרְתִּי תִשְׁמֹר וְגַם־אֶתְּךָ תִּדְּוֹן אֶת־בֵּיתִי וְגַם תִּשְׁמֹר אֶת־חֻצְרִי וְנָתַתִּי לְךָ מַהֲלָכִים בֵּין הָעֹמְדִים הָאֵלֶּה: ח שְׁמַע־נָא יְהוֹשֻׁעַ: ט הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל אֶתְּךָ וְרַעֲיָךְ הַיֹּשְׁבִים לִפְנֶיךָ כִּי־אֲנִשִּׁי מוֹפֶת הָמָּה כִּי־הִנֵּנִי מֵבִיא אֶת־עַבְדִּי צִמַּח: ט כִּי: י הִנֵּה הָאָבֶן אֲשֶׁר נָתַתִּי לִפְנֵי יְהוֹשֻׁעַ עַל־אָבֶן אַחַת שִׁבְעָה עֵינָיִם הִנֵּנִי מִפְּתַח פֶּתַחָה נֹאם יְהוָה צְבָאוֹת וּמִשְׁתִּי אֶת־עֵינֵי הָאָרֶץ־הַהִיא בַּיּוֹם אֶחָד: יא בַּיּוֹם הַהוּא נֹאם יְהוָה צְבָאוֹת תִּקְרָאוּ אִישׁ לְרֵעֵהוּ אֶל־תַּחַת גִּפֶּן וְאֶל־תַּחַת תְּאֵנָה:

ד א וַיָּשֶׁבֶת הַמֶּלֶךְ הַדָּבָר בִּי וַיַּעֲרֵנִי כְּאִישׁ אֲשֶׁר־יַעֲזֹר מִשְׁנָתוֹ: ב וַיֹּאמֶר אֵלַי מָה אַתָּה רֹאֶה כְּתִיב וַיֹּאמֶר קרי וַאֲמַר רְאִיתִי וְהִנֵּה מְנוּרָתִי זֹהב כְּלָה וְגִלָּה עַל־רֹאשָׁהּ וְשִׁבְעָה נִרְתִּיהָ עָלֶיהָ שִׁבְעָה וְשִׁבְעָה מוֹצָקוֹת לַנְּרוֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשָׁהּ: ג וּשְׁנַיִם זֵיתִים עָלֶיהָ אֶחָד מִיָּמִין הַגִּלָּה וְאֶחָד עַל־שְׂמאלָהּ: ד וַאֲעֵן וַאֲמַר אֶל־הַמֶּלֶךְ הַדָּבָר בִּי לֵאמֹר מָה־אֵלֶּה אֲדֹנָי: ה וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ הַדָּבָר בִּי וַיֹּאמֶר אֵלַי הֲלוֹא יָדַעְתָּ מָה־תִּמְהָ אֵלֶּה וַאֲמַר לֹא אֲדֹנָי: ו וַיַּעַן וַיֹּאמֶר אֵלַי לֵאמֹר זֶה דְּבַר־יְהוָה אֶל־זֶרְבָבֶל לֵאמֹר לֹא בְחִיל וְלֹא בְכֹחַ בִּי אִם־בְּרוּחִי אִמַּר יְהוָה צְבָאוֹת: ז מִי־אַתָּה הַרְהַגְדוֹל לִפְנֵי זֶרְבָבֶל לְמִישֹׁר וְהוֹצִיא אֶת־הָאֵבֶן הָרֹאשָׁה תִּשְׁאֲלוֹת חֵן חֵן לָהּ:

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בְּרוּךְ אַתָּה יי, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוּרוֹת, הָאֵל הַנָּאֵמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַּבֵּר וּמְקַיֵּם, שְׁכָל דְּבָרָיו אֱמֶת וְצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יי אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדַבֵּר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אַחֲרָיו לֹא יָשׁוּב רִיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אַתָּה. בְּרוּךְ אַתָּה יי, הָאֵל הַנָּאֵמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נַפֶּשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׁמַּח בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ. בְּרוּךְ אַתָּה יי. מְשַׁמַּח צִיּוֹן בְּבִנְיָהּ:

שְׂמַחֲנוּ, יי אֱלֹהֵינוּ, בְּאַלְיָהוּ הַנְּבִיא עֲבָדְךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֲךָ, בְּמַהֲרָה יָבוֹא וַיַּגֵּל לִבָּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנָּחְלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קֹדֶשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכָּבֵה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בְּרוּךְ אַתָּה יי, מֶגֶן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוּדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שְׁנַתֶּךָ לָנוּ יי אֱלֹהֵינוּ לְקֹדֶשׁהּ וּלְמִנוּחָהּ, לְכָבוֹד וּלְתִפְאַרְתָּהּ. עַל הַכֹּל, יי אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתְךָ. יִתְבָּרַךְ שְׁמֲךָ בְּכִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בְּרוּךְ אַתָּה יי, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

לוח זמנים לשבוע פרשת בהעלותך בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שישי

כל הזמנים הם על פי השעון הרגיל, במדינות בהם נהוג "שעון קיץ" (גם בישראל), צריך להוסיף שעה בתאריכים בהם נהוג שעון הקיץ.

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמו"ר									
	ו	א	ו	א	ו	א	ו	א	ו	א	ו	א		
אוסטריה וינה	3:54	3:55			7:55	7:55	9:14	9:15	19:53	19:56	20:34	20:37	19:38	21:00
אוסטרליה מלבורן	7:33	7:31	9:03	9:05	9:55	9:57	10:43	10:44	17:08	17:07	17:36	17:36	16:49	17:51
אוקראינה אודסה	4:05	4:06	6:22	6:17	8:02	8:02	9:20	9:20	19:49	19:52	20:28	20:31	19:34	20:52
אוק. דנייפרופטרובסק	3:38	3:39			7:39	7:39	8:59	8:59	19:39	19:42	20:20	20:23	19:24	20:47
אוקראינה ז'יטומיר	3:54	3:55			8:00	8:00	9:21	9:21	20:14	20:17	20:57	21:01	19:59	21:27
אוקראינה קייב	3:46	3:48			7:52	7:53	9:14	9:14	20:08	20:11	20:52	20:56	19:53	21:22
איטליה מילאנו	4:34	4:34	6:57	6:55	8:28	8:28	9:46	9:46	20:10	20:13	20:47	20:50	19:55	21:10
ארגנטינה ב. איירס	7:58	7:55	9:34	9:36	10:24	10:26	11:13	11:15	17:49	17:49	18:17	18:17	17:31	18:30
ארה"ב בולטימור	4:39	4:39	7:15	7:14	8:22	8:22	9:36	9:36	19:31	19:34	20:03	20:05	19:16	20:22
ארה"ב ברוקלין נ.י.	4:24	4:25	6:59	6:59	8:10	8:10	9:25	9:25	19:25	19:28	19:58	20:01	19:10	20:18
ארה"ב לוס אנג'לס	4:41	4:41	7:18	7:18	8:17	8:17	9:28	9:29	19:03	19:06	19:32	19:34	18:48	19:49
ארה"ב מיאמי	5:29	5:29	8:05	8:05	8:54	8:55	10:02	10:03	19:12	19:13	19:37	19:39	18:55	19:52
ארה"ב משיגן	4:55	4:56	7:28	7:27	8:44	8:44	9:59	10:00	20:07	20:10	20:41	20:44	19:52	21:02
ארה"ב ניו ג'רסי	4:27	4:28	7:03	7:02	8:12	8:12	9:26	9:27	19:24	19:27	19:57	19:59	19:09	20:17
ארה"ב ניו הייבן	4:18	4:19	6:53	6:52	8:05	8:05	9:20	9:20	19:24	19:26	19:57	20:00	19:08	20:17
ארה"ב שיקאגו	4:14	4:15	6:48	6:47	8:02	8:02	9:17	9:18	19:24	19:26	19:57	20:00	19:08	20:18
ברזיל ס. פאולו	6:45	6:44	8:40	8:42	9:25	9:26	10:18	10:19	17:27	17:28	17:51	17:52	17:10	18:04
ברזיל ריו דה ז'נרו	6:30	6:29	8:26	8:27	9:10	9:12	10:03	10:05	17:15	17:15	17:39	17:39	16:57	17:51
בריטניה לונדון	3:42	3:44			7:52	7:51	9:14	9:14	20:15	20:18	21:01	21:05	20:00	21:32
בריטניה מנצ'סטר	3:40	3:41			7:55	7:54	9:19	9:18	20:35	20:39	21:26	21:31	20:21	22:03
גרמניה פרנקפורט	4:15	4:16			8:20	8:20	9:41	9:41	20:33	20:36	21:16	21:20	20:18	21:45
ישראל באר שבע	4:36	4:36	7:14	7:14	8:08	8:09	9:18	9:19	18:44	18:46	19:11	19:13	18:28	19:28
ישראל חיפה	4:31	4:31	7:09	7:09	8:05	8:06	9:16	9:17	18:47	18:49	19:15	19:17	18:19	19:32
ישראל ירושלים	4:33	4:33	7:10	7:10	8:05	8:06	9:15	9:17	18:43	18:45	19:11	19:13	18:05	19:28
ישראל תל אביב	4:34	4:34	7:11	7:11	8:07	8:07	9:18	9:18	18:46	18:48	19:14	19:16	18:28	19:31
מולדובה קישינב	4:10	4:09	6:20		8:07	8:07	9:26	9:26	19:58	20:01	20:37	20:40	19:43	21:02
מקסיקו מקסיקו	5:57	5:57	8:30	8:30	9:16	9:17	10:22	10:23	19:14	19:15	19:38	19:39	18:57	19:52
סינגפור סינגפור	6:59	6:58	9:19	9:20	10:01	10:02	11:02	11:03	19:10	19:11	19:32	19:33	18:52	19:44
פולין ורשא	3:14	3:16			7:26	7:25	8:49	8:48	19:54	19:58	20:42	20:46	19:40	21:15
צרפת ליאון	4:50	4:51	7:13	7:10	8:46	8:46	10:04	10:04	20:29	20:31	21:06	21:09	20:13	21:30
צרפת פריז	4:47	4:48			8:49	8:49	10:09	10:09	20:52	20:55	21:33	21:37	20:37	22:00
קנדה טורונטו	4:35	4:36	7:06	7:04	8:26	8:26	9:42	9:43	19:57	20:00	20:32	20:35	19:42	20:54
קנדה מונטריאול	4:05	4:06	6:29	6:26	8:00	7:59	9:17	9:17	19:41	19:44	20:18	20:21	19:26	20:42
רוסיה מוסקבה	3:45	3:47			8:08	8:07	9:34	9:34	21:10	21:14	22:08	22:14	20:56	22:54
רוסיה רוסטוב (דנון)	4:25	4:26	6:33		8:24	8:24	9:43	9:43	20:16	20:19	20:55	20:58	20:01	21:20
שווייץ ציריך	4:28	4:30			8:27	8:27	9:46	9:46	20:20	20:23	21:00	21:03	20:05	21:25

1. הזמנים המצוינים בלוח הזמנים הם על פי החישובים שנערכו בספר "זמנים כהלכה" מאת הרב יהודה לוי.

2. זמן שקיעת החמה הוא לפי חישוב השקיעה הנראית.

3. זמן צאת הכוכבים הוא על פי שיטת אדמו"ר הזקן.

4. המשבצות הריקות הן בגלל קושי טכני לחשב באותו תאריך, את הזמן המדויק של עלות השחר והזמנים הנובעים מכך במקומות אלו.

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:
יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו, שתוליכנו לשלום ותצמידנו לשלום ותדריכנו לשלום ותסמכנו לשלום, ותגיענו למחוז חפצנו לחיים ולשמחה ולשלום, (ואם דעתו לחזור מיד אומר ותחזירנו לשלום), ותצילנו מכל פלאיב ואורב ולסמים וחסות רעות בדרך ומכל פורעניות המתרגשות ובאות לעולם. ותשלח ברכה בכל מעשה ידינו, ותתנני לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואינו, ותגמלנו חסדים טובים ותשמע קול תפלתנו כי אתה שומע תפלת כל פה: ברוך אתה יי, שומע תפלה:

להשתתפותכם גם על ידי תרומה כספית בהפצת "דבר מלכות"

בהפקדה לחשבון בנק:

ישראל ISRAEL:

"אור אבנר" בנק הדואר, סניף - 565 חשבון - 8248042

"אור אבנר" בנק הפועלים, סניף - 537 חשבון - 557709

לתרומות מחו"ל:

bank hapoalim, branch: 537, account: or avner 557709, swift: poalilit

ארה"ב U.S.A.:

dvarmalchus, north fork bank, 3464007636

למשלוחים דרך הדואר:

ישראל ISRAEL:

נא לכתוב צ'יק על שם "אור אבנר"

לכתובת: דבר מלכות ת.ד. 373 כפר חב"ד

ארה"ב U.S.A.:

Dvarmalchus 770 Eastern Parkway brooklyn N.Y. 11213

לתרומות דרך אתר "דבר מלכות" באינטרנט:

<http://www.dvarmalchus.org/Donate.aspx>

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא"ח אלו

FAX: (972) 3 9606108

ת.ד. 373 כפר חב"ד 72915 ישראל - P.O.B 373 Kfar Chabad 72915 Israel

E-mail: OrHachasidus@DvarMalchus.Org * USA@DvarMalchus.Org

Internet: **www.DvarMalchus.Org**

www.otzar770.com * www.lahak.org

❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: chazak@zahav.net.il 08-8502772 פקס

Dvar Malchus
Issue # 00115
08/06/2008